

Univerzita Karlova

Pedagogická fakulta

Katedra dějin a didaktiky dějepisu

Historie ve veřejném prostoru

Disertační práce

Mgr. Helena Chalupová

České země a oblast dnešního Rumunska na přelomu

16. a 17. století

**Early Modern Age Bohemian Lands and the Area of the
Contemporary Romania at the Turn of the 17th Century**

Vedoucí práce prof. PhDr. Vít Vlnas, Ph.D.

2023

Prohlašuji, že jsem disertační práci napsala samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 5. prosince 2023

Mgr. Helena Chalupová, v. r.

Poděkování

Na prvním místě můj velký dík náleží školiteli, jelikož prof. PhDr. Vít Vláš, Ph.D., projevoval v průběhu psaní této práce nesmírnou trpělivost. Za jeho cenné rady i pomoc nepřestanu být nikdy vděčna.

Poděkování si též zaslouží vzácné přítelkyně Soňa Brunnerová a Beatrice Kladivová, které mi do poslední chvíle nepřestaly věřit a poskytovaly duševní podporu, a má rodina.

Abstrakt

Disertační práce se zabývá jedním ze specifik dějin českých zemí v raném novověku – konflikty mezi habsburskou monarchií a Osmanskou říší. Cílem práce je vytvořit ucelený pohled na měnící se vztahy mezi českými zeměmi za vlády císaře Rudolfa II. a zeměmi, která v obdobích turecké expanze do Evropy představovala jakousi bariéru mezi habsburskou a osmanskou říší a z jejichž spojení v moderní době vzniklo Rumunsko, tedy Sedmihradsko, Valašsko a Moldavsko. Téma výzkumu je zúženo na období tzv. dlouhé turecké války (1591-1606) a následného období do roku 1613 (smrt sedmihradských knížat, Zikmunda Báthoryho a Gabriela Báthoryho). Rok 1613 je tak vnímán jako konečný mezník.

Práce skládá ze tří částí:

- 1) Stručný teoretický úvod.
- 2) V druhé části je zachycen vývoj vztahů v oblasti politických a kulturních vztahů mezi Habsburky a panovníky výše uvedených zemí.
- 3) Interpretace tzv. druhého života těchto historických událostí v rumunské a české historiografii v kultuře obou těchto národů.

Klíčová slova

Sedmihradsko; Valašsko; Moldavsko; české země; raný novověk; dlouhá turecká válka
Zikmund Báthory; Michal Chrabrý

Abstract

The dissertation deals with one of the specifics of the history of the Bohemia lands in the early modern period – the conflicts between the Habsburg monarchy and the Ottoman Empire. The aim of the thesis is to create a comprehensive view of the changing relations between the Bohemian lands during the reign of Emperor Rudolph II and the countries which, during the periods of Turkish expansion into Europe, constituted a kind of barrier between the Habsburg and Ottoman empires, i.e. Transylvania, Wallachia and Moldavia. The research topic is narrowed down to the period of the so-called Long Turkish War (1591–1606) and the subsequent period until 1613 (the death of the princes of Transylvania, Sigismund Báthory and Gabriel Báthory). 1613 is thus seen as the final landmark.

The dissertation consists of three parts:

- 1) A brief theoretical introduction.
- 2) In the second part, the development of political, economic, and cultural relations between the Habsburgs and the rulers of the above-mentioned countries is depicted.
- 3) Interpretation so-called the second life these historical events in the Romanian and Czech historiography in the culture of both these nations.

Keywords

Transylvania; Wallachia; Moldavia; Bohemia lands; Early Modern; Long Turkish War
Sigismund Bathory; Michael the Brave

Obsah

Úvod.....	9
1 Extra Hungariam non est vita? na kraji křesťanské Evropy.....	18
1.1 Prostor rumunských zemí – Sedmíhradsko, Valašsko, Moldavsko.....	18
1.1.1 Sedmíhradsko	21
1.1.2 Valašsko a Moldavsko	24
1.1.3 Panovníci rumunských zemí	28
1.2 Rodina dračího zubu – Báthoryové	35
1.3 Dračí rod Basarabů z Valašska.....	36
1.4 Moldavští Bohdan-Mușatové	39
2 Rumunské země po bitvě u Moháče	41
2.1 Ferdinand I., Maxmilián II. a Zápolští.....	41
2.2 Štěpán Báthory a počátek vzestupu jeho rodu.....	47
3 Rodinné záležitosti	53
4 Dlouhá turecká válka.....	57
Jiří Basta v bojích s pohany i křesťany	71
5 Začátek „poslední křížové výpravy“	81
5.1 Počátek Zikmundovy vlády	81
5.2 Spojenectví s habsburskou říší	87
5.3 Proti Osmanům s Valašskem a Moldavskem	88
5.4 Zikmundova dávno zašlá sláva.....	90
5.5 Začátky Michaelovy vlády ve Valašsku	101
5.6 Zapojení Valašska do svaté ligy	103
5.7 Bitva u Čalugăreni a u Giurgiu.....	104
5.8 Soudobý životopis Michaela Valašského	106
Arcivévodkyně Marie Christierna Rakouská a ženská otázka v rumunských zemích.....	109
6 Konec „poslední křížové výpravy“	130

6.1	Zikmund Báthory abdikující.....	130
6.2	Zikmund Báthory nenadále přicházející.....	134
6.3	Michael Valašský úspěchy slavící.....	136
6.4	Druhá abdikace Zikmunda Báthoryho a smrt kardinála.....	137
6.5	Michael Valašský „sjednotitelem“.....	140
6.6	Zikmund Báthory potřetí panovníkem.....	142
6.7	Vojvoda Michael v Čechách.....	143
6.8	Bitva u Gurusläu a konec chrabrého vojvody.....	145
6.9	Zikmund Báthory v Čechách.....	147
7	Zprávy o válkách proti Osmanům v Uhrách i jinde.....	152
7.1	Noviny psané.....	152
7.2	Noviny tištěné.....	154
7.2.1	Anglické tištěné noviny.....	156
7.2.2	České tištěné noviny.....	156
7.2.3	Francouzské tištěné noviny.....	158
7.2.4	Italské tištěné noviny.....	160
7.2.5	Maďarské a polské tištěné noviny.....	168
7.2.6	Nizozemské tištěné noviny.....	168
7.2.7	Španělské tištěné noviny.....	169
8	Ohlasy v českých zemích.....	170
8.1	Města, dlouhá válka a kroniky.....	170
8.1.1	Prameny českého území.....	174
8.1.2	Prameny moravského území.....	175
8.2	Pohledy humanistů.....	179
	John Smith – začátky kolonizátora Ameriky v dlouhé turecké válce.....	181
9	Konec chaosu?.....	187
9.1	Sikulský vojvoda.....	187

9.2 Povstání Štěpána Bočkaje.....	188
Princové z očarované zahrady aneb Cesta Gabriela Báthoryho z Varadína do Varadína.....	192
10 Kontakty českých a rumunských zemí.....	206
11 Na hrobech Báthoryů	220
12 Životy po životě chrabrých vojvodů a statečných knížat.....	224
12.1 Statečný sedmihradský princ	224
12.2 Zrod Michala Chrabrého	225
12.3 Uherský Tristan a Isolda	226
12.4 Maďarské romány	227
12.5 Ondřej Báthory ve folklóru.....	229
12.6 Michal Chrabrý a Poslední křížová výprava.....	230
Závěr.....	233
Seznam použitých pramenů a literatury	238
Prameny nevydané	238
Bibliografie letákové publicistiky	238
Anglické tisky	238
České tisky	240
Francouzské tisky.....	245
Italské tisky	247
Maďarské tisky.....	263
Nizozemské tisky	264
Polské tisky	264
Španělské tisky.....	265
Staré tisky do r. 1800 včetně.	271
Edice pramenů.....	273
Sekundární literatura	275
Kvalifikační práce	290

Elektronické zdroje	290
Textové přílohy	292
Obrazové přílohy	336
Seznam příloh.....	358
Textové přílohy	358
Obrazové přílohy	358

Úvod

O Valašsku a Moldavsku pravil Johannes Leunclavius: „*Dacia před lety sloula ta všecka veliká a daleko se vztahující země, kteráž v sobě zavírala zemi sedmihradskou a obojí Valachiam, Větší i Menší, kteréžto obě obkličují zemi sedmihradskou. Větší Valachia táhne se k moři Černému ad pontum Euxinum. Náši jí říkají Moldavia, Turci Carabogdania, tj. Černá Bogdania,¹ Řekové nynější Maurovlachia, tj. Černá Valachia, od černého obilí, kteréž v té zemi velmi bohatě a hojně roste. (...) Menší Valachia leží vedlé řeky Dunaje, a slove obyčejně Transalpina, to jest Valachia za horami, jimiž Alpes říkají (...) Někdy tu krajinu Řekové Ulachiam anebo Vlachim jmenovali, a národy Vlachy...“² Leunclaviův citát potvrzuje dobový španělský pamflet z roku 1600: „Nyní [vojvoda Michael Valašský] s dalšími dobyl velkou provincii moldavskou, které se lidově v dané oblasti říká Bugdania. z ní Turek měl ve zvyku získávat mnoho komodit, zejména dobytek a pečivo všeho druhu pro udržování jeho vojska, které vysílal proti křesťanům do Uher, tak aby zásoboval Konstantinopoli.“³*

Kontakty českých zemí rudolfínského období se Sedmihradskem, Valašskem a Moldavskem, tedy zeměmi, jejichž spojení dalo ve 20. století vzniknout současnému státu Rumunsko, patří k nepříliš často řešeným otázkám českých dějin raného novověku.⁴ Oba sledované prostory, tj. český a rumunský, vykazovaly značné vývojové a kulturní rozdíly. Rumunsko se nacházelo (a stále nachází) na pomezí Západu a Východu. z geografického hlediska přináležel spíše do střední Evropy, kulturou a společenským vývojem zase k Evropě východní. z hlediska jazyka a původu zase můžeme konstatovat blízkost s románskými národy západní a jižní Evropy.⁵ Dnešní Rumunsko se skládá ze tří historických zemí: Sedmihradska (západ), Valašska (jih: Olténie, Munténie, tj. Malé a Velké Valašsko, severní Dobrudža) a Moldavska (východ: Moldávie, Bukovina, Besarábie).⁶ Celkově se vždy jednalo o země na pomezí křesťanské

---

¹ Název patrně odrážel místní poměry, jelikož mezi oblíbená jména zdejších panovníků patřil Bohdan (Bogdan).

² Eduard PETRŮ, Jana KOLÁŘOVÁ, Tereza KOHOUTOVÁ (eds.), Johannes LEUNCLAVIUS, *Kronika nová o národu tureckém*, Olomouc 2013, s. 122–123.

³ Bibliografie letákové publicistiky v seznamu zdrojů k disertační práci, **Š28**.

⁴ Termíny Rumunsko a rumunský nadále v textu ahistoricky užívám v rámci přehlednosti a mám tím na mysli historické země, které ho tvoří.

⁵ Lucian BOIA, *Rumunsko – krajina na hranici Európy*, Bratislava 2012, s. 15–51.

⁶ Ve starší české literatuře se pro Moldavsko často užívá termín „Multánsko“.

a islámské oblasti. Valašsko má spíše balkánský charakter, Moldavsko inklinuje a inklinovalo k Polsku a Rusku. Sedmihradsko by se spíše dalo zařadit do střední Evropy, potažmo do prostoru západní civilizace – po letech samostatnosti se stalo součástí Uher a roku 1918 na základě Trianonské smlouvy připadlo Rumunskému království. Moldávie⁷ je historický region dřívějšího Moldavského knížectví, zahrnující dnešní Moldavskou republiku, východní část Rumunska a přilehlé části Ukrajiny. Lidé z východního Rumunska a částí Ukrajiny se tedy také označují jako Moldavané a hovoří moldavským dialektem rumunštiny. Rumunsko je tak křižovatkou několika odlišných civilizací a mixem různých vlivů. Rumuni jako moderní národ se konstitovali v 19. století, kdy vznikl i jednotný stát Rumunsko.⁸

Jednotlivé rumunské země se vyvíjely rozdílně, v jejich celku se snoubí středoevropské, románské, byzantské a slovanské prvky. Jejich historie sestává z manévrování mezi třemi silnými mocnostmi formou vojenských tažení i diplomatického vyjednávání.⁹ Velkého významu rumunské země, zejména tedy Valašsko a Moldávie,¹⁰ nabyly ve středověku během bojů s Turky, které prohrály.¹¹ Období raného novověku v tomto prostoru se pak nese ve znamení prvních snah emancipace těchto zemí vymanit se ze sféry osmanského vlivu. Při řešení témat rumunských zemí v tomto období je pojem „raný novověk“ užívaný v této práci spíše umělou periodizací dle západního nazírání, s nímž rumunská historiografie nepracuje. v rumunském dějepisectví se řešené období pojímá spíše jako „středověk“, případně „pozdní středověk“, který trvá až do 19. století.

Tématu se v základu dotýkají tři národní historiografie, tj. rumunská, maďarská, dále česká, slovenská, německá, rakouská a jiné. Právě v Rumunsku a Maďarsku doposud nejvíce probíhalo zkoumání dané problematiky, v druhém případě proto, že Sedmihradsko, jedna ze sledovaných oblastí, dlouhodobě bývalo součástí Uher, takže zde dodnes žije výrazná maďarská menšina.

---

⁷ V češtině rozlišujeme pojmy Moldávie a Moldavsko, ale v rumunštině se oba označují stejně jako „Moldova“.

⁸ Lucian BOIA, *Rumunsko – krajina na hranici Európy*, Bratislava 2012.

⁹ Kurt W. TREPTOW, *Dějiny Rumunska*, Praha 2000, s. 5–100.

¹⁰ K otázce moldavské identity v rámci Rumunska viz Gheorghe GHIMPU, *Conștiința națională a românilor moldoveni*, Chișinău 2002.

¹¹ Stefan ANDREESCU, *Dracula Vlad III. Țepeș. Mezi mýtem a realitou*, Praha 2001.

Prameny rumunského prostoru sledovaného období byly psány slovanskými jazyky, zejména tedy církevní slovanštinou, dále maďarsky, latinsky a německy. Sedmihradský dvůr raně novověkého období se orientoval na italské prostředí, proto je velká část pramenů též psána v italském jazyce, jenž v tomto období neměl jednotnou podobu a lišil se podle různých italských regionů. Tato rozrůzněnost měla vliv na záběr starších rumunských i maďarských historiků. Část z nich se orientovala západním směrem, tito studovali rumunské reálie prizmatem zahraničních archivů. Další se oproti tomu soustředili na studium církevně slovanského jazyka a jeho bulharské, srbské i ruské varianty. Historici, kteří studovali na západě, zase přinesli možnosti aplikace tehdy moderních vědecko-kritických metod, bez slavistiky ale zase nemohli číst a analyzovat staré rumunské prameny více do hloubky. v ideálním propojení by měl být badatel starých rumunských dějin historik a filolog slavistiky. Co se týče bádáních témat, dlouhodobě se v Rumunsku těšila zájmu politická historie a v první fázi studia místních dějin probíhal pozitivistický sběr starých pramenů a jejich edice. Následně převládala snaha řešit otázku vzniku rumunského národa a dále pak sledovat Rumuny bez rozdílu zemí, kde žijí, a ukázat jejich kontinuitu ve zdejšího prostoru od římských dob. Co se týče interpretace starších rumunských dějin, pro disertační práci je hlavní teze o Michalu Chrabrém coby prvním sjednotiteli rumunských zemí od časů Dácké říše.

Nejvýznamnější kolekci starých pramenů k rumunským politickým dějinám představuje dílo rumunského historika a politika z Bukoviny, Eudoxiu de Hurmuzakiho (1812–1874), jenž bádal zejména ve vídeňských archivech a připravil 5 svazků edic pramenů, jež nestačil publikovat. Toho se ujala rumunská vláda, proto byl první díl publikován až po Hurmuzakiho smrti roku 1876 pod názvem *Documente privitoare la istoria romanilor* [Dokumenty k historii Rumunů], neformálně se na počest prvotního autora hovoří o Hurmuzakiho edici. ve vytěžování dalších archivů, zahraničních i domácích, pokračovala i mladší generace rumunských historiků (například Nicolae Iorga), takže se edice posléze rozrostla do třiatřiceti svazků, poslední díl byl publikován roku 1909. Pro uživatele může být Hurmuzakiho edice poněkud nepřehledná, jelikož se prameny ke sledovaným událostem nachází napříč různými vydanými svazky podle toho, který archiv či archivní fondy editor zrovna probádal a zpracoval – základem pro samotného Hurmuzakiho byl vídeňský archiv, jeho pokračovatelé rozšiřovali záběr na archivy italské, řecké a mnohé další. v edici převažují diplomatické prameny, při jejichž zpracování převládá chronologický popis událostí nad interpretacemi.

Mezi zdejšími historiky vynikal zvláště Nicolae Iorga (1871–1940), původem z moldavského města Botoșani, který se později angažoval i v politice a byl zavražděn rumunskou fašistickou organizací. Iorga studoval v Itálii, Francii a například i v Lipsku, kde byl žákem Karla Lamprechta, od roku 1894 působil jako profesor všeobecných dějin na univerzitě v Bukurešti a ve svých dílech se snažil vykládat rumunské dějiny v kontextu dějin všeobecných. Nicolae Iorga zkoumal vztahy Rumunů s ostatními národy, o čemž sepsal velké množství analytických i syntetických prací. Také podnikal výzkum v zahraničních archivech a dále vydával nově objevené prameny k rumunským dějinám v pokračováních Hurmuzakiho edice. v tomto případě se jednalo o zahraniční prameny psané neslovanskými jazyky, týkající se politických, kulturních, hospodářských styků se Západem, zaměřené na boje s Osmanskou říší a rumunských vnitropolitických dějin.¹² k jeho generaci patřil též Constantin Giurescu (1875–1918), historik středověkých dějin, který vydával kritické edice rumunských pramenů staršího období. Jmenovat je také třeba historika Petre P. Panaitescu (1900–1967), který zdůrazňoval spojení mezi rumunskými zeměmi za vojvody Michaela a jejich slovanskými sousedy. k mladší generaci historiků středověké historie dále přináší Constantin C. Giurescu (1901–1977), Constantin Rezachevici (1943–2021) a Mircea Dogaru (narozen 1955).¹³ Co se týče souhrnných dějin Rumunska, v meziválečné době vznikla významná přehledová monografie britského historika Roberta Williama Seton-Watsona, který se věnoval rumunským dějinám od nejstaršího období do moderní éry.¹⁴ v českém jazyce dlouhodobě existovala jediná odborná publikace týkající se rumunských dějin, jež byla publikována v 50. letech 20. století. Jednalo se tedy o rumunské dějiny nahlížené z marxistického zorného úhlu.¹⁵ v současnosti lze čerpat informace i z mladší publikace, kolektivní monografie vzniklé pod vedením Kurta W. Treptowa.¹⁶

Z maďarských historiků je třeba jmenovat Endre Veresse (1868–1903), jenž absolvoval Vídeňský paleografický institut a hlavním předmětem jeho bádání byly dějiny Sedmihradska

---

¹² Barbu THEODORESCU, *Nicolae Iorga*, București 1968.

¹³ Mircea DOGARU, *Singur împotriva Europei: Mihai Viteazul (1593–1601)*, București 2005.

¹⁴ Robert William SETON-WATSON, *A History of the Roumanians: From Roman Times to the Completion of Unity*, Cambridge 1934.

¹⁵ Mihail ROLLER, *Rumunské dějiny do konce XVI. století*, Praha 1954.

¹⁶ K. W. TREPTOW, *Dějiny Rumunska*, op. cit.

a půlstoletí vlády rodu Báthory. Veress například uspořádal korespondenci Jiřího Basty¹⁷ a Alfonsa Carilla.¹⁸ Posléze začal vydávat sérii edic pramenů *Fontes rerum Transylvanicarum*.¹⁹ v rámci této činnosti shromáždil prameny z takřka celé Evropy, výzkumy dělal i na českém území. v případě Basty je nutno ocenit, že se Veress dokázal oprostit od předsudků a zabývat se zcela profesionálně a objektivně postavou, v Maďarsku vnímanou jako extrémně negativní. Mezi mladší historiky patří Peter Erdősi, Ildikó Horn a Tamás Kruppa,²⁰ kteří v současnosti zkoumají dějiny Sedmihradska se zaměřením na rodinu Báthory.²¹

Rumunskem se okrajově zabývala rakouská a německá historiografie. Zde je zapotřebí jmenovat Alexandra Randu a jeho monografii *Pro republica Christiana: die Walachei im „Langen“ Türkenkrieg der katholischen Universalmächte (1593–1606)*, která se soustředí na vojvodu Michaela Valašského, jehož autor vnímá jako konvergenční bod mezi rumunskou, rakouskou a španělskou historií. Michaelův příběh nahlíží tedy z rakousko-španělské perspektivy a užitečné je zejména zprostředkování španělských pramenů a zpráv vyslanců z Benátek, Říma, Milána a Neapole.²² na počátku 20. století též v Rakousku vznikla zajímavá edice pramenů k tématu z Rakouského státního archivu.²³ Oblasti Sedmihradska se věnuje Siebenbürgen-Institut působící při univerzitě v Heidelbergu. Jedná se o výzkumné a dokumentační centrum pro historii a kulturu Sedmihradska a zejména německých Sasů v Sedmihradsku a jejich soužití s jinými etnickými a konfesními skupinami. Institut vydává publikační řadu *Studia Transylvanica* a periodikum „Mitteilungen aus dem Siebenbürgen-Institut“. na dějiny Sedmihradska se soustředí publikace německého historika Geralda Volkmera „Siebenbürgen zwischen Habsburgermonarchie und Osmanischem Reich“,²⁴ která

---

¹⁷ Endre VERESS (ed.), *Basta György hadvezés levelezése és iratai (1597–1607) ... kazai és külföldi levéltrahban*, Budapest 1909–1913. [Korespondence a spisy vojevůdce Jiřího Basty v tuzemských a cizozemských archivech.]

¹⁸ Endre VERESS (ed.), *Carillo Alfonz jezsuita-nya levelezése és iratai: 1591–1618*, Budapest 1906. [Korespondence a písemnosti jezuitů otce Alfonsa Carilla: 1591–1618.]

¹⁹ Např. Endre VERESS (ed.): *Epistolae et acta Jesuitarum Transylvaniae temporibus principum Báthory (1571–1613)*, Budapest 1911. (*Fontes rerum transylvanicarum*.)

²⁰ Životopisná data nedohledána.

²¹ Příslušné práce citovány dále v textu.

²² Alexander Randa, *Pro Republica Christiana. Die Walachei im „langen“ Türkenkrieg der katholischen Universalmächte (1593–1606)*, München 1964.

²³ Roderich GOOSS, *Österreichische Staatsverträge. Fürstentum Siebenbürgen 1526–1690*, Wien 1911.

²⁴ Gerald VOLKMER, *Siebenbürgen zwischen Habsburgermonarchie und Osmanischem Reich. Völkerrechtliche Stellung und Völkerrechtspraxis eines ostmitteleuropäischen Fürstentums 1541–1699*, München 2015.

tuto problematiku představuje ze státoprávního hlediska prizmatem pramenů právní povahy. Rovněž okrajová je v tomto směru historiografie slovenská, která doposud řešila opět dějiny Sedmíhradska s důrazem na vojenské dějiny.²⁵

Rumunské téma doposud stálo spíše opomíjené v pozadí problematiky tzv. dlouhé turecké války (1593–1606).²⁶ v této době lze kontakt mezi českými zeměmi a rumunským územím označit za obzvláště intenzivní,²⁷ ačkoliv v nejnovější české historiografii, věnované Rudolfovi II., se tímto spíše nezabývá.²⁸ Stejně tak je stále z české strany v rámci studia historie jihovýchodní Evropy opomíjen výzkum starších rumunských dějin, jemuž se soustavněji věnoval pouze v meziválečném období brněnský historik Josef Macůrek, žák Jaroslava Bidla a Nicolae Iorgy.²⁹ Jeho knihy jsou však vzhledem ke staršímu datu vydání prakticky

---

²⁵ Vojtech DANGL, *Slovensko vo víre stavovských povstaní*, Bratislava 1986.; Vojtech DANGL – Vojtech KOPČAN, *Vojenské dejiny Slovenska. 2. zväzok, 1526–1711*, Bratislava 1995.

²⁶ Vojtech DANGL, *Slovensko vo víre stavovských povstaní*, Bratislava 1986; Vojtech KOPČAN – Klára KRAJČOVIČOVÁ, *Slovensko v tieni polmesiaca*, Bratislava 1983.; Věra PICKOVÁ, *Císařské vojsko v Uhrách v 16. století očima současníků*, *Historie a vojenství*, 1965, č. 5, s. 789–799.

²⁷ Nicméně české země nepřišly do styku s Rumunskem poprvé. Viz Josef MACŮREK, *Husitství v rumunských zemích*, *Časopis matice moravské* 51, 1927, s. 1–98.; Týž, *Kapitoly z dějin česko-rumunských vztahů*, *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity: řada historická (C)* 20–21, 1972, č. 18–19, s. 61–112.

²⁸ Např. Josef Janáček se k tématu vyjadřoval velmi stručně. Viz Josef JANÁČEK, *Rudolf II. a jeho doba*, Praha 1987. K tématu existuje dosud málo studií v českém a slovenském jazyce. Radu MÂRZA, *Diplomatické vztahy Valašska s Habsburgovci na začátku vlády Michala Chrabrého (1593–1598)*, *Folia Historica Bohemica* 19, Praha 1998, s. 37–57.; Jiří PROCHÁZKA, *Habsburská monarchie a státy východní Evropy v obraně proti Turkům na konci 16. století*, *Časopis Matice moravské* 108, 1989, s. 257–273.; Václav Vladivoj TOMEK, *O nepokojích stavovských v zemích mocnářství rakouského za panování Rudolfa II. a Matiaše. Bouře sedmíhradské*, *Časopis Českého musea* 28, 1854, s. 240–266, 319–346, 580–613; 30, 2/1856, s. 63–100; 3/1856, s. 18–57; 4/1856, s. 112–147.

²⁹ Kromě výše zmíněných Macůrkových článků např. monografie Josef MACŮREK, *Rumunsko ve své minulosti a přítomnosti*, Praha 1930.; Josef MACŮREK, *Zápas Polska a Habsburků o přístup k Černému moři na sklonku 16. století = La lutte de la Pologne et des Habsbourg en vue d'acquérir une influence politique sur les pays riverains à l'ouest de la mer Noire (à la fin du XVIe s.)*, Praha 1931.

Josefa Macůrka zvláště zajímala osoba vojvody Michaela, k níž shromáždil velké množství materiálu. Konkrétní odkazy viz níže v textu, pozn. 15. Podrobněji viz Ladislav HLADKÝ, *Příspěvek k dějinám české historické balkanistiky. Tradice tzv. brněnského střediska*, in: *Historik na Moravě. Profesoru Jiřímu Malířovi, předsedovi Matice moravské a vedoucímu Historického ústavu FF MU, věnují jeho kolegové, přátelé a žáci*

nedostupné a vývojem poznání též překonané. v pracích sborníkového charakteru se občas objeví články na dílčí témata období či oblasti, které tato disertační práce zkoumá. Existují též pokusy o zpracování starších rumunských dějin a kultury, vydané jako vysokoškolská skripta, která zohledňují i kulturní dějiny. v textu však výrazně převládá marxistická optika. Dějinami Rumunska se v současnosti v Česku zabývá Miroslav Tejchman, ten se ale orientuje na moderní dějiny.³⁰

Ostatní důležitá sekundární literatura je citována dále v textu.

Klíčové otázky a cíle práce

Cílem předkládané disertační práce je zformulovat souvislý výklad problematiky vztahů českých zemí a rumunských území na přelomu 16. a 17. století, vytvořit ucelený pohled na proměnlivé vztahy mezi českými zeměmi za vlády císaře Rudolfa II. a územními celky, které v dobách zvýšené turecké expanze představovala jakousi hráz mezi habsburskou a Osmanskou říší a jejichž spojení v moderní době dalo vzniknout současnému státu Rumunsko, tj. Sedmihradsku, Valašsku a Moldavsku. Badatelské téma se z časového hlediska zúžilo na období mezi lety 1591–1613, první zvolený rok je počátkem válek s Osmanskou říší, druhý je časem úmrtí dvou hlavních osobností rodu Báthory, knížat Zikmunda a Gabriela.

Hlavním úkolem je postihnout vývoj vzájemných vztahů politických, ekonomických i kulturních, stejně jako vytváření příbuzenských vazeb mezi Habsburky a panovníky výše zmíněných zemí. Klíčové jsou zejména otázky: Jak jednotliví panovníci postupovali při zajištění vlastního setrvání na trůnu? Jaké vnitropolitické a zahraničněpolitické prostředky využívali? Jak se snažili využívat sňatkovou politiku a diplomacii a jak v ní byli úspěšní? Hrály v uvedeném roli české země a měli rumunští panovníci svou důležitost i pro ně? Dalším z cílů je tedy podat příspěvek o vztahu českého prostředí k rumunským panovníkům a dalším spojnicím mezi českým prostředím a teritoriem rumunských zemí. Mnohé aspekty této problematiky byly již sledovány v zahraniční historiografii, ale vždy jen v partikulárním významu tématu Habsburská monarchie versus Osmanská říše. Kromě výše zmíněného se též

---

k šedesátinám, Brno 2009, s. 195–206; Jiří PROCHÁZKA, *Knihovna Josefa Macúrka (o jejím uložení, uspořádání a zpřístupnění)*, <https://www.vkol.cz/cs/aktivity/konference-a-odborna-setkani/12--rocnik-odborne-konference/clanek/knihovna-josefa-macurka--o-jejim-ulozeni--usporadani-a-zpristupneni/> [28. 10. 2023].

³⁰ Miroslav TEJCHMAN, *Nicolae Ceaușescu: život a smrt jednoho diktátora*, Praha 2004.

věnuje pozornost reflexi událostí na území Sedmihradska, Valašska a Moldavska v dobové letákové publicistice a jakou úlohu hrála při utváření veřejného mínění.

Metodika

Formulované otázky budou zodpovězeny kombinací různých metod. Zejména skrze studium pramenných materiálů dostupných v českých, rakouských, rumunských a maďarských archivech i dalších odborných institucích, dále pak analýzou pramenů vydaných v kritických edicích, k nimž se přistupuje výběrově, spíše s preferencí sekundární literatury, pokud k dané věci existuje. Práce s prameny pak spočívá v jejich analýze, část práce věnovaná syntéze rumunských dějin vyžaduje spíše pozitivistický přístup. Oproti dosavadním pracím, jež se opírají pouze o prameny diplomatické povahy, disertace vytěžuje dosud nestudované prameny narativní a dosud nepřeložené prameny zpravodajské, tj. výše zmíněné letákové publicistiky, jejichž vzorová kolekce byla shromážděna v knihovnách a archivech na území Rumunska, Maďarska, Česka, Polska, Rakouska, Itálie, Francie, Nizozemí, Belgie a Velké Británie.

Členění práce

Ze zvolených přístupů vychází struktura práce, která je členěna chronologicky. Historie rumunských zemí do roku 1613 je v českém prostředí stále převážně málo známá vzhledem k tomu, že soustavné bádání v české historiografii takřka neexistovalo, takže není možné se oprostit od pozitivistického přístupu a souhrnu politických dějin i reálií všech tří sledovaných zemí na základě analýzy pramenů vydaných, nevydaných a sekundární literatury, převážně rumunské a maďarské provenience. První dvě kapitoly se proto věnují nastínění problematiky rumunských zemí v nejstarším období, představení zdejších panovnických rodů a popisu nejdůležitějších událostí v Uhrách a v rumunských zemích po bitvě u Moháče. Následné kapitoly se již drží zúženého časového rámce, přičemž důraz se kladl na spojnice mezi českým a rumunským prostředím a na interpretaci pramenů buď dosud neznámých, nebo opomíjených.

V dalších částech jsou tak představeny poslední dvě generace rodu Báthory a stručně popsána tzv. dlouhá turecká válka, jež tvoří spojovací linii sledovaného tématu. Výklad doplňují biografie vybraných osobností (Jiří Basta, Marie Christierna Rakouská, John Smith a Gabriel Báthory), tedy jakási biografická intermezza, na jejichž případech jsou nastíněny problematika vojenská, státoprávní a též téma postavení ženy ve sledovaném prostoru. Nejedná se však o pouhé životopisy, tyto části si kladou za cíl biografickou metodou prostřednictvím poznatků

o životě vybraných jedinců postihnout výše zmíněné aspekty vážící se k tématu disertační práce.

V průběhu studia celkem logicky vykryštovaly dvě zásadní osobnosti, které hrály důležitou úlohu i pro české prostředí, a sice Zikmund Báthory, sedmihradský kníže, a Michael Valašský. v případě Michaela se obvykle užívá označení „Michal Chrabrý“, překlad rumunského „Mihai Viteazul“, což vskutku znamená „chrabrý/statečný/bojovný“, v tomto se ale práce pokouší rozlišovat historickou osobnost valašského vojvody Michaela³¹ a národní mýtus Michala Chrabrého, který pramení z rumunského romantismu 19. století. Vojvodu Michaela rumunská historiografie tradičně pojímá jako jednu z nejznamenitějších osobností tamních dějin, což odvozuje z premisy, že během jeho vlády poprvé od dob římské provincie Dacie došlo ke sjednocení všech tří výše zmíněných politických celků, ačkoliv jen po krátký čas. Pro novodobou rumunskou historiografii je také důležitým místem paměti bitva u Călugăreni, již vojvoda Michael svedl 23. srpna 1595 s Turky a kterou (podle rumunské interpretace) vyhrál.³² v maďarské historiografii zase bývá Michael nahlížen negativně, jako nepřítel, který násilím a neprávem uchvátí sedmihradský trůn. Osoba Zikmunda Báthoryho je oproti tomu vnímána negativně v dějepisectví rumunském i maďarském, jedná se o jednu z nejkontroverznějších postav evropské historie obecně.

Závěrečné kapitoly disertační práce se věnují kontaktům českých a rumunských zemí, dále pak dochovaným hmotným funerálním památkám vážící se k rodu Báthory, finální kapitola přináší některé příklady interpretací sledovaných událostí v rumunské i české historiografii, a stejně tak i v kultuře obou zmíněných národů. Zde se věnovala pozornost zobrazování historických událostí i osob v památkách literárních, obrazových, hmotných i ve filmovém médiu.

Přes jistou „exotičnost“ vybraného tématu lze konstatovat, že by se dala napsat samostatná práce na téma každé kapitoly v disertační práci pojednané. Přesto se ale domnívám, že má smysl takto v celistvosti.

---

³¹ V pramenech se jeho jméno objevuje ve variantě vojvoda Michael, rumunsky Mihai Vodă, případně pod označením „Valach“.

³² Stát Rumunsko jako takový vzniká až roku 1878 a od počátku se pochopitelně prezentuje jako dědic duchovního odkazu Michala Chrabrého.

1 Extra Hungariam non est vita? na kraji křesťanské Evropy

1.1 Prostor rumunských zemí – Sedmihradsko, Valašsko, Moldavsko

V případě rumunského územního celku sledujeme symbiózu dvou odlišných kultur, tj. východní řecko-slovanské a západní římsko-německé, ale také tříštění mezi několik etnických skupin: Rumuny, Maďary, Sikuly a sedmihradské Sasy (Němce). Tyto skupiny si nějakým způsobem zachovaly svou společenskou, politickou a kulturní svébytnost, přestože byly pod vlivem konzervativní východní civilizace, která sice sloužila jako vzor pro římsko-německý svět na počátku jeho vývoje, postupně se ale stále více vykazovala nižší vývojovou dynamiku. Více podobností nalezneme spíše se zeměmi jihovýchodní Evropy, jež se také orientovaly převážně na byzantsko-osmanský kulturní okruh. Součástí dnešního Rumunska je též část území Dobrudži, jež se dnes rozkládá v severovýchodním Bulharsku a jihovýchodním Rumunsku, svou povahou, geografii a ekologií podobné jihoruským stepím. v období, jímž se tato práce zabývá, však patřilo Bulharsku.³³

Rumuni³⁴ žili primárně ve Valašsku a Moldavsku, dlouhodobě ale nebyli spoutáni nevolnictvím, takže v nepříznivých časech mohli migrovat západnějším směrem, např. právě do Sedmihradska, a hledat zde lepší obživu.³⁵ v Sedmihradsku byli Rumuni poddaným obyvatelstvem, jehož příchodu se nikdo nebránil, jelikož žili v horách, kde se věnovali pastevectví. Případně také jako rolníci v nížinách pěstovali kukuřici³⁶ a celkem spolehlivě odváděli daně. (Pokud na ně ale vrchnost uvalovala příliš velkou daňovou zátěž, neměli problém migrovat kamkoliv jinam.) Ale v porovnání s nimi i Sikulové zastávali vyšší společenské postavení. Postupem let Rumuni představovali početně nikoliv zanedbatelnou skupinu obyvatelstva, jen málokterý z nich ale vystoupal po společenském žebříčku výše. Vyskytly se ovšem případy Rumunů, kteří se dokázali společensky etablovat a získat šlechtické důstojenství, většinou splynuly s maďarskými rody.³⁷ Takže přirozeně nemohli mít

---

³³ Jelis EROLOVA, *Dobrudža: granici i identičnosti*, Sofija 2010, s. 9–24.

³⁴ Dobový termín pro Rumuny v Uherském království je „Valaši“ – „Oláhok“. Čili Valach, maďarsky Oláh.

³⁵ Modernizační prvek přinesl budoucí „sjednotitel Rumunska“ Michael Valašský, který nevolnictví ve své zemi uvedl do praxe.

³⁶ Spíše tedy v pozdějších časech – kukuřice se ve Valašsku pěstovala od 17. století.

³⁷ Např. Štěpán Jósika (popravený roku 1598), důvěrník Zikmunda Báthoryho, po čtyři roky zastávající funkci kancléře, měl mít podle dobových svědectví původ mezi Rumuny usazenými v Sedmihradsku. Povýšení do šlechtického stavu dosáhl z Jósiků právě tento Štěpán, jehož syn Zikmund dokonce později získal za manželku Annu Báthoryovou, sestru sedmihradského knížete Gabriela Báthoryho.

v Sedmíhradsku kolektivní privilegia a nemohli ani tvořit „národ“, aby se mohli podílet na politickém chodu země. Kromě toho vyznávali pravoslaví, které sice nepatřilo mezi legální náboženství v Sedmíhradsku, ale bylo mlčky tolerováno.³⁸

V případě Sikulů se jednalo o etnickou skupinu neznámého (buď hunský, pečeněžský, avarský apod.) původu, která se v Uherském království usazovala přibližně od 12. století a měla podřízené postavení vůči Maďarům. Obývala zejména Karpaty, oblast východního Sedmíhradska – jejich kraj se nazýval Sikulsko, s hlavními centry Târgu Mureș (Marosvásárhely) a Miercurea Ciuc (Csíkszereda). Muži měli za úkol střežit zemskou hranici a vykonávat vojenskou službu. Během tureckých nájezdů získávali Sikulové na významu, protože v době vojenského konfliktu zvládali na bitevním poli vyslat velké množství dobře bojujících ozbrojenců, ale stejně mnozí z nich upadali do skutečné chudoby, jelikož nedokázali ani obchodovat, ani se věnovat kupříkladu zemědělství. a osobní hrdost jim nedovolovala sloužit jinak nežli s mečem v ruce. Kromě toho se ale jednalo o velmi konzervativní skupinu, která se neuměla přizpůsobit vojenským inovacím,³⁹ takže postupně klesal i tento jejich význam a spíše je „nahrazovaly“ hajducké oddíly. v době raného novověku se jednalo o nejméně početně zastoupený národ v rámci Sedmíhradska se svéráznými lidovými tradicemi, vyznávající vesměs katolické náboženství (což z nich také činilo menšinu)⁴⁰ a neoplývající rozsáhlejším majetkem. Skupina Sikulů nedokázala být jednotná a vyskytovaly se zde (zejména) sociální rozpory⁴¹ mezi bohatšími Sikuly a těmi, kteří žili v chudobě.⁴²

Rumunský původ měl i ostříhomský arcibiskup Mikuláš Oláh (1493–1568), humanistický učenec, velký odpůrce reformace a mj. vyznačitel teorie o římském původu Rumunů.) Viz Vojtech BUCKO, *Mikuláš Oláh a jeho doba 1493–1568*, Bratislava 1940.

³⁸ Radu LUPESCU, *Sedmíhradsko, provincia siedmich hradov*, in: Historická revue: populárno-vedecký mesačník o dejinách spoločnosti, roč. 26, č. 11 (2015), s. 44–48. Cit. s. 44. Z rumunštiny přeložil Radu Mârza.

³⁹ Např. raně novověká armáda již ve velkém užívala palné zbraně, zatímco Sikulové dokázali bojovat meči a šípy. Celkově je zde sledovatelná neochota se inovovat, spojená patrně i s tím, že Sikulové neměli dostatek prostředků na to, aby pořizovali modernější zbraně a učili se s nimi bojovat.

⁴⁰ Ale postupem času se i toto měnilo a v pozdějších dobách raného novověku se mnozí z nich přiklání k protestantství. Bohužel opět k menšinovým denominacím, takže právě mezi Sikuly se později uchycuje unitářství nebo sabatismus, a v menším procentu kalvinismus.

⁴¹ Např. knížete-kardinála Ondřeje Báthoryho zavraždili Sikulové, kteří pobili i jeho doprovod, v němž se vyskytovalo i několik sikulských šlechticů.

⁴² Německy *Szekler*, maďarsky *székelyek*. Viz Ioan-Aurel POP, *Romanians and Hungarians from the 9th to the 14th Century, The Genesis of the Transylvanian Medieval State*, Cluj–Napoca 1996, s. 162–164.; András BEREZNAVY, *Erdély történetének atlasza*, [Somorja] 2011, s. 52–53. [Atlas dějin Sedmíhradska. Zde k nahlédnutí i mapa osídlení.

První skupinu lidí, později známých jako Sasové, pozval do Uher král Gejza II., aby posílili obranu sedmihradské hranice. Většina z nich pocházela z území dnešní Belgie a mluvila vlámsky. Ale nacházeli se mezi nimi i francouzsky mluvící Valoni. Soudobé prameny je označují také jako Vlány a někdy jako Teutony. o Sasech poprvé píše privilegium krále Ondřeje II. z roku 1206.⁴³ Není jasné, proč je tak nazval, ale je možné, že se tento termín tehdy používal pro označení Němců obecně čili za ním nesmíme hledat pouze geografický původ. Případně je možné, že Sasové měli ze všech německých kmenů k danému území geograficky nejbližší, takže logicky přešlo jejich označení na další skupiny. Další skupiny „Sasů“, které se stěhovaly do Sedmihradska, již pocházely z celého německy mluvícího světa.⁴⁴ Zmatečné skutečnosti reflektuje i soudobá *Kronika nová o národu uherském*, jejíž autor původ sedmihradských Sasů klade ještě před časy Karla Velikého: „*Skrze Saxy aneb Sasy rozumějí se v tomto místě ne Sasové němečtí, ale kteříž jsou v zemi sedmihradské aneb v Erteli, a podnes sami se za Sasy vydávají, a od jiných obyvatelův, jako Cekulův,*⁴⁵ *jazykem i jináč se dělí (...)* *Zdali pak naši Sasové toho času, když od císaře Karla Velikého ustavičným bojem za třidceti let přemoženi byli, jako do Flandrie, tak i v ta místa Erdeliae aneb sedmihradské země zasláni byli (...)* *Mně se vidí, že Saxové spolu s krajany svými Longobardy, ne jedno sto let, ale mnohem výši byli in Pannonia, kteráž potom uherská země nazvána, nežli císař Karel Veliký kraloval.*“⁴⁶ Významné centrum saského osídlení představoval Brašov, později se saské regiony rozšiřovaly – Sasy bychom našli např. v oblasti Sibiň (rumunsky Sibiu). ve 14. století se Sibiň rozdělila do samosprávných celků, sedmi stolic, řídicím orgánem saské komunity byla tzv. Saská univerzita (Universitas Saxonum).⁴⁷ Sasové si v Sedmihradsku zachovali své samostatné postavení, a to nejen společensky, ale i jazykově. Nejenže se mentalitou velmi lišili od sedmihradských Maďarů, ale nesnažili se svou cizost skrývat a hrdě si zachovávali německou identitu. Takže v saských městech bydleli pouze Sasové a rodiny se odmítaly „mísit“ s ostatními národy. v některých otázkách se samozřejmě shodovali s majoritou, protože

---

⁴³ Mezi moldavskými vladaři nacházíme panovníka jménem Jan Sas (Iancu Sasul, zemřel 1582). v tomto případě se nejedná o německého přistěhovalce, který by zkoušel štěstí v Moldavsku, ale o nemanželského syna vojvody Petra IV. Plešatého, jenž se mu narodil ze vztahu s brašovskou měšťankou saského rodu.

⁴⁴ A. BEREZNAY, *Erdély történetének atlasza*, s. 54.; K. W. TREPTOW (ed.), *Dějiny Rumunska*, s. 47–48.

⁴⁵ Tj. Sikulů.

⁴⁶ E. PETRŮ, J. KOLÁŘOVÁ, T. KOHOUTOVÁ (eds.), J. LEUNCLAVIUS, *Kronika nová o národu tureckém*, s. 164.

⁴⁷ V tomto případě se nejedná o vysoké učení, ale o politicko-administrativní instituci. A. BEREZNAY, *Erdély történetének atlasza*, s. 56.

například většina ze Sasů vyznávala protestantské směry, zejména luteránskou denominaci. Sasové byli především šetrní, organizovaní, disciplinovaní, pracovití – ve stručnosti by se dalo říct, že se zabývali průmyslem a obchodem, takže místní rody kumulovaly velké majetky. To bylo dalším zdrojem antipatie a závisti ostatních sedmihradských národů. Kromě toho se velice neradi zapojovali do vojenské služby a ve většině případů se z této povinnosti vykupovali. v časech ohrožení se na Sasy obvykle dalo spolehnout, doba raného novověku ale přinesla nový faktor – habsburskou monarchii. Pokud se jednalo o konflikt mezi sedmihradským vládcem a Habsburky, Sasové se často stavěli za císařskou stranu.

Co se týče náboženského hlediska, Sedmihradsko se nacházelo pod vlivem západního křesťanství (v době raného novověku roztržštěné mezi převážně nekatolické denominace), Valašsko a Moldavsko zase vyznávalo pravoslaví.

V době raného novověku naše tři sledované země z politického hlediska výrazným způsobem ovlivňovalo blízké sousedství tří mocných územních celků, habsburské monarchie, Osmanské říše a Polsko-litevské unie. Zejména osmanský sultán, si zde dlouhodobě uchovával přímý vliv a stín jeho říše, státu centralizovaného vyznačujícího se silnou despoticou vládou svého panovníka, rumunské země dlouho poznamenával.

1.1.1 Sedmihradsko

Z výše nastíněného plyne, že poddané obyvatelstvo Sedmihradska představovali Rumuni a Maďaři, Sikulové bývali bojovníci, Sasové obchodníci-řemeslníci kumulující finance a většinu ve státě měli Maďaři se zastoupením ve šlechtické vrstvě.

Sedmihradsko mělo již ve středověku zvláštní postavení a vnitřní uspořádání. Bylo to dáno geografickou polohou téměř samostatného vojvodství a specifičností tří etnických skupin, které ho tvořily. Jedná se o území bývalého Uherska, ve středověku nedílnou součástí Zemí koruny svatoštěpánské, které v roce 1920 na základě Trianonské mírové smlouvy připadlo Rumunsku. v historiografii maďarské a rumunské se objevuje dvojí vnímání Sedmihradska, jednak coby uherské provincie, jednak jako jedné ze tří rumunských zemí. Oba uvedené národy si na tento region pochopitelně činí nárok. v období, jež sleduje tato práce, v čele Sedmihradska, které v rámci Uherského království mělo status vojvodství, dominovaly uherské a německé kulturní

elity.⁴⁸ Obyvatelstvo bylo heterogenní etnicky i nábožensky – zemi obývali Maďaři, Sikulové a Sasové, ve středověku katolického vyznání. Tyto tři národy později volily sedmihradské vládce. Dále se zde vyskytovala početná rumunská menšina, která vyznávala státem tolerované pravoslaví, avšak v rámci státního systému stála na okraji vlivu a vesměs žila v poddanství.⁴⁹ ve sledovaném období ovšem většinu v Sedmihradsku měli Maďaři a úředním jazykem proto byla maďarština.

Na východě Uher se nacházela oblast, nazývaná Maďary „*Královský les*“, tj. zalesněné pohoří Apuseni. Území za tímto lesem, v prvopočátku hornaté, neobydlené a málo prozkoumané, pojmenovali Maďaři „*Erdély*“ (do rumunštiny přešlo jako „*Ardeal*“ a např. do českého jazyka přeložený dobový pramen *Kronika nová o národu tureckém* používá pro Sedmihradsko termíny „*Ardelium*“, „*Erdel*“ i „*Ertel*“⁵⁰). Středověké latinské listiny už obsahují výraz „*Transilvania*“. Oba tyto termíny znamenají „Za lesem“, takže by se případně v češtině mohl použít termín „Zálesí“. Důležitým mezníkem v terminologii byla německá kolonizace ve 12. století – němečtí Sasové svoje území nazývali podle sedmi měst (Sibiň, Brašov, Bystrica, Segešvár, Sebeš, Broos a Kluž), které zde založili. ve 13. století se proto v pramenech objevuje latinský termín „*Septum urbium*“, tj. „Sedmiměstí“. Posléze se objevil termín „*Terra septem castrorum*“⁵¹ čili „Země sedmi hradů“. Německy „*Siebenbürgen*“, do češtiny překládáno jako Sedmihradsko.⁵² Přesné názvy těchto hradů nejsou jisté, mělo se ovšem jednat o centra samosprávných celků.⁵³ Země se administrativně dělila na sedm žup, v jejichž čele stál vojvoda (maďarsky *vejda*) coby

---

⁴⁸ Zahorán CSABA, *Sporná história krajiny za lesom. Sedmohradsko v maďarskom a rumunskom historickom vedomí*, in: Historická revue: populárno-vedecký mesačník o dejinách spoločnosti, roč. 26, č. 11 (2015), s. 38–43. Cit. s. 41.

⁴⁹ Je ovšem příznačné, že když roku 1599 valašský vojvoda (a budoucí rumunský národní hrdina) Michael dobyl Sedmihradsko, rumunská menšina jej nezajímala a z místních národů udělil privilegia Sikulům, o které se mocensky opíral.

⁵⁰ E. PETRŮ, J. KOLÁŘOVÁ, T. KOHOUTOVÁ (eds.), J. LEUNCLAVIUS, *Kronika nová o národu tureckém*, s. 147.

⁵¹ Andrei PIPPIDI, *Byzantins, Ottomans, Roumains. Le Sud-Est européen entre l'héritage impérial et les influences occidentales*, Paris 2006, s. 48.

⁵² Thomas NÄGLER, *Der Name Siebenbürgen*, in: Forschungen zur Volks- und Landeskunde 12 (1969), s. 63–69.; https://www.ieg-mainz.de/Beihefte-online-----site.site.ls_dir_nav.185_supplement.8_article.35_likecms.html#_ftn_s1 [30. 11. 2021].

⁵³ Hradky jako takové se vyskytovaly coby šlechtická sídla na území takřka celého Sedmihradska, kromě saských a sikulských oblastí, jež se jejich stavbě vyhýbaly. Pro saská města ovšem bylo typické důkladné opevnění a mezi sedmihradská specifika patří opevněné kostely, stavěné na území Sasů a Sikulů.

nejvyšší hodnostář země jmenovaný uherským králem, dále pak na saské a sikulské stolice, které měly vlastní samosprávné orgány.

Oblast Banátu, Krišana a Marmaroš se nazývalo Partium Regni Hungariae (maďarsky *Részek*). Od času Jana Zikmunda Zápolského patřilo pod sedmihradskou správu, ale formálně nebylo součástí Sedmihradska jako celku. Součástí Partia byly např. i Košice, Mukačevo a po určité době i Chust, čili menší část území dnešního východního Slovenska a dnešní Zakarpatské Ukrajiny, nicméně centrálním městem býval Varadín.

Na severovýchodě, východě a jihovýchodě Sedmihradsko ohraničovaly Karpaty, které se v širokém oblouku svažují k Transylvánským Alpám. ve středu regionu se zvedá skupina kopců, která tvoří rozvodí dvou velkých řek Maros a Szamos. na západě a jihozápadě již mělo Sedmihradsko hranice⁵⁴ s Osmanskou říší, na jihovýchodě s Valašskem (maďarsky *Havasalföld*) a na východě s Moldavskem (maďarsky *Moldva*), o kterých bude pojednáno později. na severozápadě se nacházely Uhry ovládané Habsburky a na severu sousedilo Sedmihradsko v menší části s Polsko-litevským královstvím.⁵⁵

„Sedmihradsko je tedy geograficky dobře vymezený region s jednotným charakterem, který má své přirozené hranice na třech stranách – severní, východní a jižní – které v průběhu staletí vždy odpovídaly hranicím politickým, neboť mohutná bariéra hor s řídkými a obtížnými průsmyky tvoří jakýsi obrovský amfiteátr, který se otevírá pouze na západě, směrem do maďarské nížiny. Toto specifické uspořádání sedmihradského území mělo velký význam pro vývoj a historii knížectví, a pokud se rozloha Sedmihradska v průběhu staletí příliš neměnila, bylo to právě proto, že politické hranice a vojenské obranné linie se musely shodovat s horskými systémy, které region ze tří stran ohraničovaly.“⁵⁶

Sedmihradsko jakožto stát vzniklo zhruba v polovině 16. století, kdy se stalo samostatným politickým útvarem. ve druhé polovině tohoto století nebylo příliš kompaktním státním celkem, nemělo organizovanou a silnou armádu, takže se ne vždy dokázalo bránit proti nepřítelům a jeho politický život narušovaly různé vnitřní i vnější události. Náboženské spory sice v Sedmihradsku nebyly příliš ostré, ale značně narušovaly harmonii obyvatelstva, a i když

---

⁵⁴ Ovšem státní hranice v dnešním slova smyslu v této době neexistovaly.

⁵⁵ Základní plán viz A. BEREZNAVAY, *Erdély történetének atlasza*, s. 99.

⁵⁶ Giacomo BASCAPÈ (ed.), *Le Relazioni Fra L'Italia e La Transilvania Nel Secolo XVI*, Roma 1931, s. 21–22.

sedmihradský sněm schválil zásadu svobody vyznání a byly vyhlášeny čtyři „*receptae religiones*“, nálady se zcela neuklidnily.⁵⁷

Knížecí dvůr sídlil v městě Alba Iulia (*Gyulafehérvár*), které bývalo sídlem sedmihradského biskupství, založeného již svatým Štěpánem v 11. století. Takže již v dobách před autonomií Sedmihradska představovalo centrum země. Po smrti zdejšího biskupa Jana III. Statilea v roce 1542 došlo k sekularizaci biskupských statků, což poskytlo základ pro zřízení knížecího dvora.⁵⁸ Mimo Alba Iulii se nevyskytoval žádný reprezentativní sídelní prostor. Např. když kníže pobýval v Kluži, nacházel ubytování v různých domech zdejších zámožných měšťanů, kteří jej a členy jeho dvora hostili. Zejména za vlády knížete Gabriela Báthoryho byl palác v Alba Iulii hodně poničený, proto kníže řešil situaci tím, že jezdil se svým dvorem po celé zemi a nechal se vyživovat měšťany.⁵⁹

Základem sedmihradského státu byla stavovská unie, ovšem do jeho chodu aktivně zasahovala Osmanská říše.

1.1.2 Valašsko a Moldavsko

Obě tyto sousedící země ve sledovaném období představovaly dva nezávislé státy s vlastními rody, prakticky od jejich počátků zde ovšem existovaly vzájemné hospodářské, politické a kulturní vazby. Jak stručně srovnává Franco Sivori, Moldavsko „*je další království stejného jazyka a typu jako Valašsko, které s ním sousedí, ale není tak bohaté.*“⁶⁰ Poněkud odsuzujícím tónem píše o Moldávii Ital Girolamo Frachetta, že její obyvatelé nejsou pevní ve víře a obvykle se přidají k vítězi bez ohledu na to, kdo oním vítězem je.⁶¹

---

⁵⁷ Sedmihradský sněm udělil v roce 1557 svobodu vyznání luteránům, v roce 1564 kalvinistům a v roce 1571 i sektě sociniánů/unitářů (Sociniati nebo Unitati). Spolu s římskokatolickým náboženstvím tak ve státě existovaly čtyři právně uznané náboženské kultury. Knížata (s výjimkou Zikmunda Báthoryho) protestantům obecně přála. Za Rudolfa II. Habsburského došlo ke krátkodobé katolické reakci, kdy byl reformovaným církvím zabaven majetek a vrácen katolíkům, ale protestanti se brzy vrátili na výsluní. o tom dále v části věnované knížeti Janu Zikmundovi Zápolskému.

⁵⁸ Annamária JENEY-TÓTH, *Báthory Gábor udvara 1612-ben Kolozsvárott. (Városi számadások alapján)*, in: a Báthoriak kora: a Báthoriak és Európa: tanulmánykötets, Nyírbátor 2008, s. 137–157. Cit. s. 138.

⁵⁹ A. JENEY-TÓTH, *Báthory Gábor*, s. 148.

⁶⁰ A. VRÂNCEANU PAGLIARDINI (ed.), *Memoriale delle cose occorse*, s. 85.

⁶¹ Girolamo FRACHETTA, *Tre Orationi Al Sereniss. Et Pietosiss. Sigismondo Battori Principe Di Transilvania Vallachia & Moldavia Conte De' Siculi &c.*, Verona 1596. Országos Széchényi Könyvtár, sign. App. H. 590, fol. 13. [Tři přímluvy k nejjasnějšímu a milosrdnému Zikmundu Báthorymu.]

Z jednoho španělského pamfletu pochází i zajímavá, nebývale podrobná charakteristika valašsko-moldavského prostoru, která se vyznačuje i zajímavým exkursem do dávnější historie a celkem pregnantně uváděla dosud nezainteresované čtenáře do místních poměrů: *„Stará provincie Dácie se rozdělila řekou Nester, kterou Řekové a Římané nazývali Tyra, na část Sarmacie, kde se nacházejí provincie Rusia a Podolia, které jsou poddanými krále polského. Protože Sarmacie má mnoho dalších provincií, mezi nimi další Rusii, která se nazývá Moscovia, tatarská a za velkou řekou Volgou, kterou tedy Tataři nazývají Edil, Řekové a Římané ji nazývají Rha. Dácká provincie měla limity na Západě. (...) na východě ji ohraničovala řeka, kterou ve starověku nazývali Hieras a která je nyní řekou, již říkají Prut. a také Dunajem. a tady se v této části rozdělovala na dolní Messii, která je nyní Bulharskem, na střední část a jižní část, horní Messie – nyní Srbsko a Bosna. na severu hraničí s Rusií a Podolím. a tato velká provincie Dácká byla z těch nejvíce bojovných, které způsobovaly císaři římskému nejvíc problémů za časů císařství. Dřív ne, protože za republiky tuto část neznali. Dobil ji pouze velký císař Traianus, kterýžto byl velkou poctou Španělska, porazil a zabil v bitvě dáckého krále Decebala. Tato provincie pak setrvala v poslušnosti římských císařů až do Galienu, v jehož časech ji Římané ztratili a zmocnili se jí barbari. Zůstalo v ní však mnoho Římanů, kteří mluvili latinsky, ti se ale sňatky a v rámci obchodů mísili s barbary. Tím vznikl nový jazyk, který má mnoho z jazyka latinů, a odtud vzešlo jméno Valachů, kteří ale mluvili slovanským jazykem. Což byli Rusové, Bulhaři, Poláci a mnohé další národy severní. Tyto národy, které mluví tímto slovanským jazykem, Italové nazývají Vulasos, takže jméno Valašsko a Valachové znamená potomci Italů. a toto Valašsko okupuje větší část Dácie, protože část západní Dácie je dnes provincií sedmihradskou, která byla poddanou uherských králů, je obývána různými národy, všechny jsou bojechtivé a různě oddané válce. Valašsko se dělí na dvě části. Jedna část hraničí na východě a severu, říká se jí Valašsko, a potom na provincii Moldavii. Druhá část Valašska, která je na jihu a západě, se nazývá Transalpina. Ačkoliv někteří říkají, že toto je to pravé Valašsko a té druhé se říká Moldavsko. Každá z těchto dvou provincií měla svého pána, kterému se říkalo vojvoda, od dávných časů byli křesťané, ale ačkoliv byli zkaženi rity a ceremoniemi řeckými. Jedná se o lidi, kteří jsou hodně oddaní válce, a velmi zrádlní, falešní. Neinklinují k tomu, aby kultivovali pole, spíše mají dobytek, protože tam mají hodně pastvin, a tak mají obrovské množství dobytka, ovcí, krav, velkých, kterými zásobují všechny sousední provincie, až do Německa a Turecka. Někdy i Itálii. s Turky kontinuálně válčili. Prvního, koho Turci porazili, byl vévoda valašský z transalpinského Valašska, zatímco Moldavsko bylo těžší porazit a jeho vládci vedli boj s Amuratem, Mahometem a Bajezidem. Oba dva vojvodové se*

*ale stali vazaly Turků a platili jim tribut.*⁶² Valašský/moldavský jazyk Ital Franco Sivori hodnotí jako „smíšený, zčásti latinský, zčásti italský, zčásti řecký a zčásti slovanský, což dohromady tvoří barbarický jazyk. Píší srbským nebo slovanským písmem a důležité spisy píší srbsky, jako my latinkou.“⁶³

Obecně řečeno, prvotní historie obou těchto zemí se nesla ve znamení hájení vlastní nezávislosti na Uherském a Polsko-litevském království.⁶⁴ Teprve později začala situaci komplikovat expanze Osmanské říše na Balkán a dále do uherského prostoru. na konci 15. století byla knížectví poprvé ve vazalském poměru vůči Osmanské říši, v 16. století již platila pravidelný tribut a vybrané panovníky musel „posvěcovat“ sultán. Právě od 16. století se důležitým „putovním“ místem pro obě země stal Istanbul a jakousi hybnou silou sultánova autorita.⁶⁵ Co se týče náboženského hlediska, oproti Sedmihradsku se obě země přimkly k ortodoxní víře, respektive panovníci obou zemí se postupně zasadili o náboženskou homogenizaci obyvatel dle východního ritu a pokusy o „christianizaci“ ze strany římskokatolické církve neměly velký efekt. v 16. století lze v Moldavsku dokonce sledovat pronásledování Arménů a jejich násilné nucení ke konverzi k pravoslaví. (Byť zde jednou z hlavních motivací bylo patrně bohatství moldavských Arménů, kteří zde vykonávali značnou obchodní aktivitu.) To představuje celkem ostrý kontrast k nábožensky více tolerantnímu Sedmihradsku.⁶⁶ Oproti západním státům, a i samotnému Sedmihradsku, se Valašsko i Moldavsko vyznačovaly pomalejším kulturním i ekonomickým vývojem a ještě koncem 16. století se zde sledují určité „středověké“ tendence. Jazykově byly sice zdejší národy příbuzné s románskými národy západu, nicméně ekonomické vazby se dlouhodobě orientovaly východně, tj. na balkánské státy a Byzanc, později z velké části nedobrovolně na Osmanskou říši. Východní bylo také náboženství. i mentalita.⁶⁷ Kromě toho, síla Valašska a Moldavska spočívala v zemědělství, jelikož zejména v 16. století byly

---

⁶² Bibliografie letákové publicistiky, Š28.

⁶³ A. VRANCEANU PAGLIARDINI (ed.), *Memoriale delle cose occorse*, s. 109.

⁶⁴ Ilona CZAMAŃSKA, *Moldawia i Wołoszczyzna wobec Polski, Węgier i Turcji w XIV i XV wieku*, Poznań 1996, s. 40–42.

⁶⁵ A. PIPPIDI, *Byzantins, Ottomans, Roumains*, s. 153–157.

⁶⁶ *Tamtéž*, s. 23–37.

⁶⁷ K. W. TREPTOW, *Dějiny Rumunska*, s. 56.

obilnicemi jihovýchodoevropského prostoru, a stejně tak i vývozci dobytka. Dále se zde dařilo také pasterectví.⁶⁸

Počátky valašského státu lze vysledovat do 14. století. Jeho zakladatel se jmenoval Basarab I., vládl mezi lety 1310⁶⁹ až 1352 a dal jméno dynastii, jež ve Valašsku vládla až do poloviny 17. století. Obecně jsou tyto počátky zahaleny mlhou. Jisté je, že někdo sjednotil jihokarpatské bojary a položil tak základ Valašska. Podle jedné teorie ten někdo byl přímo samotný Basarab, podle jiné uherský král Karel Robert z Anjou.⁷⁰ Valašské území tehdy leželo od Karpat až k Černému moři a centrum země se nacházelo v Curtea de Argeș (doslova přeloženo dvorec na řece Argeș). Basarab vedl úspěšnou diplomacii a podařilo se mu uzavřít spojení s Bulharskem a Srbskem. Finálním završením vlády se stalo vyhlášení nezávislosti Valašska na Uherském království, když Basarab svedl s Karlem Robertem vítěznou bitvu u Posady roku 1330. i za Basarabových nástupců bylo pro Valašsko důležité udržet si autonomii vůči Uherskému království, takže se i oni snažili posilovat své postavení dynastickou politikou směřovanou do Srbska, Bulharska a Moldavska. Uherský král uznal valašskou nezávislost teprve roku 1369. a krátce poté do Valašska poprvé vtrhla osmanská armáda.⁷¹

Oproti tomu je Moldavsko poněkud mladší, jeho vznik, o nějž se měl podle tradice zasloužit Bohdan I., se klade do roku 1359. (Někteří badatelé ovšem pochybují o jeho existenci, nicméně pro české prostředí není otázka, jestli moldavský stát vznikl v opozici vůči Uhrám či nikoliv, příliš zásadní.) v Bohdanově době hranici Moldavska na severu a východu tvořil Dněstr, na západě Karpaty. Moldavsko sousedilo s Polskem, Litvou a Tatary, Sedmihradskem a na jihu s Valašskem. i Moldavané museli odrazet výpady uherské armády, většinou se ale nacházeli v lenní závislosti na Polsko-litevské unii, aby se finálně ocitli v lenní závislosti vůči Osmanské říši, která dokázala obratně využívat nejednotnost balkánských zemí,⁷² a kromě posílení vlivu v rumunských zemích připojila ke svému území severní oblasti Bosny a Srbska.⁷³ Jen pro

---

⁶⁸ A. PIPPIDI, *Byzantins, Ottomans, Roumains*, s. 155.

⁶⁹ Pouze tradiční datum, dobové písemné důkazy neexistují.

⁷⁰ Constantin KOGĂLNICEANU, *Basarab i zis Negru Vodă*, București 1908, s. 8–9. [Basarab I. přezdívaný Negru Vodă.]; Constantin C. GIURESCU, *Istoria Românilor*, București 2003, s. 299. [Dějiny Rumunů.]

⁷¹ K. W. TREPTOW, *Dějiny Rumunska*, s. 52.; I. CZAMAŃSKA, *Moldawia i Wołoszczyzna*, s. 194–202.

⁷² I. CZAMAŃSKA, *Moldawia i Wołoszczyzna*, s. 25–28.

⁷³ Lidija Jegorovna SEMENOVA, *Knjažestva Valachija i Moldavija: konec XIV – načalo XIX v.: očerki vnešnepolitičeskoj istorii*, Moskva 2006, s. 67.

ilustraci, od roku 1566 Moldavsko pro zásobování Istanbulu ročně povinně posílalo 12 000 volů, přičemž vývoz dobytka do Polska Osmanská říše zakazovala.⁷⁴

Obecně vztah rumunských zemí k Osmanské říši býval poněkud bipolární. na jedné straně ji vnímaly jako nežádoucí politickou sílu, z jejíhož přímého vlivu se toužily vymanit, na straně druhé se zejména ve Valašsku a Moldavsku sleduje silný kulturní vliv, který Osmanská říše měla na každodenní život.⁷⁵

Právě časté vměšování do valašsko-moldavských záležitostí přinášelo politickou nestabilitu a časté střídání panovníků v krátkých úsecích, se kterým se v dřívějším středověku v tomto prostoru příliš nesetkáme.

1.1.3 Panovníci rumunských zemí

V čele státu stál vládce, v případě Valašska a Moldavska nazývaný prostě „Pán“ (*Domn*) nebo vojvoda (*voievod*).⁷⁶ Spravoval zemi s pomocí rady, kterou tvořili zástupci velkých zemských pánů, bojarů, a církevních hodnostářů. s podporou rady byl Pán nejvyšší zákonodárnou a soudní autoritou i vrchním velitelem vojska. Sídlil se svou rodinou na dvoře v hlavním městě, ale ve větších městech země míval další dvory.⁷⁷ Dle popisu Franka Sivoriho panovník uděloval veřejná slyšení na nádvoří svého paláce v přítomnosti dvanáctičlenné rady. *„A je zvykem sedláků, že předtím, než jdou na slyšení, odejdou na osamělé místo před stromem a několikrát přednesou své úvahy, jako by byli před knížetem, a takto, když si dobře nacvičili a v duchu nastudovali, co mají říci, vystoupí a velmi úhledně vyloží, co chtějí.“*⁷⁸

„Kronika nová o národu tureckém“ se k problematice místní titulatury vyjadřuje: *„To slovo vejvoda anebo vojvoda obecně vyznamenává hejtmana aneb vůdce nad lidem válečným aneb nad vojskem. Ale mezi Uhry, jakož od starodávna, tak i nyní, jsou dvě jména nejvyšších zprávcův a úředníkův zemských, z nichžto jednomu říkají ban (...) druhému vajvoda. Ban slove hejtman aneb místodržící královský v některém Království k Koruně uherské připojeném a náležejícím: Vajvoda jest vladař aneb úředník, kterýž na místě a jménem královským některou*

---

⁷⁴ A. PIPPIDI, *Byzantins, Ottomans, Roumains*, s. 154.

⁷⁵ *Tamtéž*, s. 163–164.

⁷⁶ K. W. Treptow, *Dějiny Rumunska*, s. 43.

⁷⁷ Ștefan S. GOROVEI, *Mușatinii*, Chișinău 1991, s. 8.

⁷⁸ A. VRÂNCEANU PAGLIARDINI (ed.), *Memoriale delle cose occorse*, s. 109.

*zemi aneb krajinu spravuje, jako v zemi sedmihradské, Větší i Menší Valachii: však menší a nižší jest, nežli gubernátor aneb správce všeho království.*⁷⁹

Jako takřka vše v rumunském prostoru, i otázka titulatury a reálného postavení místních vládců není úplně jednoduchá. v období středověku se používal termín župan (*jupan*), kněz (*cneaz*⁸⁰) a vojvoda – starší rumunština pro vojvodu užívala zkrácený termín *vodă*, který se obvykle přidával za jméno konkrétní osoby. Např. Mihai Vodă, tedy vojvoda Michael.

Význam titulu „vojvoda“ ovšem kolísal. Prapůvodně se patrně jednalo o vojenského velitele. ve středověku a období raného novověku v rumunském prostoru by byl synonymem slova „místodržící“, jenž má podřízené postavení vůči knížeti (*Princeps*) nebo králi (*Rex*) – tj. sedmihradský a valašský vojvoda uherskému králi (přičemž jak bylo řečeno výše, Sedmihradsko bývalo nedílnou součástí Uherského království), moldavský vojvoda obvykle králi polskému. Dokud tedy do prostoru Balkánu a dále nezačali pronikat Osmané a otázka vazalské podřízenosti začala být pro všechny uvedené mnohem složitější. *Kronika nová o národu tureckém* používá pro nejvyššího představitele Sedmihradska termíny „*Erdelban*“, „*vývoda*“⁸¹ apod. v prvním uvedeném je pravděpodobně třeba hledat slovo „bán“ nebo „pán“.) ve Valašsku a Moldavsku ale představitel země býval vyobrazován s královskou korunou.⁸² Termín *voda* nebo *voievod*, slovanské slovo znamenající kníže, vládce, se používalo jako alternativa k latinskému termínu *Domn*. Pascu tvrdí, že „bylo zvykem považovat valašské panovníky za příbuzné poslední byzantské císařské dynastie, Paleologů“.⁸³

Do začátku výpadů Osmanské říše na Balkán se obvykle rozlišoval „vojvoda“, tj. vojenský velitel, a „pán“ (*Domn*), panovník, nejvyšší představitel státního útvaru – např. ve srovnání s angličtinou by byl na místě termín „*lord*“, suverénní vládce. Průběhem času ale obojí splývá

---

⁷⁹ E. PETRŮ, J. KOLÁŘOVÁ, T. KOHOUTOVÁ (eds.), J. LEUNCLAVIUS, *Kronika nová o národu tureckém*, s. 123–124.

⁸⁰ Ve zkoumaném období již velmi archaické.

⁸¹ E. PETRŮ, J. KOLÁŘOVÁ, T. KOHOUTOVÁ (EDS.), J. LEUNCLAVIUS, *Kronika nová o národu tureckém*, s. 309.

⁸² Emil VÎRTOSU, *Titulatura domnilor și asocierea la domnie în Țara Românească și Moldova până în secolul al XVI-lea*, Bucureștii 1960, s. 230–235. [Panovnícký titul a spojení s vládou ve Valašsku a v Moldavsku do 16. století.]

⁸³ Ștefan PASCU, *Petru Cercel și Țara românească: la sfârșitul sec. XVI.*, Sibiu 1944, s. 36. [Petr Náušnička a Valašsko na konci 16. století.]

v jedno. Choť pána byla „*Doamna*“⁸⁴ (ekvivalentem anglická „*lady*“), „*domniță*“⁸⁵, případně „*jupaniță*“.⁸⁶ Pro označení podřízené zemské šlechty se užíval termín „*bojar/bojaři*“.

V Polsko-litevské unii se pro moldavského prvního představitele se též používalo slovo „*hospodar*“. Obyčejně tak býval nazýván i valašský vojvoda.

Volba vládce ve všech třech rumunských zemích dlouho závisela na libovůli představitele Osmanské říše, a i po uvedení do úřadu tento býval povinen řídit se přáními sultána, respektive Vysoké porty. Vnitropolitické záležitosti ve většině případů Osmany nezajímaly, takže rumunský panovník mohl nezávisle vydávat zákony, jmenovat vybrané osoby do úřadů, nebo vydržovat ozbrojenou skupinu, jež měla ovšem primárně sloužit k udržování pořádku v zemi. Osmané ale netolerovali, aby rumunské země vedly vlastní samostatnou zahraniční politiku. Pokud nebyla namířena proti habsburské monarchii, Vysoká porta proti ní okamžitě vystoupila a proviněného panovníka se zbavila.

V případě Sedmihradska sledovaného období se málokdy stávalo, že by syn dědil trůn po otci. Zdejšími vladaři bývali starší muži, nebo minimálně muži středního věku. v několika případech se panovníkem stalo dítě, nicméně to vždy přineslo nestabilní situaci ve státě. ve Valašsku a Moldavsku se na trůně dlouhodobě držely dvě domácí panovnické dynastie. na obou trůnech se často střídali muži, kteří pocházeli z těchto rodů, a postupem času byli skoro k nerozpoznání propojeni vzájemnými valašsko-moldavskými sňatky, takže v době raného novověku již obě dynastie v podstatě splývají takřka v jednu.

Nástupnický systém ve Valašsku a Moldavsku neměl tak pevný řád, jako ve státech směřem na západ. Kromě vyloučení dcer, které bylo nezpochybnitelné, a dále potomků po přeslici, se nedodržovaly ani další nástupnické zásady, jako například vyřazení nemanželských dětí. a nefungovala zde ani primogenitura. Předpokládalo se, že každý příslušník panovnického rodu, kromě výše uvedených výjimek, má na trůn nárok. Aplikoval se tedy systém dědičnosti a volitelnosti vládce, který se vybíral ze všech mužských členů domácí panovnické dynastie. Samotní panovníci se stavem věcí obvykle nebývali spokojeni, buďto se pokoušeli o razantní

---

⁸⁴ V současné rumunštině se již jedná o zdvořilý výraz označující provdanou ženu.

⁸⁵ Tento výraz ale častěji označoval dceru Pána, princeznu.

⁸⁶ Dan HORIA MAZILU, *Voievodul dincolo de sala tronului: scene din viața privată*, Iași 2003, s. 407–409. [Vojvoda mimo trůnní sál: výjevy ze soukromého života.]

změnu, nebo přinejmenším dávali najevo, koho by si přáli, aby šlechta zvolila.⁸⁷ a jako poslední podmínka – uchazeč o trůn nesměl být poznamenaný, tj. nesměl v minulosti utrpět úmyslné zmrzačení, nařízené jiným panovníkem. Obvykle se v tomto případě jednalo o uřezání nosní chrupavky. Pokud ale někdo utrpěl úraz v boji nebo jinou přirozenou cestou, z nástupnictví ho to nevylučovalo.⁸⁸

Existují prameny, které naznačují existenci vojvodských korun ve valašském a moldavském prostoru minimálně v 16. století. „*Tradice zachovaná (...) hlásala byzantský původ moldavské koruny; totiž že císař Jan VIII. Paleolog (1425–1448), který projížděl Moldavskem, byl tak ohromen důstojným a moudrým chováním Alexandra Dobrého, že mu po návratu do Konstantinopole poslal jako královské insignie korunu a purpurový plášť.*“ Od 70. let 16. století jsou ale zdejší panovníci zobrazováni s klobouky nebo kuzmami. v Moldavsku se k nošení korun vrátili až Movilovci v 17. století a po roce 1616 tento trend opět mizí.⁸⁹ Franco Sivori popisuje obřad ustanovení Petra Náušničky panovníkem tak, že jeho pánovi nasadili na hlavu zlatý brokátový biret ozdobený drahokamy, jenž připomínal korunu.⁹⁰

Zdejší systém jistě vyhovoval místním bojarům a později Osmanské říši, kteří ze zmatků dokázali těžit. České země si touto vývojovou fází procházely v 11. a 12. století, přičemž ve srovnání s rumunskými zeměmi i pravidlo seniorátu dává větší smysl. Ovšem cesty rumunských pretendentsů do Istanbulu za osmanským sultánem silně připomínají putování mnohých Přemyslovců za římskoněmeckými císaři pro potenciální zisk pražského knížecího stolce.⁹¹

Trůny nebyly dědičné v přímé linii a ve zkoumaném období se zde jednotliví panovníci rychle střídali v krátkých časových intervalech. Vladařem se mohl stát vzdálený příbuzný posledního vladaře, stejně jako vladařův nemanželský syn, případně nemanželský syn vzdáleného příbuzného. a případně také uchazeč, který s panovnickým rodem nebyl spřízněn vůbec a příslušnost k němu pouze předstíral.

---

⁸⁷ Nicméně například vojvoda Štěpán Veliký dokázal prosadit razantními prostředky volbu vlastního syna Bohdana.

⁸⁸ Ş. S. GOROVEI, *Muşatinii*, s. 9, s. 14–15.

⁸⁹ *Tamtéž*, s. 9, s. 17–18.

⁹⁰ A. VRÂNCEANU PAGLIARDINI (ed.), *Memoriale delle cose occorse*, s. 97.

⁹¹ Srov. Josef ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí*, Praha 2002.

O nápadníky oba rumunské trůny tedy neměly nouzi, přičemž osmanské vměšování do zdejších záležitostí přinášelo setrvalý chaos, z něhož Vysoká porta těžila. 16. a 17. století se proto neslo ve znamení politické nestability v obou zemích, z nichž vyjíždělo mnoho pretendentů trůnu, obvykle pyšníci se titulem Vodă, mířilo všemi směry, kde hledalo buďto živobyetí, nebo podporu vlivných osob pro své mocenské aspirace. Vesměs ovšem naráželi na skepsi a lhostejnost, obzvláště na Západě, kde se muži z Východu žebrající o peníze jen málokdy setkávali s vlídným přijetím.⁹² Předsudečné stereotypy o podvodnících, kteří mají hluboko do kapsy a šermují zfalšovanými rodokmeny rádoby potvrzujícími urozenost, leckdy podporovali i oni sami. Takto se dochovala žaloba z roku 1596 hostinského z Prahy proti „podvodníkovi, který si říká Wolfgang, vojvoda moldavský“, co v jeho podniku nezaplatil útratu,⁹³ nebo prosba moldavského vojvody Eliáše o propuštění z vězení v Linci adresovaná císaři Rudolfovi.⁹⁴

Někteří ale udělali dobrý dojem, jako například Petr Náušnička (Cercel). Ten při cestách Evropou dorazil roku 1579 do Paříže, kde strávil dva roky u dvora krále Jindřicha III. z kapetovské rodové větve Valois, aby se poté vypravil přes Itálii do Istanbulu, kde i s francouzskou podporou strávil další dva roky, než se podařilo přesvědčit sultána, aby mu udělil valašský trůn. U francouzského dvora se ukázal jako kultivovaný mladík, který se projevoval jako milovník literatury a dalších umění. Později také sám složil sonet.⁹⁵ Dle jeho sekretáře Franka Sivorihho vojvoda Petr hovořil a psal latinsky, italsky, francouzsky, řecky, turecky, srbsky, polsky a valašským nářečím.⁹⁶

Typickou ukázkou jepičího života valašsko-moldavského vojvody je ovšem Jan V. Sas (Iancu Sasul – možná by se také dalo přeložit jako Janek), již letmo zmíněný výše. Rok jeho narození neznáme, pouze to, že se narodil ze vztahu moldavského vojvody s vdanou brašovskou měšťankou Kateřinou Weissovou a jeho nevlastní sestrou měla být valašská vojvodkyně Chiajna (viz kapitola věnovaná ženské otázce). v 70. letech 16. století se vypravil

---

⁹² Andrei PIPPIDI, *O genealogie a lui Petru Cercel*, Arhiva Genealogică 1994, Nr. 3–4, s. 77–82. [Genealogie Petra Náušničky.]

⁹³ Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv (dále jen OeStA/HHStA), sign. AT-OeStA/HHStA RHR Grat Feud Patentes und Steckbriefe 2–23.

⁹⁴ Národní archiv Praha (dále NA Praha), I. oddělení, Stará manipulace (dále SM), karton 2612, inv. č. 4333, sign. XI/3.

⁹⁵ Constantin S. GIURESCU – Dinu C. GIURESCU, *Istoria Românilor din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*, București 1971, s. 903.

⁹⁶ Mj. Franco Sivori též poznamenává, že typický obyvatel valašsko-moldavského prostoru se dokáže dorozumět minimálně pěti jazyky. Viz A. VRÂNCEANU PAGLIARDINI (ed.), *Memoriale delle cose occorse*, s. 110.

do Konstantinopole, a ač nemanželský syn pochybného původu, rozhodl se pokusit získat moldavský trůn. s vlivem nevlastní sestry a vypůjčenými penězi se mu to podařilo roku 1579, čímž z Moldavska vypudil vládnoucího vojvodu Petra VI. Chromého (Petru Șchiopul). v Konstantinopoli ale zapůsobil natolik, že se mu podařilo získat za manželku Marii z rodu Palaiologovců, s níž ještě stihl zplodit tři děti (někdy se uvádí i šest). Janova tříletá vláda se ale nesla ve znamení drsného vybírání peněz, jelikož pochopitelně musel zaplatit vypůjčené finance, díky kterým získal trůn. Jeho motivací pro získání trůnu byla ale patrně pouze ziskost, protože mimo uvedené také vymýšlel rozmanité daně, kterými zkoušel rozmnožit svůj majetek. Neblaze vzpomínanou se tak stala tzv. kravská daň (văcărit), tj. vojvodovi se musel odevzdávat každý desátý kus vypěstovaného hovězího dobytka. Vojvoda Jan své postavení evidentně nevnímal jako dlouhodobé a pokoušel se udržovat kontakty se Západem, kam se v případě nouze hodlal uchýlit. Tím ovšem vyvolal nelibost Vysoké porty, která se jej roku 1582 rozhodla sesadit. Při útěku Janka Sasa zajali a popravili Poláci a do Moldavska se vrátil Petr VI. Chromý.⁹⁷

Jedno poněkud rychlé setkání s jedním z valašských vojvodů vylíčil i Václav Vratislav z Mitrovic: „*Jiného času také přivedli nějakého vévodu valašského, který měl proti sultánovi a dosazenému vévodovi lid pozdvihnouti a bouřku stropiti, chtě sám vévodou býti. Toho Valaši, uřezavše mu nos a uši, do Konstantinopole odeslali, jehožto sultán na hák vrci poručil. Byl čistě postavy jonák, uměl několik řečí a zvláště dobře latině, řecky, vlašsky, uhersky.*“⁹⁸

V tomto směru je tedy nestabilita politické situace ve Valašsku a Moldavsku naznačená celkem pregnantně.

Ohledně představy o jistém „prototypu“ sedmihradského panovníka máme k dispozici vyobrazení Zikmunda Báthoryho v italsko-latinské knize Cesare Vecellia *Habiti Antichi Et Moderni di tutto il Mondo*.⁹⁹ Zajímavý je zde šestihranný palcát (turecky buzdogan) orientálního původu, který Zikmund drží v pravé ruce. „*Byl jednou z insignií, kterou sultánův*

---

⁹⁷ Nicolae IORGA, *Pretendenti domnești din veacul al XVI-lea*, Analele Academiei. Române, Memoriile Secțiunii Istorice (seria a II-a) 19 (1897), s. 193–268, cit. s. 251. [Uchazeči vlády v 16. století.]; Constantin C. GIURESCU – Dinu C. GIURESCU, *Istoria Românilor Volume II (1352–1606)*, București 1976, s. 310–311. [Dějiny Rumunů, 2. díl.]; Tiberiu CIOBANU, *Domnitori români mai puțin cunoscuți*, Timișoara 2005, s. 100–114. [Méně známí rumunští panovníci.]

⁹⁸ Jiří DAÑHELKA (ed.), *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*, Praha 1950, s. 126.

⁹⁹ Cesare VECCELLIO, *Habiti Antichi Et Moderni di tutto il Mondo di Cesare Vecellio: Vestitvs antiquorum, recentiorumque totius Orbis*, Venetia 1598, s. 406–407.

vyslanec, čauš, předával panovníkům spolu se jmenovací listinou (turecky *adhname*¹⁰⁰) po jejich zvolení a přísaze před shromážděním sedmihradských stavů. Jako další znaky svého úřadu a závislosti obdrželi vojvodové kaftan, koně vybaveného bohatou uzdou, zdobenou čapku (turecky *üsküf*) a standartu s koňským ocasem (turecky *tug*), což jasně vyjadřovalo jejich formální status vojenských místodržících (*sandžak bejů*) sultána. Srovnatelné rituály se odehrávaly při instalaci panovníků v sousedních knížectvích, Moldávie a Valašska, jež byla rovněž poplatná Vysoké portě.¹⁰¹ a kde rovněž nový vojvoda musel žádat Turky o praporec coby znamení moci. Tedy Sedmihradsko, tradičně považované za západoevropské, nebylo prosto orientálních prvků typických pro východní státy. Jako pozoruhodné lze tedy v tomto ohledu označit i jiné obrazy Zikmunda Báthoryho – např. v letech 1595–1596, době velkých bojů s Osmanskou říší (někdy i vítězných bojů) byl celkem oblíbený typ „*miles christianus*“ s heslem „*Pro Christo et Patria*“, kde má Báthory na sobě zbroj západního typu a prezentuje se jako křesťanský bojovník i vůdce křížové výpravy proti pohanům. Nicméně v pravé paži stále drží turecký buzdogan.¹⁰² Obdobně často reprodukován obraz Zikmunda Báthoryho od Bartholomea Keppelera¹⁰³ zachycuje události protiturecké výpravy v kontextu mnoha symbolických významů. Kníže stojí v popředí, na srdci má zavěšen Kristův monogram IHS vložený do kruhu ve tvaru slunce, v levém horním rohu vidíme knížecí erb s dračími zuby. Na okně sedí orlice, symbolizující císařskou moc, respektive spojenectví, které s ní vévoda uzavřel. Vyobrazení oslavovalo velký okamžik, kdy báthoryovský zub těžce zdrtil vojska Osmanské říše v bitvě u Giurgiu, potažmo křesťanský boj s pohany a kacíři.¹⁰⁴ i zde však

---

¹⁰⁰ Též varianta *ahidnâme* nebo *achtiname*.

¹⁰¹ Robert BORN, *Daker und Türken. Antikenrezeption und kartographisches Wissen im Dienste der Propaganda für den siebenbürgischen Fürsten Sigismund Báthory*, in: Michail Chatzidakis et al. (Hrsg.): *Con bella maniera: Festgabe für Peter Seiler zum 65. Geburtstag*, Heidelberg: arthistoricum.net, 2021, s. 311–340.; János B. SZABÓ – Péter ERDŐSI, *Ceremonies Marking the Transfer of Power in the Principality of Transylvania in East European context*, *iMajestas*, 2003, 11, s. 111–160.

¹⁰² Např. Johann Adam LONICERUS, Jean Jacques BOISSARD, Theodor de BRY, *Historia Chronologica Pannoniae: Vngarische vnd Siebenbürgische Historia, was sich in denen Landen, seyt der Sündflut hero, biß auff jetztregierende Rö. Keys. Mt. Rudolphum II. den XXXX. Christlichen König in Vngarn, vnd Sigismundum Bathorium Heertzogen in Siebenbürgen, [et]c. Fürnemblich aber...*, durch Diterich Bry Wittib vnnnd zween Söhne, 1596, s. 78.

¹⁰³ Országos Széchényi Könyvtár (dále OSZK), Budapešť, sign. App. M. 32.

¹⁰⁴ Tamás KRUPPA, *Kult svatých a dynastická propaganda na dvoře Báthoryů v 16. století*, in: *Theatrum historiae: sborník prací Katedry historických věd Fakulty filozofické Univerzity Pardubice 5*, (2009), Pardubice s. 27–38.

Zikmund Báthory třímá v pravici turecký buzdogan. Tato turecká insignie z Báthoryho zobrazení zmizela poté, co obdržel řád Zlatého rouna.

Z doposud uvedeného si lze udělat jasnou představu o tom, jaký byl prostor rumunských zemí v časech, kdy v Evropě sledujeme raný novověk, nejednotný v rozmanitosti.

1.2 Rodina dračího zubu – Báthoryové

Podle legendy o rodovém původu byl zakladatelem rodu Báthory legendární Vid (nebo také Vitus), který v ecsedském močále zabil draka; tímto se alespoň vysvětlovaly dračí zuby v rodinném znaku. Příběh se měl odehrát někdy kolem roku 900 a na rozdíl od dalších rumunských rodů, o nichž bude řeč dále, Báthoryům nechybí zakladatelský mýtus připomínající svatojiřskou legendu, snoubící se s motivem boje, jenž hrdinný předek byl nucen svést s bájnou nestvůrou.

Na pověst odkazoval i báthoryovský erb, obsahující tři dračí zuby a draka v podobě uroboru, tj. hryzajícího se do vlastního ocasu.

Od roku 1279 byl rodovým sídlem hrad Bátor, moderním názvem Nyírbátor, jenž se nachází na východě dnešního Maďarska poblíž hranic s Rumunskem. Podle tohoto hradu pak rod nesl jméno Báthory, pozdějšími ústředními majetky se stala panství Somlyó a Ecsed. Další významný milník představuje rok 1314 – tehdy se Báthoryové rozdělili na dvě hlavní větve, tj. právě ze Somlyó a z Ecsedu, přičemž v prvně jmenované převažovala katolická konfese a ve druhé od poloviny 16. století konfese protestantská. a např. nejproslulejší členka rodu, Alžběta Báthoryová, měla původ v obou větvích, jelikož její otec Jiří pocházel z Ecsedu a matka Anna zase ze Somlyó. Rozdílly panovaly i v politickém směřování po bitvě u Moháče, jelikož Ecsedové byli spíše podporovateli Habsburků, kdežto Somlyové stáli na straně Jana Zápolského.¹⁰⁵

---

¹⁰⁵ Carolus i WAGNER, *Genealogia Bathoriorum*, Lipsiae 1802.; Daniel Georgius NEUGEBOREN, *De Gente Bathorea Quo Ad Quaestionem Ab Illustri Societate Jablonoviana Propositam...*, Cibinii 1829.; Moritz WERTNER, *Urgeschlechter in Siebenbürgen. Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde. Neue Folge, Bd. XXIX, Heft 1.*, Hermannstadt 1899, s. 156–235; Antoine ÁLDASY, *La généalogie de la famille Báthory*, in: Etienne Báthory, Roi de Pologne, Prince de Transylvanie. Krakov 1935, s. 1–12.; Ildikó HORN, *Andrzej Batory*, Warszawa 2010, s. 11–15.

Báthoryové po celý středověk zastávali vysoké vojenské, správní a církevní funkce v Uherském království. v raném novověku přišel vrchol rodu, jelikož z něj vzešlo několik sedmihradských knížat, a dokonce i jeden král.

Ecsedská větev rodu vymřela po meči roku 1605 osobou Štěpána V. Báthoryho (blíže o něm bude pojednáno v části věnované Gabrielovi Báthorym) a po přeslici v roce 1614 smrtí Alžběty Báthoryové. Poslední mužský člen větve Somlyó, Ondřej Báthory, zemřel roku 1637 a měl pouze dceru Žofii. Žofie Báthoryová (1629–1680) vyrůstala v Polsku, bohužel o jejím mládí se příliš mnoho neví kromě toho, že byla vychovávána v katolické víře. Dne 3. února 1643 se provdala za Jiřího II. Rákocziho, sňatek byl ale podmíněný tím, že Žofie konvertuje ke kalvinismu, což ne zcela dobrovolně učinila. v srdci ale zůstala věrnou katoličkou. Po smrti manžela 7. června 1660 se protestantské víry veřejně vzdala a společně se svým jediným synem Františkem I. konvertovala ke katolictví. Rákocziové, do této doby horliví protestanti, se tak v posledních generacích stali katolíky. Následně se vévodkyně Žofie stala podporovatelkou jezuitů a tvrdé rekatolizace v Sedmihradsku. Roku 1680 jako poslední členka rodu Báthory zemřela v Mukačevu a následně byla pohřbena v jezuitském kostele v Košicích (dnes kostel Nejsvětější Trojice). Nicméně Žofiiným vnukem byl slavný protihabsburský bojovník František II. Rákoczi.¹⁰⁶

1.3 Dračí rod Basarabů z Valašska

Dynastií Basarabů se nazývá řada panovníků vycházející od Basaraba I. (v pramenech též jako Bozarab),¹⁰⁷ jenž bývá považován za zakladatele a prvotního panovníka autonomního Valašska, a končící u Konstantina Brâncoveanu. Jedná se tudíž o rod, který ovlivňoval osudy země od 14. do 18. stol. čili v rozpětí čtyř staletí.¹⁰⁸ Postrádáme u něho velký zakladatelský mýtus¹⁰⁹ – buďto se žádný nevytvořil, nebo jej kvůli chybějícím pramenům neznáme.

---

¹⁰⁶ Gábor VÁRKONYI, *Magánélet és politika. II. Rákóczi György és Báthory Zsófia házasságának hátteréhez.* In: Nemesi és polgári szerepek, reprezentáció és interpretáció. Eger 2016, s. 131–141. [[Soukromý život a politika. Pozadí manželství Jiřího II. Rákocziho a Žofie Báthoryové.]; Helena CHALUPOVÁ, Daleko od svých, daleko od domova. Hroby členů uherského rodu Báthory, in: Epigraphica & Sepulcralia. [Sv.] 11, Fórum epigrafických a sepulkrálních studií, Praha 2022, s. 231–250.

¹⁰⁷ Pokud se pomine vojvoda Negru, jenž měl být Basarabovým předkem, nicméně jelikož se jej nepodařilo v pramenech blíže identifikovat, bývá považován za legendárního panovníka.

¹⁰⁸ Petru Demetru POPESCU, *Basarabii*, Bucuresti 1989, s. 5.

¹⁰⁹ Panovnícké či šlechtické rody často na počátek svého původu kladli legendu, leckdy s pohanskými kořeny. Např. Merovejci odvozovali své počátky od bájného krále Merovecha, jehož měla matka počít se záhadnou mořskou nestvůrou. Arpádovci v Uhrách se cítili být potomky Arpáda, muže, který se podle tradice narodil

Zdůrazňování legitimacy vlády panovníka skrze odkazování na panovnický rod se zaznamenává od 16. století, kdy si např. někteří panovníci k vlastnímu jménu přidávají jméno Basarab (př. Neagoe Basarab, Matei Basarab apod.) Historik P. P. Panaitescu se domníval, že se toto dynastické jméno objevilo až právě v 16. století, po vymření hlavní rodové linie, kdy šlechtici, kteří nastupovali na trůn, potřebovali manifestovat návaznost na dávné panovnické kořeny.¹¹⁰ Ovšem vzhledem ke specifickým zdejšího státního zřízení se nedá konstatovat, že by zdůrazňování dynastické příslušnosti s důrazem na tradiční, nepřerušenu moc v praxi panovníkům přinášelo stabilitu osobní vlády.

O samotném původu tohoto rodu existuje v rumunské historiografii mnoho teorií, žádnou však nelze potvrdit. Vesměs se jedná o mnoho zajímavých myšlenek bez reálné pramenné opory. Shoda mezi současnými badateli panuje v domněnce, že Basarab je jméno turkického původu, někdy se setkáme s teoriemi o tom, že se jedná o jméno původem thrácké.¹¹¹

Rozvrat v rodu nastal po smrti vojvody Radu I., který zemřel roku 1383. Tehdy se Basarabové rozdělili na dvě soupeřící frakce, Danovce (Daneștii) a Draculovce (Drăculeștii), které si obě nárokovaly trůn. Vojvoda Radu měl totiž dva syny, staršího Dana (zemřel 1386) a mladšího Mirceu, který vstoupil do dějin pod přízviskem „Starý“, případně „Veliký“ (Mircea cel Bătrân nebo Mircea cel Mare; zemřel 1418), a oba si pochopitelně nárokovali trůn. Prvotní spor mezi bratry skončil tak, že Dan I. zemřel za neznámých okolností, trůn získal Mircea a situace se načas uklidnila, nicméně po Mirceově smrti nastalo ve Valašsku období těžkých nesvárů, neboť mezi sebou začali bojovat potomci Dana a Mircey. do roku 1448 se v čele země vystřídalo 8 vládnoucích panovníků z obou rodových větví. Dle podpory obou frakcí se také rozdělovaly skupiny bojarů.¹¹² Tyto spory vyhráli Draculovci, kteří zemi vládli nadále. Rod se ale dělil na další linie, z nichž výraznější byli v pozdní tzv. Craiovești. Každopádně posledním

---

lidské princezně a bájnemu ptáku Turulovi. Přemyslovci a Piastovci byli dle pověstí syny oráče čili ani rolnický původ v tomto ohledu nebyl na škodu. Bájná postava oráče se ztotožňovala s magickými rituály orby, jak rozebírá ve svých pracích o české mytologii Dušan Třeštík. Ve Valašsku se teprve v 17. století objevují zmínky o legendárním vojvodovi Negruovi, ale i zde chybí jakýkoliv emblematický mýtus. Vojvoda Negru tak trochu připomíná praotce Čecha.

C. KOGĂLNICEANU, *Basarab i zis Negru Vodă*, op. cit.; Gábor KLANICZAY, *Holy Rulers and blessed Princesses*, Cambridge 2000, především s. 43–61.; Dušan TŘEŠTÍK, *Mýty kmene Čechů*, Praha 2003, s. 99–167.

¹¹⁰ Petre P. PANAITESCU, *Mircea cel Bătrân*, București 2000, s. 49. [Mircea Starý.]

¹¹¹ P. D. POPESCU, *Basarabii*, s. 20–30.

¹¹² Ș. ANDREESCU, *Dracula: Vlad III. Țepeș*, s. 27. Mezi potomky Danovců, kteří museli utéct ze země, patřil např. humanista Mikuláš Oláh.

Dále viz I. CZAMAŇSKA, *Moldavia i Wołoszczyzna*, s. 227–226.

valašským panovníkem z dlouhé basarabské linie byl výše zmíněný Konstantin Brâncoveanu, kterého se všemi syny nechali zavraždit Osmani v Istanbulu.¹¹³ Mircea Starý vnímal nebezpečí Osmanské říše a v reakci na její stoupající vliv se pokoušel posílit zahraniční politiku země směrem na západ, stejně jako její vnitřní politiku a ekonomickou situaci. Posiloval proto diplomatické styky s Moldavskem i Polskem – mj. uzavřel spojení s Vladislavem Jagellonským proti Zikmundu Lucemburskému, uherskému králi. Nicméně poté, co osmanská armáda vstoupila do Valašska, Mircea změnil názor a přešel na stranu Uherského království, jež se situaci na Balkáně alespoň snažilo aktivněji řešit, takže v 90. letech bojoval již po boku krále Zikmunda. 17. května 1395 proběhla pro rumunské dějiny ikonická bitva u Rovine, v níž vojvoda Mircea porazil osmanské vojsko, vedené samotným sultánem Bajezidem. Protiosmanští spojenci však byli naneštěstí poraženi 25. září 1395 v bitvě u Nikopole. v následujících letech se vojvoda Mircea projevoval jako schopný panovník, jenž byl schopen se střídavými úspěchy Osmanské říši čelit. Jeho nástupci se však kromě Osmanů museli potýkat i s bojem mezi bojarskými frakcemi vlastní země.¹¹⁴

Z části věnované nástupnictví a systému vlády v rumunských zemích již vyplynulo, že příslušnost k panovnickému rodu byla důležitá podmínka, vzhledem k absenci primogenitury a velmi volných pravidlech ohledně výběru panovníka však poněkud doplňková záležitost. Basarabové tedy nikdy nebyli absolutními monarchy, jelikož sice v sobě spojovali mnohé funkce, ale o reálné aplikaci čehokoliv se museli shodnout s panovnickou radou, a někdy dokonce i se shromážděním bojarů.¹¹⁵ Přesto se zde vyskytly velké osobnosti, jež se v dějepisných knihách vyskytují s přívlastky „Velký“, „Dobrý“, „Chrabrý“ apod.,¹¹⁶ kterým lze přičíst významné zásluhy, např. o kulturu. k nejvýznamnějším obdobím, co se týče lesku kulturního života, patří vláda Mircey Starého (vláda 1386–1418), Radu Velikého (vládl 1495–

---

¹¹³ P. D. POPESCU, *Basarabii*, s. 112–120.

¹¹⁴ L. J. SEMENOVA, *Knjažestva Valachija i Moldavija*, s. 67–78. Semenova tedy neznámo proč datuje bitvu u Rovine do října 1394.

¹¹⁵ P. D. POPESCU, *Basarabii*, s. 12–14.

¹¹⁶ Ovšem také osoby se zajímavými přízvisky typu „Radu Praznaglava“ (vládl 1420–1422 a podruhé v letech 1426–1427). Slovansky znějící přezdívka může znamenat „Plešatý“ a stejně tak „Ten, kdo má prázdnou hlavu“. Naneštěstí se o vojvodovi Raduovi z větve Draculovců neví nic bližšího, kromě toho, že roku 1428 kamsi zmizel, a jeho bratranec a nástupce, vojvoda Dan II. z větve Danovců, se k věci odmítal vyjadřovat. Viz Constantin REZACHEVICI, *Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova a 1324–1881, Volumul I.*, Bucuresti 2001, s. 86–88. [Kritická chronologie vládařů Valašska a Moldávie 1324–1881, I. díl.]

1508), Neagoe Basaraba (vládl 1512 až 1521) nebo krátká vláda Petra Náušničky (Cercela; 1583–1585).

Časté sňatkové projekty spojovaly Basaraby s moldavským panovnickým rodem, takže by se dalo říct, že oba v běhu staletí postupně splývaly v jeden.

1.4 Moldavští Bohdan-Mușatové

Mușatové představují jednu z nejvýznamnějších moldavských vládnoucích dynastií, která stála u zrodu Moldavska ve 14. století. Podle prvního známého panovníka také občas nazývají také Bohdan-Mușatové. Právě Bohdan I. vyhlásil nezávislost Moldavska na Uhrách a jeho jméno bylo v tomto rodě velmi oblíbené. Koneckonců, Osmané Moldavsko nazývali Carabogdania, tj. Černá Bohdanie. Jistý není ani původ slova Mușat – dle jedné teorií se mělo jednat o jméno urozené ženy, Mușaty, nevěsty jednoho z Bohdanových synů, skrze jejíž potomky pokračovala linie.¹¹⁷ Dynastie Bohdan-Mușatů tedy v souvislosti Moldavsku vládla od poloviny 14. století do roku 1704, kdy vymřela její hlavní známá větev.¹¹⁸

Stejně jako Basarabové netvořili Mușatové dynastii v klasickém slova smyslu, ale v podstatě se jednalo o určitý okruh mužských příslušníků propojených pokrevními svazky, z kterého se dle momentálních preferencí bojarských kruhů volil panovník země, potvrzovaný polským králem, později Vysokou portou.¹¹⁹

Z nejstarších moldavských dějin se v centru pozornosti pravidelně ocitala pouze osoba vojvody Štěpána Velikého (1439–1504, vláda 1457–1504), který svedl několik vítězných bitev s Osmany a jehož skoro půlstoletí trvající vláda přinesla zemi stabilitu.¹²⁰ Je také zajímavé, že se právě tento panovník ocitl na 1. místě v žebříčku ankety „Mari români“ – tj. akce proběhlé roku 2006, v níž rumunský národ volil 100 největších osobností svých dějin.¹²¹ Též má velkou symboliku pro obyvatele současného Moldavska – pomník Štěpána Velikého v Kišiněvu z roku

---

¹¹⁷ Ș. S. GOROVEI, *Mușatinii*, s. 22–37. K úvahám o původu Mușaty viz Ilona CZAMAŇSKA, *Moldavia i Wołoszczyzna*, s. 37.

¹¹⁸ Ș. S. GOROVEI, *Mușatinii*, s. 165.

¹¹⁹ *Tamtěž*, s. 5–7.

¹²⁰ Podrobněji *Tamtěž*, s. 82–102.; Ilona CZAMAŇSKA, *Moldavia i Wołoszczyzna*, s. 124–193.; Jonathan EAGLES, *Stephen the Great and Balkan Nationalism. Moldova and Eastern European History*, London/New York 2014. O Štěpánu Velikém referoval též Bartoloměj Paprocký z Hlohohol. Viz Bartoloměj PAPROCKÝ Z HLOHOL A PAPROCKÉ VŮLE, *Diadochos...*, Praha 1602 (Knihopis č. K06843), kniha první, fol. 181.

¹²¹ Heslo „Mari români“ [Skvělí Rumuni], https://ro.wikipedia.org/wiki/Mari_rom%C3%A2ni [25. 10. 2023].

1927 má obdobný význam jako socha sv. Václava na Václavském náměstí v Praze.¹²² o většině ostatních panovníků středověkého období již máme poněkud sporé informace. „*Absence podrobných informací o soukromém životě našich vladařů – na rozdíl od některých západních vládců, o nichž jsou známy někdy až překvapivé detaily – způsobuje, že se vlastně vláda a život většiny rumunských panovníků téměř shodují a překrývají.*“¹²³ Bohužel počátky historiografie v Moldavsku nemají starší kořeny, soustavně se rozvíjela od 16. století a výraznější historiografové, v těchto případech ovlivnění polskými školami, psali svá díla až v 17. století, takže zatím neexistuje pramen domácí provenience, který by události nejstaršího období zaznamenával spolehlivěji.¹²⁴

Jak již bylo řečeno, hlavní rodová větev vymřela na počátku 18. století, nicméně existovalo mnoho pretendentů moldavského trůnu pocházejících z tohoto rodu, kteří jako tuláci putovali celou Evropou a našli své domovy v Sedmihradsku, habsburské monarchii a dále, přičemž leckdy není známo, jestli zemřeli bez potomků, nebo jestli se jejich krev pojila s místními rodinami. Bohdan-Mușatovský rod zůstává tedy záhadou, jež se vynořila z mlh, aby se ztratila v neznámu.

---

¹²² J. EAGLES, *Stephen the Great*, s. 204–211.

¹²³ Ş. S. GOROVEI, *Mușatinii*, s. 6.

¹²⁴ *Tamtéž*, s. 22–23.

2 Rumunské země po bitvě u Moháče

2.1 Ferdinand I., Maxmilián II. a Zápolští

Po porážce uherských vojsk u Moháče se Uherské království propadlo do vnitropolitických konfliktů spojených s následnictvím. o uherský trůn se následně ucházeli Ferdinand I. Habsburský a Jan I. Zápolský (Szapolyai; 1487–1540). Ferdinand I. se pokusil korunu získat na základě svého sňatku s Annou Jagellonskou. z právního hlediska byla volba nového krále v rukou uherských stavů, z nichž se většina rozhodla pro Jana Zápolského. Zápolský se nejprve pokoušel urovnat situaci tak, že nabídl sňatek ovdovělé Marii Habsburské, která jeho nabídku ovšem nepřijala. To přineslo Uhrám občanskou válku.

10. listopadu 1526 zvolili uherští stavové Jana Zápolského, který vzápětí vznesl nárok také na Moravu, Slezsko a obě Lužice.¹²⁵ Počátkem roku 1527 zvolili Chorvati Ferdinanda králem a v červenci habsburská vojska vstoupila do Uher, podporovaná sedmihradskými Sasy. Vzájemné boje trvaly od roku 1527 do roku 1538, tedy jedenáct let, a ani jeden z kandidátů nedokázal získat převahu. do situace také zasahoval moldavský vojvoda Petr IV. Plešatý, jehož vojska v nepravidelných intervalech plenila Sedmihradsko.¹²⁶ Území Uher postupně pozbylo politické jednoty.¹²⁷ Potyčky ustupovaly stále častějším jednáním a dočasným příměřím a dohoda uzavřená roku 1538 ve Varadíně podle principu status quo rozdělila zemi mezi oba kandidáty, kteří také nesli titul uherského krále. Zápolského díl v podstatě představovalo území Sedmihradska a Partium Regni Hungariae. Smlouva také zahrnovala dohodu o vzájemné pomoci v případě, že by jednoho z uvedených signatářů napadla vojska Osmanské říše. Předpokládalo se ovšem, že se území opět sjednotí po smrti Jana Zápolského, jenž v této době nebyl ženatý, ani neměl potomky. Během krátké doby však Zápolský uzavřel sňatek s polskou princeznou Isabelou Jagellonskou (1519–1559) a ve špatném zdravotním stavu se ještě dočkal narození syna Jana Zikmunda (1540–1571). o patnáct dnů později však Jan Zápolský zemřel.

---

¹²⁵ Petr VOREL, *Velké dějiny zemí Koruny české, VII.*, Praha/Litomyšl 2005, s. 24.

¹²⁶ Ion URSU, *Die auswärtige Politik des Peter Rareș, Fürst von Moldau*, Vienna 1908.

¹²⁷ László KONTLER, *Dějiny Maďarska*, Praha 2001, s. 122–124.; Jozef BAĎURÍK, *Ferdinand I. Habsburský a Slovensko. Královské Uhorsko v zápase s Jánom Zápolským o ovládnutie krajiny*, Historický zborník 10, č. 2, (2000), s. 32–45.; Ivan MRVA, *Spišská stolica v zápase o uhorskú korunu medzi Ferdinandom Habsburským a Jánom Zápolským*, Historický zborník: vedecký časopis o slovenských národných dejinách, Roč. 25, č. 2 (2015), s. 14–34.

Narození Jana Zikmunda kromě jeho rodičů nepřijal s nadšením skoro nikdo, jelikož královna Isabela v této situaci nehodlala dodržet dohodu z Varadína a rozhodla se pro syna titul uherského krále udržet, v čemž ji podpořil varadínský biskup Jiří Utješenović (Martinuzzi),¹²⁸ zvaný také bratr Jiří.¹²⁹ Její rozhodnutí ovšem do Uher vrátilo chaos a přineslo další zmatky. ve dvou měsících byl Jan Zikmund zvolen uherským králem (*Rex electus*). Jeho korunovaci už se Isabele Jagellonské ale nepodařilo prosadit, takže za plnoprávného uherského krále obvykle nebývá považován. Obecně vzato, jen málokteré zemi přineslo šťastné časy, pokud měla ve svém čele kojence, a uherský prostor zde nebyl výjimkou.

Jan Zikmund tedy, i s podporou (i hrozbou) Osmanské říše, nadále vládl na někdejší otcově území ve východní části země, kterou mu určil sultán Sulejman, jenž vojensky obsadil centrální část Uher a Isabelu i s ročním Janem Zikmundem vyhnal z Budína do Sedmihradska.¹³⁰ Ponížené postavení dokresloval královnin cestovní prostředek, jelikož musela odjet na voze taženém voly.¹³¹

Isabela a její syn se usadili v Alba Iulii, ze které se posléze stalo hlavní centrum Sedmihradska. Poručnická vláda nad Janem Zikmundem se však nesla ve znamení neustálých sporů mezi jeho matkou, jež se pokoušela získávat navrch coby matka uherského krále, a bratrem Jiřím. Kromě toho Isabela byla mladá, vyžadovala na zdejší poměry nákladnější život, chtěla se bavit a ráda pořádala slavnosti, což spotřebovalo větší množství peněz. Tohle často způsobovalo spory mezi ní a poněkud asketickým bratrem Jiřím, který pravidelně vůči ní vystupoval tvrdě a stejně tak neváhal zasáhnout proti každému, kdo by ho chtěl obejít a jednat v Isabelin prospěch.¹³²

---

¹²⁸ Josef JANÁČEK, *České dějiny, Doba předbělohorská 1526–1547, Kniha I, díl II*, Praha 1984, s. 131.

¹²⁹ v maďarštině Fráter György, tedy „bratr“ v řeholním smyslu. v soudobých pramenech také označován jako „Mnich“ (viz píseň Paula Speltachera zmiňovaná dále). Velký uherský politik Jiří Utješenović (1482–1551) pocházel z chorvatské aristokratické rodiny a používal také jméno Martinuzzi, příjmení své italské matky. Vstoupil do mnišského žebavého řádu paulínů (tj. Řád svatého Pavla Prvního Poustevníka) a působil např. v polské Čenstochové. Vrátil se ale zpět do Uher, po roce 1527 vstoupil do služeb Jana Zápolského, který jej pověřil několika diplomatickými jednáními a roku 1534 se stal biskupem ve Varadíně. Po smrti Jana Zápolského se rozhodl hájit zájmy jeho syna i vdovy a manévrovat mezi Habsburky i Osmanskou říší, takže aktivně jednal se Sulejmánem i Ferdinandem I.

K dispozici monografie Ognjeslav UTJEŠENOVIĆ OSTROŽINSKI, *Lebensgeschichte des Cardinals Georg Utiesenovic*, Vienna 1881.; Teréz OBORNI, *Az ördögös barát: Fráter György (1482–1551)*, Pécs/Budapest, 2017. [Dábelský mnich: Bratr Jiří (1482–1551)].

¹³⁰ J. JANÁČEK, *České dějiny*, s. 133–135.

¹³¹ Małgorzata DUCZMAL, *Izabela Jagiellonka. Królowa Węgier*, Warszawa 2000, s. 267.

¹³² *Tamtéž*, s. 285–288.

Podřízené postavení způsoboval i fakt, že v Sedmíhradsku byla Isabela pouze matkou panovníka, jehož vláda byla závislá na rozmaru Vysoké Porty.

Bratr Jiří postupně získával navrch. Vyjednával se Sulejmanem i Ferdinandem I. a snažil se zachovat a zachránit alespoň relativně nezávislé Sedmíhradsko. Nakonec se mu podařilo dosáhnout toho, že Osmané uznali malého Jana Zikmunda jako sedmíhradského knížete, který zde pak mohl vládnout relativně samostatně výměnou za roční tribut. U moci prozatím zůstala Isabela a za ní v pozadí stál bratr Jiří. v dalších letech se postupně stával nepohodlným pro Isabelu, Osmany i Habsburky, s nimiž v posledních letech začal vyjednávat, a postupně se zamotal do osidel své vlastní hry. Roku 1549 dohodl s Ferdinandem I. to, že mu postoupí Sedmíhradsko, které měl císař obsadit svým vojskem, přičemž Isabela s devítiletým Janem Zikmundem jako náhradu obdržela slezská knížectví Opolsko a Ratibořsko a příslib pravidelné roční renty. Cílem patrně bylo postavit se s Ferdinandovým vojskem proti Osmanům. Pro sebe jako završení kariéry získal bratr Jiří kardinálský klobouk a ostríhomské arcibiskupství. Habsburské vojsko do země přišlo roku 1551 a tehdy Isabela se synem odjela do Slezska. Bratr Jiří ale rozehrál příliš složitou hru, na niž posléze doplatil. Souběžně totiž jednal s Osmany, což ovšem zjistil velitel císařského vojska Giambattista Castaldo. Bratr Jiří tak postupně ztratil kredibilitu pro všechny strany, osudnou se mu stala ta habsburská. Ferdinand I. pověřil Castalda, aby proti Jiřímu zakročil, načež Castaldo nechal kardinála Utješenoviče 16. prosince 1551 velmi brutálně zavraždit na jeho hradě v Alvinci.¹³³ Bratr Jiří si svým předchozím jednáním vysloužil mezi současníky pověst zaprodance Turků a zrádce Sedmíhradska.¹³⁴ Papež sice nařídil vyšetřování této vraždy, to ovšem vyznělo do ztracena. Výše uvedené může vyvolávat dojem určité kontroverze, ovšem v soudobé maďarské historiografii bývá bratr Jiří vnímán jako vynikající politik a diplomat, obránce uherské nezávislé státnosti, maďarské identity a kultury před agresivitou Turků i habsburské monarchie.

Královna Isabela mezitím strávila několik měsíců v Opolí, nicméně stavem svých nových držav a zchátralostí opolského sídelního zámku nebyla příliš nadšena, nehledě na fakt, že jí císař

---

¹³³ L. KONTLER, *Dějiny Maďarska*, s. 125–131.; Petr KLUČINA a kol. (eds.), *Vojenské dějiny Československa (1526–1918)*, II. díl, Praha 1986, s. 20–21.

¹³⁴ Dochoval se zajímavý pramen, tiskem vydaná píseň/báseň o sedmíhradském tažení roku 1551 z pera Paula Speltachera, žoldněře habsburského vojska, jenž bojoval pod velením Castalda. Závěr písně, verš 43–45 hovoří o mnichovi (tj. bratr Jiří), který chtěl zemi předat Turkovi, což měl prý v plánu během oslav Vánoc, zatímco by řádní kněží sloužili liturgii.

Paul SPELTACHER, *Ein schön new liedt, vom Zug auß Sibenbürgen, wie es yetzt im sturm vor Lippa ergangen ist*, Nürnberg 1551. Staatsbibliothek Preußischer Kulturbesitz, Berlin, sign. Ye 3602.

Ferdinand I. nikdy nevyplatil slíbené peníze. Dočasně se jí podařilo získat azyl v rodném Polsku, ovšem po čase začala sledovat měnící se poměry v Sedmihradsku a zkoumat, zda by bylo možné se vrátit. v následujícím roce osmanská vojska vyhnala habsburskou armádu ze Sedmihradska a situace se stávala ještě nepřehlednější, než zde bývala obvykle. Po čase začala Isabela s podporou svého bratra, polského krále, vyjednávat s Vysokou portou, takže zestárlý a nemocný, ale stále velmi aktivní Sulejman I. přikázal sedmihradským stavům, aby povolali Jana Zikmunda a Isabelu zpět do země. Ti se vrátili roku 1556.

Ještě další tři roky ale ještě místo Jana Zikmunda vládla jeho matka, která si patrně užívala samostatnost bez dohledu bratra Jiřího. v polovině září 1559 však Isabela Jagellonská náhle zemřela. o příčině jejího úmrtí kolovalo mnoho dohadů. Hovořilo se o otravě. a vzhledem k jejímu dlouholetému vdovství vznikla celkem obligátní verze, která hovořila o tom, že čtyřicetiletá žena prý v té době vedla velmi aktivní milostný život, otěhotněla s milencem a během těhotenství došlo k nehodě, která způsobila královnino vykrvácení.¹³⁵

Teprve teď se mohl Jan Zikmund Zápoľský ujmout samostatné vlády, jež probíhala v již narýsovaném duchu „nárazníku“ mezi habsburskou monarchií a Osmanskou říší, jemuž měl vládnout muž, jehož dosavadní život určovali nesmiřitelný poručník a matka plná z větší části nenaplněných ambicí. Podle dochovaných portrétů a popisů se jednalo o křehkého, bledého, plavovlasého, modrookého mladíka ženského typu, jenž vystupoval spíše laskavě nežli tvrdě, a hodně často býval nemocný. Mluvil plynně maďarsky, italsky, německy, latinsky, polsky, rumunsky a údajně také prý trochu řecky a turecky. Mladý kníže se rovněž zajímal hodně o náboženství a filozofii – dokázal velmi podrobně citovat z Bible a vést filozofické debaty s teology a kazateli v několika jazycích, rád se věnoval hudbě, tanci a lovu, a vyznačoval se spíše melancholickou povahou. Obecně podporoval vznik škol v zemi a také putování zdejších studentů na studia na zahraniční univerzity.

Během jeho života se vyskytlo několik sňatkových plánů, např. s různými italskými princeznami, francouzskou princeznou Markétou z Valois¹³⁶ a finálně v souvislosti se

---

¹³⁵ Příběhy s nymfomanickými motivy se k nezávislým ženám v uherském prostoru váží pouze sporadicky. Poměrně paradoxně se v místním folklóru dochoval cyklus obscénních syžetů vázících se k císařovně Marii Terezií, které se v době její vlády hojně šířily mezi vojáky. Viz Zoltán MAGYAR, *Die Habsburger in der mitteleuropäischen Folklore: (Narrativtypen und historische Erinnerung)*, Herne 2010, s. 34–42.

¹³⁶ Dle dopisu agenta Franchiho císaři Maxmiliánovi II. sňatkový projekt s Francií vycházel ze strany sultána. Dopis ze 7. srpna 1569. Viz Eudoxiu de HURMUZAKI, *Documente Privitoare la Istoria Românilor; Vol. II., Partea I., 1451–1575*, Bucuresci 1891, s. 590–591. [Dokumenty k rumunským dějinám.]

Špýrskou smlouvou se jednalo o její završení skrze sňatek s vévodkyní Marií Annou Bavorskou. Žádný z těchto projektů se nepodařilo naplnit a Jan Zikmund Zápoleský zemřel bez potomků, a tedy bez následníků vlastní krve.

Sotva se Jan Zikmund dostal k moci, musel v roce 1562 čelit sikulskému povstání, které nemilosrdně potlačil. Vůdci byli probodnuti a menším provinilcům uříznuty nosy a uši. a téměř vzápětí, roku 1564, obnovila boje se Sedmihradskem habsburská monarchie, reprezentovaná Maxmiliánem II. Celkem logicky Jan Zikmund, vystupující stále jako „zvolený uherský král“ (*Rex electus*), tuto situaci řešil tím, že se uchýlil k osmanskému sultánovi. Se sultánem se dokonce osobně setkali, z kteréžto události se dochovala turecká miniatura. Roku 1566 vtrhl Sulejman I. do Uher, zanedlouho ale zemřel u obléhání Szigétváru – kde se také proslavil svou hrdinskou smrtí uherský rek Mikuláš Zrinský ze Serynu. v roce 1568 uzavřeli Maxmilián II. a nový sultán Selim II. Drinopolskou smlouvu. Brzy poté se urovnaly spory mezi Sedmihradskem a Vídní, vyjasnil se status Sedmihradska a začalo se jednat o mírové dohodě. v podstatě se sedmihradskému vládci nutná podřízenost Osmanské říši zajídala, vývoj na počátku 50. let ale celkem pregnantně ukázal, že habsburská monarchie není schopná postavit vojsko, které by Sedmihradsko ochránilo před osmanským vpádem, jenž by po veřejně deklarované neposlušnosti nutně nastal. a přirozeně by se osamělé Sedmihradsko neuhájilo.

Do Sedmihradska v této době začala pronikat reformace a postupně se stalo velmi tolerantní zemí. Katolíci a protestanti zde žili společně a toto soužití se vyznačovalo podstatně menšími třenicemi, než tomu bylo jinde v Evropě. v roce 1552 byl jmenován první saský superintendent a o tři roky později už v Sedmihradsku mimo saské území působila evangelická uherská církev v čele s vlastním superintendentem. Hierarchie katolické církve se nacházela v procesu rozpadu, protože roku 1556 byl církevní majetek sekularizován a sedmihradské biskupství zrušeno. Sedmihradsko se stalo většinou evangelickou zemí. Katolická víra se silně držela mezi Sikuly, což v kontextu celé země ovšem představovalo menšinu. Kromě toho se v Sedmihradsku objevovali i sabatisté/sabataristé, kteří byli kacířští i pro antitrinitáře, jelikož tendovali k judaismu.¹³⁷

Do náboženských otázek se také velice často a rád zapojoval i Jan Zikmund. Problematické bylo, že se po svém příklonu k nekatolickým proudům pokoušel k protestantismu přivést

---

¹³⁷ Ladislau GYÉMANT, Der Sabbatarismus in Siebenbürgen, in: Ulrich A. WIEN, Julianne BRANDT, Andrés F. BALOGH (hrsg.), Radikale Reformation. Die Unitarier in Siebenbürgen, Köln 2013, s. 301–312.

i tradičně katolické Sikuly, což ovšem vyvolalo odpor a jejich další povstání, jež bylo záhy potlačeno.¹³⁸

Roku 1568 proběhl sněm v Tordě, který oficiálně zavedl čtyři náboženství: katolické, luteránské, kalvínské a unitářské¹³⁹ Dále se zde vyskytovaly tolerovaná náboženství a konfese, tj. např. judaismus, nebo řecko-katolictví, které vyznávalo početné rumunské obyvatelstvo. Obecně silné postavení měli ovšem nekatolíci. Prohlubovalo se také náboženské cítění panovníka, který se se stal postupně vyznavačem téměř všech protestantských denominací, (samozřejmě vždy jedné po druhé), až se pod vlivem svého lékaře Jiřího Biandraty (též varianta jména Blandrata) vklouzl do náruče unitářství.¹⁴⁰

Legální status Zápolského území, vyděleného z Uherského království, definovala dohoda ze Špýru z roku 1571, která mj. vymezila hranice i název Zápolského státu, tj. Sedmihradské knížectví s Partiem o rozloze přibližně 100 tisíc km². Při této příležitosti se Jan Zikmund Zápolský ovšem zřekl titulu zvoleného uherského krále (*Rex electus*) a ponechal si titul knížete (*Princeps*) Sedmihradska a Partia, jemuž byl uherský král nadřazený. Pokud by měl Jan Zikmund potomky-syny, titul i území by zdědili, v případě vymření nové dynastie by nového knížete opět jmenoval uherský král.¹⁴¹ v souvislosti s tímto se jednalo o sňatku Jana Zikmunda s nějakou rakouskou arcivévodkyní, jako vážná kandidátka posléze vyplynula císařova neteř, vévodkyně Marie Anna Bavorská. Sňatek se však nakonec neuzavřel, jak již bylo řečeno výše.

Paradoxně čtyři dny poté, co Maxmilián II. dohodu ratifikoval, 14. března 1571, Jan Zikmund Zápolský zemřel.¹⁴² Sedmihradsko plně využívalo nezávislosti, jež plynula z volby vlastních panovníků, kterou prováděly sedmihradské stavy (ačkoliv nikoliv bez dohledu Osmanské říše) a postupně si vybudovalo silnou vnitřní organizaci: zorganizovalo si vlastní armádu a veřejné finance. Ačkoli platilo Osmanům pravidelný tribut a nemělo samostatnou zahraniční politiku, jeho diplomaté byli přítomni na všech dvorech důstojných evropských panovníků do té míry,

---

¹³⁸ *Tamtéž.*

¹³⁹ Přívrženci antitrinitarismu, tj. odmítají dogma o Svaté Trojici, třech božských osobách (Bůh Otec, Bůh Syn a Bůh Duch svatý), které sdílejí jediné božství.

¹⁴⁰ Mihály BALÁSZ – Gizella KESERŮ, *Der Siebenbürgische Unitarismus*, in: Ulrich A. WIEN, Julianne BRANDT, András F. BALOGH (hrsg.), *Radikale Reformation. Die Unitarier in Siebenbürgen*, Köln 2013, s. 12–36.

¹⁴¹ Špýrská dohoda online k dispozici zde: https://www.ieg-friedensvertraege.de/treaty/1570_VIII_16_Vertrag_von_Speyer/t-437-1-de.html [10. 3. 2023].

¹⁴² Jeho hrob se nachází v katedrále sv. Michaela v Alba Iulii.

že měli rozhodující vliv na průběh evropské politiky na konci 16. století, a ještě více v prvních desetiletích 17. století.¹⁴³

V době smrti Jana Zikmunda ještě žilo mnoho jeho příbuzných, např. braniborská vévodkyně Hedvika Jagellonská, neteř Jana Zápolského i Isabely Jagellonské, polský král Zikmund August, brunšvicko-lüneburská vévodkyně Žofie Jagellonská, v této době neprovdaná Anna Jagellonská a švédská královna Kateřina Jagellonská. Zajímavé ovšem je, že nikdo z nich neuplatňoval dědické nároky na Sedmihradsko, v pozůstalostním řízení se řešil pouze osobní majetek Jana Zikmunda.¹⁴⁴

2.2 Štěpán Báthory a počátek vzestupu jeho rodu

Otec budoucího vojvody a krále se po bitvě u Moháče stal coby stoupenec Jana Zápolského na několik let místodržitelem Sedmihradska. Měl mnoho dětí, ale dospělosti se dožili pouze tři synové – Ondřej, Kryštof a Štěpán¹⁴⁵ – a dvě dcery. Nejstarší Ondřej se stal od roku 1558 nejprve rádcem sedmihradského panovníka, poté dvořanem. Prostřední Kryštof se věnoval diplomatické dráze. o mládí posledního z bratrů, Štěpána (narozený 27. září 1533), zatím není příliš známo. Nejprve pobýval u habsburského dvora, později se připojil k Janu Zikmundovi Zápolskému, který byl o sedm let mladší než on. i když nejmladší, jako jediný svého rodu získal později královskou korunu.¹⁴⁶ Již předtím ale hrál vedoucí roli v taženích v 60. letech 15. století a mohl zastupovat Sedmihradsko při diplomatických jednáních na vídeňském dvoře, když nastoupil na trůn Maxmilián II. v roce 1565 byl jedním z vyslanců, které Habsburkové zatkli v odvetě za turecký vpád, a strávil potom dva roky v internaci.¹⁴⁷

Roku 1571 zvolila sedmihradská šlechta do svého čela právě Štěpána Báthoryho, což se v kontextu situace ve většinově nekatolickém Sedmihradsku jeví jako překvapivé. Větev rodu

---

¹⁴³ Gábor BARTA, *The Emergence of the Principality and its First Crises (1526–1606)*, in: Béla Köpeczi, Gábor BARTA, István BÓNA et al. (eds.), *History of Transylvania*, Budapest 1994, s. 247–300.

¹⁴⁴ Viz Niedersächsisches Landesarchiv, Abteilung Wolfenbüttel, sign. NLA WO 1 Alt 23 Nr. 46.; NA, SM, kt. 2612.

¹⁴⁵ Štěpánu Báthorymu se věnuje zevrubněji polská historiografie, maďarská prozatím příliš ne. v rámci dějin Polska bývá vnímán velmi pozitivně, i navzdory tomu, že se nikdy nenaučil polsky a komunikoval pouze v latině. Viz dále citovaná literatura. Starší publikace: *Etienne Báthory, Roi de Pologne, Prince de Transylvanie*, Cracovie 1935.

¹⁴⁶ László MAKKAI, *Stefan Batory w Siedmiogrodzie*, Warszawa 1961, s. 43–53.; Karol OLEJNIK, *Stefan Batory 1533–1586*, Warszawa 1988, s. 15–16.

¹⁴⁷ L. MAKKAI, *Stefan Batory*, s. 155–162.; K. OLEJNIK, *Stefan Batory*, s. 30–35.

Báthory, z níž pocházel, zůstala u katolické víry a stejně tak i Štěpán byl oddaně věřícím katolíkem a podporovatelem jezuitského řádu.¹⁴⁸ a také vlastníkem největšího pozemkového majetku v Sedmíhradsku této doby. z neznámých důvodů se však do této doby neoženil, takže neměl žádné potomky, a tudíž dědice. Nevypadalo to tedy tak, že by založil panovnickou dynastii. Osobními kvalitami se ale jevil jako schopný panovník.

Když Jan Zikmund zemřel, bylo přirozeně třeba zajistit jeho nástupce. Nebylo však vůbec jasné, jakým právním systémem se má určit, kdo má po něm usednout na trůn Sedmíhradska s titulem kníže. Drobný problém představovala Špýrská smlouva, která mj. stanovovala, že se Sedmíhradsko v případě úmrtí Jana Zikmunda bez potomků, má vrátit do celku Uherského království. Sedmíhradská šlechta se ji celkem přirozeně rozhodla ignorovat a dala přednost tomu aplikovat vlastní právo panovníka zvolit a volbu nechat potvrdit osmanským sultánem čili Vysokou portou. v praxi vše dopadlo kompromisem, jelikož Vysoká porta určila novým vojvodou Štěpána Báthoryho, sedmíhradská šlechta toto určení potvrdila a Štěpán Báthory jejím zástupcům poděkoval za zvolení. Celá věc ovšem nebyla takto jednoduchá, protože se Štěpán musel vypořádat s protikandidátem trůnu, sedmíhradským magnátem Kašparem Bekesem. Bekes se opíral o Habsburky, a dokonce se snažil získat podporu Turků tím, že jim nabídl části sedmíhradského území.¹⁴⁹

Štěpán Báthory během své vlády realizoval obezřetnou kompromisní politiku. Osmanské říši spolehlivě posílal roční tribut 15 tisíc zlatých,¹⁵⁰ římskoněmeckého císaře Maxmiliána II. zase uznal za uherského krále, formálně sobě nadřizeného, a užíval titul vojvoda. Posléze s císařem jednal o sňatku s libovolnou členkou habsburského rodu, jímž by se utužily mírové tendence, v tomhle případě ale neměl úspěch, protože pro císaře představoval pouze místodržitele, a nikoliv suverénního panovníka, za něhož by byl ochoten provdat vznešenou rakouskou arcivévodkyni. Habsburky ale do okamžiku volby polského krále nijak výrazně neprovokoval,

---

¹⁴⁸ Činnost jezuitského řádu v Sedmíhradsku. Roku 1579 povolal Štěpán Báthory jezuitu do Kluže a v roce 1588 museli zemi opustit. Přesto v této době proběhlo mezi sedmíhradskou šlechtou několik významných konverzí ke katolictví – byl mezi nimi např. pozdější hlavní představitel protireformace v Horních Uhrách, kardinál Petr Pázmány (1570–1637), který původně vyznával kalvinismus. Viz László SZILAS, *Der Jesuit Alfonso Carrillo in Siebenbürgen: 1591–1599*, Roma 1966, s. 3.

¹⁴⁹ J. MACŮREK, *Zápas Polska a Habsburků*, s. III.; L. MAKKAI, *Stefan Batory*, s. 171–176.; K. OLEJNIK, *Stefan Batory*, s. 36.

¹⁵⁰ Částka se rozdělovala mezi tři sedmíhradské národy – rovným dílem mezi Maďary, Sikuly a Sasy. Ale zatímco například bohatá saská města vybírala peníze snáze, pro zchudlé Sikuly představoval jejich díl tributou velkou zátěž.

a sultán celkem srozumitelně deklaroval, že pokud by Báthoryho napadla vojska habsburské monarchie, může se spolehnout na osmanskou armádu.¹⁵¹

Co se týče vnitropolitických záležitostí, již v prvním roce vlády musel potlačit sikulskou vzpouru. Báthoryho přístup k Sikulům byl přísný, spravedlivý a někdy překvapivý. Ačkoli s nimi totiž tehdy tvrdě a potlačil všechny jejich další pokusy o vzpouru, později, v časech, kdy panoval jako polský král, se k němu mnoho Sikulů přidávalo a bojovali v jeho armádě. Snad aby si Štěpán Báthory zvýšil popularitu mezi tímto neprivilegovaným lidem, přijímal mnoho z nich do osobní tělesné stráže.¹⁵² Vojvoda však přivedl do Sedmihradska jezuity a založil jezuitskou akademii v Kluži, což patřilo mezi nepopulární věci jeho vlády. Na druhou stranu, roku 1572 nechal potvrdit závěry sněmu v Tordě – tím se potvrdila svoboda vyznání výše zmíněných čtyř náboženství a Sedmihradsko se stalo nábožensky velmi tolerantní zemí v Evropě.¹⁵³ i po staletích lze jistě ocenit fakt, že Štěpán Báthory dokázal coby katolík vládnout převážně nekatolické zemi a přinést jí stabilní mírové časy.

Vztahy s habsburskou monarchií se zhoršily roku 1575. Tehdy se uprázdnil královský trůn Polsko-litevské unie, protože dosavadní král Jindřich z Valois po smrti svého bratra Karla IX. doslova uprchl do rodné Francie. Polsko-litevská unie této doby představovala rozhodně zajímavé území, jelikož kromě Polska a Litvy zahrnovala i další země, jež nyní nejsou součástí současné Polské republiky, ale hledali bychom je v dnešní Ukrajině, Bělorusku i Rusku a pobaltských republikách. Zdejší šlechta měla právo svobodné volby krále a zvažovala různé kandidáty, přičemž nejzvažovanějšími se stali rakouský arcivévoda Arnošt habsburské krve, který se o trůn ucházel již roku 1572, a právě Štěpán Báthory. Jistou alternativu též představoval jihočeský velmož Vilém z Rožmberka.¹⁵⁴ Habsburské kandidatury na polský trůn ovšem nebyvaly příliš oblíbené tváří v tvář nebezpečí, že případným propojením s centrální podunajskou monarchií by tak došlo ke vzniku mamutího impéria a habsburské převahy v Evropě. Samotní Poláci se zase báli přílišného vzrůstu německého vlivu v zemi. Štěpán Báthory tak v dané situaci znamenal jistou kompromisní volbu.¹⁵⁵

---

¹⁵¹ K. OLEJNIK, *Stefan Batory*, s. 40–43.

¹⁵² L. MAKKAI, *Stefan Batory*, s. 177–179; 194.; K. OLEJNIK, *Stefan Batory*, s. 43–44.

¹⁵³ L. KONTLER, *Dějiny Maďarska*, s. 136.; K. OLEJNIK, *Stefan Batory*, s. 42.

¹⁵⁴ Jaroslav PÁNEK, *Vilém z Rožmberka. Politik smíru*, Praha 2011, s. 179–201.

¹⁵⁵ Krátká reflexe viz Zdeněk VYBÍRAL (ed.), *Paměti Pavla Korky z Korkyně: zápisky křesťanského rytíře z počátku novověku*, České Budějovice 2014, s. 135–136.

Báthory proto vyslal do Varšavy své nejlepší diplomaty, aby jednali v jeho prospěch. To se podařilo a v prosinci 1575 polští stavové vybrali za krále právě jeho. Následujícího roku teprve začala probíhat konkrétnější jednání. Štěpán Báthory slíbil, že se samozřejmě velmi rád stane polským králem, ale nevzdá se Sedmihradska – chtěl být polským králem i sedmihradským vojvodou zároveň a obě země tak propojit prostřednictvím personální unie. Polská hlavní podmínka byla mnohem krutější, jelikož obsahovala „reprezentantku průměrnosti“ Annu Jagellonskou. Tím se míní mladší sestra Isabely Jagellonské, narozená 18. října 1523, a tedy žena o deset let starší než Štěpán Báthory, v inkriminovaném volebním roku dvaapadesátiletá poslední členka jagellonské dynastie.¹⁵⁶ ve stručné charakteristice: „Žena žijící v zajímavých časech, ale sama nezajímavá (...) neinteligentní, nehezká, malicherná, časem směšná a navždycky nešťastná.“¹⁵⁷

Polské stavy očekávaly, že se nový král s princeznou Annou ožení. Formálně by tak navázal na dosavadní domácí panovnickou dynastii. Vzhledem k pokročilému věku nevěsty to ale přinášelo nepříjemný důsledek, tj. že nový král s největší pravděpodobností nezaloží novou, vlastní dynastii, jelikož mu tato manželka zcela jistě neporodí děti a musela by velmi brzy zemřít, aby měl Báthory možnost najít si mladší a plodnější choť.¹⁵⁸

To ale Anna Jagellonská neučinila.

Štěpán Báthory v dubnu roku 1576 přesídlil z Alba Iulie do Krakova a 1. května se konala jeho svatba s Annou, následovaná korunovací, přičemž Anna se stala spoluvládkyní svého muže.¹⁵⁹ Od této chvíle se tedy Štěpán Báthory věnoval polským záležitostem, zejména pokračující livonské válce s ruským carem Ivanem IV. Hrozným, a do Sedmihradska se nevrátil. Zisk polské koruny mu přinesl mj. výhodu toho, že jej coby polského krále nemohli Habsburci prohlašovat za svého poddaného. v době Báthoryho nástupu na trůn se Polsko-litevská unie nalézala v obtížné pozici kvůli livonské válce, jež se vedla o držbu bývalého křižáckého území. do té doby Rusko Ivana Hrozného úspěšně postupovalo nejen v Pobaltí a v dalších oblastech, které byly dlouho součástí Litvy. Báthory tuto situaci zvrátil. Dosáhl velkých úspěchů

---

¹⁵⁶ Podrobněji Maria BOGUČKA, *Anna Jagiellonka*, Wrocław 2009, s. 128–138.

¹⁵⁷ *Tamtéž*, s. 181.

¹⁵⁸ Je ovšem otázka, jestli to přesně takto polské stavy zamýšlely. Bohužel smrt se jeví jako jediné možné východisko z takové situace.

¹⁵⁹ *Tamtéž*, s. 137–138.

v několika taženích, jichž se účastnila sedmihradská vojska, a uzavřel desetileté příměří, přičemž mírové podmínky byly velmi výhodné právě pro Polsko-litevskou unii.¹⁶⁰

Co se týče jeho manželství, stala se z něho samozřejmě formální záležitost a oba partneři vesměs žili odděleně. Král se osobně realizoval ve výše zmíněné válce, královna žila v Krakově a věnovala se administrativním záležitostem a stavebním podnikům.¹⁶¹

V dřívějších partiích je nastíněno dobové pojmání vojvodského titulu coby statutu místodržitele, nikoliv suverénního panovníka. To se Štěpán Báthory neúspěšně pokoušel zvrátit a chtěl získat postavení knížete. v jeho případě se tedy jednalo hlavně o interpretaci ze strany císaře Maxmiliána II. a obecně habsburského rodu, patrně nikdo další Báthoryho sedmihradskou držbu nezpochybňoval. Přes Štěpánův odchod do Polska situace v Sedmihradsku zůstala stabilní, jelikož vojvoda dosadil v zemi staršího bratra Kryštofa (narozený roku 1530) coby místodržitele a Osmanská říše tento krok schválila. Řízení země tento stav poněkud komplikoval, protože Kryštof posílal zprávy o rozmanitých problémech do sedmihradské kanceláře jeho bratra v Krakově, následně se čekalo, až se věc předá králi a rozhodne, jak se má záležitost řešit. Rozhodnutí psané v maďarštině se zaslalo do Alba Iulie a teprve tehdy mohl Kryštof Báthory reálně jednat a uvádět do praxe bratrovu vůli. Týkalo se to zejména otázek zahraniční politiky, vnitropolitické věci řídil Kryštof sám. v mládí procestoval mnoho evropských zemí. Navštívil např. dvůr Karla V., ale zavítal také do Německa, Itálie, a dokonce i do Francie – jako vyslanec Jana Zikmunda – a naučil se jazyk daných zemí.¹⁶²

Stejně jako král Štěpán byl i Kryštof praktikujícím katolíkem. Podporoval zakládání škol, upevňování katolického vyznání^a jako jeho bratr si oblíbil jezuitský řád, jelikož pro jejich koleje vydával různá privilegia. Přesto ale dbal na respektování práv ostatních zavedených konfesí, čímž zachovával vnitropolitickou a náboženskou rovnováhu knížectví. Nevadilo mu ani pravoslaví, neboť s jeho svolením se v Alba Iulii tiskly církevní knihy ve slovanském jazyce. Konec 70. let se nesl ve znamení velkých sporů mezi antitrinitáři, kteří se štěpili na více frakcí a někteří z nich se přikláněli ke stále extrémnějším názorům. Veliký spor spolu vedly dvě velké osobnosti tohoto náboženského proudu – biskup František David, zastánce velmi radikálního

---

¹⁶⁰ K. OLEJNIK, *Stefan Batory*, s. 60.

¹⁶¹ M. BOGUČKA, *Anna Jagiellonka*, s. 139–157.

¹⁶² Imre TEMPFLI, *A Báthoryak valláspolitikája*, Budapest 2000, s. 70.

směru,¹⁶³ a Jiří Biandrata. Aby Biandrata Davida přesvědčil, poslal pro Fausta Sozziniho do Basileje, který měl být jakýmsi mediátorem mezi nimi. Diskuse bohužel nevedla k žádnému výsledku a David dospěl ke krajnímu přesvědčení, že Kristu nemá být vzdávána žádná úcta, ani mu nemají být adresovány modlitby, což představovalo velké kacířství i pro Biandratu. Na jeho popud byl David souzen Kryštofem Báthorym a odsouzen do vězení v pevnosti Déva, kde kvůli svému špatnému zdravotnímu stavu zemřel. Biandratovi se sice podařilo zneškodnit oponenta, po Davidově smrti ale unitářství ztrácelo svůj náboj a postupně i vliv. Biandrata žil dál v Alba Iulii a Sozzini odešel do Polska.¹⁶⁴ i když tedy docházelo k excesům, sedmihradská míra náboženské tolerance neměla v soudobé Evropě srovnání.

27. května 1581 ale Kryštof Báthory zemřel a Štěpán Báthory tak musel vyřešit problém jeho nástupce. Posléze se rozhodl, že to bude Kryštofův jediný přeživší, tehdy devítiletý syn Zikmund. Vznikla tak poněkud kuriózní situace, která fungovala příštích pět let – správcem země a zástupcem panovníka se stalo malé dítě neschopné samostatného jednání, na něž dohlížela regentská rada.

Štěpán Báthory zemřel 12. prosince 1586 v Grodně a byl pohřben na Wawelu, mezi polskými králi.¹⁶⁵ Anna Jagellonská přežila manžela o deset let. Po tu dobu proslula jako podporovatelka Jagellonské univerzity v Krakově a pronásledovatelka nekatolíků. i patrně kvůli špatným vztahům s manželem při novém obsazování polského trůnu podpořila prince švédského rodu Vasa proti případné volbě synovců svého chotě.¹⁶⁶

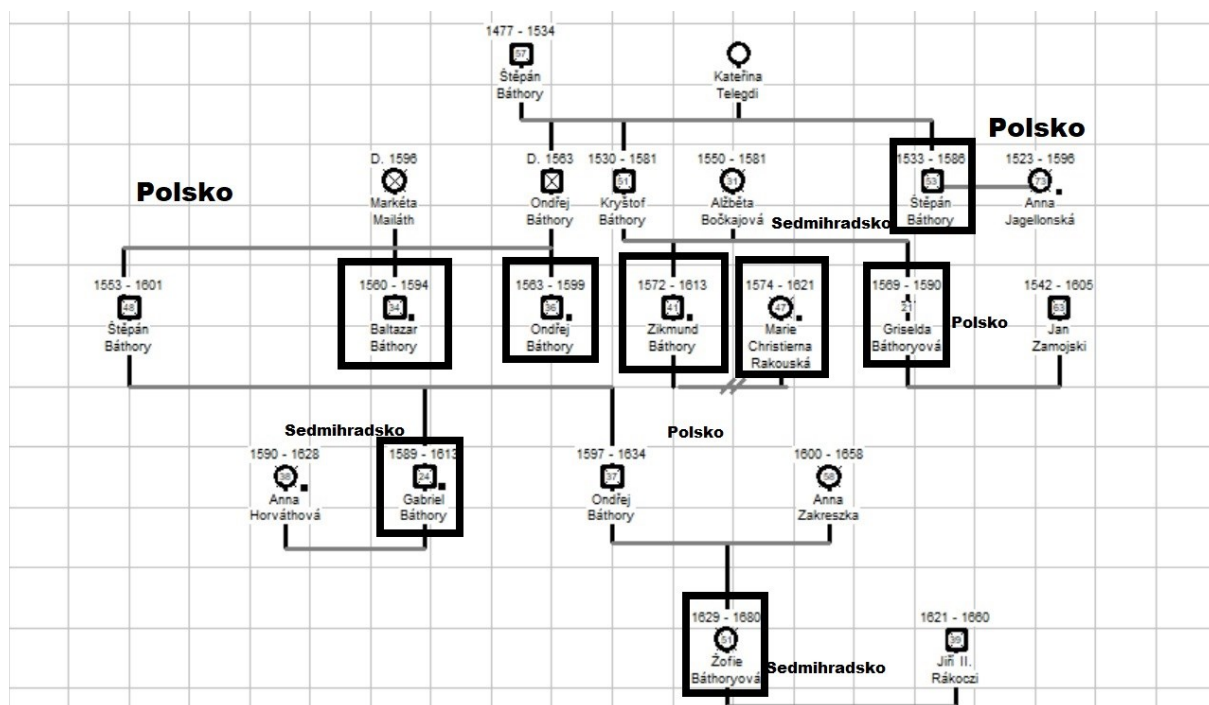
¹⁶³ Viz Mihály BALÁSZ, *Franz Davidis. Ein biographischer Abriss*, in: Ulrich A. Wien, Julianne Brandt, András F. Balogh (hrsg.), *Radikale Reformation. Die Unitarier in Siebenbürgen*, Köln 2013, s. 55–89.

¹⁶⁴ Imre TEMPFLI, a Báthoryak valláspolitikája, Budapest 2000, s. 70–75. O náboženské situaci v Sedmihradsku těchto let podrobněji viz Tamás KRUPPA, *Die Religionspolitik der Báthorys in den 1580er Jahren. Ein Versuch zur Verhinderung der protestantischen Religionspraxis*, in: Ulrich A. Wien, Julianne Brandt, András F. Balogh (hrsg.), *Radikale Reformation. Die Unitarier in Siebenbürgen*, Köln 2013, s. 135–151. Včetně úvah o náboženské toleranci katolíka Kryštofa Báthoryho.

¹⁶⁵ Smrt krále Štěpána v Čechách zaznamenal i Pavel Korka z Korkyně. Viz Z. VYBÍRAL (ed.), *Paměti Pavla Korky z Korkyně*, s. 155.

¹⁶⁶ M. BOGUČKA, *Anna Jagiellonka*, s. 158–180.

3 Rodinné záležitosti

Štěpán Báthory a jeho bratři dokázali spolupracovat a vystupovat ve svornosti, což bohužel neplatilo pro následující generace Báthoryů. Král Štěpán se vlastních dětí nedočkal, o potomstvo se však postarali jeho dva starší bratři, Ondřej a Kryštof. Ondřej Báthory, který zemřel roku 1563, se oženil se šlechticnou Markétou Majláthovou. Společně měli čtyři syny, Štěpána, Gabriela, Baltazara a Ondřeje.¹⁶⁷ Markéta Majláthová po ovdovění uzavřela druhý sňatek se šlechticem Janem Iffju, z něhož vzešli syn Jan a dcera Kateřina. Zemřela někdy po roce 1596 v Polsku.¹⁶⁸

¹⁶⁷ I. HORN, *Andrzej Batory*, s. 21.

¹⁶⁸ *Tamtéž*, s. 224–226.

Kryštof Báthory uzavřel dvě manželství, z nichž vzešli synové Baltazar, Mikuláš, Zikmund,¹⁶⁹ a dcera Kristina (Griselda).¹⁷⁰ Vysoký počet mužských potomků, jenž se vyskytoval v této generaci, rozhodně nenasvědčoval tomu, že rodu Báthoryů nezbývá ani sto let trvání.

Král Štěpán většinu ze svých synovců pozval k polskému královskému dvoru a plánoval pro ně skvělou budoucnost. Dokonce i neteř Kristinu (Griseldu) nechal provdat za kancléře Jana Zamojského. z výše uvedených však dva synovci zemřeli jako velmi mladí. Jednalo se o dva starší syny Kryštofa Báthoryho z prvního manželství s polskou šlechtičnou Kateřinou Danickou, z nichž Mikuláš zesnul z neznámých důvodů jako desetiletý. Kryštofův nejstarší syn Baltazar patřil mezi královy oblíbené synovce, takže jej velmi brzy po svém nástupu na trůn povolal do Krakova. Kromě toho se dalo čekat, že zde bude lépe přijat, jelikož jeho matka byla Polka. Dvaadvacetiletý mladík ale zemřel při nešťastné nehodě již roku 1577, bohužel se utopil při koupání ve Visle.¹⁷¹ Poté se král Štěpán začal zajímat o sirotky, jež zanechal jeho bratr Ondřej, a vychovávat je jako své následníky. Někteří získávali vzdělání, např. Štěpán mladší studoval v letech 1571–1573 v Itálii a ze čtyř sourozenců byl nejoblíbenějším synovcem krále Štěpána, protože se jednalo o schopného a srdečného mladíka, byť (jak se později ukázalo) bez větších politických ambicí. Král ale plánoval jeho sňatek s vybranou urozenou princeznou. Mladý Štěpán však způsobil společenský skandál, jelikož se 26. června 1580 oženil se Zuzanou Bubekovou z Plešivce.¹⁷² Sňatek vyvolal nelibost polského krále nejen proto, že byl uzavřen bez jeho svolení a v rozporu s jeho dynastickými plány, ale také kvůli samotné nevěstě. Podle dobových popisů byla velmi krásná a půvabná Zuzana protestantkou a členkou hornouherské rodiny z gemerského kraje, která měla ve srovnání s Báthoryovými přinejmenším v té době skromné společenské postavení. Jednalo se tedy o sňatek z lásky. Štěpánův bratr Gabriel se zanedlouho oženil se Zuzaninou sestrou Annou, a dokonce opustil katolickou víru.¹⁷³

---

¹⁶⁹ Jméno Zikmund se nevyskytuje ani v Báthoryho rodě, ani mezi Bočkajovci. Tamás Kruppa předpokládá, že budoucí kníže dostal jméno podle krále Zikmunda Lucemburského. Nelze ovšem vyloučit vliv kultu sv. Zikmunda Burgundského, který byl v té době v Uhrách rozšířen. Každopádně v kapli sv. Zikmunda Svatovítské katedrály našel kníže Báthory místo posledního odpočinku.

¹⁷⁰ I. HORN, *Andrzej Batory*, s. 308.

¹⁷¹ *Tamtéž*, s. 29.

¹⁷² Maďarsky Zsuzsanna Bebek de Pelsöc.

¹⁷³ László NAGY, *Tündé kert fejedelme: Báthory Gábor*, Budapest 1988, s. 12–13. [Princ z Čarovné zahrady: Gabriel Báthory.]

Štěpán a Gabriel takto ztratili strýcovu přízeň, jelikož se rozhodli uzavřít sňatky, jež strýc neschvaloval. Po dvou letech jim ale král odpustil a přijímal je u svého dvora i s manželkami. Oba bratři se potom realizovali pouze v uherské vnitřní politice, přičemž Gabriel zemřel mladý a bezdětný na mor, i se svou manželkou. Třetí z bratrů, Baltazar, byl vychováván jako voják, Štěpán také plánoval jeho sňatek s dcerou švédského krále.¹⁷⁴

Nejmladší Ondřej Báthory se nakonec ukázal být nejnadanějším ze svých sourozenců. Strýc jej nechával prvotně vzdělávat u polských jezuitů a plánoval pro něho církevní kariéru. v roce 1583, když bylo Ondřejovi přibližně dvacet let, jej král Štěpán vypravil do Říma, aby tam završil teologická studia, a již roku 1584 ho papež Řehoř XIII. jmenoval kardinálem.

Král Štěpán kvůli povznesení rodu Báthoryů měl v úmyslu dojednat sňatky svých synovců se ženami z evropských panovnických rodů. Bohužel tyto plány nedošly naplnění. Strýcovy ambice částečně realizoval alespoň kardinál Ondřej, u něhož se dalo předpokládat, že bude postupně směřovat k ještě vyšší církevní pozici.

Král-vojvoda se s pokračujícími lety pochopitelně zamýšlel, jak uspořádat vlastní světské záležitosti v Polsku a Sedmihradsku. Jelikož mu bylo jasné, že jeho soustátí nemá dlouhou budoucnost, rozhodl se určit jednoho následníka v Sedmihradsku a druhého v Polsku. v prvním případě se měl stát nástupcem Kryštofův nejmladší syn Zikmund, v Sedmihradsku vychovávaný (a na jeho východu strýc z dálky též bedlivě dohlížel). v Polsku se nakonec měl stát jeho pokračovatelem druhý Baltazar, podporovaný kardinálem Ondřejem. Až do smrti krále Štěpána žili oba bratři Báthoryové v Polsku a Ondřej se stal roku 1589 biskupem z Warmie.¹⁷⁵ Po strýcově smrti se ocitli mezi možnými kandidáty na polskou korunu, nakonec ale z politických důvodů ustoupili ve prospěch volby švédského Zikmunda Vasy, kterou podporovala i ovdovělá královna Anna Jagellonská. Bratři sice představovali významné osobnosti polského veřejného života, ale po Vasově nástupu na trůn se příliš netěšili jeho přízni. Baltazar se posléze roku 1588 usadil v Sedmihradsku na zděděném panství ve Fogaras a kardinál Ondřej trávil čas ve warmijském biskupství. Byl mj. zakladatelem františkánského

---

¹⁷⁴ I. HORN, *Andrzej Batory*, s. 25–27, 114.

¹⁷⁵ Severní Polsko. Zahnuje převážně oblast Mazurska.

kláštera Barczewo (Wartenburg) a vedle kostela svatého Ondřeje nechal postavit nádhernou renesanční kapli.¹⁷⁶

---

¹⁷⁶ I. HORN, *Andrzej Batory*, s. 37–48.; Kardinálově hospodářské činnosti v polské državě se podrobněji věnoval Joseph Kolberg. Viz Joseph KOLBERG, *Aus dem Haushalt des ermländischen Bischofs und Kardinals Andreas Batory (1589–1599)*, Braunsberg 1910.

4 Dlouhá turecká válka

Tématem další kapitoly bude rozbor dobového zpravodajství, týkajícího se situace v Sedmíhradsku, Valašsku a Moldavsku na přelomu 16. a 17. století, jež z valné většiny naplňovaly záležitosti tzv. dlouhé turecké války.¹⁷⁷ Kvůli orientaci proto v kapitole třetí budou nastíněna specifika dlouhé války, její nejdůležitější události, a v navazující partii představeny vybrané zásadní osobnosti císařské armády.

Chronologie¹⁷⁸

1592 – Osmané neúspěšně obléhají Sisak a Tokaj

- Osmané obléhají a dobývají Bihać

1593 – Habsburská armáda obléhá a dobývá Sisak

- 22. června 1593 – Murad III. vyhlásil válku Rudolfovi II.
- Osmané dobývají Sisak, Veszprém a Várpalotu
- Habsburská armáda dobývá hornouherskou pevnost Fiľakovo

1594 – Habsburská armáda dobývá Petrinu a Sisak

- Osmané dobývají Ráb

1595 – Habsburská armáda dobývá Ostřihom

- Habsburská armáda dobývá Visegrad

1596 – Habsburská armáda dobývá Kili

- Habsburská armáda dobývá Hatvan
- Osmané dobývají Erlu (Eger)
- Bitva u Mezőkeresztese, vítězství Osmanů

1597 – Habsburská armáda dobývá pevnosti Tata a Papa

- Znovudobytí Taty Osmany

1598 – Znovudobytí Rábu habsburskou armádou

1599 – Vojenské tažení na Nové Zámky

---

¹⁷⁷ Ke vnímání „tureckého nebezpečí“ v raně novověké Evropě Jean DELUMEAU, *Strach na Západě ve 14. – 18. století. Obležená obec II. Vládoucí kultura a strach*, Praha 1999, s. 89–101.

¹⁷⁸ Osman TÜYLÜ, *Der Lange Türkenkrieg (1593–1606): Habsburgischer Kaiser gegen drei osmanische Sultane*, Saarbrücken 2014, s. 125–126.

- První mírové jednání mezi Osmany a habsburskou říší
- 1600 – Vojenské tažení na Kaniszu
- Osmané dobývají Kaniszu
  - Osmané dobývají Babocs
- 1601 – Habsburská armáda dobývá Stoličný Bělehrad
- 1602 – Znovudobytí Stoličného Bělehradu Osmany
- Habsburská armáda dobývá Pešť a obléhá Budu
- 1603 – Habsburská armáda dobývá Hatvan
- 1604 – Znovudobytí Peště a Hatvánu Osmany
- 1605 – Osmané znovudobývají pevnosti Visegrád, Veszprém, Palotu a Ostřihom
- 1606 – 23. červen – Vídeňská smlouva
- 11. listopad – Žitvatorocký mír

Jako dlouhou tureckou válkou¹⁷⁹ nazýváme vojenský konflikt habsburské monarchie a Osmanské říše,¹⁸⁰ který se vedl o hegemonii v uherském prostoru a dále na území Sedmihradska, Valašska a Moldavska.¹⁸¹ Trval od roku 1593 a skončil v roce 1606 žitvatorockým mírem. Habsburské monarchii v této době vládl císař Rudolf II. (1572–1612), zatímco v čele Osmanské říše se během války vystřídal tři sultáni, jmenovitě Murad III. (1574–1595), Mehmed III. (1595–1603) a Ahmed I. (1603–1617). Celý konflikt probíhal spíše způsobem zápolení dílčích jednotek a vzájemným dobýváním i obléháním strategicky důležitých pevností, které obě armády střídavě získávaly a ztrácely v následujících bojích. Výjimku v tomto představuje několikadenní bitva u Mezőkeresztese (24.–26. října 1596),¹⁸² kde se armády obou říší konfrontovaly v plné síle napřímo a boj skončil vítězstvím Osmanů.

---

¹⁷⁹ Případně se též užívá termín patnáctiletá válka.

¹⁸⁰ Podrobněji o osmanské armádě např. Bruno MUGNAI – Chris FLAHERTY, *Der Lange Turkenkrieg (1593–1606)*, Vol. I, [s. 1.] 2014, s. 13–30.

¹⁸¹ Čistě pro představu, bojiště, o nichž bude řeč dále, se nacházela ve vzdálenosti zhruba 500 až 1000 km od Prahy. v pozdějších fázích nepřátelská vojska pronikala na dnešní Slovensko a Moravu.

¹⁸² Miroslav ŽITNÝ, *Keresztes 1596. Vytváření obrazu prohrané bitvy s Turky a její druhý život*, in: Český časopis historický = The Czech Historical Review Praha: Historický ústav AV ČR Roč. 111, č. 1 (2013), s. 31–65.

Tzv. dlouhé turecké válce se dosud podrobněji věnovala zahraniční historická věda, v českém prostředí stále existují spíše dílčí studie nežli podrobnější syntetické uchopení tématu.¹⁸³ Očividný byl špatný výběr vrchních velitelů tažení, respektive tato místa zastávaly osoby z habsburského rodu, arcivévodové Matyáš, který velel hornouherské frontě, a Maxmilián, pověřený velením ve Slovinsku a Chorvatsku. v pozdějších fázích se v dlouhé válce angažoval arcivévoda Ferdinand Štýrský. Žádný ze jmenovaných neměl zvláštní talent ani zkušenosti, aby mohl dovést tažení k vítězství.¹⁸⁴ (Arcivévodové také mívali obecně špatné vztahy s ostatními veliteli, kteří vojenským talentem oplývali.) Dále pak tu byly nerozhodnost a neustálé otálení císařské válečné rady a leckdy i samotných císařských vojsk,¹⁸⁵ i zásadní nedostatek financí císařské strany, jejichž výše byla závislá na vybraných daních (zde nutný souhlas stavů s novými daněmi, který se odvíjel od politických ústupků), cizí pomoci (významná podpora papežské kurie,¹⁸⁶ případně i španělských vyslanců – např. Guillén de San Clemente často

---

¹⁸³ Jako příklady Zygmunt ABRAHAMOWICZ a kol., *Die Türkenkriege in der historischen Forschung*, Wien 1983.; József BÁNLAKY, *A Magyar Nemzet Hadtörténelme. 14. rész., A török hatalom hanyatlása. Miksa, Rudolf és a Báthoryak háborúi 1567–1604*, Budapest 1940. [Vojenské dějiny maďarského národa. Část 14. Úpadek turecké moci. Války Maxmiliána, Rudolfa a Báthoryho 1567–1604.]; Alfred LOEBL, *Zur Geschichte des Türkenkrieges von 1593–1606, I. –II.*, Prag 1899–1904.; Jan NIEDERKORN, *Die Europäischen Mächte und der „Lange Türkenkrieg“ Kaiser Rudolfs II. (1593–1606)*, Wien 1993.; Jaroslav PÁNEK, *Podíl předbělohorského českého státu na obraně střední Evropy proti osmanské expanzi*, Československý časopis historický (dále ČSČH) 36, 1988, s. 856–872; ČSČH 37, 1989, s. 71–84.; A. RANDA, *Pro Republica Christiana*, op. cit.; Osman TÜYLÜ, *Der Lange Türkenkrieg*, op. cit.; James D. TRACY, *Balkan wars: Habsburg Croatia, Ottoman Bosnia, and Venetian Dalmatia, 1499–1617*, New York / London 2016.

¹⁸⁴ A například obětním beránkem vojenské neschopnosti arcivévodovy Matyáše se stal Ferdinand z Hardeggu, popravený roku 1595 ve Vídni.

¹⁸⁵ Např. i roku 1566 při osmanském obléhání Sigetu nedaleko se nacházející císařská vojska nepodpořila obránce v pevnosti, ani nedokázala zaútočit proti osmanskému vojsku, jež bylo v důsledku nedávné smrti sultána Sulejmána Nádherného oslabené, i bez velitele. Viz Jaroslav PÁNEK, *Češi a Jihoslované: kapitoly z dějin vzájemných vztahů*, Brno 2015, s. 59.

¹⁸⁶ Papežským kontingentům velel don Giovanni Francesco Aldobrandini (1545–1601), synovec papeže Klementa VIII.

zdůrazňoval naléhavost situace a žádal španělského krále o pomoc pro císaře¹⁸⁷) a půjček.¹⁸⁸ „Válka se stala výnosným obchodem pro majitele pluků, zásobovatele armády, věřitele královského dvora, dvorskou a komorskou aristokracii. Finanční pomoc se do značné míry ztrácela v rukou obrovské administrativy. Pro vojsko zbýval nepatrný žold, který nestačil ani na živobytí a nutil vojáky rabovat.“¹⁸⁹ Na druhou stranu, také osmanská armáda nebyla připravená na dlouhotrvající konflikt, nové jednotky byly sestavovány narychlo a vojáci neprodělávali důkladný výcvik.¹⁹⁰

Po uzavření Drinopolské smlouvy v roce 1568 prožívalo Uhersko relativně klidná desetiletí. Přestože docházelo k nepravidelným střetům v pohraničí mezi Osmanskou a habsburskou říší, hranici osmanská vojska respektovala a poměrně dlouho nenašla odvahu ji překročit.¹⁹¹ Roku 1592 se počet ozbrojených střetů, jež vycházely z budínského pašalíku, začal zvyšovat. v Uhrách se objevily osmanské jízdní oddíly v okolí Košic a Nagykálló, kde vypalovaly vesnice a odváděly zajatce. Paša Telli Hasan¹⁹² podnikl v červnu útok na pevnost Bihać, při jejíž obraně zahynulo přibližně dva tisíce lidí a přibližně osm set dětí Osmané odvedli do otroctví.¹⁹³ Následně se v Chorvatsku po vítězství u Petrinje zmocnil několika malých pevností. v následujícím roce chtěl pokračovat v dobývání Chorvatska, ale 22. června utrpěl při obléhání Sisaku těžkou porážku od uherských a chorvatských vojsk, jimž velel Ruprecht von Eggenberg. Bitvy se dále účastnil Ondřej z Auerspergu a Melchior z Redernu, který přivedl 500 slezských jezdců. Samotný paša Hasan společně s dalšími vysokými osmanskými hodnostáři v bitvě zahynul.¹⁹⁴ Původně drobná pohraniční šarvátka přerostla ve větší konflikt, a právě bitva u Sisaku se považuje za jeho počátek. Formální vyhlášení války poslal sultán Murad III. do Vídně

---

¹⁸⁷ Josef FORBELSKÝ, *Španěle, Říše a Čechy v 16. a 17. století: osudy generála Baltasara Marradase*, Praha 2006, s. 33.

¹⁸⁸ J. JANÁČEK, *Rudolf II. a jeho doba*, s. 316–319.; P. KLUČINA a kol. (eds.), *Vojenské dějiny*, s. 22.

¹⁸⁹ *Tamtéž*, s. 22–23. K výzbroji, výstroji vojska, jeho zásobování a organizaci viz *Tamtéž*, s. 24–26, 30–39.

¹⁹⁰ B. MUGNAI – C. FLAHERTY, *Der Lange Turkenkrieg I.*, s. 73.

¹⁹¹ O. TÜYLÜ, *Der Lange Türkenkrieg*, s. 17–40.

¹⁹² Janičář, křesťanským jménem Nikola Predojević (1530–1593), původem z významné srbské rodiny, jež sídlila ve východní Hercegovině.

¹⁹³ J. JANÁČEK, *Rudolf II. a jeho doba*, s. 311–314.

¹⁹⁴ Zdroje se liší ohledně informací o velikosti osmanské armády.

4. července 1593.¹⁹⁵ Hasanovo místo zaujal paša Koca Sinan (1506–1596),¹⁹⁶ který navzdory pokročilému stáří postupoval energicky a mobilizoval vojsko k tažení, které zahájil poměrně pozdě¹⁹⁷ a s menším vojskem, nicméně patrně spoléhal na moment překvapení.¹⁹⁸

V Uhrách válka začala na podzim. Velký vezír paša Sinan obsadil 6. října Veszprém a 10. října Várpalotu. Osmanská armáda koncem října¹⁹⁹ přerušila boje a stáhla se ze země. Císařská vojska hraběte Ferdinanda z Hardeggu (1549–1595), k nimž se připojily uherské bojové jednotky vedené Mikulášem Pálffym, Františkem Nádasym, Jiřím Zrinským a Petrem Huszárem, zahájila koncem října obléhání Stoličného Bělehradu. na začátku listopadu obléhatelé rozdrtili osmanskou armádu, která přišla zachránit Stoličný Bělehrad, u Pákozdy, ale Hardegg obléhání opustil. Koncem října vyrazilo vojsko Kryštofa z Teuffenbachu (1525–1598), vrchního hejtmana Košic, a uherských oddílů Zigmunda Rákócziho (1544–1608), Bálinta²⁰⁰ Prépostváryho (1547–1597, v letech 1591–1596 hejtman pevnosti Eger) a Šimona Forgáče (1526–1598, šuranský kapitán) dobýt Turky drženou pevnost Fil'akovo a její okolí. Tato vojska, spojená s oddíly Mikuláše Pálffyho, vrchního hejtmana ujvarského arcibiskupa, který dorazil ve stejnou dobu, porazila Turky, kteří přišli na pomoc ohroženým pevnostem u Romhány. Koncem listopadu se obránci v zoufalé situaci vzdali obléhatelům Fil'akova. Po zprávě o jeho pádu osmanští obránci několik menších pevností opustili. do konce roku padly do rukou křesťanských vojsk Divény, Buják, Kékkő, Somoskő, Hollókő, Ajnácskő a Szécsény a v prosinci jako poslední Újpalánka a hrad nad ní, Drégely.²⁰¹ Další plány zahrnovaly dobytí Hatvanu²⁰² a Szolnoku.²⁰³

---

¹⁹⁵ *Tamtéž*, s. 315.

¹⁹⁶ V této době přibližně devadesátiletý muž, janičář albánského původu, který působil např. jako guvernér Egypta a šestkrát zastával úřad velkovezíra. V letech 1453–1623 bylo 33 velkovezírů ze 48 konvertitů od křesťanství k islámu. J. DELUMEAU, *Strach na Západě*, s. 90.

¹⁹⁷ Pozdě v tom smyslu, že válka začala v říjnu a 30. listopadu, tzv. den Kásima, osmanská armáda obvykle přerušovala vojenské operace.

¹⁹⁸ Gunther Erich ROTHENBERG, *The Austrian military border in Croatia, 1522–1747*, Urbana 1960, s. 52–58.; V. KOPČAN – K. KRAJČOVIČOVÁ, *Slovensko v tieni polmesiaca*, s. 56–57.

¹⁹⁹ Den sv. Demetera, 26. října. Koncem října Osmani tradičně přerušovali boje a stahovali se zpět domů.

²⁰⁰ Maďarská podoba jména Valentin.

²⁰¹ V. KOPČAN – K. KRAJČOVIČOVÁ, *Slovensko v tieni polmesiaca*, s. 58–62.

²⁰² Palisádová pevnost sestávající z města, které bylo chráněno kúlovou zdí, a hradu s osmi baštami.

²⁰³ Opevněné centrum osmanského sandžaku.

Na začátku roku 1594 proti Osmanům povstali Srbové. Povstalci nesli válečné prapory s ikonou sv. Sávy, což mělo ukázat, že povstání pojímají jako svatou válku. Válečné prapory vysvětlil srbský patriarcha Jovan Kantul (zemřel 1614) a revoltě dále napomáhali srbský pravoslavný metropolita Rufim Njeguš z Cetinje (Černá Hora) a metropolita Visarion z Trebinje.²⁰⁴ Turecký velkovezír paša Sinan požadoval, aby byla z Damašku přivezena zelená vlajka proroka Mohameda – ta měla čelit srbské vlajce – a nařídil, aby sarkofág obsahující ostatky sv. Sávy z kláštera Mileševa převezl do Bělehradu osmanský vojenský konvoj. Po cestě Osmané zabili všechny lidi, které potkali, jako varování rebelům. Relikvii sv. Sávy pak 27. dubna veřejně spálili na vrcholu náhorní plošiny Vračar a popel nechali rozptýlit.²⁰⁵

Počátkem března 1594 se Mikuláš Pálffy znovu zmocnil pevnosti Novohrad. Hejtman Teuffenbach zahájil z Košic s císařskými vojsky obléhání Hatvanu, zatímco Šimon Forgáč porazil vojska paši Hasana z Budína, jež přišla Hatvanu na pomoc. Křesťanská vojska pod velením arcivévody Matyáše Habsburského zahájila 4. května obléhání Ostřihomi, kam Teuffenbach se svými vojsky po obléhání Hatvanu napochodoval. Koncem června na zprávu, že se paša Hasan chystá zaútočit na Ráb, císařská vojska opustila obléhání Ostřihomi a arcivévoda Matyáš se vydal s obléhajícími vojsky na obranu Rábu. Dne 13. července paša Sinan obsadil pevnost Tata a v polovině července zahájil obléhání Rábu. Mezitím se 30. července se bejlerbej Mehmed zmocnil opevněného kláštera Pannonhalma. na konci srpna arcivévoda Matyáš opustil Ráb a ustoupil do Magyaróváru,²⁰⁶ aby bránil Vídeň. Protože se hradní hejtman Ferdinand Hardegg nedočkal pomoci od císařských vojsk arcivévody Matyáše, vydal dne 29. září pevnost Ráb pašovi Sinanovi pod podmínkou volného ústupu. Hardegg byl za kapitulaci Rábu postaven před dvorský válečný soud, který jej obvinil z porušení vojenské přísahy a neloajality, a v roce 1595 ve Vídni popraven.²⁰⁷ Skutečný viník, k vedení armády nezpůsobilý arcivévoda Matyáš, který se ani nepokusil Ráb se svým vojskem osvobodit, nemohl být souzen.²⁰⁸

---

²⁰⁴ Diecéze, spravující Bosnu, Hercegovinu a část dnešního Chorvatska.

²⁰⁵ Jan PELIKÁN a kol., *Dějiny Srbska*, Praha 2019, s. 135–140.

²⁰⁶ Český Uherské Staré Hrad.

²⁰⁷ Obdobně jednala i druhá strana. v březnu 1594 se Karaferi Mehmed, velitel Novohradu, vydal pevnost Mikuláši Pálffyemu za možnost volného odchodu. Mehmeda ale za tuto zbabělost, jak se záležitost interpretovala, nechal popravit paša Sinan.

²⁰⁸ V. KOPČAN – K. KRAJČOVIČOVÁ, *Slovensko v tieni polmesiaca*, s. 58–62.; J. JANÁČEK, *Rudolf II. a jeho doba*, s. 319–323.

Bejlerbej Mehmed se počátkem října zmocnil také hradu Pápy. Paša Sinan se v říjnu 1594 pokusil dobýt Komárno, ale odpor obránců, kterým velel kapitán Erasmus Braun, se nepodařilo zlomit. Celou výpravu však poznamenalo špatné počasí a epidemie skvrnitého tyfu, takže paša Sinan po dvou týdnech od obléhání upustil.

Mezitím v Sedmíhradsku probíhaly vnitropolitické spory, jež měly za následek radikální změnu v zahraniční politice země. v létě 1594 sedmíhradský sněm opakovaně odmítl návrh vojvody Zikmunda Báthoryho na zahájení války proti Osmanské říši. Vojvoda Zikmund proto koncem července abdikoval a předal zemi svému bratranci Baltazarovi Báthorymu. o dva týdny později však změnil názor a vrátil se do Kluže, kde mu Baltazar opět vládu předal. Dne 28. srpna Zikmund Báthory zatkł nejvlivnější sedmíhradské šlechtice, kteří se postavili proti jeho záměrům, a deset z nich, včetně svého bratrance a jeho tchána Alexandra Kendyho, nechal popravit.²⁰⁹ Následné spojenectví někdejších osmanských vazalů (tj. Sedmíhradska, k němuž se následně připojili také Valašsko a Moldavsko) s habsburskou říší způsobilo Osmanům nemalé problémy a otevření nových front.

V lednu 1595 sultán Murad III. zemřel a na trůn nastoupil jeho syn Mehmed III. Změna na trůně otřásla pozicí paši Sinana, který byl také následně odvolán a vystřídán pašou Serdar Ferhadem.²¹⁰ Již v květnu se Sinanovi podařilo dosáhnout sesazení a o několik měsíců zavraždění svého rivala a následně znovu získat úřad velkovezíra. na začátku roku uzavřel Zikmund Báthory spojenectví s císařem Rudolfem II. a během léta se zapojil do války proti Turkům.²¹¹ v srpnu se jeho vojska vedená vojevůdcem Jiřím Borbélým zmocnila Lipové, Aradu, Borosjenő a hradu Világos, a poté zničila oblast kolem Temešváru.

Koncem června téhož roku zahájila křesťanská armáda čítající asi 70 000 mužů pod vedením hraběte Karla z Mansfeldu obléhání Ostrihomí. Dne 4. srpna císařská vojska porazila tureckou armádu, která přišla městu na pomoc. v obléhacím táboře vypukla epidemie úplavice, jejíž obětí se stal i Mansfeld. Dne 2. září se Osmani bránící Ostrihom vzdali obléhatelům. Po vítězství zůstalo na bojišti nejen 4 000 osmanských vojáků, včetně několika kapitánů, ale obléhatelé

---

²⁰⁹ I. HORN, *Andrzej Batory*, s. 197–202, 211–215.; J. BÁNLAKY, *A Magyar Nemzet Hadtörténelme*, s. 140–144.

²¹⁰ V pramenech též varianta jména „Ferrat“ nebo „Ferret“.

²¹¹ O. TÜYLÜ, *Der Lange Türkenkrieg*, s. 55–57.

získali také obrovské množství kořisti. Bylo ukořistěno 36 velkých děl, 27 praporů, 3 000 velbloudů, stany a většina táborového vybavení osmanské armády.

V létě také vyrazil do boje Zikmund Báthory, nyní spojenec císaře Rudolfa II. Prvním úspěchem sedmihradské armády bylo dobytí Lipové v srpnu.

Později v září padly křesťanským vojskům také Vác, Visegrád a Zsámbék. Zikmund Báthory ve spojení s vojsky Valašska a Moldavska dobyl Targoviste a následně u Giurgiu rozdrtil ustupující vojsko paši Sinana. v polovině října obklíčil arcivévoda Maxmilián Habsburský se svými vojsky Szolnok. Obléhání bylo neúspěšné, ale mezitím císařské jezdecké oddíly postoupily až ke Gyule a cestou dobyly palisádový hrad Törökszentmiklós, který Turci vypálili a opustili, a poté Szarvas.²¹²

Následující rok 1596 se nesl ve znamení úspěchu Osmanů. Přestože vojska Zikmunda Báthoryho ubránila před útokem Lipovou, nebyla schopna završit dobývání Temešváru, které trvalo dva týdny.²¹³ Arcivévoda Maxmilián se počátkem září zmocnil Hatvánu, nicméně osmanská vojska jej krátce nato dobyla zpět, a 13. října padlo do osmanských rukou vojensky velmi důležité město Jager.

U Mezőkeresztese utrpěla spojená vojska arcivévody Maxmiliána a Zikmunda Báthoryho v třídní bitvě mezi 26. a 28. říjnem obrovskou porážku od sultána Mehmeda III. v tomto případě se jedná o největší vojenské střetnutí celého popisovaného konfliktu. k vojsku arcivévody Maxmiliána se připojila sedmihradská armáda Zikmunda Báthoryho. Osmanská vojska, i se sultánem Mehmedem osobně, křesťanské spojence čekala na planině u Mezőkeresztese. Třídní bitvu 26. října, která už vypadala vítězně, křesťanská vojska nakonec prohrála, protože místo aby pronásledovali Osmany, kteří ustoupili v domnění, že bitva je prohraná, vrhli se císařští žoldněři na plenění tábora, který po nich zůstal, včetně sultánova stanu. Když si toho Osmané všimli, obrátili se zpět, podnikli protiútok a spojená císařská a sedmihradská vojska rozdrtili. Křesťané tedy bitvu nakonec prohráli kvůli špatné disciplíně, ačkoliv poslední chvíle vyhrávali.²¹⁴

---

²¹² J. BÁNLAHY, *A Magyar Nemzet Hadtörténelme*, s. 144–189.

²¹³ Aurel DECEL, *Incercârile lui Sigismund Báthory de a elibera Banatul și Timișoara de Turci*, in: *Tibiscus. Istorie – arheologie*, 3 (1974), 171–180. [Pokusy Zikmunda Báthoryho osvobodit Banát a Temešvár od Turků.]

²¹⁴ V. KOPČAN – K. KRAJČOVIČOVÁ, *Slovensko v tieni polmesiaca*, s. 209–249.

Rok 1597 proběhl bez větších událostí. v květnu se vojska Mikuláše Pálffyho zmocnila pevnosti Tata, přičemž celé obléhání a následné dobytí hradu bylo zajímavé velice zdůrazňovaným použitím zbraně petardy. v této souvislosti se v dobovém zpravodajství zmiňovala důležitá úloha českého šlechtice Jana z Pernštejna při získání Taty a celá věc byla po předchozím roce plněm proher propagandisticky využívána ve zpravodajství. Císařská vojska vedená arcivévodou Maxmiliánem dále v srpnu dobyla zpět Pápu (ztracenou asi tři roky předtím), od začátku září se pak pokoušela obléhat Ráb. Zároveň od nepřátel znovu získala Pannonhalmu. v této době však Osmani znovu dobyli zpět Tatu a poté se přes Budín vydali dobývat Vác. Arcivévoda Maxmilián, který již táhl z Rábu do Komárna, se s vojskem vydal k Vácu na levém břehu Dunaje až k vesnici Verőce. Dorazil ale v době, kdy už křesťanští obránci vydali Vác nepřátelům. Císařská vojska, která dorazila, porazila vojska Mohameda Saturdzsiho v několika bitvách mezi Vácem a Verőcem. Zbývající nepřátelské oddíly požadovaly ústup a v polovině listopadu Osmani Vác vyklidili. na podzim se sedmihradská vojska pod vedením sedmihradského Báthoryho kancléře, Štěpána Jósiky, pokusila dobýt Temešvár, ale neuspěla. Tohoto roku poprvé v Uhrách bojoval Jiří Basta (podrobněji v navazující partii).²¹⁵

Rok 1598 ale přinesl císařským vojskům nový velký úspěch. Dne 29. března za úsvitu se vojska Adolfa ze Schwarzenbergu a Mikuláše Pálffyho pokusila dobýt Ráb. Vojáci zmátli osmanské strážce a na voze přivezli k hradní bráně petardu, která vybuchla a zničila hradní bránu i zeď vedle ní. Poté, co pronikli dovnitř vzniklým otvorem, dobyli do osmé hodiny ranní město. Útočníci, kteří se skrývali v otevřené průrvě, vnikli dovnitř a překvapili osmanskou posádku, která byla v mnohonásobné přesile. Turci, probuzení ze spánku, se velmi tvrdě bránili. Bitva byla nakonec rozhodnuta, když Pálffyho husaři, sesednuvší z koní, zasáhli pěšky a zlomili odpor nepřátel. Během řeže vybuchla hradní věž, což způsobilo obrovskou zkázu na lidských životech i na budovách. Dobytí Rábu oslavovalo dobové zpravodajství po celé Evropě.

Během léta císařská vojska znovu dobyla Tatu, Várgesztest, Várpalotu, Veszprém a několik dalších menších pevností v okolí (Csesznek, Nagyvázsony, Tihany, Val aj.). Po dobytí Rábu Schwarzenberg a Pálffy okamžitě navrhli císaři Rudolfovi II. obléhání Budína, ale obvyklá liknavost císařského dvora způsobila, že mohlo začít až počátkem října. Kvůli mimořádně deštivému podzimnímu počasí muselo být obléhání koncem října přerušeno.

---

²¹⁵ J. BÁNLAKY, *A Magyar Nemzet Hadtörténelme*, s. 261–264.

Na sedmihradském bojišti tohoto roku vítězili převážně Osmani, i když v červenci byl při obléhání Lugose poražen paša Sulejman z Temešváru. v srpnu však vojska druhého velitele paši Saturdziho, doplněná tatarskými pomocnými oddíly u Nagybecskerek, postupně dobyla Čanáď, Nagylak a poté Arad. Turci pak po celý říjen obléhali Velký Varadín, ale nedokázali ho dobýt.²¹⁶

Následující rok 1599 se nevyznačoval žádnými výraznějšími počiny. na jaře se Mikuláš Pálffy pokusil odpálit petardu na Budínském hradu, ale jeho plán se nezdařil a cestou zpět se mu podařilo dobýt pouze bezvýznamný hrad Zsámbék. v průběhu roku Pálffy útočil na zásobovací osmanské linie, především přepadáním válečných a zásobovacích lodí na Dunaji. v čemž se vyznamenávaly zejména hajducké oddíly.²¹⁷ Proslavenější byl např. boj u Tolny, který proběhl 20. června. Všechny osmanské lodě se podařilo zajmout, jejich osazenstvo povraždit a zajatý bej–velitel byl poslán do Vídně. na Dunaji, který zůstal bez osmanských válečných lodí, hajduci nejprve vypálili most u Osijeku, pak vpadli na osmanské území až k ústí Tisy a poté se dostali až do Szigetü.

V zimě tatarské oddíly přezimovaly v okolí Budína a Segedína, podnikaly nájezdy na Tisu a do okolí Košic a na podzim se dostaly až k Nitře. v létě donutila císařská válečná rada Adolfa ze Schwarzenbergu, aby postup svých vojsk pozastavil, a ta koncem podzimu prováděla jen malé operace v Podunají.²¹⁸

Mezitím se v Sedmihradsku Zikmund Báthory opětovně vzdal panování a tentokrát zemi předal svému jinému bratranci, kardinálu Ondřeji Báthorymu. Tak se mu podařilo zneškodnit dalšího neoblíbeného příbuzného, jelikož ještě v říjnu stejného roku knížete-kardinála u Sellenbergu, několik kilometrů od Nagyszebenü, porazila vojska povstalého vojvody Michaela Valašského. Ondřeje Báthoryho potom při útěku u města Csíkszentdomonkos zavraždila nesympatizující sikulská skupina. Jeho uříznutou hlavu a zohavené tělo poslali Sikulové jako dar v naději na odměnu Michaelovi do Alba Iulie. Ten ale svého zavražděného soka alespoň důstojně

---

²¹⁶ J. BÁNLAKY, *A Magyar Nemzet Hadtörténelme*, s. 265–274.

²¹⁷ Pokud se hajdukům podařilo zajmout osmanského nepřítele, uměli být brutální. Jednomu bejovi nejprve povražili všechny zuby, následně dlouho a pečlivě vytrhávali vousy a po dalších rozmanitých způsobech mučení jeho tělo rozřezali na kusy.

²¹⁸ J. BÁNLAKY, *A Magyar Nemzet Hadtörténelme*, s. 286–294.

pohřbil.²¹⁹ Vojvoda Michael se domníval, že ho císař Rudolf uzná jako sedmihradského knížete, a vyslal k němu své vyslance. v korespondenci jej informoval o dobytí země a poslal císaři symbolické klíče od Sedmihradska, praporec získané ve vítězné bitvě, kardinálova válečného oře s knížecím postrojem, kardinálův meč, palcát (buzdogan) a kardinálský klobouk. Michaelova delegace dorazila v lednu roku 1600 za císařem do Plzně a ten uvedené dary přijal.²²⁰

V této době se již obě strany začaly ve válce vyčerpávat a lidské i materiální zdroje začínaly vysychat. Jediným úspěchem na křesťanské straně v roce 1600 bylo dobytí Pápy v srpnu, a to nikoli paradoxně na osmanském vojsku, ale na valonských žoldněřích, kteří měli původně pevnost bránit. Nicméně Valoni se vzbouřili kvůli nevyplacení žoldu za předchozí rok, takže zajali hradního kapitána i s jeho důstojníky a zneškodnili německo-maďarské vojáky. Vzbouření žoldněři nabídli Pápu Osmanům ze Stoličného Bělehradu za 100 000 (podle jiných zdrojů 60 000) zlatých. Koncem června Pápu obklíčila vojska Adolfa ze Schwarzenbergu a Františka Nádasdyho, po několikátýdenním obléhání (při němž byl Schwarzenberg zabit) ji v srpnu dobyla. Většina francouzských žoldněřů prchajících směrem k Székesfehérváru byla zabita a asi 70 zajato. Zajatí důstojníci byli posláni do Vídně, kde byli později oběšeni, zatímco velice krutá poprava ostatních proběhla v Pápě.²²¹

Koncem července dorazil do Uher velkovezír Ibrahim se svou armádou a po obsazení Siklósu a následně Babocse (jeho obránci se vzdali a zástupce hradního kapitána Vilém Uhrmüller byl později postaven před válečný soud) zablokoval koncem srpna Kaniszu. Hrad nebyl na obléhání připraven, protože císařské velení mělo dojem, že velkovezír hodlá dobýt Ostrihom. Vojsko čítající asi 20 000 mužů vyslané na pomoc Kanisze, již velel lotrinský kníže Filip Emanuel Mercoeur, však nedokázalo do hradu dostat ani munici, ani potraviny. Po několika menších potyčkách se i této armádě nedostávalo potravin a Mercoeur a jeho vojáci byli nuceni v polovině října ustoupit a Kaniszu opustit. Krátce poté se hradní hejtman Jiří Paradeiser vzdal obléhajícím Turkům, za což byl spolu se svými společníky a muži, kteří vydali Babocs, s'tat

---

²¹⁹ Předtím ale bylo nutno vytvořit důkazy o tom, že politický oponent je skutečně mrtev. Grafika s kardinálovou uříznutou hlavou byla jedním z nejoblíbenějších vyobrazení z časů dlouhé války a v rychlém čase oběhla Evropu. Jednu z kopií vyobrazení obdržel i císař Rudolf II.

²²⁰ I. HORN, *Andrzej Batory*, s. 241–275.; J. BÁNLAKY, *A Magyar Nemzet Hadtörténelme*, s. 296–302.

²²¹ *Tamtéž*, s. 322–327.

ve Vídni v roce 1601 na základě obvinění ze zrady, obdobně jako před lety Ferdinand z Hardeggu.

V Sedmíhradsku se místní šlechta, bojující proti despotismu uzurpátora, vojvody Michaela, obrátila na císařského generála Jiřího Bastu s prosbou o pomoc. Bastova vojska se spojila se sedmíhradskými armádami a u Miriszlo u Nagyenyedu porazila Michaelova vojska. Michael se následně vypravil za císařem Rudolfem II. do Prahy.²²²

Rok 1601 začal nenápadně, ale posléze přinesl zajímavé věci. Dvorská vojenská rada zasedající ve Vídni stanovila jako cíle tažení v roce 1601 dobytí Sedmíhradska, vyhnání Zikmunda Báthoryho (který se počátkem srpna potřeťi zkusil vrátit zpět na trůn) znovuzískání Kanizsy a dobytí Stoličného Bělehradu.

Báthoryho armádu (v níž se nacházeli i turecko-tatarští bojovníci, jelikož Báthory mezitím uzavřel spojení s Osmany) pod velením Mojžíše Szekelyho porazilo u Goroszlo spojené vojsko generála Jiřího Basty a vojvody Michaela Valašského. Po porážce Zikmund Báthory uprchl do Moldavska, kde se uchýlil pod ochranu vojvody Jeremiáše Movily, zatímco Székely utekl do Temešváru a připojil se zde k Osmanům. Michalovi vojáci následně vypálili a vyplenili Tordu, Nagyenyed a nakonec Alba Iulii, přičemž vyplenili i knížecí hrobky v katedrále. Jiří Basta mj. i proto nechal dva týdny po vítězné bitvě Michaela zabít, jako hlavní důvod ovšem uváděl své podezření z Michaelovy další zrady císařských zájmů. Císaři Rudolfovi poslal 110 praporů ukořistěných Báthorymu v bitvě u Goroszlo – ty byly 14. srpna 1601 nesený ve slavnostním průvodu na Pražský hrad. Zikmund Báthory se pak ještě vrátil v říjnu a dostal se až ke Kluži, kterou koncem listopadu začal dobývat, ale nakonec se jí nedokázal zmocnit.²²³

V Zadunaji byl úspěšný kníže Mercoeur, který si vymínil, že může své vojsko vést nezávisle na arcivévodovi Matyášovi. 20. září dobyl Stoličný Bělehrad. Osmanská armáda, vedená velkovezírem pašou Hasanem, k Bělehradu dorazila až počátkem října, zhruba ve stejnou dobu jako arcivévoda Matyáš se zbytkem císařských vojsk. Každodenní střety, které trvaly od 9. října

---

²²² J. BÁNLAKEY, *A Magyar Nemzet Hadtörténelme*, s. 306–322.

²²³ *Tamtéž*, s. 352–360.

po dobu dvou týdnů, skončily 24. října úplným vítězstvím císařské armády. Podzimní obléhání Kanisze však bylo katastrofálním neúspěchem pro arcivévodu Ferdinanda.²²⁴

V únoru 1602 Filip Emanuel Mercoeur zemřel. Novým vrchním velitelem císařských vojsk se proto stal generál Heřman Kryštof Russwurm. Paša Hasan v srpnu zahájil obléhání Bělehradu. Město bránili němečtí a valonští žoldnéři a tři sta uherských vojáků pod velením plukovníka Giovanniho Marca Isolaniho. Dne 29. srpna se obránci města vzdali. Během obléhání vyčkávali arcivévoda Matyáš a Russwurm se svými vojsky u Rábu a počátkem října táhli na Pešť, kterou brzy dobyli. Dne 6. října zahájili obléhání Budína, čehož brzy zanechali kvůli zimnímu počasí.

V polovině roku 1602 Zikmund Báthory opět rezignoval na vládu v Sedmihradsku. a tentokrát svoji zemi opustil již navždycky.²²⁵

Rok 1603 přinesl výraznější vojenské události až na začátku podzimu. v Sedmihradsku po porážce a smrti Mojžíše Székelyho (který se krátce předtím prohlásil knížetem a pokusil se zmocnit sedmihradského trůnu) u Brašova následovala drsná vláda generála Jiřího Basty coby místodržitele, v sedmihradských dějinách navěky označovaná za hrůzovládu. v jiných částech země zase vyvolávalo hrůzu drancování nevyplacených žoldnéřů a hladovějících sedláků. Plukovník Siegfried Kolonics se svými hajduckými oddíly a loďstvem na Dunaji zadržel několik transportů potravin, vypálil most přes Sárvár, přičemž poté přepadl jižní Dunaj a zapálil předměstí Kanisze. Koncem srpna zahájil Heřman Kryštof Russwurm další obléhání Budína. Rozbil tábor pod Peští a přešel k Csepelszigetu, kde také vybudoval malé předmostí. v září přešla na ostrov Csepel také osmanská vojska, která útočila na Budín. U Ercsi a Adony došlo k několika potyčkám mezi císařskými a osmanskými jednotkami. Protože vůdce Osmanů přivezl do Budína značné zásoby, Russwurm ani nezačal Budín obléhat, ale po několika dnech obléhání se 20. listopadu zmocnil vojensky nevýznamného Hatvanu. Takže císařská armáda mohla rok 1603 označit za úspěšný.²²⁶

Ve třech letech zbývajících do uzavření míru v Zsitvatoroku, který dlouhou válku ukončil, se obě strany, finančně i vojensky vyčerpané, snažily o mír a k žádnému významnějšímu tažení nedošlo. Císařská armáda byla částečně vázána snahou o nastolení vlády v obsazeném

---

²²⁴ Pozdější císař a král Ferdinand II.

²²⁵ J. BÁNLAKY, *A Magyar Nemzet Hadtörténelme*, s. 367–398.

²²⁶ *Tamtéž*, s. 398–417.

Sedmíhradská a poté od podzimu 1604 pacifikací Štěpána Bočkaje, strýce Zikmunda Báthoryho.

V roce 1604 po zprávě o příchodu desetitisícového osmanského vojska zase císařská armáda vyklidila Pešť, Hatvan a Vác a přenechala je nepřítelům. Ti se zase pokoušeli dobýt Ostřihom, což se jim nepodařilo. v říjnu vypuklo povstání proti Habsburkům vedená Štěpánem Bočkajem, jež se stalo nejdůležitějším tématem až do konce dlouhé turecké války.

V květnu 1605 se císařským v menším střetu podařilo porazit Osmany. Bočkajova vojska, vedená nejprve Františkem Rhédeyem a poté Bálintem Drugethem z Homonnai, obléhala od počátku léta Nové Zámky.²²⁷ Velkovezír Lala Mehmed znovu vyrazil proti Ostřihomi, cestou dobyl Visegrád a 3. října pak Ostřihom obsadil. Po jejím dobytí se do obléhání Nových Zámek zapojil bosenský paša Hasan se svým dělostřelectvem. Plukovník Jan Reinhard Strein, německý velitel pevnosti, vydal hrad Bočkajovým vojskům pod podmínkou, že do něj budou moci vstoupit pouze uherské jednotky, žádní Turci. Bálint Drugeth z Homonnai tuto podmínku i přes ostré protesty Osmanů přijal. Aby zklamané spojence uklidnil, zřekl se výkupného, nechal jim zajatce nalezené na hradě a pokladnici uloupenou Němcům, ale ti se přesto stáhli s pocitem, že byli podvedeni. Nové Zámky zůstaly v křesťanských rukou.

V roce 1606 byl uzavřen Žitvatorocký mír, který dlouhou tureckou válku ukončil. Mírová smlouva do značné míry stvrdila podmínky, které panovaly během války, tj. Osmani si mohli ponechat Jäger a Velkou Kanýžu. Kromě toho císař Rudolf II. daroval osmanskému císaři výměnou za mír 200 000 zlatých. Válka, která začala s pozitivními výsledky, skončila tím, že Uherské království ztratilo další území a Osmani vytvořili dva nové vilajety v dobytém Egeru a Nagykaniszy. Dlouhá válka také pochopitelně přinesla úbytek obyvatelstva v Uherském království, stejně tak majetkové škody.²²⁸

---

²²⁷ Érsekújvár.

²²⁸ G. E. ROTHENBERG, *The Austrian military border in Croatia*, s. 58–63.; J. JANÁČEK, *Rudolf II. a jeho doba*, s. 366–388.; O. TÜYLÜ, *Der Lange Türkenkrieg*, s. 94–101.

Jiří Basta v bojích s pohany i křesťany

(Biografické intermezzo č. 1)

Na uherských válečných polích se v časech dlouhé války na křesťanské straně realizovali mnozí vojáci a další „mužové ušlechtilé mysli“. na velitelských pozicích převažovali spíše domácí šlechtici z řad šlechty vyšší i nižší (kteří se díky zásluhám v boji posouvali na společenském žebříčku výše). Bojiště ovšem představovalo lákadlo pro muže z celé Evropy a mezi těmito „cizinci“ se řízením osudu ocitl i Jiří Basta. Všechny tyto muže pojí ještě jeden, poněkud smutnější společný jmenovatel, tj. že o žádném z nich dosud nebyla sepsána moderní zhodnocující monografie. na druhé straně ale platí, že o většině z nich jsou spolehlivě známy pouze suché výčty vyhraných i prohraných bitev. v tomto směru poskytuje právě Jiří Basta nejlepší východiska pro výzkum,²²⁹ jelikož se dochovala jeho poměrně bohatá válečná korespondence,²³⁰ deník z bojů²³¹ a několik teoretických vojenských pojednání, jež byla dlouhodobě oblíbená a nakladateli pravidelně vydávaná v originální italštině i francouzských a německých překladech.²³² Většina těchto pramenů byla psána v jeho mateřském italském jazyce, samotný Basta dokázal ale komunikovat ještě španělsky, německy, latinsky, albánsky

---

²²⁹ O Bastovi vznikly doposud jen krátké studie. Viz Josef ZIKMUND, *Jiří Basta, vojevůdce císaře Rudolfa II.* [České Budějovice 1886.]; Labarre de RAILLICOURT, *Basta comte d'Hust et du Saint-Empire (1550–1607). Sa vie, sa famille et sa descendance*, Paris 1968.; Zoltán Péter BAGI, *Giorgio Basta: A Short Summary of a Career*, in: *These were hard times for Skanderbeg, but he had an ally, the Hungarian Hunyadi: Episodes in Albanian-Hungarian Historical Contacts. Acta Balcano-Hungarica (1)*. Hungarian Academy of Sciences Research Centre for the Humanities, Budapest 2019, s. 35–65.; Charles-Albert de BEHAULT, *Le général Georges Basta, comte d'Hust et du Saint-Empire, terreur des armées ottomanes*, in: *Bulletin trimestriel de l'Association de la noblesse du royaume de Belgique*, no. 300 (2019), s: 15–41.; Alfred NOE, *Das Kavalleriehandbuch von Giorgio Basta d'Hust. Ein illustrativer Umweg in der Rezeption eines Fachtextes zu Beginn des 17. Jahrhunderts*, in: Alfred Noe – Hans-Gert Roloff (hrsg.), *Die Bedeutung der Rezeptionsliteratur für Bildung und Kultur der Frühen Neuzeit (1400–1750)*, Bern, Berlin, Bruxelles, New York, Oxford, Warszawa, Wien, 2020. s. 27–46.

²³⁰ E. VERESS (ed.), *Basta György hadvezés levelezése és iratai*, op. cit.

²³¹ Giorgio BASTA, *Giornale delle cose seguite in Ungheria L'anno 1597, 1597–1600*. [Deník o událostech v Uhrách roku 1597; rukopis.] Biblioteca Casanatense, Řím, Manoscritti, sign. Ms.712 – unità codicologica 6.

²³² Giorgio BASTA, *Il mastro di campo generale*, Venice 1606.; Giorgio BASTA, *Il governo della cavalleria leggiera*, Venice 1612.

a latinsky.²³³ Národnostní směs dále okořenil fakt, že Basta rodovou základnu přesídlil do oblasti katolického Nizozemí a uzavřel sňatek s Belgičankou.²³⁴ Dochovalo se též několik verzí jeho portrétů – na všech z nich působí jako bezstarostný, charismatický člověk, který je zvyklý vítězit a mít moc nad osudy druhých.²³⁵ Stejně tak i portréty Bastových kolegů jsou v mnoha případech známy a mnohé osoby tak vystupují z anonymity.

V prvních fázích dlouhé války se vyznamenávali uherští šlechtici. Prvotní boje se odehrávaly v oblastech Chorvatska a vyznamenal se v nich hlavně chorvatský bán Tomáš Erdódy (1558–1624), jehož navždy připomínané vítězství znamenala bitva u Sisaku roku 1593. Erdódy patřil mezi tři hlavní císařské velitele, kteří bránili křesťanské území na hranici s Osmanskou říší, dalšími z trojhvězdí, nepřáteli obdivovaní i nenávidění, byli „černý bej“ František Nádasdy (1555–1604)²³⁶ a Mikuláš Pálffy (1552–1600). U Sisaku se také proslavili Ondřej Auersperg (1556–1593) a Ruprecht Eggenberg (1546–1611). v pozdějších fázích dlouhé války vyčnívala osoba Heřmana Kryštofa Russworma (asi 1565–1605) jako typická ukázka toho, že vynikající voják není schopen žít svůj život mimo bojiště bez excesů a kontroverzí. Russwormův život také ukončila poprava, nikoliv hrdinská smrt. Pravděpodobně právě Russworm bude ze všech pojednávaných osob, včetně Jiřího Basty, mezi většinovou veřejností nejznámější, díky jeho ztvárnění Zdeňkem Štěpánkem ve filmu Martina Friče *Císařův pekař a pekařův císař* (1952), případně z románu Miloše Václava Kratochvíla *Osamělý rváč*.

Západní historiografie poněkud opomíjí balkánské protiosmanské bojovníky, mezi něž patřil např. chorvatský generál Jiří Lenković (zemřel roku 1601), dobyvatel Petriný a dalších chorvatských pevností. Účastnil se mj. obrany Osmany obležené chorvatské pevnosti Klis, jejíž dobývání probíhalo mezi 6. dubnem a 30. květnem roku 1596. Pevnost však nakonec dobyli Osmané.²³⁷ Mezi velké bojovníky patřil také Baba Novak (1521–1601), případně srbsky zvaný Starina Novak, což byl srbský hajduk, který se proslavil hlavně ve službách Michaela Valašského. do češtiny by se jeho přízvisko dalo přeložit jako „Stařík/Starouš“ Novak – podle

---

²³³ L. RAILLICOURT, *Basta comte d'Hust*, s. 4.

²³⁴ C. A. BEHAULT, *Le général Georges Basta*, s. 18.

²³⁵ Otištěn např. v Achille TARDUCCI, *Delle machine, ordinanze et quartieri antichi et moderni*, Venezia 1601, s. 8.

²³⁶ Manžel dnes proslulé „čachtické paní“ Alžběty Báhoryové.

²³⁷ Georg Lenkovitsch. Viz Géza PÁLFFY, *The Kingdom of Hungary and the Habsburg Monarchy in the Sixteenth Century*, Boulder 2009, s. 111.

legend si ho vysloužil už v mládí. Údajně ho kvůli nějaké maličkosti uvěznili Turci a mučili jej tak, že přišel o všechny zuby. Důvěryhodnější zmínky o něm nalzáme od roku 1595, kdy se připojil k valašskému vojvodovi. Po několika vítězstvích nad osmanskými vojsky si jej Michael cenil coby svého nejlepšího bojovníka, do dalších bitev oba muži vyjížděli společně a některá tažení (např. v Moldávii) podnikal Novak samostatně s Michaelovou důvěrou. Vojenské kvality Baby Novaka uznávali i komisaři císaře Rudolfa II. nebo Jiří Basta. To Bastovi nebránilo v tom, aby ho roku 1601 nechal zatknout a velmi krutě popravil v Kluži – údajně proto, že Baba Novak vyjednával s Osmany a hodlal jim pomoci dobýt pevnosti Lugos a Karansebes. v tomto bodě se liší interpretace, tj. jestli tato verze byla pravdivá, či nikoliv. Rumunské varianty pochopitelně počítají s účelovou záminkou, která měla být předzvěstí zavraždění národního hrdiny Michaela.²³⁸

Postupně ovšem docházelo ke generační výměně. Starší zkušení vojáci pod velením již dříve zmiňovaných arcivévodů umírali, ať už přímo v boji, nebo na následky zranění či z dalších příčin. Karel z Mansfeldu zemřel již roku 1595 na tyfus, Adolf Schwarzenberg zase našel svůj konec při obléhání Pápy v roce 1600 a nejúspěšnější generál Mikuláš Pálffy zemřel v téže roce na „uherskou nemoc“²³⁹ ve svém zámku Červený Kameň.²⁴⁰ Lotrinský vévoda Filip Emanuel Mercoeur, který vstoupil do habsburských služeb v roce 1600, dobyl v roce 1601 Stoličný Bělehrad. v Uhrách se ale nakazil zhoubnou skvrnitou horečkou, jíž zanedlouho podlehl v Norimberku. v průběhu války zemřel zkušený vojevůdce Jiří Zrinský, ve své době velmi známý a uznávaný, a krátce po něm Nádasdy na neznámou nemoc. Poměrně legendární konec potkal roku 1603 Petra Huszára, jehož zajali Osmani, a o jeho smrt se postaral jeden jejich tatarský oddíl. Údajně byl rituálně popraven před stanem tatarského velitele, načež stáhli

---

²³⁸ Ion GEORGESCU, *Baba Novac legendă și realitate istorică*, [București] 1980.; Stefan GRIGORESCU, *Capitani lui Mihai Viteazul*, Bucuresti 2011, s. 110–114.

²³⁹ Syfilis.

²⁴⁰ Jeho spolubojovníci patrně ctili jeho duchovní přítomnost v bojích, jelikož z jedné bitvy proběhlé v květnu téhož roku „(...) z rozdělení dvou kořistí zaslali jako výraz úcty blaženému panu Pálffymu krásný sobolí kabát, šavli, luk včetně toulce a šípů v hodnotě kolem 600 dukátů, a protože byl pan Pálffy již mrtev, dostala tento dárek jeho žena [Marie Magdalena Fuggerová].“

Michael EYTZINGER, *Historicarum relationum Continuatio*, Kolín 1600, fol. 34.

kůži z jeho hlavy a tu pak vyplnili pilinami.²⁴¹ Basta se do společnosti všech zmiňovaných připojil roku 1597²⁴² a dočkal se smrti zcela nehrdinské.

Jiří Basta²⁴³ se narodil někdy kolem roku 1544 v piemontské provincii Monferrato.²⁴⁴ Pocházel ze starého albánského rodu, který se usadil v Itálii. Jeho předci z otcovy strany působili ve službách byzantských císařů.²⁴⁵ Pokud vybrané osobnosti protiosmanského boje bývaly zvány „novým Scanderbergem“,²⁴⁶ je třeba podotknout, že by si toto přízvisko spíše zasloužil Jiří Basta coby Scanderbergův potomek, jelikož jeho prapraprababička Basile měla být Scanderbergovou vnučkou.²⁴⁷ Basta měl tedy rodové kořeny v etniku tzv. Arbereshů, křesťanských Albánců, kteří do Itálie přehli před Osmany, v rodině, jež vojenské řemeslo učinila vlastní tradicí. Bastův otec Demetrius bojoval ve vojsku Karla V. v jeho válkách o Neapol a Itálii jako kapitán jízdy, dále pak za Filipa II. v Nizozemsku a zemřel v Itálii v roce 1571. Vojákem byl i Bastův starší bratr Mikuláš.²⁴⁸ Jiří Basta se později připojil k albánské jízdní rotě, jíž jeho bratr velel v armádě vévody z Alby.²⁴⁹ Jiří Basta se v pramenech poprvé objevuje kolem roku 1568, kdy vstoupil do španělských služeb v Nizozemsku a bojoval tam pod velením svého otce. Sám býval hrdý na to, že začínal jako prostý vojín-bubeník a do hodnosti generála se vypracoval z té nejnižší pozice. (Lze si ovšem představit, že mezi pouhým prostým bubeníkem a jiným prostým bubeníkem, jehož otec a bratr jsou v dané armádě

---

²⁴¹ Sándor TAKÁTS, *Bajvívó magyarok: Képek a török világból*, Budapest 1980, s. 91–92. [Bojující Maďaři: Obrazy z tureckého světa.]

²⁴² Z. P. BAGI, Giorgio Basta: *A Short Summary*, s. 39.

²⁴³ v deníku Adama ml. z Valdštejna nazývaný „Gork“ nebo „Gorgo“. Viz Marie KOLDINSKÁ – Petr MAŤA (eds.), *Deník rudolfinského dvořana. Adam mladší z Valdštejna 1602–1633*, Praha 1997, s. 87 a dále.

²⁴⁴ Heraldik Szabolcs de Vajay uvádí datum 30. ledna 1550 a jako místo městečko Rocca v Apulii. Viz Szabolcs de VAJAY, *A propos des comtes Basta de Huszt et de la survivance de leurs armoires en Hongrie*, in: Parchemin 1966, s. 87–102. Cit. s. 87. v této studii více podrobností o heraldických záležitostech týkající se rodu Basta.

²⁴⁵ L. RAILLICOURT, *Basta comte d'Hust*, s. 6.

²⁴⁶ Tím se myslel albánský národní hrdina Gjergj Kastrioti zvaný Skanderberg (1405–1468), bojovník proti Osmanské říši a hrdina z vítězné bitvy u Albuleny (1457). Přezdívka tedy evokuje vítěze nad Osmany, jenž se stal symbolem možnosti vítězství nad nepřáteli, byť tedy malá země dlouhodobě vzdorování Goliášovi nevydržela.

²⁴⁷ C. A. BEHAULT, *Le général Georges Basta*, s. 18.; L. RAILLICOURT, *Basta comte d'Hust*, s. 7.

²⁴⁸ Zemřel roku 1605 v Bruselu, bez legitimních potomků. Nejmladší bratr Viktor zemřel v dětství. Viz L. RAILLICOURT, *Basta comte d'Hust*, s. 8.

²⁴⁹ Bastova matka se jmenovala Magdaléna Rossini a pocházela z piemontského nižšího šlechtického rodu. Viz C. A. BEHAULT, *Le général Georges Basta*, s. 18–20.

veliteli, existuje jistý rozdíl v tom, kdo má tím pádem lepší předpoklady uplatnit své schopnosti a postupovat dále.)

V nizozemských bojích tak Jiří Basta získával zkušenosti, jež uplatňoval později v Uhrách.²⁵⁰ 12. ledna 1589 se oženil s katolickou nizozemskou šlechtičnou Annou de Liedekerke (1564–1619), jejíž otec byl v roce 1576 purkmistrem v Bruggách a o rok později guvernérem Antverp. Bastovi v této době již muselo být přes čtyřicet roků (odhad vzhledem k nejasnému datu narození), nevěsta byla přibližně o dvacet let mladší. Tímto sňatkem získal Basta příbuzenstvo nikoliv nevýznamné – např. jeden bratranec jeho ženy působil jako komoří arcivévody Matyáše.²⁵¹ Také vyženil majetek, jenž se stal jeho rodovou základnou v Nizozemí – panství Zulte a Heule. Rovněž užíval titul barona.²⁵² Za své zásluhy byl Basta povyšován do stále vyšších hodností.²⁵³

Roku 1596 se stal místodržícím v Nizozemí arcivévoda Albrecht. Tehdy oba bratři Bastové vstoupili do jeho služeb a účastnili se různých tažení ve Francii. Jiří Basta se vyznamenal při obléhání La Fére. „*V roce 1596 město obléhali Francouzi. Arcivévoda Albrecht osobně pověřil Bastu, aby obléhaným přivezl zásoby na dva měsíce. Tuto výpravu podnikl s osmi sty jezdci, kteří na koních zůstávali více než čtyřicet hodin v kuse. Při návratu se utkal s francouzským oddílem a vrátil se, aniž by ztratil jediného muže.*“²⁵⁴ Bastových schopností si povšiml i císařský dvůr v Praze, jelikož císař Rudolf II. stále hledal schopné muže do velitelských pozic pro boj s Osmany, takže si od bratra Albrechta vyžádal Bastu společně s dalšími důstojníky, Lambertem a Tampelem.²⁵⁵ v únoru 1598 byl Basta jmenován generálporučíkem jezdeckta ve službách císaře. Válečných operací v Uhrách se ale prvně účastnil již předešlého roku.²⁵⁶

---

²⁵⁰ Z. P. BAGI, *Giorgio Basta: A Short Summary*, s. 38.

²⁵¹ C. A. BEHAULT, *Le général Georges Basta*, s. 24.

²⁵² S. VAJAY, *A propos des comtes Basta de Huszt*, s. 89.

²⁵³ Podrobněji viz Z. P. BAGI, *Giorgio Basta: A Short Summary*, s. 38–39.

²⁵⁴ C. A. BEHAULT, *Le général Georges Basta*, s. 26.; Z. P. BAGI, *Giorgio Basta: A Short Summary*, s. 39.

²⁵⁵ Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, sign. LA Belgien Belgische Korrespondenz 7-2-332, fol. 15–18. List z 15. února 1597.

²⁵⁶ C. A. BEHAULT, *Le général Georges Basta*, s. 26.; Z. P. BAGI, *Giorgio Basta: A Short Summary*, s. 39.

V roce 1598 se Bastův život a kariéra silně propojily s osudem Horních Uher a Sedmihradska,²⁵⁷ protože ho císař jmenoval zastupujícím vrchním velitelem Horních Uher – v době, kdy sedmihradský trůn pokusil ovládnout kardinál Ondřej Báthory. Basta měl proto spojit síly s vojvodou Michaelem Valašským a kardinála vypudit, nicméně Basta pro tuto akci neměl žádné větší prostředky, ani vojáky. 28. října 1599 proto samotný vojvoda Michael porazil kardinálovo vojsko v bitvě u Sellenberka (dnešní Şelimbär). Mezi oběma muži ale nebyla spolupráce možná. Basta zanechal v Sedmihradsku několik vojenských posádek, následně musel usměřňovat samotného Michaela, který se prohlásil sedmihradským vládcem. Basta ho porazil 4. září 1600 v bitvě u Miriszló (dnes Mirăslău). Michaelova porážka ale nezastavila zmatky, jelikož se po několika peripetiích prohlásil znovu sedmihradským knížetem Zikmund Báthory. Císařský dvůr sice krátce předtím jmenoval Bastu sedmihradským místodržícím, ten ale neměl dostatek možností Báthoryho porazit. Mezitím do Čech na císařský dvůr přijel Michael Valašský, jenž předstíral zpytování svědomí a vyhlašoval svou loajalitu vůči císaři. Císař se rozhodl vojvodovi odpustit a podpořit jej, a on tuto nabídku ze srdce rád přijal. Počátkem července 1601 se proto vojvoda Michael a jeho osm tisíc vojáků připojili k Bastovým vojskům u Majtény. Dne 24. července vtrhla jejich spojená armáda do Sedmihradska a 3. srpna 1601 oba porazili Zikmunda Báthoryho u Goroszló (dnes Guruslău). o další překvapivý zvrat v dějinách dlouhé války se postaral Jiří Basta, když nechal 19. srpna 1601 vojvodu Michaela zabít v tábořišti v Tordě.²⁵⁸ Obecně je těžké rozhodnout, jestli v této záležitosti použít sloveso „popravit“ nebo „zavraždit“. Dle tradičních rumunských interpretací platí verze číslo dvě, dle Basty ovšem varianta první, jelikož dokládal, že vojvoda Michael začal potají vyjednávat s Osmany a znovu zradil císaře. Důvody pro svůj čin osvětlil Basta v dopise arcivévodovi Matyášovi. Michaelovo chování se mu zdálo podezřelé už v bitvě u Goroszló a ještě podezřelejší po dobytí Kluže, a tak sotva dorazili do Tordy, nechal ho zabít. Basta zmiňuje četné loupeže, vypalování a ničení kostelů, jichž se navzdory jeho zákazu se svými nezkrotnými hordami dopouštěl. Mimo tohoto zde odhalil skutečný vnitřní důvod svého jednání, který

---

²⁵⁷ Této části Bastova života se podrobně věnuje studie Josefa Zikmunda, vzhledem k době vzniku ale obsahuje některé nepřesné, či zastaralé informace. Viz Josef ZIKMUND, *Jiří Basta*, op. cit.

²⁵⁸ Z. P. BAGI, *Giorgio Basta: A Short Summary*, s. 40–43.

pramenil z toho, že Michaela nenáviděl, nemohl a nechtěl s ním spolupracovat, žárlil na jeho moc a osobnost.²⁵⁹

Jako sedmihradský místodržící se Basta snažil posílit loajalitu země k císaři, ale Zikmund Báthory se odmítl Sedmihradska zřeknout. Poražený Báthory se vrátil v září 1601 a někdejšího „turkobijce“ tentokrát podpořil osmanský sultán. Báthory tedy zaútočil na Bastu, který se kvůli nedostatku vojska stáhl zpět do Uher. do února 1602 spolu oba muži vedli vyčerpávající boje s dílčími úspěchy a neúspěchy na obou stranách. (V řadách vojska Zikmunda Báthoryho se v této době mj. vyznamenával důstojník John Smith.²⁶⁰ Jiřího Bastu zase limitoval neustálý nedostatek vojáků a financí. Koncem roku 1602 se mu podařilo definitivně vypudit Zikmunda Báthoryho a v roce 1603 se konečně zmocnil Sedmihradska, jehož se stal místodržícím, který zastupoval císaře Rudolfa II.

Nastaly časy, jež sedmihradská historiografie vzpomínala a vzpomíná jako traumatické. z této doby má pocházet i pořekadlo o Bastově vozu (*Básta szekere*). Sedmihradsko trpělo chudobou a hladomorem, přičemž v této situaci Basta ještě odebral lidem dobytek,²⁶¹ takže si leckteří tahali vozy sami, respektive sedláci se museli zapřahat do pluhů, nebo vykopávat brázdy motykami. Těžký má tedy člověk úděl, pokud táhne Bastův vůz. v maďarské frazeologii se jedná o vyjádření té nejhorší bídy, jakou jen člověk může unést. Tedy uvézt.²⁶² To ovšem nebyla pouze Bastova chyba, jelikož zemi kromě císařských drancovala i osmanská armáda, stejně jako vojska Michaela Valašského.

V roce 1604 byl Basta jmenován polním maršálkem a guvernérem Uher. Pravděpodobně nyní byl pověřen úřadem generála církve svaté, v této době vyhrazenému blízkým příbuzným papežům. Ještě před Bastovým příchodem jmenoval papež Klement VIII., který považoval dlouhou válku za křížovou, do této funkce svého synovce Giovanniho Francesca Aldobrandiniho a vyslal ho do Uher na tři výpravy.²⁶³ Aldobrandiniho smrt v Chorvatsku

---

²⁵⁹ List 774, datovaný 23. srpna 1601 v táboře u Tordy. Viz Endre VERESS (ed.), *Basta György hadvezés levelezése és iratai*, s.587–589.

²⁶⁰ O něm podrobněji v příslušné kapitole.

²⁶¹ To dělal kvůli nedostatku potravin a žoldu pro vojáky. V Sedmihradsku byla v této době taková bída, že obyvatelé údajně jedli i kůru ze stromů.

²⁶² Nepřekvapí ovšem, že nejstarší zápis zmiňující bastovské úsloví pochází z roku 1709. Viz Endre VERESS (ed.), *Basty György hadvezér levelezése és iratai*, pag. VII.

²⁶³ Příchod papežských vojsk na jejich první výpravu výrazně napomohl znovudobytí Ostřihomi v roce 1595.

v roce 1601 ukončila třetí a poslední přímou papežskou intervenci v regionu. Je logické, že Basta mohl být pověřen úřadem generála Svaté církve až poté.²⁶⁴

Basta pak zahájil systematickou germanizaci a rekatolizaci země a císařským poddaným udělil pozemky zabavené místním šlechticům, kteří odmítli konvertovat. Po mnoha letech bojů se však vzbouřili Sedmihradčané, do jejichž čela se postavil Štěpán Bočkaj – využil nepokojů v císařské armádě k tomu, aby získal zpět rozsáhlá území a donutil Bastu k ústupu přes Horní Uhry až k Vídni. Bočkajovi vojáci postupně pronikli do Rakouska, Štýrska a na Moravu.²⁶⁵

V roce 1605 Bastu císař z Uher odvolal a obvinil jej, poněkud dodatečně, z utrpených ztrát a vojenských neúspěchů. Jiřímu Bastovi bylo přes šedesát let (na generála tehdejších časů to byl úctyhodný věk), a jeho zdraví se zhoršilo. v témže roce ho ve funkci nahradil Jan Tserclaes Tilly, vlámský voják, který se vyznamenal později během třicetileté války.²⁶⁶

Bastovy pocity ohledně této věci nejsou příliš známy, nicméně za své zásluhy obdržel, alespoň titulárně, komitáty Huszt a Máramaros²⁶⁷ a roku 1603 titul hraběte. V Praze byl majitelem domu v Kaprově ulici²⁶⁸ a občas se operuje s informací, že vlastnil jakýsi majetek na Opavsku, což není potvrzené.²⁶⁹ Po svém odvolání se odebral na odpočinek a začal své zkušenosti sepisovat do podoby vojensko-teoretických technických příruček, jež mu zajistily větší nesmrtelnost nežli získané titulární pocty. Patrně nežil ale zcela v ústraní, jelikož přinejmenším v deníku Adama ml. z Valdštejna lze nalézt několik zmínek o tom, že potkává u vybraných lidí Bastovy syny, nebo jsou u něho hosty u oběda čili minimálně mladí Bastové se aktivně zapojovali do pražské společnosti.²⁷⁰

Jiří Basta zemřel 20. listopadu 1607 na apoplexii²⁷¹ a byl pohřben v minoritském kostele ve Vídni. Basta měl dohromady sedm dětí: dvě nemanželské dcery, Delii a Eleonoru, čtyři

---

²⁶⁴ C. A. BEHAULT, *Le général Georges Basta*, s. 32.

²⁶⁵ František KAMENÍČEK, *Vpády Bočkajovců na Moravu a ratifikace míru Vídeňského od zemí koruny České roku 1605–1606*, Praha 1895.

²⁶⁶ L. RAILLICOURT, *Basta comte d'Hust*, s. 1.

²⁶⁷ Místa na sedmihradské hranici, v oblasti Partia. Titul zněl „comes in Hust and Marmaros“ a jednalo se o pouhé čestné gesto bez reálné držby půdy.

²⁶⁸ Národní archiv, 1. oddělení, Stará manipulace, karton 228, sign. B 150/1.

²⁶⁹ Respektive Bastův bratr Mikuláš i někteří potomci užívali zajímavý titul „liber baro de Troppa“, u něhož není jisté, od jaké skutečnosti jej odvozovali. Viz S. VAJAY, *A propos des comtes Basta de Huszt*, s. 90.

²⁷⁰ M. KOLDINSKÁ – P. MAŤA (eds.), *Deník rudolfinského dvořana*, s. 141, 149.

²⁷¹ „A pan Basta starej umřel v šest hodin ráno.“ *Tamtéž*, s. 148.

manželské syny, Karla, Jiřího, Demetria a Ferdinanda, a manželskou dceru Marii Magdalenu. První tři synové se dle všeho pokoušeli zapustit kořeny v habsburské monarchii, avšak zemřeli příliš brzy na to, aby založili vlastní rodiny.²⁷² Karel Basta působil u dvora císaře Matyáše a též se věnoval vojenské kariéře, zemřel však již roku 1612, aniž by se stihl oženit. Měl mít jednoho nemanželského syna, který se jmenoval Karel Vavřinec. Mladší syn Demetrius měl bojovat v císařské armádě, zemřel jako patnáctiletý.²⁷³

Již roku 1610 opustila Anna Bastová habsburskou monarchii a vrátila se domů do Flander a s ní i přeživší potomci.²⁷⁴ Dcera Marie Magdalena navázala na rodinnou vojenskou tradici a patrně ještě za otcova života se provdala za kapitána španělské jízdní kavalerie, dona Františka de Medina Carranza,²⁷⁵ s nímž měla syna Ambrože Jiřího a dceru Annu Františku. Dochovaly se dokumenty z 2. září 1641, jež obsahují žádost Ambrože Jiřího de Medina Carranza, který působí jako generál v armádě španělského krále, o přenesení dědečkovy hraběcí hodnosti na něho i na jeho potomky, se spojením jména.²⁷⁶ Také své dvě nemanželské dcery Basta provdal za důstojníky, byť nearistokratického původu.²⁷⁷

Bastova manželka Anna zemřela 27. března 1619 v Courtrai. Rod Bastů vymřel po meči v roce 1682 osobou Bastova vnuka, Mikuláše Ferdinanda,²⁷⁸ jenž měl sice dohromady dvanáct dětí, ale přežily pouze dcery, které měly vlastní potomky, takže krev generála Basty nyní koluje v žilách vybrané belgické šlechty.²⁷⁹ Celkově lze v tomto rodokmenu sledovat silnou tendenci k jednotné profesní kariéře. Bastovi přeživší potomci však ztratili kontakt se zdejšími zeměmi, s výjimkou výše zmíněného čestného predikátu, který připomínal jméno pevnosti v Sedmihradsku, jíž jejich předek velel, a přesídlili do oblasti současné Belgie.²⁸⁰

---

²⁷² Na náhrobním epitafu Jiřího Basty zmíněna pouze manželka Anna, syn Ferdinand, dcera Marie Magdalena a její choť. Viz S. VAJAY, *A propos des comtes Basta de Huszt*, s. 89.

²⁷³ L. RAILLICOURT, *Basta comte d'Hust*, s. 9.

²⁷⁴ Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, sign. RHR Passbriefe 1-2-73.

²⁷⁵ S. VAJAY, *A propos des comtes Basta de Huszt*, s. 89.

²⁷⁶ Österreichisches Staatsarchiv, Adelsarchiv, sign. Adel RAA 269.51, fol. 1–27.

²⁷⁷ L. RAILLICOURT, *Basta comte d'Hust*, s. 8–9.

²⁷⁸ „Nicolas-Ferdinand Basta, comte de Mouscron, d'Hust et du Saint-Empire, baron de Heule et de Moorsele, seigneur de Zulte, Aelbeke, Wervicq, Oosthove etc.“ Viz L. RAILLICOURT, *Basta comte d'Hust*, s. 10.

²⁷⁹ L. RAILLICOURT, *Basta comte d'Hust*, s. 10–14.

²⁸⁰ S. VAJAY, *A propos des comtes Basta de Huszt*, s. 95.

V Uhrách působil v císařské armádě i jiný důstojník italského původu narozený v Belgii, hrabě Giovan Giacomo Barbiano di Belgioioso (1565–1626), muž zhruba o dvacet let mladší než Basta, který poskytuje vhodnou příležitost pro srovnání. Ten podobně jako Basta získával první zkušenosti v nizozemských válkách, oproti němu ale vojenskou službu pojímal jako nástroj náboženské víry – údajně ho sv. Karel Boromejský vyzval, aby vstoupil do armády a bojoval proti nevěřícím. Následně mnoho desetiletí bojoval proti protestantům, v pozdějších fázích ve službách habsburského císaře. v roce 1603 povolal císař Rudolf II. do Uher Belgioiosa jako místodržícího Horních Uher a kapitána Košic. v souladu s politikou protireformace zachovával protiprotestantský postoj, vynucoval si navrácení kostelů katolíkům, kvůli čemuž vznikaly velké nepokoje v Košicích i Varadínu, jež Belgioioso tvrdě potlačoval. Jako protiváhu Osmanům opevnil Velký Varadín, Tokaj a další hrady podél jižní hranice. Sváděl s nimi boje i v otevřeném poli, ale ne vždy vítězil. Po smrti svého bratra, jenž zemřel v souboji s Russwurmem, se uchýlil zpátky do Belgie, kde v osamocení zemřel.

Dosavadní výčet jmen zahrnoval spíše ostřílené vojáky starších generací, kteří své zkušenosti ve válce s Osmany zúročovali a v jejím průběhu zemřeli. Existovala zde ovšem generace mladých, začínajících vojáků, kteří svoje zde nabyté znalosti zúročovali později ve třicetileté válce: don Baltazar Marradas (1560–1638), Jan Tserclaes Tilly (1559–1632), Jindřich Matyáš Thurn (1567–1640), Albrecht z Valdštejna (1583–1634), Rombaldo Collalto (1579–1630) nebo Jindřich Michal Hýzrle z Chodů (1575–1665).²⁸¹

Je tedy patrná pestrost mužů, kteří se v dlouhé válce realizovali, jejich životních přístupů. Od šlechticů, které do boje vyhnala nutnost bránit své domovy, přes profesionály, kteří konflikt pojímali coby tříbení svého řemesla, nábožensky založené muže bojující za svou víru ve svaté válce, po nováčky, kteří se začínají učit. Jiří Basta představoval druhou variantu. Muže, který se vypracoval z nejnižší pozice a své postavení nezískal skrze rodová privilegia. Důležitá je zde profese jako taková. Tak nějak na druhém místě je pak nobilitace v západním světě, jež se potomku hodnostářů byzantských císařů zdařila.

---

²⁸¹ J. JANÁČEK, *Rudolf II. a jeho doba*, s. 316–317.

5 Začátek „poslední křížové výpravy“

Podstatným okamžikem dlouhé války s Osmanskou říší byla vzpoura „rumunských zemí“, tj. Sedmihradsko, Valašsko a Moldavsko, tradičních osmanských vazalů, a jejich přiklonění se k habsburské říši. Zde obzvláště vynikly dvě osobnosti, zmíněné již dříve, tj. Zikmund Báthory a Michael Valašský, jejichž cestě na výsluní dějin se tato kapitola věnuje.

5.1 Počátek Zikmundovy vlády

Přesné datum narození Zikmunda Báthoryho neznáme. Patrně i proto, že jako třetí syn v nástupnických plánech původně vůbec nefiguroval. Předpokládá se, že se narodil někdy roku 1572,²⁸² a přibližně v devíti letech zcela osiřel. Po smrti Kryštofa Báthoryho byl uznán jako následník jeho pozice, pouze s tou inovací, že musela být jmenována dvanáctičlenná regentská vláda, z nichž tři členové měli přednostní postavení a mohli jednat s příchozími diplomaty. Štěpán Báthory posléze roku 1585 jmenoval hlavním místodržitelem Jana Ghiczyho, jehož vůli takřka vše podléhalo. Mezi dalšími členy rady byli např. Zikmundovi starší bratřenci Báthoryové nebo strýc z matčiny strany, Štěpán Bočkaj.²⁸³

Zikmund byl prý velmi inteligentní dítě, které vychovávali jezuité. Učili jej latině, hebrejštině, řečtině a přírodním vědám, společnost mu dělalo deset šlechtických chlapců. Výuka bývala i praktická, protože jej již v raném věku vodili na zasedání zemského sněmu,²⁸⁴ aby se učil, jak funguje vnitřní politika v praxi. Jak psal Antonio Possevino: „(...) *tomuto princi, který se jmenuje Zikmund (...) je jedenáct let. Má kromě hlídky 500 pěšáků kolem sebe dvůr s deseti mladými šlechtici, z nichž někteří jsou původem z Polska, někteří ze Sedmihradska, vychovaní v katolickém náboženství. Má živého a zdravého ducha, převyšujícího dětský věk, má zálibu v literatuře a chápe důsledky toho, že nemá katolické poradce.*“²⁸⁵ i díky vlivu jezuitů až do smrti upřímně vyznával katolickou víru a jejich řád s menší přestávkou vždy podporoval. Zikmundovým hlavním vychovatelem se stal Jan Leleszi, Maďar narozený v oblasti Zemplínska, jehož jmenoval roku 1579 vojvoda Kryštof Báthory. První léta Lelesziho působení ztěžovaly jeho spory se Zikmundovou protestantskou matkou, Alžbětou Bočkajovou, situace

---

²⁸² Údajně se narodil v sedmém měsíci matčina těhotenství.

²⁸³ G. VOLKMER, *Siebenbürgen zwischen Habsburgermonarchie und Osmanischem Reich*, s. 139–140.

²⁸⁴ Scházel se dvakrát do roka, na jaře a na podzim.

²⁸⁵ Maria HOLBAN (ed.), *Călători străini despre țările române, II.*, Bucuresti 1970, s. 576.

se ovšem změnila poté, co ona i její manžel brzy po sobě zemřeli. Leleszi získal na Zikmunda velký vliv a bez jeho svolení se s chlapcem nedalo takřka nic dělat. Jezuita ale v průběhu získal úctu i protestantských šlechticů. Obtížnou se však pro něho stávala jeho funkce po roce 1585, jelikož trpěl nejtěžší formou dny.²⁸⁶

Ve starším věku se Zikmund Báthory nadchl pro italskou kulturu. na jeho dvůr v Alba Iulii se vše dováželo z Benátek i dalších italských měst a těžký vyřezávaný nábytek vyráběli buď italští řemeslníci, nebo uherští truhláři, kteří v Itálii vyučili. i ze vzpomínek Janovana Franca Sivoriho, jenž do Alba Iulie přicestoval roku 1584 coby vyslanec valašského vojvody, vyplývá, že se sedmihradský dvůr mohl směle rovnat vybraným sídlům jeho vlasti. v rámci lepší pohostinnosti mu panovník nechal přidělit služebníka, jenž byl schopen komunikovat maďarsky a italsky a hostu tak usnadnil dorozumívání v paláci i mimo něj. Samotný Zikmund se Sivorim při audiencích mluvil latinsky, takže patrně v této době italský jazyk, jehož znalosti mnozí svědci chválili, neovládal na komunikativní úrovni. Největším zážitkem pro valašského vyslance byla hostina v italském stylu s vybraným hudebním doprovodem panovnické dvorní kapely, již vojvoda Zikmund nechal uspořádat na jeho počest a které se kromě jiných účastnili panovníkovi bratřenci Štěpán Báthory (ml.)²⁸⁷ a Gabriel Báthory, a také Jiří Biandrata, jenž v této době ještě pobýval u dvora. „*Strávilí jsme velmi veselé chvíle a pokaždé, když jsme se já nebo princ napili, ozvala se na nádvoří paláce salva z pušek vojáků za zvuku trubek a bubnů.*“ Hostina trvala čtyři hodiny.²⁸⁸

Podle svědectví současníků byl mladý Zikmund Báthory „*mužem dobrého vzhledu a příjemných mravů, v němž se fyzická síla, obratnost a smělost snoubily s živou myslí a mnohostrannými zájmy. ve vážných diskusích vedl brilantní rozhovory jak v maďarštině, tak v latině, avšak italsky hovořil ochotněji, a to nejen se svými dvořany, kteří byli většinou původem z Toskánska, ale i s těmi uherskými pány, kteří studovali na italských univerzitách. Ti se právě proto těšili zvláštní přízni panovníka. Jeho láska k okázalosti ho činila citlivým i pro umění a mezi jeho oblíbenými zábavami zaujímal vedle lovu, jízdy na koni, gymnastiky, míčových her a kulečnicku přední místo také hudba. Ale dobré stránky jeho povahy byly potlačeny chorobným neklidem jeho duše, jeho nevrlo, rostoucí rezervovaností, nedůvěřivostí*

---

²⁸⁶ István BARTÓK, *A gyulafehérvári fejedelmi udvar és az ifjú Báthory Zsigmond*, in: Ágnes R. Várkonyi – Júlia Anna Szekely (eds.), *Magyar reneszánsz udvari kultúra*, Budapest 1987, s. 135–157.

²⁸⁷ Varadínský kapitán do roku 1592, otec budoucího knížete Gabriela Báthoryho.

²⁸⁸ A. VRÂNCEANU PAGLIARDINI (ed.), *Memoriale delle cose occorse*, s. 115–116.

a horečnou aktivitou, která přicházela náhle po dlouhém období nečinnosti a která často vyústila v krajní a nenapravitelná rozhodnutí.²⁸⁹ Zejména velkovévodský dvůr ve Florencii se o knížete Zikmunda zajímal roku 1592, když se zvažoval jeho případný sňatek s jednou z florentských princezen. Jak líčí jedna ze zpráv Báthoryho? „*Je zdravé a velmi robustní postavy, a co nejcivilizovanějších zvyků; má dobré mravy a je gramotný, osobně dobrý a odvážný a temperamentní, ve všech vojenských uměních, ve kterých se cvičí, má velké potěšení. Má italské profesory a mistry a tuto zemi velmi miluje. Žije a obléká se v uherském stylu, ale má rovněž italské oblečení.*“²⁹⁰ Jiná zpráva zase referuje: „*Pokud jde o vlastnosti jeho osoby, říkám, že je to velmi katolický člověk, vzdělaný od otců jezuitů, ctnostný, lidský, odvážný, vážený, milovaný a zbožňovaný lidem; dvacetiletý mladík, dobře naladěný k životu, ne ošklivý na pohled, s tmavýma očima a orlím nosem, krásné postavy a velmi silný. Intelekt, který se ihned všemu naučí, co vidí, a těší se ze všeho, s velkou skromností.*“²⁹¹ Zajímavá je též charakteristika knížete, kterou vyličil v dopise jeden z jeho italských hudebníků, Pietro Busto z Brescie, který svého pána dle vlastních slov obdivuje: „*Mladý kníže (...) má rozum, protože byl od oněch Otců [jezuitů] velmi dobře vycvičen ve všech ctnostech, v dopisech je nejvzdělanější, nejvýmluvnější, nejskvělejší spisovatel a má zbožnou mysl. Jeho osoba je drobné postavy, takže se mezi dospělými nezdá být malý, ani mezi dětmi velký, má robustní barvu, něco mezi hnědou a bílou, a člověk nepozná, kdy je melancholický, neboť je stále šťastný (...), takže každý, kdo jej vidí, ho musí milovat, ale když se zlobí, má hrozný vzhled, ale brzy jej hněv zase přejde. Je ohebný a silný, štíhlý a ladný při hře s míčem a raketou; tančí, šermuje, zápasí, hází oštěpem a jinými železnými stroji, zvedá závaží, láme železa, takže jeho síla je nesrovnatelná; ovládá též jízdu na koni. Je velmi dobrým hudebníkem ve hře na všechny druhy nástrojů a skládá hudební díla na úrovni nejlepších skladatelů; dobře ovládá italštinu. Nepohrdá nízkostí, pokud je v ní ctnost, ale se svou vlastní se snadno nespokojí. (...) Co se týče pohlavních chorob, byl až doposud panic.*“²⁹² Jako příklad charakteristiky Zikmunda Báthoryho bývá s oblibou citován výrok dobového historika Ambruse Somogyiho. v tomto případě se jednalo o muže, který zažil vládu všech Báthoryů a byl proti nim silně zaujatý: „*Zikmund se nenarodil,*

---

²⁸⁹ Emerico VARADY, *La figura di Sigismondo Bathory principe di Transilvania in documenti italiani inediti o poco noti*, in: *Memorie dell'Accademia delle Scienze in Bologna. Classe Scienze Morali*, 1960, s. 6–7. [Postava Zikmunda Báthoryho, sedmihradského knížete, v nepublikovaných nebo málo známých italských dokumentech.]

²⁹⁰ *Tamtéž.*

²⁹¹ *Tamtéž.*

²⁹² G. BASCAPÈ, *Le relazioni fra l'Italia e la Transilvania*, s. 171–172. Dopis je datován 21. ledna 1595.

*aby moudře vládl a spravoval stát, ale aby si hrál, okouzloval, tančil, objímal ženy, rozhazoval otcovský majetek, zbytečně utrácel.*²⁹³

Zhruba z tohoto období existuje prozatím nejstarší vyobrazení z Báthoryho mládí: zde má poněkud nezvyklý účes, tj. vlasy po obvodu hlavy sestříhané nakrátko, na temeni ponechán jediný stočený pramen, v obličejí knírek upomínající na sarmatskou módu. Zaujmu oči, pod kterými má mladý kníže výrazné váčky. Oděný je do oblečení uherského stylu a v ruce drží buzdugan coby symbol panovnické moci. Celkově vyhlíží jako urostlý, štíhlý, pohledný mladík, který působí inteligentně; možná poněkud vypočítavě a proradně. v běhu let ovšem prošel silnou proměnou, dle které by se dalo usuzovat na průběh nějaké choroby (dna, syfilis?) doprovázené nestřídmým životem či alkoholismem.²⁹⁴ Zikmund Báthory se dle soudobých relací nevyhýbal fyzické aktivitě a provozoval mnoho sportovních činností, nicméně např. portréty z doby dlouhé války již, přes veškerou snahu o idealizaci a mírnou manipulaci diváka zachycením tváře z pravého či levého profilu, přece jen ukazují zavalitého muže, jenž působí jako starší. na úplně poslední podobizně, od Egidia Sadelera, jež vznikla v době, kdy Zikmundovi bylo zhruba pětatřicet let, už má delší vlnité vlasy, ze strany více vyholené, a delší plnovous. Někdejšího pohledného mladíka zde však připomíná již pouze výše zmíněný orlí nos. Báthory vypadá jako mnohem pompéznější, nabubřelý muž. Zajímavý zůstává pohled jeho očí, z nichž jako by číselá proradnost, ale zároveň působí jako až nezvykle vlídný.

Když v roce 1588 zemřel Jan Ghiczy, který od roku 1585 vykonával funkci místodržitele, sedmihradský sněm prohlásil šestnáctiletého Zikmunda za plnoletého a spolu s tím za vládce země.²⁹⁵ Počátek jeho samostatné vlády se nesl ve znamení nátlaku protestantské šlechty, která požadovala, aby vypověděl ze země jezuitský řád, což se ještě roku 1588 stalo. Zemi musel opustit také někdejší vychovatel knížete, Jan Leleszi. Jezuité prosili, aby v jeho případě Zikmund Báthory připustil výjimku, jelikož kvůli krutým bolestem již Leleszi neopouštěl své lože, panovník však odmítl; kvůli tomu proto používali narážky na císaře Nerona a filosofa Seneku. Báthory se hájil tím, že nařízení vyhlásit musel, vnitřně s ním ale nesouhlasil.²⁹⁶ Již v lednu 1589 ale panovník opatrně zkoumal, jestli by mohl jezuity povolát zpět, teprve ale

---

²⁹³ Citováno podle: I. BARTÓK, *A gyulafehérvári fejedelmi udvar és az ifjú Báthory Zsigmond*, s. 152.

²⁹⁴ Viz příloha č. 7.

²⁹⁵ V tuto dobu byl po smrti i Štěpán Báthory, takže mladý panovník již nemusel řešit závislost na vzdáleném, polském králi.

²⁹⁶ I. BARTÓK, *A gyulafehérvári fejedelmi udvar és az ifjú Báthory Zsigmond*, s. 153.

v březnu 1591 se po mnoha peripetiích vypravil na sedmihradskou misi Španěl Alfonso Carillo – zpočátku „pouze“ zpovědník vojvody, od roku 1593 diplomat, který vedl Báthoryho jednání s císařem a papežem.²⁹⁷

Předání samostatné vlády Zikmundovi přineslo první závažnější rozkol v rodině Báthoryů, postupně narůstaly spory mezi ním a jeho o dvanáct let starším bratrancem, Baltazarem Báthorym, který pozvolna přicházel o vliv v Sedmihradsku. Spory narůstaly a posléze začalo být jasné, že jeden bude muset zlikvidovat druhého. Otázkou delší dobu zůstávalo, kterému z nich se to podaří. Nesvár ovšem rozdmýchávali i Zikmundovi rádci, mezi nimi hlavně Štěpán Jósika a Farkas²⁹⁸ Kovacsóczy. Koncem roku 1591 mezi Zikmundovými stoupenci vznikl zcela vážný plán Baltazara Báthoryho zavraždit. Dva z nich, Pavel Gyulai a Jan Gálfi (mj. kdysi jeden ze Zikmundových vychovatelů), o tomto tajném plánu informovali vojvodu. Jeho zpovědník Alfonso Carillo ale vše prozradil Baltazaru Báthorymu, což způsobilo velký skandál, jemuž padli za obět' Gyulai (kterého rozsekali na kusy Baltazarovi vojáci)²⁹⁹ a Gálfi, popravený následujícího roku. Konkrétně Alfonso Carillo se domníval, že tímto způsobem zabránil krveprolití v rodině Báthoryů a občanské válce v Sedmihradsku, v podstatě ale pouze jenom odložil rozuzlení problému.³⁰⁰ Zikmund Báthory nadále proti bratrancům vystupoval – roku 1592 např. odvolal Štěpána Báthoryho z funkce varadínského kapitána a místo něj jmenoval svého strýce Štěpána Bočkaje.

O raném životě této pro Moravu později démonické postavy neexistuje dostatek zdrojů. Štěpán Bočkaj se narodil roku 1557 a vychováván byl u císařského dvora ve Vídni. Roku 1571 se jeho sestra Alžběta provdala za Kryštofa Báthoryho, což mu posléze usnadnilo kariérní postup v Sedmihradsku, kam roku 1576 definitivně přesídlil od císařského dvora. Po sestřině a švagrově smrti se stal také členem regentské rady, vládoucí v zastoupení Zikmunda Báthoryho, přičemž Bočkaj zastával funkci Zikmundova nejvyššího komorníka, tj. měl být

---

²⁹⁷ L. SZILAS, *Der Jesuit Alfonso Carrillo in Siebenbürgen*, s. 6–14.

²⁹⁸ Maďarská podoba jména Wolfgang.

²⁹⁹ Spisovatel Zsigmond Kémeny zachytil jeho život v románu „Gyulay Pál“ (1847), jenž dopodrobna vykresluje fungování dvora Zikmunda Báthoryho této doby. do češtiny zatím nebyl přeložen.

Dochovalo se též dobové psané zpravodajství se zmínkou o události. Viz Státní oblastní archiv v Třeboni, *Historica Třeboň IV. díl 1571–1592* (1493), i. č. 6998, sign. 5606/1.

Muž skvělé pověsti, který vystudoval v Padově. Nejprve působil jako sekretář Kašpara Bekese, poté u Štěpána Báthoryho v sedmihradském kancléřství a závěr života strávil ve službách Zikmunda Báthoryho.

³⁰⁰ L. SZILAS, *Der Jesuit Alfonso Carrillo in Siebenbürgen*, s. 41–42.

osobou, která bude s malým Zikmundem kromě školních hodin trávit celý den, vybírat mu společníky, dohlížet na chování a organizovat jeho činnosti. To sice neznamenalo výrazný vliv ohledně vnitropolitických záležitostí, nicméně s největší pravděpodobností přineslo důvěrnější vztah s budoucím panovníkem, protože za Zikmundovy samostatné vlády již zastával významnější funkce a dlouho představoval osobu, které Zikmund plně důvěřoval. Roku 1583 se Štěpán Bočkaj oženil s Markétou³⁰¹ Hagymássyovou, bohatou vdovou, která vlastnila rozsáhlý majetek v oblasti Biharu, a zemřela roku 1604. Manželství zůstalo bez potomků, ale údajně se jednalo o láskyplný vztah.³⁰²

Pokud se ale vrátíme k báhoryovskému soupeření, dalo by se říci, že situace postupně eskalovala souběžně tím, jak se Osmanská říše chystala k nové válce s habsburskou monarchií. Následný postoj a náhlý obrat Zikmunda Báthoryho zapříčinil fakt, že většina stoupců bratrance Baltazara, včetně něho samotného, zastávala též proosmanský postoj. Jako další důvod se uváděl fakt, že osmanský sultán v počínající válce požadoval nejenom materiální tribut, ale aktivní zapojení sedmihradského vojska, přičemž Zikmundu Báthorymu se mělo přičít přímo bojovat proti křesťanům a katolickým souvěrcům.³⁰³ Sedmihradští stavové nezastávali jednotný postoj – někteří proti válce nic neměli, někteří navrhovali, že by se měla země zkusit z osmanských požadavků vyplatit, další přímo navrhovali nepodřídit se. Mezitím vojvoda kvůli žádostem Porty předstíral, že chystá vojsko k podpoře Osmanské říše. Jako vhodnou omluvu na urgence uváděl fakt, že je ještě příliš mladý a nemá s válčením zkušenost, proto včas vojáky neshromáždil apod.³⁰⁴ Finální rozhodnutí Zikmunda Báthoryho sledovala s napětím i habsburská říše.

A ten v létě 1594 učinil patrně první ze série rozhodnutí, kterými obyčejně všechny šokoval, tj. předal vládu do rukou Baltazara Báthoryho a opustil Alba Iulii. Maďarská historiografie jeho čin vykládá jako jeden z kolapsů psychicky vyšinitého Zikmunda (který se měl údajně zhroutit při představě, že se jej bratranec chystá zavraždit), ovšem v podstatě by mohlo být vysvětlením to, že se jednalo o taktické rozhodnutí, a ve skutečnosti testoval, co se následně stane. Případně

---

³⁰¹ Někdy mylně uváděno jméno Kateřina.

³⁰² Ildikó HORN, *Bocskai István a Báthoryak udvarában*, in: *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Philosophica*, Tom XIII., fasc. 2, 2008, s. 47–56. [Štěpán Bočkaj na dvoře Báthoryů.]

³⁰³ Vzhledem k Zikmundovým častým obrátům se tento důvod nezdá být jako pravděpodobný, ovšem oficiálně působil dobře.

³⁰⁴ L. SZILAS, *Der Jesuit Alfonso Carrillo in Siebenbürgen*, s. 45–47.

se též mohlo jednat o taktický manévr určený k oklamání nepřítele. a stalo se to, že se velká část sedmihradské stavovské obce vypravila za Zikmundem a prosila jej, aby se vrátil zpět. Báthory se tedy nechal přemluvit a dramatické zážitky měly Sedmihradsko provázet následujících osmnáct let.

Následně vyřešil problém s politickými oponenty tak, že je v čele s bratrancem Baltazarem a jeho tchánem nechal povraždit pod záminkou spiknutí proti panovníkovi, respektive některé veřejně popravil, jiné zaškrtil ve vězení a další otrávit. Akce byla zcela správně interpretována jako vystoupení proti Osmanské říši, zvláště když Báthory zanedlouho otevřeně vyhlásil Portě válku a poslal vyslance za císařem do Prahy, aby s ním jednali o spojení. o pár měsíců později se činem nechal inspirovat vojvoda Michael Valašský, který se přiklonil na Báthoryho stranu, demonstrativně nechal v listopadu 1594 povraždit všechny Turky v Bukurešti, a dokonce i prý tři osobně s'al.³⁰⁵

5.2 Spojenectví s habsburskou říší

Mnohem více však Zikmund Báthory jistě ocenil fakt, že se mu díky razantnímu rozhodnutí podařilo 28. ledna 1595 uzavřít spojeneckou smlouvu s habsburskou monarchií o dvanácti bodech, jež de facto znamenala mj. uznání samostatnosti Sedmihradské země a jejího panovníka coby legitimního, dědičného knížete, a též získání urozené manželky, arcivévodkyně z habsburského rodu. Kromě toho získal Zikmund Báthory titul říšského knížete. Sedmihradsko zase oplátkou muselo uznat svrchovanost uherského krále a též fakt, že v případě úmrtí knížete bez potomků připadne země habsburskému panovníkovi. v případě, že by Báthory zanechal pouze dcery, nemají právo následnictví, ale císař by jim vyplatil věno. Válka proti Osmanské říši musí být vedena společně, do smlouvy jsou zahrnuty i Valašsko a Moldavsko. v této souvislosti se ve smlouvě objevuje zajímavý titul „*Serenissimus Princeps Transsylvaniae et partium regni Hungariae et utriusque Daciae*“³⁰⁶, jenž má značit Valašsko a Moldavsko. Jedná se o pěknou ukázkou soudobého náhledu, jenž Zikmunda Báthoryho vidí jako obnovitele Dácké říše.

---

³⁰⁵ Viz níže.

³⁰⁶ Eudoxiu de HURMUZAKI, *Documente Privitoare la Istoria Românilor, Vol. III.-I*, Bucuresci 1880, s. 218–219.; R. GOOSS (ed.), *Fürstentum Siebenbürgen*, s. 224–225.; G. VOLKMER, *Siebenbürgen zwischen Habsburgermonarchie und Osmanischem Reich*, s. 153.

Spojenci měli podle ujednání za povinnost se navzájem podporovat a dodávat si vojáky, materiál i potraviny.³⁰⁷

Ujednání mezi oběma stranami bylo publikováno dokonce také tiskem, aby se manifestovalo veřejně.³⁰⁸ Součástí této propagandy bývaly překvapivě také mapy – v Budapešti se dochovala jedna taková od Alexandra Maira, ozdobená portréty císaře Rudolfa II. a Zikmunda Báthoryho.³⁰⁹ Od roku 1595 Zikmund Báthory v korespondenci uváděl knížecí titul a nechal razit nové mince.³¹⁰

5.3 Proti Osmanům s Valašskem a Moldavskem

K protiosmanskému povstání se již roku 1594 připojili valašský vojvoda Michael a moldavský vojvoda Aron. Uzavřeli také spojenecké smlouvy s císařem Rudolfem II. a připojili se k habsbursko-sedmihradskému spolenectví. Následovala společná tažení vojsk všech tří zemí.³¹¹ v této koalici však Zikmund Báthory získal svrchovanost nad Valašskem a Moldavskem. Zatímco Michael uznal Báthoryho vládu ve Valašsku, Aron Moldavský odmítl. Proto jej v dubnu 1595 Báthory uvěznil a o dva roky později odsoudil k trestu smrti. na moldavský trůn usedl s Báthoryho podporou Štěpán Rázvan, který se jeho vazalem pochopitelně stal dobrovolně.³¹² Dne 20. května 1595 byla v Alba Iulii podepsána smlouva o podřízení Valašska a Moldavska Zikmundovi Báthorymu, která upravovala také postavení Valašska a Moldavska v Báthoryho zemích, finanční systém, náboženské otázky v této oblasti

---

³⁰⁷ Originál spojenecké smlouvy uzavřené 28. ledna 1595 v Praze viz Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, sign. UR AUR 1595 i 28.; A. RANDA, *Pro Republica Christiana*, s. 93–99.; Josef JANÁČEK, *Rudolf II. a jeho doba*, Praha 1987, s. 323.; G. VOLKMER, *Siebenbürgen zwischen Habsburgermonarchie und Osmanischem Reich*, s. 154–155.

³⁰⁸ Viz latinské *Conditiones foederis a Sigismundo Transylvaniae Principe, Imperatori Romano, per legatum recens propositae quibus Societatem belli aduersus Tyrcas, Suo, & Moldaui, & VValachorum nomine, pollicetur*, [s. n.] 1595. Herzog August Bibliothek, Wolfenbüttel, sign. Go Kapsel 1 (29).

³⁰⁹ Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, sign. App. M. 126.

³¹⁰ G. VOLKMER, *Siebenbürgen zwischen Habsburgermonarchie und Osmanischem Reich*, s. 153.

³¹¹ Co se týče sedmihradské armády, vojvoda (a nyní kníže) byl vrchním velitelem armády, který si vybíral podřízené generály, kapitány. Přibližně od 60. let 16. století vojvodové pokoušeli armádu modernizovat a povolávali za tím účelem ze zahraničí zkušené poradce. Armádu vesměs tvořila lehká pěchota a lehká jízda. Podrobněji viz B. MUGNAI – C. FLAHERTY, *Der Lange Turkenkrieg I.*, s. 53–59.

³¹² Někteří autoři zase nepředpokládají Aronovu neposlušnost, ale fakt, že ve vlastní zemi kvůli častému výběru berní nebyl příliš oblíben, tj. nebyl vnímán jako někdo, kdo udrží Moldavsko stabilní a poslušné. Petre P. PANAITESCU – Cristian Antim BOBINESCU (ed.), *Mihai Viteazul*, București 2002, s. 39. Soudobá zpráva zase uvádí, že sedmihradský kníže nechal moldavského vojvodu zatknout kvůli podezření, že se zapletl s nepřátelskými Poláky. Viz Státní oblastní archiv v Třeboni (dále SOA Třeboň), *Historica Třeboň V. díl 1593–1659 (1696)*, i. č. 7275, sign. 5793.

atd. v praxi se Zikmund Báthory, sedmihradský kníže, nazýval také vojvodou Valašska a Moldavska, ačkoli tyto země měly své vlastní panovníky, které označoval jako své palatiny. v dobových valašských a moldavských pramenech je Zikmund Báthory označován jako král. Nově vzniklý útvar nicméně přetrval tak krátce, že o něm takřka nelze vytvářet přesnější závěry. v podstatě se ale v této fázi jednalo o jakousi volnou konfederaci států. Celkově sledované tři země představovaly oblasti s vysokou mírou autonomie a využívaly prostorové a časové možnosti. Zikmund Báthory se pokusil vytvořit suverénní stát nezávislý na habsburské monarchii a Osmanské říši, po středověkém vzoru se v praxi pokusil vytvořit vazalský systém, který by politicky a vojensky bránil nezávislost Sedmihradska na Osmanské říši. v praxi zůstalo pouze u Báthoryho plánů a osobních pohnutek.

Báthoryho jednání ovšem oslabilo pozici Osmanské říše v dlouhé válce. v roce 1595 nabídl velkovezír paša Ferhad (Ferrat) habsburské monarchii mír, ale císař osmanské podmínky odmítl, což vedlo k politickému pádu Ferhada paši. ve funkci velkovezíra jej nahradil jeho rival Sinan paša a válka pokračovala. Během tohoto roku zaznamenaly spojené síly Sedmihradska, Valašska a Moldavska mnoho vojenských úspěchů a posílily mezinárodní pověst Zikmunda Báthoryho. Nejvýznamnějším z nich byla vítězná bitva u Giurgiu, která se odehrála v říjnu 1595, a jejíž nečekaný úspěch roztočil kola protiosmanské propagandy. Poté se osmanská vojska stáhla, protože koncem podzimu vždy vojenské operace přerušovala a stahovala se do zimních ležení.

Celkově rok 1595 byl tím nejúspěšnějším časem, který Zikmund Báthory kdy zažil a zažít měl. Rok následující zase přinesl potíže, které již neměly nikdy skončit. v první řadě z vůle velkého kancléře Jana Zamojského vpadla do Moldavska polská vojska, vojvoda Štěpán Răzvan padl v obranné bitvě a Poláci poprvé dosadili na zdejší trůn Jeremiáše Movilu. Počátkem roku 1596 se Zikmund Báthory rozhodl dobýt Temešvár a 10. června jej začal obléhat. Celý tento podnik, v němž měl Zikmund Báthory velké síly, k nimž se přidalo 1500 jezdců vyslaných Rudolfem II. a které vedli nadaní velitelé, tedy pod Zikmundovým vrchním velením, náhle skončil – v noci 24. června, dva týdny po začátku obléhání, kdy odjel kníže Zikmund s vojskem k Alba Iulii. Příčiny jeho ústupu od Temešváru se spatřovaly jednak v nestálosti knížete a jeho nezkušenosti ve vojenských věcech, jednak v nedostatku účinné podpory příslibené císařem Rudolfem II. Dále pak nastal nečekaný útok Tatarů zezadu a finálně kníže obdržel zprávu, že se paša z Bělehradu chystá s velkým vojskem Temešváru na pomoc. Po předchozích úspěších

ovšem výsledek této akce všechny zarazil.³¹³ Dobový autor novinového zpravodajství čtenářům vysvětlil, že Zikmund od Temešváru utíkal tak skvěle, že ústup zvládl lépe než kdysi Julius Caesar. Těžko poznat, jestli své vysvětlení myslel vážně, nebo ironicky.³¹⁴

Mezitím se v čele osmanských vojsk vypravil do Uher samotný sultán Mehmed III., počal obléhat Eger a brzy se jej zmocnil. Hlavní císařské síly se pak v říjnu 1596 pokusily Eger dobýt a střetly se s Osmany u Mezőkeresztese. Jednalo se o největší a nejkrvavější bitvu celé dlouhé války, v níž proti sobě stanulo obrovské množství lidí. Císařská armáda, na jejíž straně bojovala sedmihradská vojska, byla blízko vítězství, ale část vojáků začala plenit nehlídaný osmanský tábor. Osmané samozřejmě této nekázně rychle využili a podařilo se jim výsledek bitvy zcela zvrátit.³¹⁵ Císařští utrpěli obrovskou a ponižující porážku a Zikmund Báthory, který se též bitvy osobně účastnil, začal plánovat další útek.

5.4 Zikmundova dávno zašlá sláva

Dochovaly se soudobé prameny, až na jedinou výjimku z větší části italské provenience, které až nekriticky Zikmunda Báthoryho oslavují a ignorují negativní aspekty jeho osobnosti. s největší pravděpodobností zde hrálo velkou roli podrobné zpravodajství, též vyzdvihující hrdinství knížete, obsahující propagandistický podtext. (O tom podrobněji v následující kapitole.)³¹⁶ Každopádně glorifikace Báthoryho osoby se nachází v ostrém kontrastu s obrazem, jenž dlouhodobě konstruuje maďarská historiografie.

Zajímavým pramenem jsou čtyři slavnostní řeči,³¹⁷ jež Báthorymu mezi lety 1596–1597 věnoval, vydal tiskem a knížeti osobně zaslal filosof Girolamo Frachetta da Rovigo (1558–1619), ve své době známý autor politických pojednání, zaměřených na státoprávní

---

³¹³ Aurel DECEI, *Incercârile lui Sigismund Báthory*, s. 176–178.

³¹⁴ Bibliografie letákové publicistiky, Š6.

³¹⁵ J. JANÁČEK, *Rudolf II. a jeho doba*, s. 324–326.

³¹⁶ O souběžné rudolfínské propagandě viz Karl VOCELKA, *Die Politische Propaganda Kaiser Rudolf II.* (1576–1612), Wien 1981.

³¹⁷ Girolamo FRACHETTA, *Tre Orationi Al Sereniss. Et Pietosiss. Sigismondo Battori Prencipe Di Transilvania Vallachia & Moldavia Conte De' Siculi &c.*, Verona 1596. Országos Széchényi Könyvtár, sign. App. H. 590. [Tři přímluvy k nejjasnějšímu a milosrdnému Zikmundu Báthorymu.]; Girolamo FRACHETTA, *Oratione Quarta Al Serenissimo Sigismondo Battori Prencipe Di Transilvania*, Roma 1597. Országos Széchényi Könyvtár, sign. Ant. 2966(4). [Čtvrtá přímluva k nejjasnějšímu Zikmundu Báthorymu.] Nepublikovaný překlad Marie Kronbergerová.

problematiku.³¹⁸ Všechny texty se nesou v optimistickém duchu, ovlivněném vítězstvím křesťanských armád, jež pod hlavním velením Zikmunda Báhoryho porazily osmanské vojsko v bitvě u Giurgiu. Tato událost povzbudila i další autory k interpretacím probíhající války coby svaté křížové výpravy.³¹⁹ o zmíněných případech se nedá hovořit jako o projevu báhoryovské propagandy, jelikož se jednalo o osoby, které nežily na knížecím dvoře, a své reakce psali zcela spontánně. Cílem jejich textů bylo podpořit Báhoryho v pokračování bojů proti Osmanům, jelikož tyto pozorovatele války v Sedmíhradsku oslnily Zikmundovy dosavadní úspěchy. Věřili, že právě v něm přišel křesťanské Evropě muž, po němž křesťané tak dlouho volali a jenž vyžene pohanské Osmany z Evropy.

V první přímluvě autor Báhoryho srovnává s Alexandrem Makedonským a dospívá k závěru, že kníže vykonal více nežli samotný Alexandr. „(...) *takže kdyby on mohl znovu ožít, myslím, že by byl oslněn Vaší slávou a rád Vám předal palmu vítězství.*“³²⁰ Tomu se nelze divit, jelikož Zikmund Báhory ustane ve svých snahách teprve ve chvíli, kdy usedne na Konstantinův trůn a mj. dovede Řecko do lůna jediné pravé církve, zbaví svět ničemné „pýchy Východu“. Mimo jiných velikánů se též připomíná Zikmundův strýc, král Štěpán, jenž porazil Moskvy. Zikmund se nemá zdržovat obléháním a dobýváním hraničních pevností ovládaných Osmany.

Autor navzdory oslavným epitetům chápe, že Osmanská říše oplývá mnohem větší silou a v dlouhodobém horizontu by Zikmundův trojlístek zemí neměl šanci, případně že Poláci otevrou cestu Tatarům do Moldávie nebo že kterýkoliv z bojarů může proti Báhorymu vyvolat vzpuru. Nemá se tedy spokojit pouze s osvobozením Valašska a Moldavska, ale měl by se s armádou pustit dále ke Konstantinopoli a z defenzivy přejít do ofenzivy. Domnívá se, že kdyby Báhory učinil „přepad“ Osmanů, budou se k němu přidávat další jimi porobené balkánské národy, např. Bulhaři, a síla jeho vojska vzroste, protože „*je v povaze barbarů útočit na ty, kteří dávají najevo, že se jich bojí, ale hned je vyděsí, když vidí, že se jich ten druhý nebojí, nebo jimi pohrdá. Už klesli na duchu po řadě porážek, které jste jim uštědřil, a pokud ještě budou držet pohromadě, bude to jen proto, že doufají, že Vy je nemusíte napadnout, ale jakmile*

---

³¹⁸ Enzo BALDINI, FRACHETTA, *Girolamo*, dostupné z: [https://www.treccani.it/enciclopedia/girolamo-frachetta_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/girolamo-frachetta_(Dizionario-Biografico)/) [2. 11. 2023].; Může se objevovat i chybný tvar Frachetta. Viz např. Bohdan CHUDOBA, *Španělé na Bílé Hoře: tři kapitoly z evropských politických dějin*, Praha 1945, s. 280.; Linas ERIKSONAS, *National Heroes and National Identities Scotland, Norway and Lithuan*, Brussels 2004, s. 38.

³¹⁹ Tamás KRUPPA, *Kult svatých a dynastická propaganda*, s. 27–38.

³²⁰ Girolamo FRACHETTA, *Oratione prima*, fol. 5.

*spatří i z velké dálky Vaše proslulé insignie, když zjistí, že se blížíte, ihned se dají na útěk a uvolní Vám celý kraj. a kdyby přesto měli tolik odvahy, že by na Vás počkali, nevydrží, a to vám jistě) kruté rány velkých válečníků Dáků.*³²¹ Obecně se motiv Zikmunda Báthoryho coby obnovitele Dácké říše vyskytuje v tomhle typu literatury hodně často. Stejně tak i motiv vůdce křížové výpravy.³²²

Ve druhé přímluvě Frachetta vyzdvihuje Báthoryho vítězství u Giurgiu, kdy s mnohem menší armádou zničil silnějšího nepřítele, a přirovnává jej k Davidovi, jenž porazil obra Goliáše. Ostatně tenhle moment pozorovatelům logicky připadá podstatný, jelikož osmanské vojsko staví do světla, v němž vyhlíží jako sebranka zbabělců. Druhý text vznikl v době, kdy v Moldavsku již Poláci nastolili „svého“ vojvodu Jeremiáše Movilu, což do akceschopnosti Báthoryho armády vnášelo jistý znepokojivý prvek a rovněž oslabení, když nemůže počítat se zapojením Moldavanů. Ovšem Frachetta soudí, že stejně jako nestálý moldavský lid v krátkém čase sesadil několik vojvodů, sesadí i tohoto a přidá se opět k Zikmundovi, pokud bude konfrontován s jeho dalšími vítězstvími, jelikož se Moldavané obvykle přidávají k tomu, kdo vyhrává, a radí Zikmundovi, aby na Osmany zaútočil v zimním období, kdy to rozhodně nebudou čekat. Závěr druhé přímluvy vzhledem k historickým skutečnostem přináší zjištění, že přes nesmírné vzdělání a široký rozhled Frachettova křišťálová koule příliš nefungovala: „*Já Vás vidím jako pána celé Asie, jak přecházíte přes Thesiphontes na hranici Římské říše na druhém břehu Gangy, kde skončil Alexandr. Což zřejmě vyjadřovala orlice, dávný znak perských a pak římských králů, která patří i kolonii Valašsko, a jež přelétla od Sinanova vojska a usadila se na stanů Vaší Výsosti.*“³²³ Příhoda s orlicí/orlem, po proběhlé bitvě u Giurgiu interpretovaná jako příznivé znamení, se velice často objevovala v soudobém zpravodajství.³²⁴

Ve třetí přímluvě Frachetta nabádá knížete, aby za žádnou cenu neuzavíral s Osmany mír, jelikož to poškodí jeho pověst. Pouze pokračování boje povede k Zikmundově nesmrtelné slávě.³²⁵ Přímluva čtvrtá, poslední, vyšla tiskem roku 1597 a již reaguje na Báthoryho porážku

---

³²¹ Girolamo FRACHETTA, *Oratione prima*, fol. 10.

³²² V dobové procísařské propagandě jsou sice Dákové dost často naopak ztotožňováni s Turky a římskými imperátory s Habsburky, takže toto italské hledisko tvoří protipól. (Informace z konzultací se školitelem práce.) Ovšem i rumunská historiografie vnímá Dáky zcela kladně a i např. osobu Michaela Valašského interpretuje kladně coby prvního sjednotitele rumunských zemí od doby Dácké říše.

³²³ Girolamo FRACHETTA, *Oratione seconda*, fol. 13–20. Cit. fol. 19.

³²⁴ Tamás KRUPPA, *Kult svatých a dynastická propaganda*, s. 32.

³²⁵ Girolamo FRACHETTA, *Oratione terza*, fol. 21–28.

při dobývání Temešváru. „V těch, kteří jsou nízkého intelektu a nevidí dál než po povrchu lidské činnosti, to vyvolalo znechucení a úzkost, připadalo jim, že to může ubrat na odvaze Vaším lidem i Vám samotnému, který jste zvyklý vítězit, dovádět ke šťastnému konci své činy a zarmucovat nepřátele, které jste tolikrát, tolikrát přemohl a porazil. Avšak těm, kteří jsou schopni jemnějšího úsudku a dokáží proniknout víc do hloubky věcí, jste dal útěchu a potěšil jste je, neboť vědí, že obléhání toho místa bylo pro Vaši Výchost velmi škodlivé a mohlo Vám, kdyby trvalo dlouho, přivodit zkázu.“ Zachovávat optimistický přístup v této chvíli jistě nebylo snadné, nicméně autor při vši své vzdělanosti snáší příklady všech antických hrdinů, kteří byli při rozmanitých příležitostech donuceni k ústupu z boje, aby následně všechny šokovali převratným vítězstvím. Frachetta také přidává myšlenky týkající se teorie válečnictví: „Ó, velkodušný kníže, jak je Vaši Výchosti známo, jsou tři způsoby vedení boje. Ten první je bránit se uvnitř opevněného města, druhý je napadnout nebo rozvracet nepřátelská území a ten třetí je utábořit se a pak bojovat. z těchto tří způsobů je ten první nejjistější, ale i nejméně ušlechtilý a nejzbabělejší. Druhý je nejpádnejší, ale také nejdražší. Třetí je nejnebezpečnější, ale plyne z něj největší sláva a užitek. Ten první je vhodný výhradně pro toho, kdo má tak malé síly, že se nemůže postavit nepříteli v poli, nebo jeho slabost spočívá v počtu či kvalitě vojáků, takže ti, kteří prohrají bitvu se zpravidla stáhnou do pevností. a mistři vojenské disciplíny také učí, že ten, kdo nemá tak silné vojsko, se má stáhnout do měst. Avšak Vaše Výchost (díky Bohu) tento způsob nemusí používat, nejen proto, že jste nikdy nebyl poražen, a přitom jste se mnohokrát dostal do střetu s nepřítelem, a buď prostřednictvím svých velitelů, nebo Vy sám osobně jste je porazil, i když jste měl menší počet vojáků než Turek, avšak mnohem vyšší kvality. Ten druhý způsob je vhodný výhradně pro velmi mocná knížata, kteří mají nesmírné poklady, početná vojska a možnost je nahradit, takže náklady na dlouhá obléhání jsou nekonečné, vojsko se vzhledem k četným potížím, které je nutno snášet, opotřebovává. a má-li být město obléháno, zvláště když je zevnitř kladen velký odpor, zemřou přitom ti nejlepší vojáci, a těmi, kdo se vrhají do podobného nebezpečí, jsou především veteráni, kteří nejvíc touží po slávě. a když se útok opakuje, stoupá počet mrtvých a raněných. v důsledku toho ti, kteří zůstanou, začnou ztrácet odvahu a kníže nebo vrchní velitel ztrácí reputaci. a nedá se také popřít, že obléhání není nejškodlivějším činem, který je nutno ve válce udělat, kdy obléhání jsou na mušce útočníků a jako ti, kdo se nemohou pohnout z místa, mohou mít zbraní, kolik chtějí. (...) Zbývá třetí způsob boje, který je sice nejnebezpečnější, protože je v sázce vše, ale je i nejušlechtlejší a přináší největší užitek a slávu. Největší užitek, protože vyhraná bitva připravuje nepřítele o vůli bránit se, když jsou uvnitř města a obleženým zůstává naděje na pomoc. Pokud je město

otevřené, pak jednou či dvěma šarvátkami je možné dobýt větší slávu, a vítězný den skryje a vynahradí všechny chyby, které válka až dosud přinesla. a kromě největšího užitku z vítězství v poli vyplývá i větší sláva.“ Autor se tedy snaží, aby kníže neztrácel bojového ducha a opět vyrazil proti Osmanům, i se svou malou armádou, přičemž se domnívá, že v případě vojska není důležitá kvantita, leč kvalita.³²⁶

Poněkud méně známější je *Rozprava*,³²⁷ kterou sepsal jiný italský autor, veronský šlechtic Leonida Pindemonte (1562 – kolem roku 1603)³²⁸ krátce předtím, než proběhla bitva u Mezőkeresztese. Také Pindemonte vnímal roli sedmihradského knížete jako klíčovou v boji proti „mohamedánské sektě“, nebezpečné pro křesťany. Kromě toho se ale obrací na ostatní křesťanské suverény, aby se k Báthorymu přidali a rozšířili řady svaté ligy, jež, takto veliká a mocná, dobude zpátky Kristův hrob. Více nežli u Frachetty je zde markantní pozoruhodné zhodnocení reálné situace, kdy se ostatní křesťanští panovníci navzdory osmanské hrozbě nedokáží přenést nad staré řevnivosti, spojit se a Sedmihradsku pomoci. Značnou část pojednání zabírá historicko-geografický popis Sedmihradska a vystižení dosavadního průběhu války v Uhrách. Obecně vzato autorovi vždy připadali Osmané nepřemožitelní a Báthoryho vítězství jej přesvědčilo o opaku. Výrazný faktor vidí v tom, že se zmodernizovaly zbraně a vojenské umění celkově. v případě ztráty Rábu obviňuje nebohého hraběte Ferdinanda Hardegga z toho, že se nechal zaslepit lakomstvím a Sinanu pašovi se jej podařilo uplatit. Pindemonte vnímá důležitou úlohu císaře Rudolfa II. a neúspěchy císařské armády připisuje tomu, že Germánii ovládá Lutherův zlověstný duch, a proto nechce císaři poskytnout pomoc, ani finanční, ani vojenskou či jakoukoliv jinou. Císař tím pádem nemůže pomoci sedmihradskému knížeti, který v důsledku toho nemá možnost pronásledovat dále Osmany a táhnout vojenskou silou na Konstantinopol. Další faktor neúspěchu vidí v tom, že ostatní křesťanští panovníci na Báthoryho žárlí, nepřejí mu úspěchy, ani to, že je mu Štěstěna příznivá,

---

³²⁶ Girolamo FRACHETTA, *Oratione quarta*.

³²⁷ Leonida PINDEMONTI, *Discorso nel quale si raccontano tutte le gloriose imprese fatte da gl'inviti eroi christiani, contra l'empia setta maumetana*, Milano 1596. Biblioteca Nazionale Braidense, Milano, sign. OO. 06. 0045. [Rozprava o všech slavných činech, které vykonali křesťanští hrdinové proti bezbožné sektě mohamedánské.]

Nepublikovaný překlad Marie Kronbergerová.

Část z textu publikována v moderní italštině v edici Giacoma Bascapè. Viz G. BASCAPÈ, *Le relazioni fra l'Italia e la Transilvania*, s. 192–195.

³²⁸ Chiara QUARANTA, *PINDEMONTI Leonida*, dostupné z: https://www.treccani.it/enciclopedia/leonida-pindemonte_%28Dizionario-Biografico%29/ [3. 11. 2023].

takže jim vyhovuje, že kníže Zikmund odrazil bezprostřední nebezpečí, ale nemá dostatek prostředků na tažení ke Konstantinopoli. a tyto mrzké zájmy závistivci (na předním místě Pindemonte jmenuje Poláky) staví nad obecně prospěšnou věcí, tj. poražení sultána a vyvrácení Osmanské říše. Po dlouhá léta bylo Polsko nepřátelské vůči Turkům, ale v okamžiku, kdy proti nim někdo aktivně bojuje, tak ho nejenže nepodpoří, ale naopak proti němu vystupují vojensky. Nicméně za polským věrolomným jednáním autor vidí jako příčinu osmanské intriky, které rozeštvaly Báthoryho a velkokancléře Jana Zamojského. Přitom osmanské vojsko je celkově zbabělé, s tendencí podléhat zmatkům, jak se opět autor domnívá. Zikmund Báthory sice dosáhl velkých úspěchů, nicméně plno vojáků padlo v bitvách, nebo musí obsadit nově osvobozené pevnosti, takže jeho armáda je proto oslabená a malá. Autor tedy apeluje na to, aby křesťané odložili neshody a spojili síly. Byť tedy některé Pindemonteho domněnky působí naivně, dá se říci, že vystihnul podstatu problému.

Obecně vzato Zikmund Báthory neměl nouzi ohledně udělování dobrých rad. Ještě z roku 1595 pochází projev Paola Giorgiho, pána z Ragusy (Dubrovníka), který se domnívá, že by v dalším kroku měl Báthory osvobodit od tyranie Osmanské říše Bulharsko. Autor, který je velmi dobře obeznámen s duchem zdejších lidí, protože dle vlastních slov se po Balkáně pohybuje skoro dvacet let, ujišťuje knížete o věrnosti Bulharů křesťanské víře; je naprosto jisté, že až do Bulharska dorazí sedmihradské vojsko se spojenci, všichni Bulhaři povstanou proti osmanské nadvládě a během několika dní ji svrhnou. (Kromě jiného se jedná patrně o jediný zásadní spis této doby, který popisuje bulharskou zemi.) Paolo Giorgi měl též napsat spis analyzující situaci v Moldavsku.³²⁹

Bezprostředně zcela radostně na vítěznou bitvu u Giurgiu reagovalo též drama. Krásnou ukázkou představuje *Tajné vyznání aneb Tragédie o smrti paši Sinana, slavného velitele Turků*,³³⁰ již napsal italský spisovatel, herec a dramatik Giulio Cesare dalla Croce (1550–1609)³³¹

---

³²⁹ G. C. BASCAPÈ, *Le relazioni fra l'Italia e la Transilvania*, s. 177–183.

³³⁰ Giulio Cesare dalla CROCE, *Sotterranea confusione sopra la morte di Sinam Bassa, famoso capitano de turchi*, Bologna 1596. Biblioteca comunale dell'Archiginnasio, Bologna, sign. A.V. G. IX. [Tajné vyznání aneb Tragédie o smrti paši Sinana, slavného velitele Turků.] Nepublikovaný překlad Marie Kronbergerové.

³³¹ Umberto BOSCO, *Croce Giulio Cesare*, dostupné z: [https://www.treccani.it/enciclopedia/giulio-cesare-croce_\(Enciclopedia-Italiana\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/giulio-cesare-croce_(Enciclopedia-Italiana)/) [5. 11. 2023].

s námětem zemřelého Sinana paši,³³² jenž sestupuje do antického pekla a plný nekřesťanské pýchy nadutě řve. Hra jako taková představuje ukázkou antického žánru fiktivních dialogů historických osob v podsvětí, které rozvíjel satirik Lúkiános ze Samosaty a jejichž obsahem bývalo ironické komentování soudobého dění.³³³ Výtisk hry, sestávající z prologu, tří dějství a závěrečné lamentace, obsahuje ilustraci na titulní straně, jež zobrazuje Sinana pašu a převozníka Charona. s obsahem hry seznámí diváky v prologu antická obluda Chiméra: „*K pekelnému tématu, krutému a strašnému, jež pojednává jen o mukách a trápení, dělá Chiméra, ničemná a strašlivá zrůda, prolog. Je obklopena zmijemi a hady a námět, který rozvíjí, je plný temnoty, hrůz a děsu, trýzně, pohrom a mnoha druhů zla. Všechny zmatky jsou stejné jako ten všeobecný.*“³³⁴ na cestě do pekel plného nářku a vzlykání musí Sinan paša překonat řeku Styx, zde coby osobní terapii zapřede rozhovor s převozníkem Charonem a vypráví o tom, kterak jeho vojsko, „*ničemné Osmanovo potomstvo*“, utrpělo zdrcující porážku od sedmihradského knížete. Po celou dobu se chová namyšleně a arogantně, nicméně Charon trvá na tom, že jej nepřeveze, dokud Sinan paša nevypráví svůj příběh:

*„Viděl jsem svou armádu poraženou a dobitou,
a já jako vystrašený, zbabělý zajíc
jsem byl nucen se s ostatními dát na útěk.
Tak utíkají do své ohrady
bázlivé ovečky, když spatří vlka,
nebo jinou, jemu podobnou šelmu.
Tak jako my, před silnou a strašlivou
paží vždy udatného SEDMIHRAĎANA,
přímo před krutým Martem jsme marně utíkali.
To on mě srazil, on veškerou naši slávu*

---

³³² Bezprostředně po bitvě u Giurgiu panovaly domněnky, že v ní paša nalezl smrt. Ten však přežil a zemřel až 3. dubna 1596 v Konstantinopoli. v době premiéry hry byl tedy aktuálně vskutku doopravdy mrtev.

³³³ Vit VLNAS, *Dva pražské literární ohlasy turecké války z let 1716–1718*, in: *Folia Historica Bohemica* 21, Praha 2005, s. 219–234. Cit. s. 230–231.

³³⁴ Giulio Cesare dalla CROCE, *Sottterranea confusione*, [fol. 2].

*na zem smetl,
a veškerou naději nám vzal, ach zvláštní to los.
A pak jsme viděli (tak bolestný příběh
ti tu vyprávím), jak do rukou KRISTOVÝCH LIDÍ
se vrací královská vlajka při takovém vítězství.
Hned po této podívané
bylo rozmetáno thrácké pole,
podle něj špatné a zlé.
V žádné válce nikdy statečný dav
neztratil tak bohatý závoj, plný drahokamů a zlata,
a proto žalem hynul.
Od Mohameda, svého špatného proroka
prý ho mají, a proto uchováván je
s velkou úctou a vážností
v mešitě, kde ho obvykle měli,
a po čtyři sta let o tom nikdo nemluvil.
(...)
Avšak udatný Sedmihradský, jenž dál šíří
své slavné jméno, udeřil tak, že vyžadovalo velkou sílu
uniknout jeho hordám
v té poslední strašlivé, kruté bitvě.
Byl jsem raněn, rozhořčen a ponížen
k večeru, když se slunce sklánělo k západu.
Když už jsem nemohl čelit nepřátelům,
moji vojáci mě zachránili tím,
že mě přenesli přes most nad Dunajem.*

*Ten most byl vyroben z různých zvířecích kůží,
velmi umně, takže když se na něj hodí oheň,
hned nevzplane.*

*Avšak naše vojsko, které se dalo
na nekontrolovaný útěk, bylo po krutém útoku
ve moc špatném stavu a velmi zubožené,
obsadilo celý most, a bylo tam tolik lidí,
že kvůli tomu zatížení
většina z nich skočila do vody,
neboť most praskl
a i já bych byl skončil ve vlnách,
kdyby mě včas neodnesli pryč.*

*Od té doby jsem už nikdy
nepocítil štěstí a radost a stále v srdci
mám tu hrůzu, stále jsem jí plný.*

(...)

*To je pravda, a Moldavané a Valaši
způsobili taková krveprolití a takové střetnutí,
že mají plné pytle tureckých vousů.*

*Takže brzy se ověří to, co je psáno,
že osmanské řádění je potlačeno, skončilo.*

*A celý svět se obrátí na víru Stvořitele
a kolem velkého Klementa [papež Klement VIII.] jako pastýře*

*bude jediné stádo ovcí.*³³⁵

Obecně vzato, dle výpovědi Sinana paši se Osmanská říše nachází před porážkou a chrabrá Itálie ji spolu s knížetem Zikmundem brzy dorazí. na scénu dále přichází bůh Pluto, obklopen nejvybranějšími démony z Dantova Pekla, a k němu přichází na audienci Sinan paša:

*„Hle, už sem jde! Ó, jaký to vous
má na bradě, vypadá jako nějaký velký despota,
tak zpupně kráčí.
Kdyby byl černý a na hlavě měl korunu,
mohli bychom usoudit,
že to je etiopský hodnostář.”*³³⁶

Sinana pašu tedy navzdory tvrdým lekcím neopouští sebevědomí a domnívá se, že se v pekle stane významným hodnostářem vedle samotného Pluta. Vládce pekel jej však uvrhne do temnoty, kde má zakoušet úzkosti a bolesti ve vroucím kotli, smutný, zahořklý a plný žalu. Před odchodem se Sinan paša zeptá na osudy jeho předchůdců. Plutův démon jej provádí po pekelné krajině a paša na vlastní oči sleduje, že tito opovrženíhodní zakouší ještě horší muka, než čekají na něho, ve společnosti jiných zavržených postav antické mytologie. Tragédie končí lamentací poturčence Sinana, jenž hořekuje nad svým osudem. Prvoplánově se dílo zaměřuje na dehonestaci Osmanské říše a Sinana paši coby jejího reprezentanta, ovšem úloha chrabrého Zikmunda Báthoryho je neopominutelná.

Četnost představení není možné zrekonstruovat, dle počtu publikací lze ale soudit, že se hra dlouhodobě těšila velké oblibě. První vydání se datuje k roku 1596, následovalo jedenáct dalších reedicí, poslední k roku 1651.

Zikmund Báthory se ocitl též v zájmu německojazyčného prostředí, byť ovace zde nebyly tak spontánní, upřímné a zcela bezvýhradně nadšené jako v prostředí italském. v tomto směru zažíval konjunkturu v letech 1595–1598, tedy v letech aktivního spojení s habsburskou monarchií.³³⁷ Pokud pomineme zpravodajské letáky, nejvýraznějším počinem se v tomto směru

---

³³⁵ Giulio Cesare dalla CROCE, *Sotterranea confusione*, [fol. 9–13.]

³³⁶ *Tamtéž*, [fol. 18.]

³³⁷ K. VOCELKA, *Die Politische Propaganda Kaiser Rudolf II.*, s. 247.

stal latinský spis ulmského autora Veita (Vituse) Marchtalera (1564–1641) *Rerum a Sigismundo illustrissimo et fortissimo Transylvaniae principe contra Turcas gestarum brevis Enarratio* z roku 1595.³³⁸ Počátek knihy ve stručnosti líčí dějiny rumunských zemí, např. i historií Zápolských, a završením má být Zikmundova vláda, kterého autor vnímá jako obnovitele Dácké říše. Respektive vyvrcholení představuje Báthoryho tažení proti Osmanům, jehož se Marchtaler sice osobně neúčastnil, nicméně o něm slyšel mnoho zajímavých zpráv. Zikmundův přechod Karpat líčí v panegyrické nadsázce a přirovnává jej k Hannibalovu přechodu Alp.

Stejně tak po bitvě u Giurgiu a ještě dlouho poté „*mužná a velkodušná nová síla a opravdová hrůza pro Východ, již vyvolávají slavná vítězství, šťastný zásah nebe a dopad té pravice, která slibuje ještě větší věci, naplnily italské ulice jásotem*“.³³⁹ Takže se nelze divit, že rovněž vznikalo mnoho oslavných kancón a madrigalů z per italských poetů, jejichž umělecká hodnota je ovšem silně diskutabilní, ale svědčí o naprostém nadšení nad činy mladého knížete, jenž:

„ (...) *od jednoho Pólu k druhému*
zázračně na zemi září.
Dobré přijímá a zlé pryč posílá, obdaruje ty
kteří mnoho nemají, ostatním uměřeně dá
a Nebe s úžasem všecko to obklopuje.
Pro radu jak k Orákulu
celé skupiny k němu běhají:
jelikož ctnost jeho nesmírná je
duše neznalé vzdělanějšími dělá.
Provinilce trestá a nevinné přijímá,

---

³³⁸ Veit MARCHTALER, *Rerum a Sigismundo illustrissimo et fortissimo Transylvaniae principe contra Turcas gestarum brevis Enarratio*, [S.l.] 1595. Österreichische Nationalbibliothek, Sammlung von Handschriften und alten Drucken, Wien, sign. 66.J.28 RarA.

³³⁹ Maurizio MORO, *Le gloriose vittorie del serenissimo & inuittissimo prencipe di Transilvania Sigismondo Batori*, Vizenza 1595, fol. 1. Biblioteca Nazionale Marciana, Venezia, sign. MISC 2594.009. [Slavná vítězství nejjasnějšího, nepřemožitelného knížete Sedmihradská Zikmunda Báthoryho.] Nepublikovaný překlad Marie Kronbergerové.

*a utlačované od Tyrana osvobozuje,
Nikdy z vášně či z touhy ublížit nejedná,
srdce jeho vždy k rovnosti míří,
a od druhých nikdy ničeho nebere.
Nepřemožitelným mečem Spravedlnosti je;
tak aby všichni rovni si byli.*³⁴⁰

5.5 Začátky Michaelovy vlády ve Valašsku

Podle soudobého kronikáře byl Michael muž bystrého důvtipu, ale nesmírně lstivý a více nakloněný válce než míru.³⁴¹ Jednalo se o člověka velmi schopného, který se toužil emancipovat, vyniknout v dlouhé řadě valašských vojvodů a jejich jepičích vlád. Jako mnoho osobností, jež vystupují v této práci, však rozehrál příliš vysokou hru, kterou nezvládl.

Michael³⁴² se narodil kolem roku 1558³⁴³ a od roku 1593 vládl jako valašský vojvoda. On sám se prohlašoval za nemanželského syna někdejšího valašského vojvody Pátrašcu Dobrého. Ten byl roku 1593 již více než čtyřicet let spolehlivě mrtev a nemohl se k celé věci vyjadřovat. Tím Michal jednak proklamoval návaznost na starý valašský rod,³⁴⁴ jednak za svého otce označoval člověka, na něhož ve Valašsku vzpomínali jako na dobrého panovníka. Pokud tomu tak vskutku bylo, jednalo by se též o polovičního bratra již dříve zmíněného vojvody Petra Náušničky. Je ale nutné dodat, že vojvoda Petr tuhle věc nikdy nerozporoval, dokonce se on i Michael nechali společně portrétovat a Michael pečoval o jednoho z Petrových synů, mladého vojvodu Marka, kterého přijal takřka za vlastního.³⁴⁵ Podobná situace obestírala i Michaelova souseda, Arona

---

³⁴⁰ Andrea MENICHINI, *Discorso di Andrea Menichini giuriconsulto, nel qual'essorta i potentati della christianità, che uniti vadano a far l'universal crociata contra gl'inimici di santa Chiesa. Con alcune sue compositioni in verso*, Treviso 1598, s. 27. Bibliothèque Mazarine, Paris, sign. 4° A 14989.

³⁴¹ Mihai Viteazul in *constiinta europeana 2, Cronicari si istorici straini, secolele 16.–18. texte alese*, Bucuresti, 1983, s. 138–183. [Michal Chrabrý ve svědomí Evropy. 2, Zahraniční kronikáři a historikové, 16.–18. století. vybrané texty.]

³⁴² Maďarsky Vitéz Mihály.

³⁴³ Přesné datum není známo. Roku 1601 Michaela Valašského portrétoval v Praze Aegidius Sadeler, přičemž se na grafice objevuje poznámka o tom, že vojvodovi je 43 let.

³⁴⁴ Jak bylo představeno v první kapitole, v prostoru Valaška i Moldavska se jedná o důležité kritérium, pokud muž aspiruje na získání trůnu.

³⁴⁵ Např. historik Nicolae Iorga Michaelův panovnický původ nezpochyboval. Viz např. Nicolae IORGA, *Scurtă istorie a lui Mihai Viteazul î amintirea celor săvîrșite acum trei sute de ani*, București 1900, s. 3–13.

Moldavského. Údajně se mělo jednat o pokřtěného Žida, jenž ale proklamoval svoje příslušenství k moldavskému panovnickému rodu – a přesto tuto skutečnost žijící členové vojvodské rodiny nerozporovali.³⁴⁶

Informací o Michaelově mládí není příliš mnoho – jednalo se o bojara z oblasti Craiovy, jenž měl díky matčině³⁴⁷ původu vazbu na řecké prostředí.³⁴⁸ Některé dobové prameny o něm hovoří jako o řeckém obchodníkovi se šperky. Pokud tomu tak vskutku bylo, jednalo se o obchodníka se šperky s talentem pro vojenské záležitosti. Sňatkem se šlechtičnou Stankou³⁴⁹ roku 1583 získal další majetek, který dále rozmnožoval nákupem vesnic (jeho pozemkový majetek se rozkládal od města Caracal po Dunaj, v kraji Oltu) a obchodováním s otroky. Na rozdíl od mnoha valašsko-moldavských panovnických mladíků proto nemusel bloudit po zahraničních dvorech a hledat podporovatele svého nástupnictví. Přesto se ale musel zadlužit, aby měl dostatek prostředků na úplatky v Konstantinopoli. Mezi obvyklé legendární příběhy o Michaelovi patří konflikt s valašským vojvodou Alexandrem,³⁵⁰ který vyřešila až Vysoká Porta tím, že na valašský trůn na prahu dlouhé války nastolila Michaela a Alexandr v Konstantinopoli našel o čtyři roky později svou smrt – údajně byl ve vězení zardoušen. Zajímavé také je, že Michaelův nástup na valašský trůn podpořil i Zikmund Báthory, stejně jako nastolení Arona Moldavského.³⁵¹ z těchto dvou jen Michael později nekladl odpor a přijal Báthoryho za lenního pána. v souladu s rumunskou historiografií je ale třeba souhlasit s tím, že

---

[Krátká historie Michala Chrabrého jako vzpomínka na události před třemi sty lety.]; Ștefan OLTEANU, *Les pays roumains à l'époque de Michel le Brave (l'union de 1600)*, București 1975, s. 81.

³⁴⁶ Alexandru Dimitrie XENOPOL, *Istoria Romînilor. Vol. V: De la Petru Rareș la Mihai Viteazul: 1566–1593; Vol. VI: Epoca lui Mihai Viteazul: 1593–1633*, Iași 1896.; Nicolae IORGA, *Pretendenți domnesci*, s. 47.; Ștefan S. GOROVEI, „Genealogie dinastică: familia lui Alexandru vodă Lăpușneanu“, in *Analele Științifice ale Universității Alexandru Ioan Cuza din Iași. Istorie*, Vol. LX, 2014, pp. 181–204.

³⁴⁷ O Michaelově matce viz kapitola věnovaná ženské otázce.

³⁴⁸ Např. český zpravodajský leták o Michaelovi neuvádí příliš mnoho podrobnějších informací. Ví pouze, že jepravděpodobně spřízněn s rodem valašských knížat, ovšem chopil se moci s požehnáním Osmanů, a tudíž se v současnosti nejeví jako potenciální přítel. Viz Bibliografie letákové publicistiky, Č17.

³⁴⁹ O vojvodkyni Stance viz kapitola věnovaná ženské otázce.

³⁵⁰ Vládce moldavského původu, syn tamního vojvody Bohdana Lăpușneanu.

³⁵¹ Josef MATOUŠEK, *Turecká válka v evropské politice v letech 1592–1594: obraz z dějin diplomacie protireformační*, Praha 1935, s. 154–155.; Ștefan OLTEANU, *Les pays roumains*, s. 81–88.; P. P. PANAITESCU – C. A. BOBINESCU (ed.), *Mihai Viteazul*, s. 12–30. Nicolae IORGA – Constantin REZACHEVICI (ed.), *Istoria românilor. Volumul V, Vitejii*, București 2008, s. 243–247.

vojvoda Michael vždy sledoval vlastní cíle a podobné akce vnímal jako krátkodobou taktickou záležitost.

5.6 Zapojení Valašska do svaté ligy³⁵²

Již bylo zmíněno, že Valašsko a Moldávie, dvě rumunská vojvodství na východ a jihovýchod od Karpat, byly pod tureckým vlivem a kontrolou ve stejné, nebo dokonce větší míře než Sedmihradsko. Konstantinopol a posléze i Vídeň často a ochotně využívaly Rumunů a Sedmihradů proti sobě, a tak tomu bylo i nyní. Vojvoda Michael později proklamoval, že roku 1594 mohl v klidu vládnout ve své zemi coby osmanský vazal, ale nechtěl opustit křesťanskou věc. „*Byl bych ve své zemi. Mohl jsem zůstat v míru a bezpečí, bez jakéhokoliv strachu.*“ Nechtěl ale posilovat osmanskou armádu a zvyšovat její počet se svými vojáky.³⁵³ Jak bylo již zmíněno výše, Michael se připojil ke svaté lize později než Zikmund Báthory, ale zhruba obdobně jako sedmihradský vládce svůj příklon ke křesťanské straně stvrdil masakrem, v němž nechal pobít své věřitele a zbavil se tak dluhů.³⁵⁴ Trojlístek rumunských zemí doplnilo Moldavsko a všechny tři země doufaly, že se minimálně zbaví osmanské nadvlády. Moldavský vojvoda Báthoryho kontaktoval ohledně možného spojení jako první už počátkem roku 1594, jelikož jeho země byla ohrožována Tatary.³⁵⁵ Souběžně z počátku roku 1594 existují dokumenty dokládající, že císařský dvůr v Praze navázal s Valašskem i Moldavskem diplomatické styky a pokouší se s nimi jednat ohledně možného zapojení do protiosmanského boje.³⁵⁶ Překvapivé rovněž není, že se s císařem pokouší jednat také rozmanití pretendenti moldavského trůnu, jako např. vojvoda Wolfgang.³⁵⁷ Každopádně ke spolku rumunských zemí došlo díky činnosti císařského vyslance.³⁵⁸

---

³⁵² Společenstvo všech křesťanů, jejímž cílem bylo vyhnat Osmany z Evropy. v čele papež Klement VIII.

³⁵³ Eudoxiu de HURMUZAKI (ed.), *Documente Privitoare la Istoria Românilor; IV-I*, Bucuresci 1882, s. 230–231.

³⁵⁴ Česká zpráva klade Michaelův nástup na valašský trůn do února roku 1595, nicméně Michal se moci chopil již o dva roky dříve. Bibliografie letákové publicistiky, Č11, Č17.
Viz též edice: Jaroslav KOLÁR, Dvě české noviny o tureckých válkách z přelomu 16. a 17. století, Časopis Matice moravské, 73, 1954, s. 308–314.

³⁵⁵ List vojvody Arona z 6. února 1594. Eudoxiu de HURMUZAKI, *Vol. III.*, Bucuresci 1880, s. 179.

³⁵⁶ *Tamtéž*, s. 179–188.

³⁵⁷ *Tamtéž*, s. 281–283.

³⁵⁸ J. MATOUŠEK, *Turecká válka*, s. 280.; J. JANÁČEK, *Rudolf II. a jeho doba*, s. 323.

První bitvy se odehrály na valašském území a všechny dopadaly vítězně.³⁵⁹ Souběžně s tím, jak Zikmund Báthory zintenzivnil diplomatické styky s císařským dvorem v Praze, vojvoda Michael začal vyjednávat o spojenectví s polským králem ohledně poskytnutí vojenské podpory v bojích s Osmany. Velkokancléř Jan Zamojski ale pomoc odmítl.³⁶⁰ Na jaře 1595 nechal Zikmund Báthory odstranit Arona Moldavského, což pro vojvodu Michaela bylo ovšem výstražným znamením a 20. května 1595 se prostřednictvím svých vyslanců podřídil Zikmundovi v Alba Iulii a přijal sedmihradskou suverenitu.³⁶¹ Tradiční rumunská historiografie věc interpretuje tak, že vazalský slib složili valašští bojaři bez Michaelova vědomí a proti jeho vůli, což se jeví jako nesmyslné.³⁶² Vojvoda vždy vysílal k jednání své věrné, většinou trojici bratrů bojarské rodiny Buzescu, kteří se jmenovali Radu, Stroe a Preda. Vojvodovým jménem většinou jednal Radu Buzescu. Případně někteří autoři zmiňují, že kvůli mezinárodní situaci Michael smlouvu sice přijal, ale nedodržel.³⁶³

5.7 Bitva u Călugăreni a u Giurgiu

Pro rumunskou historiografii emblematická bitva vojvody Michaela proběhla 23. srpna 1595.³⁶⁴ Při zkoumání pramenů si však badatel musí dát hodně práce, aby ji objevil, jelikož tento boj zmiňují, leč název „Călugăreni“ se v nich nenachází.³⁶⁵ ve veřejném prostoru ji zastínila bitva u Giurgiu, jež se odehrála v říjnu stejného roku a kterou posléze sedmihradská strana hojně propagandisticky využívala.

Na křesťanské vojsko původně táhla osmanská armáda pod velením Ferhada paši. Akce se však zdržela vlivem intrik Sinana paši, kterému se posléze zdařilo Ferhada odstranit a znovu se dostat do čela vojska, které tak do Valašska dorazilo v srpnu. Călugăreni se nachází přibližně

---

³⁵⁹ Andrei VERESS, *Campania creștinilor în contra lui Sinan pașa din 1595*. Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii, București 1925. [Křesťanské tažení proti Sinanovi se datuje od roku 1595.]

³⁶⁰ Ilie CORFUS, *Mihai Viteazul și Polonii, cu documente inedite în anexe*, București 1937, s. 10. [Michael Chrabrý a Poláci, s příloženými nezveřejněnými dokumenty.]

³⁶¹ Eudoxiu de HURMUZAKI, *Vol. III.*, București 1880, s. 209–213.

³⁶² Ștefan OLTEANU, *Les pays roumains*, s. 50.

³⁶³ Nicolae TUCRA, *Mihai Viteazul: epopoea de la Călugăreni*, Oradea 1995, s. 12. [Michael Chrabrý: epos o Călugăreni.]

³⁶⁴ Dle staršího datování 13. srpna.

³⁶⁵ Nejmenovaná se vyskytuje např. v neúplně dochované maďarské básni líčící tažení Zikmunda Báthoryho a jejíž autor oslavuje i vojvodu Michaela. Viz Bibliografie letákové publicistiky, **M2**. Viz též SOA Třeboň, *Historica Třeboň V. díl 1593–1659 (1696)*, i. č. 7286, sign. 5804.

na půli cesty mezi Bukurešti a Giurgiu, vyznačuje se lesnatým a bažinatým terénem. Valašsko-sedmihradská armáda, která se Osmanům postavila pod velením Michaela Valašského a Mađara Alberta Királyho, čítala přibližně deset tisíc mužů, kdežto osmanská armáda dle Michaelových odhadů čtyřicet tisíc. Bitva měla začít za úsvitu, trvat až do půlnoci. Podle oblíbené legendy měl Sinan paša zapadnout do bahna, odkud jej osmanští vojáci s obtížemi vyprostilí.³⁶⁶ Když se potom vrátil do tábora, měl prohlásit, že se nikdy v životě nestřetnul s takovými statečnými muži. Krátce poté se mu ale podařilo obsadit Bukurešť.³⁶⁷

Moderní rumunská historiografie už ovšem význam této bitvy v rámci dlouhé turecké války poněkud zpochybňuje.³⁶⁸

Mezitím se k Michaelovi připojil Zikmund Báthory, který dovedl vojsko o síle 23 tisíc mužů³⁶⁹ a po několika střetech (osvobozeno např. valašské Târgoviște) vše směřovalo k bitvě u Giurgiu, která se odehrála mezi 27. až 30. říjnem v krajině plné bažin u Dunaje. Výrazným prvkem byl dřevěný most přes Dunaj, který přecházeli Osmani, utáboření na ostrůvku v řece. Křesťané jej ale ostřelovali, takže se posléze most zřítíl a mnoho osmanských vojáků se utopilo v Dunaji. Tento výjev se velice často zobrazoval. Boj dopadl ve prospěch křesťanů a valašské tažení roku 1595 celkově také. Sinan paša byl proto odvolán z funkce a následujícího roku zemřel.³⁷⁰ s bitvou se též spojovaly nadpřirozené úkazy – v říjnu roku 1595 se údajně nad sedmihradským vojenským ležením objevila kometa, kterou svědci pozorovali déle než hodinu. Zanedlouho z nedaleké skály přilétla orlice, později interpretovaná jako imperátorské znamení předjímací štěstí v bitvě, a dosedla na stan Zikmunda Báthoryho.³⁷¹

---

³⁶⁶ Ve skutečnosti se to prý stalo jednomu ze Sinanových podřízených velitelů, ovšem svržení pyšného a nadutého poturčence do bahna je pro legendy líbivějším prvkem.

³⁶⁷ A. VERESS, *Campania crestinilor*, s. 17–19.; Alexandru ATANASIU, *Bătălia de la Călugăreni, 1595*, București 1928.; N. TUCRA, *Mihai Viteazul*, s. 12–15.

³⁶⁸ L. BOIA, *Rumunsko*, s. 58–59.

³⁶⁹ Výjev přechodu vojska přes hory zachycuje akvarel, jenž se zachoval ve verzi spisu Veita Marchtalera, uloženém ve Vídni. Viz příloha č. 10.

³⁷⁰ Dan CĂPĂȚĂȚĂŤĂ, *Bătălia de la Giurgiu 1595*, București 1999.; P. P. PANAITESCU – C. A. BOBINESCU (ed.), *Mihai Viteazul*, s. 115–120.

³⁷¹ Bibliografie letákové publicistiky, **Č14.**; *Observatio und Betrachtung des Fürsten auf Siebenbürgen von dem nachstehenden Cometen: [anno 1595]*, Wien: Hans Hamm 1596, [online], [citováno 16. 11. 2023]. Dostupné z: <http://www.mdz-nbn-resolving.de/urn/resolver.pl?urn=urn:nbn:de:bvb:12-bsb10198805-6>

5.8 Soudobý životopis Michaela Valašského³⁷²

Jedná se o latinsky psaný životopis vojvody Michaela, který měl šířit jeho slávu v západním světě, a tedy propagandisticky působit ve jménu vojvody a Valašska. Autorův výklad se soustředí na Michaelova vojenská tažení, všechny popisované skutečnosti podřizuje tomu, aby se vojvoda prezentoval v co nejlepším světle, a hlavně jako schopný protiosmanský bojovník. Slezský humanista³⁷³ Balthasar Walther psal kroniku mezi lety 1597–1599, kdy ji publikoval ve Zhořelci, a v úvodu zmiňuje starší kroniku psanou v rumunštině, která oslavovala vojvodovy činy (patrně se nedochovala) a zcela spontánně z obdivu k vojvodovi se rozhodl sepsat kroniku jeho činů.³⁷⁴ Není známo, proč se Walther ocitl u Michaelova dvora, Nicolae Balcescu předpokládal, že působil jako jeden z vychovatelů vojvodova syna, tato domněnka se ale nedá doložit. Nicméně jedna z verzí kroniky obsahuje verše ke cti mladého Mikuláše Pátrašca.³⁷⁵

V první části autor líčí, kterak se Michael dostal k moci, tj. jeho zápas s vojvodou Alexandrem, mužem z moldavského rodu, jenž obsadil valašský trůn na konci roku 1592.³⁷⁶ Alexandr nevládl zemi dobře – nadělal mnoho dluhů, a navíc sem přivedl velké množství Turků, kteří zemi drancovali, znásilňovali ženy a panny, a příliš ochotně jim odevzdával berně. Specifickým desátkem bylo odvedení každého desátého dítěte. Michael byl synem předchozího vladaře země, zámožný bojar³⁷⁷ z Craiovy. *„Byl všem znám jak otcovskou hodností, tak privilegiem narození, harmonickou krásou těla a hrdou postavou. Také byl hoden největší chvály skrze nejvybranější ctnosti, skrze svou velkou zbožnost, skrze svou lásku k vlasti, skrze dobrou vůli vůči jemu rovným, skrze lidskost vůči těm nejméně podobným, nakonec vůči všem skrze spravedlnost, pravdomluvnost, nezlomnost, velkomyslnost a učenlivost mnoha dalších ctností tohoto druhu.“*³⁷⁸ Vojvoda Alexandr proto na Michaela žárlil a vnímal jej jako svého soka,

---

³⁷² Balthasar WALTHER, *Brevis et vera descriptio rerum ab... Iön Michaelae, Moldaviae Transalpinae sive Walachiae Palatino gestarum*, Görlitz 1599. Biblioteca Academiei Române, sign. COD 690507. [Stručný a pravdivý popis činů, jichž se dopustil Michael, pán rumunských zemí, nejskvělejší a nejstatečnější vojevůdce proti nepřátelům křesťanství.]

³⁷³ Německé etnicity.

³⁷⁴ B. WALTHER, *Brevis et vera descriptio*, fol. [1–4].

³⁷⁵ Podrobná studie o kronice s edicí textu v rumunštině viz Dan SIMONESCU, *Cronica lui Baltasar Walther despre Mihai Viteazul in raport cu cronic le interne contemporane*, in: *Studii și materiale de istorie medie*, Vol. III, 1959, s. 7–100.

³⁷⁶ Balthasar Walter tedy uvádí rok 1591.

³⁷⁷ Autor používá termín „bán“ (Bahn).

³⁷⁸ B. WALTHER, *Brevis et vera descriptio*, fol. [6].

proto přikázal, aby jeho ozbrojenci Michaela zatkli a předvedli. Michael se ale vše dozvěděl a pod ochranou andělů Božích uprchl do Uher, odkud brzy odešel do Konstantinopole. Shodou okolností se zde zrovna nacházeli nejpřednější velmožové Valašské země a s velkou hořkostí si stěžovali sultánovi na příkoří, jež zemi způsobuje zlý vojvoda Alexandr, a soudili, že neštěstí v zemi nikdy neskončí, dokud se vládcem nestane Michael. Balthasar Walther nicméně nezamlčuje, že úspěchu napomohly i peníze Michaelova řeckého strýce, bratra jeho matky. Michaela proto slavnostně coby vládce valašské země potvrdí samotný Murad III. Nový vojvoda Michael našel zemi zbídačenou a okamžitě ji začal znovu zvelebovat. Za tím účelem si vypůjčil peníze u tureckých kupců. Zlý sesazený vojvoda Alexandr hanebně uprchl do Konstantinopole, kde spřádal rozmanité intriky, jak by získal vládu alespoň nad rodnou Moldávií. Roku 1597 jej však u sultána pomluvil agent moldavského vojvody Jeremiáše Movily, a Alexandr byl proto uškrcen.

Autor dále pokračuje líčením vzniku protiosmanské svaté ligy iniciované papežem a počátku dlouhé války. Zejména klade důraz na to, jak se sedmihradský vládce Zikmund pokouší přesvědčit Michaela líbivými slovy, aby se k lize připojil, připomínal mu zbídačelý valašský lid, trýzněného osmanskými požadavky a vpády do země. Michal se tedy k lize připojil a sváděl slavné bitvy, dobyl např. Giurgiu a Ráb, odkud do Bukurešti dovedl vzácnou kořist. Toto se samozřejmě neobešlo bez pozornosti Osmanů, kterým Michael lživě tvrdil, že armádu svolal pro svou obranu, jelikož se doslechl, že o valašský trůn usiluje Petr, syn předchozího zlého vojvody Alexandra. Nebylo ovšem možné vymlouvat se donekonečna, navíc Turci přítomní v zemi stupňovali násilnosti, proto se jim Michael se svou armádou postavil. Některé pobil, jiné upálil, někteří utekli. Waltherova kronika dále pokračuje líčením bitev dlouhé války, do nichž se vojvoda Michael, chráněný nebeským milosrdenstvím, zapojil, aby osvobodil křesťany a pobíjel Turky. Autor se též soustředí na potlačení úlohy Zikmunda Báthoryho ve vojenských operacích, stejně tak zamlčuje záležitost podřízení se Michaela sedmihradskému knížeti, osobu císaře Rudolfa II. vyzdvihuje a vychvaluje. Vyjma Michaela zůstává v této části kroniky v popředí Albert Király,³⁷⁹ kapitán sedmihradského vojska, jenž s vojvodou spolupracuje a účastní se bitev po jeho boku. Velký prostor zabírá vyprávění o tažení vojvody Michaela proti Sinanu pašovi, ovšem autor ukazuje i jiný podivuhodný rys vojvodovy osobnosti. Jak potvrdil

---

³⁷⁹ V latinských pramenech Albertus Quiralius. Účastnil se též bitvy u Mezökeresztese. Maďar, který přišel do Sedmihradska z Horních Uher. A. VERESS, *Campania crestinilor*, s. 75–76.

vojvoda Michael i mnozí jeho bojovníci, vojvodu totiž do bitev dlouho doprovázeli dva ochočení jeleni, kteří v časech odpočinku spali vedle jeho postele a nebáli se ani hřmění děl. Naneštěstí jeden z nich zahynul v bitvě u Čalugäreni, druhý neunesl bolest ze smrti svého druha a schoval se v lese, aby se již nikdy nevrátil. „*Kdo by nebyl ochoten sloužit jako voják v táboře velitele tak lidského, a tak šťastného? Po jehož pravici, tak hrdinské, stojí i bázlivi jeleni, nehybně čekající na to, aby s ním sdíleli osud v bitvách, i za cenu ztráty vlastního života.*“³⁸⁰

Větší prostor též získává líčení konfliktů s Poláky, líčení bitvy u Čalugäreni a další vojenské střety. Kronika končí vyprávěním o Michaelově jednání s osmanskými velvyslanci ohledně uzavření mírové smlouvy a jako epilog dodává ještě výše zmíněné oslavné verše. Celkově tedy líčí události proběhlé mezi lety 1592–1597, menším problémem pro orientaci nepoučeného čtenáře zůstává fakt, že autor věci vesměs líčí na přeskáčku, v některých případech s chybnou datací.

Životopis každopádně představuje krásnou ukázkou propagandy Michaela Valašského, s největší pravděpodobností inspirovanou obdobnou činností Zikmunda Báthoryho.

---

³⁸⁰ B. WALTHER, *Brevis et vera descriptio*, fol. [21–22]. Zázračné zvíře figuruje i v případě Zikmunda Báthoryho, viz výše, bitva u Giurgiu.

Arcivévodkyně Marie Christierna Rakouská³⁸¹ a ženská otázka v rumunských zemích

(Biografické intermezzo č. 2)

Pokud prolistujeme encyklopedii významných rumunských žen, těch narozených do 19. století zde napočítáme osmnáct, mezi nimi se nachází mj. matka Michaela Valašského, jeho manželka a metresa. Žádná z těchto osmnácti není panovnicí země, pouze manželky panovníků nebo jejich matky s titulem „Doamna“.³⁸² do vydání této publikace roku 2012 přibyla do přehledu významných rumunských žen Marie Christierna,³⁸³ „paní úžasných schopností, pro ženské pohlaví nezvyklých“.³⁸⁴

Marie Christierna Rakouská přicházela do (po všech stránkách) různorodého regionu. Vnitropolitická situace regionů Valašska a Moldavska se vyznačovala silnou nestabilitou, způsobenou zejména zdejším systémem následnictví, jak již bylo představeno v první kapitole. v zásadě mělo následnictví pouze dvě podmínky: uchazeč musel patřit do domácí vládnoucí dynastie a nesměl být ženského pohlaví. v rumunských knížectvích se pak žena do čela státu dostala pouze jako regentka za svého příliš mladého syna, a to ještě v mladším období.³⁸⁵ Stejně tak bývali vyloučeni z nástupnictví potomci z ženské linie, existovaly ale výjimky, jež se prosadily.³⁸⁶ Obecně ovšem ženy ve všech třech rumunských zemích jen zřídkakdy získávaly

---

³⁸¹ Christierna je německá dobová verze jména Kristina, jež souvisí s neustáleným pravopisem rané nové horní němčiny (Frühneuhochdeutsch).

³⁸² Doamna se do angličtiny překládá jako „Lady“.

³⁸³ George MARCU (coord.), *Enciclopedia personalităților feminine din România*, București 2012, s. 40.; Lajos SZÁDECZKY, *Báthori Zsigmondné Mária Krisztierna*, in: Századok, 1883. [Marie Christierna, manželka Zikmunda Báthoryho.]; Kalmán BENDA, *Erdély végzetes asszonya: Báthory Zsigmondné Habsburg Mária Krisztierna*, [Budapest] 1886. [Osudová sedmihradská žena: Marie Christierna Habsburská, manželka Zikmunda Báthoryho.]

Kromě jiných publikací uváděných dále v poznámkách se dějinami žen v rumunských zemích zabývají tyto monografie, zaměřují se však na mladší období, než je podstatné pro disertační práci.

Violeta BARBU, Maria Magdalena SZÉKELY a kol., *Grădina rozelor: femei din Moldova, Țara Românească și Transilvania (sec. XVII–XIX)*, București 2015. [Zahrada růží. Ženy z Moldavska, Valašska a Sedmihradska (17.–19. století).]; Constanța VINTILĂ-GHIȚULESCU, *Patimă și desfătare: despre lucrurile mărunte de viață cotidiane în societatea românească 1750–1860*, București 2017. [Vášeň a rozkoš: o drobnostech každodenního života v rumunské společnosti 1750–1860.]

³⁸⁴ Giorgio TOMASI, *La Battorea*, Conegliano 1609, s. 21. Nepublikovaný překlad Marie Kronbergerová.

³⁸⁵ Viz seznam panovníků v příloze. Ion BULEI, *A History of Romania*, Bucharest 2007, s. 14–49; L. BOIA, *Rumunsko*, s. 56–57.

³⁸⁶ V období, kterým se zabývá disertační práce, např. Radu Serban. Viz A. PIPPIDI, *O genealogie*, s. 77.

politické úřady a za manželova života se obvykle držely v pozadí. Obvykle na dlouhou dobu mizí ze zorného úhlu pramenů a informace bývají stručné. Zdejší patriarchální společnost se vyznačovala rozdíly podle společenského postavení, věku a vlastností, které se na každém kroku projevovaly v oblékání, chování a dvorské etiketě.³⁸⁷ Ani u vysoce postavených žen tak v tomto období nelze sepsat podrobnější životopisy.

V případě Valašska a Moldavska je nutno zmínit roli pravoslavné církve. Ta uznávala u jednotlivce legitimní tři manželské svazky a jakémukoliv dalšímu již nechtěla požehnat. i u zdejších vojvodů ovšem bývalo zvykem udržovat neformální intimní vztahy s více ženami. Mezi případnými legitimními i nelegitimními potomky jistě existovala nějaká hierarchie, ale co se týkalo nároku na panovnický trůn, o štěstí se ve zdejší historii pokoušel klidně i levoboček, jak jsem nastínila v první kapitole, a v několika případech i muž spřízněný s vládnoucím rodem po přeslici. (To se týkalo například jednoho protagonisty této práce, Jeremiáše Movily.)³⁸⁸

V politickém životě měly zvláštní postavení ženy z vládnoucí rodiny. Ať už se jednalo o manželku panovníka, či jeho matku nebo dceru, těšily se zvláštní pozornosti současníků. Ta se přirozeně zaměřovala na ženu, která hrála v politickém životě významnější roli, což nejčastěji splňovala panovnickova manželka. Vladaři rumunských zemí si podle aktuální politické situace manželky vybírali ve vládnoucích rodinách jiných států, nebo i mezi domácími šlechtickými rody (a v těchto případech se sňatek se šlechtickou dívkou a panovníkem nevnímal jako morganatický). ve starším středověku tak panovnické nevěsty pocházely např. z Litvy, Kyjevské Rusi nebo Srbska. Od konce 16. století byly častější svatby mezi Valašskem a Moldavskem navzájem. Vzhledem k výše zmíněné nestabilitě v rumunských zemích panovník často potřeboval podporu silné bojarské rodiny ve vlastní zemi, a v tom případě volil manželku v řadách domácí šlechty, nebo do potřebného aristokratického rodu provdal vlastní dceru.³⁸⁹ Výjimečnou volbu choti učinil moldavský vojvoda Petr VI. Kulhavý, který se po smrti své první ženy oženil se svou nerovnorodou milenkou – což tehdy byla jeho otrokyně jménem Irina, romského původu, již osvobodil z otroctví a nechal pokřtít. Dlužno podotknout, že tak

---

³⁸⁷ Șarolta SOLCAN, *Femeile din Moldova, Transilvania și Țara Românească în evul mediu*, București 2005, s. 204, 268.

³⁸⁸ Ș. S. GOROVEI, *Mușatinii*, s. 10.

³⁸⁹ S. SOLCAN, *Femeile din Moldova*, s. 212–215; 233.

učinil ve chvíli, kdy se definitivně vzdával vlády v Moldavsku a uchýlil se do Bolzana, kde i s Irinou dožil.³⁹⁰

V regionu Valašska a Moldavska známe jména manželek panovníků, informace o nich ovšem bývají velmi stručné. Dochovaly se portréty byzantského stylu, většinou fresky v kostelech nebo kláštorech, kde jsou tyto ženy vyobrazeny po boku svých manželů, zakladatelů té které církevní budovy. Krásnou ukázkou představuje podobizna moldavské kněžny Evdochie (zemřela 1467), první ženy knížete Štěpána Velikého, rodem kyjevské princezny. Freska s touto ženou se původně nacházela v Jasech, později byla přenesena do kostela sv. Jiří v Suceavě. Evdochia je zde oblečena ve vyšívaných šatech s dlouhými, volnými rukávy, které stylově odpovídají oděvům, jež nosily byzantské císařovny. na krku má trojitý perlový náhrdelník, hlavu zdobí zlatá koruna byzantského typu s ozdobnými kvítky.³⁹¹ Takto si můžeme představit typickou manželku panovníka Moldavska či Valašska ve slavnostním odění. Východní styl se v tomto regionu preferoval hluboko do 18. století. Andrei Pippidi zmiňuje nejmenovanou choť valašského panovníka, která „*musela po návratu z exilu, který ji zavedl do Vídně a Itálie, opustit brokátové satény Benátek a vzít si slavnostní šat, který nebyl ničím jiným než elegantním konstantinopolským*“,³⁹² což ukazuje, jak se západní styl v těchto regionech ve sledovaném období netoleroval.

Za časů raného novověku, který v rumunském prostoru odpovídá pozdnímu středověku, ženy začínaly hrát výraznější roli. Například srbská princezna Milica Despina, narozená někdy kolem roku 1487, se v roce 1505 provdala za valašského prince Neagoe Basaraba, který posléze držel valašský trůn v letech 1512–1521. Postupně porodila šest dětí, z nichž polovina se dožila dospělého věku. Kněžna Milica Despina proslula jako mecenáška umění. Nacházíme ji vyobrazenou nejen s manželem, ale i s jejich dětmi. na známé fresce pocházející z kláštera v Curtea de Argeș³⁹³ je zobrazená, jak společně s chotěm drží model kláštera. Milica Despina má na hlavě zlatou honosnou korunu byzantského typu zdobenou okvětními lístky a bohatými řetízky, oděna je do brokátových šatů srbského stylu. U nohou knížete a kněžny vidíme jejich

---

³⁹⁰ Gheorghe DAVID, *Petru Șchiopul (1574–1577, 1578–1579, 1582–1591)*, București 1984. [Petr Kulhavý.] Eudoxiu de HURMUZAKI, *Documente privitoare la istoria romanilor, Vol. XI*, București 1900, s. 236–246.

³⁹¹ Nicolae IORGA, *Portretele doamnelor române/ Portraits des princesses roumaines*, Bucarest 1937, s. 6.

³⁹² A. PIPPIDI, *Byzantins, Ottomans, Roumains*, s. 163.

³⁹³ Místo prvního významného sídla valašských vládců, doslova přeloženo „Dvorec na řece Argeș“. Freska se dnes nachází v Muzeul Național de Artă al României v Bukurešti.

šest dětí (tři prince na straně Neagoe Basaraba, tři princezny u Milice Despiny), oblečených do méně honosných oděvů, na hlavách zlaté korunky bez ozdob.³⁹⁴ Celek tak tvoří pozoruhodný rodinný portrét. Existuje i pozdější zajímavé vyobrazení Milice Despiny ve stylu ikony. Zarmoucená kněžna je tentokrát oblečená ve smutečním černém oděvu s dlouhým závojem, který sahá až na zem, v náruči drží syna Teodosia, jenž má na hlavě zlatou knížecí korunu. Portrét jako celek připomíná pietu, takže se dá předpokládat, že vznikl někdy po roce 1522, kdy kněžna Milica Despina po synovi truchlila. Mladičský Teodosius se stal knížetem po smrti svého otce roku 1521 se svojí matkou a strýcem jako regenty. Matka se mu tedy snažila zajistit trůn, bohužel ale neúspěšně, protože o tři měsíce později Teodosia zajali Osmané a kněžna Milica musela se svými dcerami uprchnout do Sedmihradska, kde žila v Sibiu pod ochranou uherského krále Ludvíka Jagellonského. Teodosius již roku 1522 zemřel v Konstantinopoli. Milica Despina dlouho pobývala v sedmihradském exilu a její dcery se postupně staly manželkami moldavských i valašských panovníků. Později vstoupila do valašského ortodoxního kláštera v Ostrově, přijala jméno Platonida a zemřela roku 1554.³⁹⁵

Panovnický manželský pár většinou vedl oddělený život a panovnice měly svůj vlastní dvůr, ovšem období toho manželova se stejnou etiketou. Dvorní dámy pocházející z bojarských rodů zde zastávaly postavení podle toho, jak důležitou funkci vykonávali jejich manželé u dvora knížete. ve Valašsku se domácnost panovnice nacházela v oddělených komnatách v rámci jednoho paláce, v Moldavsku kněžny obývaly svůj vlastní palác a měly svou vlastní kapli. Dvůr kněžny byl ovšem podřízen rozhodnutím knížecího dvora. Hosté z ciziny samozřejmě museli vzdávat kněžně stejné pocty jako knížeti, vykonat u ní návštěvu a věnovat jí bohaté dary. v obvyklých poměrech se ale panovnický manželský pár příliš nestýkal, a pokud býval kníže příliš ovlivňován svou ženou, považovalo se to za negativum. (a stejně tak, pokud jej příliš okatě ovlivňovala milenka, což se stalo např. vojvodovi Michaelovi, viz dále.)³⁹⁶

Jak již bylo zmíněno, významnější postavení získávala panovnice po manželově úmrtí, a zejména v případě, pokud byl její syn příliš mladý a neschopen samostatně vládnout. v tomto případě se ukázalo, jestli se v ženě skrývá silná osobnost, schopnost vytvářet politické strategie i manévrovat mezi domácí opozicí a osmanským či jiným vměšováním. Obvykle se regentka

---

³⁹⁴ N. IORGA, *Portretele doamnelor române*, s. 8.

³⁹⁵ G. MARCU (coord.), *Enciclopedia personalităților feminine*, s. 30.

³⁹⁶ S. SOLCAN, *Femeile din Moldova*, s. 214–218.

snažila zajistit přízeň Vysoké porty. Jako další zajímavou osobnost je proto nutno zmínit valašskou kněžnu Chiajnu (vlastním jménem Anna, 1525–1588), moldavskou princeznu narozenou v Polsku, kterou současníci oceňovali jako bytost obdařenou mužským rozumem. Chiajna se roku 1545 provdala za Mirceu Pastýře a o čtrnáct let později se po manželově smrti stala regentkou za dvanáctiletého syna Petra Mladšího. v této roli se rozhodla upevňovat svoji pozici, ohroženou opozičními domácími bojary i nemilostí sedmihradského vévody Jana Zikmunda Zápolského, s osmanskou podporou. Osmanským Turkům často posílala bohaté dary a jednu ze svých dcer nechala dokonce provdat za budoucího sultána Murada III.³⁹⁷ Navzdory tomu roku 1575 upadla v sultánovu nemilost a ten ji nechal vyhostit do syrského Aleppa, kde o třináct let později zemřela.³⁹⁸

Třetím příkladem je Kateřina Salvaresso (zemřela 1590), žena pocházející z řecko-italské šlechtické rodiny usazené v Konstantinopoli, která se roku 1565 vdala za valašského knížete Alexandra II. Katolička Kateřina ovšem musela konvertovat k pravoslaví. Její manžel zemřel v roce 1577 a Kateřina se ujala regentské vlády za dvanáctiletého syna Mihneu, přičemž stejně jako její předchůdkyně se snažila přežít proosmanskou politikou. Nicméně roku 1583 se Osmanům rovněž znelíbila a musela odejít do exilu v libanonském Tripolisu. Její syn později konvertoval k islámu, proto je znám jako Mihnea Turek. Po dvou pokusech o vládu ve Valašsku dožil v osmanském exilu.³⁹⁹

Z prostředí Moldavska, kde bylo nutností manévrovat mezi Osmanskou říší a zájmy polského krále, musím představit kněžnu Ruxandru (Roxana; 1538–1570),⁴⁰⁰ manželku moldavského knížete Alexandra Lăpușeanu, která byla dcerou dřívějšího moldavského panovníka Petra a jeho srbské manželky Eleny Branković.⁴⁰¹ Regentkou za syna Bohdana se stala roku 1568 – v této době již trpěla neznámou nemocí a za necelé tři roky také zemřela, takže řídila zemi velmi krátce. v protikladu k předchozím kněžnám Ruxandra nebyla v zemi cizinkou, ale pocházela z domácí dynastie. Patrně díky tomu lépe rozuměla moldavskému prostředí a nevystupovala tak autoritářsky, přičemž dokumenty nesignovala coby vládkyně země, ale jako matka knížete

---

³⁹⁷ Ostatní dcery provdala za fanariotské šlechtice žijící v Osmanské říši.

³⁹⁸ G. MARCU (coord.), *Enciclopedia personalităților feminine*, s. 35.

³⁹⁹ Tamtéž, s. 36.

⁴⁰⁰ Nevlastní sestra valašské kněžny Chiajny.

⁴⁰¹ Mimořádně, nevlastní sestra výše zmíněné Milice Despiny.

Bohdana. Kronikáři na ni proto vzpomínali v dobrém jako na ženu, která vedla zemi s velkou moudrostí. v kontrastu k Ruxandře hodnotili negativně její matku, Srbku Elenu, která též panovala jako poručnice svých synů, coby zlou ženu, jež zemi přinášela utrpení a tvrdé represe. Politicko-rodinné spory vyvrcholily tím, že Elenu nechal zavraždit její zeť.⁴⁰²

Regentky tedy poté, co jejich syn přišel o vládu, odcházely do exilu, kde často žily v hmotném nedostatku. i v takových neradostných časech si ale udržovaly panovnickou tvář. „*Ti, kdo se s paní Chiajnou setkali v Aleppu, o ní řekli, že je ‚starou valašskou královnou‘... Je to dobrá žena, která umí dobře turecky a arabsky. Proto se těší velké úctě poddaných v zemi a ti doufají, že se vrátí‘ a také doufají, že se bude moci vrátit se svým synem.*“⁴⁰³

Dosud byla řeč pouze o Valašsku a Moldavsku, je třeba popsat také situaci v samotném Sedmihradsku. Sedmihradské prostředí ovšem představovalo zajímavou zemi na pomezí Západu a Východu, avšak oproti zbylým rumunským zemím mělo poměrně mladou historii, která se dá sledovat od 40. let 16. století. Od počátku existence Sedmihradska jako autonomního státu hrály důležitou roli regentky. Vévoda Jan Zikmund byl v roce 1540, kdy zemřel jeho otec Jan Zápolský, teprve několikadenním dítětem, takže se vlády ujala jeho matka Isabela Jagellonská, rodem polská princezna a z matčiny strany Italka. Vzdělaná, inteligentní žena, která mluvila čtyřmi jazyky. Sňatkem s Janem Zápolským⁴⁰⁴ se stala uherskou královnou. Od počátku aktivně hájila synova práva na uherskou královskou korunu. Isabela zůstala po boku Jana Zikmunda až do konce svého života v roce 1559. Jako předchozí zmíněné ženy byla regentkou v neklidné době, kdy o Sedmihradsko bojovali Habsburci a Osmané, přičemž místní šlechta se snažila utvářet instituce a směřování nového státu. Isabela čelila výpadům ze strany habsburské monarchie s podporou Osmanů a střídajících se panovníků ve Valašsku a Moldavsku, přičemž se musela srovnávat s vlivem biskupa Jiřího Martinuzziho,

---

⁴⁰² S. SOLCAN, *Femeile din Moldova*, s. 228.; N. IORGA, *Portretele doamnelor române*, s. 10.; G. MARCU (coord.), *Enciclopedia personalităților feminine*, s. 37.

⁴⁰³ S. SOLCAN, *Femeile din Moldova*, s. 230.

⁴⁰⁴ Zápolského vazby na Polsko-litevskou unii se datovaly dávno před bitvu u Moháče, mimo jiného jeho sestra Barbora Zápolská (1495–1515) byla první manželkou polského krále Zikmunda I. Starého, otce Isabely Jagellonské. Barbořina jediná přeživší dcera Hedvika Jagellonská (1513–1573) se provdala do Braniborska a později vznášela nárok na dědictví po zemřelém Janu Zikmundovi Zápolském. Viz Niedersächsisches Landesarchiv, Abteilung Wolfenbüttel, sign. NLA WO 1 Alt 23 Nr. 46.

místodržitele.⁴⁰⁵ Během jejích časů došlo k odtržení sedmihradského území od uherské koruny a vytvoření autonomního státu.

Po smrti královny Isabely se v podstatě další výraznou ženskou osobností v čele Sedmihradska stala právě arcivévodkyně Marie Christierna coby manželka panovníka země, ačkoliv se tímto směrem neubíraly její ambice. v předchozí generaci Zikmundův otec Kryštof Báthory zastával úlohu místodržitele, zastupujícího Štěpána Báthoryho, jenž vládl v Polsku. a o Zikmundově matce, Alžbětě Bočkajové, se dochovalo velmi málo informací. Alžběta se narodila někdy v 50. letech 15. století ve (spíše méně významné) uherské šlechtické rodině a za Kryštofa Báthoryho se provdala asi roku 1571 – v této době zastával pozici hejtmana ve Varadíně. Byla silnou podporovatelkou reformace v zemi, věnovala velké finanční částky překladateli Bible Kašparu Károlymu, a sedmihradská šlechta na její počest nechala razit zlaté mince s bočkajovským erbem. Také je známo, že ovládala latinu. Alžběta Bočkajová zemřela v Alba Iulii 15. února 1581 a krátce poté ji následoval i její manžel.⁴⁰⁶

V této době bylo Zikmundu Báthorymu přibližně deset let a v jeho výchově po matčině smrti nehrála roli žádná výrazná ženská osobnost. Báthoryho despekt k ženám odráží epizoda, kterou později zaznamenal jezuita Antonio Possevino. Podle jeho relace sedmiletý Zikmund jednou debatoval se svou protestantskou matkou, která se jej snažila přimět, aby opustil katolickou víru. Soudila, že jej ke katolictví vede strach ze strýce Štěpána, polského krále. Zikmund ale prý odpověděl: „Úcta ke králi není příčinou, která mě nutí být katolíkem, ale dobře vím, že král a můj otec kníže, kteří jsou katolíci, mají lepší hlavu než žena jako ty.“⁴⁰⁷ Větší úspěch měla Alžběta Bočkajová u svého staršího dítěte, dcery Kristiny. Její datum narození neznáme, pouze se předpokládá, že v době smrti jí nebylo více než osmnáct let. Kristina byla do matčiny smrti vychovávána jako evangelička a protestantství se nikdy nezřekla, takže i po svatbě s katolíkem (viz níže) navštěvovala v Polsku luteránské bohoslužby.⁴⁰⁸ Následně dívku vychovávala babička z matčiny strany, též oddaná protestantka Kristina Sulyoková.⁴⁰⁹ Není známo, jaký měl

---

⁴⁰⁵ Małgorzata DUCZMAL, *Izabela Jagiellonka., op. cit.*; S. SOLCAN, *Femeile din Moldova*, s. 229.

⁴⁰⁶ <https://www.derimuzeum.hu/muzeumtortenet.php?id=159> [5. 7. 2020].

⁴⁰⁷ M. HOLBAN (ed.), *Călători străini II.*, s. 576. [Zahraniční cestovatelé o rumunských zemích.]

⁴⁰⁸ Ágnes MÁTÉ, *Griseldis Báthory, the Disobedient Bride or the Unsuccessful Taming of a Heretic Shrew*, in: *Odrodzenie i Reformacja w Polsce*, LXV, Warszawa 2021, s. 191–215. Dostupné z: https://rcin.org.pl/Content/233555/PDF/WA303_270548_A512-65-2021_OiR-Mate.pdf

⁴⁰⁹ *Tamtéž*, s. 206–207.

Zikmund k sestře vztah, patrně ale také ne příliš vřelý, protože je známa její hojnější korespondence s příbuzným Ondřejem Báthorym, budoucím kardinálem, nežli s vlastním bratrem. Kristinu na příkaz královského strýce vzdělávali v latině i četbě klasických děl, současníkům připadala jako spíše „chlapecká“ dívka, již zajímala hlavně jízda na koni a lov. v roce 1583 (dva roky po smrti rodičů) se uskutečnila její svatba⁴¹⁰ s polským kancléřem Janem Zamojským.⁴¹¹ Tehdy se Zikmundova (patrně) třináctiletá sestra objevuje v pramenech pod jménem Griselda.⁴¹² Zdá se ale, že s chotěm začali manželsky žít až o několik let později, jelikož první těhotenství Kristiny-Griseldy se sleduje až k roku 1589, kdy v srpnu porodila mrtvou holčičku. Musela ale zanedlouho poté otěhotnět, jelikož podruhé rodila v březnu následujícího roku, opět děvče. Krátce po porodu se ale Kristina-Griselda nakazila neštovicemi a zemřela, přičemž dítě svou matku přežilo asi o dva týdny. Co se týče reakce Zikmunda Báthoryho na sestřinu smrt, spolehlivě se ví pouze to, že si od ovdovělého švagra vyžádal zpět její věno.⁴¹³ Kristina-Griselda byla každopádně velmi vzdělaná žena, o čemž svědčí dochovaná korespondence psaná vyspělou latinou.⁴¹⁴

Se švagrovou se tedy Zikmundova manželka nikdy nepotkala, jednalo se ale o poslední výraznější ženskou osobnost na sedmihradském dvoře. Marie Christierna se narodila 10. listopadu 1574 ve Štýrském Hradci. Byla nejstarší sestrou budoucího císaře Ferdinanda II. a třetím z celkem patnácti dětí narozených ze šťastného manželství Karla II. Štýrského, vládce tzv. Vnitřních Rakous, a Marie Anny Bavorské. Během devatenácti let (1571–1590) se na štýrském dvoře narodilo devět dcer. Jedna z nich, Alžběta, zemřela v dětském věku a dvě v době svého zasnoubení. Pět arcivévodkyň se provdalo, pouze jedna, Eleonora, zvolila život

---

⁴¹⁰ U příležitosti sňatku Kristiny-Griseldy a Jana Zamojského vzniklo několik oslavných spisů a gratulací. Např. Mateusz PISKORZEWSKI, *Ad Illustrissimum D. Ioannem Zamoiscium R. P. Cancellarium. Et Exercituum Imperatorem. De Nuptiis cum Illustriss. Domina D. Griselide Bathorrea, Translyvaniae*, Kraków 1583. Országos Széchényi Könyvtár, sign. Röpl. 307.; Reinhold HEIDENSTEIN, *De Nuptiis Illustrium Ioan. De Zamoscio R. P. Cancellarii excitt. Praefecti: Ac Griseldis Bathorreae, Christophori Transylvaniae principis, et Sereniss. Stephani Poloniae Regis fratris filiae: Ad Illustrissimum Principem Georgium Fridericum Marchionem Brandenburgen. in Prussia Ducem R. H. S. R. Epistola*, Kraków 1583. Országos Széchényi Könyvtár, sign. Röpl. 304.; Jan KOCHANOWSKI, *In Nuptias Illustrium Ioan de Zamoscio, R. P. Cancellarii, et exercitum Praefecti: Ac Grisledis Bathorrheae Christophori Transylvaniae principis et Sereniss. Stephani Poloniae regis fratruis, filiae. Epithalamion*, Kraków 1583. Országos Széchényi Könyvtár, sign. Röpl. 301.

⁴¹¹ Nicméně o její ruku žádal např. sousední vládce, vojvoda Petr Náušnička. Poselství vedl Janovan Franco Sivori, vojvodův tajemník, který cestu do Sedmihradska učinil jedním z hlavních témat vlastních sepsaných Pamětí. Viz A. VRANCEANU PAGLIARDINI (ed.), *Memoriale delle cose occorse*, s. 22.

⁴¹² I. HORN, *Andrzej Batory*, s. 62–65.

⁴¹³ I. HORN, *Andrzej Batory*, s. 171–172.

⁴¹⁴ Tünde LENGYELOVÁ, Gábor VÁRKONYI, *Báthory – život a smrt*, Praha 2009, s. 73.

v klášteře. Díky sňatkům těchto pěti dívek, které se všechny uskutečnily po smrti jejich otce v roce 1590, byly pod vedením jejich katolické matky Marie Bavorské navázány a potvrzeny vztahy s dalšími významnými evropskými dynastiemi. Během 16 let se Anna a Konstancie staly polskými královnami, Marie Christierna sedmihradskou kněžnou, Markéta španělskou královnou a Marie Magdalena toskánskou velkovévodkyní. Pro ovdovělou arcivévodkyni Marii Annu měly rodinné vztahy velký význam, o čemž svědčí i to, že osobně doprovázela své dcery na cestě ke dvorům jejich manželů.⁴¹⁵

Svazek mezi arcivévodkyní a sedmihradským knížetem byl důsledkem smlouvy uzavřené mezi císařem Rudolfem II. a Zikmundem Báthorym v lednu 1595, v níž bylo Sedmihradsko, dosud země pod svrchovaností Osmanské říše, přiděleno Báthorymu a jeho mužským dědicům jako dědičné knížectví pod svrchovaností císaře. Jednou z podmínek této smlouvy byl sňatek sedmihradského knížete s jednou z dcer Marie Anny Bavorské, aby tak byl zakotven svazek – rovněž příbuzenský – s rakouským domem. Při předběžných jednáních o sňatku si Sedmihradští vymínili, že sňatek Zikmunda Báthoryho s arcivévodkyní Gregorií Maxmiliánou nebo její starší sestrou, kterou v tomto případě mohla být pouze Marie Christierna, bude uzavřen na masopust roku 1595. Pokud by ani jeden z těchto svazků nebyl možný, uvažovali Sedmihradští o dceři toskánského velkovévody Francesca II. de Medici a Johany Rakouské, tj. Marii Medicejské – rovněž s vazbami na rakouský rod. (Marie Medicejská se později stala francouzskou královnou.) Sňatek s Gregorií Maxmiliánou však již nebyl možný kvůli jejímu zasnoubení s budoucím španělským králem Filipem III., a proto se jednání posléze soustředila na Marii Christiernu.

Přestože arcivévodkyně Marie Anna nebyla tomuto spojení nakloněna, hlavně tedy proto, že jí situace v Sedmihradsku kvůli osmanské hrozbě připadala nestabilní, podřídila se přání Rudolfa II., které jí bylo sděleno po ukončení jednání na konci ledna 1595. Císař považoval toto spojení za nezbytné pro dobro celého křesťanstva.⁴¹⁶

---

⁴¹⁵ Dvakrát proto cestovala kvůli svatebním záležitostem svých dcer do Polska a jednou do Španělska a Sedmihradska. Cesta do Florencie však nebyla možná, protože arcivévodkyně zemřela několik měsíců před svatbou dcery Marie Magdaleny, v roce 1608. Viz Katrin KELLER, *Erzherzogin Maria von Innerösterreich (1551–1608)*, Wien 2012.

⁴¹⁶ Zajímavé je, že Marie Anna Bavorská kdysi figurovala jako jedna z kandidátek na nevěstu Jana Zikmunda Zápolského. v rámci předběžných jednání o smlouvě ve Špýru (1570) mezi císařem Maxmiliánem II. a Janem Zikmundem, v níž se Jan Zikmund zřekl titulu uherského krále ve prospěch Maxmiliána a byl odškodněn titulem sedmihradského knížete, byl jednou z předběžných podmínek právě sňatek Zápolského s císařovou neteří Marií Annou. Ten se ale nakonec neuskutečnil.

Již 27. února 1595 dorazila do Štýrského Hradce sedmihradská delegace v čele s Báthoryho strýcem Štěpánem Bočkajem a po několikadenním jednání za přítomnosti arcivévody Maxmiliána, tehdejšího místodržitele za nezletilého arcivévodu Ferdinanda (jenž se v té době vracel ze studií v Ingolstadtu) byla 5. března podepsána svatební smlouva. Zanedlouho se konala symbolická svatba v zastoupení. Patrně ještě ve Štýrském Hradci vznikl svatební portrét Marie Christierny, který namaloval Ottavio Zanuoli. Arcivévodkyně má bílé šaty z brokátu a perlovými ozdobami, kde rozpoznáme její iniciály, MC. na záda jí dopadají rozpuštěné světlé vlasy.⁴¹⁷

Poté, co smlouvu schválily obě strany, nevěsta putovala v doprovodu své matky asi měsíc a půl do Sedmihradska. Cesta se prodloužila i kvůli tomu, že Marie Christierna v Košicích ulehla s horečkou.

Nakonec ale průvod do Sedmihradska v pořádku dorazil a Zikmund Báthory vyjel nevěstě a budoucí tchýni naproti s bohatým doprovodem. Ženich a nevěsta se tak osobně setkali teprve pár dní před svatbou, která se konala 6. srpna v katedrále v Alba Iulii. ve své době se jednalo o důležitou politickou událost s celoevropskou rezonancí. Marie Christierna dorazila v doprovodu šesti tisíc rytířů. Ženich a nevěsta byli bohatě oblečeni: Zikmund měl červené, sametové šaty, jeho nevěsta modré a plášť s drahými kameny. Všichni hosté měli bohaté oděvy, pouze Štěpán Bočkaj zvolil úplně černý oděv, pouze na dolman připevnil zlatý řetěz s drahokamy. Slavnosti se účastnili hosté z Valašska a Moldavska, turečtí a tatarští vyslanci.⁴¹⁸ „*Jakkoli by [svatba] v době míru byla slavena s největší pompou a nádherou, nebyla méně noblesní a skvostná, jak se očekává od knížete, jakkoli je zcela ponořen do úvah o válce a je ve zbrani, aby se mohl vydat pokořit nepřitele. Avšak to, co dodalo sňatku největšího lesku a významu, byla přehlídka početné ozbrojené kavalérie a dary v podobě peněz, klenotů a dalších předmětů, které Jeho Výsosti daroval lid a jemu poddané panstvo, mimo jiné sto devět zlatých a stříbrných pohárů různé velikosti od četných dárců, dva honosné perlové náhrdelníky a osm kusů tkaniny ze zlata pro Nejjasnější nevěstu a překrásný kůň honosně vybavený šavlí zdobenou drahokamy pro Nejjasnějšího ženicha, dar od jeho valašského místodržitele [tj.*

---

⁴¹⁷ Alfred AUER, Wilfried SEIPEL, Prinzenrolle: Kindheit vom 16. bis 18. Jahrhundert, Innsbruck / Wien 2007, s. 72–73.

⁴¹⁸ *Grundliche Beschreibung und Eigentlicher Bericht... Copulation*, Wien 1595. Národní knihovna ČR, sign.

Michaela Valašského, pozn. H. Ch.].⁴¹⁹ Stejného dne Marie Christierna podepsala renunciační listinu.⁴²⁰

U příležitosti tohoto sňatku se také řešila otázka materiálního zabezpečení sedmihradské kněžny. Marie Christierna obdržela od manžela 60 tisíc zlatých a jako zástavu této částky dostala panství hradu Făgăraș, což se stalo zvyklostí i u následujících sedmihradských svateb. Díky tomuto sňatku upevnil Báthory svoji vládu nad Sedmihradskem s podporou habsburské říše, získal příbuzenství s římskoněmeckým císařem, stal se knížetem Svaté říše římské a o dva roky později obdržel řád Zlatého rouna. Pro Habsburky tedy sňatek znamenal možnost dostat Sedmihradsko pod svou sféru vlivu a pro Zikmunda Báthoryho zase šanci protiosmanského spojení a ochrany. a stejně tak potvrzení sedmihradské autonomie spolu s potvrzením suverenity vládce Sedmihradska.

Arcivévodkyně Marie Anna se vrátila do Štýrského Hradce 16. října 1595. Po svatbě zůstaly matka a dcera v kontaktu prostřednictvím časté korespondence, jak bylo v této arcivévodské rodině obvyklé. Již koncem srpna 1595 se Marie Christierna svěřovala s problémy v citových vztazích s manželem – čímž tedy přichází poněkud bulvární stránka tohoto manželského svazku. na podzim roku 1595 byla Marie Christierna přesvědčena o mužově lásce, nicméně nějaké zlé kouzlo mu prý brání, aby se k ní přiblížil. Tato domněnka se později vracela v aktech týkajících se prohlášení manželství za neplatné, což bylo posléze možné z důvodu absence pohlavního styku mezi manželi. Tato domnělá magie bránila citovému a fyzickému vztahu mezi nimi a Marie Christierna o ní proti Zikmundovu výslovnému přání informovala svou matku. Několikrát se pokoušeli Zikmunda vyléčit pomocí léků, z nichž některé Marii Christierně poslala matka, a byly použity i alternativní metody léčení pomocí voskových figurín, které představovaly manželský pár. v současnosti se maďarští historikové (např. László Nagy) většinou domnívají, že příčinou byla Báthoryho homosexuální orientace, v dobových

---

⁴¹⁹ Bibliografie letákové publicistiky, **I15**.

⁴²⁰ Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, sign. UR FUK 1468.

pramenech se objevují teorie o impotenci,⁴²¹ kterou uvrhla na Zikmunda čarami⁴²² jako pomstu Markéta Majláthová, matka bratrance Baltazara, kterého kníže nechal zabít. Dále pak verze, že nemocně vyhlížející Marie Christierna Báthoryho nepřitahovala.⁴²³ Vyskytla se i teorie, že intimní styk odmítala samotná Christierna, která prý již od mládí pod vlivem jezuitů tíhla k církevnímu životu a hodlala proto žít s manželem pouze jako sestra. z pramenů nicméně vyplývá, že v počátcích manželství Zikmund a Marie Christierna lože sdíleli a o naplnění manželství se pokoušeli, kvůli mužově impotenci se to ale nikdy nepodařilo. Přičemž mladší prameny doby Gabriela Bethlena a pozdější nikdy nezmiňovaly homosexualitu, ačkoliv se jinak rod Báthory snažili líčit v co nejtemnějších barvách, a i o osobě Zikmunda Báthoryho byla zmiňována kdekaká absurdita. Takto např. referoval dobový kronikář Ambrus Somogyi: „Když Zikmund [Báthory] vyšel z matčina lůna, měl obě ruce sepnuté a plné krve. a když ho potom po přestřížení a podvázání pupeční šňůry vložili do teplé vody, aby z něj podle zvyku porodních bab smyli zbytky krve, proměnil se v rybu, a tu a tam šplouchl zadkem do vody. Všichni přítomní se při pohledu na něj zděsili, jak to v takových chvílích bývá, a zírali, jak to dopadne, ale za půl hodiny se vrátil do lidské podoby.“⁴²⁴ Zdá se zvláštní, že by se nezmiňovala odlišná sexuální orientace, pokud by existoval jen stín podezření. Tato otázka ovšem patrně nebude nikdy spolehlivě zodpovězena.

---

⁴²¹ V dobovém kontextu je silně deklasující homosexualita, stejně jako impotence. Kupříkladu o desetiletí dříve žila italská veřejnost poměrně kuriózním případem mantovského vévody Vincenza I. Gonzagy. Jeho první manželství s Markétou Farnese muselo být rozvedeno kvůli nemožnosti je konzumovat. v tomto případě nestála „chyba“ na straně ženicha, ale nevěsty, jelikož Markéta Farnese trpěla defektem vagíny, který znemožňoval pohlavní styk. Manželství proto bylo po dvou letech anulováno a Markéta vstoupila do kláštera. Rodina Farnese ale šířila pomluvu, že nenaplnění manželství zavinila impotence Vincenza I., proto při jednání o novém sňatku s princeznou Eleonorou Medicejskou trvala rodina nové nevěsty na tom, aby Gonzaga prokázal schopnost sexuálního aktu se ženou. Musel tak učinit celkem třikrát před odbornou komisí, která také posuzovala vévodovu erekci. Ať už Báthorymu v naplnění manželství bránilo cokoli, dobré vztahy s manželkou jistě tedy neposílil fakt, že tento problém uvedla ve známost. Viz Molly BOURNE, *Vincenzo Gonzaga nad the Body Politic: Impotence and Virility at Court*, in: Sara F. Matthews Grieco, ed., *Cuckoldry, impotence and adultery in Europe (15th–17th century)*. Farnham [2014], s. 35–58. Zde i další teze o dobovém vnímání impotence.

⁴²² V případě neplodnosti páru se chyba převážně přičítala ženě, ovšem v případě, že se problém vyskytoval na straně muže, se počítalo i s teorií, že jej uškla čarodějnice. Dle dobového myšlení se věc dala napravit tak, že čarodějka kletbu odvolala. Pokud se tak nestalo (a Markéta Majláthová v této době již pravděpodobně byla mrtvá), ordinovalo se např. okuřování kouřem ze zubu mrtvého člověka, nebo máta. z pramenů plyne, že se Zikmund Báthory pokoušel podobné procedury absolvovat. Viz T. LENGYELOVÁ – G. VÁRKONYI, *Báthory*, s. 55.

⁴²³ Nutno uznat, že současníci nepovažovali Marii Christiernu za přitažlivou ženu, jak psal ve svém deníku budoucí brašovský purkmistr Michael Weiß. Viz Maja PHILIPPI, Michael Weiß – sein Leben und Wirken in Wort und Bild, Bukarest 1982, s. 27.

⁴²⁴ Citováno z: I. BARTÓK, *A gyulafehérvári fejedelmi udvar és az ifjú Báthory Zsigmond*, s. 135.

Manželé posléze žili odděleně a Marie Christierna následující tři roky pobývala střídavě na hradech Făgăraș a Kovar. Při oficiálních příležitostech společně veřejně vystupovali, v soukromí se ale scházeli už málokdy. Tento fakt bývá v současnosti interpretován jako další doklad manželova odporu vůči Marii Christierně, většinová veřejnost té doby, nezasvěcená do podrobností knížecí ložnice, to nemusela takto vnímat, k čemuž bych uvedla několik argumentů. Jednak v této době probíhala válka s Osmany a otevřené boje se často konaly i v Sedmihradsku, přičemž Zikmund Báthory dle svědectví svá vojska doprovázel. Osobně se účastnil bitvy u Giurgiu, obléhání Temešváru, několikadenní bitvy u Mezökereztese apod. v soudobém uhersko-sedmihradském prostředí v tu chvíli rozhodně nepůsobilo podivně, že knížete nedoprovází jeho manželka. Naopak v prostředí zdejší aristokracie fungoval model, kdy muž bojoval proti Osmanům, případně se věnoval jinému typu kariéry, a jeho choť spravovala rodové panství, přičemž v osobním kontaktu bývali zřídka a spíše prostřednictvím korespondence. v tomto směru přinesla mnohé příklady Tünde Lengyelová dokládající, že obdobně fungovaly i harmonické manželské dvojice, např. rodiče proslulého Františka Nádasdyho, Tomáš Nádasdy a Uršula Kanizsaiová.⁴²⁵ Vzhledem k probíhajícím bojům je také pochopitelné, že kníže manželku nechal pobývat v opevněných hradech, kde byla ve větším bezpečí, což Făgăraș a Kovar splňovaly. (V dobových pramenech se objevují i zmínky o plánech Osmanů Báthoryho manželku unést – těžko říct, jestli se toto zakládá na realitě, nicméně choť momentálního hlavního protiosmanského rebela a blízká příbuzná křesťanského císaře by jistě představovala cenné rukojmí.) v neposlední řadě je třeba připomenout obvyklý model soužití panovnických dvojic v rumunském prostoru. v samotném Sedmihradsku sice dvorská etiketa vzhledem ke krátké existenci jeho coby autonomního státu neměla čas se ustálit. Co se týče dosavadních vladařů, Jan Zápolský byl s Isabelou Jagellonskou ženat poměrně krátce, jeho syn Jan Zikmund partnerku neměl, Štěpán Báthory se s Annou Jagellonskou oženil až v pozdním věku, přičemž pobývali v Krakově, a jeho bratr Kryštof Báthory s Alžbětou Bočkajovou působili coby panovnická dvojice též velmi krátce, takže model praktického soužití panovníka a jeho choti zde byl doposud velmi krátkodobý. Jak jsem ale načrtla v úvodních partiích kapitoly, ve zbytku rumunských zemí, s nimiž Sedmihradsko mělo častý kontakt, byl dlouhodobou praxí model oddělených dvorů panovníka a jeho choti.

---

⁴²⁵ T. LENGYELOVÁ – G. VÁRKONYI, *Báthory*, op. cit.

Nicméně když Zikmund Báthory roku 1596 odcestoval do Prahy, určil, aby jej zastupovala právě Marie Christierna společně s jeho strýcem Štěpánem Bočkajem. z této doby se dochovalo mnoho dokumentů psaných maďarštinou, kde vidíme podpisy jich obou. Historik Kalmán Benda nevidí jako pravděpodobné, že by Marie Christierna zasedala v radách a účastnila se aktivní politiky. Buď její účast byla ryze formální, anebo pokud se o věci skutečně zajímala, musela se spoléhat na to, že ji Bočkaj správně informuje.⁴²⁶ Jak již bylo řečeno, Christierna ovládala latinu, kterou se zde dorozumívala, úřední agenda a další věci se ale v Sedmihradsku vedla v maďarštině, kterou kněžna s největší pravděpodobností neovládala. Její korespondence s matkou ale svědčí o tom, že k Bočkajovi chová naprostou důvěru a že pro ni ve složitém cizím prostředí představuje opěrný bod. Marie Christierna měla nelehkou pozici kromě jiného z hlediska svého pohlaví, ale i z hlediska náboženského – nutno připomenout, že ve většinově nekatolické zemi naladěné protihabsbursky se na katolickou Habsburkovnu jistě neřídili s nadšením. Tím spíše musela mít pro zdejší politické klima velké pochopení a toleranci, aby obstála. Její spolupráce s kalvinistou Bočkajem je z tohoto hlediska mnohem zajímavější, ostatně Christiernina habsburská rodina na ni nepohlížela s nadšením. Nicméně z tohoto patrně pramenily pozdější zárodky příběhu o milostném vztahu mladé kněžny a Štěpána Bočkaje.

Kvůli neúspěchům v bojích s Turky, se Zikmund Báthory posléze psychicky zhroutil a 22. března 1598 abdikoval ve prospěch své manželky, čili ve prospěch Habsburků, a získal vévodství ve Slezsku: Opolí a Ratiboř. Zajímavá je ovšem španělská zpráva vydaná roku 1599, v níž se hovoří o tom, že sedmihradská kněžna oznámila těhotenství a celá země včetně knížete se z této věci raduje.⁴²⁷ Španělské zprávy o sedmihradských událostech obvykle vycházely se zpožděním a zpravidla měly za předlohu italské noviny. Pro toto se mi zatím nepodařilo nalézt italskou variantu. Pokud taková existovala, musela být ovšem publikována někdy roku 1598.

Vládu nad Báthoryho územím jménem císaře Rudolfa II. převzala Marie Christierna. Její panování bylo ovšem pouze formální – Rudolf II. poslal do Alba Iulie své zplnomocněnce (komisi), aby vládli fakticky. Avšak krátkodobě se tak díky tomu Marie Christierna stala jedinou ženou, která používala slavný titul „rumunského sjednocení“: *Maria Christierna, Dei gratia Transsylvaniae, Moldaviae, Valachiae Transalpinae Princeps, Partium Regni Hungariae Domina et Siculorum Comes, nata Archidux Austriae, Dux Burgundiae, Comes*

---

⁴²⁶ K. BENDA, *Erdély végeztes asszonya*, s. 40.

⁴²⁷ Bibliografie letákové publicistiky, **Š27**.

Tyrolis etc., čili titul převzatý od jejího manžela, který jej nesl od roku 1595.⁴²⁸ Zajímavé v tomto ohledu je, že se Marie Christierna tituluje termínem „princeps“, což v rámci oblasti rumunských zemí můžeme označit za naprostý unikát, jak vyplývá i z úvodních partií této kapitoly. Oproti svým předchůdkyním Marie Christierna v tomto případě nevystupuje jako pouhá manželka panovníka, ani jako regentka za kohokoliv, ale (alespoň titulárně) coby suverénní panovnice. Tradice žen na pozici místodržitelky byla ovšem v habsburském rodu dlouhodobější, působily např. ve Španělském Nizozemí. Viz Markéta Habsburská (1480–1530), sestra Filipa Sličného, nebo Marie Habsburská (1505–1558), vdova po Ludvíku Jagellonském, Markéta Parmská (1522–1586), dcera císaře Karla V. Rudolf II. si patrně přál, aby v tomto duchu působila i Marie Christierna v Sedmihradsku. Jak bylo řečeno, arcivévodkyně se vyznačovala velmi kvalitním vzděláním, ovšem na úlohu samostatné vládkyně připravována nebyla, a ani se tímto směrem neubíraly její osobní ambice. Christiernina „samostatná“ vláda trvala velmi krátce, mezi 19. dubnem a 22. srpnem 1598. z vládních věcí v první řadě věnovala těm, ve kterých lidé potřebovali ochranu nebo podporu. Jednalo se třeba o propouštění vězňů nebo péče o vdovy a sirotky. Její osoba se stala hodně oblíbenou, o čemž svědčí i hlášení císařských pověřenců, např. o Monoru, majetku panovníka, hlásili, že zdejší sedláci v pozdějších časech říkali, že si svoji „německou královnu“ přejí nazpátek.⁴²⁹ o její popularitě svědčí i fakt, že když si Zikmund Báthory svoji první abdikaci rozmyslel a vrátil se zpět do Sedmihradska, musel veřejně manifestovat usmíření s Marií Christiernou a její podporu své osoby, aby se mohl znovu ujmout vlády.⁴³⁰ Ani její krátká vláda nebyla chudá na události. v květnu 1598 propukly náboženské nepokoje ve Varadíně mezi kalvinisty a katolíky. Kněžna pak do Varadína vyslala svého kancléře a dvorního hofmistra s listem z 8. května, aby nepokoje uklidnili, načež měšťané na schůzi se šlechtou a dalšími stavy sepsali, co mohli uvést jako omluvu, a podařilo se nastolit příměří. Kněžna tak dokázala vystoupit v nepříjemné aféře a navzdory vlastnímu náboženskému cítění vystoupit tolerantně vůči oběma stranám.⁴³¹

---

⁴²⁸ Susana ANDEA, *Principesele Transilvaniei si autografele lor*, in: Susana ANDEA a kol., *Autographa et signaturae Transilvaniae (sec. XIV–XVII)*, Cluj–Napoca, Gatineau a 2015, s. 158–197, cit. s. 160–161. [Sedmihradské kněžny a jejich autogramy.]

⁴²⁹ K. BENDA, *Erdély végzetes asszonya*, s. 63.

⁴³⁰ *Tamtéž*, s. 65.

⁴³¹ Andrei VERESS, *Bathory Zsigmondne es a Váradi Calvinisták*, [Budapest] 1898. [Manželka Zikmunda Báthoryho a varadínští kalvinisté.]

V srpnu 1598 se Zikmund Báthory se vrátil do Sedmihradska a pokusil se znovu získat vládu. v březnu 1599 ale znovu abdikoval, tentokrát ve prospěch svého bratrance, kardinála Ondřeje Báthoryho. Kardinál Báthory se pokoušel přesvědčit Marii Christiernu, aby se stala (po anulaci sňatku se Zikmundem) jeho manželkou, to ona ale odmítla. o anulaci manželství s Báthorym se jednalo již od roku 1597 a Báthoryho zpovědník, jezuita Alfonso Carrilo, předkládal návrhy na další sňatek mladé kněžny, který by mohl částečně zachránit situaci v Sedmihradsku. v tomto se směru se vyskytli dva vážní zájemci – arcivévoda Maxmilián (ten ale jako velmistr Řádu německých rytířů musel dodržovat celibát, přinejmenším formálně), a výše zmíněný bratranec Zikmunda Báthoryho, kardinál Ondřej Báthory. i kardinál ovšem musel žít v celibátu, nicméně kvůli uzavření sňatku a možnosti zplození vlastních potomků, dědiců trůnu, byl ochoten začít jednat o výjimce a rezignaci na církevní kariéru. Marie Christierna ale vyhlídkou na další sňatek nebyla příliš nadšena. Stejněho roku Marie Christierna odjela ze země. Podle listiny datované 4. dubna 1599 si uchovala nemovitý majetek v Sedmihradsku (hlavně panství hradu Făgăraș), ten ale pronajala Ondřeji Báthorymu za roční pacht 15 tisíc tolarů, který jí měl posílat do Štýrska,⁴³² což kardinál potvrdil v pachtovní smlouvě vydané 8. dubna.⁴³³

Po smrti její sestry Kateřiny Renáty se vyskytla možnost, že by ji Christierna mohla nahradit ve sňatkové diplomacii a stát se chotí parmského vévody Ranuccia, což arcivévodkyně opět odmítla. Definitivně poslední úvahy o jejím sňatku se objevily po smrti Zikmunda Báthoryho roku 1613. Tento dokument zajímavě odráží dobovou mentalitu, protože ačkoliv proběhla rozluka sňatku a několik úvah o novém manželském svazku, Marie Christierna je v tomto roce označována za „vdovu po Sedmihradském“, ve zprávě pro benátského dóžete se píše, že je i ve čtyřiceti letech velmi krásná a španělský král, zarmoucený smrtí své choti Markéty Štýrské uvažuje o sňatku s ní.⁴³⁴ Pokud se ale o tom jednalo, Marie Christierna evidentně opět odmítla.

V této době se ale věnovala Marie Christierna jiným záležitostem. Pod vlivem sympatií k jezuitskému řádu vstoupila společně s mladší sestrou Eleonorou do ústavu šlechticů v Hallu. Obě se zřekly nástupnických práv. Od bratra Ferdinanda obdržely příspěvek 100 tisíc rýnských zlatých, který se ročně úročil šestiprocentně, a jako další zdroj příjmů solnici v Aussee.⁴³⁵

---

⁴³² Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, sign. UR FUK 1488.

⁴³³ Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, sign. UR FUK 1489.

⁴³⁴ Eudoxiu de HURMUZAKI, *Documente Privitoare la Istoria Românilor, Vol. VIII*, București 1894, s. 351.

⁴³⁵ Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, sign. UR FUK 1517.

Ústav šlechticů v Hallu vznikl roku 1567 za vlády Ferdinanda II. Tyrolského na popud jeho svobodných sester, arcivévodkyň Magdaleny a Heleny, které byly jeho prvními představenými. Duchovní péči o tento ústav zajišťoval jezuitský řád, který sídlil poblíž jeho budovy. v tomto období se Marie Christierna věnovala zvelebování budovy ústavu (iniciovala jeho barokní přestavbu) a založila zde vlastní soukromou kapli. Též se věnovala další podpoře jezuitů, tj. darovala 10 tisíc guldenů a 5 tisíc guldenů roční renty vznikající jezuitské koleji v Hallu. To jezuité dokázali ocenit, jelikož Marii Christierně a její sestře Eleonoře je dedikován překlad španělského životopisu sv. Ignáce z Loyoly, který vyšel roku 1614.⁴³⁶ Osobně žila velmi skromně: roku 1610 onemocněla – tehdy jí papež Pavel V. dovolil, aby v postním období mohla požívat maso. v dalších letech byla v častém korespondenčním kontaktu s bratry Ferdinandem a Leopoldem. v roce 1612 se Marie Christierna stala představenou ústavu. Sestra Eleonora zemřela roku 1620, v posledních letech velmi nemocná a osleplá. Marie Christierna zemřela v roce 1621 jako abatyše tohoto ústavu šlechticů v Hallu.

Na rumunské straně se občas objevují teorie o vztahu Marie Christierny s Michaellem Valašským, se kterým se měla seznámit na svatbě v Albě Julii. Dokladem pro to bývá tzv. „Misterioasa blonda de la Praga“ (záhadná světlolásky z Prahy) vyskytující se na obraze od malíře Franse Franckena, na němž vidíme mj. Michaela se světlou dámkou, což má být dle této interpretace Marie Christierna. ve skutečnosti ale Michael svatebních oslav v Alba Iulii přítomen nebyl a poslal sem místo sebe zástupce z řad valašské šlechty. v maďarské krásné literatuře se zase objevuje „uherský Tristan a Isolda“, kde Isoldou je Marie Christierna a Tristanem pro změnu Štěpán Bočkaj, vůdce sedmihradského svatebního poselstva do Štýrského Hradce. ve skutečnosti ale nešťastné manželství Marii Christiernu patrně poznamenalo natolik, že nadále odmítala nabídky k sňatku (kardinál Ondřej Báthory, arcivévoda Maxmilián, vévoda z Parmy) a rozhodla se pro lásku k Bohu.

Pro doplnění souhrnného obrázku může být zajímavý konvolut příběhů žen kolem Michaela Valašského. (Oproti Zikmundovi Báthorymu, Michael neměl se ženami výraznější problém.) Dochovalo se k nim zhruba stejné množství informací jako o dříve zmiňovaných panovnicích či šlechticích, nicméně kolem něho lze sledovat zajímavou linii matka-manželka-milenky-dcery.

---

⁴³⁶ Pedro de RIBADENEYRA, Conrad VETTER, *Leben deß seligen P. Ignatij, der Societet Jesu Stiffers*, Ingolstadt 1614.

Michaelova matka se jmenovala Theodora (někdy varianta jména Tudora). Jeho otec není příliš jistý, ačkoliv se tedy prohlašoval za syna vojvody Pătrașca Dobrého, který měl mít poměr s jeho matkou. Každopádně Theodora pocházela ze staré byzantské rodiny Kantakuzenů, jejíž někteří členové žili ve městě Craiova. Theodořini příbuzní podporovali Michala v boji ve volbě valašského vojvody. Roku 1597 vojvoda věnoval matce několik vesnic. Po Michalově smrti Theodora vstoupila do kláštera Cozia, stala se mniškou a výše zmíněné vesnice klášteru darovala. Datum její smrti, stejně jako datum narození, není jisté, každopádně roku 1606 již byla mrtvá.⁴³⁷

Patrně v roce 1582 se Michael oženil. Jeho choť se stala paní Stanca, ovdovělá šlechtična, jejíž rodina pocházela z kraje Vâlcea – po otci a prvním manželovi zdělila několik vesnic. Po Michaelově nástupu na trůn s ním spoluzaložila klášter v Bukurešti. Vyjma zmínek o tom, že ji manžel nabízí do rukojemství, se naposledy objevuje roku 1602, kdy schválila dar několika vesnic klášteru Cozia, aby sanovaly nadaci bohoslužeb za duši zavražděného Michaela. 28. prosince 1603 zemřela na mor.⁴³⁸

Obdobně skoupé informace máme o Michaelových dvou dcerách. První, manželská, se jmenovala Florica a narodila se někdy kolem roku 1585. Otec vyjednával její sňatek nejdříve na polské straně, později prý nabízel její ruku císaři Rudolfovi II. Chvíli i měla s matkou a bratrem pobývat na pražském dvoře. Nakonec se ale Florica provdala za valašského šlechtice Predu a věnem obdržela jednu vesnici. s manželem měla několik dětí a její potomci žijí dodnes. Ona sama pravděpodobně zemřela někdy před lety 1628–1629.⁴³⁹ Michael měl také nemanželskou dceru Marulu, jejíž matkou byla valašská šlechtična Tudora z Tîrgsoru. Datum jejího narození opět není známé. Prvně se zmiňuje k roku 1616, přičemž tehdy již byla vdaná (dle vlastního tvrzení sedmnáctiletá čili by se narodila roku 1599) a vedla spor s nevlastní sestrou Floricou o několik vesnic, jež prohlašovala za dědictví po Michaelovi. v uvedeném soudním sporu ale prohrála. Marula zemřela 17. prosince 1647.⁴⁴⁰

---

⁴³⁷ Ioan C. FILITTI, *Mama și soția lui Mihai Viteazul*, Craiova 1934, s. 3–15.

⁴³⁸ I. C. FILITTI, *Mama și soția*, s. 16–25.; Ștefan ANDREESCU, *Familia lui Mihai Viteazul*, în vol. Mihai Viteazul. Culegere de studii, redactori coordonatori Paul Cernovodeanu, Constantin Rezachevici, București, 1975, p. 225–241.

⁴³⁹ *Tamtéž*.

⁴⁴⁰ *Tamtéž*, s. 237–239.

Existence nemanželské dcery naznačuje též existenci blíže neurčené množiny žen, s nimiž měl Michael intimní vztahy. Kromě výše zmíněné Maruliny matky mezi nimi vyniká valašská šlechtična Velica, k níž bohužel opět nemáme podrobnější životopisná data. Velica se provdala za italského šlechtice Fabia Gengu, který byl předním dvořanem u dvora Zikmunda Báthoryho v Alba Iulii. Zde se s ní roku 1595 seznámil Michael, který k ní pojal vášnivé city. Odešla s ním do Valašska, kde se stala jeho oficiální milenkou a Michael zakazoval Gengovi, aby si ji jakkoliv nárokoval. Velica údajně měla vliv na mnoho jeho rozhodnutí, a dokonce vydávala listiny, v nichž se titulovala jako „Doamna Velica“. Pro připomenutí, titul „Doamna“ užívala vždy legitimní partnerka panovníka, nicméně se nedochovaly zprávy o tom, jak na situaci reagovala paní Stanca. Naneštěstí Velica, současně laskyplně nazývaná „valašská děvka“, mizí z pramenů roku 1601, zhruba v době Michaelova úmrtí, a o jejím dalším osudu není více známo.⁴⁴¹

Michael často nabízel členy své rodiny jako záruku poslušnosti. Např. roku 1594 poslal manželku a syna Mikuláše jako rukojmí do Sedmihradska, kde pobývali u Zikmunda Báthoryho, přičemž není jisté, kdy se vrátili domů. Zanedlouho Michael jednal o vydání syna Osmanům coby záruku (patrně ale stále pobýval v Sedmihradsku u Zikmunda Báthoryho) a později i o vyslání téhož syna ke dvoru polského krále. v polském případě vyjednával i o případném uzavření synova sňatku s vysoce postavenou polskou nevěstou, což nedospělo do konečné fáze. ve většině případů se tedy rukojemství stalo předmětem jednání, ale v praxi se Michael snažil vyhnout tomu, aby kohokoliv z vlastních poslal. Radu Mârza se domnívá, že se jednávalo o zastírací manévr, aby odvedl pozornost od jiných vlastních záměrů. ve finále se však celá Michaelova rodina stala rukojmím císařských.⁴⁴²

Na počín Marie Christierny v rumunských zemích, tj. samovládu ženy, se nepodařilo navázat. v Sedmihradsku se o totéž pokusila druhá manželka Gabriela Bethlena, Kateřina Braniborská. Ta byla po Bethlenově smrti nakrátko přijata do čela země, nicméně se netěšila oblibě – neovládala maďarštinu, byla katolička a dále jí uškodil vztah se sedmihradským šlechticem

---

⁴⁴¹ Nicolae IORGA – Constantin REZACHEVICI (ed.), *Istoria românilor. Volumul V, Vitejii*, București 2008, s. 110, 287.

⁴⁴² Radu MÂRZA, *Implicarea familiei în diplomație la Mihai Viteazul: practica trimiterii familiei proprii ca ostatică la partenerii politici*, in *Familie și societate. Studii de istorie a Transilvaniei*. Eds. Ionuț Costea, Valentin Orga. Cluj, Ed. Clusium, 1999, p. 73–83.

Štěpánem Csákym. Musela tedy po krátké vládě zemi opustit a Sedmihradska se ujal rod Rákoczi.

Co se týče ostatních rumunských zemí, v prostředí Moldavska byla výrazná regentská vláda ovdovělých příbuzných panovnic, tj. Alžběty a Markéty z rodu Movila, které byly vdovami po dříve vládnoucích knížatech Jeremiášovi a Šimonovi Movilovi. Působení těchto dam moldavští kronikáři ale nehodnotili pozitivně, jelikož tyto kvůli vzájemným sporům přivedly zemi do neštěstí a pod nadvládu Osmanů. Spory hlavně propukaly kvůli tendencím obou žen prosazovat své vlastní děti na úkor potomků konkurenčních, ačkoliv jejich manželé, kteří byli bratři, celý život fungovali ve vzájemné shodě. v tomto směru Alžběta Movilová orientovala svou politiku na Polsko-litevskou unii a několik svých dcer provdala za polské šlechty. Markéta Movilová zase pochopitelně žádala o pomoc Osmany. Spor mezi oběma švagrovými bohužel vedl k odchodu rodu Movila z moldavské politické scény. Obě dámy zemřely daleko od domova, Alžběta dožila v sultánově harému, Markéta zase ve vyhnanství v Sedmihradsku. Také jejich synové vesměs zemřeli daleko od Moldavska. Syny Jeremiáše Movily pohltit muslimský svět, kde se dostali do otroctví stejně jako jejich matka, a Šimonovi zase dožili ve vyhnanství v křesťanském světě.

Jako závěr kapitoly lze ke všem srovnávacím mikrobiografiím doplnit příběh v českém prostředí naprosto neznámé⁴⁴³ Anny Báthoryové (1594–1636), sestry knížete Gabriela Báthoryho. Annu, stejně jako jejího bratra Gabriela, vychovával vzdálený bezdětný příbuzný, Štěpán Báthory z Ecsedu. Ecsedská větev rodu se přiklonila k protestantství, takže její poslední příslušník Štěpán svého synovce a neteř vychoval v kalvínském duchu. Roku 1605 zemřel a zanechal jim oběma velký majetek. Anna Báthoryová tedy byla bohatou nevěstou a dvakrát se provdala, přičemž z druhého manželství vzešlo její jediné dítě, syn Gabriel Jósika. Po zavraždění bratra Gabriela se však stala terčem útoků ze strany vládnoucího knížete Gabriela Bethlena, který ji obviňoval z čarodějnictví a incestního smilstva s bratrem. Společně s ní obvinil i další dvě šlechtičny, významné osobnosti Báthoryho dvora. Anna uprchla ze země a obvinění z čarodějnictví přestalo být aktuální poté, co Gabriel Bethlen zabavil její statky. Po Bethlenově smrti se vrátila do Sedmihradska, ale ztracený majetek už nikdy zpět nedostala,

---

⁴⁴³ ve srovnání s Alžbětou Báthoryovou.

takže společně se synem žila z milosti na dvoře Mikuláše Esterházyho, kde roku 1636 zemřela.⁴⁴⁴

---

⁴⁴⁴ László NAGY, *A rossz hírű Báthoryak*, Budapest 1985, s. 212–246.; László NAGY, *Erdélyi boszorkányperek*, Budapest 1988.

6 Konec „poslední křížové výpravy“

Po porážce u Mezőkeresztese nenásledovala žádná větší tažení, ani útoky, začala se z vojenského hlediska projevovat vyčerpanost na obou stranách. v tomto období, oproti předchozímu poměrně málo přehledným, zahájil Zikmund Báthory sérii akcí, kvůli kterým se stal jednou z nejkontroverznějších postav historie vlastní země. Michael Valašský se zase odvážně vydal na cestu za vlastní emancipací a vymanění se ze stínu sedmihradského souseda, na jejímž konci jej čekala smrt a dlouhodobá pověst zrádce.

6.1 Zikmund Báthory abdikující

V dubnu roku 1598 sedmihradský kníže nabídl svou zemi Habsburkům výměnou za vévodství Opolí a Ratiboř a rentu ve výši 50 000 dukátů. Pravý důvod tohoto podivného zřeknutí není jasný, stejně nevysvětluje z jiných narativních či diplomatických pramenů. Současníci se mohli o pravém důvodu Zikmundova počínání jen dohadovat – např. papežský nuncius konstatoval, že se kníže asi cítí opuštěný a zklamaný, protože císařská pomoc slíbená ve smlouvě z roku 1595 se nerealizovala. Bohužel císařova finanční situace to neumožňovala. Zikmund si prý nevěřil, že by dokázal své země ubránit proti Osmanům.⁴⁴⁵ Obvykle se tedy vyvozovalo, že Zikmunda Báthoryho zdrtily vojenské neúspěchy roku 1596 společně s nezdarem v manželství. Nicméně ani jedna z těchto dvou záležitostí neznamenal katastrofální situaci. Osmanská říše se naopak se Zikmundem i vojvodou Michaelem pokoušela vyjednávat o příměří – na to reagovala i jedna z Frachettových *Přímluv*, rozebíraná v páté kapitole, v níž autor apeluje na sedmihradského knížete, aby s pohany za žádnou cenu nevyjednával, a naopak proti nim postavil armádu. Poněkud problematičtější byly anexe Moldavska polskou armádou a sikulská vzpoura v Sedmihradsku, ovšem i toto bylo možné řešit. Vzpouru Sikulů Báthory velmi krvavě potlačil. Dále se také operuje s negativními vlastnostmi Zikmunda Báthoryho, jako byla vrtkavost, patologická neurotická osobnost, morální slabost, nedostatek ryzího charakteru apod.⁴⁴⁶ v dlouhodobější vizi ovšem bylo jasné, že sedmihradský kníže v protiosmanském boji zůstává prakticky sám, jeho vlastní armáda se zmenšuje, podpora ze strany habsburské říše zůstává nepravidelná a malá, pomoc od jakékoliv další mocnosti též žádná nepřichází a přes

---

⁴⁴⁵ L. SZILAS, *Der Jesuit Alfonso Carrillo in Siebenbürgen*, s. 96.

⁴⁴⁶ J. JANÁČEK, *Rudolf II. a jeho doba*, s. 366–368.

nesporné úspěchy roku 1595 dvouleté boje způsobily, že se sedmihradsko-valašská armáda tenčila, aniž by do země přicházely významnější posily.

Ze zprávy neznámého informátora uložené v Třeboni vyplývá, že kníže věří, že by se mohl dostat do rukou Osmanů. Neznámý autor krátce rekapituluje předchozí výměnu Sedmihradska za Opolí a Ratiboř, jež se týkala Isabely Jagellonské a jejího syna Jana Zikmunda, s tím, že se tento projekt kdysi nepovedl. Ze současného pozorování informátor soudí, že případná výměna pro habsburskou říši nemusí dopadnout dobře, jelikož sedmihradský lid je nestálý, stejně jako jeho sousedé, a takovým zemím s nepřitelem nedaleko se nebude vládnout lehce. Motivace knížete pro výměnu se zde však podrobněji nerozebírá.⁴⁴⁷ Zejména Alfonso Carillo, blízký poradce knížete, byl jeho rozhodnutím abdikovat nesmírně zarmoucen, jelikož znamenalo popření předchozích úspěchů i Carillovy diplomatické činnosti.⁴⁴⁸

V únoru roku 1597 kníže Zikmund dorazil do Prahy⁴⁴⁹ a zahájil zde jednání o podmínkách své rezignace na sedmihradský trůn. Širší veřejnosti pochopitelně tyto nuance nebyly známy, např. dobový francouzský novelista Nicolas de Montreux, někdejší voják ve službách vévody de Mercoer, jenž psal své pojednání o válkách s Turky někdy před rokem 1608, uvádí, že pražskou návštěvu, na niž Zikmund Báthory vyrazil po jednání zemského sněmu v Alba Iulii, inicioval polský vpád do Moldavska. *„Rozhodli se tedy [sedmihradští stavové] pro pokračování boje proti Turkům, aby zachovali svou svobodu, a dokonce i proti Polákům, pokud by do toho chtěli zasáhnout, a prodloužili rozkazy ohledně zbraní a financí, aby se nemuseli bát návratu poroby. Kníže [Zikmund Báthory], který věří, že je třeba, aby císař vyslechl jeho důvody, proč bojuje proti polskému králi, opustí shromáždění a vydá se ho vyhledat, jednak z tohoto důvodu a pak proto, aby ho ujistil o rozhodnutí svém a svého lidu pokračovat ve válce proti Turkům a požádal ho v tomto ohledu o pomoc. Když se takto rozhodne, kníže s sebou vezme papežského nuncia, svého zpovědníka, svého kancléře a další pány v hojném počtu, kteří naplní jedenáct kočárů nepočítaje jezdecko, a vydá se na cestu, aby uskutečnil svůj záměr, takže dorazí do Prahy na začátku února, je přijat se ctí císařem, který mu pošle v ústrety dobrou a ctihodnou skupinu*

---

⁴⁴⁷ SOA Třeboň, Historica Třeboň V. díl 1593–1659 (1696), i. č. 7495, sign. 5987.

⁴⁴⁸ L. SZILAS, *Der Jesuit Alfonso Carrillo in Siebenbürgen*, s. 101.

⁴⁴⁹ „V neděli pro Hromnicích [4. února] kníže sedmihradské, prve nikdy neslýchaný, sem do Prahy přijeti ráčil.“ Jiří DVORSKÝ, *Pražské paměti Jana Piláta Rakovnického z Jenštejna z let 1575–1605*. Pražský sborník historický VII, 1972, s. 161–172. Cit. s. 169.

*svých šlechticů.*⁴⁵⁰ Kníže dorazil do Prahy v doprovodu svého strýce Štěpána Bočkaje, kancléře Štěpána Jósiky a dalších. Císařská strana se jej v této fázi pokoušela odvrátit od jeho rozhodnutí, leč marně. s Báthorym též osobně rozmlouval i císař Rudolf II., ovšem, jak měl poznamenat Wolfgang Rumpf, „*jeden melancholik stěžl dokázal vyléčit jiného*“.⁴⁵¹ Kníže tedy dále trval na svém přání – za abdikaci požadoval Řád zlatého rouna,⁴⁵² dále rozvod manželství, vstup do Řádu německých rytířů, potom dle spojenecké smlouvy náhradou za Sedmihradsko knížectví opolské a ratibořské. Kníže se též pokoušel získat majetkovou základnu v Českém království, jelikož vyjednával i o udělení panství v Čechách. v této době se hovoří o komorních panstvích, tj. pardubickém či brandýském, později jej okouznil zámek Litomyšl, jelikož ho považoval za vznešený, přepychový palác, podobný těm ve Florencii.⁴⁵³ Pro všechny zmiňované majetky požadoval volné dispoziční právo a hodlal si též ponechat titul říšského knížete. v neposlední řadě toužil po hodnosti kardinála, ovšem tato záležitost se nacházela mimo možnosti římského císaře, který též nemohl poskytnout ani výše zmíněná česká panství. V jednání byl samozřejmě důležitým bodem další osud sedmihradské kněžny Marie Christierny, její majetkové zázemí a společenský status, o němž se pochopitelně jednalo bez jejího vědomí. Záleželo na tom, jak se císař rozhodne spravovat zemi, tj. jestli do jejího čela dosadí panovníka s vazalským statutem, nebo guvernéra. První varianta předpokládala, že se za nového vládce Marie Christierna po rozvodu manželství provdá a naváže se tak na dosavadní kontinuitu. v druhém případě by se žádný sňatek nerealizoval, mladá kněžna by se vrátila zpět k matce do Štýrského Hradce, zůstalo by jí sedmihradské zboží, jež získala při svatbě, a z něhož

---

⁴⁵⁰ Nicolas de MONTREUX, *Histoire Universelle Des Guerres Du Turc, Depuis L'An 1565. Jusques a La Trefue, faicte en l'annee 1606: Ov Sont Compris Le Siege De Malte, Bataille de Lepante, Prise de Cypre*, Paris 1608, s. 598. Překlad Alena Julie Borlová.

⁴⁵¹ Endre VERESS, *Nunții apostolici în Ardeal: 1592–1600*, București 1928, s. 277.

To naznačuje, že Zikmund Báthory trpěl výkyvy nálad a v inkriminované době vykazoval depresivní fázi.

⁴⁵² O téhle záležitosti se nicméně jednalo mnohem dříve. Listina krále Filipa II. Španělského, v níž pověřuje císaře Rudolfa II., aby jeho jménem předal řád Zikmundu Báthorymu, „*knížeti tak pozoruhodných kvalit a chvályhodných ctností*“, je datována 10. července 1596 v Toledu. Souběžně se rozhodlo o udělení téže pocty arcivévodovi Matyášovi a Ferdinandu Štýrskému. Viz Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, sign. Orden vom Goldenen Vlies Urkunde 184.

Řád tvořilo 31 až 70 členů, v době vlády Rudolfa II. byl v jeho čele španělský král Filip II., tj. hlava španělské linie. Sám Rudolf II. řád obdržel roku 1585. Viz K. VOCELKA, *Die politische Propaganda*, s. 143.

⁴⁵³ A. RANDA, *Pro Republica Christiana*, s. 175.

měla dostávat rentu v hodnotě 40 tisíc tolarů ročně. Pokud by výnos z jejích statků této sumy nedosahoval, vládce Sedmíhradska měl dorovnat rozdíl.⁴⁵⁴

Mezi první požadavky, jež bylo možné realizovat, patřil Řád zlatého rouna.⁴⁵⁵ Dochoval se popis slavnostní řádové promoce od neznámého autora, jež, v dějinách tohoto společenství poměrně vzácně, proběhlo v Praze. Poctu udělil španělský král Filip II. prostřednictvím svého zástupce, rytíře Francois Damanta, herolda Řádu, jenž přijel z města Courtrai. Ten předal 5. března 1597 slavnostní řetěz knížeti sedmíhradskému coby hlavnímu čekateli pro přijetí. Ceremonie se účastnil císař Rudolf II. se svým dvorem, společně s nimi např. don Guillén de San Clemente, velvyslanec španělského krále, vyslanci Benátčanů a velkovévody z Florencie a další. Zazněly latinské a španělské proslovy, v nichž byl představen adept ctihodného řádu, a jemuž se kladlo na srdce zachovávání starých obřadů a zvyklostí. Kníže Zikmund Báthory tedy přísahal na svou čest, že pozvedne slávu řádu a všem jeho členům bude dobrým spolubratrem. Poté byl vyzván k přísaze císaři, a jakmile ji složil, předal mu herold řádový řetěz. Následně se sloužila slavnostní mše, kterou doprovázela zpívaná moteta.⁴⁵⁶

Alespoň s tímto úspěchem tedy Zikmund Báthory odjížděl z Prahy do Sedmíhradska. Cestou se zastavil např. v Kutné Hoře, o čemž se dochovala zmínka v místních pamětech.⁴⁵⁷ Později o tom napsal Nicolas de Montreux: „*Mezitím kníže sedmíhradský odjede z Prahy, jelikož ho*

---

⁴⁵⁴ G. VOLKMER, *Siebenbürgen zwischen Habsburgermonarchie und Osmanischem Reich*, s. 187–190.

⁴⁵⁵ Z listu krále Filipa II. Španělského: „*Můj dobrý bratře, synovče a bratranče, jelikož беру v úvahu, že počet rytířů mého velmi starobylého a velmi slavného Řádu zlatého rouna se značně zmenšil kvůli jejich úmrtí, což se čas od času některým z nich stane, považují z vícero důvodů za vhodné i vzhledem k velkému dobru a spokojenosti, které z toho poplynou na veřejnosti, nahradit zesnulé jinými, abychom dali do pořádku záležitosti Řádu, který mi vždy obzvláště ležel na srdci. Poté, co jsem takto rozhodl, vybral jsem mezi všemi jinými knížata mé krve, abych je připojil k tomuto milému společenství a bratrstvu a věnoval jim na znamení toho řetěz. Jsou to můj dobrý bratr, synovec a bratranec arcivévoda Matyáš, můj dobrý bratranec arcivévoda Ferdinand a následně můj dobrý bratranec kníže Zikmund Sedmíhradský. Tito dostanou mou přízeň a schválení, na což jsem vás chtěl předem upozornit. Mým záměrem je, abyste po obdržení této zprávy poručil pokladníkovi mého řádu panu Kryštofovi d'Assonleville, ať vloží do rukou mého prvního herolda zlatého rouna, pana Františka Damanta, tři řádové řetězy a stejný počet knih s řádovými pravidly, aby je odnesl mému dobrému bratru, synovci a bratrancům císaři spolu se zprávami a pokyny, které najde přiložené. Prikazuji mu, aby podnikl tuto cestu bez odkladu a za tímto účelem prikazujeme také našemu pokladníkovi, aby mu poskytl takovou sumu, která bude potřebná pro cestu a návrat, také na cestu k mému dobrému bratru císaři a třem knížatům, kteří se mají přidat k našemu řádu. Můj dobrý bratře, synovče a bratranče, nechť vás Bůh opatruje.*“ Viz Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, sign. Orden vom Goldenen Vlies Akten XII-280/71, fol. 9288.

⁴⁵⁶ *Descriptio sollemnitatum Pragae 5. Martii 1597 celebratarum, cum Sigismundus Bathory in ordinem aurei velleris assumeretur*. Österreichische Nationalbibliothek, Wien, Sammlung von Handschriften und alten Drucken, sign. Cod. 7249.

⁴⁵⁷ Jan KOŘÍNEK, Alexandr STICH (ed.) a Jaroslav KOLÁR (ed.), *Staré paměti kutnohorské*, Praha 2000, s. 141.

povolala dopisem jeho žena, kněžna, která mu oznámila, že deset tisíc Ráců přešlo od Turků na jeho stranu, vydal se tedy přijmout jejich přísahu věrnosti a ujistit je, že jim zaplatí. (...) Je známo, že mu císař slíbil dva tisíce jezdců a tři tisíce pěšáků, které by vydržoval tři měsíce, to vše, aby vstoupil do války proti Turkům a pokud by ho Turci vyhnali z jeho země (ať to Bůh nedopustí), dá mu dvě knížectví ve Slezsku, která by ho uživila. Součástí císařova daru bylo čtyřicet tisíc dukátů a slib Jeho Svatosti, že poskytne čtyřicet tisíc dukátů měsíčně a také jednotky vojáků, které byly určeny pro Sedmihradsko. Kníže byl poctěn chválou, obohacen dary, ujištěn o pomoci a naplněn tisíci nadějemi, vzdal chválu Bohu i císaři a odjel z Prahy, rozhodnutý použít tuto pomoc proti nepřátelům Boha a zahnat je stejně jako Makabejské. Mladému knížeti je v té době dvacet čtyři či dvacet pět let, ale silou, ctí a rozvahou se mu nikdo nevyrovná a může tedy být proti Turkům neporazitelný a přemoci je.“⁴⁵⁸

Na lednové rozhovory navázal v září stejného roku Alfonso Carillo, jenž přicestoval do Prahy, aby jednal s císařovými ministry o podrobnostech abdikace, jelikož se císařská strana posléze nadchla pro myšlenku připojit Sedmihradsko zpět k zemím habsburské monarchie. Vyjednávání trvalo přibližně čtyři měsíce, poněvadž se císařská strana přesvědčila, že Zikmund Báthory myslí svou rezignací zcela vážně, a proto se jeho zemi pokoušela získat za co možná nejvýhodnějších podmínek. Věci se více pohnuly v prosinci, jelikož sedmihradský kníže vzkázal, že pokud nedostane brzy jednoznačnou odpověď, uzavře mír s Osmanskou říší. Císařská strana tedy pod touto pohružkou oznámila, že se vlády v Sedmihradsku prozatímne ujme kněžna Marie Christierna, zahájí se proces rozluky jejího manželství, přičemž jakmile vejde v platnost anulace, určí se nový vládce Sedmihradska, za něhož se provdá.⁴⁵⁹

6.2 Zikmund Báthory nenadále přicházející

V dubnu roku 1598 tak do Sedmihradska přicestoval arcivévoda Maxmilián, společně se třemi pověřenými císařskými komisáři, kteří měli být nápomocni nominální hlavě státu, Marii Christierně, a proběhlo předání vlády.

Co se týče Michaela Valašského, patrně nepřekvapí informace, že již v předchozím období, ještě coby vazal Zikmunda Báthoryho, vyjednával s císařským dvorem v Praze a proti svému

---

⁴⁵⁸ Nicolas de MONTREUX, *Histoire Universelle Des Guerres Du Turc*, s. 605.

⁴⁵⁹ J. MACŮREK, *Zápas Polska a Habsburků*, s. 109–111.; L. SZILAS, *Der Jesuit Alfonso Carrillo in Siebenbürgen*, s. 101–113.

lennímu pánovi intrikoval,⁴⁶⁰ do výsledného jednání však přímo nezasáhl. 9. června 1598 vojvoda Michael v klášteře Dealu, u hrobu vojvody Patrasca, svého otce, slíbil věrnost císaři, a následně prostřednictvím císařových komisařů byla uzavřena smlouva v Târgoviști, která neobsahovala povinnost platit tribut a valašská svoboda vyznání (tj. pravoslaví) a obchodu zůstala nedotčena. Císař se zavázal posílat vojvodovi 5 tisíc mužů ročně a dodávky válečného materiálu. Michael se na oplátku zavázal bojovat proti Osmanům a dalším nepřítelům. Uzavření smlouvy oficiálně oznámila Marie Christierna.⁴⁶¹

16. dubna 1598 tedy Zikmund Báthory abdikoval, následně v květnu se svým doprovodem opustil Sedmihradsko a odebral se do svých slezských zemí, kam dorazil o měsíc později, v červnu.⁴⁶² Zde zažil poněkud nepříjemný šok, vyplývající z dezolátního stavu zámku v Opolí, kde měl nyní žít, a jenž se absolutně nemohl srovnávat s jeho dvorem v Alba Iulii. Již v dobách královny Isabely Jagellonské, jež opolské a ratibořské panství držela zhruba před padesáti lety, se hovořilo o zchátralosti místního zámku, přičemž do Báthoryho časů se věci spíše zhoršily. (a dokumenty datované o čtyři roky později referují o tom, že bude vyslán do Opolí architekt, jenž vypracuje plány na demolici zámku a výstavbu nové, lepší budovy.)⁴⁶³

Zikmund Báthory znovu dostal své pověsti muže mnoha překvapení, 11. srpna v doprovodu pouze dvou mužů sednul na koně a zahájil bleskový návrat do Sedmihradska, přes Vratislav, Krakov, Zamość a Chust. 20. srpna v noci dojel do Kluže. Zikmundova první cesta vedla k purkmistrovi, jehož požádal, aby jej znovu uznal za knížete. Narychlo se tedy sešla městská rada, a ještě v pozdních nočních hodinách radní Báthorymu složili slib věrnosti. Shodou okolností ten samý den dorazila do Kluže kněžna Marie Christierna, jež ráno 21. srpna zažila patrně největší překvapení svého života, když ji cestou do kostela na mši bez jakéhokoliv varování oslovil manžel, o němž se domnívala, že dlí ve Slezsku.⁴⁶⁴

---

⁴⁶⁰ G. VOLKMER, *Siebenbürgen zwischen Habsburgermonarchie und Osmanischem Reich*, s. 188. Podrobnější studie o valašském vyjednávání viz Radu MÂRZA, *Diplomatické vztahy Valašska s Habsburgovci na začátku vlády Michala Chrabrého (1593–1598)*, in: *Folia Historica Bohemica / Praha: Historický ústav AV ČR 19*, (1998 [vyd. 1999]), s. 37–57.

⁴⁶¹ A. RANDA, *Pro Republica Christiana*, s. 173.; G. VOLKMER, *Siebenbürgen zwischen Habsburgermonarchie und Osmanischem Reich*, s. 195–199.

⁴⁶² *Tamtéž*, s. 192.

⁴⁶³ Österreichisches Staatsarchiv, Finanz- und Hofkammerarchiv, sign. SUS RA 154.1.5, fol. 588–595.

⁴⁶⁴ Přes pokročilou tělnatost, kterou zachycují některá vyobrazení, lze na této epizodě sledovat, že se kníže nacházel v dobré tělesné kondici, když trasu o délce zhruba tisíce kilometrů ujel koňmo za devět dnů.

Kníže Zikmund se tedy usmířil s manželkou, následně kontaktoval Štěpána Bočkaje⁴⁶⁵ a s jeho pomocí opět narychlo svolal sněm, který jej hned 22. srpna znovu uznal za vládce země. Oficiálně se choval tak, jako kdyby mezihra s rezignací na trůn nikdy neexistovala, fakticky však souběžně vyjednával s císařským dvorem v Praze, Vysokou Portou a nově i se svým bratrancem, kardinálem Ondřejem Báthorym. a s ničím z toho se netajil, protože to využíval k nátlaku vůči všem zmíněným, a rovněž zjišťoval, kdo z uvedených mu nabídne výhodnější nabídku, aby se podle toho zachoval. Obětí nové situace se stal Zikmundův kancléř Štěpán Jósika, jehož nechal kníže popravit.⁴⁶⁶

6.3 Michael Valašský úspěchy slavící

Mezitím vojvoda Michael, když se podařilo vyhnat z Valašska zbytky osmanské armády, vyrazil s vojskem za Dunaj dále do srdce Balkánu, čímž v praxi realizoval rady, udělované Zikmundu Báthorymu. Jeho armáda tedy mezitím zvítězila např. u Nikopole a připojovali se k němu Srbové i Bulhaři.⁴⁶⁷

Po vzoru Zikmunda Báthoryho se mu tyto úspěchy podařilo náležitě zpropagovat prostřednictvím tištěné letákové publicistiky. Křesťanský svět tak oblétl dopis vojvody Michaela zaslaný arcivévodovi Maxmiliánovi v prosinci roku 1598: *„Nemohl jsem opomenout podat Vaší Výsosti úplnou zprávu o tom, jak jsem se svým vojskem překročil Dunaj a pak jsem dobyl Nicopolis, střetl jsem se se silou třinácti tisíc Turků pod vedením dvou pašů a s dvanácti sandžaky a beji, s nimiž jsem se se svým doprovodem utkal a s pomocí Božího majestátu jsem je porazil, velké množství jich pobil, oba pašové se zachránili útekem. Potom, když jsem dobyl Nicopolis, nechal jsem napíchnout na meč všechny Turky, kteří tam uvnitř byli, a vypálit to velké město až do základů, celkem to bylo víc než šest tisíc domů. Když jsem to udělal, navedl jsem své lidi na velké město Bodon, kde jsem našel dva beje s deseti tisíc Turky, kteří se postavili proti mně, ale když jsme se na ně vrhli, snadno byly poraženi, velké množství z nich bylo napíchnuto na meč a já jsem přitom získal všechny jejich standarty a zajal jsem i některé významné Turky. Téhož dne jsem nechal vypálit a srovnat se zemí řečené město Bodon, kde bylo asi dvanáct tisíc domů, a také srovnat se zemí další města v okolí (...) přičemž zemřeli všichni*

---

⁴⁶⁵ Není ovšem vyloučeno, že byl Bočkaj se synovcem již dříve v kontaktu a k návratu jej přemlouval.

⁴⁶⁶ J. MACŮREK, *Zápas Polska a Habsburků*, s. 115–116.

⁴⁶⁷ P. P. PANAITESCU – C. A. BOBINESCU (ed.), *Mihai Viteazul*, s. 146–147.

*Turci, kteří tam bydleli. a vyplenil jsem, vyhladil a vypálil všechny obce, které byly mezi Zaalpím a Thrákií v počtu dvou tisíc. Nechal jsem přejít na druhý břeh Dunaje všechny tam bydlící křesťany a Bulhary, kterých bylo šestnáct tisíc, a dal jsem jim v mé zemi to nejlepší možné bydlení, když všechny ty kraje byly neobydlené a zpusťované. Budiž si Vaše Výsost jistá, že pokud mi Bůh dopřeje života, nikdy nepřestanu konat ve vašich službách a ve službách křesťanství, e chci s Boží pomocí opět překročit Dunaj a ohněm a mečem zničit celý Dobroitan až do Bělehradu a Fegeridaru, neboli až k moři, protože celý můj plán neusiluje o nic jiného, než o zničení společného nepřítele a oslavu křesťanství a Svaté církve římské. a s tím Vaší Výsosti líbám ruce a nabízím se vám.*⁴⁶⁸ Přínejmenším na arcivévodu Maxmiliána akce vojvody Michaela učinila velký dojem a patřil k jeho příznivcům. Patrně ve stejné době nechal Michael Valašský sepsat svůj oslavný životopis, vydaný později ve Zhořelci. Následně 25. ledna 1599 přijel do Prahy vyslanec valašského vojvody, který přivezl jako dary část kořisti z Bulharska. Vojvoda obdržel 100 tisíc tolarů a panství Königsberg na Svidnicku, ve Slezsku.⁴⁶⁹ i na české stavy učinil Michael Valašský velký dojem, byť se s ním mohli osobně seznámit teprve roku 1601.⁴⁷⁰

6.4 Druhá abdikace Zikmunda Báthoryho a smrt kardinála

Počátkem roku 1599⁴⁷¹ Zikmund Báthory opět dospěl k závěru, že bude lepší odstoupit. Tentokrát v březnu téhož roku nakonec po vyjednáváních předal moc svému bratranci, kardinálu Ondřeji Báthorymu, který se po popravě svého bratra Baltazara v Sedmihradsku z pochopitelných důvodů neobjeoval, ale zdržoval se poblíž sedmihradsko-moldavské hranice a čekal na příležitost. Kardinál ve většinově protestantském Sedmihradsku nepředstavoval oblíbenou osobu, na druhou stranu ale v jeho případě nehrozilo spojení s habsburským rodem a coby příslušník rodu Báthory znamenal v jistém smyslu kontinuitu domácí dynastie, přijatelnější než vládu cizinců. z hlediska Zikmunda Báthoryho lze zase předpokládat, že

---

⁴⁶⁸ Zpravodajský leták dohledán v italském jazyce, později byl přeložen do španělštiny. Bibliografie letákové publicistiky, **I71**.

⁴⁶⁹ V pramenech někdy jako „Kindsberg“. P. P. PANAITESCU – C. A. BOBINESCU (ed.), *Mihai Viteazul*, s. 148.; A. RANDA, *Pro Republica Christiana*, s. 181–185.

⁴⁷⁰ Josef MACŮREK, *Kapitoly z dějin česko-rumunských vztahů*, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity: řada historická (C) 20–21, 1972, č. 18–19, s. 61–112. Cit. s. 75–76.

⁴⁷¹ Macůrek ale uvádí, že jednání probíhala od podzimu 1598. Viz J. MACŮREK, *Zápas Polska a Habsburků*, s. 116.

předvídal zhoršující se poměry v oblasti, stejně jako brzkou zradu valašského vazala (jenž už dlouhodobě vyjednával s císařským dvorem v Praze), a tudíž realizoval další abdikační manévr, čímž „řešení“ těchto problémů přenechal neoblíbenému příbuznému, jenž se nechal zlákat možností „suverénní“ vlády, aniž by bral v úvahu nestabilní situaci, do níž přicházel. v polských archivech se dochoval list sultána adresovaný polskému králi, z něhož vyplývá, že se Osmani chystali pochodovat na Sedmihradsko, když je zaskočila změna na trůně, takže sultán armádu zastavil a rozhodl se s novým knížetem jednat.⁴⁷²

27. března 1599 se tedy vládcem Sedmihradska stal kardinál Ondřej Báthory, jenž následně požádal o ruku Marii Christiernu, dosud nerozvedenou se Zikmundem, která jeho nabídku odmítla. 6. dubna 1599 se Zikmund, Marie Christierna, kardinál Báthory a Alfonso Carrillo naposledy sešli, aby dojednali podmínky předání země a rozvodu. Za pár dnů se Marie Christierna odebrala do Štýrského Hradce, aby se již do Sedmihradska nikdy nevrátila, a dle svědectví své dny trávila ve velké melancholii, a čekala na verdikt o svém rozvodu.⁴⁷³

Kardinál Ondřej byl ovšem císařskou stranou vnímán jako exponent polské politiky, který zcela jistě brzy uzavře mír s Osmanskou říší. Vojvoda Michael vyčkával, jak se vyvine situace a co konkrétně jemu nový panovník přinese: „*Když totiž kardinál vstoupil do sedmihradské země, zdálo se nám to dobré a měli jsme z toho radost. Zdálo se nám, že to bude moudrý muž, s nímž se budeme moci poradit (nebude jako ten druhý [Zikmund Báthory], že nebude vědět, co dělá nebo co chce), a když se kardinál rozhodl převzít sedmihradskou zemi a usadit se zde, připravili jsme poctivé dary a poslali mu je jako jedinému Pánu, s čímž byl spokojen a poděkoval nám, jak měl.*“⁴⁷⁴

24. července 1599 valašský vyslanec přinesl do Prahy zprávu, že kardinál přísahal sultánu a vztyčil tureckou vlajku.⁴⁷⁵ To nevyvolalo dobré reakce, byť se v této době předpokládalo, že

---

⁴⁷² Petre P. PANAITESCU (ed.), *Documente privitoare la Istoria lui Mihai Viteazul*, București 1933, s. 81–83.

⁴⁷³ L. SZILAS, *Der Jesuit Alfonso Carrillo in Siebenbürgen*, s. 123–126.; A. RANDA, *Pro Republica Christiana*, s. 188–190.

V nedávné době se stala Markéta Štýrská (1584–1611), mladší sestra Marie Christierny, sňatkem s Filipem III. španělskou královnou. Věc měla proto i mezinárodní konsekvence, jelikož španělská strana v tomto aktu spatřovala pohanění sestry své královny. Viz A. RANDA, *Pro Republica Christiana*, s. 194.

⁴⁷⁴ Z listu Michaela Valašského, adresovanému Jeremiáši Movilovi 20. prosince 1599. P. P. PANAITESCU (ed.), *Documente privitoare*, s. 94.

⁴⁷⁵ Eudoxiu de HURMUZAKI, *Documente privitoare la istoria Românilor, Volumul XII, 1594-1602: Acte relative la războaiele și cuceririle lui Mihai-Vodă Viteazul*, București 1903, s. 444.; P. P. PANAITESCU (ed.), *Documente privitoare*, s. 152.

se Osmanská říše nachází ve špatné situaci a již brzy z obtížně udržitelných postavení v Uhrách ustoupí.

Během své krátké vlády však kardinál nestihl uzavřít ani smlouvu s Osmany, ani získat podporu a spojenectví kohokoliv jiného, jelikož už 6. září 1599 oznámil valašský vyslanec v Košicích Michaelův útok na Sedmihradsko,⁴⁷⁶ který tedy proběhl bez vědomí císařské strany, takže jej např. španělský velvyslanec Guillén de San Clemente kritizoval, obával se toho, že by tento krok mohl kardinála vehnat do náruče Osmanům. Velení císařského vojska v Horních Uhrách převzal Jiří Basta, nicméně tažení valašského vojvody bylo tak bleskové, že než se císařská strana stačila vzpamatovat, přišla zpráva o bitvě vojsk Michaela a kardinála a zvěst, že kardinál byl po bitvě zavražděn.⁴⁷⁷

Z druhé strany začal s armádou postupovat Michael Valašský.⁴⁷⁸ 1. listopadu 1599 se střetl s armádou kardinála Ondřeje v bitvě u Šelimbáru a bitva dopadla v Michaelův prospěch, čemuž napomohli Sikulové, které si vojvoda získal na svou stranu, a vyznamenal se např. srbský bojovník Baba Novac. Vojvoda Michael proklamoval, že dobyl Sedmihradsko ve jménu Boha a Jeho Veličenstva císaře, a ještě týž den vstoupil do Alba Iulie, kde jej zděšení sedmihradští stavové uznali za vládce. (Či v intepretaci císařské strany za císařova místodržitele.) Upřímnou podporu si ale nezískal, jelikož byl v zemi cizincem (byť tedy ve službách Zikmunda Báthoryho získal určitý nemovitý majetek na sedmihradském území),⁴⁷⁹ dobyvatelem, a navíc svou moc opíral o neoblíbené sikulské bojovníky. o události referoval i český zpravodajský leták, ve kterém se nachází též ilustrace vojvody Michaela, jenž v zastoupení císaře přijal hold sedmihradských pánů a klíče jako znamení podřízenosti země.⁴⁸⁰ Arcivévoda Matyáš proto nechal následně ve Vídni u sv. Štěpána sloužit děkovné *Te Deum* a slavnostně střílet z děl.

Kardinál Ondřej Báthory se pokusil uprchnout zpět do Polska, byl 3. listopadu na útěku zavražděn sikulskými sedláky. (Údajně nikoliv na Michaelův rozkaz.) Situace byla poněkud

---

⁴⁷⁶ HURMUZAKI, *Documente privitoare, Volumul XII*, s. 454.

⁴⁷⁷ A. RANDA, *Pro Republica Christiana*, s. 204–207.

⁴⁷⁸ Josef Macůrek tvrdí, že k tomu byl Michael potají vyzván, jiné zdroje zase uvádí, že se jednalo o jeho spontánní, soukromou iniciativu. J. MACŮREK, *Zápas Polska a Habsburků*, s. 117.

⁴⁷⁹ Nicolae EDROIU, *Posesiunile lui Mihai Viteazul în Transilvania si semnificatia acestora (1596–1601)*, in: Ioan Silviu Nistor – Camil Mureșanu (edd.), *Mihai Viteazul Și Transilvania: Culegere de studii*, Cluj-Napoca 2005, s. 43–54.

⁴⁸⁰ Bibliografie letákové publicistiky, **Č40**.

paradoxní, jelikož spolu s ním bylo zabito i několik sikulských šlechticů. v tomto případě se zdůrazňovalo, že chudí Sikulové zahubili Sikuly bohaté.⁴⁸¹

6.5 Michael Valašský „sjednotitelem“

Michael Valašský se stal guvernérem Sedmihradska, měl vést správu země s císařskými zástupci. Vojvoda Michael ale zpychnul dosavadními úspěchy a začal potají vyjednávat s Vysokou Portou, krymskými Tatary a Moskvou, přičemž tato jednání směřovala proti polské politice, zejména proti kancléři Janu Zamojskému a Jeremiáši Movilovi v Moldavsku, a cílem bylo podmanění si moldavské země a uštědření citelné lekce Polákům.⁴⁸² z Prahy dorazila finanční pomoc pro válku s Osmany, kterou ale vojvoda Michael využil k útoku na Moldavsko, které opětovným bleskovým útokem dobyl 1. května 1600. Vylíčení průběhu bitvy vyšlo tiskem v podobě zpravodajského letáku, kde ji neznámý autor interpretuje jako mezičlánek budoucího zničení Osmanské říše. Vojvoda Michael „dobył veľkou a proslulou provinciı Moldavii, jinak zvanou Bugdanie (...) z jejíž země Turek obvykle vytěží velké množství blahodárných věcí, jako obilí, dobytek pro výživu nejen vojsk, která posílají do Uher ale také samotného města Konstantinopolis. Její získání následovalo tímto způsobem. Velkomyslný pan Michael očekával celou tuto zimu, že projedná záležitosti Sedmihradska a Sikulie tak, aby je mohl využít k zachování Království sedmihradského a v činnostech, které plánoval do budoucna, a poskytl svobodu, po níž oni zvláště prahli a dlouho marně usilovali, a na začátku jara začal shromažďovat své lidi, jejichž počet dosáhl asi sedmdesát tisíc Valachů, Sikulů a Sedmihrad’anů, protože mu připadalo, že nikdo jiný, než snad vojvoda Jeremiáš z Moldávie, který udržoval přátelské vztahy s Turkem, mu nebude moci zabránit překročit Dunaj a napadnout Osmanskou říši, proniknout až do vnitrozemí, a rozhodl se připravit jej [Turka] o stát. a tak rozhodnut, vydal se do řečené provincie Moldávie, a když do ní vstoupil, nechal ji plenit a pustošit, ale když dorazil do krajiny zvané Bacono,⁴⁸³ která leží u jedné říčky, jež ústí do královské řeky Sereto,⁴⁸⁴ narazil na nepřítele, který měl vojsko téměř stejné jako on, složené z příslušníků různých národností, ale hlavně z Turků, Tatarů a Moldavanů, a tak 18. dne

---

⁴⁸¹ A. RANDA, *Pro Republica Christiana*, s. 193–207.; P. P. PANAITESCU – C. A. BOBINESCU (ed.), *Mihai Viteazul*, s. 153–157.

⁴⁸² O Michaelově vyhoceném vztahu k Polsko-litevské unii viz I. CORFUS, *Mihai Viteazul și Polonia*, op. cit.

⁴⁸³ Bacău.

⁴⁸⁴ Siret.

v měsíci květnu, udatný pan Michael ve snaze vyřešit celkově tu záležitost, rozhodl se zahájit bitvu, kterou nepřítel neodmítl, a tak se obě vojska bila od desáté hodiny ranní. na velkém prostoru, došlo k různým střetům, na obou stranách zemřelo značné množství lidí, ale konečně k večeru, když začalo zapadat slunce, ukázalo se, že pan Michael je na tom lépe, a nepřátelé proto přestali vzdorovat, zlomilo je to a dali se na útěk, přičemž mnozí byli rozsekáni na kusy, mnohé z nich vítězové pronásledovali, někteří se utopili ve vodách, zvláště v řece Dněstr, kde utonul i sám Jeremiáš⁴⁸⁵ a další vůdcové jeho vojska, v domnění, že ji přeplavou; počet mrtvých je téměř nemožné zjistit s určitostí, nicméně předpokládalo se, že to bylo kolem osmi tisíc nepřátel různých národností a také velké množství Valachů. Kvůli tomuto tak pozoruhodnému vítězství všechny národy jako o závod začaly projevovat poslušnost panu Michaelovi, jenž je přijal jménem císaře a svého, jako dobrý služebník Jeho Výsosti. k němu ihned vypravil posla s novinou o tak příznivém úspěchu a o tom, že teď je usídlen v metropoli Moldávie, zvané Soczouva,⁴⁸⁶ kde předtím sídlil Jeremiáš a další vojvodové a bývalí pánové. Teď můžeme očekávat, že vyžene Turky z pevností, které oni mají u Černého moře, a že zajištěné získání té provincie přispěje k vyhlazení Turka, což můžeme doufat, že s pomocí Boží a prostřednictvím odvahy tak velkého muže může nastat brzy.“⁴⁸⁷

Celé soustátí mělo velice krátké trvání, i v jeho správě se však vojvoda řídil Báthoryho vzorem, tj. osobně zůstal v Sedmíhradsku a v sousedních zemích dosadil „místodržitele“, kteří měli země spravovat, sám se nazýval vládcem Sedmíhradska, Valašska a Moldavska, přičemž se stále jednalo o tři samostatné územní celky v personální unii. Toto měl být tedy okamžik sjednocení rumunských zemí, jak jej později interpretovala rumunská historiografie.

Do čela Valašska vojvoda postavil nezletilého Mikuláše Pătrașca (kolem 1584–1627),⁴⁸⁸ svého jediného legitimního syna, na moldavský trůn zase dosadil synovce Marka (kolem 1580 – kolem 1620), nemanželského syna předchozího vojvody Petra II. Náušničky (Cercela). Oba

---

⁴⁸⁵ V tomto případě se autor novinového zpravodajství mýlil, Jeremiáš Movila bitvu přežil a utekl do Polska.

⁴⁸⁶ Suceava.

⁴⁸⁷ Bibliografie letákové publicistiky, **I100**.

Dochoval se i překlad zpravodajského letáku do španělského jazyka.

⁴⁸⁸ Jedná se o dvě křestní jména, což ve valašském prostředí této doby nebylo obvyklé. Někteří pozdější badatelé proto soudili, že se jednalo o dva mládence. Druhé jméno každopádně odkazovalo na „dědečka“, vojvodu Pătrașca Dobrého.

chlapci však zanedlouho museli prchat před polskými vojsky, jelikož celá situace vydržela pouze v období od května do září roku 1600.⁴⁸⁹

Vojvoda se nechoval jako císařský loajální spojenec, ale realizoval vlastní zájmy. Jeho počínání celkem oprávněně popudilo jeho dosavadní podporovatele. Již v červenci roku 1600 se vydala polská vojska na pochod do moldavské Suceavy, kterou vojvoda Michael opustil, jelikož mu část sedmihradské šlechty vypověděla poslušnost a volala o pomoc k císařskému generálovi Bastovi. Další část sedmihradských stavů zase navázala kontakty s Janem Zamojským, s nímž momentálně jednal i nedávno rezignovavší Zikmund Báthory, který zároveň oslovil i sedmihradskou šlechtu. Než však polské oddíly stačily vtrhnout do Sedmihradska, porazil vojsko vojvody Michaela císařský generál Basta ve spojení se sedmihradskými jednotkami⁴⁹⁰ 18. září 1600 v bitvě u Mirăslău.⁴⁹¹ Kancléř Jan Zamojský si v této chvíli netroufl zahájit otevřený konflikt s císařskou armádou a obnovoval polský protektorát nad Moldavskem, kam opět zpět dosadil Jeremiáše Movilu, a následně polské vojsko vstoupilo do Valašska, kam pro změnu Zamojský dosadil Jeremiášova bratra Simeona Movilu. z vojvody Michaela se stal psanec na útěku, a vydal se proto k císaři Rudolfovi II. do Prahy, aby očistil své jméno a získal ztracený kredit.⁴⁹²

6.6 Zikmund Báthory potřetí panovníkem

V lednu 1601 začal zasedat zemský sněm v Kluži, který 2. února opětovně vyhlásil sedmihradským vládcem Zikmunda Báthoryho, který se stal panovníkem tentokrát s podporou Polska i Osmanské říše, a přivedl do země oddíly z Moldavska.⁴⁹³

---

⁴⁸⁹ Damina TODIȚA, *Pătrașcu cel Tânăr fiul lui Mihai Viteazul*, București 1982, s. 11–62.; Pál BINDER, *Marcu Vodă, asociatul la domnie al lui Mihai Viteazul, pretendent domnesc în Moldova și moșiile sale din Transilvania*, in: Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol“ XXIV/1, 1987, s. 303–309.

⁴⁹⁰ V maďarské historiografii je vojvoda Michael dodnes zobrazován jako velký nepřítel.

⁴⁹¹ Maďarsky Miriszló.

⁴⁹² J. MACŮREK, *Zápas Polska a Habsburků*, s. 116–126.; A. RANDA, *Pro Republica Christiana*, s. 204–267.; Ștefan OLTEANU, *Les pays roumains à l'époque de Michel le Brave (l'union de 1600)*, București 1975, s. 107–142.; P. P. PANAITESCU – C. A. BOBINESCU (ed.), *Mihai Viteazul*, s. 158–185.; G. VOLKMER, *Siebenbürgen zwischen Habsburgermonarchie und Osmanischem Reich*, s. 209–236.

⁴⁹³ „*Sám císař a vezír paša nám velmi dobře a velmi laskavě píší o panu Zikmundu Báthorym a dávají nám vědět, že mu bylo vše odpuštěno a že bude s velkou milostí přítomen v tomto sedmihradské zemi.*“ z listu Jeremiáše Movily, datováno 20. listopadu 1600 v Jasech. P. P. PANAITESCU (ed.), *Documente privitoare*, s. 137–140. Cit. s. 139.; G. VOLKMER, *Siebenbürgen zwischen Habsburgermonarchie und Osmanischem Reich*, s. 238–240.

Přes propast staletí lze konstatovat, že se knížeti Zikmundovi podařilo svými sériovými rezignacemi a návraty vyvolat vsutku velký zmatek, díky kterému se nebozí současníci zcela jistě neorientovali v tom, kdo momentálně v Sedmíhradsku a jeho sousedních zemích vlastně vládne. Pokud jeho odchody a návraty měly za cíl to, aby jeho rivalové mezi sebou bojovali, navzájem se zlikvidovali, aby on v závěru dosedl na trůn jako jediný vítěz, podařilo se mu to pouze částečně. Každopádně jeho počínání přineslo zchudlé Sedmíhradsko, které se stalo průchodištěm rozmanitých armád ze všech směrů. To mu maďarští historici v budoucnosti nikdy neodpustili.

6.7 Vojvoda Michael v Čechách

S valašským lidem se mohli v Čechách setkat již dříve, jak bylo zmíněno výše. Výraznější návštěva proběhla na počátku roku 1600, kdy před tříkrálovým svátkem do Plzně, kde tehdy kvůli morové epidemii pobýval císařský dvůr, dorazilo valašské poselstvo. Jak sepsal M. Šimon Plachý z Třebnice: *„Přijelo v osobách okolo třicíti, a jedouce do města [Plzně] nesli čtyři praporce okrášlený, jeden všecken barvy červené, s pozlacenými, bílý, s červeným štrychy druhý, item žluté barvy s červenými štrychy a čtvrtý s znamením a erbem knížete sedmíhradského, kterýmž ukázána hospoda Benedikta Draxle, blíž rathouzu obecního, z kteréžto potom v sobotu po sv. Třech králích [8. ledna] v pěkném pořádku do domu, kterémž Jeho Milost Císařská zůstávati ráčil, šli, davše před sebou vésti koně černé barvy osedlaného pod aksamitovým červeným dekem, kdež na sedle z levé strany visel buzikán,⁴⁹⁴ stříbrný pozlacený, na druhé straně kord. Za tímž koněm šly tři osoby, dva a dva, nesouce ty čtyřy praporce, za nimi ihned v patách legati též jeden podle druhého šli, a sami všedše do domu zanechali vně před domem praporcův. a když po audienci a obětování a odevzdání toho všeho bylo, veden jest ten kuň, od nich vzat jsa, do jiného domu, kdež koně jiní císařští stali. Též i praporce nesení jsou.“⁴⁹⁵* Šimon Plachý tedy líčí poselstvo, nijak ale nezmiňuje, že by jeho součástí byl samotný valašský vojvoda, byť se později předpokládala jeho přítomnost a pronikla i do soudobého románu. Každopádně dle dalšího Plachého líčení poselstvo proklamovalo vojvodovu žádost, aby mu Sedmíhradsko bylo uděleno jako dědičná země,

---

⁴⁹⁴ Buzdugan, sedmíhradské panovnické žezlo.

⁴⁹⁵ Josef STRNAD (ed.), *M. Šimona Plachého z Třebnice Paměti Plzeňské*, Plzeň 1883, s. 216–217.

a naznačovalo jeho pozdější vojenský výstup proti Moldavsku.⁴⁹⁶ Dobová svědectví vskutku hovoří o tom, že toto vojvoda Michael očekával, tj. císař Rudolf II. mu zemi dědičně věnuje.⁴⁹⁷ Opomenout se však nesmí vyličené dary, kořist z bitvy proti Ondřeji Báthorymu, které byly zobrazeny v dobovém letáku, společně s uťatou hlavou nebohého poraženého.⁴⁹⁸ Na oře černého jako noc, jenž nosíval samotného kardinála, prý císař pohlížel se zvláštním zalíbením.⁴⁹⁹

Vojvoda Michael Valašský, tento „rumunský Valdštejn“, jak jej nazval Josef Macůrek,⁵⁰⁰ strávil v Čechách necelé dva měsíce. 23. února dorazil do Prahy v doprovodu třiceti pěti mužů. Začátek pobytu v Čechách poznamenala neblahá událost – několik Michaelových služebníků si do spací komory odnesly koš zapáleného uhlí pro zahřátí. Bohužel místnost neměla žádné odvětrávání, takže ráno byli dva jeho služebníci nalezeni mrtví a pět v bezvědomí, a zpočátku se vyšetřovalo, jestli nebyli otráveni.⁵⁰¹ Michaela údajně doprovázela i dcera Florika, přičemž v Praze pobývali na útraty císařského dvora. Vojvoda se zpět vydal 3. dubna s vizí skvělé budoucnosti – císař mu dokonce věnoval krásného koně.⁵⁰² Florika, jejíž ruku již dříve nabídl císaři, měla prý učinit na Rudolfa II. jistý dojem. Přibližně ve stejné době mu moskevské poselstvo nabídlo za manželku velkokněžnu Xenii, a Rudolf měl obdržet portréty obou dívek. Císař se také údajně zmínil v korespondenci matce, že o sňatku s jednou z nich uvažuje. Marie Španělská rozzlobeně namítala, že mu obě nepřinesou nic než sebe sama a barbarskou morálku svých národů. Jak je ovšem známo, Rudolf II. zůstal svobodný.⁵⁰³

Podrobnosti pobytu vojvody Michaela a jeho dcery však nejsou známy. Dá se předpokládat, že se mohly též týkat záležitostí jeho majetku ve Slezsku, který mu císař udělil, a kam teprve nyní poslal správce, jelikož byl zastaven věřitelům, kteří jej vojvodovi nechtěli vydat dříve, než císař

---

⁴⁹⁶ *Tamtéž*, s. 218–219.; Eudoxiu de HURMUZAKI, *Documente privitoare la istoria Românilor. Volumul XII*, s. 607.

⁴⁹⁷ Ștefan ANDREESCU, *Restitutio Daciae. 3. Studii cu privire la Mihai Viteazul (1593–1601)*, București 1997, s. 283–338.

⁴⁹⁸ Přetištěno např. v edici: John Roger PAAS, *The German Political Broadsheet, Volume 1, 1600–1615*, Wiesbaden 1985, s. 113.

⁴⁹⁹ A. RANDA, *Pro Republica Christiana*, s. 212.

⁵⁰⁰ Josef MACŮREK, *Rumänische Fürsten als Gäste in Böhmen. Unbekannte Dokumente*, in: Prager Presse, 5. 5. 1929, s. 6–9. Cit. s. 6.

⁵⁰¹ Eudoxiu de HURMUZAKI, *Documente privitoare la istoria Românilor. Volumul XII*, s. 1153.

⁵⁰² *Tamtéž*, s. 1176.

⁵⁰³ A. RANDA, *Pro Republica Christiana*, s. 213.

uhradí dlužnou částku 27 tisíc tolarů. Osobně svůj slezský majetek nikdy nenavštívil, ví se pouze, že jeho služebníci zde postavili pivovar. Kromě audience na Hradčanech, která proběhla 1. března, se o jeho pobytu v Praze mnoho neví.⁵⁰⁴ Vojvoda byl ubytován v domě U divého muže, který se nacházel ve Sněmovní ulici, v podstatě nedaleko od Morzinského paláce, který již od první Československé republiky dodnes obývá rumunská ambasáda. (Dříve se soudilo, že bydlel v domě U tří pštrosů u Karlova mostu.)⁵⁰⁵ v obou případech se jednalo o dobře situované domy, nacházející se na úpatí Hradčan, a tedy v blízkosti císařského dvora. Císařská strana si tedy valašského hosta evidentně vážila, když mu poskytla takovéto bydlení.

V této době však vznikl slavný portrét vytvořený Aegidiem Sadelerem, nejslavnější a často přetiskovaný, kde má Michael Valašský, uctívaný císařský host, nasazenou typickou valašskou čapku z medvědí kožešiny, zdobenou vraními pery: *„Kontrast stínu a světla akcentuje dramatickosti mužské postavy, drsné zralosti. na baculaté tváři se silnými lícními kostmi vyrýsovaly tmavé kruhy širokou rýhu, zdůrazňující pohled těžký nevysloveným podezřením. Ústa sevřená hořkostí a znechucením se ztrácí v houšti divoce narostlých vousů.“*⁵⁰⁶ Působí zde vskutku jako reprezentativní vládce, strohý, rozhodný stratég, muž krutý a zbavený všech ideálů.

Ještě téhož roku v srpnu však bylo slezské panství po Michaelově smrti zkonfiskováno a připadlo zpět Slezské komoře.⁵⁰⁷

6.8 Bitva u Gurusläu⁵⁰⁸ a konec chrabrého vojvody

Gurusläu se roku 1601 nacházelo na sedmihradsko-uherských hranicích, dnes leží v Rumunsku. Právě zde se 3. srpna střetli Zikmund Báthory na straně jedné a Michael Valašský a císařský generál Jiří Basta na straně druhé. Báthory uzavřel spojení s Poláky a momentálním moldavským vévodou Jeremiášem. Dokonce získal i podporu Osmanské říše, čímž vlastně

---

⁵⁰⁴ Josef MACŮREK, *Michal der Tapfere und die böhmisch-schlesischen Stände am Ende des 16. Jhrt.*, in: *Revista istorică română*, 2, č. 4, (1932), s. 346–353.; J. MACŮREK, *Kapitoly z dějin česko-rumunských*, s. 76.

⁵⁰⁵ Libuše VALENTOVÁ, *Mihai Viteazul la Praga*, in: *România literară XXXVII*, č. 19, 19. – 21. Mai 2004, s. 29.

⁵⁰⁶ Andrei PIPPIDI, *Mihai Viteazul în arta epocii sale*, Cluj-Napoca 1987, s. 33–35. Zde i další Michaelovy podobizny.

⁵⁰⁷ Österreichisches Staatsarchiv, Finanz- und Hofkammerarchiv, sign. SUS RA 78.2.7, fol. 84–89.; Josef MACŮREK, *Rumänische Fürsten*, s. 6.

⁵⁰⁸ Maďarsky Goroszló.

otevřeně rezignoval na ideály křesťanského rytíře, jež se s ním kdysi spojovaly. Následně shromáždil velkou armádu, složenou většinou ze Sedmihradčanů, Moldavanů, Poláků a Tatarů, jíž velel Mojžíš Szekely. Spojenectví s Osmany ovšem přimělo císaře Rudolfa II., aby proti Báthorymu vyslal vojsko pod velením Jiřího Basty a Michaela Valašského. Navzdory Báthoryho výhodnému postavení i početnější armádě střetnutí skončilo jeho porážkou.⁵⁰⁹

Propagaci vítězství zachycuje grafika Johanna Siebmachera, která zobrazuje v první polovině listu boj u Gurusläu, ve druhé polovině zase přehlídku vítězné habsburské armády, která se konala na Pražském hradě 14. srpna.⁵¹⁰

Po prohrané bitvě Báthory uprchl k Jeremiáši Movilovi a pobýval v Botoșani (rumunská Moldávie). Spolupráce mezi Jiřím Bastou a Michaellem však brzy skončila. Mezi oběma panovala antipatie a nedůvěra, kterou ještě zhoršovala spousta osobních křivd. Vojvoda také odmítal uznat Bastu jako císařského místodržitele, ten jej proto vnímal jako hrozbu pro habsburskou moc v Sedmihradsku. Michaela Valašského proto 19. srpna⁵¹¹ 1601 zavraždil ve vojenském táboře u Turdy valonský kapitán Jacob de Beauri na příkaz Jiřího Basty. Nutno podotknout, že vojvodovi vojáci nijak neprotestovali proti smrti svého pána a Bastovi se podařilo jeho počínání věrohodně odůvodnit, jelikož se proti němu nijak nezakročovalo a dobové zprávy s jistotou hovoří o Valachově zradě. Lze také konstatovat, že se věc nestala na císařův příkaz, jelikož se o ní dle korespondence Rudolf II. velmi zajímá a žádá po Bastovi vysvětlení.⁵¹² Pochybnosti vyjadřoval arcivévoda Maxmilián, kterému byl, jak se zdá, vojvoda sympatický a měl k němu přátelský vztah.⁵¹³

---

⁵⁰⁹ A. RANDA, *Pro Republica Christiana*, s. 286–298.; Constantin C. GIURESCU – Dinu Constantin GIURESCU (eds.), *Istoria românilor*, București 2000, s. 205–206.; Meinolf ARENS, *Habsburg und Siebenbürgen 1600–1605. Gewaltsame Eingliederungsversuche eine ostmitteleuropäischen Fürstentums in einen frühabsolutistischen Reichsverband*, Köln-Weimar-Wien 2001, s. 41–66.; G. VOLKMER, *Siebenbürgen zwischen Habsburgermonarchie und Osmanischem Reich*, s. 233–240.

⁵¹⁰ Johann SIEBMACHER, *Abris Dero Schlacht Vnd Victorien. So In Siebenbvrgen Geschehen, den 3. Avgvsti, Neu Cal. Anno 1601*, Nürnberg 1601. The Library of Congress, Washington. [Pohledy na bitvu a vítězství.] Dostupné online: <https://www.loc.gov/resource/cph.3b14522/> [naposledy viděno 30. 7. 2018]. Viz též Andreas ANDRESEN, *Der deutsche Peintre-Graveur: oder, Die deutschen Maler als Kupferstecher nach ihrem Leben und ihren Werken, von dem letzten Drittel des 16. Jahrhunderts bis zum Schluss des 18. Jahrhunderts*, Bd. 2, Leipzig 1865, s. 305, Nr. 70.

⁵¹¹ Podle starého kalendáře 9. srpna.

⁵¹² Eudoxiu de HURMUZAKI, *Documente privitoare la istoria Românilor. Volumul XII*, s. 1218–1234.; A. RANDA, *Pro Republica Christiana*, s. 299–310.; C. C. GIURESCU, *Istoria*, s. 206–207.

⁵¹³ Eudoxiu de HURMUZAKI, *Documente privitoare la istoria Românilor. Volumul XII*, s. 1243–1244.

6.9 Zikmund Báthory v Čechách

Zikmund Báthory držel jižní část Sedmíhradska, zatímco severní území ovládal jménem císaře Jiří Basta, který zároveň zastával funkci generálního kapitána. Báthory měl ještě jakési vojsko, kterému velel Mojžíš Székely, jenž také často měnil strany a vládců, ale nyní se jevil jako loajální, a s jehož pomocí se také neúspěšně pokusil dobýt Kluž.⁵¹⁴ Nakonec ale kníže seznal, že je situace již bezvýchodná, a počátkem roku 1602 uzavřel Zikmund s Bastou příměří, obnovil jednání s pražským dvorem o podmínkách své třetí a tentokrát vskutku definitivní abdikace, aby 26. července 1602 odjel do Čech a sedmíhradskou zemi již nikdy nespátril.⁵¹⁵ Nicméně i v době jeho pobytu v Čechách existují svědectví o tom, že se jej pokoušeli kontaktovat sedmíhradští hajduci a dovést zase zpět.⁵¹⁶

Po krátkém pobytu v Praze, kdy se vzdal jakýchkoliv nároků na Opolí a Ratiboř, se Zikmund Báthory odebral přechodně do Litoměřic, kam dorazil v září roku 1602. Uvítání městské rady zaznamenala místní pamětní kniha: „*Zikmund Batory, kníže sedmíhradský okolo 24 hodiny přijel sem na probošství, neb mu tu bylo na ten čas od JMC vykázano, aby tu doněkud obýval, asi v 60 koních jest 4. Septembris in die Lazari a na druhý den pan purkmistr a páni šli jsou na probošství a přivítali ho řečí latinskou. Pan Šimon Žďárský mluvil, kníže zase přivětivě poděkoval. a tu darován mu sud vína bílého a jeden losos. a zůstávalo to kníže na probošství až od pátku po Třech králich l. 1603.*“⁵¹⁷ Čas v Litoměřicích trávil Báthory v poklidu a zřejmě se těšil také oblíbě místního obyvatelstva, jelikož se dochovala zprávička referující o tom, že pražský měšťan dovezl knížeti do Litoměřic darem obrovský hrozen vína, který vypěstoval.⁵¹⁸ o Báthoryho výživu v Litoměřicích také pečovala dvorská komora, s níž Litoměřičtí jednali.⁵¹⁹

---

⁵¹⁴ O situaci podrobněji pojednává biografické intermezzo Johna Smithe.

⁵¹⁵ Prameny k pobytu Zikmunda Báthoryho v Českém království jsou uloženy v Národním archivu. Viz Národní archiv, I. oddělení, Stará manipulace, kt. 237, i. č. 418, sign. B238/1-3.

⁵¹⁶ Ildikó HORN, *Bathory Zsigmond pragai fogsaga*, in: Péter TUSOR (ed.), R. Várkonyi Ágnes emlékkönyv születésének 70. évfordulójára, Budapest 1998, s. 266–280. [Věznění Zikmunda Báthoryho.] Překlad Vít Adamovský.

⁵¹⁷ Pamětní kniha 1570–1607, Státní okresní archiv Litoměřice (dále SOKA Litoměřice), AM Litoměřice, sg. IV B 1 a, fol. 379.

⁵¹⁸ *Pražský denník*, č. 49, 20. 12. 1885, s. 2.

⁵¹⁹ Archiv Pražského hradu, fond Česká dvorská komora, kt. 5, i. č. 655.

Kníže Zikmund byl, zdá se, s litoměřickým pobytem spokojen, jelikož při odjezdu do Libochovic si s každým z litoměřických pánů potřásl rukou.⁵²⁰

Koncem roku 1602 se rozhodlo, že někdejší kníže k obživě dostane právě panství Libochovice v severních Čechách, majetek zabavený Jiřímu Popelovi z Lobkowicz. Nikoliv ale s dispozičním právem, panství měl doživotně užívat, ale vlastnictví si ponechával císař. Věc se tedy nevyřešila k Báthoryho spokojenosti – kromě výše zmíněných potupných podmínek se též ukázalo být libochovické panství se zámkem⁵²¹ velmi malé, aby uspokojilo Zikmundovy nároky. Teprve roku 1606 mu bylo přiznáno volné užívání panství.⁵²²

V únoru roku 1604 se se Zikmundem Báthorym setkáváme opět v Praze, kde podle císařova rozkazu bydlel v domě Adama ml. z Valdštejna. (a v říjnu stejného roku zase oplátkou pana z Valdštejna hostil Báthory v Libochovicích.)⁵²³ Vládní porady o Zikmundu Báthorym roku 1604 dokládá deník Kryštofa Popela ml. z Lobkowicz, naneštěstí bez bližších podrobností, vyjma toho, že jej Báthory občas navštěvoval.⁵²⁴ Právě v únoru mu byl udělen český inkolát.⁵²⁵

Giorgio Tomasi, někdejší Báthoryho sekretář, líčí Libochovice a pobyt svého pána zde v podstatě idylicky: „(...) *zámku nebo spíš paláce a pozemku v Libochovicích, vzdálených od Prahy jeden den cesty, k níž patří několik velmi pěkných a úrodných vesnic. v tomto místě má kníže od roku tisíc šest set dva, kdy přišel z Transylvánie, své sídlo a nic jiného do tohoto obvodu nepatří. Nicméně palác je velmi kvalitní, rozkládá se na břehu velmi klidné řeky Ohře, plné ryb a vhodné k plavbě, pokud ji nenarušují budovy mlýnů, které jsou časté, avšak tok řeky je dlouhý, a nakonec se vlévá do Labe, která v Čechách omývá hranice Saska, až se nakonec*

---

⁵²⁰ *Mittheilungen des Nordböhmischen Excurisons-Club* 25, 1902, s. 103.

⁵²¹ Zahrnovalo zámek a město Libochovice, pustý hrad Házmurk za městem, tvrz a ves Solany, vsi Radovesice, Poplze, Dubany, Křesín, Levousy, Vojničky, Lkáň, Klapý, Sedlec, Slatina, Chotěšov, Černiv, Želevice, Vojničky, Horka a Lukořany.

Václav PEŠÁK, Sigmund Báthory v Čechách, 1602–1613, in: k dějinám československým v období humanismu. Sborník prací věnovaných Janu Bedřichu Novákovi k šedesátým narozeninám, 1872–1932, Praha 1932, s. 441–467. Cit. s. 447.

⁵²² Václav PEŠÁK, Sigmund Báthory v Čechách, 1602–1613, in: k dějinám československým v období humanismu. Sborník prací věnovaných Janu Bedřichu Novákovi k šedesátým narozeninám, 1872–1932, Praha 1932, s. 441–467.

⁵²³ M. KOLDINSKÁ – P. MAŤA (eds.), *Deník rudolfinského dvořana*, s. 80–81, 91, 167.

⁵²⁴ Ludmila TŮMOVÁ, *Svět Kryštofa Popela mladšího z Lobkowicz optikou jeho deníků*. Diplomová práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2013, s. 205, 209, 261.

⁵²⁵ Marek STARÝ, *Knížata jako členové českého panského stavu v době předbělohorské*, in: *Acta historico-iuridica Pilsnensia 2006: sborník příspěvků ze setkání pracovníků kateder právních dějin v České a Slovenské republice*, Plzeň 2007, s. 99–124. Cit. s. 117–120.

vlíje do Německého moře. Budova paláce je mistrovské dílo vysoké architektury, jež se pozná nejen podle vnější dispozice a dvou velmi vysokých portálů a věží, které jsou vidět z velké dálky, ale i podle vnitřního uspořádání, což je velký, dokonalý čtverec na podzemních pilířích, které mají několikeré využití. Nad nimi se tyčí čtyři nádherné nosné zdi, uvnitř jsou velmi honosné, bohaté komnaty, některé z nich, zvláště velmi rozlehlý salon, nabízejí pohled na řeky a příjemné lesy, v nichž jsou jeleni, a další půvabná místa pro potěšení J[e]ho V[ýsosti]. Zbytek obydlí se podobá zemi, která k němu patří, neobydlenému hradu Osemperg⁵²⁶ s jeho vrchem osazeným vinnou révou, velmi úrodnými pahorky, venkovu, vilám, třem dobře položeným, uspořádaným zahradám, do nichž je dle nařízení knížete kromě běžného ještě vstup tajnými dveřmi přes schodiště, k němuž se dojde přes velkou osvětlenou chodbu, zušlechtěnou ze všech stran velkými okny z křišťálového skla, zdobenými různými malbami, takovými, které v žáru letního odpoledne mohou poskytnout zábavu, a když je milé slunce nejniž ještě větší, libé potěšení skýtají samy zahrady, v nichž jsou nejen stromy s velmi osvěžujícími plody, ale velmi důmyslně jsou v nich rozmístěny různé rostliny a voda v několika vázách z kovu nebo umně opracovaného kamene. Ale jsou tu i jezírka s rybami, ohrady s ochočenými bažanty a daňky, kteří bez obav jedí z ruky toho, kdo jim jídlo nabídne. Tady se kníže vytrhuje ze studia filosofie, od svého Seneky a Justa Lipsia, autorů, kteří mu jsou tak drazí, občas sem chodí nabrat nové síly, aby si jeho duše odpočinula, neboť J[e]ho V[ýsost] vůbec není zklamána kvůli tomu, že se od něj odvrátila Štěstěna, všechno to snáší velmi spořádaně a vyrovnaně, to, že byl významným králem, jakož i knížetem v zemích, které si odvážně a se zbraní v ruce dobyl, v něm nevyvolává ani nejmenší dojetí. Pokud se něco lehce dotýká J[e]ho V[ýsosti], pak to, že ve výše zmíněných Libochovicích výnosy dosahují sotva deseti tisíc tolarů ročně, ale to není důvod, aby tu nežil v pohodlí a své přirozené štědrosti, poněvadž velká část tvrzí v Transylvánii, které patří podivným pánům, byly dary a milosti knížete Zikmunda.⁵²⁷ Dle Arnošta Koubka již roku 1606 utrpěl Zikmund Báthory silný záchvat mrtvice, nicméně v této době jej dokázal vyléčit lékař povoláný ze Sedmíhradska. Někdy mezi lety 1604 až 1609 měl také Báthory nechat vydláždit zdejší náměstí. z Báthoryho působení se též ve městě dochovalo několik italských náhrobků, náležejících jeho služebnictvu.⁵²⁸

---

⁵²⁶ Házmburk.

⁵²⁷ G. TOMASI, *La Battorea*, fol. 65–67.

⁵²⁸ Arnošt KOUBEK, *Děje města Libochovic nad Ohří s odvoláním na zemské desky a jiné původní prameny*, Litoměřice 1874, s. 170–185.

Bylo mnoho věcí, které Zikmund Báthory neuměl, finanční hospodaření mezi ně ale nepatřilo. Roku 1608 mohl dokonce císaři Rudolfovi II. půjčit skoro půl milionu tolarů, jež měl císař splatit během dvou let, s šestiprocentním úrokem. Jako zástavu mu Rudolf poskytl panství Český Krumlov.⁵²⁹ Báthory byl ovšem zlomyslným věřitelem, neboť se vůbec nespolehal na to, že císař půjčku splatí. Dokonce výslovně věřil tomu, že Rudolf platit nebude. a dle předpokladů lhůta uplynula, aniž by císař vrátil jediný tolar, natožpak úroky, a stejně tak nejevil tendenci Báthorymu předat Český Krumlov. Podle všeho ovšem Zikmund Báthory nikdy nepředpokládal, že cokoliv dostane, jenom ho bavilo Rudolfa držet pod krkem.

V roce 1610 se Zikmund Báthory chystal do Itálie, kde měl získat kardinálskou hodnost, čemuž definitivně zabránilo jeho zatčení v Praze a dlouhé věznění. Pozdě v noci 16. února byl Báthoryův zámek obsazen oddílem vojáků a samotného Zikmunda odvěkli s několika jeho důvěrníky do Prahy, kde ho uvěznilo na Hradčanech a nechali hlídat. Dva měsíce byl zcela izolován od okolního světa, nemohl s nikým mluvit ani si vést korespondenci, směl pouze vyřídit jednu žádost císaři. Věznitelé ho chtěli zlomit i psychicky; nesměl číst ani mít u sebe papír či inkoust. Zavřeli ho do holé místnosti, zamkli okna i dveře. Bývalého knížete udal jeho vlastní hofmistr Matthias Schmidtberger, který se pánovi mstil kvůli jednomu sporu, který spolu kdysi vedli. Pozdější výslechy se nesly v duchu podezření na Báthoryho možné politické aspirace. Jednak tedy, jestli je v kontaktu se současným sedmihradským knížetem, svým příbuzným Gabrielem Báthorym, zda vyjednával s Osmany, jestli udržuje kontakty s uherskými šlechtici nebo jestli se chce stát českým králem. Ohledně české koruny Zikmund Báthory vzkazoval, že až Češi nebudou mít krále a budou svobodně volit, rád království přijme. Vždyť kdo by ho nepřijal.⁵³⁰ Zajímavé také je, že pár dnů po Zikmundově zatčení byla uvězněna i jeho příbuzná, Alžběta Báthoryová v Čachticích, nicméně dle dochovaných pramenů nelze konstatovat souvislost mezi oběma procesy. Tři velké osobnosti rodu Báthory ale odchází ze scény takřka ve stejné době – Zikmund i Gabriel Báthoryové zemřeli roku 1613 a Alžběta je následovala o necelý rok později.

Báthoryho vina se sice neprokázala, nicméně po propuštění z vězení následovaly jen nedůstojné tahanice o majetek, který mezitím rozchvátilo několik českých pánů: *„Potom v málo kolikasi dnech kníže Sigmund Bátor, jenž drahný čas zůstával na závazku císařském, jest ho docela*

---

⁵²⁹ Hodnota Českého Krumlova ovšem byla vyčíslena na 750 000 tolarů.

⁵³⁰ I. HORN, *Bathory Zsigmond pragai fogsaga*, op. cit.

*osvobozen; mezi jinými stížnostmi klad sobě i tu, že v témže arřestu zotvřrali mu vřecky jeho truhly a pobrali z nich řemř vřecky peníze a klenoty, coř řacoval sobě na 90 000 zlatých.*⁵³¹ Zikmund se odebral zpět na Libochovice a věnoval se filosofování, nicméně čas věznění jej zcela zlomil a kolem roku 1613 už ředovlasý, předčasně zestřrlý muž nepřipomřnal nřkdejší legendu a velkého turkobijce. Zemřel 18. března 1613 (ve dvaatřřiceti letech) údajně na zřchvat mrtvice, nřkteré teorie těž uváděly, že spřchal sebevřařdu jedem.⁵³²

---

⁵³¹ Pavel SKÁLA ZE ZHOŘE – Karel TIEFTRUNK (ed.), Pavla Skály ze Zhoře Historie česká od r. 1602 do r. 1623, Praha 1865, s. 320.

⁵³² V. PEŠÁK, *Sigmund Břthory v řechách, 1602–1613*, s. 441–467.; I. HORN, *Bathory Zsigmond pragai fogsaga*, op. cit.

7 Zprávy o válkách proti Osmanům v Uhrách i jinde

Důležitým a zajímavým pramenem pro všechny dosud řešené události jsou publicistické materiály, jež se v tomto období realizovaly jednak jako psané noviny, určené výše postaveným soukromým osobám, jednak coby zpravodajské letáky. Tato kapitola v krátkosti vylicí podstatu dobového zpravodajství a ukáže, jak se sledované osoby a události zapsaly do uvedeného pramenného materiálu, jehož cílem bylo přenášet informace mezi široké vrstvy obyvatelstva daleko od míst, kde se odehrály, a samozřejmě i v některých případech ve čtenáři pěstovat určitý typ postoje, který měl k věcem zaujmout.⁵³³ Novinové zpravodajství navíc vycházelo takřka ve všech národních jazycích, jež se v tehdejší křesťanské Evropě používaly, a dohromady tvoří nesmírně pestrý interpretační materiál. Pro účely této kapitoly byly shromážděny noviny anglické, české, francouzské, italské, maďarské, nizozemské, polské a španělské. Vynechány jsou německojazyčné noviny – do roku 2023 bylo shromážděno celkem 108 tisků, nicméně tento počet není kompletní, protože se stále objevují nové exempláře. Pro zevrubnější analýzu byla dána přednost italským zpravodajským letákům, které v české historiografii doposud nebyly řešené, ani dostatečně vytěžené.

7.1 Noviny psané

Do poloviny 16. století měli aktuální zprávy o událostech k dispozici pouze panovníci, šlechta a další výše postavené osobnosti. To se v raném novověku změnilo, rozšířil se okruh příjemců zpravodajských listů,⁵³⁴ proto mezi nimi nalezneme obchodníky, duchovní a obecně lidi s humanistickým vzděláním.⁵³⁵ ve střední Evropě se od 60. let 16. století sleduje pravidelnost (týdenní interval) a spolehlivost poštovní sítě, s čímž se pojila i pravidelnost v předávání poštovních zpráv. „*ručně psané noviny vznikající ve zpravodajských centrech celého tehdy známého světa nabyly víceméně jednotné úpravy: podle obsáhlosti byly psány na jeden až pět*

---

⁵³³ Jiří HRUBEŠ, *Publicistika jako prostředek masové informace a propagandy v 16. století*, in: Strahovská knihovna 9, 1974, s. 67–84.

K evropskému kontextu viz Andrew PETTEGREE (ed.), *Broadsheets: single-sheet publishing in the first age of print*, Leiden [2017]. O protestantských tiscích: Jiří ČERNÝ, *Die Flugschriften der Frühreformation aus Nord- und Nordwestböhmen: Ihr Wesen und ihr Bezug zu Wittenberg*, Berlin [2021].

⁵³⁴ Kateřina PRAŽÁKOVÁ, *Obrázek Polsko-litevského státu a Ruska ve zpravodajství české šlechty (1450–1618)*, České Budějovice 2015, s. 46–47.

⁵³⁵ Zsuzsa BARBARICS, *Die Sammlungen handschriftlicher Zeitungen in Mittel- und Südostmitteleuropa in der Frühen Neuzeit*, in: Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (eds.), *Společnost v zemích habsburské monarchie a její obraz v pramenech (1526–1740)*, České Budějovice 2006, s. 219–244.

archů, přeložených v půli do velikosti folia nebo quartu. První strana byla nadepsána společným názvem, který nejčastěji sestával z místa zpravodajského centra, kde byly zprávy z jiných lokalit soustředěny, kompletovány a rozesílány, a s uvedením data jejich distribuce. Zkompletované noviny z jednotlivých lokalit pak následovaly po jednotlivých odstavcích různé délky: od několika řádků až jednu i dvě stránky. Jsou opět nadepsány dvěma údaji: odkud jsou a která data zahrnují. Mezi odstavci je vždy vynechána mezera o několika řádcích, jejich řazení však není vždy striktně chronologické, zřejmě byly zapisovány tak, jak postupně docházely. Poslední stránka zásilky má ve většině případů opět obdobnou úpravu: po složení sloužila jako obálka, takže obsahuje určení příjemce a název zásilky, zpravidla uvedené jako Zeitung, Aviso nebo Relation,⁵³⁶ mnohdy s připojením výčtu zmíněných lokalit a datace sdělovaných aktualit.⁵³⁷ Obyčejně tyto psané zprávy mají tedy podobu dopisu s aktualitami buď pro adresáta konkrétního, nebo blíže nespécifikovaného, v menší míře též obsahují pisatelův (informátorův)⁵³⁸ názor na situaci, případně i stručnější analýzu daného problému. Oproti tištěnému zpravodajství zde většinou absentují moralizující teologické pasáže, tj. přidávané modlitby či teologické náhledy, jež mají na čtenáře morálně působit. Jednalo se tedy o zdroje informací nezávislé na státních institucích.⁵³⁹

V Česku představuje důležitý pramen kolekce ručně psaných novin z 16. a počátku 17. století, posílaných Rožmberkům, která je uložena v treboňském archivu a obsahuje mnoho zpráv líčících informace z dlouhé války v Uhrách. (a oproti tomu v dochované kolekci chybí zpravodajství ze západní Evropy.)⁵⁴⁰ Noviny byly adresovány Petru Vokovi z Rožmberka, Janu Zrinskému i nejvyššímu pražskému purkrabímu Adamovi ze Šternberka, většina z nich je psána německy a adresáta neobsahuje. Mnohé z těchto novin přicházely vídeňskou poštou,

---

⁵³⁶ Tj. noviny, avízo, relace.

⁵³⁷ Alena RICHTEROVÁ, *Několik poznámek o psaných novinách z Prahy na přelomu 16./17. století dochovaných ve Vídni a v Drážďanech*, in: Studie o rukopisech = Studien über Handschriften = Etudes codicologiques, sv. 46, Praha 2016, s. 151–165. Cit. s. 152.

⁵³⁸ Též termín novelant. Zdeněk ŠIMEČEK, *Počátky novinového zpravodajství a novin v českých zemích: (do devadesátých let 18. století)*, Brno 2011, s. 10–11.

⁵³⁹ Eva STEJSKALOVÁ, *Novinové zpravodajství a noviny v Čechách od 17. století do roku 1740*, Praha 2015, s. 14–15.

⁵⁴⁰ Pro téma disertační práce podstatná část Historica Třeboň IV. a Historica Třeboň V. Viz SOA Třeboň, Historica Třeboň IV. díl 1571–1592 (1493); SOA Třeboň, Historica Třeboň v. díl 1593–1659 (1696).

a nepodléhaly tudíž pražské dvorské cenzuře.⁵⁴¹ „Rozsáhlá zpravodajská služba nevylučovala, aby při získávání informací šlechta (konkrétně Vilém Slavata) kupříkladu nevyužila příležitosti a nezískala ústní zprávy od kurýra, který projížděl Jindřichovým Hradcem s poselstvím sedmihradského vévody k císaři Rudolfovi do Prahy. Zpráva byla hned na druhý den [23. července 1602] zprostředkována Petru Vokovi. (...) Ústní zpráva byla příležitostná a plnila funkci doplňkovou.“⁵⁴² k době dlouhé války se v rožmberském archivu dochovalo mnoho novin došlých z Vídně, Chorvatska nebo Štýrského Hradce, případně také z Prahy, kde se vzhledem k přítomnosti císařského dvora shromažďovaly zprávy z celého světa, zprávy ze západu směřovaly na východ a z východu zase na západ. Zprávy pražské provenience ovšem vznikaly pod kontrolou císařských úředníků.⁵⁴³

Dochovaná kolekce rožmberského archivu obsahuje podrobné zprávy k důležitým událostem dlouhé války, poslední podstatná pochází z 30. října roku 1604 a informuje Petra Voka z Rožmberka o porážce císařského generála Jiřího Basty v Sedmihradsku. Obecně vzato toto zpravodajství obsahuje v rámci možností přesné, popisné informace – např. po bitvě Michaela Valašského s kardinálem Ondřejem Báthorym určitou dobu není znám kardinálův osud a pisatelé vyslovují různé závěry. Reálně působí i uvedené počty vojenských ztrát nebo získané kořisti. Jen v několika málo případech anonymní agenti vyslovují vlastní názory na líčenou situaci.

Dalším významným souborem je např. kolekce zpráv z Rodinného archivu Lobkowiczů, zvláště ta část, jejímž příjemcem byl nejvyšší kancléř Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkowicz.⁵⁴⁴

7.2 Noviny tištěné

Leták představoval rychlé a levné polyfunkční médium, které bylo schopné přenášet naprosto různorodý obsah. Roznášeli jej potulní prodavači, poslové novinových zpráv, pouliční zpěváci

---

⁵⁴¹ Zdeněk ŠIMEČEK, *Počátky novinového zpravodajství*, s. 79–95.; Kateřina PRAŽÁKOVÁ, *Obraz Polsko-litevského státu*, s. 57–72.

⁵⁴² Zdeněk ŠIMEČEK, *Počátky novinového zpravodajství*, s. 93.

⁵⁴³ Zdeněk ŠIMEČEK, *Ottoman Expansion in Czech Reports of the 16th and the Beginning of the 17th Century*, in: *Ottoman rule in Middle Europe and Balkan in the 16th and 17th centuries: papers presented at the 9. joint conference of the Czechoslovak-Yugoslav historical committee*, [Brno, 4.–7. listopadu 1975], Praha 1978, s. 252–287.

⁵⁴⁴ Rodinný archiv Lobkowiczů je v současné době pro badatele nepřístupný, hrubý popis dochovaného materiálu viz Zdeněk ŠIMEČEK, *Počátky novinového zpravodajství*, s. 95–97.

nebo vyvolávači, k dostání byl též v tiskárnách či obchodech nakladatelů. Letáky obsahovaly zprávy o katastrofách, neobvyklých přírodních jevech, epidemiích, válečných taženích a dalších věcech. Přenášely sdělení či polemiky náboženské (traktáty, kázání), v některých případech se tímto způsobem šířily úřední texty. Mohlo se jednat o jednostranné nebo oboustranné jednolisty či vícestránkové listy zhruba osmerkového formátu, s ilustracemi nebo bez ilustrací (dřevořezy, později též rytinami).⁵⁴⁵

Ve sledovaném období zpravodajský obsah vydávali např. Burian Valda, Oldřich Valda, Mikuláš Pštros, Jan Šuman nebo Daniel Sedlčanský. Mezi tiskaři často docházelo ke sporům, které řešily pražské úřady, posléze majitelé tiskáren museli u císaře kupovat privilegium na vydávání novin. Od roku 1594 noviny vycházely pod cenzorním dohledem pražského arcibiskupa, Zbyňka Berky z Dubé. Nařízení v důsledku vedlo k periodicitě novin. Též byly vydávány měsíční přehledy událostí, přičemž české texty o tureckých válkách vesměs bývaly tvořeny překlady německojazyčného zpravodajství.⁵⁴⁶

Hlavní zpravodajské centrum pro české země představovala samozřejmě Praha.⁵⁴⁷ Morava byla do zpravodajského systému zapojena především přes Vídeň. Zprávy z Prahy vozili kurýři přes Jindřichův Hradec do Dolních Rakous a Vídně, a pochopitelně spojení s Vídní umožňovalo dodávání zpráv z Uher a Itálie (hlavně z Benátek).⁵⁴⁸ Důležitá byla pro toto období také úloha městské republiky Dubrovník, která představovala zpravodajské středisko, odkud putovaly informace do Uher, Benátek a Vídně, též do Španělska, Anglie, Francie a Říma.⁵⁴⁹

Tištěné neperiodické noviny dosáhly v devadesátých letech svého vrcholu a čtenáři mohli čerpat naději na vítězství křesťanů a Boží pomoc.⁵⁵⁰

---

⁵⁴⁵ Jana HUBKOVÁ, *Fridrich Falcký v zrcadle letákové publicistiky: letáky jako pramen k vývoji a vnímání české otázky v letech 1619-1632*, Praha 2010, s. 19–56.; Josef VOLF, *Dějiny novin v Čechách do r. 1848*, Praha 1930, s. 3–45.

⁵⁴⁶ J. VOLF, *Dějiny novin*, s. 19–30.

⁵⁴⁷ Václav LEDVINKA, *Pražské zpravodajství v politické činnosti předbělohorské české aristokracie. Dvanáct tezí referátu*. Documenta Pragensia 19, 2001, s. 263–268.

⁵⁴⁸ Zdeněk ŠIMEČEK, *Počátky novinového zpravodajství*, s. 48–49.

Ke srovnání studie o komunikační síti mezi Polskem, Čechami a Moravou, viz Jaroslav PÁNEK, *Zpravodajství z Polska na Moravu a do Čech na prahu novověku*, in: Hana AMBROŽOVÁ et al. (eds.), *Historik na Moravě: profesoru Jiřímu Malířovi, předsedovi Matice moravské a vedoucímu Historického ústavu FF MU, věnují jeho kolegové, přátelé a žáci k šedesátinám*, Brno 2009, s. 295–310.

⁵⁴⁹ Zdeněk ŠIMEČEK, *Ottoman Expansion*, s. 252–287.

⁵⁵⁰ *Tamtéž*.

7.2.1 Anglické tištěné noviny⁵⁵¹

V rámci výzkumu se podařilo shromáždit celkem osm tisků,⁵⁵² reflektujících zvolené téma. Jedná se o poměrně malý vzorek, bez rozsáhlejších celků, jež by na sebe navazovaly. Ale přesto tento výběr ukazuje, že i v Anglii situaci v Uhrách sledovali. Obecně vzato se však v žánru anglické letákové publicistiky dochovaly zprávy zabývající se událostmi ve Francii a v Nizozemí, tj. v bezprostřední blízkosti Britských ostrovů. Stav lze pravděpodobně připsat pozdějším fázím uchovávání materiálů, respektive tomu, že se při archivaci dávalo přednost pramenům o Francii a Nizozemí, nežli tomu, že by v Anglii přelomu 16. a 17. století nevycházela tzv. Turcica. Dochovaný vzorek zahrnuje zprávy, které vyšly mezi lety 1593–1607, první zpráva informuje čtenáře o bitvě u Sisaku, poslední zase o uzavření míru mezi arcivévodou Matyášem a Štěpánem Bočkajem, ta otiskuje i mírové podmínky. Čtyři tisky byly vydané roku 1595. Dle poznámek na exemplářích se vesměs jedná o texty přeložené z nizozemštiny, jeden z francouzštiny, jen menší část pochází z Itálie.

Zajímavý tisk z roku 1595 referuje o vítězství nad Osmany, proběhlém onoho roku – to se však připisuje císaři Rudolfovi II., byť tedy druhá část novin informuje o uzavření spojení mezi Sedmihradskem, Valašskem a Moldavskem. Text také spravuje čtenáře o převzetí moci sultánem Mehmedem III., v rámci kterého sultán nechal povraždit všechny své bratry, což zprostředkovává také grafika na titulní straně, zobrazující sultána a všechny způsoby smrti jeho sourozenců. Jeden tisk informuje o popravě Ferdinanda Hardegga, tj. „Ferdinanda earl of Hardeck“.

7.2.2 České tištěné noviny

Problematiku českých tisků zevrubně řešila monografie Tomáše Rataje,⁵⁵³ na tomto místě tedy budou shrnuta některá specifika týkající se sledovaného tématu.

Předtím ani potom se již české zpravodajství Sedmihradskem, Valašskem či Moldavskem nezabývalo. Respektive, v centru zájmu „nowin“ samozřejmě stály boje s Osmanskou říší, události zmíněných zemí jsou v těchto pramenech spíše upozadřované. To se týkalo též

---

⁵⁵¹ Celkově k problematice Alexandra HILL, *Lost Books and Printing in London, 1557–1640. An Analysis of the Stationers' Company Register*, Leiden 2018.

⁵⁵² Seznam se nachází v příloze.

⁵⁵³ Tomáš RATAJ, *České země ve stínu púlměsíce. Obraz Turka v raně novověké literatuře z českých zemí*, Praha 2002.

pozornosti věnované Zikmundu Bátorymu nebo Michaelovi Valašskému – oba dva vystupují v úloze služebníků Jeho Veličenstva císaře, a oba posléze končí jako spravedlivě potrestaní „zpronevěřilci. Výraznější prostor tedy zaujímá císařská propaganda. Oproti italským nebo španělským tiskům se nesnaží ani o určitou osvětu čtenářů tím, že by se pokoušela nastínit geografii daného regionu, nebo alespoň v krátkosti stručnou historii, převažuje spíše faktografický popis událostí. v první řadě zpravodajci zachycovali sedmihradský, valašský a moldavský „lid válečný“, tj. vojsko. Obránce křesťanství, stojící v přední linii bojů s pohanskými Turky. Mnoho zpráv také do obligátní závěrečné modlitby zahrnuje i tento lid, jenž si zaslouží být od Boha opatrován, ačkoliv se v případě Valašska a Moldavska nejedná o souvěrce. Leckdy se ale opomíjí národnostní hledisko a mluví se pouze o „křesťanském lidu válečném“. Pouze jediné noviny se podrobněji rozepisují o vnitropolitické situaci v Sedmihradsku za první vlády Zikmunda Bátorého a obsahují též Bátorého portrét na titulní straně. a v tomto směru se jedná o jedinou relaci, která nepopisuje válečné tažení. Roku 1594 se Zikmund Bátorý rozhodl připojit k protiturecké straně čili uzavřít spojení s habsburskou říší, což vyvolalo odpor u části šlechtické reprezentace země vedené Zikmundovým bratrancem a rivalem Baltazarem Bátorým. Zpráva zachycuje rozložení sedmihradských politických elit a líčí, jak se Zikmund Bátorý vyrovnal s protihabsburskou opozicí, jejíž hlavní představitele nechal popravit či uvězněné zabít. Pisatel tuto část šlechtické obce staví do role spojenců Turků a nepřátel křesťanů, kteří si výše zmíněný osud po právu zaslouží.⁵⁵⁴

Některé zprávy se v českém tištěném zpravodajství objevují s větším časovým odstupem od okamžiku, kdy se popisované události odehrály. Tuto prodlevu mohla způsobit vzdálenost rumunských zemí, případně doba procesu překladu zpravodajství z cizojazyčných letáků. Takto například česká zpráva klade nástup Michala Chrabrého na valašský trůn do února roku 1595, nicméně Michal se moci chopil již o dva roky dříve.⁵⁵⁵ Unikátní ve studovaném materiálu je novinová relace líčící bitvu u Brašova mezi valašským vojvodou Radu Șerbanem a Mojžíšem Székelym, sikulským šlechticem, jenž se v nastalých zmatcích po poslední abdikaci Zikmunda

---

⁵⁵⁴ Bibliografie letákové publicistiky, Č11. Viz též edice: Jaroslav KOLÁR, Dvě české noviny o tureckých válkách z přelomu 16. a 17. století, Časopis Matice moravské 73, 1954, s. 308–314.

⁵⁵⁵ Bibliografie letákové publicistiky, Č17.

Báthory pokusil chopit vlády v Sedmíhradsku. Prozatím se jedná o jedinou dohledanou zprávu o této relativně okrajové události.⁵⁵⁶

Pokud se letákové noviny snaží ve čtenáři utvářet postoj, hodnotící stanovisko událostí v Uhrách, potažmo v rumunských zemích, stává se nejdůležitějším měřítkem či jistým ukazatelem římský císař, stavěný do role hlavy všeho křesťanstva.⁵⁵⁷

7.2.3 Francouzské tištěné noviny

Dochovalo se celkem 18 francouzských novin, jež byly vydány mezi lety 1593–1601. Uloženy jsou v různých knihovnách na francouzském území, zčásti v národní knihovně v Budapešti.⁵⁵⁸

Francouzský tisk se vyznačuje větším množstvím náboženských úvah, které vesměs anonymní autoři vkládají do popisů velkých bitev císařské armády a osmanského vojska. Jeden zpravodajský leták z roku 1593 se zamýšlí nad problematikou vzestupu osmanské moci, na které má podíl i nesvornost mezi křesťany: „*Dovolili by si kdy [Turci] přepadnout Uhry, jindy než v okamžiku, kdy se zesnulý Král František I. a Císař Karel V. nalézali uprostřed řádění smrtelné války? a minulý rok, když zmínění Turci viděli, jak se celé Křesťanstvo rozštěpuje, kvůli svárům Francie a vlámského Nizozemí poté, co prohráli proti Perskému králi, se s ním usmířili, aby mohli více v klidu trápit hranice Uher a Německa, na podnět (jak to někteří údajně tvrdili) samotné Anglické královny, jež má svého řádného vyslance v Konstantinopoli; ať je tomu, jak chce, zmocnili se minulé léto přibližně v tento čas Wihitsechu,*⁵⁵⁹ *hlavního města Chorvatska, jehož obyvatelé poté, co si vytrpěli dva útoky bez jakékoliv pomoci tím, že byli zaskočen, odevzdali ono místo dohodou o kapitulaci.*“⁵⁶⁰

Francouzští pisatelé často srovnávají Osmany s „tyranskými“ Marany v Kastilii, přičemž dokud se obojí nevymýtí, nenastane v Evropě mír.

Dohledané prameny se též vyznačují popisností ohledně bitev svedených s Osmany, ovšem v některých případech se zde vyskytují omyly. Mnohem přesnější jsou v tomto ohledu tisky

---

⁵⁵⁶ Bibliografie letákové publicistiky, Č45.

⁵⁵⁷ Helena CHALUPOVÁ, *Noviny jisté a pravdivé o tom, co se v rumunských zemích zběhlo a jiných rozličných věcech. Oblast dnešního Rumunska v české raně novověké tištěné publicistice*, in: Jakž lidé hodnověrní zprávu číní: formy písemné komunikace v raném novověku, Praha 2018, s. 191–206.

⁵⁵⁸ Viz seznam tisků v příloze.

⁵⁵⁹ Bihać.

⁵⁶⁰ Bibliografie letákové publicistiky, F2.

italské. Co se týče rumunských zemí, zmiňuje se zde sjednocení Sedmíhradska, Valašska a Moldavska. Nalezené zprávy uvádí, že vychází z jiných zpráv či dopisů odeslaných ze Štýrského Hradce, Vídně a Prahy. Tedy z území císaře.

V tiscích se též vyskytuje glorifikace Zikmunda Báthoryho, jenž porazil nevyčísitelné množství nepřátel, a jehož tedy musí vést Boží milost. do francouzštiny byl přeložen dopis sultána Murada III., adresovaný Zikmundu Báthorymu. Prameny pozdního období již ukazují císařskou rétoriku, kárající sedmíhradského knížete pro jeho věrolomnost. Tisky z roku 1595 ale také oslavují hrdinství Karla z Mansfeldu, jenž slavně dobyl Ostříhom.

Výraznější místo zde zaujímá Michael Valašský – jedna z dochovaných novin referuje o jeho bitvě s kardinálem Ondřejem Báthorym, přičemž obsahuje také informaci o jeho smrti, byť poněkud nepřesnou. Dle pisatele kardinála zabili valašští rolníci, kteří mu uřízli hlavu a donesli ji císaři Rudolfovi II.⁵⁶¹ Dochovala se též francouzská zpráva líčící zavraždění Michaela Valašského – dle poznámek se jedná o překlad z italštiny, jenž měl vycházet z originálních novin vytištěných v Praze. Ty zase převzaly zprávu generála Jiřího Basty. Text pochopitelně Michaelovu smrt schvaluje, pranýřuje jeho věrolomnost a paktování se s nepřáteli křesťanstva: *„Jelikož byl Basta takto plně informován o [jeho] veškerém jednání, dal rychle svolat radu, aby ji přesvědčil a dal ho uvěznit a poté vydat spravedlnosti Jeho Císařské Výsosti. Ale dotyčný se odmítl dostavit, a naopak se chystal k útěku. Když se to dozvěděl Basta, rozkázal okamžitě plukovníku Petzovi, aby se vydal se svým plukem a s rotou Valonů zadržet dotyčného Valacha, a pokud by kladl odpor, aby věděli, co je záhodno udělat. Dotyčný plukovník se tam vydal a neprodleně se svými lidmi obklíčil Valachovo obydlí a řekl mu, že je uvězněn jménem Jeho Výsosti. Když to Vlach uslyšel, sáhl znenadání po meči, aby se bránil, valonský kapitán, který mu byl nejblíže, ho udeřil halapartnou do břicha, načež upadl na zem a byl okamžitě doražen ostatními, kteří mu oddělili hlavu od těla, bez jakékoli obrany či odporu jeho lidí, kteří byli přítomni. Tito vytřídili veškeré dokumenty v plukovníkových rukou, mezi kterými, mimo několika dopisů obsahujících jednání o řečené zradě, se nacházely dopisy Jeho Císařské Výsosti adresované Bastovi, které Valach zadržel.“*⁵⁶²

---

⁵⁶¹ Bibliografie letákové publicistiky, F14.

⁵⁶² Bibliografie letákové publicistiky, F16.

7.2.4 Italské tištěné noviny

Vedle německojazyčných novin jsou nejlépe a v hojnosti dochované noviny italské, v českém prostředí dosud neprozkoumané. Představují proto pozoruhodný materiál ke sledovanému tématu a období. a rovněž přináší velmi podrobné zprávy k vývoji války v Uhrách. v rámci výzkumu bylo shromážděno celkem 134 zpravodajských letáků, které se zabývají situací v Uhrách, vydaných mezi lety 1593–1605. Nyní jsou uloženy v různých knihovnách Rumunska, Maďarska, Itálie a v několika případech Velké Británie a Spojených států amerických.⁵⁶³

Podstatnou roli při zpomalování postupu Osmanů v Evropě sehrál papež Kliment VIII. (Hippolito Aldobrandini). Po celou dobu svého pontifikátu v letech 1592–1605 usiloval o vytvoření celoevropské aliance křesťanských panovníků proti Osmanům. Ovšem malé italské státy, které mezi sebou neustále vedly ostré spory, na papežovu snahu příliš nerefletovaly. Aktivně reagovaly pouze Mantova, Bologna a toskánské velkovévodství. Velení výpravy papež svěřil svému synovci, Giovanni Francescu Aldobrandinimu, a italské jednotky vyrazily podpořit habsburské vojsko.⁵⁶⁴

Důležitým italským místem paměti bylo obléhání Ostrihomu, kterou italské jednotky ve spojení s habsburským vojskem pod velením Karla Mansfelda dobyly 2. září 1595. k této události se dochovalo (a bylo dohledáno) sedm novin v italském jazyce. Stejný počet tisků se dochoval k referencím o vítězství v bitvě u Giurgiu (27. října – 30. října 1595). Rok 1598 se potom nese ve znamení popisů velkého úspěchu císařské armády, tj. znovudobytí pevnosti Ráb. Napříč zpravodajstvími se nesl popis porážky Zikmunda Báthoryho císařskou armádou, vedenou Jiřím Bastou a Michaelem Valašským v bitvě u Gurusläu.

Zprávy přicházely z těchto měst, případně jiné uvedené zdroje uvádí noviny takto: Vídeň, Praha, Štýrský Hradec, Řezno, přímo z bojišť (např. Ostrihom), Lublaň, kurýr ze Sedmihradska, „který předává dopisy císaři a pak do Říma“, „opsané z různých zpráv“.

Obvyklá struktura italských novin vyhlíží takto: úvod, obsah: fakta o dané události, často se zeměpisnými a historickými podrobnostmi o pojednávané oblasti, závěr – morální náboženské poučení a vzpruha pro čtenáře, jenž nemá klesat na mysli.

---

⁵⁶³ Přesný soupis v příloze.

⁵⁶⁴ J. MATOUŠEK, *Turecká válka*, s. 92–164.

Oproti ostatnímu zpravodajství se zde setkáváme s osobami autorů zpráv, vlastně jakýmsi „proto-novináři“, jelikož zde figuruje osoba, jež obsah sepsala, a osoba tiskaře, která zpravodajský leták nechala vysázet a poslat do oběhu. v italském prostředí se tak setkáváme s „novináři“ jménem Bernardino Beccari, Girolamo Accolti nebo Domenico Dominici. Většinou se jedná o muže, o jejichž životech neznáme mnoho podrobností. Bernardino Beccari pocházel ze Sicílie, někdy ve druhé polovině 16. století se usadil v Římě, kde pracoval jako knihkupec, a kromě obchodu knihami se věnoval právě např. zpravodajství, tj. sbíral informace z různých zdrojů, především ze známých sítí poštovních kurýrů, a sestavoval z nich souvislé texty – dochovalo se přibližně padesát letáků, vydaných jeho jménem, jež vycházely hlavně mezi lety 1595–1600. k tisku textů Beccari využíval různé tiskaře, nejčastěji však vycházely u Niccola Muziho. Po roce 1600 však jeho činnost ustává a chybí informace o tom, kterak se dovršil jeho životní běh.⁵⁶⁵

Italské zpravodajské letáky jsou hodně popisné, povětšinou se soustředí na jednotlivé bitvy dlouhé války. Podstatou většiny sdělení je průběh bitvy, konkretizovaná kořist, kterou křesťanská vojska získala, tj. počet získané artilerie, koní, velbloudů a dalších zvířat. Při vojenských taženích se též mohla objevit kořist historická: „(...) a našel mnoho kusů artilerie, které dílem patřily uherskému králi Janu Hunyádymu⁵⁶⁶ a dílem císaři Ferdinandovi.“⁵⁶⁷ Důležitou složku představují i počty raněných a padlých vojáků, většinou i v podobě jmenných seznamů, na křesťanské straně,⁵⁶⁸ nebo také i na osmanské, pokud se mezi padlými vyskytovaly důležité osobnosti, jako například v bitvě u Sisaku, kde padl vezír Hasan paša a jeho hlavní velitelé. Ovšem lze si představit, jak se recitují seznamy se jmény padlých křesťanských bojovníků hlasy plnými úcty.

Setkáváme se zde prakticky se všemi hrdiny dlouhé turecké války, jejichž základní biografické medailonky byly představeny v oddílu, jenž se věnoval příběhu císařského generála Jiřího Basty, nicméně jejich osobní jména se zde často vyskytují ve zkomolené podobě a badatel musí zapojit značné množství fantazie, aby odhalil skutečného aktéra. Obdobná situace panuje

---

⁵⁶⁵ Tullio BULGARELLI, *BECCARI, Bernardino*, dostupné z: https://www.treccani.it/enciclopedia/bernardino-beccari_%28Dizionario-Biografico%29/ [23. 11. 2023].

⁵⁶⁶ Patrně omyl pisatele a míněn Jan Zápolský.

⁵⁶⁷ Bibliografie letákové publicistiky, **I43**.

⁵⁶⁸ Bibliografie letákové publicistiky, **I36**.

v případě toponym.⁵⁶⁹ Situaci poněkud komplikuje fakt, že v časech dlouhé války neexistovala jednotná forma italštiny a letáky bývaly tištěny v různých nářečích dle regionu, kde vycházely, takže se osobní jména i toponyma mohou vyskytovat v různých variantách napříč novinami, jež byly vydány ve stejné době a líčí identickou událost.

Zřídka se v italském materiálu setkáváme s letáky přeloženými z německého jazyka. Jednotlivé italské státy mají ve válečné oblasti své vlastní zdroje informací, občas zprávy přinesl kurýr, v některých případech se zmiňují obchodníci putující z daného území. Hodně novin již v titulku avizuje, že informace přišly z Vídně, nicméně bývají doplňovány o informace od dalších zdrojů, např. obchodníků z Ragusy (Dubrovníku), kteří nedávno přijeli do města.⁵⁷⁰

Italské noviny často čtenáři přinášely také kulturní všeobecný rozhled, jelikož obsahovaly informace geografické i historické: *„Ostřihom je velmi slavné město v Dolních Uhrách, proslulé jak pro svou starobylost, tak jako velmi bohatá metropole a sídlo arcibiskupství. Jsou zde tři opevněné části neboli staré město zvané Raša, nazvané tak proto, že se zde usídlil národ Rašků, dále město na vodě, což je hlavní pevnost, a třetí část, kterou tvoří hrad, rozkládající se na dost vysoké skále, přilehlé ke druhé části, městu na vodě. Kromě těchto tří částí jsou zde další dvě tvrze, jedna na kopci trochu nižším než ten, kde je hrad, ta se nazývá sv. Tomáš, druhá se rozkládá na druhé straně Dunaje zvané Coccor, odkud se přechází po mostě do výše zmíněného města na vodě. Toto město se dostalo do moci Turků v roce 1543, kdy vládl sultán Sulejman, který je sebral králi Ferdinandovi, a od té doby bylo stále ve vlastnictví osmanské říše, až do současnosti, kdy se dobrotivostí Boží dostalo zpět do moci rakouského domu.“*⁵⁷¹

V italském tisku nalezneme také více názorových komentářů na krajinu, kde se válka odehrává: *„Tyto a další kraje v Uhrách jsou velmi půvabné krásou místa, ale i pro kvalitu lidí, kteří jsou tvrdí, přísných mravů a jsou nakloněni spíš válce než míru. Pohrdají pohodlím, nebydlí ve městech, to pouze jako cizinci, s touhou co nejdříve zase odjet. Bohatí soustřeďují své potěšení do zahrad a koupelí, v budovách je nezajímá nic jiného, než aby žili na velkém prostoru. Ostatní bydlí v chatrčích, malých a špatně postavených domcích. do té doby, než uzavřou manželství, nespí v postelích, ale na koberci nebo na seně. To má společné většina. Odívají se do širokých a honosných šatů. Dědí pouze muži a pokud ti v rodině nejsou, majetek*

---

⁵⁶⁹ Např. Ischiavonia = Slavonie apod.

⁵⁷⁰ Bibliografie letákové publicistiky, I2.

⁵⁷¹ Bibliografie letákové publicistiky, I31.

*propadne státu. Ženy mají do manželství jediné věno, a to nový šat. Jsou robustního vzrůstu, duchem hrdí, nestálí, lakomí a mstiví, příliš je neteší umění ani obchod.*⁵⁷²

Věrohodnost předkládaných informací bývala různá a v materiálu leckdy nacházíme omyly, většinou způsobené nepřehledností situace. Takto se několikrát již od roku 1593 setkáváme se zprávou, že velkovezír paša Sinan byl pro neschopnost popraven, nebo se utopil v močálu apod. (V případě starších zpráv je ovšem pravděpodobné, že zdroj zaměnil pašu Sinana za pašu Ferhada.)⁵⁷³

Otázka národnosti obecně měla v této době mnohem menší význam, podstatnějším bývalo spíše rozlišování prostřednictvím kritérií, jako například postavení daného člověka ve společnosti, nebo jeho náboženské vyznání. Jednotlivé konfese vojáků se projevovaly i ve válce, například po dobytí Ostrihomi se neblaze projeví němečtí protestanti, kteří v záchvatu obrazoborecké zuřivosti zohavili sochy světců v ostříhomské katedrále, jež i osmanští uchvatitelé ušetřili. v italských letáčích však hraje určitou roli i nacionalita. v armádách všech stran se mísily různé národnosti a zajímavé je, že se rozlišuje mezi německou a českou: *„Stejně tak přichází zpráva z Prešpurku, že čeští lidé žádným způsobem nechtějí jít se utkat s nepřítelem, ale chtějí zůstat ve svých hranicích, takže kvůli tomuto meškání našeho vojska, způsobeného tím, že se nedostává žádné poslušnosti, docházíme k závěru, že se nechá Komárno padnout stejně uboze, jako padla pevnost Ráb a stejně tak se vážně pochybuje o ztrátě řečené pevnosti, což tam dnes ráno napsalo několik přátel, kteří nevidí žádné východisko z této situace. (...) Včera večer se Češi odhodlali přejít na ostrov a všichni společně s Huny doufají, že dojde k bitvě a Bůh do toho vloží své svaté ruce.*⁵⁷⁴ Vskutku jediné dohledané místo, kde se čeští bojovníci vyskytují v prostoru, kde obvykle bývá modlitba. ve studovaném materiálu můžeme ale také nalézt doklady o činech českých regimentů, kterým se připisovaly hrdinské činy.⁵⁷⁵ Čechem, jemuž italský tisk věnoval nejvýraznější pozornost, byl šlechtic Jan z Pernštejna.⁵⁷⁶ v mnohem větší míře zprávy vychvalují triumfy italských zbraní, německých a valonských.

---

⁵⁷² *Tamtéž.*

⁵⁷³ Bibliografie letákové publicistiky, **I2.**; **I16.**; **I26.**

⁵⁷⁴ Bibliografie letákové publicistiky, **I7.**

⁵⁷⁵ Bibliografie letákové publicistiky, **I49.**

⁵⁷⁶ Bibliografie letákové publicistiky, **I67.**

Bedlivě sledovanou také byla situace v Osmanské říši a do novin pronikají též zprávy o tom, jak je nepřítel na tom špatně, což samozřejmě představuje pro čtenáře, těžce zkoušené válkou, vzpruhu, aby útrapy vydrželi, jelikož se země úhlavního nepřítele již brzy zhroutí: „*Ve Vídni se proslýchá velmi jistá věc, a teď je v tisku, že Velký Turek shromáždí nekonečné množství lidí, a nutí každou čtvrtou osobu ze svého panství, dokonce i dvanáctileté chlapce, aby šli do války proti křesťanům. (...) Když Velký Turek slyšel o této velké události, serval si oblečení a poslal vyslance k císaři, aby jednal o míru a sliboval, že když zanechá války proti Turkům, přestane na celých 40 let podnikat nájezdy, ani nebude žádným způsobem křesťany obtěžovat na hranicích. Ale jako odpověď mu bylo řečeno, že již mnohokrát nedodržel slovo, když sliboval mnoho věcí a velká příměří, aniž by je pak dodržel, a kvůli tomu se Jeho císařská Výsost rozhodla, že chce pokračovat ve válce všemi způsoby.*“⁵⁷⁷ Noviny též obsahují rozmanité klípky ze sultánova života, obvykle s cílem jej zesměšnit. Dochoval se ale též leták popisující bohaté vojsko a komoňstvo sultána Mehmeda III. ve chvíli, kdy 20. června 1596 vyrážel z Konstantinopole do Uher (aby tedy osmanská velkolepá výprava skončila fiaskem císařských vojsk v bitvě u Mezőkeresztes, což pisatel pochopitelně v této chvíli nemohl ani tušit.)⁵⁷⁸

Také italské noviny často obsahují náboženská hesla, či zakončení s kajícími prosbami a modlitbami žádajícími Boží pomoc, která jistě přijde a přinese pravověrným křesťanům kýžené vítězství nad zlými nepřáteli. Byť tyto formule se často opakují: 1) „*Naši neztrácejí čas, ale postupují dál, dělají velké pokroky a doufejme, že s pomocí Boží se seberou ze škod, které utrpěli, zničí tento povýšený a krutý národ, který křesťany neustále ponižuje a ničí.*“ 2) „*Naši neztrácejí čas, postupují dopředu a dělají velké pokroky a doufáme s Boží pomocí, že si musí vynahradiť minulé škody a znevýhodnit tento opovážlivý a krutý národ, od kterého se křesťanům dostává neustále jen urážek a zkázy.*“⁵⁷⁹

Pokud si vezmeme císařskou stranu, generálu Jiřímu Bastovi se věnují italské noviny referující o bitvě u Gurusläu, a dále pak dvě samostatné zprávy z roku 1605.⁵⁸⁰ Kardinál Ondřej Báthory se ve zpravodajství vyskytuje marginálně – jeden leták datovaný 21. srpna 1599 praví, že hajduci zabili jeho posla mířícího do Konstantinopole, jenž vzl cenný dar pro sultána a též

---

⁵⁷⁷ Bibliografie letákové publicistiky, **I11**.

⁵⁷⁸ Bibliografie letákové publicistiky, **I51; I56**.

⁵⁷⁹ Bibliografie letákové publicistiky, **I3**.

⁵⁸⁰ Bibliografie letákové publicistiky, **I113.; I114**.

návrh o budoucím spojení s Osmanskou říší. Kníže Zikmund prý se nacházel v této době v Krakově, noviny však neuvádí bližší podrobnosti.⁵⁸¹ Dochovala se též jedna zpráva, informující o vítězné bitvě Michaela Valašského, v níž porazil kardinála, jehož osud ale ještě v této době není znám.⁵⁸² Poté také italský tisk referuje o poselstvu, jež dovezlo císaři kořist z bitvy.⁵⁸³

Celkově velmi vyzdvihovanou je v italském zpravodajství osoba sedmihradského knížete Zikmunda Báthoryho, do kterého křesťanstvo vkládalo velké naděje. Sedmihradská vojska rychle obsadila Moldavsko a Valašsko, vyhnala armádu Sinana paši ze svého území, přestože měli Osmani převahu, a nakonec ji porazila u Giurgiu. Jednalo se o největší vítězství křesťanských zbraní na souši proti Turkům od dob Matyáše Korvína, což znamenalo vyzdvihování velikosti a velkoleposti velkodušného sedmihradského knížete, jehož jméno se začíná objevovat v závěrečných modlitbách. *„Nepochybně velká byla ztráta, kterou zaznamenal Turek tohoto roku ve Valašsku, jak válečníků, tak koní, artilerie a munice. To však by samo o sobě nebylo tak významné, neboť mu vzhledem k množství a rozlehlosti jeho panství a zlata, které má, nechybí způsob, jak znovu dát dohromady stejnou nebo větší sílu. Avšak to, že postoupil knížeti Sedmihradska venkov tak zbaběle, a nechal ho ovládnout Valašské království, je nevyčísitelná ztráta, protože v jejím důsledku z velké části přišel o reputaci a úctu, kterou všechna knížata a národy chovali vůči jeho velikosti. Teď je již jasné, že je velmi vyčerpaný a (to, co bylo dříve považováno za nemožné) že je možné jej porazit, a to bez větších obtíží.“*⁵⁸⁴ Zikmund Báthory se ve zpravodajství začíná objevovat roku 1594, od následujícího roku frekvence tisků pojednávající o sedmihradském knížeti a slavící jeho úspěchy prudce vzrůstá, proto chybí každý, kdo by o něm pochyboval, nebo mu nevěřil. Teprve 16. dubna 1598 přichází znepokojující zpráva o rezignaci knížete, kterou on činí kvůli neustálým spiknutím, jež osnují i jeho nejbližší lidé.⁵⁸⁵ Konjunkturu lze konstatovat mezi roky 1595–1599, objevuje se ale i poté, a definitivně mizí roku 1601, kdy velké množství novin referuje o prohrané bitvě u Gurusláu. Poté obecně zprávy, sledující události v Uhrách, poněkud umlkají.

---

⁵⁸¹ Bibliografie letákové publicistiky, **I86.**; **I87.**

⁵⁸² Bibliografie letákové publicistiky, **I99.**

⁵⁸³ Bibliografie letákové publicistiky, **I102.**

⁵⁸⁴ Bibliografie letákové publicistiky, **I20.**

⁵⁸⁵ Bibliografie letákové publicistiky, **I76.**

Oproti tomu, osoba Michaela Valašského se v tiscích začala objevovat roku 1595, v této době ještě nepravidelně, občas se zkomoleným jménem, které poněkud ztěžuje jeho přesné ztotožnění, v některých případech se mohlo jednat o tiskovou chybu.⁵⁸⁶ „*Obezřetnost tohoto knížete jsme poznali podle toho, jak urovnal vzpoury a spiknutí proti němu samotnému. Sílu ducha pak tím, že donutil valašského vévodu Štěpána [!], moldavského vévodu Aarona a rácský lid, aby se spolu s ním chopili zbraně. a mnohem víc i tím, jak si nakonec podrobil provincie Valašsko a Moldavsko a donutil Valacha a celou zemi, aby jej byl poslušen a aby poslal vyslance (což byli tři biskupové a deset světských pánů) až do Alba Julie, kde mu předložili přísahu věrnosti.*“⁵⁸⁷ Michael se v tomto období objevuje v úloze podřízeného služebníka nejúchvatnějšího sedmihradského knížete, jelikož pouze on uštědřuje pohanům potupné porážky.⁵⁸⁸ Dále se s ním setkáváme až roku 1597.⁵⁸⁹ S větší frekvencí se v novinách vyskytuje mezi lety 1598–1601, kdy vycházejí zprávy o jeho úspěších při výpravách proti Osmanské říši do Bulharska a jinde po Balkáně. v tomto období se mu dobová žurnalistika věnuje zevrubněji a již zná jeho jméno, ovšem stále se pečlivě uvádí, že se jedná o vazala sedmihradského knížete.

Specifickou záležitostí je přetištění korespondence osmanského sultána Murada III., adresované Zikmundu Báthorymu. Originál měl Báthoryho odradit od spojení s císařskou stranou, přimět jej, aby obnovil svou věrnost vůči Osmanské říši. Nicméně list byl otištěn a posloužil jako prostředek protiosmanské propagandy – prvotně právě v italštině. Roku 1595 byl dopis, dle uvedených poznámek přeložený z turečtiny do italštiny, publikován dvakrát, ve Ferrare⁵⁹⁰ a v Římě.⁵⁹¹ Tento tisk se překlady rozšířil do dalších jazyků, např. pro italské noviny obligátně do španělštiny⁵⁹² a též do francouzštiny.⁵⁹³ Vzájemné kontakty potvrzuje vzácně dochovaná česká verze tohoto dopisu, která obsahuje i vysvětlení pro čtenáře, tj. pyšný Turek se všelijakými chytrostmi i pohrůzkami pokouší nahlodat každého dobrého křesťana s cílem postupně vyhladit celé křesťanstvo, a je ovšem nutné nenechat se zlákat, vytrvat

---

⁵⁸⁶ Např. Michel Malachui Baide, Michel Balacai apod. Případně vystupuje pod lakonickým označením „Valach“.

⁵⁸⁷ Bibliografie letákové publicistiky, **I22**.

⁵⁸⁸ Bibliografie letákové publicistiky, **I39.**; **I44**.

⁵⁸⁹ Bibliografie letákové publicistiky, **I64**.

⁵⁹⁰ Bibliografie letákové publicistiky, **I115**.

⁵⁹¹ Bibliografie letákové publicistiky, **I33**.

⁵⁹² Bibliografie letákové publicistiky, **Š2**.

⁵⁹³ Bibliografie letákové publicistiky, **F4**. Tyto noviny přetištěny ještě roku 1596, i s textem sultánova dopisu.

v pevné víře v Boha a vítězství nad nepřáteli.⁵⁹⁴ v italštině dopis vyšel znovu roku 1596, ve stejném znění.⁵⁹⁵

Poněkud méně známějším je fakt, že tiskem byla vydána i hrdá odpověď knížete Zikmunda Báthoryho na sultánovu zpupnou výzvu, kde přirovnává sultána ke Goliášovi a Holofernovi a sebe sama staví do role krále Davida i slavné Judity. i zde pochopitelně jakékoliv další spojenectví s Osmanskou říší rozhodně odmítl. na přední straně tisku se nachází portrét knížete Zikmunda a vlys, na posledním listu erb Báthoryů s císařskou orlicí.⁵⁹⁶ Dle poznámky na letáku vyšla Báthoryho reakce nejprve v sedmihradském (tj. maďarském) jazyce v Alba Julii, tento tisk se nedochoval, z něhož byla na počátku října roku 1595 ve Vídni přeložena do italštiny. v následujícím roce v italštině vyšly další tři dopisy od Zikmunda Báthoryho adresované Osmanské říši,⁵⁹⁷ v jednom případě v souběžné publikaci se sultánovým listem.⁵⁹⁸ Tisky vydané roku 1596 svědčí o snaze Osmanské říše získat sedmihradského knížete znovu na svou stranu či minimálně s ním uzavřít příměří,⁵⁹⁹ dle hrdých odpovědí, s nimiž kníže seznamoval křesťanskou veřejnost prostřednictvím tisku, tomu Zikmund nebyl přístupný. Až okatě dává všem najevo, jak jej osmanská strana neustále kontaktuje a jak je pro ni důležitý. Každopádně se jedná o krásné ukázky sedmihradské báthoryovské propagandy, která pomáhala konstruovat obraz Zikmunda Báthoryho coby hrdiny a budoucího přemožitele osmanských nepřátel. a skutečně působila: *„Mezi dnes vládnoucími knížaty hodnými slávy můžeme jmenovat Zikmunda Báthoryho, knížete Sedmihradska, jenž zdědil po svém strýci Štěpánovi, polském králi, nejen řečený sedmihradský stát, ale i křesťanské milosrdenství, obezřetnost, sílu ducha a vojenskou zdatnost. Odvážně se postavil se zbraní v ruce proti tureckému tyranovi a neodradila jej od toho ani rezervovanost jeho nejbližších, ani přesvědčování nebo síla nejvýznamnějších představitelů jeho státu, ani moc nepřítele, proti němuž vyrazil. a navíc (a to je to, co budí největší údiv) to podnikl jako mladík, ve 22 letech věku, což obecně je čas, kdy se*

---

⁵⁹⁴ Vít VLNAS, *Neznámé „turecké noviny“ z Prahy*, in: V komnatách paláců – v ulicích měst: sborník příspěvků věnovaných Václavu Ledvinkovi k šedesátým narozeninám, Praha 2007, s. 119–126. Zde referováno o tisku uchovaném v Herzog August Bibliothek ve Wolfenbüttelu. Dochovala se též jiná česká verze, uložená v Klášteře premonstrátů v Teplé, která neobsahuje ilustraci sultána. Viz Bibliografie letákové publicistiky, **Č25**.

⁵⁹⁵ Bibliografie letákové publicistiky, **I59**.

⁵⁹⁶ Bibliografie letákové publicistiky, **I40**.

⁵⁹⁷ Bibliografie letákové publicistiky, **I63.**; **I42**.

⁵⁹⁸ Bibliografie letákové publicistiky, **I59**.

⁵⁹⁹ Bibliografie letákové publicistiky, **I61.**; **I62**.

*muži teprve učí ovládat své řemeslo. Proto právem můžeme doufat, že se stane novým Alexandrem.*⁶⁰⁰ Celkem příznačné je, že i pisatel zprávy referující o porážce křesťanských vojsk v bitvě u Mezőkeresztese (tj. Jágeru/Egeru/Agrie), neopomene zmínit, že sedmihradský kníže bojoval velmi srdatě a udatně jako lev a pobil velké množství nepřátelských bojovníků.⁶⁰¹ v podstatě i to, že kníže musí ustoupit od obléhání města obsazeného Osmany, se interpretuje pozitivně.⁶⁰² Kromě toho v italském prostředí se jako doklad Zikmundovy pověsti dobrého katolíka bere i fakt, že povolal zpět do Sedmihradska jezuitský řád, jenž zde nyní může potlačovat heretiky.

7.2.5 Maďarské a polské tištěné noviny

V těchto jazycích se dochovalo nejmenší množství pramenů, v maďarštině dva a v polštině tři, ačkoliv v Uhrách i Polsko-litevské unii musela být zpravodajská produkce mnohem bohatší. z uvedeného první maďarský tisk samozřejmě líčí slavné vítězství Zikmunda Báthoryho v bitvě u Giurgiu. Druhý pramen se nedochoval v úplnosti – jedná se o epickou poezii, která oslavuje jednotlivé bitvy protiosmanských válek ve Valašsku, kde je Zikmund Báthory označován titulem „král“ a prezentován jako moudrý, rozvážený panovník. Pramen však nezapomněl ani na jeho vojevůdce, takže se v závěru neúplné básně objevuje též Michael Valašský.

Tři polské tisky se týkají poněkud disparátních událostí. První z nich líčí vojenskou výpravu Jana Zamojského do Moldavska, aby zde bojovala proti Tatarům. Druhý tisk je překladem dopisu z Uher, jenž s bolestí popisuje prohru křesťanských vojsk v bitvě u Mezőkeresztese.⁶⁰³ Poslední zpravodajský leták zase líčí boj polského vojska s armádou Michaela Valašského.

7.2.6 Nizozemské tištěné noviny⁶⁰⁴

Rovněž nizozemské tisky představují poměrně malý, přesto zajímavý vzorek. Jeden tisk pochází z roku 1594 a pojednává o vpádu osmanské armády přes hranice do Chorvatska. Dvě zprávy z roku 1598 celkem nepřekvapivě oslavují dobytí Rábu Adolfem ze Swarzenbergu,

---

⁶⁰⁰ Bibliografie letákové publicistiky, **I43**.

⁶⁰¹ Bibliografie letákové publicistiky, **I52**.

⁶⁰² Bibliografie letákové publicistiky, **I60**.

⁶⁰³ Viz textová příloha.

⁶⁰⁴ K tématu podrobněji Paul ARBLASTER, *From Ghent to Aix: How They Brought the News in the Habsburg Netherlands, 1550–1700*, Leiden 2014.

příčemž jeden z nich byl dokonce vytištěný v Praze.⁶⁰⁵ Tisky z roku 1599 zase informují o vítězství císařských armád ve „vodní bitvě“ u města Tolna. Poslední noviny, z roku 1601, píší o bitvě u Gurusläu, přičemž na titulní straně nalezneme portrét knížete Zikmunda Báthoryho.

7.2.7 Španělské tištěné noviny

Dohledané španělské tisky byly vydávány mezi lety 1595–1604.⁶⁰⁶

V případě španělských zpravodajských textů, tzv. relaciones de sucesos, dohledané španělské tisky byly vydávány mezi lety 1595–1604. Španělská země se nacházela patrně nejdále od popisovaných událostí, ovšem poptávka po přísunu informací existovala i zde, proto bylo Španělsko závislé na překladech z již publikovaných textů. Ze zajištěného španělského vzorku, celkem 37 textů, vyplývá, že se u většiny z nich jednalo o převody původních italských novin, zejména o tisky Bernardina Beccariho. Tím pádem i ve španělském prostoru fungoval obraz sedmihradského knížete Zikmunda Báthoryho jako dokonalého katolického panovníka a vůdce křížové výpravy. z dochovaných novin lze rekonstruovat známý příběh, tj. mladý Zikmund porazí opozici ve vlastní zemi, vypoví poslušnost sultánovi, uzavře smlouvu s císařem, jenž mu dá za manželku Marii Christiernu, nastoupí cestu slavných vítězství a další osudy.⁶⁰⁷ Rumunská badatelka Oana Andreia Sambrian, která tyto tisky studovala, v nich vidí propagandu z pera Alfonsa Carilla, jenž dle ní šířil vylhané zprávy o Báthorym, které popíraly úlohu Michaela Valašského,⁶⁰⁸ což je však nutné vzhledem k očividné propojenosti italských a španělských textů odmítnout. Přinejmenším zatím neexistují důkazy o napojení hlavního pisatele, Bernardina Beccariho, na sedmihradský dvůr, a pokud se jeho jméno na tisku nenachází, odkazují texty na informace přišlé do Španělska z Říma.

---

⁶⁰⁵ Viz příloha.

⁶⁰⁶ Viz seznam tisků v příloze.

⁶⁰⁷ Rubén GONZÁLEZ CUERVA, „*El prodigioso príncipe transilvano*“: *la larga guerra contra los turcos (1592–1606) a través de las „relaciones de sucesos“*, in: *Studia historica. Historia moderna* 28. (2006), pp. 277–299. [„Obdivuhodný sedmihradský kníže“: dlouhá turecká válka (1593–1606) prostřednictvím „relaciones de sucesos“.] Překlad Jakuba Heráka.

⁶⁰⁸ Oana Andreia SAMBRIAN, *Deformar con la palabra: la mistificación de la imagen de Segismundo Báthory en el teatro mediante los relatos de Alfonso Carrillo*, in: Alessandro Cassol, Daniele Crivellari, Flavia Gherardi (coord.), *Frontiere : soglie e interazioni. i linguaggi ispanici nella tradizione e nella contemporaneità*, Trento, Università degli studi di Trento, 2013, pp. 541–555. [Měnit slovem: Mystifikace obrazu Segismunda Báthoryho v divadle dle vyprávění Alfonsa Carilla.] Překlad Daniely Domin Kaňkové.

8 Ohlasy v českých zemích

Letákové zpravodajství, jehož podstata a specifika, popsané v minulé kapitole, zprostředkovávaly gramotným vrstvám společnosti informace o mezinárodním dění, ačkoliv úplně všechny zprávy dnes nemůžeme označit za spolehlivé. a stejně tak ovlivňovaly jejich postoj vůči jistým skutečnostem. Tato kapitola se proto pokusí nastínit některé reakce gramotných středních vrstev českých zemí na události, jimž se disertační práce věnuje.

8.1 Města, dlouhá válka a kroniky

Důležitý pramen pro zkoumané téma představují městské kroniky a paměti. Zejména z přelomu 16. a 17. století se dochovalo větší množství rukopisů městské provenience, s různou výpovědní hodnotou.

Disertace se zaměřuje na prameny reflektující sledované téma, jež byly sepsány mezi lety 1575–1675. Některé z nich sledují pro práci podstatné události přímo v době, kdy se staly, některé vznikly v delším časovém odstupu, nicméně autoři vesměs bývali pamětníky oněch záležitostí. Obsah jednotlivých děl nepokrývá úplně všechny události – respektive představují zajímavý pramen pro poznání myšlenkového světa daného autora, pokud se bedlivěji analyzuje to, co se rozhodl do svého spisu zařadit. Pro některá léta, byť bohatá na události, tak autor nemusí napsat vůbec nic, nebo případně zaznamenává údaje o počasí, klípky o lidech ze svého mikroprostoru, zprávy o vlastní rodině apod. do výběru proto byly zahrnuty vybrané kroniky z českého a moravského prostoru, studované se zřetelem na téma disertace, tj. klíčové záležitosti: dlouhá válka, prostor rumunských zemí, osobnosti z těchto zemí pocházející.⁶⁰⁹

Obecně od válek Jiřího z Poděbrad s Matyášem Korvínem zažíval český prostor dlouhé období klidu a míru. Během dlouhé turecké války (oproti pozdější válce třicetileté) nepřišel do kontaktu přímo s bojovými operacemi, teprve v pozdní fázi zasáhly jižní a jihovýchodní Moravu nájezdy tzv. bočkajovců. Pro města však boje v Uhrách znamenaly velkou ekonomickou zátěž, např. mimo jiného musela odvádět dvakrát ročně tzv. turecké daně, poprvé

---

⁶⁰⁹ Přehled např. Josef POLIŠENSKÝ (ed.), *Kniha o bolesti a smutku, Výbor z moravských kronik XVII. století*, Praha 1948.; *Dějiny české literatury I. Starší česká literatura*, Praha 1959, s. 400–465.; Marie TOŠNEROVÁ, *Kroniky českých měst z předbělohorského období: úvod do studia městského kronikářství v Čechách v letech 1526–1620*, Praha 2010.; Marie TOŠNEROVÁ – Miroslava KVĚTOVÁ, *Paměť měst: narativní prameny k dějinám Prahy, Českých Budějovic a Litoměřic do roku 1800*, Praha 2019.

Co se týče sedmihradských měst, zajímavou publikací je monografie představující obchod v městě Sibiu. Mária PAKUCS-WILCOCKS, *Sibiu-Hermannstadt: oriental trade in sixteenth century Transylvania*, Köln 2007.

roku 1595, z nichž se pořizovalo vybavení armády táhnoucí do Uher.⁶¹⁰ Byť kvůli špatné ekonomické situaci v některých případech císař udělil berní výjimku, nebo tureckou daň zcela odpustil, jako se to stalo v případě Jáchymova.⁶¹¹ Na počátku války se uvažovalo, že povinnosti vojenské služby budou podléhat i erbovní měšťané, respektive roku 1594 císař Rudolf II. vydal mandát, v němž je povolal do boje, přičemž se měli na mustruňk dostavit i s čeledí. Proti tomu vyslovili odpor purkmistři Měst pražských s tím, že by se na erbovní měšťany neměla povinnost vztahovat, protože platí „šacunky“⁶¹² na válku. Sněm roku 1595 tento argument uznal. Nadále tedy pro ně platila povinnost odvádět válečné berně.⁶¹³

Města a jejich okolí také trpěla průchodem naverbovaných vojsk, která do války mířila, jelikož vojáci v horším případě místní obyvatele ohrožovali na životě, v tom lepším rabovali, kradli nebo po sobě zanechávali dluhy.⁶¹⁴ Některá města, jako např. Cheb, v jehož okolí se shromažďovala vojska mířící do Uher, proto opravovala fortifikační systém nebo investovala do městského zbrojního arzenálu.⁶¹⁵ Mustruňk krajské hotovosti se též konával poblíž královského města Litoměřic, jež mělo i další důležitou úlohu, jelikož labská vodní cesta sloužila k dopravě zbraní, střelného prachu a střeliva, které sem na lodích poslala říšská knížata. Materiál se dále dopravoval povozy do Vídně a Košic. Města, jež vypravila vojáky do boje, je také musela vyplácet. Při jedné z příležitostí takto vybraní litoměřičtí měšťané cestovali až do Prešpurku, aby žold dovezli.⁶¹⁶

Ovšem v době, kdy bylo nutné, aby česká města představovala stabilní ekonomickou základnu, přišla společně se vzdálenou válkou další neštěstí, jež zemi citelně postihovala, jako třeba špatné počasí – např. rok 1595 přinesl vytrvalé deště, které způsobily povodně, a kvůli zaplaveným polím panovala neúroda. Rovněž se začaly vyskytovat zhoubné nemoci. k roku

---

⁶¹⁰ Tomáš STERNECK, *Město, válka a daně: Brno v moravském berním systému za dlouhé války s Vysokou Portou (1593–1606)*, Praha 2006, s. 172–177.

⁶¹¹ Petr JANČÁREK, *Města českého Krušnohoří v předbělohorské době: příspěvek ke studiu jejich sociální struktury*, Ústí nad Labem 1971, s. 60–64.

⁶¹² Výkupné, obecně daně.

⁶¹³ Jaroslav SCHIEBL, *Měšťan ve zbroji: Příspěvky k dějinám ozbrojeného měšťanstva a válečnictví města Plzně. Díl I, Od založení města až do konce XVIII. století*, Plzeň 1928, s. 141–157.

⁶¹⁴ Zikmund WINTER, *Kulturní obraz českých měst: život veřejný v XV. a XVI. věku, I. díl*, Praha 1890, s. 325–345.

⁶¹⁵ Jaromír BOHÁČ, *Cheb*, Praha 2008, s. 20.; Rudolf FIŠER a kol., *Dějiny Moravských Budějovic: od pravěku do roku 1945*, Třebíč 1997, s. 91–92.

⁶¹⁶ Jan SMETANA (ed.) a kol., *Dějiny města Litoměřic*, Litoměřice 1997, s. 172.

1594 se např. v České Lípě zaznamenává epidemie neštovic,⁶¹⁷ později se začal šířit mor, který mj. způsobil, že mezi lety 1599–1600 císařský dvůr přesídlil do Plzně, a právě sem proto směřovalo valašské poselstvo nesoucí kořist z bitvy u Šelimbáru, v níž se utkali vojvoda Michael Valašský a kardinál Ondřej Báthory. Plzeň tak zažívala hvězdnou chvíli a zdejší měšťané císařovy přítomnosti využívali k získání různých výsad. Císař Rudolf II. zde pobýval od září 1599 do 4. června 1600 a bydlel v domě Šebestiána Pechovského z Turnštejna (č. p. 289). v Plzni se mu natolik zalíbilo, že zde zakoupil dva domy vedle radnice a nechal je přestavět v jeden, od té doby nazývaný císařský dům (č. p. 290). Přirozeně sem proto za císařem putovala i další poselstva, např. moskevské, polské a též papežský legát Filip Spinelli. Ovšem útraty spojené s pobytem císařského dvora opět hradili místní měšťané.⁶¹⁸

V době války také bylo možno pozorovat křivdy, jež se děly vdovám a sirotkům, např. v Moravských Budějovicích mladého měšťana Pavla Krystýna jeho poručník, Hynek Brtnický z Valdštejna, poslal ho válčit do Uher. Když se mladík nevrátil, přivlastnil si právě poručník jeho majetek, přestože jej Krystýn odkázal své osamělé, ovdovělé matce.⁶¹⁹

Pozdní fáze války kromě výše zmíněného napadení jižní a jihovýchodní Moravy přinesla další jev, a sice nárůst sociálně slabého obyvatelstva, které prosilo o podporu. Zvýšil se výskyt žebraček a žebráků, kteří putovali zemí a prosili o almužnu, buď k vlastní obživě, případně k vykoupení vojáků, přátel či příbuzných, kteří se dostali do osmanského zajetí. Nebo se též mohlo jednat o vysloužilé vojáky, kteří již nemohli bojovat a jinak se živit už neuměli. Problémem bylo, pokud se tito vysloužilci zapojovali do rozmanitých kriminálních činností.⁶²⁰

Ke konci dlouhé války přišly české země též do kontaktu s hajduky, kteří se ojediněle vyskytli i v Čechách, a činným vojskem, které se vymykalo kontrole: „*Čeho hajduci nepopálí, to poplundrují naši vlastní vojáci, jakož veliký počet kostelů zloupili; k tomu mají při sobě množství tisíc dobytka, Basta nesmí jim za příčinou neplacení dokonce rozkazovati, dělají sami,*

---

⁶¹⁷ Marie VOJTÍŠKOVÁ, *Třpyt a stíny města České Lípy v době krále Rudolfa II.*, Česká Lípa 1997, s. 28–31.

⁶¹⁸ Miloslav BĚLOHLÁVEK a kol., *Dějiny Plzně I., Od počátků do roku 1788*, Plzeň 1965, s. 140–142.

⁶¹⁹ R. FIŠER a kol., *Dějiny Moravských Budějovic*, s. 93.

⁶²⁰ Z. WINTER, *Kulturní obraz*, s. 325, 343–344.; Josef Vítězslav ŠIMÁK (ed.), *Příběhy města Turnova nad Jizerou. Díl 1., Od založení města do r. 1620*, Turnov 1903, s. 163.

*co chtějí, a tak sou otrhaní, že se zdají podobnější k žebrákům a stupkům, nežli k císařským vojákům. Chtějí býti zaplacení, jimžto přes desetkrát sto tisíců služby se pozůstává.*⁶²¹

Dlouho období míru panující od dob válek s Matyášem Korvínem se přerušilo roku 1605, kdy Moravu napadla vojska Štěpána Bočkaje, která útočila na Horní Uhry a dorazila i na Moravu. Bočkajovi rádcí doufali, že by se k povstání mohla Morava připojit, proto posílali výzvy moravským stavům. Dvě z nich dorazily i v květnu 1605 na jednání moravské šlechty do Uherského Hradiště, zůstaly však bez odezvy. v březnu 1605 povolili moravští stavové verbování vojáků proti Bočkajovi a krajští hejtmané se museli postarat o obranu jednotlivých krajů. Střediskem obrany Moravy se stalo např. Uherské Hradiště, kam dorazilo císařské vojsko a sešla se zde zemská hotovost. Počátkem května bočkajovci však obsadili pohraniční uherská města a tím se jim otevřela cesta na Moravu. 1. května zaútočili na Uherský Brod, v následujících dnech vyplenili území od Strážnice po Zlín a Morava trpěla jejich nájezdy ze Skalice po několik dalších měsíců.⁶²² Prozíravost v této době zachovávalo jen málo odpovědných lidí – dochovaly se např. prameny vypovídající o tom, jak se v době krize snažil zabezpečovat obranu svého majetku Karel st. ze Žerotína. v korespondenci nabádá přerovské měšťany, aby se stáhli do opevněné části Přerova a nechráněná předměstí nechali v plen nepříteli. Rovněž také radil Přerovským, aby nepřijímali do města lidi, kteří by se sem hrnuli při útěku před nepřitelem a zbytečně by je vyjídali. Mají je podle něho posílat do Olomouce nebo do jiných blízkých hrazených měst.⁶²³

Zajímavým momentem bylo, když obyvatelé českých zemí přišli osobně do kontaktu s Osmany. 6. října 1609 procházelo Jihlavou osmanské poselstvo, doprovázené sto padesáti moravskými jezdci, které vezlo patnáct krásných koní a hedvábné stany jako dar pro císaře. Poselstvo nesmělo být uvítáno, ani nijak speciálně uctěno. Prvotní reakce byly poněkud rozpačité: „*Měli žalostnou muziku s dvěma bubny a několika píšťalami, znělo to, jako když kočky vřeští.*“ 7. října vyrazili dále, ale vzpomínka žila dále: „*Na Jihlavany zapůsobilo turecké poselstvo hlubokým dojmem. Majitel patricijského domu na nároží Dolního náměstí a tehdejší*

---

⁶²¹ Z. WINTER, *Kulturní obraz*, s. 334–336.

⁶²² Jiří ČOUPEK a kol., *Uherské Hradiště: královské město na řece Moravě. Uherské Hradiště*, Uherské Hradiště 2007, s. 106–107.

⁶²³ Jiří LAPÁČEK, *Přerov ve světle korespondence Karla staršího ze Žerotína*, [Přerov] 2015, s. 28–30.

*Brtnické, nynější Znojenské ulice, je dal vymalovat na velkých plochách rozsáhlého domu. Vynikající památka renesančního umění odolala až do počátku 19. století.*⁶²⁴

8.1.1 Prameny českého území

Řehoř Smrčka ze Sabinova, soběslavský primátor, zachycuje události z let 1587–1604. Sice zaujímal významné postavení v rámci městské hierarchie, ale v jeho díle se to neodráží.⁶²⁵ Jeho zápisy se týkají vybírání mustruňků⁶²⁶ a daní na válku, které měšťané pochopitelně neradi vydávají, např. k roku 1594,⁶²⁷ dále pak o čtyři roky později, roku 1598: „*Při tom směně na hradě Pražském svoleno o pomoc Turku z jednoho každého poddaného z měšce vlastního po 1 kopě berně, dvě sbírky po 27 kopách, též z komínu každého po 20 groších, z vína, též kontribuce z řemesníkův.*“⁶²⁸ a následně po pěti letech další zvyšující se berně: „*(...) pomoc proti nepříteli Turku nařízena z každého poddaného 1 kopu 30 grošů.*“⁶²⁹ Řehoř Smrčka se v záznamech převážně soustředil na prostor Soběslavi a nejbližšího okolí s důrazem na místní události – i když při několika příležitostech s doprovodem cestoval k Petru Vokovi z Rožmberka do jeho sídla v Třeboni, nebo při některých příležitostech dokonce až do Prahy,⁶³⁰ o dojmech z císařského města se nerozepisuje.

Poměrně stručné jsou též „Paměti“ Jana Piláta Rakovnického, jejichž text se týká událostí odehrávajících se v Praze, většinou na Staroměstském náměstí, kde žil.⁶³¹ Pouze k roku 1596 učiní menší zmínku o příjezdu Zikmunda Báthoryho do Prahy,⁶³² a podobnou nacházíme ve spisu trutnovského kronikáře Simona Hüttela.⁶³³ Obecně zmínky o Báthoryho pobytech

---

⁶²⁴ František HOFFMANN, *Listy a obrazy z minulosti Jihlavy: od počátků do roku 1848*, Jihlava 1999, s. 102–103.

⁶²⁵ M. TOŠNEROVÁ – M. KVĚTOVÁ, *Paměť měst*, s. 34.

⁶²⁶ Přehledka naverbované voj. jednotky před tzv. mustrovními komisaři. Cílem bylo ověření počtu vojáků a stavu jejich výzbroje. Dnem mustruňku začínala vojákům služba a vznikal jim nárok na žold, současně též složili přísahu.

⁶²⁷ Ferdinand MENCÍK, *Řehoře Smrčky Letopisy města Soběslavě*. In: *Musejní sborník*. Č. 4. *Musejní spolek v Soběslavi*, 1901, s. 21–71. Cit. s. 35.

⁶²⁸ *Tamtéž*, s. 44.

⁶²⁹ *Tamtéž*, s. 57.

⁶³⁰ *Tamtéž*, s. 39–40.

⁶³¹ M. TOŠNEROVÁ – M. KVĚTOVÁ, *Paměť měst*, s. 34.

⁶³² J. DVORSKÝ, *Pražské paměti Jana Piláta Rakovnického*, s. 169.

⁶³³ Simon HÜTTEL – Ludwig SCHLESINGER (ed.), *Simon Hüttels Chronik der Stadt Trautenau: (1484–1601)*, Prag 1881, s. 327.

v Čechách bývají velmi stručné, nicméně např. vzpomínka na jeho odjezd se vyskytuje ve *Starých pamětech kutnohorských*.⁶³⁴ Hüttel ještě zaznamenal krátkou poznámku o vítězství Zikmunda Báthoryho nad Osmany v Sedmíhradsku.⁶³⁵

Nejvíce koherentní zápisy k problematice dlouhé války nacházíme u již zmíněného Simona Hüttela a slánského kronikáře Václava Kněžoveského. Hüttel dění v Uhrách soustavně sledoval od roku 1593 až do své smrti roku 1601, a ve stručnosti zmiňuje mnohé podstatné vojenské operace, např. i dobytí Rábu Adolfem Schwarzenbergem.⁶³⁶ Dle Hüttelových poznámek přicházel občas do kontaktu s vojáky, kteří se vraceli z Uher, případně tam znovu směřovali.⁶³⁷ Předpokládá se ale, že své informace čerpal právě z dobové letákové publicistiky.⁶³⁸ Tento zdroj je spolehlivě doložen u Kněžoveského, jenž výslovně zmiňuje, že noviny čte, a dokonce je soustavně sbírá, aby je uchoval pro budoucí paměť. Zatímco první zmiňovaný se soustředí na vršení faktografie, druhý vykazuje hodnotící postoje, respektive pro něho coby evangelíka stojí papež na stejné úrovni jako osmanský sultán. Autoři obvykle ovšem manifestují svou věrnost císaři a katolické víře. Kněžoveský v první fázi sleduje události velké války bedlivě, později se však více soustředí na zprávy z města a informace o vlastní rodině.⁶³⁹

Velmi podrobná a zajímavá kronika vznikla v České Lípě, z tématu bohužel autor zaznamenal pouze dobytí Rábu Schwarzenbergem a uzavření míru roku 1606.⁶⁴⁰ Obdobně dopadá i průzkum německy psané „Kroniky budějovské“ z Českých Budějovic.⁶⁴¹ Dobytí Rábu naproti tomu zaznamenávají ve velké míře německy psané kroniky.

8.1.2 Prameny moravského území

Morava navazovala s uherským prostředím mnohem častější kontakty. Jako u předchozích zmiňovaných pramenů platí, že jsou všechny události zaznamenávány velmi stručně

---

⁶³⁴ J. KOŘÍNEK, *Staré paměti*, s. 141.

⁶³⁵ S. HÜTTEL – L. SCHLESINGER (ed.), *Simon Hüttels Chronik*, s. 324.

⁶³⁶ *Tamtéž*, s. 333.

⁶³⁷ *Tamtéž*, s. 326.

⁶³⁸ M. TOŠNEROVÁ – M. KVĚTOVÁ, *Paměť měst*, s. 14.

⁶³⁹ Josef PETERS, *Václav Kněžoveský a jeho paměti*. Slánský obzor. Ročenka Musejního spolku ve Slaném VI, 1898, s. 13–56. Cit. s. 49–50.

⁶⁴⁰ Jaroslav PANÁČEK, *Kronika města České Lípy mistra Hanse Kriescheho*, Litoměřice 2016, s. 67.

⁶⁴¹ František MAREŠ, *Kronika budějovská*, Věstník Královské české společnosti nauk. Třída filosoficko-historicko-jazykozpytná. č. 2 (1920) [vyd. 1922], s. 1–94. Cit. s. 28–30.

a lakonicky. Zkušenost ze setkání s vojáky z Balkánu učinili Moravané během válek Matyáše Korvína: „*Nejvíce trpělo vojsko české od Srbův či Rácův, jež vedl jejich kníže Vuk Brankovič. Tito vyváděli věci hrůzné: na rychlých koních jezdíce bez brnění, s dřevěnými štíty, s luky a s kopími žádného z nepřátel nezajali, nýbrž každému hned hlavu usekli, neboť dostávali od Matyáše za každou hlavu kacířskou na místě žoldu po zlatém.*“⁶⁴²

V první řadě je třeba zmínit tzv. *Bartoškovu kroniku*, soubor tří spisů uherskobrodských kronikářů, jejíž první část podrobněji zmiňuje boje v Uhrách mezi Ferdinandem I. a Janem Zápoľským. v části, již sepsal Jiří Bartošek, po němž soubor získal název, nacházíme zajímavé zápisy o jeho vlastní cestě po Uhrách, při kteréžto příležitosti dojel dokonce až do Valašska. Čtenáře dojme emotivní zápis o úmrtí autorova bratra, o němž se dozvěděl v době vlastní nemoci, kterou prodělával v daleké, cizí zemi, což zvyšovalo jeho zármutek.⁶⁴³

Časově mladší drahotušská kronika přináší více zápisů týkajících se dlouhé války – kronikář zaznamenal vítězství u Sisaku, u Filakova nebo u Ostřihomi, obtíže pochopitelně přináší procházející vojska. Krátce před válkou vzbudil pochopitelně pozornost průjezd císařského poselstva, jež mířilo do Polska – vezlo totiž tamnímu králi nevěstu, nejstarší dívku ze štýrské habsburské linie (a zároveň starší sestru Marie Christierny.), arcivévodkyni Annu, jejíž průvod jel mimo jiné přes Olomouc.⁶⁴⁴ o tři roky později Olomoucí projížděl jiný svatební průvod, vezoucí arcivévodkyni Marii Annu a její dceru Marii Christiernu za ženichem do Sedmihradska. Otisk v moravském písemnictví zanechal též on: „*V úterý před Obrácením sv. Pavla [23. ledna 1596] přišel do Olomouce potají sedmihradský kníže Zikmund. Ubytoval se u Tobiáše Hirsche a po tři dny chodil po městě ve valašském kroji nepoznáán. Teprve ve čtvrtek se ukázal před biskupem Stanislavem [Pavlovským z Pavlovic] jako uherský kníže v doprovodu svého biskupa a pozdravil ho. v pátek pak přišli jeho lidé. Olomoučtí ho přijali s počtami a dary. v sobotu odcestoval z Olomouce do Prahy a jako vzácný host byl Olomouckými provázen až do Litovle.*“⁶⁴⁵ Jednalo se o první Báthoryho návštěvu na našem

---

⁶⁴² Adolf KUBEŠ, *Dějepis města Třebíče*, Třebíč 1874, s. 167–168.

⁶⁴³ Petr ZEMEK (ed.), *Bartoškovu kroniku*, Uherské Hradiště 2004, s. 56.

⁶⁴⁴ Bohumír INDRA – Adolf TUREK (eds.), *Paměti drahotušských kronikářů: 1571–1911*, Olomouc 1947, s. 27–28.

⁶⁴⁵ Beda DUDÍK, *Olmützer Sammel-Chronik vom Jahre 1432 bis 1656*, Brünn 1858, s. 42.

území. Znovu se objevil v Olomouci cestou z Brna 4. června 1598,⁶⁴⁶ naproti mu vyjelo padesát osm jízdních vojáků a na jeho uvítanou zahřměla děla na olomouckých hradbách. Následujícího dne však Zikmund Báthory bez rozloučení odjel, zamířil ke Šternberku a dále do svých nových území v Opolsku a Ratiboři.⁶⁴⁷ Poslední zmínku o Zikmundu Báthorym nalézáme k roku 1601 v Brně, kdy opětovně hřměla děla, nicméně na oslavu Báthoryho porážky. Po obdržení zprávy o vítězství císařské armády v bitvě u Gurusláu olomoucký biskup, kardinál František z Dietrichštejna, uspořádal slavnostní průvod kolem kostela, v jehož čele byla nesena svátost. Následně se sloužila děkovná mše, zpívalo se *Te Deum laudamus* za doprovodu varhan, trubek a tympanů, a na hradbách byly vypáleny slavnostní rány z děl.⁶⁴⁸

I během války však Drahotušští zažívali pozoruhodné události: „*Ve středu před svatým Řehořem [1594] vezl jeden slízký⁶⁴⁹ pán od Krnova z ležení uherského Turkyni, vzatou při zámku Filakovu, kterýž křesťané toho roku Turkom odjali; byli s tou Turkyní zde v hospodě u Zemánka.*“⁶⁵⁰ Zejména zde ale nalézáme reflexe „nešťastného roku“ 1605: „*Toho také roku v pondělí před svatým Stanislavem [2. května] lid uherský, slovenský a s nimi nětco Turků a Tatarů do země pod jménem Štefana Bočkaje moravské vtrhše, nejprve Skalici uherskou sobě podmanili, potom odtud Strážnici vyplundrovali, vybrali a vypálili, a odtud dále veliké škody v zemi moravské ohněm, mečem a zájmy dobytka i lidí z dělali, kteréžto škody více se vždy množily od lidu vojenského proti nim vypraveného, nebo nemnoho se jináče nežli nepřátelé chovali, toliko že nemordovali, nezajímali lidi a nepálili.*“⁶⁵¹ k dalšímu roku sice kronikář zaznamenává uzavření smlouvy o příměří, ale roku 1607 dodává, že se podmínky míru vesměs nedodržovaly a moravští obyvatelé tedy stále nežijí v klidu.⁶⁵² Krátkou reflexi bojů s vojenskými oddíly Štěpána Bočkaje, které obléhaly Uherský Brod, přinesla např. také

---

⁶⁴⁶ Návštěvu v Brně zaznamenal radní Georg Ludwig. Brňané knížete Zikmunda slavnostně pohostili a pokračoval dále přes Slavkov, kde jej uvítali Kounicové. Viz Georg LUDWIG, *Rathsherrn und Apothekers Georg Ludwig Chronik von Brünn*, [s. n.] 1859, s. 44.

⁶⁴⁷ Beda DUDÍK, *Olmützer Sammel-Chronik*, s. 43–44.

⁶⁴⁸ Georg LUDWIG, *Rathsherrn und Apothekers Georg Ludwig Chronik von Brünn*, [s. n.] 1859, s. 71.

⁶⁴⁹ Slezký.

⁶⁵⁰ B. INDRA – A. TUREK (eds.), *Paměti drahotušských kronikářů*, s. 28.

⁶⁵¹ *Tamtéž*, s. 31.

⁶⁵² *Tamtéž*, s. 32.

Haškoniova kronika.⁶⁵³ Jedná se ovšem o neuralgický bod, který prochází všemi dobovými kronikami a paměťmi moravské provenience.⁶⁵⁴ Spis neznámého autora „Lamentací, žalostivý pláč a toužebné naříkání země Moravské“ jízdní oddíly označuje jako „*Tataři, Turci a Uhři*“. Autor, jenž se promluvy stylizuje do úlohy Moravské země, ale celé neštěstí vnímá jako odplatu za to, jak se císařské vojsko pod velením generála Jiřího Basty chovalo k lidem v Sedmihradsku: „*Nikde žádná lítost, ani jméno Boží zvláště u Sedmihradčanů, kteří nejukrutnější sou, neplatilo. Tak zajisté pravili: ‚Tak ste vy a Němci nám a našim v naší zemi činili. Protož vašim a Němcům děkujte, kteří nás tomu naučili.‘*“⁶⁵⁵ Tato myšlenka je podrobněji rozvedena dále: „*A v pravdě já [tj. země Moravská] vyznati musím, že to Bůh hodně na mne pro nezdařilé děti dopustil. Nebo ač já neposílala jsem vojákův mých a za to jim neplatila, aby oni proti svým, proti Kristiánům a proti právu a spravedlnosti bojovati a válku vésti měli; ale však když sem o tom slyšela, an také že tím se mnozí chlubili, co v Uhřích a Sedmihradské zemi činili, kterak kde přitrhli, domů se zmocnili, sami hospodařili, jedli, pili, vínem koně umývali, napájeli, klenoty, statky i šaty brali, lidi svlíkali, dobytky zajímali, čeho strávití a pobratí nemohli, kazili, pokrmy nohami šlapali, psům metali, sudy roztínali a sekali, tak vína i piva vylévající, lidi mučili, aby o penězích pravili, hospodáře mordovali, s ženami, dcerami a dívkami zle živi jsouce, nešlechtnost páchali a mrzce je spržňovali, presy jakýmisi lidem hlavy svírali, až oči i mozek vytlačovali, věšeli, stínali, probodali, sekali, pálili, z hospod jíti majíce společně každý v svém domě všecky zbil a vyjeda po sobě zapálil, až k tomu přistupovali, aby tak svědomí a duše lidské katovali. To já slyšíc, tak jsem byla choulostivá, jako Eli k synům svým, že jsem jich netoliko netrestala, ale z toho kratochvil a potěšení měla. Aj tehdy teď Bůh můj spravedlivě mi oplácí a na hlavu mou obrací.*“⁶⁵⁶ Pravděpodobně typickou ukázkou utrpení dětí země Moravské, kteří jsou ponecháni napospas nepřátelským vojákům, jelikož ani vojáci vlastní je nebrání, představují zápisy Pavla Urbanida z Rohatce, jemuž v době nájezdu bočkajovců zemřela manželka i děti: „*(...) takový strach na nás*

---

⁶⁵³ Matyáš HAŠKONIUS, *Krátká kronika Uherského Brodu Matyáše Haškonia = Breve chronicon Hunno-Brodense Matyáše Haškonia*, Boskovice 2011, s. 32–37.

⁶⁵⁴ Josef FIŠER, *Kronika tak zvaná Chudánkova a jiné dochované paměti města Mor. Budějovic. Část II, Dvoje paměti ze sbírky Pěšinovy*, Moravské Budějovice 1935, s. 29–95.

⁶⁵⁵ *Lamentací, žalostivý pláč a toužebné naříkání země Moravské na mnohé ohavnosti a rozličné těžkosti a trápení její, v němž se jistotně a pravdivě vypravuje všecko, co, jak a kdy se tam dalo a stalo létha 1605 k budoucí výstraže a ku politování toho i ponuknutí se k svatému pokání i k slávě Ježíše Krista sepsaný a vůbec vydaný, kterýmž kdo by se k poželení nepohnul, musil by srdce kamenného a zatvrdlého býti*, Vyškov 1937, s. 25.

⁶⁵⁶ *Tamtéž*, s. 25–26.

*přicházel, že sami vojáci myší aneb větrového třesku se báli, larva v noci trúbili a v poli takový strach byl, že jsme se před stromem vidíce jej, ukryvali, a nikde jsme nemohli bezpečni býti, až potomně Čechové do Moravy vtrhli, našich vojáků obrátili a z města Hradiště vypravili a pod Skalici se položili... (...)*⁶⁵⁷ Důležitým pramenem je také „Diarium“ Jana Urbana z Domanína, úředníka strážnického panství, jenž se za bočkajovců dal najmout do stavovského vojska a střežil hned od počátku konfliktu s jediným praporem moravsko-uherskou hranici.⁶⁵⁸

8.2 Pohledy humanistů

Rovněž reference z per univerzitně vzdělaných humanistů ke sledované problematice nebývají příliš časté, a vesměs se soustředí pouze na období války a Zikmunda Báthoryho. Výjimečným je v tomto Pavel Skála ze Zhoře, jenž k 11. dubnu 1611 zapsal návštěvu valašského poselstva tamního vojvody Radu Šerbana, které přijelo žádat o pomoci proti sedmihradskému knížeti Gabrielu Báthorymu, jenž nedávno vpadl do Valaška.⁶⁵⁹ Stejně tak zápisy ostatních autorů se vyznačují důrazem na faktografii válečných tažení, vyhraných a prohraných bitev, bez podrobnějších hodnotících stanovisek, vyjma proklamované věrnosti císaři Rudolfovi II. a nepřátelství vůči Osmanské říši. Právě zde je ale patrné rozsáhlé přebírání textů zpravodajských letáků české provenience, např. Marek Bydžovský z Florentina skoro doslovně zapisuje zprávu o kometě nad sedmihradským ležením u Giurgiu, stejně jako informaci o orlici, které přilétla z nedaleké skály a usedla na stan knížete Zikmunda Báthoryho.⁶⁶⁰ Obdobné tendence můžeme sledovat u Mikuláše Dačického z Heslova, jenž se ale více soustředí na Báthoryho osobu, která jej zřejmě poněkud více zaujala, jelikož ho líčí jako udatného reka v duchu báthoryovské propagandy.⁶⁶¹ ve zbytku záznamů o něm již není patrné nějaké hodnocení, autor nicméně alespoň stručně vypoví jeho příběh až do smrti.⁶⁶² To je v kontrastu k Báthoryho „rivalovi“ Michaelu Valašského, jelikož toho Dačický z Heslova ani Bydžovský

---

⁶⁵⁷ *Paměti Pavla Urbanida z Rohatce*, in: Bohumil FIŠER, *Paměti hradištské, Valašské Meziříčí 1920*, s. 35–38.

⁶⁵⁸ Ladislav HOSÁK (ed.), *Jan Urban z Domanína a jeho diarium o vpádech Bočkajovců na Moravu L.P. 1605*, Břeclav [1931].

⁶⁵⁹ P. SKÁLA ZE ZHOŘE – K. TIEFTRUNK (ed.), *Pavla Skály ze Zhoře*, s. 318.

⁶⁶⁰ Marek BYDŽOVSKÝ Z FLORENTINA – Jaroslav KOLÁR (ed.), *Svět za tři českých králů*, Praha 1987, s. 225–241. Zpráva o kometě a orlici na s. 234.

⁶⁶¹ Mikuláš DAČICKÝ Z HESLOVA – Antonín REZEK (ed.), *Paměti Mikuláše Dačického z Heslova*, sv. I, Praha 1878, s. 185–188.

⁶⁶² *Tamtéž*, s. 234.

z Florentina vůbec nezmiňují. Dle dohledaných zpravodajských letáků Michaelovo jméno neproniklo do českých verzí novin, nicméně Bydžovský z Florentina coby usedlý v Praze mohl přijít do kontaktu s valašským poselstvem roku 1601. z pasáží věnovaných samotné válce je i u Dačického opět patrný vliv dobové publicistiky, věnující se těmto záležitostem.

Patrně nejpozoruhodnějším pramenem je text Bartoloměje Paprockého z Hlohol s názvem *Historie o přiběžích v Království uherském i jinde*, jenž se nachází v jeho *Diadochu*.⁶⁶³ v tomto případě se jedná o nejlépe zpracované tuzemské dílo, věnované dlouhé válce, opět klade důraz na faktografické líčení. i zde je ovšem patrné, že Paprocký své dílo informačně skládá z dobového zpravodajství a v Uhrách osobně nebyl. Oproti výše zmíněným autorům se však zdá, že Paprocký nevycházel jenom z českých tisků, nebo pokud ano, nedochovaly se. Svě dílo o válce turecké pak dovedl do roku 1602.

---

⁶⁶³ Bartoloměj PAPROCKÝ z HLOHOL a PAPROCKÉ VŮLE, *Diadochos: jinak posloupanost králů a knížat českých...*, Praha 1602. Výbor z díla: Bartoloměj PAPROCKÝ Z HLOHOL A PAPROCKÉ VŮLE – Eduard PETRŮ (ed.), *O válce turecké a jiné příběhy: výbor z Diadochu*, Praha 1982, s. 189–389.

John Smith – začátky kolonizátora Ameriky v dlouhé turecké válce

(biografické intermezzo č. 3)

Anglický voják, dobrodruh a cestovatel John Smith (1580–1631)⁶⁶⁴ byl jedním ze zakladatelů kolonie Jamestown ve Virginii, autor cestopisů i prvních amerických map, nejznámější patrně díky příběhu o jeho setkání s indiánskou princeznou Pocahontas. ke konci života začal John Smith bilancovat a sepisovat vzpomínky na své životní začátky *True Travels*⁶⁶⁵, které dokončil a vydal rok před svou smrtí.

O Smithově raném životě existuje málo zpráv. v šestnácti letech se vydal na moře a sloužil jako žoldnér v armádě francouzského krále Jindřicha IV. proti Španělům v boji za nezávislost Nizozemí. Poté se vypravil do Středomoří, kde se věnoval obchodu a pirátství. v této době jednadvacetiletý Smith snil o další kariéře dobrodruha. Potřeboval jen válku, v níž by mohl prokázat své nově nabyté schopnosti. Vypravil se do Říma, kde se v první fázi zkontaktoval s jezuitskými emigranty z Anglie, a později se na jejich doporučení připojil k jezuitům, kteří putovali do Štýrského Hradce. Tam dorazil v létě roku 1601. Zjistil, že zde panuje cílý vojenský ruch, protože císař Rudolf II. organizuje vojska na obranu západní Evropy, tj. do války proti Osmanům.⁶⁶⁶ Císařské vojsko bylo v této době již velmi pestré. Již dříve sestávalo z Němců, Čechů, Valonů („Balounů“) a Italů, nyní, jak také ukazuje příklad Johna Smithe, přijímalo dobrovolníky i z Anglie a Francie, kteří sem přicházeli po ukončení náboženských válek ve Francii.⁶⁶⁷ v císařské armádě sloužil např. sir Thomas Arundell, baron z Wardouru (1560–1639), vyznáním katolík, který se proslavil v bojích roku 1595 a zejména v bitvě o Ostřihom. v prosinci tohoto roku se ale vrátil zpět do Anglie. v Uhrách měl též bojovat skotský hudební

---

⁶⁶⁴ Moderní životopis viz Peter FIRSBROOK, *A Man most driven: Captain John Smith, Pocahontas and the founding of America*, London 2015.

Starší publikace Bradford SMITH, *Captain John Smith: his life and legend*, Lippincott 1953. Studie o Smithovu pobytu v Uhrách, viz Laura POLANYI STRIKER, *Captain John Smith's Hungary and Transylvania*, in: Bradford SMITH, *Captain John Smith: his life and legend*, Lippincott 1953, s. 311–342.

⁶⁶⁵ John SMITH, *The true travels, adventures, and observations of Captaine Iohn Smith, in Europe, Asia, Affrica, and America from Anno Domini 1593 to 1629: his accidents and sea-fights in the Straights: his service and strategems of warre in Hungaria, Transilvania, Wallachia, and Moldavia, against the Turks, and Tartars: his three single combats betwixt the Christian Armie and the Turks: after how he taken prisoner by the Turks, sold for a slave, sent into Tartarias...*, London 1630.

Moderní edice: Philip L. BARBOUR (ed.), *The Complete Works of Captain John Smith (1580–1631) in Three Volumes*, William 1986, s. 137–241.

⁶⁶⁶ B. SMITH, *Captain John Smith*, s. 41–45.; Peter FIRSBROOK, *A Man most driven*, s. 31–50.

⁶⁶⁷ J. FORBELSKÝ, *Španělé, Říše a Čechy*, s. 31.

skladatel a hráč na violu Tobias Hume (1569–1645), ale o jeho účasti není známo příliš podrobností. John Smith tak zůstává jediným mužem z Britských ostrovů, který svou zkušenost rozsáhle písemně reflektoval.⁶⁶⁸

Smithovo vyprávění se po příjezdu do Uher dělí na dva hlavní okruhy: 1) uherské tažení proti Turkům v roce 1601 a 2) sedmihradská tažení proti několika nepřátelům v následujícím roce.⁶⁶⁹

John Smith chtěl vstoupit do císařské armády, ale ačkoliv měl s sebou doporučující dopisy od jezuitů, jako protestant v pluku arcivévody Ferdinanda Štýrského nesměl sloužit. Ovšem ani katolická armáda neměla v úmyslu plýtvat užitečným vojákem, a tak Smithe poslali na sever do Vídně, kde vznikala protestantský uherský pluk. Smith zde byl přijat do armády, jejímž hlavním velitelem byl vévoda z Mercoer, a brzy se ocitl v akci.⁶⁷⁰ Musel fungovat v protestantském uherském vojsku, jehož jazyku nerozuměl a neovládal jej. Takže od počátku sloužil pod důstojníkem, s nímž se domluvil, a jehož proto následoval po celou dobu uherského a sedmihradského tažení. Mnohojazyčnost prostředí uherských bojišť a celkově Balkánu byla příznačná, např. jiný cestovatel, anglický lékař Edward Brown, měl s sebou tlumočníka, jenž uměl hovořit řečí „schlavan“, a dále německy, turecky, řecky, latinsky a italsky. Uherský jazyk byl i tlumočnickovi naprosto nesrozumitelný, a latinou se člověk mohl domluvit přímo v Uhrách a v Sedmihradsku. na jih od Bělehradu již byla nepoužitelná, tam člověk musel ovládat „schlavan“.⁶⁷¹ Cestovatel původem ze slovanských zemí měl tedy výhodou, takže kupříkladu Václav Vratislav z Mitrovic vzpomíná, že částečně rozuměl bulharštině.⁶⁷² Dá se ale ovšem předpokládat, že Smith nějaké bazální základy místních jazyků časem pochytil.

Prvním výrazným střetem, který John Smith popisuje, byla bitva o pevnost s tajuplným názvem Olumpagh.⁶⁷³ Její přesnější lokaci se dosud nepodařilo určit, nicméně pravděpodobně se nacházela v severovýchodním Slovinsku. Zřejmě se také jednalo o poněkud menší vojenské střetnutí, jelikož kromě Smithových pamětí o této bitvě dosud nebyly objeveny záznamy. Koncem roku 1601 se Smith účastnil obléhání Stoličného Bělehradu, kde se také setkal

---

⁶⁶⁸ Bruno MUGNAI – Chris FLAHERTY, *Der lange Türkenkrieg: 1593–1606*, Vol. II., [s. 1.] 2015, s. 32.

⁶⁶⁹ L. POLANYI STRIKER, *Captain John Smith's Hungary and Transylvania*, s. 311–342.

⁶⁷⁰ Peter FIRSTBROOK, *A Man most driven*, s. 53.

⁶⁷¹ Luďa KLUSÁKOVÁ, *Cestou do Cařihradu: osmanská města v 16. století viděná křesťanskýma očima*, Praha 2003, s. 130.

⁶⁷² Jiří DAŇHELKA (ed.), *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*, Praha 1950, s. 26.

⁶⁷³ B. SMITH, *Captain John Smith*, s. 46.

s Heřmanem Russwormem.⁶⁷⁴ Roku 1602 nařídilo vrchní velení přeskupení císařské armády. Vévoda Mercoeur rozdělil armádu na tři části. Jedna byla poslána do Kaniszy, druhá zůstala na Dunaji a třetí vyslal do Sedmíhradska na pomoc císařskému generálovi Bastovi. k poslední z nich byl přidělen John Smith pod velením svého velitele Jindřicha Voldy hraběte Modrusche⁶⁷⁵ – jeho osoba je poměrně záhadná, podle jistých indicií se zdá, že Modrusch byl rodem valašský šlechtic. Modrusch však úkol připojit se k Bastovi odmítl a nastoupil službu u Bastova protivníka, knížete Zikmunda Báthoryho.⁶⁷⁶ i John Smith proto změnil stranu. Je zřejmé, že rostoucí napětí mezi katolickým a protestantským, respektive německým a domácím uherským uskupením, bylo důležitým faktorem při Modruschově rozhodování. Roku 1602 se totiž situace vyvíjela tak, že císařská armáda přestala prioritně bojovat proti Osmanské říši, ale spíše se zaměřovala na uherskou šlechtu ve snaze posílit v Uhrách pozici římsko-německého císaře. Primárně tedy tažení mířilo proti domácí uherské šlechtě a knížatům Sedmíhradska, Valašska a Moldavska.

Kolem roku 1600 se vojenská a politická situace v Uhrách zhoršila kvůli nestabilním povahám vůdčích osobností protiosmanského boje. Císař Rudolf II. se již nacházel v problematickém období svého života, kdy zvýšeně propadal depresím a melancholickým náladám, a jeho protějškem byl Zikmund Báthory, „nestálejší nežli kolísající vlny“, jak bývá občas charakterizován, jenž zůstává věrný pouze svým zradám. Časté změny stran v podstatě prostým vojákům Smithova postavení neumožnily zachovávat jednotnou loajalitu, ani se výrazněji orientovat v nepřehledné situaci. Vyjednávání všech se tedy neslo ve znamení vzájemného podvádění a utajování. Tyto rysy také ovlivnily výslednou podobu Smithových vzpomínek.

V srpnu roku 1601 císařská armáda, vedená generálem Jiřím Bastou a vojvodou Michalem Valašským, porazila Zikmunda Báthoryho v bitvě u Goroszlo. v případě Báthoryho se nejednalo o porážku definitivní, protože vzápětí sebral síly a byl zase zpět, podporovaný Turky, Tatary a zbytky sedmíhradských stoupenců. Počet Sedmíhrad'anů v Báthoryho armádě se zvyšoval přímoúměrně tomu, jak s nimi císař zastoupený Jiřím Bastou zacházel. Bastovy akce proti Sedmíhradsku, zejména proti uherským stavům, byly stále bezohlednější, země vypálená a vyplněná. Majetky šlechticů, kteří Zikmundovi Báthorymu pomáhali, byly zkonfiskovány

---

⁶⁷⁴ P. FIRSTBROOK, *A Man most driven*, s. 56–62.; B. SMITH, *Captain John Smith*, s. 48–49.

⁶⁷⁵ V „True Travels“ Henry Volda earl of Meldrich.

⁶⁷⁶ P. FIRSTBROOK, *A Man most driven*, s. 76–77.

a obrovská suma ve zlatě předána císaři. Báthory byl po celou dobu ovšem připraven uzavřít dohodu a ve stejné době, kdy císařské vojsko likvidovalo jeho věrné, začal potají vyjednávat s generálem Bastou.

To ovšem Jindřich Volda nevěděl, proto se svým oddílem, v němž se nacházel i John Smith, zběhl od císařské strany a přidal se k Báthorymu, jehož věc mu připadala čestnější nežli císařova politika, zaměřená proti určitým lidem a uskupením v Uhrách. Následující vývoj lze shrnout takto:

- 1) Nejdříve bojovali proti Jiřímu Bastovi, jak předpokládali.
- 2) Mezitím ale Zikmund Báthory uzavřel příměří s Bastou, v rámci kterého se zavázal, že bude vojensky potírat oddíly hajduků, jež útočily na císařskou armádu.⁶⁷⁷ Basta na oplátku slíbil, že s vojskem ze Sedmíhradska odejde.
- 3) Báthory posléze definitivně opustil Sedmíhradsko, a v tu chvíli se jeho vojáci znovu připojili k Bastovi.⁶⁷⁸

John Smith se tedy účastnil bojů proti hajdukům. Po jednom takovém následovalo setkání se Zikmundem Báthorym, na které Smith vzpomínal po letech. Zikmund Báthory přišel, prohlédl si válečnou kořist i zajatce. Při rozmluvě se Smithem se seznámil s jeho dosavadní službou na uherských bojištích a poté mu s velkou poctou věnoval patent. Podle vlastní interpretace John Smith v souboji zabil tři Turky a za tento hrdinský čin ho prý kníže povýšil do rytířského stavu, věnoval erb, v němž se vyskytují tři turecké hlavy, dále mu daroval svůj vlastní obraz a 300 dukátů. (Obecně Báthory těm, kdo mu sloužili, vydával pas coby doklad toho, že mu sloužili věrně.)⁶⁷⁹ Při putování též Smith navštívil Bulharsko, tuto krajinu ale nijak výrazněji ve vzpomínkách nereflektuje.⁶⁸⁰

Konflikt mezi Zikmundem a císařskými vojsky byl 13. února přerušen příměřím, aby Zikmundova vojska mohla bojovat proti hajdukům, a obnoven ve chvíli, kdy se Zikmund pokusil o poslední trik, aby si udržel Sedmíhradsko. Pozval Bastu na přátelskou poradu a pak

---

⁶⁷⁷ Původně hajduci bojovali v císařské armádě, ale Basta je propustil s tím, že se jim špatně velí. a oni se poté vymkli kontrole.

⁶⁷⁸ L. POLANYI STRIKER, *Captain John Smith's Hungary and Transylvania*, s. 311–342.

⁶⁷⁹ *Tamtéž*.

⁶⁸⁰ Michel LEO, Marieta GLUKHAROVA, *Bŭlgariia i Neiniiat Narod Pod Osmanka Vlast: Prez Pogleda na Anglosaksonskite Pŭtsheshvenitsi (1586–1878): Otkrivaneto na Edna Narodnost*, Sofia 2013, s. 23–24.

nařídil svému generálovi Mojžíši Szekelymu, aby na něho cestou zaútočil. Když Szekely bitvu prohrál, Zikmund za ni odmítl jakoukoli odpovědnost. v jejím důsledku se ale Sedmihradsko stalo součástí habsburské říše až do povstání Bočkajovců, protože Báthory posléze svou zemi znovu, a tentokrát definitivně, opustil.

Zbytky Báthoryho vojska se připojily k Bastovi. Tak zahájil Smith své třetí sedmihradské tažení, tentokrát proti „čtyřiceti tisícům Turků, Tatarů a Moldavanů, kteří se vrátili do Valašska“. v této chvíli bylo ve hře Valašsko – po smrti Michaela Valašského zde vypukly boje mezi adepty na valašský trůn, podporované Polskem, Osmanskou říší nebo císařem. Císař se rozhodl podpořit člověka, který se jmenoval Radu Mihnea.

V Bastově vojsku musel tedy John Smith bojovat v rámci podpory Radu Mihney proti Turkům a Tatarům. ve svém spise líčí krutost armády protikandidáta, Radu Serbana.⁶⁸¹ v potyčce s krymskými Tatary byl ale Smith zraněn, zajat a prodán jako otrok. Tvrdil, že jeho pánem byl osmanský šlechtic, který ho poslal jako dar své řecké milence do Konstantinopole. Daná dívka se jmenovala Charatza Tragabigzanda. Řekyně se do Smithe údajně zamilovala, a dokonce s ním prý plánovala svatbu. Poslala jej ke svému bratrovi, aby se u něho Smith naučil jazyk a to, co je to být Turkem, dokud z něj čas neudělá svého pána. Charatzin bratr měl však jiné plány. Místo aby z něj vycvičil úředníka, jak slíbil, učinil ze Smithe otroka křesťanských otroků, což bylo nejnižší postavení v domácnosti. Takže Smith byl týrán a zneužíván, proto začal hledat způsoby, jak by mohl utéct. Jednoho dne mu přidělili jako práci mlácení pšenice, přičemž pán přišel zkontrolovat jeho práci a začal jej bít. John Smith se rozběsnil a Charatzina bratra na místě zabil, ukradl mu šaty i koně a utekl. Podařilo se mu uprchnout do Moskvy, poté do Polsko-litevské unie. Při svých dobrodružstvích pochopitelně přišel o patent s erbem, který mu věnoval Báthory, takže se roku 1603 projel Čechami, kde se jej pokoušel najít, aby mu vydal nový patent. To se mu údajně podařilo. Následně cestoval po Evropě a severní Africe, odkud se v roce 1604 vrátil do Anglie.⁶⁸²

Ve Smithových vzpomínkách se vyskytuje řada nepřesností i omylů, zkomolená vlastní jména⁶⁸³ i toponyma, na druhé straně však řada dokladů o tom, že se John Smith v uherském prostředí vskutku vyskytoval. Důvodem nepřesností může být jednak velký časový odstup od

---

⁶⁸¹ P. FIRSTBROOK, *A Man most driven*, s. 78–97.; B. SMITH, *Captain John Smith*, s. 51–60.

⁶⁸² P. FIRSTBROOK, *A Man most driven*, s. 98–118.; B. SMITH, *Captain John Smith*, s. 61–76.

⁶⁸³ Např. generála Bastu zde nalezneme pod jménem Busca apod.

událostí, v němž jeho spis vznikl, a potom také velice komplikovaná vnitropolitická situace v uherském prostoru, která cizince pravděpodobně mátlá. v neposlední řadě psaní o vlastním mládí a báječných dobrodružstvích mohlo snadno vést k přibarvování a přehánění. Smithova kniha je ale důležitým pramenem pro poznání poměrně chaotických let 1601–1603 v uherském prostředí a pro dějiny jihovýchodní Evropy.

9 Konec chaosu?

Sedmíhradsko, Valašsko a Moldavsko tedy již dlouho pustošila různá vojska, a i po definitivním odchodu Zikmunda Báthoryho zmatky pokračovaly. i toto poměrně složité období, zahrnující konec dlouhé turecké války, zasáhlo české země, proto je zapotřebí alespoň rámcově nastínit některé zásadní události.

9.1 Sikulský vojvoda

Jednou z poměrně pozoruhodných věcí byla kandidatura sikulského vojenského velitele, který působil ve službách Báthoryů, Mojžíše Székelyho (1553–1603)⁶⁸⁴ na sedmíhradský trůn. Ten se vyhlásil panovníkem 3. května roku 1603. Székely byl sice sikulského rodu, nicméně díky svým službám získal povýšení do šlechtického stavu a jeho manželka Anna Kornisová byla mimo jiné spřízněná s rodinou Bethlenů, což mu přinášelo jistý kredit. Problém spočíval v tom, že měl podporu pouze části sedmíhradské stavovské obce (paradoxně mezi jeho příznivce nepatřili např. Sikulové) a císařský dvůr ji pochopitelně neschvaloval, i proto, že se nyní soustředil na ovládnutí Sedmíhradska dle smluv se Zikmundem Báthorym. Székely vyslal posla do Konstantinopole a požádal sultána o schválení své kandidatury, aby vládl z vůle Osmanů. Sultán na Székelyho věc pohlížel příznivě a slíbil mu věčné nástupnictví. Székely ovšem neměl zemi k dispozici celou, jelikož v části Sedmíhradska stále operovala císařská vojska pod velením Jiřího Basty. Mojžíš Székely se proti Bastovi vydal na pochod, nicméně vystoupil proti němu jeho vlastní lid, který o podporu požádal valašského vojvodu Radu Şerbana. Székelymu tak zlomila vaz spojená sikulsko-valašská armáda – rozhodující střetnutí proběhlo 17. července 1603 v bitvě u Brašova a skončilo vítězstvím Radu Şerbana. Samotný Mojžíš v bitvě zemřel⁶⁸⁵ a jeho rodinu uvrhli do vězení, kde Székelyho manželka porodila syna-pohrobka, jenž dostal jméno po otci. Jelikož Anna Kornisová zemřela zanedlouho na mor, Mojžíše II. se ujala příbuzná rodina Bethlenů a jeho kariéra v dospělosti byla spojena s Gabrielem Bethlenem.

Epizoda s Mojžíšem Székelym trvala jen krátce, moderní historiografii se jeho vystoupení proti Habsburkům interpretuje jako jakási predehra k Bočkajovu povstání.⁶⁸⁶

---

⁶⁸⁴ Vyznáním unitář.

⁶⁸⁵ Bibliografie letákové publicistiky, Č45.

⁶⁸⁶ M. ARENS, *Habsburg und Siebenbürgen*, s. 139–172.

9.2 Povstání Štěpána Bočkaje

Po smrti Mojžíše Székelyho Sedmihradsko ovládli Habsburkové, reprezentovaní generálem Jiřím Bastou coby guvernérem, který zahájil vládu tvrdé ruky s politikou neúprosné rekatolizace a upozaděním sedmihradských stavů, s vidinou, že v budoucnu se podaří spojit Sedmihradsko s královskými Uhrami. Situace tak dozrála v další protihabsburské povstání, do jehož čela se tentokrát postavil strýc Zikmunda Báthoryho,⁶⁸⁷ Štěpán Bočkaj.⁶⁸⁸ Ten ve službách svého synovce získal velký vliv, který si pokoušel udržet i po jeho abdikacích, tj. manévrováním a opatrnou spoluprací s vojvodou Michaellem Valašským i Jiřím Bastou. Tahle snaha bohužel neměla úspěch, jelikož roku 1601 jej Rudolf II. povolal do Prahy a pozvání se ukázalo být pastí – císař jej po příjezdu nechal uvrhnout do vězení a nařídil zabavit jeho sedmihradské statky. Předpokládá se, že okamžik, kdy mu císař sáhl na majetek, Bočkaje proti Rudolfovi postavil, protože doposud hájil spíše politiku vůči císaři vstřícnou, dalším rozhodujícím momentem bylo, když obdržel zprávu, že se jej císařští chystají znovu zajmout.

Existují různé verze následujících událostí. První zní, že v říjnu roku 1604 začal Štěpán Bočkaj jednat s hajduky a podařilo se mu získat je na svou stranu. Samotný Bočkaj tvrdil, že jej hajduci vyhledali a požádali, aby se přidal k nim a vedl je. Podle poslední varianty hajduky přemluvili Bočkajovi důvěrníci. Hajducké oddíly tvořily hodně disparátní skupinu obyvatelstva, jelikož část z nich se volně potulovala, loupila a rabovala, druhá část působila jako žoldnéřské složky v řadách císařské armády. Velkým uměním Štěpána Bočkaje bylo, že hajduky dokázal sjednotit v jednotné vojsko, jež se stalo hlavním nástrojem jeho vystoupení proti císařské straně.

Bočkaj prezentoval povstání jako náboženský boj a alespoň oficiálně vystupoval jako obránce nekatolických náboženství. v tomto duchu se též pokoušel získávat zahraniční spojence, k čemuž se v českém prostředí dochoval zajímavý pramen, rukopis písničky⁶⁸⁹ složené v českém jazyce, jež dle podtitulku vznikla v Uhrách někdy roku 1605, představující českému čtenářstvu Štěpána Bočkaje jako „*vrchního Jenerala v Sedmi Hradské zemi a v Uhřích*

---

⁶⁸⁷ Viz dobový zpravodajský tisk: Warhafftige Neue Zeitung, Wie und was massen sich des Sigismundi Bathori Mutterbruder, Steffan Botschkai genandt, gegen unserm Christlichen Keyser, sampt den Deutschen Kriegßvolck, Trewlos und Meineydidig verhalten, Praha, Nikolaus Strauß, 1605. Bayerische Staatsbibliothek, München, sign. 4 J.publ.e. 70.

Text zmiňuje i mladičkého Gabriela „Betholna“.

⁶⁸⁸ Rumunské nahlížení Bočkaje viz Tudor SĂLĂGEAN a kol., *Principele Ștefan Bocskai și epoca sa*, Cluj-Napoca 2006.

⁶⁸⁹ Poznámka u textu: „Zpiwa se yako o Kudlačkowy ec.“

a defensora, obhájce víry Boží i horlivého rušitele na Papežencích, Jezuitích, Mniších, Židech, Novokřtěncích potupy a křivdy Kristovy i vyvolených jeho“.⁶⁹⁰ Podle všeho se nejedná o český překlad, text zahrnující 24 slok koncipoval kdosi, kdo znal poměry v českých zemích a pokoušel se dle toho cílit na místní nekatolické obyvatelstvo. z uvedeného programu Bočkaj přinejmenším naplnil proklamované tvrdé postihy novokřtěnců, jelikož právě jejich komunity na Moravě hodně trpěly nájezdy jeho vojenských oddílů. Není známo, jestli podobných propagandistických materiálů existovalo více.

Kromě toho Štěpán Bočkaj vystupoval jako obránce sedmihradských stavovských svobod a kromě hajduků, jimž garantoval budoucí majetkový zisk (nabídl jim, že pokud zvítězí, dostanou ti, kteří přežijí, jakési kolektivní šlechtické právo a půdu, na níž se budou moci usadit, a osvobození od daní), se mohl opírat o protihabsburské nálady, které byly v zemi díky přítomnosti Bastova vojska velmi posílené. Kromě toho také Bočkaj kontaktoval Sikuly, jimž slíbil obnovení jejich svobod, čímž si též získal jejich podporu. Připojilo se k němu též většinově protestantské obyvatelstvo, které trpělo restrikcemi Jiřího Basty. 30. října 1604 Bočkajova vojska obsadila Košice a zde se utvořil dvůr Štěpána Bočkaje, odkud povstání řídil a kde posléze zemřel.⁶⁹¹

V únoru roku 1605 se konal sedmihradský sněm, jehož se Bočkaj neúčastnil. Ten ho však zvolil sedmihradským knížetem. Štěpán Bočkaj byl z dob dávných pobytů u dvora dobře obeznámen s politickými metodami a způsobem myšlení císařského dvora a měl rovněž válečné zkušenosti. Jeho vojska obsadila několik sedmihradských hradů a následující výpady se soustředily na Horní Uhry, takže se povstání geograficky rozšiřovalo, v dubnu 1605 jej šlechta dokonce prohlásila za knížete Uher. Ačkoli takový titul předtím neexistoval, dal dosavadním vojenským nájezdům právní základ. (Niméně Vysoká Porta poslala Bočkajovi královskou korunu a považovala ho za spojence, on jejich dary vděčně přijal, ale tvrdil, že korunu nelze považovat za odznak krále Uher, jelikož země už krále má.) Také představoval jisté přechodné řešení, díky kterému nebylo nutné vyhlásit detronizaci Habsburků, což by znemožnilo jakákoli následná

---

⁶⁹⁰ Tato písnička urozeného Pana Štěfana Bočkaje, [s. l.], [1605]. Knihovna Národního muzea, sign. 25 E 00017/adl. 13.

⁶⁹¹ László NAGY, *Hajduci (1591–1699)*, Brno 2002, s. 104–122.; G. PÁLFFY, *The kingdom of Hungary*, s. 209–233.

jednání. Kromě toho se též vyhlásila rovnoprávnost katolického náboženství a nekatolických konfesí (luterství a kalvinismu). v květnu potom začaly nájezdy bočkajovců na Moravu.⁶⁹²

Postupně se ale projevovaly slabiny povstalců. s výjimkou prvních velkých vítězství prohráli téměř všechny otevřené bitvy, protože hajduci nebyli schopni tvořit disciplinovanou armádu – ale navzdory tomu se lidé na území Sedmihradska a Uher k povstání stále přidávali a podporovali je. To se ale netýkalo českých zemí. Štěpán Bočkaj se tedy zčistajasna proměnil v charismatickou osobnost, jež byla schopna povstání vést.

Někdy počátkem roku 1606 zahájil jednání s arcivévodou Matyášem, jež vedla k ukončení celého válečného konfliktu. Dlouhá turecká válka vyčerpala obě strany, které nyní řešily další potíže, císařská strana Bočkajovo povstání, Osmanská říše zase nepokoje v Persii a dalších oblastech. Vysoká Porta byla ochotna uzavřít komplexní mírovou dohodu, jejíž součástí byla i legitimizace postavení Štěpána Bočkaje, jeho nezrušitelné uznání za sedmihradského knížete a uherského krále. Oplátkou měl Osmanské říši předat všechny hrady, jež dobyl a které předtím drželi Osmané, ovšem Bočkaj se za těchto podmínek nechtěl stát vládcem Sedmihradska a Uher. Habsburská strana jej posléze uznala knížetem Sedmihradska za to, že se zřekl aspirací na uherskou korunu. Další z hlavních otázek mírových jednání byla náboženská svoboda. Po dlouhých jednáních dne 23. června 1606 uzavřel Štěpán Bočkaj s představiteli habsburského dvora vídeňský mír, který také ukončil jeho povstání. Smlouva stanovila náboženskou svobodu v Uhrách, obnovení monarchie, volební právo stavů a připojení tří žup a hradu Tokaj k Sedmihradskému knížectví. (Avšak po Bočkajově smrti muselo Sedmihradsko tato území vrátit královským Uhrám.) Zanedlouho se sešli k jednání habsburská monarchie a Osmanská říše a výsledkem byl tzv. žitvatorocký mír uzavřený 11. listopadu 1606, v němž se strany zavázaly ke dvacetiletému příměří. Většina nedávno obsazených malých hradů v severních Uhrách byla vrácena královským Uhrám, ale Osmané si směli ponechat Eger, Ostřihom a Kanýž, které obsadili během patnáctileté války. Smluvní strany byly skutečně připraveny nejen na ukončení bojů, ale i na skutečný mír. Zakázaly stavbu nových hradů, zajistily výměnu zajatců a jmenovaly odpovědné úředníky, kteří měli řešit případné budoucí spory mezi nimi. Podstatné bylo, že sultán Ahmed I. poprvé v dějinách uznal římsko-německého císaře za sobě rovného suveréna a partnera k jednání. ve jménu Rudolfa II. nenabídla císařská strana sultánovi

---

⁶⁹² Tomáš MĚŠŤÁNEK, *Poměry na Moravě na přelomu 16. a 17. století v období válek tureckých a povstání Štěpána Bočkaje*, [Uherské Hradiště] 1997, s. 64–126.

tribut, ale jednorázovou částku 200 000 zlatých jako dar. Sultán se na oplátku zřekl každoroční daně, již mu předtím císařská strana odváděla.⁶⁹³

Samotný Štěpán Bočkaj mírového stavu užíval pouze přibližně šest týdnů, jelikož 29. prosince roku 1606, na vrcholu svého triumfu, náhle zemřel v Košicích. Pravděpodobně na srdeční onemocnění, jeho hajduci se však domnívali, že byl otráven svým kancléřem, kterého vzápětí oběsili a rozsekali.⁶⁹⁴

---

⁶⁹³ V. DANGL, *Slovensko vo víre*, s. 44–60.; M. ARENS, *Habsburg und Siebenbürgen*, s. 225–250.; František KAMENÍČEK, *Vpády Bočkajovců na Moravu a ratifikace míru Vídeňského od zemi koruny České roku 1605–1606*, Praha 1895.

⁶⁹⁴ L. NAGY, *A rossz hírű Báthoryak*, s. 174, 177. [Neblaze proslulí Báthoryové.]

Princové z očarované zahrady aneb Cesta Gabriela Báthoryho z Varadína do Varadína

(Biografické intermezzo č. 4)

V kontrastu s příbuzným Zikmundem Báthorym a v ještě ostřejším s přísnou kalvínskou výchovou, kterou získal, se Gabriel Báthory v maďarské historiografii těšil nedobré pověsti poněkud jiného druhu. v současnosti však skutečnosti týkající se báthoryovského rodu zkoumá moderní historiografie a mnohá fakta nahlíží více kriticky jako pomluvy z okolí Gabriela Bethlena, jež měly jeho předchůdce diskreditovat a tím legitimizovat Bethlenovu vládu.⁶⁹⁵ na to navázala také historiografie saských měst, která též knížete Gabriela vykresluje jako negativní postavu, což zapříčiňovala skutečnost, že vládce nerespektoval privilegia saského národa, a dokonce i proti němu ozbrojeně vystoupil.⁶⁹⁶ Obecně je mladý kníže Gabriel v tradičním pojetí nezodpovědný mladík, jehož zajímá pouze hýření, alkohol a milostné plotky se ženami všech věků i stavů, s výjimkou vlastní manželky, je divoký, nestálý, schopný dopustit se i vraždy. Samotný Bethlen mu dokonce připisoval incestní vztah s jeho vlastní sestrou Annou.⁶⁹⁷ Tento obraz stále žije v povědomí maďarské veřejnosti, jelikož se stal námětem oblíbených beletristů. Nejznámějším se stal román velkého maďarského spisovatele Zsigmonda Móricze *Čarovná zahrada*, první díl z trilogie *Sedmhradsko*.⁶⁹⁸

Obraz Gabriela Báthoryho v maďarské historiografii 19. století byl silně bipolární. Zastánci jednoho extrému jej obviňovali takřka i z přírodních katastrof, jejich oponenti zase viděli liberálního, mírumilovného státníka. v obvyklých narativech se nejprve dostává do popředí osoba a činnost Gabriela Bethlena, po níž následuje jednoznačné odsouzení činů Gabriela Báthoryho, přičemž se znovu a znovu zdůrazňují a opakuje rozdíly mezi nimi. na počátku 20. století zájem o jeho osobu a vládu spíše upadá, a co se týče moderní historiografie, převládá spíše negativní názor. „Čtyřletá vláda Gabriela Báthoryho uvrhla Sedmhradsko do nejistoty,

---

⁶⁹⁵ Především historik László Nagy, publikace citovány níže. Dále pak např. Ildikó HORN, *Báthory Gábor belpolitikája*, in: Klára PAPP et al., *Báthory Gábor és kora*, Debrecen 2009, s. 133–152. Cit. s. 133–134.

⁶⁹⁶ Edit SZEGEDI, *Geschichtsbewusstsein und Gruppenidentität: die Historiographie der Siebenbürger Sachsen zwischen Barock und Aufklärung*, Köln 2002, s. 282–284.

⁶⁹⁷ L. NAGY, *A roszs hírű Báthoryak*, s. 157–158.

⁶⁹⁸ Vyšlo i v českém překladu, bohužel čtenář neznalý této části dějin se v knize bude patrně hůře orientovat. Viz Zsigmond MÓRICZ, *Čarovná zahrada*, Praha 1979.

Hlavní postavou uvedené trilogie je Gabriel Bethlen. Další díly: Zsigmond Móricz, *Veliký kníže*, Praha 1984; Zsigmond Móricz, *Stín slunce*, Praha 1986.

jeho lehkovážná osobnost, nehodná knížectví, způsobila v zemi nepořádek a narušila rovnováhu, která se sotva obnovila ve vnějších vztazích země. Místo klidu za sebou Báthory zanechal zmatek, neklidné vnitřní vztahy, nepřátelství a neurované zahraniční vztahy.“⁶⁹⁹ Báthoryho nepříznivý obraz zpochybnil historik László Nagy, podle kterého za negativním obrazem knížete stáli probethlenovští autoři. „Historikové zabývající se jeho [Báthoryho] postavou většinou přejímají ten či onen dobový názor a ignorují nepřesnosti a zkreslení toho či onoho druhu, které se v kronikách a pamětech vyskytují téměř vždy. Co se týče jeho soukromého života, jako směrodatné bylo obecně bráno svědectví z čarodějnickém procesu z roku 1614, přičemž se ignoroval jeho vykonstruovaný charakter.“⁷⁰⁰ Naše historiografie se do značné míry zabývala přebíráním informací od Gabriela Bethlena, který svrhl Gabriela Báthoryho s pomocí osmanských zbraní a nevěřila si Bethlenovy zaujatosti v této věci.“⁷⁰¹ Také je třeba vzít v úvahu, že maďarská historiografie měla tendenci velmi idealizovat Bethlenovu osobu a národní veřejné mínění, které utvářela, reagovalo rozhořčeným odmítnutím jakéhokoli tvrzení, které Bethlena obviňovalo ze spoluúčasti na Báthoryho smrti. i výše zmíněný Zsigmond Móricz považoval Gabriela Bethlena za největšího Maďara jeho věku. „Ale Bethlen, nebyl takovým ani na vrcholu své slávy, natož v mládí. Byl to člověk z masa a kostí, dítě své doby a jednal v souladu s jejími zvyklostmi.“⁷⁰²

V soudobé literární produkci se objevoval idealizující hrdinský pohled na činy knížete, jednalo se ovšem o propagandu z řad Báthoryho stoupenců. Dochovala se ale i kritická satira z doby Báthoryho života, která tepala do jeho stylu vlády, jež pocházela z katolických kruhů. o Bethlenových konexích v Osmanské říši a jeho roli při svržení Báthoryho se muselo mlčet. Badatel István Bitskay konstatuje dualitu ve vnímání Báthoryho coby hrdiny na straně jedné a zkorumpovaného tyрана na straně druhé, jelikož „přestože osobnost a životní styl mladého knížete byly od počátku terčem kritiky jeho odpůrců, většina z pěti oslavných básnických textů a historických písní z doby jeho vlády se vyznačuje spíše pozitivním vyzněním. Smuteční báseň nad jeho smrtí zjevně vyjadřovala pocity mnohých, většina hajduckých vojáků ho milovala

---

⁶⁹⁹ L. NAGY, *A rossz hírű Báthoryak*, s. 159–162.; István BÁRSONY, *Báthory Gábor alakja a történetírásban*, in: Klára PAPP et al., *Báthory Gábor és kora*, Debrecen 2009, s. 11–28. [Postava Gabriela Báthoryho v historiografii.]

⁷⁰⁰ Podrobněji viz László NAGY, *Erdélyi boszorkányperek*, [Budapest] 1988. [Čarodějnické procesy v Sedmihradsku.]

⁷⁰¹ L. NAGY, *A rossz hírű Báthoryak*, s. 170.

⁷⁰² L. NAGY, *A rossz hírű Báthoryak*, s. 203–204.

s obdivem, jeho smrt považovala za nedůstojnou a jeho vrahy za zrádce. Posun v náladách veřejnosti se v dochovaných literárních dílech projevil s nástupem vlády Gabriela Bethlena: vítěz mocenského boje dokázal získat veřejnost na svou stranu a jeho dvorní historici pochopitelně dotvářeli legitimitu jeho vlády démonizováním předchůdce, takže se jeho obraz stal temnějším, než by ospravedlňovala nezpochybnitelná historická fakta.⁷⁰³

Gabriel Báthory se narodil 15. srpna 1589 mezi třetí a čtvrtou hodinou ranní ve Varadíně, čili v Partiu. Patřil k báthoryovské větvi Somlyó – jeho rodiči byli varadínský kapitán Štěpán Báthory ze Somlyó, bratr Baltazara a Ondřeje Báthoryových, a Zuzana Bubeková z Plešivce.⁷⁰⁴ Gabriel byl jejich pátým dítětem, narozeným po devíti letech manželství, řízením osudu ale prvním, jež přežilo raný věk. Roku 1592 vojvoda Zikmund Báthory jmenoval do funkce varadínského kapitána svého strýce Štěpána Bočkaje, takže Gabrielova rodina přesídlila do rodového sídla Szilágysomlyó. Zde se roku 1594 narodilo druhé dítě jmenovaného páru, které se dožilo dospělosti – dcera Anna.⁷⁰⁵ o rok později Zuzana Bubeková, patrně vyčerpaná mnoha těhotenstvími, zemřela při porodu posledního dítěte neznámého jména. Štěpán Báthory se zanedlouho znovu oženil a tentokrát si vybral manželku z polského šlechtického rodu, Žofii Kostkovou, jež pocházela z Pomořanska. Tento druhý sňatek ještě zprostředkoval kardinál Ondřej Báthory, a Štěpán následně přesídlil do Polska. z tohoto druhého svazku se mu ještě narodil syn, po strýci pojmenovaný Ondřej, jemuž bylo souzeno stát se posledním mužským zástupcem báthoryovského rodu.⁷⁰⁶

Gabrielův otec ale zemřel roku 1601, přičemž Gabriela a jeho vlastní sestru Annu přijal za schovance Štěpán Báthory z Ecsedu, poslední mužský zástupce ecsedské větve. Tento Štěpán byl dokonce dvojnásobný Báthory, jelikož jeho otec Jiří pocházel z ecsedské větve a matka

---

⁷⁰³ István BITSKAY, „Erdély Hektora“ avagy „tiranussa“? Báthory Gábor alakja a kora újkor irodalmában, in: Klára PAPP et al., Báthory Gábor és kora, Debrecen 2009, s. 29–36. [„Sedmihradský Hektor“ nebo „Tirannusa“? Postava Gábora Báthoryho v raně novověké literatuře.]

⁷⁰⁴ Gabrielova matka pocházela ze šlechtického rodu, jenž vlastnil rozsáhlé državy na dnešním Slovensku, v oblasti Gemeru, mj. držitelů hradu Krásna Hôrka. v maďarské historiografii se setkáváme s tvarem jména „Bebek“, slovenská používá tvar „Bubek“. Paní Zuzana patřila do větve rodu, po meči vymřelé roku 1567, Bubeků z Plešivce. (Plešivec, maďarsky Pelsőc). Viz Monika TIHÁNYOVÁ, *Bubekovci z Plešivca. Úspechy a pády jedného rodu v politike a umení*, [s. l.] 2017. O sňatku Zuzany Bubekové na s. 78.

⁷⁰⁵ Viz oddíl věnovaný ženské otázce.

⁷⁰⁶ L. NAGY, *A rossz hírű Báthoryak*, s. 151, 170.; L. NAGY, *Tündérvért fejedelmé*, s. 26–27.

Anna zase z větve Somlyó. do historie se však více zapsala jeho sestra Alžběta Báthoryová, manželka Františka Nádasdyho, neblaze proslulá „čachtická paní“.⁷⁰⁷

V tomto okamžiku vlivem rozmanitých dějinných peripetií byli oba sourozenci zcela bez prostředků, nicméně poručník jim oběma odkázal svůj značný majetek, jelikož sám potomky neměl. Čtyři roky vyrůstali na jeho panství, přičemž strýc pocházející z části rodiny, jež se přiklonila k protestantství, dbal především na výchovu v kalvínském duchu. Gabriel i Anna pod jeho vlivem konvertovali k reformovanému náboženství. Konverze byla hlavní podmínkou toho, aby po strýci mohli dědit.⁷⁰⁸ v budoucnu také museli uzavřít sňatky s partnery z kalvinistických rodin, takže roku 1607 pojal Gabriel za choť šlechtickou dívku Annu Horváthovou z Palocsy. Dle tradice však Anna neoplývala krásou, a proto prý s ní manžel nesdílel společnou domácnost, ani nezplodil potomky.⁷⁰⁹ „Gabriel Báthory se oženil na tehdejší sedmihradské zvyklosti poněkud předčasně, v době svatby mu bylo osmnáct let, a manželství se vskutku nevydařilo. Kněžna odjela za svým manželem do Kluže v červenci 1608, ale brzy se od něj odloučila a žila sama na panství v Görgényi. Toto odloučení samo o sobě vyvolalo v Sedmihradsku zděšení, jelikož lidé zastávali názor, že pokud se manželé nemilují, měli by se rozvést. Příslušná fóra protestantských denominací by rozhodnutí o rozvodu vynesla poměrně snadno a rychle. Bohužel toto manželství bylo uzavřeno v souladu s vůlí Štěpána Báthoryho z Ecsedu a jeho rozpad by měl pro Gabriela Báthoryho závažné majetkové důsledky,⁷¹⁰ takže navzdory rozchodu manželský svazek nerozvázal. Jakým způsobem jeho žena žila v Görgényi, není známo.“⁷¹¹

Po strýcově smrti se stal z patnáctiletého Gabriela bohatý muž s rozsáhlým pozemkovým majetkem, který se mohl ucházet o panovnický trůn. Samostatnost ale získal v době povstání

---

⁷⁰⁷ L. NAGY, *Tündérvkert fejedelmé*, s. 37.

⁷⁰⁸ O vztahu Gabriela Báthoryho k představitelům katolické strany pojednal Tamás Kruppa. Tamás KRUPPA, *Báthory Gábor a forrásokban: propaganda és ellenpropaganda*, in: Klára PAPP et al., *Báthory Gábor és kóra*, Debrecen 2009, s. 37–43. [Gabriel Báthory v pramenech: propaganda a kontrapropaganda.]; L. NAGY, *A rossz hírű Báthoryak*, s. 171–172.; L. NAGY, *Tündérvkert fejedelmé*, s. 40–48.

⁷⁰⁹ *Tamtéž*, s. 65–66.

⁷¹⁰ Kromě toho Anna Horváthová byla neteří Štěpána Bočkaje, čili tento sňatek měl dvojí rozumové opodstatnění. Uskutečnil se tedy až po Bočkajově smrti, ale Báthory se evidentně nechtěl nechat přetrumfnout politickým oponentem Drugethem, jenž měl za manželku Anninu sestru Kristinu. Viz Ildikó HORN, *Báthory Gábor belpolitikája*, in: Klára PAPP et al., *Báthory Gábor és kóra*, Debrecen 2009, s. 133–152. Cit. s. 139.

⁷¹¹ L. NAGY, *A rossz hírű Báthoryak*, s. 178.

Štěpána Bočkaje,⁷¹² které podpořil a připojil se k němu. Mocenské aspirace začal dávat najevo až později. Bočkaj navíc mladíka mimořádně učinil plnoletým dříve, nežli bývalo zvykem. v této době se také měl Gabriel Báthory seznámit také se svým jmenovcem, Gabrielem Bethlenem, a u Bočkaje se také setkal s hajduky. Mladý Báthory se prý těšil Bočkajově přízni, ten se ale rozhodl svým nástupcem jmenovat Bálinta Drugetha z Homonnai.⁷¹³ Štěpán Bočkaj zemřel 29. prosince 1606, přičemž jeho věrní hajduci pojali podezření, že jej otrávil jeho kancléř Michael Káthay. (Tohoto muže nechal Bočkaj před několika měsíci uvěznit kvůli podezření, že vyjednává s císařem nebo Turky, jelikož se ale podezření neprokázalo, zase jej propustil.) Zanedlouho po Bočkajově smrti proto hajduci Káthaye zajali a oběsili.

Palčivou se opět stala otázka nástupnictví, protože Štěpán Bočkaj neměl žádné děti. Jak jsem zmínila výše, Bočkaj osobně si vybral Bálinta Drughetu z Homonnai, coby jeho protikandidát se vyprofiloval právě Gabriel Báthory. Oba však poněkud nečekaně doplatili na to, že se zúčastnili Bočkajova pohřbu, jenž se ubíral z Košic do Alba Iulie, a následných smutečních slavností v Alba Iulii, aby velkému muži vzdali čest.⁷¹⁴

Mezitím totiž 7. února 1607 (někdy se uvádí 11. února) shromáždění sedmihradských stavů zvolilo knížetem šlechtice Zikmunda Rákocziho,⁷¹⁵ v této době asi třiašedesátiletého muže, jenž si panovnický stolec obsadit vůbec nepřál a proti volbě protestoval. Mimo jiného i proto, že byl těžce nemocný a trpěl velice závažnou formou dny, která způsobovala, že již ani nemohl samostatně chodit, takže se pohyboval pouze s pomocí nosítek. Rákoczi proto soudil, že by měl knížecí úřad zastávat muž mladší, zdravější a energičtější. Nakonec se však nechal přesvědčit a volbu přijal. Motivací stavů byla patrně nedůvěra v Drugetha i Báthoryho a snaha ustavit alespoň krátkodobého knížete (jelikož se dalo předpokládat, že Rákoczi nebude dlouho žít) do doby, než se mezi uchazeči o trůn vyskytnou lepší kandidáti. v reakci na novou situaci

---

⁷¹² V. DANGL, *Slovensko vo víre*, s. 44–60.

⁷¹³ L. NAGY, *Tündérkert fejedelme*, s. 53–60.

⁷¹⁴ L. NAGY, *A roszs hírű Báthoryak*, s. 174, 177.

⁷¹⁵ Pocházel z rodu, jenž má dle některých teorií české kořeny. v době pro disertaci důležité se těžiště rákocziiovských majetků nacházelo na Zemplínsku, tj. vesměs území dnešního Slovenska. Čili se jednalo o hornouherský rod a Zikmund Rákoczi, narozený někdy kolem roku 1544 na panství Felsővadász (Horní Vadás, dnes Maďarsko), svým způsobem platil v Sedmihradsku za cizince, nicméně se jakožto bojovník proti Osmanům těšil jisté vážnosti a nashromáždil větší majetek, jelikož obchodoval s vínem a dalšími komoditami. (a kromě toho se tento majetek zvětšil v důsledku sňatkové politiky, jelikož měl Zikmund Rákoczi osobní slabost pro bohaté vdovy.) v rámci rákocziiovského rodu se jednalo o první výraznou osobnost, jež zasáhla do dějin. Původně stál na straně Habsburků, v roce 1588 obdržel od císaře Rudolfa II. hodnost barona, a ještě roku 1598 bojoval v dlouhé válce pod generálem Bastou, v roce 1604 se ale připojil k Bočkajově povstání.

Drugeth s částí Bočkajova majetku odešel ze Sedmíhradska⁷¹⁶ a Báthory se rozhodl čekat na novou příležitost. Celá věc poněkud zaskočila i Osmany, kteří předpokládali, že rozhodující bude Bočkajova vůle, proti níž neměli námitek, takže „jejich“ kandidátem byl Homonnai.⁷¹⁷ Rákocziho volbu ale nezpochybnili.⁷¹⁸ Oproti tomu vídeňská strana, v této době již v čele s Matyášem Habsburským, se k Rákocziho osobě stavěla negativně.

Zikmund Rákoczi nakonec vládl něco málo přes rok. Během tohoto času se pokoušel o diplomatická jednání se sousedy (také rezignoval na snahy nazývat se valašským či moldavským vojvodou) a nastolit mírové rozhovory s Habsburky i Osmanskou říší, což se mu bohužel nepodařilo. Co se týče vlády, měl k dispozici zemi, jež byla dlouhou válkou vyčerpaná, přičemž po celou dobu se choval jako skutečný kníže a dobrý vládce – razil zlaté mince s vlastním obrazem, obdarovával své staré i nové příznivce statky, tituly a hodnostmi, jmenoval schopné velitele do čela důležitých pevností.⁷¹⁹ Nicméně v říjnu 1607 vypuklo povstání hajduků, kteří trpěli zhrzeností vyplývající z faktu, že již v zemi nehráli takovou roli jako ještě nedávno za Štěpána Bočkaje. Povstání kníže zpočátku podcenil, což přineslo hvězdou chvíli Gabriela Báthoryho, jenž se prezentoval jako člověk schopný s hajduky jednat, a opravdu si získal jejich podporu.⁷²⁰

Zikmund Rákoczi moudře vyhodnotil situaci a rozhodl se, že s mladým Gabrielem Báthorym bojovat nebude. Dne 5. března 1608 se na sněmu v Kluži vzdal knížecího titulu a moci. Bylo zřejmé, že si vše předem dobře připravil, neboť o dva dny později opustil se svou rodinou Sedmíhradsko a vrátil se na své statky v Horních Uhrách. Oplátkou za abdikaci obdržel od

---

⁷¹⁶ Zajímavé poznatky vyplynou, když se podíváme drobnohledem na vzájemné rodinné vztahy všech aktérů. Bálint Drugeth z Hommonai (Hommonai = Humenné) měl za manželku Alžbětu Rákocziovou, dceru Zikmunda Rákocziho. Na jejího syna, Štěpána, Rákoczi ještě po abdikaci pamatoval v závěti. Po její smrti roku 1604 se Drugeth oženil s Kristinou Horváthovou z Palocsy, což byla neteř Štěpána Bočkaje a sestra manželky Gabriela Báthoryho, Anny Horváthové z Palocsy. Oba mladí kandidáti sedmíhradského trůnu tedy byli švagry a jeden z nich bývalý zeť nečekaně zvítězivšího Rákocziho. Bálint Drugeth z Homonnai nakonec zemřel v listopadu roku 1609 v Užhorodu.

⁷¹⁷ L. NAGY, *Tündérkert fejedelme*, s. 75–83.

⁷¹⁸ Sultánův potvrzovací dopis dorazil jedenáct dní po volbě. Traduje se, že se z něho na místě vyškrábalo Homonnaiovo jméno a dopsalo Rákocziho. G. VOLKMER, *Siebenbürgen zwischen Habsburgermonarchie und Osmanischem Reich*, s. 312.

⁷¹⁹ Zsolt TRÓCSÁNYI, *Rákóczi Zsigmond (Egy dinasztia születése)*, In: Imre Dankó (ed.), a debreceni Déri Múzeum Évkönyve, Debrecen 1979, s. 57–113. [Zikmund Rákoczi, zrození dynastie.]; András SZABÓ, *Rákóczi Zsigmond erdélyi fejedelem (1544-1608): Kiegészítések egy életrajzhoz*, in: *Történelmi Szemle* 2, 1986, s. 341–350. [Zikmund Rákoczi, sedmíhradský kníže (1544–1608). Poznámky k životopisu.]; G. VOLKMER, *Siebenbürgen zwischen Habsburgermonarchie und Osmanischem Reich*, s. 315–317.

⁷²⁰ L. NAGY, *Hajduci*, s. 120–132.

Báthoryho jisté majetkové vyrovnání. Devět měsíců poté, 5. prosince 1608, zemřel ve svém zámku Felsővadász, údajně i v pokoji, kde se před mnoha lety narodil. Zikmund Rákóczi byl pohřben v reformovaném kostele v Szerenci, jednom z center rodového panství. Kromě toho, že se jedná patrně o posledního sedmihradského knížete, jehož si stavy svobodně vybraly bez nátlaku Osmanů a Vídně, je také jediným vládcem Sedmihradska pohřbeným na území dnešního Maďarska.⁷²¹

Hned po Bočkajově smrti Báthory požádal sultána o souhlas stát se knížetem, přičemž se odvolával na svůj původ, především na „zásluhy svých předků“. To se však tehdy nepodařilo. Pokud však po něčem opravdu toužil, dříve či později toho dosáhl. Když chtěl, dokázal dobře vystupovat a prezentovat se jako přímý a přátelský politik, jenž se umí domluvit s každým. Měl dobrou postavu, úsměv, zdravou tvář. Obecně se později často vykresloval portrét sympatického mladíka, kterého zkazila moc, nové výzkumy však přinášejí důkazy o tom, že se jednalo o člověka i v mladém věku schopného manipulovat lidmi, intrikovat a přetvářet se.⁷²² Mezi negativa jistě patřilo, že Báthory neměl žádné zkušenosti s řízením státu ani s vedením války. „*Sedmihradské stavy, které si Gabriela Báthoryho zvolily za knížete, ve svých podmínkách mj. stanovily, že se jejich budoucí pán musí snažit udržet Sedmihradsko v mírovém stavu mezi Osmanskou říší i habsburskou monarchií. Stavy nechtěly vést válku ani s jednou z obou velmocí, a proto žádaly knížete, aby po vzoru svých předchůdců zachovával poslušnost zejména vůči Osmanům, ale také aby udržoval dobré sousedské vztahy s Valašskem a Moldavskem.*“ v zemi, kterou mladý kníže přebíral, panovala po dlouhé válce a Bočkajově povstání hospodářská i sociální krize doprovázená nepokoji.⁷²³

Důležité byly také jeho vztahy s hajduky. Hajduci byli svobodní uherští bojovníci. Nacházeli se mezi nimi různé existence, tedy i loupežníci nejasného původu. Většinou jejich řady tvořili mužové z řad nižší uherské šlechty, ze kterých osmanské vpády udělaly psance. Vyznali se ale v boji a vlastnili zbraně. Marginálně se mezi nimi vyskytovali muži z nižšího selského stavu. Jednalo se tedy o vojáky v absolutním slova smyslu: nikdy se nezabývali ničím jiným než nošením zbraní a ničím jiným se zabývat ani nechtěli. Např. Gabriel Báthory se jim později jako kníže snažil rozdávat statky, aby se usazovali, ale neuspěl. Žitvatorocká mírová smlouva

---

⁷²¹ Z. TRÓCSÁNYI, *Rákóczi Zsigmond*, op. cit.; A. SZABÓ, *Rákóczi Zsigmond erdélyi fejedelem*, op. cit.

⁷²² I. HORN, *Báthory Gábor belpolitikája*, s. 151–152.

⁷²³ Teréz OBORNI, *Báthory Gábor megállapodásai a Magyar Királysággal*, in: Klára PAPP et al., *Báthory Gábor és kora*, Debrecen 2009, s. 111–122. [Dohody Gabriela Báthoryho s Uherským královstvím.]

stanovila dvacetileté příměří, takže na hradech nebylo potřeba tolik vojáků, protože Osmani by stejně nezaútočili. Smlouva však také zakazovala „dobrodruhy“ – ozbrojené vpády na nepřátelské území za účelem loupení kořisti. Netřeba dodávat, že mnozí hajduci z odlehlých hradů, a dokonce i z již osídlených „panství“, všeho nechali a opět vytvořili nájezdnické tlupy.⁷²⁴

Gabriel Báthory vládl pět let a toto krátké období lze rozdělit na dvě téměř stejná období. Dva a půl roku míru, dva a půl roku válek a bojů. Obecně vzato měl špatnou ruku ve výběru svých poradců, mezi nimiž vynikali dva muži – Jan Imréffi (1560–1611) a Gabriel Bethlen. v případě Imréffioho se jednalo o příbuzného knížete, jelikož měl za ženu Kateřinu Iffjuovou, nevlastní sestru Báthoryho otce. Jen pro objasnění složitých rodinných vztahů: Markéta Majláthová, Gabrielova babička, po smrti svého báthoryovského chotě uzavřela druhý sňatek se šlechticem Janem Iffju, z něhož vzešla zmíněná Kateřina. Proti této Kateřině vedl roku 1614 Bethlen soudní proces, v němž ji obviňoval z čarodějnictví⁷²⁵ a krvesmilného cizoložství s knížetem Gabrielem. Soud Kateřinu Imréffiovou shledal vinnou a odsoudil k smrti, posléze se verdikt změnil a Bethlen jí „pouze“ zabavil majetek. Imréffiová také musela opustit Sedmihradsko. Ze

---

⁷²⁴ L. NAGY, *Hajduci*, s. 11–90.

⁷²⁵ V Uhrách neexistovala inkvizice, takže procesy zde probíhaly před běžnými župními a městskými úřady, nebo panskými soudy, a řešily se stejně jako jiné závažné trestní případy. Čarodějnické procesy v Uhrách a Sedmihradsku se od jiných trestních stíhání lišily pouze tím, že se při nich poměrně často používala zkouška vodou: neviní byli ponořeni do vody, zatímco viníci zůstali na hladině. Nejdůležitější rozdíl mezi maďarskými a zahraničními procesy spočíval v tom, že v naprosté většině maďarských procesů nebylo přiznání obviněného považováno za nutnou podmínku pro vynesení rozsudku smrti, a proto se ve většině případů nepoužívalo mučení s mimořádnou krutostí. Tortura se používala až po vynesení rozsudku jako přitěžující okolnost. László NAGY, *Erdélyi boszorkányperek*, [Budapest] 1988, s. 24. [Čarodějnické procesy v Sedmihradsku.]

První čarodějnický proces v Uhrách se měl odehrát v roce 1517, neexistují k němu ale podrobnější záznamy. s nástupem reformace už sledujeme více případů, nicméně v Sedmihradsku byly všechny církve zaměstnané vzájemnými půtkami, takže čarodějnictví bylo opomíjeno a nevytvořila se pro tento zločin výraznější právní opora. Další zmínka se objevila v souvislosti se Zikmundem Báthorym, který tvrdil, že vlivem čar právě Markéty Majláthové nemůže dovršit své manželství. v tomto případě se však nejednalo o veřejný proces, pokud ale šlo o účelové obvinění, vybral si vhodnou osobu, protože Majláthová neměla po unáhleném druhém sňatku, který uzavřela velmi krátce po smrti manžela Báthoryho, v Sedmihradsku dobrou pověst.

Nicméně např. právě kolem roku 1615 je čarodějnictví v Sedmihradsku velmi aktuální – tehdy bylo upáleno velké množství mužů a žen, kteří měli přičarovávat špatné počasí a chtěli krupobitím a suchem zničit Uhry i Sedmihradsko. Tento případ začal poněkud nevinně, když jeden muž na své vinici nařikal kvůli suchu, jež mu ničí úrodu, přičemž jeho desetiletá dcera prohlásila, že umí zařídit déšť. Následně opravdu zapršelo a pouze na otcovu vinici, takže muž zjišťoval, odkud děvče takové umění zná. a dívka odpověděla, že ji to naučila matka. Muž vše nahlásil úřadům a v následném vyšetřování obviněná žena uvedla více „spolupachatelů“, kteří stejně jako ona skončili na hranici.

Největší čarodějnické procesy v uherské oblasti proběhly až mezi lety 1728–1729 v Segedíně a ve výsledku bylo upáleno šest mužů a šest žen. Svého času vyvolaly pozornost, protože v západní Evropě tento trend již ustupoval.

Henry Charles LEA (ed.), *Materials toward a History of Witchcraft, Vol. III.*, New York/London 1957, s. 1251–1273.

stejných věcí a se stejným výsledkem byly obviněny také Báthoryho sestra Anna, a dále pak další příbuzná, Kateřina Töröková z Enyingu – bohatá sedmihradská šlechtična, neteř Imréffiové. (Všechny jmenované ženy spojovala přímá příbuzná, matka a babička Markéta Majláthová, s níž se též pojilo obvinění z čarodějnictví.) Minimálně zde platí, že pokud těmto ženám a jejich manželům Gabriel Báthory uděloval majetky či jiné pocty, podporoval tak své příbuzné. Dalo by se to interpretovat jako snaha o konsolidaci báthoryovského rodu, z něhož po předchozích letech zbylo jen minimum přímých příslušníků, a dále pak příbuzní po ženských liniích. v době Gabrielova nástupu na trůn žil pouze jeho strýc Zikmund Báthory, v této době pobývajícím v Čechách, teta „čachtická paní“ Alžběta Báthoryová z Ecsedu žijící v Uhrách (jež bude zatčena a uvězněna roku 1610), sestra Anna a jedenáctiletý nevlastní bratr Ondřej.

Někdy se uvádí, že Bethlen obviněním z čarodějnických kejklů opravdu věřil a obviněné podezíral ze smrti vlastních dětí a následné neplodnosti své choti Zuzany Károlyiové, která již žádné další potomky nikdy neporodila, takže kníže zůstal bez dědice.⁷²⁶ Faktem ale je, že zabavený majetek tří zranitelných ovdovělých žen výrazným způsobem pomohl státní pokladně.⁷²⁷

Jan Imréffi zemřel roku 1611 v bitvě u Brašova. On a Bethlen měli na Báthoryho politiku rozhodující vliv, dle tradičních oblíbených narativů Imréffi uděloval „špatné rady“, Bethlen „dobré“, a kníže bohužel naslouchal pouze těm špatným. Nenápadně se ale musí podotknout, že kníže všechny kroky, jež mu v konečném důsledku „zlomily vaz“ učinil až v době po Imréffiho smrti, kdy byl jeho hlavním rádcem Gabriel Bethlen.⁷²⁸

Stejně jako jeho předchůdci hodlal Gabriel Báthory původně žít v knížecím paláci v Alba Iulii. Palác byl však během válek s Osmany téměř zcela zničen a musel se obnovit. Aby v něm

---

⁷²⁶ Oproti všem negativním skutečnostem, jež ke Gabrielu Bethlenovi uvádím, se musí jako pozitivní fakt přiznat jeho chování k oběma manželkám. s první chotí Zuzanou Károlyiovou (1585–1622) jej pojil láskyplný vztah a dle zjištěného neměl tendenci se z manželství vyvázat, ani když už bylo jasné, že s ní dědice mít nebude. Paní Zuzana zemřela roku 1622, a teprve tehdy se začal pokoušet o nový sňatek s urozenou nevěstou. Následující tři roky probíhala jednání o ruku rakouské arcivévodkyně Cecilie Renáty, dcery císaře Ferdinanda II., jež skončily neúspěchem. v roce 1625 tedy Bethlen začal jednat s braniborským dvorem a o rok později se konala svatba s Kateřinou Braniborskou (1602–1649), jež byla asi o dvacet let mladší. z tohoto svazku se již dítě nenarodilo, nicméně obecně probíhalo hezky a Bethlen mladé ženě údajně toleroval i mimomanželské vztahy, o kterých věděl.

⁷²⁷ Viz L. NAGY, *Erdélyi boszorkányperek*, s. 25–38.; I. HORN, *Báthory Gábor belpolitikája*, s. 136, 138, 140. Zde i rodokmeny.

⁷²⁸ L. NAGY, *A rossz hírű*, s. 182.; L. NAGY, *Tündérvért fejedelmé*, s. 90–94.; I. HORN, *Báthory Gábor belpolitikája*, s. 142–145.

Báthory mohl zařídit svůj dvůr a uspořádat poměry, musel být palác obnoven, a dokonce přestavěn – a to si vyžádalo čas. Protože kníže do té doby nemohl v Alba Iulii bydlet, zvolil poměrně originální řešení. Po vzoru středověkých králů se rozhodl putovat po své malé říši a v každé provincii osobně spolu s členy svého dvora shromažďovat zásoby, které by mu byly zasílány jako tribut.⁷²⁹

V březnu 1610, před jednou knížecí cestou na venkov, se údajně rozhodli někteří páni na knížete zaútočit a zabít ho. Jeho osobní strážci se nacházeli v dostatečné vzdálenosti a dveře a okna domu byly rozbity, aby se útočníci mohli snadno a rychle dostat dovnitř. Jeden z jejich sluhů však plán prozradil knížeti, jemuž se podařilo včas uniknout. Někteří ze spiklenců byli zajati, jiní uprchli do zahraničí – do královských Uher – a někteří utekli do bezpečí až do Polska. Gabriel Bethlen stál v té době při Báthorym ze všech sil, a dokonce pomáhal účastníky spiknutí dopadnout. Stal se pak kapitánem knížecí stráže. Báthory z atentátu podezíral Habsburky a dále pak katolíky ve spojení se Sasy.

Místo toho, aby se kníže věnoval vnitřní konsolidaci země, rozhodl se pro výboje a po vzoru předchůdce Zikmunda Báthoryho připojit k Sedmihradsku Valašsko i Moldavsko. Kdyby se mu to podařilo, údajně by se dál obracel do Polska.⁷³⁰ Nejprve se ale pokusil zlikvidovat domácí opozici, kterou viděl v Sasech. 11. prosince 1610 dobyl Sibiň. Osmaní každopádně nesouhlasili s jeho valašsko-moldavskou akcí a jejich nelibost vzrůstala. Báthorymu se sice podařilo vyhnat valašského vojvodu Radu Șerbana, sultán mu ale nařídil stáhnout se zpět do Sedmihradska a ve Valašsku ustavit jiného vládce.⁷³¹

A tak zatímco se kníže počátkem roku 1611 vrátil se svým vítězným vojskem do Sedmihradska, nacházelo se zde mnoho lidí, kteří už viděli Báthoryho slabiny a hodlali jej sesadit ze sedmihradského trůnu. Kníže tak podruhé, nicméně v této chvíli nechtěně, ukázal skvělý talent pro to, aby lidi spojoval, nikoliv rozděloval, protože během krátké doby se proti němu spojila

---

⁷²⁹ Annamária JENEY-TÓTH, Báthory Gábor udvara 1612-ben Kolozsvárott. (Városi számadások alapján), in: A Báthoriak kora: a Báthoriak és Európa: tanulmánykötet, Báthori István Múzeum, Nyírbátor 2008, s. 137–157. Cit. s. 148. [Dvůr Gábora Báthoryho v roce 1612 v Kluži. (Podle městských účtů).]; I. HORN, *Báthory Gábor belpolitikája*, s. 149.

⁷³⁰ I. HORN, *Báthory Gábor belpolitikája*, s. 148.

⁷³¹ G. VOLKMER, *Siebenbürgen zwischen Habsburgermonarchie und Osmanischem Reich*, s. 317–326.

domácí opozice v Sedmíhradsku; Sasové, Valaši, Moldavané, Poláci, Habsburkové i Osmani.⁷³²

Báthory si ovšem nebezpečí včas uvědomil. Již v dubnu věděl o přípravách nepřítele a své vědomosti neskrýval: nechal na sněmu odhlasovat obrovskou daň „na obranu země“ a povolal hajduky.

Mezitím brašovští Sasové v čele s Michaellem Weißem, v této době purkmistrem města Brašov,⁷³³ organizovali odpor proti Báthorymu a otevřeně se mu postavili. Saské měšťany kromě vysokých finančních požadavků knížete popuzovalo, že se Báthory snaží omezovat práva zemského sněmu a vládnout spíše dle vlastní libovůle (jak to tedy vnímali). Samotný Michael Weiß působil zprvu v knížecích službách, nicméně postupně se jejich cesty začaly rozcházet, zejména po Báthoryho vojenském tažení na Valašsko, jelikož Weiß s tehdejší valašským vojvodou Radu Şerbanem pojily přátelské vztahy. Gabriel Báthory tedy vyslal proti Brašovu hajduky, ale Sasové je podplatili a hajduci odtáhli. Báthorymu tak zbyli pouze Sikulové a hrstka hajduckých oddílů. k Brašovu dále přitáhl valašský vojvoda Radu Şerban. Báthory posbíral vojsko a 9. července 1611 s Radulem a Sasy svedl bitvu u Brašova, kterou Báthory prohrál a padla zde i značná řada jeho lidí.⁷³⁴

Do Sedmíhradska dorazil s válečným oddílem Zikmund Forgách, generální kapitán Horních Uher, tedy zástupce Habsburků. Jednak proto, aby skoncoval s vládou Gabriela Báthoryho, jednak proto, aby Sedmíhradsko získal zpět pro Uhry, tj. pro Habsburky. Se svou dvacetitísícovou armádou se zmocnil nejprve Kluže a poté Alba Iulie. Zajímavé je, že Osmani nereagovali, ale mnohá sedmíhradská města – zřejmě podle zásady menšího zla – neotevřela své brány císařskému uherskému vojsku a postavila se na stranu Gabriela Báthoryho, tedy podpořila svého knížete. Habsburkové (potřetí za šedesát let) použili slezské opolské knížectví, které Báthorymu nabídli, pokud se vzdá se titulu sedmíhradského knížete a odstěhuje se do ciziny. To Báthory odmítl. Poslal prosbu do Istanbulu pro posily a také na svou stranu získal větší část hajduků. Pod vlivem těchto zpráv Forgách z Uher odešel.

---

⁷³² L. NAGY, *A roszz hírű*, s. 187–188.

⁷³³ Předtím ale působil dlouhá léta ve službách u sedmíhradského knížecího dvora. Viz M. PHILIPPI, *Michael Weiß*, s. 26–33.

⁷³⁴ M. PHILIPPI, *Michael Weiß*, s. 57–73.

Od tohoto bodu vedla cesta přímo k tomu, že se Gabriel Báthory opět obrátil proti Sasům: nyní už nebylo nic a nikdo, kdo by je chránil. Kníže chtěl znovu dobýt jejich největší město Brašov, jemuž velel již výše zmíněný Michael Weiß. To se nepodařilo, nicméně se povedlo zajmout Weiße, kterého Báthory následně nechal popravit.⁷³⁵

Někdy v říjnu 1612 se s Báthorym rozešel Bethlen, v němž pomalu dozrávala myšlenka, že se k němu otočí zády a že by měl sám usednout na knížecí stolec místo Báthoryho. Uprchl tedy k Osmanům a nabídl sultánovi, že pokud se stane knížetem, nebude se pokoušet o nezávislost a Osmani se potom nemusí bát žádných budoucích excesů. Ani na počátku roku 1613 se Báthorymu nepodařilo dobýt Brašov, a tak raději projevoval milosrdenství vzbouřencům proti němu, nejprve jen těm ostatním, a pak i těm, kteří uprchli do ciziny, aby unikli jeho hněvu.⁷³⁶

Mezitím se Gabriel Báthory pokusil tajně vyjednávat s Habsburky, aby alespoň z jedné strany zamezil útokům proti sobě, ale to velmi rozzlobilo Osmany, kteří v knížeti stále více viděli jenom mladého, nebezpečného blázna.⁷³⁷ v létě 1613 tedy vyslali do Sedmihradska turecko-tatarské vojsko v čele s Bethlenem, aby Báthoryho svrhlo. Báthory si brzy uvědomil, že 10 tisíc vojáků, které může nasadit, je příliš málo proti tolika Turkům, Tatarům a Rumunům. Pomoc z Uher, a dokonce i z Vídně, by Gabriel Báthory jistě potřeboval, nezbýval už ale žádný čas. Když se pak rozneslo, že dorazila tatarská armáda, Báthory se stáhl. Nebyl sám: doprovázelo ho velké množství hrabat a několik sedmihradských pánů. Nicméně brány Kluže se před ním zavřely, nyní byl na cestě do Varadína a každou hodinu si musel uvědomovat, že ho opouštějí další a další lidé, nebo mu z dálky posílají zprávu, že ho už nebudou doprovázet. Byl už první říjnový týden. Gabriel Báthory opustil Sedmihradsko a čekal ve Varadíně, v Partiu, co se bude dít. Nemohl ještě vědět, že ho opustili všichni jeho dosavadní stoupenci v Uhrách, a dokonce i sám Matyáš II. Mezitím ho na rychlém sněmu sedmihradští stavové sesadili z knížecího stolce a okamžitě zvolili za knížete Gabriela Bethlena, přičemž Báthory abdikovat nehodlal.⁷³⁸

Proti Gabrielu Báthorymu se nakonec vzbouřila jiná část hajducké skupiny. 27. října 1613 se Báthory choval, jako by se těšil postavení suveréna a nic zvláštního se nedělo: vyjel v kočáře ukázat se svým vojákům. Kočáru náhle odřízli cestu neznámí jezdci. Koně se splášili a vběhli

---

⁷³⁵ M. PHILIPPI, *Michael Weiß*, s. 75–92.

⁷³⁶ L. NAGY, *A roszz hírű*, s. 188–190, 194–200.

⁷³⁷ L. NAGY, *Tündérkert fejedelme*, s. 263.

⁷³⁸ Tamtéž, s. 264–280.

do zahrady jednoho z tamních domů. Kníže tam zůstal téměř bezbranný, v kočáře s ním zůstali dva jeho služebníci a pes. Všichni hajduci na něj vystřelili ze svých zbraní a pak znovu a znovu. Báthory po prvních výstřelech vyskočil z kočáru s mečem v ruce, aby se bránil. Opřel se zády o strom a pustil se do boje úplně sám. Pak na něj hajduci zaútočili a on mezi nimi poznal své bývalé přátele a služebníky, z nichž některé oslovil jménem. Hajduci ho zmasakrovali, stejně tak i lidi, kteří u něho ještě zůstali. Sebrali mu i šaty a jeho zkrvavené tělo hodili do potoka. Nezraněný zůstal pouze Báthoryho pes – zůstal u mrtvého pána a snažil se od něj odehnat hladové, toulavé psy.⁷³⁹ Gabrielu Báthorymu bylo pouze dvacet čtyři roků a skončil svou životní pouť ve městě, kde ji také kdysi započal.

Tělo knížete Gabriela nakonec nechal Bethlen odvézt na voze taženém dvěma voly do Nyírbátoru, kde na důstojný pohřeb čekalo dlouhých patnáct let.⁷⁴⁰

Co se týče úvodních podmínek sedmihradských stavů, dá se konstatovat, že během téměř pěti let vlády Gabriela Báthoryho nebyla splněna jediná z nich. Sedmihradsko si znepřátelilo oba sousedy, dále pak Vysokou Portu i Habsburky, a to i přesto, že se v prvních dvou letech po nástupu k moci kníže snažil urovnat vztahy své země s oběma velmocemi i s bezprostředními sousedy.⁷⁴¹

Gabrielův soukromý život byl v pozdějších staletích námětem mnoha historických i beletristických děl, většina z nich ho vykresluje jako monstrum. Údajně často pořádal hony, po nichž následovala velká pitka, mezitím se dal dohromady s jednou či více ženami, pak často ulehl do postele oblečený, aby druhý den vystřízlivěl – a začal znovu. Pánové prý tehdy věděli, že se s knížetem sblíží, když mu nabídnou do postele své manželky. Objevilo se také obvinění z incestu s jeho vlastní sestrou.⁷⁴² Většinu těchto věcí šířil po jeho smrti sám Gabriel Bethlen, dále pak osoby z prostředí saských měst a neposlední řadě z katolických kruhů. Co se týče doby Bethlenovy vlády, ani on nevládl názorově homogenní zemi. Trůnu se zmocnil s pomocí osmanského vojska, které přivedl do Sedmihradska a jež zemi znovu vyplenilo, což mu ovšem nepřineslo mnoho sympatií. Existovala tedy opoziční skupina, která na zavražděného knížete

---

⁷³⁹ L. NAGY, *A roszz hírű*, s. 151–153.

⁷⁴⁰ Péter SZABÓ, *Báthory Gábor újratemetése 1628-ban*, in: Klára PAPP et al., *Báthory Gábor és kora*, Debrecen 2009, s. 45–51. [Pohřeb Gabriela Báthoryho v roce 1628.]

⁷⁴¹ Teréz OBORNI, op. cit.

⁷⁴² L. NAGY, *A roszz hírű*, s. 163–169.

vzpomínala v dobrém, měla sklony jej adorovat a vyprávět martyrologické legendy typu, že jeho mrtvé tělo po celých patnáct let do okamžiku řádného pohřbu vůbec nezetlelo. Gabriel Bethlen reagoval tak, že se snažil legitimitu vlastního postavení podpořit očerňováním svého předchůdce, takže z jeho okruhu pochází velké množství dezinformací o Gabrielu Báthorym, které byly v maďarské historiografii živé až do 20. století, jak jsem nastiňovala v úvodu kapitoly. Od samotného Bethlena pocházel např. i lukréciovský příběh, tj. že proti Báthorymu s osmanským vojskem zaútočil poté, co kníže znásilnil jeho manželku Zuzanu Károlyiovou.⁷⁴³

Gabriela Báthoryho však není třeba idealizovat. v mnoha ohledech byl podobný svému strýci Zikmundu Báthorymu, jehož činy také dlouhodobě působily nevyrovnaně a chaoticky, nicméně své opodstatnění měly. Dle rozboru Gabrielových kroků vedoucích k nástupu na trůn a v prvních letech vlády se jednalo o schopného člověka, který byl ale příliš mladý a složitost situace ve vlastní zemi propojenou se zradou nejbližších lidí nakonec nezvládl.

---

⁷⁴³ L. NAGY, *A rossz hírű*, s. 155–157, 179.

10 Kontakty českých a rumunských zemí

Z dosavadních kratších pojednáních o stycích českých zemí a zemí rumunských raně novověkého období jako nejvýznamnější návštěvníci v Čechách označují Zikmund Báthory a Michael Valašský. v tomto oddíle bude více rozvedena problematika vzájemných vztahů.

Obecně častější byly kontakty českého prostoru a Sedmihradska, respektive Uher celkově, nicméně již od středověku můžeme sledovat styčné body i se vzdálenějšími oblastmi. z 15. století např. existují zprávy o dovozu českého sukna a plátna do Valašska, kam obchodníci putovali přes Brašov, nebo také do Moldavska přes Polsko.⁷⁴⁴ Francouzský diplomat Blaise de Vigenère se roku 1573 zmiňuje o tom, že se z Valašska a Moldavska prodává hovězí dobytek do Čech a Slezska.⁷⁴⁵ Za obchodními záležitostmi se do uherských končin vydal též uherskobrodský obchodník Jiří Bartošek (asi 1530–1584), který sice dojel až do Valašska, bohužel se však o svých dojmech z valašské země nerozepisuje.⁷⁴⁶ Jen letmé dojmy z cesty do Konstantinopole⁷⁴⁷ věnoval Sedmihradsku Václav Vratislav z Mitrovic, který mj. pozoroval Trajánův most, nacházející se ve městě Drobeta-Turnu Severin.⁷⁴⁸

Ve středověku se mezi sedmihradskými, valašskými a moldavskými vrstvami též šířily husitské myšlenky. v letech 1395–1420 na pražské univerzitě studovalo 63 mužů z prostoru rumunských zemí, kteří zde přišli do kontaktu s Husovým učením. (Studenti pocházející ze Sedmihradska patřili do českého akademického národa.)⁷⁴⁹ Mnozí z nich se vraceli do své domoviny a šířili Husovy ideje tam. Po roce 1437 rumunským směrem putovali někteří čeští husité a usazovali se zde. Příznivé podmínky našli zejména v Moldavsku, jelikož místní vojvoda Alexandr

---

⁷⁴⁴ K. W. TREPTOW (ed.), *Dějiny Rumunska*, s. 397.

⁷⁴⁵ M. HOLBAN (ed.), *Călători străini II.*, s. 641.

⁷⁴⁶ Petr ZEMEK (ed.), *Bartoškova kronika*, Uherské Hradiště 2004, s. 56.

⁷⁴⁷ Obvykle se do Konstantinopole cestovalo přes Vídeň, kterážto cesta se rozpadala na pět úseků. První část vedla z Vídně přes Horní a Královské Uhry do Komárna, následovaly Dolní Uhry, tj. města mezi Ostřihomí a Erdutem. Třetí úsek procházel severním a jižním Srbskem až po Pirost. Poslední dvě etapy vedly přes část vnitrozemí dnešního Bulharska a evropského Turecka (Rumélie a Thrákie). do Bělehradu bylo možné plout po Dunaji, dále se již cestovalo na koních a s povozy. Viz Luďa KLUSÁKOVÁ, *Cestou do Cařihradu: osmanská města v 16. století viděná křesťanskými očima*, Praha 2003, s. 130.

⁷⁴⁸ Václav VRATISLAV z MITROVIC, *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic, které on v tureckém hlavním městě Konstantinopoli viděl, v zajetí svém zakusil a po šťastném do vlasti navracení sám Léta Páně 1599 sepsal*, Praha 1977, s. 20–22.

⁷⁴⁹ Sabine SCHUMANN, *Die „nationes“ an den Universitäten Prag, Leipzig und Wien. Ein Beitrag zur älteren Universitätsgeschichte*, Berlin 1974, s. 102.; Mihai DAN, *Cehi, Slovaci și Români în veacurile XIII–XVI*, Sibiu 1944, s. 60–63.

Dobry nad nimi i přes protesty polského krále držel ochrannou ruku. Podporu našli i u jeho nástupce, vojvody Štěpána Velikého.⁷⁵⁰

Na pražské univerzitě v době raného novověku do roku 1620 studovalo 14 studentů z uherského prostředí.⁷⁵¹ Cílem katolických sedmihradských studentů bývala jezuitská akademie v Olomouci. Mezi lety 1576–1675 zde studovalo 8 šlechticů a 21 nenobilitovaných mužů ze Sedmihradska.⁷⁵²

Hlavní centrum husitských emigrantů v Moldavsku se nazývalo Huși a existuje dodnes. Menší procento husitů pronikalo i do zemí pod osmanským vlivem, ale zde se proti nim většinou tvrdě zakročovalo.⁷⁵³ v tomto směru bylo výrazným faktorem také zapojení husitských mužů do balkánských vojenských operací – v době narůstajících vojenských náporů ze strany Osmanské říše byli čeští žoldnéři velice ceněni. Hodně příznivců husitských myšlenek se též nacházelo v Sedmihradsku, jak je známo z relací františkána Jakuba de Marchia (1391–1475), inkvizitora působícího v Bosně, který mimo aktivního pronásledování heretiků shromáždil a sepsal teze sedmihradských husitů.⁷⁵⁴

Další důležitou osobností byl Jan Jiskra z Brandýsa (? 1400 – po 1468), český bojovník, který po roce 1440 odešel do Uher a v příštích takřka třiceti letech jeho vojenské oddíly bojovaly ve službách Alžběty Lucemburské, Ladislava Pohrobka či Matyáše Korvína.⁷⁵⁵ v závěru života se usadil v Sedmihradsku ve službách Matyáše Korvína, od něhož dostal hrad Lipova a hrad Solymos.⁷⁵⁶

---

⁷⁵⁰ Josef MACŮREK, *Husitství v rumunských zemích*. Zvláštní otisk z Časopisu Matice moravské, R. 51, Brno 1927.; Josef MACŮREK, *K dějinám česko-ukrajinských a česko-rumunských vztahů druhé poloviny 14. a první poloviny 15. století*, in: Slované historické studie III., Praha 1960, s. 127–184.; Constantin GIURESCU, *Útočiště husitů a jejich střediska v Moldavsku*, in: Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity, 1961, řada historická, s. 105–119.

⁷⁵¹ Andor MESZÁROS, *Uherští studenti na pražských univerzitách*, in: Jiří JANUŠKA (ed.), *Česko-maďarské ob(z)ory: kapitoly z dějin česko-maďarských univerzitních vztahů*, Praha 2018, s. 139–145. Cit. s. 143.

⁷⁵² M. DAN, *Cehi, Slovaci și Români*, s. 259–260.

⁷⁵³ Podle jiných teorií se jednalo o utečence z oblasti Sedmihradska a Maďarska, kteří již přejali husitské myšlenky, nikoliv etnické Čechy. Viz Gheorghe I. NĂSTASE, *Ungurii din Moldova la 1646 după „Codex Bandinus”*, Arhivele Basarabiei, vol. 4, Tipografia „Tiparul Moldovenesc”, Chișinău 1935, s. 74–88.

⁷⁵⁴ Maria HOLBAN (ed.), *Călători străini despre Țările Române, I.*, București 1968, s. 67–73. [Zahraniční cestovatelé o rumunských zemích.]

⁷⁵⁵ Na Jiskrův kondotierský odkaz později navázali bratři Petr a Mikuláš Kostkové ze Sedlce a Dubé, nižší šlechticové ze Slezska, kteří působili ve službách Jana Zápolského. Viz L. KONTLER, *Dějiny Maďarska*, Praha, s. 452.

⁷⁵⁶ M. DAN, *Cehi, Slovaci și Români*, s. 111–118, 164–169.

V Sedmíhradsku prožil závěr života humanista Štěpán Taurinus Olomoucký (1485–1519),⁷⁵⁷ rodák ze Svitav, který studoval v Olomouci a ve Vídni. Před rokem 1508 se usadil v Ostrřihomi a roku 1517 odjel do Sedmíhradska, kde působil např. jako kanovník při katedrále sv. Michaela v Alba Iulii. Pobyt ve zdejší prostředí jej inspiroval k sepsání veršované skladby *Stauromachia, id est Cruciatorum servile bellum*, inspirované *Farsalským polem* starořímského básníka Lucana, která pojednává o povstání Jiřího Dózsya v roce 1514. Její autor však zemřel zanedlouho po vydání, roku 1519 v Sibini.⁷⁵⁸ ve stejné době v Sedmíhradsku žil Jan Derschwam z Radešína (1494–1568),⁷⁵⁹ polyhistor a autor spisů pojednávajících o hornictví. Derschwam pocházel z patricijské erbovní rodiny z Mostu v severních Čechách, jejíž členové se věnovali těžbařství. (Rodina údajně původně žila v moravské obci Radešín/Hradešín, jejíž název Derschwam užíval jako přídomek.) Po studiích ve Vídni, Lipsku a Římě odešel do Budína, kde se stal jedním z vychovatelů mladého Ludvíka Jagellonského. Později byl ve službách rodiny Fuggerů jmenován správcem mincovny v sedmíhradské Nagybányni (rumunsky Baia Mare) a zabíral se též správou zdejších solných dolů,⁷⁶⁰ ať už se jednalo o modernizaci techniky, reformu správy a personálního obsazení či analýzu obchodu se zdejší solí. Doba jeho působení se nesla ve znamení bojů o vliv mezi císařem Ferdinandem I. a Janem Zápoľským, mezi jejichž zastánci a vojsky musel Derschwam manévrovat. Později působil jako faktor v Banské Bystrici. Po celý život však aktivně cestoval (dokonce až do Turecka), sbíral starožitnosti a dokumentoval epigrafiku římských napsů. a rovněž navštěvoval i rodné město. ke konci života se usadil na Trnavsku v Horních Uhrách, kde také coby bezdětný vdovec zemřel.⁷⁶¹

Oproti výše zmíněným, na Moravě zase našel svůj domov lékař narozený v Kluži, Tomáš Jordanus z Klausenburku (1539–1586), který se po studiích v Itálii a Francii odebral ke dvoru Ferdinanda I. a později za své služby obdržel i povýšení do rytířského stavu. Roku 1566 se

---

⁷⁵⁷ Též varianta jména Štěpán Stieröxel/Stieröchsel.

⁷⁵⁸ M. HOLBAN (ed.), *Călători străini I.*, s. 155–161.

⁷⁵⁹ v literatuře se též objevuje varianta jména Hans Derschwam de Hradiczin.

⁷⁶⁰ Podrobněji k vývoji horního práva ve středověku viz Dirk MOLDT, *Deutsche Stadtrechte im mittelalterlichen Siebenbürgen: Korporationsrechte, Sachsenspiegelrecht, Bergrecht*, Köln 2009.

⁷⁶¹ M. HOLBAN (ed.), *Călători străini I.*, s. 256–161. Publikace obsahuje Derschwamovu zprávu o využití sedmíhradské soli, přeloženou do rumunštiny. Dále viz Libuše BRANDOVÁ, *Život královského města Mostu v období humanismu a renesance se zaměřením na osobnosti, které jsou spjaty s tímto městem*, in: Sborník učitelských prací z kursů Univerzitních extenzí v Mostě. Mostecko, Litvínovsko, Lounsko, Žatecko v historických studiích, Praha 2004, s. 10–31. Cit. s. 18–20.

účastnil tažení proti osmanské armádě v Uhrách a začal se věnovat výzkumu nemocí, jež provázely vojenská ležení. Právě tehdy začala totiž vojáky trápit nakažlivá nemoc, skvrnitý tyfus, doprovázený vředy u uší, v podpaží a v tříselech, ve své době nazývaná morbus pannonicus. Roku 1570 byl jmenován zemským lékařem Markrabství moravského a usadil se v Brně, byť tedy ve své funkci pravidelně cestoval po Moravě a zkoumal zdejší léčivé vody. Závěr života tedy zasvětil balneologii a výzkumu skvrnitého tyfu. v Brně rovněž zemřel a byl pohřben v minoritském kostele.⁷⁶²

S českými zeměmi s oblibou udržovali kontakty maďarští kalvinisté či jiní vyznavači nekatolických konfesí. Kupříkladu bratrský kazatel Petr Píšek, působící v Uherském Brodu, udržoval korespondenci s jiným kazatelem, Petrem Meliusem z Debrecína.⁷⁶³ v české historiografii je dostatečně znám Jakub Palaeologus (1520–1585), teolog pocházející z ostrova Chios a údajně potomek byzantských císařů, který několikrát pobýval v Čechách i na Moravě a v Praze roku 1564 uzavřel sňatek s Eufrozínou Kuthenovou, dcerou notáře Martina Kuthena ze Springsbergu. v tomto období také navázal kontakty s unitářem Františkem Davidem a pod jeho vlivem se postupně přiklonil k této konfesi. s rodinou další léta cestoval po Sedmihradsku i Valašsku, pobýval i na Moravě na panství Jetřicha z Kunovic. Jakub Palaeologus byl vydán inkvizici a popraven,⁷⁶⁴ jeho syn Theodor se připomíná k roku 1603 v Praze, kde vystupoval jako potomek starého císařského rodu, ale byl odsouzen pro padělatelství.⁷⁶⁵

České země několikrát navštívil kalvinistický pastor sikulského původu, Albert Szenczi Molnár (1574–1634), který udržoval aktivní kontakty s českými humanisty. Naposledy osobně pobýval na českém území roku 1615. Za nejvýznamnější lze označit jeho návštěvu Prahy roku 1604, kdy se mu dostalo slyšení u císaře Rudolfa II., jemuž daroval výtisk svého latinsko-maďarského

---

⁷⁶² Michal NAVRÁTIL, *Almanach českých lékařů: s podobiznami a 1000 životopisy: na paměť 50letého jubilea Spolku a Časopisu lékařů českých*, Praha 1913, s. 127–128.

⁷⁶³ Josef CVRČEK, *Paměti ze stol. XVI o městech moravských*, in: *Časopis Matice moravské*, R. 22, sešit první, Brno 1898, s. 45–51. Cit. s. 50–51.

⁷⁶⁴ Antonín REZEK, *Jakub Palaeolog*, in: *Český časopis historický* 2, č. 5, (1896,) s. 312–314.; Růžena DOSTÁLOVÁ, *Jacobus Palaeologus*, in: *Byzantinische Beiträge: Gründungstagung der Arbeitsgemeinschaft Byzantinistik in der Sektion Mittelalter der Deutschen Historiker-Gesellschaft vom 18. bis 21. Apr., 1961 in Weimar*, Berlin 1964, s. 153–175.; M. HOLBAN (ed.), *Čalātori strāini II.*, s. 409–413.; Růžena DOSTÁLOVÁ, *Tři dokumenty k pobytu Jakuba Palaeologa v Čechách a na Moravě*, in: *Strahovská knihovna: Sborník Památníku národního písemnictví Praha: Památník národního písemnictví Roč. 5-6, (1970-1971 [vyd. 1971])*, s. 331–360.

⁷⁶⁵ Donald M. NICOL, *The Immortal Emperor: The Life and Legend of Constantine Palaiologos, Last Emperor of the Romans*, Cambridge 1992, s. 117.

slovníku. Krátce po návštěvě u císaře, v listopadu stejného roku, navštívil Szenczi Molnár v Libochovicích Zikmunda Báthoryho a též mu věnoval svou výše zmíněnou publikaci.⁷⁶⁶

V Čechách krátce pobývala i jiná významná osobnost sedmihradských dějin, saský politik z Brašova, Michael Weiß (1569–1612), jenž se narodil v městě Mediaș (maďarsky Medgyes). v mládí studoval v jezuitské koleji v Kluži a roku 1586 se stal sekretářem hraběte Ferdinanda Hardegga. Poté přešel do uherské kanceláře v Praze a v jeho pouhých dvaceti letech mu císař udělil nobilitaci (21. března 1589). Přestože měl Weiß vyhlídky na skvělou kariéru u císařského dvora, vrátil se do Sedmihradska. v roce 1590 se usadil v Brašově, kde se oženil s místní měšťankou Agnethou Kemmelovou. v manželství se narodili dva synové a dcera, z nichž jeden syn nepřežil dětský věk. Následně začal Weiß budovat kariéru v brašovské samosprávě. Michael Weiß měl i jiné vazby k prostoru českých zemí, jelikož jeho otec Hans pocházel z Chebu a v Mediaș se oženil s místní měšťanskou dcerou Gertrudou Wolffovou. Weißovi předci se v Chebu zabývali obchodováním.⁷⁶⁷

Speciální kapitolu představuje téma šlechty z uherského prostoru usazující se v Čechách a na Moravě.⁷⁶⁸ Uherská šlechta se těšila větší míře práv a výsad, byla osvobozena od cel a daní a podílela se aktivně na utváření politického a hospodářského života v zemi, s faktorem omezení moci panovníka.⁷⁶⁹ Po roce 1526 funkci „hlavního města“ královských Uher plnila Bratislava, ale vzhledem k malé vzdálenosti od panovnické rezidence ve Vídni se zde uherský královský dvůr srovnatelný s budínským nevytvořil. Šlechtici s ambicí realizovat se ve dvorské kariéře museli putovat do Vídně, konkurenční dvůr Jana Zápolského se nacházel v Kluži. Část uherské šlechty se ovšem postupně začala integrovat do habsburského soustátí.⁷⁷⁰ Dlouhodobě představovala značně diferenciovanou sociální skupinu, která měla převahu nad svobodnými

---

⁷⁶⁶ Richard PRAŽÁK, *Cesty uherských humanistů reformovaného vyznání do českých zemí v předvečer třicetileté války*, in: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity: řada historická (C) / Brno: Vydává Univerzita J. E. Purkyně v Brně – filozofická fakulta Roč. 31, č. 29 (1982), s. 131–142. Cit. s. 132–135.; Richard PRAŽÁK, *Ke stykům Alberta Molnára Szenciho a Zikmunda Báthoryho s českými zeměmi*, in: Nad Meditacemi věků. Sborník k 110. výročí narození Josefa Kratochvila, Brno 1992, s. 106–114.

⁷⁶⁷ M. PHILIPPI, *Michael Weiß*, s. 7–15. O závěru Weißova života v části věnované knížeti Gabrielu Báthorymu.

⁷⁶⁸ Marek STARÝ, *Uherská šlechta v Čechách v raném novověku. Právní konsekvence a prameny poznání*, in: Frederik Federmayer a kol., *Magnátske rody v našich dejinách: 1526–1948: almanach Slovenskej genealogicko-heraldickej spoločnosti*, Martin 2012, s. 223–238.

⁷⁶⁹ Pavel KOBLASA, *Uherská šlechta v nových časech*, České Budějovice 2011, s. 6–7.

⁷⁷⁰ Petr VOREL, *Rezidenční vrchnostenská města v Čechách a na Moravě v 15.–17. století*, Pardubice 2001, s. 113–114.; G. PÁLFFY, *The Kingdom of Hungary*, s. 71–88.

královskými městy i nad katolickou církví. ve Vídeňské smlouvě (1606), která ukončila Bočkajovo povstání, se šlechtě podařilo zachovat a posílit svá privilegia. Oproti českým zemím se v Uhrách až do časů Rakouska-Uherska nesnížil počet a vliv drobné i nižší šlechty.⁷⁷¹

Sňatkové aliance mezi českou a uherskou aristokracií se v této době příliš nerealizovaly, jelikož uherská šlechta kladla důraz na to, aby budoucí životní partner pocházel z Uher a v tomhle ohledu zachovávala velmi rezervovaný postoj vůči cizincům, což většinově přetrvávalo ještě v 17. století.⁷⁷² Výjimky se ovšem vyskytovaly – např. Jan IV. z Pernštejna, zvaný Bohatý, uzavřel své třetí manželství roku 1544 se sedmihradskou šlechtičnou Magdalénou Székelyovou z Kövendu, vdovou po uherském magnátovi Alexiovi Thurzovi z Bethlenfalva.⁷⁷³ Další příklad představuje důležité spojení mezi rodem Rožmberků a rodinou Zrinských, tj. českou a chorvatskou aristokracií, díky sňatku hraběte Mikuláše Zrinského a Evy z Rožmberka, který se uskutečnil 10. září 1564. Paní Eva následně odešla s manželem do jeho sídla v chorvatském Čakovci a v krátkém čase, jenž jim byl vyměřen, se narodily dvě děti. Mikuláš Zrinský však roku 1566 padl při obraně Sigetu a o dvě léta později se Eva vrátila s malým synem Janem do Čech pod ochranu svého bratra. v příliš krátké době se s uherským (chorvatským) prostředím nestihla sblížit a její syn prožil většinu života v Čechách coby předpokládaný dědic majetku Eviných bezdětných bratrů. i Jan Zrinský ale nakonec pár měsíců po smrti posledního Rožmberka, svého strýce Petra Voka, zemřel bez potomků, čímž potenciální česká odnož chorvatského rodu zanikla.⁷⁷⁴

Mnohem výrazněji se do dějin vzájemných vztahů zapsala v českém prostředí nepříliš známá Eva Popelová z Lobkowicz (1585/1590–1640),⁷⁷⁵ jedna z dcer Ladislava III. Popela

---

⁷⁷¹ Zoltán BORBÉLY, *The Structure of Noble Society and the Institutional Frameworks of Life in Upper Hungary in the First Half of the Seventeenth Century*, *Folia Historica Bohemica* Roč. 36, č. 2 (2021), s. 261–286.

⁷⁷² András KOLTAI, *Cudzinky v úlohe manželiek uhorských veľmožov v 16. – 17. storočí*, in: *Žena a právo. Právne a spoločenské postavenie žien v minulosti*, Bratislava 2004, s. 185–194.; T. LENGYELOVÁ – G. VÁRKONYI, *Báthory*, s. 85.

Je ovšem třeba dodat, že v běhu dalších staletí se vysoká aristokracie (magnáti) typu Széchényi, Esterházy a Pálffy, stala mnohem kosmopolitnější, zatímco podobné nacionální postoje přetrvávaly mezi nižší šlechtou. Viz P. KOBLASA, *Uherská šlechta*, s. 7.

⁷⁷³ Joachim BAHLMCKE, *Regionalismus und Staatsintegration im Widerstreit. Die Länder der Böhmisches Krone im ersten Jahrhundert der Habsburgerherrschaft (1526–1619)*, München 1994, s. 562.; G. PÁLFFY, *The Kingdom of Hungary*, s. 86–88.

⁷⁷⁴ J. PÁNEK, *Češi a Jihoslované*, s. 35–104.

⁷⁷⁵ Striktně maďarsky Batthyány Ferencné Lobkowitz-Poppel Éva. Neplést s její sestřenicí Evou Eusebií Popelovou z Lobkowicz, autorkou „Apologie“.

z Lobkowicz a Magdaleny ze Salm-Neuburgu – tedy vlastní sestra Marie Magdaleny, provdané Trčkové z Lípy, proslulé „zlé Mandy“ ze zámku Opočno.

Roku 1607 se stala manželkou Františka II. Batthyányho, jenž pobýval na dvoře Rudolfa II., Matyáše i Ferdinanda II., a pár následně převážně žil na panství Neuhaus (Dobra), jež se nachází v dnešním Rakousku v regionu Burgenland při hranici s Maďarskem. To Eva Popelová získala věnem. Motivací pro sňatek bylo kromě jiného patrně scelení Neuhausu s Batthyányho sousedními pozemky v jihozápadních Uhrách. Většinu života tedy prožila v Rakousku (a dle pramenů jí manžel za devatenáct let manželství pouze jednou umožnil osobní návštěvu u rodiny v Čechách), nicméně, ač „cizinka“, zaujímá dnes výrazné místo v maďarské historiografii. Paní Eva byla velmi vzdělaná a ve své době proslula zájmem o léčitelství – na svém panství provozovala moderní lékárnu⁷⁷⁶ a dochovala se rozsáhlá korespondence lidí, kteří se na ni obraceli se svými zdravotními problémy a prosbami o radu.⁷⁷⁷ Zejména tedy těhotné ženy a ty, jež nedávno porodily. Kromě toho v Neuhausu zřídila rozsáhlou knihovnu, která zahrnovala spisy týkající se lékařství, bylinkářství a protestantská teologická díla.⁷⁷⁸

Eva Popelová vyznávala luteránskou víru (na rozdíl od manžela, který byl kalvinistou) a v Neuhausu nechávala sloužit protestantské mše v německém i slovanském jazyce. Poté, co arcivévoda Ferdinand (pozdější císař Ferdinand II.) zahájil pronásledování protestantů ve Štýrsku, stal Neuhaus útočištěm protestantských kazatelů, učitelů a dalších náboženských uprchlíků ze Štýrska. a po roce 1627 sem směřovali i někteří protestantští exulanti z Moravy. (To se týkalo i urozeného stavu – u dvora Evy Popelové přebýval i nejmenovaný šlechtic

---

⁷⁷⁶ Mária NAGY-TÓTH, *A Batthyány Család Gyógyító Nagyasszonya*, in: Zoltán NAGY (ed.), *a Batthyányak évszázadai. Tudományos konferencia Körmeden 2005, október 27–29, Körmend–Szombathely 2006*, s. 81–88.

⁷⁷⁷ Výběr z korespondence vydán, viz Katalin KINCSES (ed.), *„Im küttem én orvosságot“: Lobkowitz Popel Éva levelezése: 1622–1640*, Budapest 1993.

⁷⁷⁸ Např. díla českého evangelického kazatele Diviše Petráška, pohřební řeč a modlitební kniha, věnované Evě Popelové.

Diviš Petrášek, *Pohřebnj Rozgjmánj, Ku Doctiwosti Těl mrtwých, dwau Počestných, Šlechetných a neymilegssých Manželů*, Praha 1617.

Diviš Petrášek, *Naučenj o Modlitbáh Swatych Kteroz pobožne, horliwe a ustavične w časých těchto posledních*, Praha 1618.

Spisy nejsou zahrnuté v Knihopisu.

Diviš Petrášek pocházel z Kutné Hory a působil v Neuhausu jako kazatel ve slovanské řeči.

Viz András KOLTAI, *Adam Batthyány und seine Bibliothek*, Eisenstadt 2002, s. 95–96.

z rodu Dietrichštejnů a dvě nejmenované dámy z rodiny Kouniců, jež sem uprchly ze Slavkova přes Bratislavu.)⁷⁷⁹

Protestantským centrem zůstal Neuhaus i poté, co syn a dědic paní Evy, Adam I. Batthyány, roku 1630 konvertoval ke katolicismu. Tento stav ovšem skončil po Evině smrti, protože tehdy její syn na zděděných panstvích zahájil tvrdou rekatolizaci. Její poslední léta se proto nesla ve stínu ostrých sporů s konvertovavším synem a životní dílo na Neuhausu se pokoušela zachránit tím, že jej odkázala jedné z dcer, nicméně Adam Batthyány sestru vyplatil a panství získal.⁷⁸⁰

Díky dochované rozsáhlé korespondenci představuje Eva Popelová z Lobkowicz osobnost podobnou Zuzaně Černínové z Harasova, příznačný je zde i generační spor se synem Adamem. Vzájemné vztahy velmi ochladly poté, co Adam Batthyány konvertoval ke katolictví a přes matčiny protesty roku 1632 uzavřel sňatek s furlánskou šlechtičnou, katoličkou Aurorou Formentini,⁷⁸¹ dvorní dámou císařovny Eleonory Gonzaga. s oblibou citovaný výrok Evy Popelové z dopisu synovi, tj.: „*Já jsem si vždycky přála jen to, co nyní: aby sis nebral ženu z cizího národa, ale z uherského, s níž i tvoje duše může být spokojena, může být zachována čest tvá i tvých předků a rovněž tvé potomstvo může se ctí vzkvétat.*“, bývá obvykle uváděn jako velmi paradoxní vzhledem k faktu, že sama pocházela z jiné země nežli její choť.⁷⁸² Ovšem je třeba vzít do úvahy, že list koncipuje v době, kdy musí přestat zklamání z Adamova zamýšleného „nevhodného“ sňatku a pohřbít úvahy na jeho svazek s luteránskou dívkou z rodu Illesházy.

Obdobné tendence lze sledovat i v Sedmihradsku. Pokud se podíváme na sňatkovou politiku knížecího dvora, arcivévodkyně Marie Christierna byla jednou z mála „cizinek“, která v zemi udělala příznivý dojem a obecně se těšila dobré pověsti. Pravý opak se sleduje u druhé choti Gabriela Bethlena, Kateřiny Braniborské. Třetí „západní“ sňatek nakonec uzavřel roku 1651 následník sedmihradského trůnu, Zikmund II. Rákoczi s Jindřiškou Marií Falckou. Manželství poželhal samotný Jan Amos Komenský. v inkriminované době se uvažovalo o Rákocziho

---

⁷⁷⁹ Gratian LESER, *Die Gegenreformation*, in: *Güssinger Zeitung* 16 Jahr., Folge 41, 17. Oktober 1926, s. 1–2.

⁷⁸⁰ *Tamtéž*.

⁷⁸¹ Studie o korespondenci Adama I. Batthyányho a jeho manželky viz Beatrix ANTAL, „*Sua fedlisima molge insino ala morte*“. *Le lettere di Aurora Formentini a suo marito Adam Batthyány*. *Verbum*, 5(2), 2003, s. 451–458.

⁷⁸² A. KOLTAI, *Cudzinky v úlohe*, s. 185.; T. LENGYELOVÁ – G. VÁRKONYI, *Báthory*, s. 85.

svatbě s moldavskou princeznou Ruxandrou, jež vyznávala pravoslavné náboženství a proslula velkou krásou. Nakonec se však z politického hlediska rozhodl sedmihradský dvůr přiklonit západním směrem.⁷⁸³ Kněžna Jindřiška Marie bohužel několik měsíců po uzavření manželství zemřela, nicméně i ona stihla učinit dobrý dojem, a ač „cizinka“ získala si v Sedmihradsku oblibu. Ani jedna z uvedených dam se nikdy nenaučila maďarsky.⁷⁸⁴ Sedmihradská šlechta zůstávala ohledně výběru partnerek obdobně konzervativní jako aristokracie v královských Uhrách. Kupříkladu výše zmiňované kněžny si na sedmihradský dvůr přivedly dvorní dámy z vlastní země, dochovala se ale zmínka pouze o jednom případě, kdy by si místní šlechtic vybral za manželku dívku z okruhu „cizí kněžny“, Němku z Tyrolska.⁷⁸⁵

Ze zemí Koruny české se vyznačovala častějšími kontakty s Uhrami oblast jižní Moravy a sledovat se dají zhruba od 15. století. v této době se na jižní Moravě usadil např. rod z Ludanic, který posléze vlastnil panství Veverčí, Lipník nad Bečvou a další. Pohyb šlechty nebyl rovnoměrný, probíhal v určitých vlnách. Až na výjimky zde mnoho rodů vlastnilo majetek v jedné generaci a jen menší část zde trvaleji zakotvila. Výrazněji vynikli členové již zmíněného rodu z Ludanic a později např. Serényi de Kis-Serény, pocházející ze Sedmihradska, kteří roku 1613 zakoupili panství Vlachovice a Nový Světlov na Zlínsku. Poměrně krátce na světlovském panství pobyla dáma ze starého sedmihradského rodu, Žofie Bosniaková (1609–1644) coby choť barona Michaela Serényiho. Serényi však brzy po svatbě zemřel a Žofie již roku 1627 odcestovala zpět do Uher, aby se roku 1629 vdala za (později) mnohem proslulejšího Františka Wesselényiho.⁷⁸⁶

Do poloviny 17. století tak narůstal počet uherských rodin, které na Moravě získaly pozemkový majetek. Jednalo se např. o rody Kerecsényi (Mikulov), Majláth⁷⁸⁷ (Litence), Bánffy

---

⁷⁸³ Ruxandra Moldavská se vdala za nejstaršího syna Bohdana Chmelnického.

⁷⁸⁴ A. KOLTAI, *Cudzinky v úlohe*, s. 186–187, 189.

⁷⁸⁵ *Tamtéž*, s. 191.

⁷⁸⁶ Kol. autorů, *Žofia Bosniaková: veľká kniha o žene viery a lásky = big book about the woman of faith and love*, Martin [2019], s. 31–33, 38–48.

⁷⁸⁷ V případě tohoto rodu se v literatuře objevují varianty Maylád, Májlát, Majlát, Mailáth, Majlád, Majáth a Majlád.

(Slavičín), již zmínění Serényiové, Dóczy (Vizovice), Forgách (Brumov),⁷⁸⁸ Illésházyové (Hodonín)⁷⁸⁹ a další.

Zmínit se musí Gabriel Majláth (zemřel 1577), syn politika sedmihradského vojvody Štěpána Majlátha (v letech 1534–1540), příznivce císaře Ferdinanda I. a mimo jiného vlastníka sedmihradského panství Făgăraș. do funkce sedmihradského vojvody byl Štěpán Majláth zvolen coby rival Jana Zápolského, v peripetiích bojů mezi Zápolským, císařskou stranou a Osmany však nakonec skončil svůj život jako sultánův vězeň v Konstantinopoli. Majláth po sobě zanechal výše zmíněného syna Gabriela a dceru Markétu – přičemž právě tato Markéta Majláthová se provdala do rodu Báthory a stala se matkou Baltazara, Štěpána a Ondřeje Báthoryových. Její bratr Gabriel nejdříve žil u císařského dvora, roku 1560 ale (patrně kvůli sedmihradským majetkům) přešel na stranu Jana Zikmunda Zápolského. v roce 1562 uzavřel manželství se sedmihradskou šlechtičnou Annou Bánffyovou,⁷⁹⁰ z něhož se postupně narodili synové Gabriel a Štěpán, a dcery Anna a Elena.⁷⁹¹ Již roku 1566 ale Gabriel Majláth prodal panství Făgăraș Zápolskému a rozhodl se i s rodinou Sedmihradsko opustit – není náhodou, že se jednalo o dobu, kdy osmanské vojsko pod velením Sulejmána Nádherného začalo další tažení do královských Uher. Gabriel Majláth totiž uvěřil fámě o tom, že se jej sultán chystá uvěznit, proto urychleně prodal majetek a utekl.⁷⁹² Majláthovi se přesunuli až na Moravu, kde někdy v letech 1568–1569 zakoupili např. panství Koryčany, Litenčice a Cimburk na Zlínsku.⁷⁹³ v novém, cizím prostředí se začala projevovat silná sociální izolace sedmihradské, luteránské rodiny, kterou začali aktivně navštěvovat olomoučtí jezuité. Již v lednu 1571 Majláthovi

---

⁷⁸⁸ Zdeněk POKLUDA, *K problematice feudální držby uherské šlechty na jižní Moravě*. Jižní Morava. Vlastivědný sborník Roč. 15, (1979), s. 183–195.

⁷⁸⁹ Miroslav PLÁČEK a kol., *Hodonín: dějiny města do roku 1948*, Hodonín 2008, s. 156–164.

⁷⁹⁰ Octavian POPA, *Ștefan Mailat. Domnul Făgărașului (1502–1550)*, in: Țara Bârsei, Anul III. / IV., 1931–1932, Brașov, s. 403–412, 506–525, 13–25, 152–159.; M. DAN, *Cehi, Slovaci și Români*, s. 251–254, 256–258.

⁷⁹¹ V moravském prostředí se objevuje varianta křestního jména Alena či Alina.

⁷⁹² Majláth panství prodal Janu Zikmundu Zápolskému za 20 tisíc zlatých. Kupní smlouva z 20. srpna 1566 viz Eudoxiu de HURMUZAKI, *Documente Privitoare la Istoria Românilor*, Vol. II, part V., Bucuresci 1897, s. 599–600.

⁷⁹³ Vystupoval ovšem jak „hrabě sikulský, svobodný pán a stálý hrabě země Fogaroš“. Inkolát obdržel roku 1567. Viz Rudolf HURT – Karel SVOBODA, *Hrad Cimburk u Koryčan: Jeho dějiny a stavební vývoj*, Přerov 1940, s. 28.

konvertovali ke katolicismu.⁷⁹⁴ o šest let později Gabriel Majláth zemřel,⁷⁹⁵ přičemž se mu moravské panství podařilo silně zadlužit.⁷⁹⁶ Situaci proto zachraňovala jeho vdova Anna Bánffyová, jež např. v Koryčanech při zlepšení svých finančních možností vybudovala tvrz, později přestavěnou na barokní zámek. Jelikož Gabrielovi synové zemřeli bez potomků, moravské majláthovské panství po matčině smrti roku 1602 získala nejmladší dcera Elena/Alena, která vyplatila sestru Annu. Elena se poprvé provdala za Jana Horeckého z Horky a na Střilném, podruhé uzavřela sňatek s Mojžíšem Suňkem z Jesenice. Zemřela ale už roku 1607. v obou těchto svazcích měla potomky, matčino panství však nakonec získal starší syn Gabriel Horecký z Horky, jehož potomci jej drželi do roku 1742.⁷⁹⁷

Zatímco výše zmínění Serényiové se s moravským prostředím více sžili, více kontroverzí vyvolával rod Dóczi, respektive jeho první člen Emerich Dóczi, celým jménem Emerich Dóczy de Nagy Lucsie, jenž se na Moravě usadil roku 1594, kdy koupil vizovické panství. Cizokrajné jméno se časem počestilo na „Doci z Natluče“. Ještě téhož roku byl i s potomky přijat za obyvatele Markrabství moravského. Emerich ovšem již od počátku řešil spory se svými poddanými, vyplývající zejména z nutnosti vybírat daně na válku v Uhrách, takže se na něho nechovala dobrá paměť.⁷⁹⁸

Dohromady se na přelomu 16. a 17. století usadilo na jižní Moravě 22 uherských rodin, pravděpodobně vlivem osmanské expanze – tj. část uherských rodů se pokoušela získat nějaké majetky mimo dosah přímého nebezpečí, kam by se mohly přesunout.⁷⁹⁹ Obdobným způsobem uvažovala sedmihradská šlechta, která se zakupovala v oblasti sousedních Horních Uher a Partia, aby se v případě ohrožení měla kam uchýlit. v protikladu, existovali též čeští šlechtici vlastníci majetek v Uhrách, tahle problematika však dosud nebyla zpracována.

---

⁷⁹⁴ Z dopisu olomouckého biskupa Viléma Prusinovského z Víckova: „(...) *pater Johannes ten od neděle* [10. prosince 1570] na *Litenčicích neb Koryčanech se panem Majlátem a manželkú jeho pracuje, kteří oba při dobrém zdraví nejsou.*“ 13. ledna 1571 biskup Prusinovský píše: „*Pan Mejláth s manželkú svú a některými služebníky a služebnicemi svými zase z daru pána boha všemohúcího k církvi všeobecný se navrátili, s ní smířeni sou a na den Božího narození pod jednú spuůsobú zde přijímali, vykonajíc prve všecek ten pořádek, kterež se v takových věcech zachovává.*“ Viz Bohumil NAVRÁTIL (ed.), *Jesuité olomoučtí za protireformace: akty a listiny z let 1558–1619*, Brno 1916, s. 114–121. Citace ze strany 117.

⁷⁹⁵ Pohřben v Olomouci.

⁷⁹⁶ On a jeho synové se pokoušeli realizovat u císařského dvora, což znamenalo nákladnější životní styl.

⁷⁹⁷ R. HURT – K. SVOBODA, *Hrad Cimburk*, s. 28–41.

⁷⁹⁸ Josef ČIŽMÁŘ, *Dějiny a paměti města Vizovic*, Brno 1933, s. 48–74.

⁷⁹⁹ Zdeněk POKLUDA, *K problematice feudální držby*, op. cit.

Mezi sedmihradské rody, mimo v práci podrobněji sledované Báthorye a (okrajověji) Rákóczie patřily, např. rodiny Apafi, Bánffy, Barcsay, Bethlen, Bočkaj, Kemény, Rhédey a Teleki. v literatuře se též dočteme zmínky o vzdáleném českém původu rodiny Rákóczi, jejichž předkové měli přijít na Zemplínsko ve 13. století právě z Čech, ovšem tyto kořeny nejsou příliš doložitelné.⁸⁰⁰

Mezi nepříliš zmiňované hosty z rumunských zemí patřili též příbuzní vojvody Michaela Valašského – jeho syn, synovec a vnuk. Někdejší panovníci Valaška a Moldavska, Mikuláš Pătrașcu a jeho bratranec, vojvoda Marek, se po Michaelově smrti ocitli zprvu na pražském dvoře císaře Rudolfa II., kde Pătrașcu žil do roku 1608. v tomto ohledu shromáždil zajímavý materiál Josef Macůrek, v jehož pozůstalosti se nachází poznámky a fotokopie dokumentů, svědčící o vzdělávání obou mladíků ve společnosti jejich vrstevníků.⁸⁰¹ Mladý Pătrașcu posléze působil ve službách arcivévody Ferdinanda Štýrského a pobýval ve Štýrském Hradci a ve Vídni, nicméně celý život bojoval s finančními těžkostmi, o čemž svědčí některé dochované prameny uložené ve vídeňském archivu.⁸⁰² Stejně tak dlouhá léta žádal o slezské panství, které kdysi získal jeho otec, a podobně neúspěšně skončila snaha získat zpět valašský trůn – tehdejší vojvoda Radu Șerban Pătrașca zajal a nechal mu uříznout nos.⁸⁰³ Řízením osudu se však do exilu musel po čase uchýlit i Radu Șerban a někdejší vojvodové v těžkých časech dokázali držet při sobě – roku 1618 se Mikuláš Pătrașcu oženil s jeho dcerou Annou.⁸⁰⁴ s touto rodinou se poté setkáváme v hornouherské Trnavě a ve Vídni. Zde oba valašští vojvodové zemřeli (Pătrașcu někdy kolem roku 1627) a zprvu našli hrob v chrámu sv. Štěpána. Paní Anna se později s dcerou Ilincou (Elenka/Helenka)⁸⁰⁵ vrátila do Valaška, odvezla s sebou otcovy i manželovy ostatky a nechala je pohřbít v klášteře Comana. Dceru provdala za dobře situovaného bojara.⁸⁰⁶ Kromě výše zmíněné dcery, jež zemřela bezdětná, rodiče přežil syn,

---

⁸⁰⁰ J. Siebmacher's großes Wappenbuch, Der Adel von Siebenbürgen, Nürnberg 1898, s. 5–13.

⁸⁰¹ Z Macůrkových poznámek se bohužel nepodařilo odhalit přesný zdroj. Viz Archiv Masarykovy univerzity v Brně, fond B88 Macůrek Josef, i. č. 852, kt. 53. Nefoliováno.

⁸⁰² Např. dokument referující o zástavě zlatého řetězu v hodnotě pěti tisíc tolarů. Viz Österreichische Staatsarchiv, Finanz- und Hofkammerarchiv, sign. SUS Fam.A. BP-170.

⁸⁰³ Viz první kapitola a část ohledně mrzačení kandidátů vlády v rumunských zemích.

⁸⁰⁴ V pramenech Anna Radulea.

⁸⁰⁵ V pramenech označovaná jako Petraskiana.

⁸⁰⁶ Traian MUTASCU, *Radu Șerban*, București 1978, s. 112–116.; D. TODIȚA, *Pătrașcu*, s. 75–127.

pojmenovaný po dědečkovi Michael (? –1656),⁸⁰⁷ který pobýval na Moravě a dlouhou dobu u dvora císaře Ferdinanda III., aby se marně věnoval znovuzískání majetku po otci i dědovi,⁸⁰⁸ a stejně tak očištění jeho jména, jež si i v této době neslo pověst zrádce. Michael posléze odcestoval do Polska ke dvoru Bohdana Chmelnického, v naději, že se právě zde naskytne příležitost získat valašský trůn. Naneštěstí zde roku 1656 zemřel na mor. Jelikož teprve někdy v této době začal jednat o případném sňatku, zemřel svobodný a bez legitimních potomků.⁸⁰⁹

Vojvoda Marek, v pramenech též jako Marcu Czyczel, ⁸¹⁰ představuje veskrze zajímavou osobu. Po zavraždění vojvody Michaela se objevují úvahy, že by mohl dosednout na valašský trůn coby jeho dědic.⁸¹¹ v pozdějších dobách se zmiňuje jako kandidát moldavského trůnu, kde ze strýcova pověření přibližně dva měsíce vládl. Zhruba roku 1603 se ztrácí z uherských pramenů, a dle poznámek Macúrka (viz výše) pobýval u pražského dvora. 4. května 1607 se Marek obrátil na císaře Rudolfa II. se žádostí o český inkolát, pravděpodobně mu však nebylo vyhověno, jelikož se k tomuto aktu nedochovala žádná dokumentace.⁸¹² v blíže neurčené době začal navštěvovat libochovický dvůr Zikmunda Báthory, jelikož se s Markem setkáváme ve vyšetřovacích materiálech z roku 1610, z doby Báthoryho vězení, kdy byl zatčen a vyslýchán též vojvoda Marek.⁸¹³ Následně se Marek objevuje v pramenech až roku 1616, nyní již v Sedmihradsku, u dvora Gabriela Bethlena. na něho učinil Marek dobrý dojem a Bethlen velmi podporoval jeho kandidaturu na moldavský trůn, o čemž jednal i s Portou. Někdy kolem roku 1618 kvůli tomu Marek pobýval v Konstantinopoli, nicméně Osmané jeho věc nikdy neschválili. Roku 1619 se tedy odebral zpět do Sedmihradska, kde mu Gabriel Bethlen alespoň věnoval panství. v této době už byl Marek minimálně podruhé ženat a měl dceru, neznámého jména. o rok později však Bethlen využil Markovy dlouholeté znalosti českého prostředí

---

⁸⁰⁷ Sám sebe tituloval jako „Vojvoda Michael, dědic Valašské země“. Viz Eudoxiu de HURMUZAKI, *Documente privitoare la istoria Românilor*, Volumul IX-1, 1650-1747, Bucuresci 1897, s. 6–7.

⁸⁰⁸ Roku 1652 neúspěšně vedl spor ohledně hornouherského panství Laskár, v říjnu stejného roku opustil Uhry. *Tamtéž*, s. 11–12.

⁸⁰⁹ Ioan SLAVICI, *Nepotul lui Mihaiu-Voda Viteazul*, in: Vatra, Vol. I, Issue 13, 1894, s. 385–390.

⁸¹⁰ Mělo se jednat o nelegitimního syna valašského vojvody Petra Náušničky. Markova matka, neznámého jména, se později provdala za Arona Moldavského. Přinejmenším v důležitých dokumentech vojvoda Marek označuje Arona Moldavského za svého otčíma.

⁸¹¹ List 774, datovaný 23. srpna 1601 v táboře u Tordy. Viz E. VERESS (ed.), *Basta György*, s. 587–589.

⁸¹² M. STARÝ, *Knížata jako členové*, s. 120.

⁸¹³ I. HORN, *Bathory Zsigmond pragai fogsaga*, op. cit.

a vyslal ho do Prahy, aby tajně jednal s českými stavy. Po roce 1620 se však vojvoda Marek, dlouholetý dobrodruh a běželec, z pramenů vytrácí a jeho pozdější osud již neznáme.⁸¹⁴

Z přehledu tedy vyplývá, že mnohem intenzivnější styky panovaly mezi českými zeměmi a Sedmihradskem, zejména s prostředím sedmihradských Sasů, kteří komunikovali v německém jazyce. Oblasti Valašska a Moldavska byly zase srozumitelnější pro italské cestovatele. v případě poutníků ze západu, kteří obvykle mířili do Osmanské říše, jistě hrálo roli to, že valašská a moldavská země ležely stranou obvyklé frekventované cesty do Konstantinopole. Výraznějším trendem bylo také usazování lidí původem ze Sedmihradska a královských Uher na Moravě.

---

⁸¹⁴ Pál BINDER, *Marcu Vodě*, op. cit.

11 Na hrobech Báthoryů

Předposlední kapitola představí místa posledního odpočinku vybraných členů z rodiny Báthoryových, kteří byli předmětem disertační práce.⁸¹⁵

Jako panovnická rezidence Sedmihradska fungovalo město Alba Julia. Nabízelo by se předpoklad, že právě zde vznikne nekropole zdejších vládců; ve městě již od středověkých dob stála katedrála sv. Michaela. v ní dnes nalezneme místa posledního odpočinku královny Isabely Jagellonské a prvního sedmihradského vojvody Jana Zikmunda, dokonce i s dochovanými náhrobky.⁸¹⁶ Kryštof Báthory (asi 1530–1581), který zemřel zanedlouho po své manželce, pro svou hrobku vybral jiné místo, a sice tzv. Jezuitský kostel, později též nazývaný Báthoryovský kostel, v Alba Julii. Ten vznikl ve 14. století a původně náležel augustiniánskému řádu, někdy v 80. letech 16. století přešel do užívání právě jezuitů.⁸¹⁷ Tento kostel byl ale zbořen roku 1898 a Kryštofův náhrobek se pravděpodobně nedochoval, oproti monumentu zdobícímu hrob jeho bratra Štěpána, který se nachází v pohřebišti polských králů v Krakově, v kapli Panny Marie v katedrále na Wawelu. Štěpánův náhrobek vznikl roku 1595 v dílně italského umělce Santa Gucciho. Objednavatelkou byla Báthoryho manželka, královna Anna Jagellonská. Trojdílný náhrobek byl vyroben z bílého pińczowského kamene, červeného uherského mramoru a alabastru. Nyní je umístěn při zdi kaple.⁸¹⁸

Posmrtné osudy jejich synovců byly poměrně dramatictější. Baltazar Báthory zemřel z rozkazu svého bratrance ve vězení a jeho tělo bylo pohřbeno kdesi v prostoru hradu Gherla. Kardinál Ondřej Báthory nechal mezi lety 1596–98 pro sebe a bratra vystavět hrobku v Barczewu, jejímž osudem bylo zůstat prázdnou. Dochoval se však nádherný kenotaf s ležící figurou Baltazara Báthoryho, který hrobku zdobil. Kardinál poté, co nastoupil na trůn, usiloval také o důstojný pohřeb svého bratra, kvůli situaci v Sedmihradsku ovšem nepřicházel v úvahu převoz těla

---

⁸¹⁵ Souhrnný článek viz Helena CHALUPOVÁ, *Daleko od svých, daleko od domova. Hroby členů uherského rodu Báthory*, in: *Epigraphica & Sepulcralia*. [Sv.] 11, Fórum epigrafických a sepulkrálních studií, Praha 2022, s. 231–250. V této kapitole doplňuji nové poznatky o problematice.

⁸¹⁶ Ty nechal zhotovit Štěpán Báthory, tj. nástupce Jana Zikmunda Zápolského.

⁸¹⁷ Biserica eremiților augustinieni din Alba Iulia, dostupné z: <http://memoriaurbis.apulum.ro/ro/story/12> [5, prosince 2020].; Vasile RUS, *Jezuitští misionáři v Transylvánii, Banátu a v oblasti Partium (1579–1715)*, in: *Od události k ideji*. Olomouc 2009, s. 178–186.

⁸¹⁸ Katarzyna MIKOČKA-RACHUBOWA, *Nagrobki Stefana Batorego i Anny Jagiellonki w katedrze wawelskiej. Kilka uwag i hipotez*. *Rocznik Historii Sztuki* 14, 1984, s. 81–103.; Karl VON SIEGL, *Grabmal des Stefan Báthory in Der Kathedrale in Krakau*, 1898.

do Barczewa, takže je Ondřej Báthory plánoval pohřbít v katedrále sv. Michaela v Alba Julii a coby sedmihradský vládce zde také sám spočinout.⁸¹⁹ Ovšem i život kardinála ukončila násilná smrt, kterou později dramaticky vyličil sekretář Zikmunda Báthoryho, Giorgio Tomasi: „*Kníže kardinál, když viděl porážku svého vojska, odloučil se od něj a za doprovodu jezdeckého oddílu se pokusil zachránit přes Moldávii, ba dokonce vrátit se do Polska. Avšak Sikulové [...] obsadili cesty, které by skupině na útěku umožnily pokračovat, snadno rozehnali doprovod na koních, takže kardinálovi zůstala po boku pouze dvě pážata, která se nevyznala v cestách, a on po několik dní bloudil ztracen po lesích. Po jeho stopách šlo několik pěších arkebuzníků, pět z nich ho konečně dostihlo, nejprve rozsekali na kusy jedno z pážat, které bylo na stráži před chatrčí, kde kníže po únavě z předchozího večera odpočíval, pak postupovali dál a zabili druhé páže, v nastalém hluku se probudil kardinál, a když spatřil úkladné vrahy, hluché k prosbám, dychtivé a lačné jeho krve a smrti, hnán spíš nejzazší potřebou než odvahou, začal se ohánět šavlí, kterou měl po boku. Jeho rány nepadly vedle, několik nepřátel zasáhl a byl by dokázal víc, nebýt toho, že jeden z nepřátel vrhl sekýru, která ho zranila na čele, z něžž se vyvalil proud krve, který pánovi bránil v rozhledu, takže nemohl dělat nic víc než naslepo utéci. na útěku však byl pronásledován a znovu poraněn, podobnou zbraní jako předtím, v zadní části hlavy, opustily ho síly a zbaven smyslů padl na zem. Jeden z pronásledovatelů ho rychle dostihl, byl to jeho dobře placený sluha, který jeho dobrotivost oplatil neslýchaným nevděkem, a uťal mu posvěcenou hlavu.*“⁸²⁰

Vojvoda Michael nejprve nechal vypoodobnit uťatou hlavu Ondřeje Báthoryho. Toto vyobrazení bylo dlouho s oblibou přetiskováno, buď samostatně, nebo i s vypoodobněním ostatní kořisti z bitvy, již nechal Valach poslat císaři Rudolfovi II. do Plzně. Dlužno podotknout, že samotnému kardinálovi vypravil slavnostní pohřeb v katedrále sv. Michaela. Ironií osudu tak Ondřej Báthory skončil v hrobce, kterou připravil pro tělo svého zavražděného bratra – a samolibá benátská zpráva poukazovala na to, že byl v Alba Julii pohřben ve vzdálenosti kratší než na dvě délky paže od hrobky bratra Jiřího.⁸²¹ Paralela k bratru Jiřímu celkem dobře ilustruje dobové nazírání kardinála a jeho smrt – jedná se sice o muže církve, ale zároveň o osmanského

---

⁸¹⁹ Ildikó HORN, *Báthory András és Boldizsár barczewói síremléke*, in: *Redite ad cor. Tanulmányok Sahin-Tóth Péter emlékére*. Szerk. Krász Lilla, Oborni Teréz. Bp., 2008, s. 37–48.; I. HORN, *Andrzej Batory*, s. 37–48.; A. RANDA, *Pro Republica Christiana*, s. 193–207.

⁸²⁰ G. TOMASI, *La Battorea*, s. 49–50.

⁸²¹ A. RANDA, *Pro Republica Christiana*, s. 205.

zaprodance a zrádce, který se paktuje s pohanským nepřítelem. Michael proklamoval, že dobyl Sedmihradsko ve jménu Boha a Jeho Veličenstva císaře, a alespoň oficiálně se nikdy nepotvrdilo, že by kardinálovu vraždu nařídil.

Jeho bratranec Zikmund Báthory zemřel 28. března 1613. Zdroje se různí v tom, jestli se tak stalo v Libochovicích či v Praze. Stejně tak i v příčině úmrtí, jelikož prameny uvádí záchvat mrtvice, stejně jako sebevraždu jedem. Kníže tedy zamýšlel určit za svého dědice mladého Ondřeje Báthoryho z Polska,⁸²² nicméně nezanechal žádnou závěť – je tedy pravděpodobné, že i kdyby nějakou sepsal, nebyla by brána v potaz, jelikož o majetek, který mu po věznění ještě zbyl, se aktivně podělili dvorští hodnostáři v čele s Vilémem Slavatou z Chlumu a Košumberka, a dokonce i Báthoryho služebníkům odmítali ponechat dílčí nebožtíkovy drobné osobní věci na památku. Zikmundovo nabalzamované tělo bylo vystaveno v chrámu sv. Tomáše na Malé Straně a později ve staroměstském kostele sv. Jakuba, kde se konaly smuteční vigilie a odkud 26. dubna jezuité vypravili pohřební průvod (který měl být dle příkazu císaře Matyáše patřičný, ale nikoliv okázalý) do katedrály sv. Víta, kde Báthory spočinul celkem příznačně v kapli sv. Zikmunda. Roku 1629 mu jeho dvořan Jiří Nemes z Varadgia (v pramenech i jako Gyurko) nechal zhotovit na vlastní náklady alespoň epitaf z červeného mramoru, který v kapli můžeme vidět dodnes při oltáři sv. Zikmunda.⁸²³ v podstatě však Zikmund dopadl lépe nežli poslední sedmihradský kníže z báthoryovského rodu, Gabriel. Tělo zavražděného knížete leželo nepohřbené v Reformovaném kostele v Nyírbátoru, jak to odpovídalo Gabrielově konfesi. Teprve 21. září 1628, tedy patnáct let po Báthoryho zavraždění, jej nechal Gabriel Bethlen slavnostně pohřbít, což pro kazatele celebrující mši znamenalo zajímavý problém, jelikož rétorická pravidla oratio funebris vyžadovala pronést chvalořeč na mrtvého a před Bethlenem by jistě bylo poněkud nerozumné říkat o jeho bývalém politickém protivníkovi cokoli dobrého. Řečníci však rozpory situace překlenuli taktí, dobře zvolenou řečí, završenou chvalozpěvem na Gabriela Bethlena, jenž pohřeb uspořádal. Ohledně Bethlenovy motivace pro tuto akci nepanuje mezi maďarskými historiky shoda. Pravděpodobné bude, že cítil vlastní blížící se konec (a vskutku zemřel o rok později) a chtěl odčinit vinu, kterou podíl na smrti někdejšího přítele a panovníka, jemuž přísahal věrnost, vskutku představoval. Stejně tak se ale jednalo o politickou manifestaci – např. řeči proslovené při

---

⁸²² Nevlastní bratr sedmihradského knížete Gabriela Báthoryho, poslední mužský člen rodu Báthory.

⁸²³ V. PEŠÁK, *Sigmund Batory v Čechách*, s. 465–466.

pohřbu knížete Gabriela vyšly tiskem.⁸²⁴ Každopádně společně se třemi jinými Báthoryovými z větve Ecsed zde Gabriel Báthory spočívá v uzavřené kryptě Reformovaného kostela, a hrobku neoznačuje žádný okázalý náhrobek, pouze báthoryovský erb s renesančními motivy, pocházející z roku 1511.⁸²⁵

Marie Christierna Rakouská zemřela roku 1621 a byla pohřbena v kolegiálním kostele nacházejícím se u ústavu šlechticů v Hall in Tirol,⁸²⁶ kde prožila zbytek života, společně s ostatními habsburskými arcivévodkyněmi, které zde předtím pobývaly.⁸²⁷ Tyto hroby se podle literatury nevyznačovaly nějakým pozoruhodnějším monumentem, což vyplývalo i z toho, že zakladatelka hallského ústavu, arcivévodkyně Magdaléna Rakouská, zakázala, aby se stavěl jakýkoliv okázalý náhrobek. Marii Christiernu původně pohřbili se sestrou Eleonorou před oltářem Svaté Trojice v hlavní lodi kostela, po výstavbě nové krypty v letech 1707–1709 byly do ní přeneseny všechny rakve arcivévodkyň.⁸²⁸

---

⁸²⁴ I. BITSKAY, „Erdély Hektora“ avagy „tiranussa“?, s. 33–35.

K dalším možným motivacím Gabriela Bethlena viz Péter SZABÓ, *Báthory Gábor újratemetése 1628-ban*, op. cit.

⁸²⁵ Katalin PÉTER, *The Golden Age of the Principality (1606–1660)*, in: Béla Köpeczi (ed.), *History of Transylvania*, Budapest 1994, s. 301–358. Cit. s. 301–308.

⁸²⁶ Haller Damenstift.

⁸²⁷ Jednalo se o zakladatelky této instituce, v první řadě dcery Ferdinanda I., Magdalenu (1532–1590), Markétu (1536–1566) a Helenu (1543–1574) a zmiňovanou sestru Eleonoru, s níž Marie Christierna odešla žít duchovní život.

⁸²⁸ Martin GERBERT, *Taphographia principum Austriae, pars prior*, Viennae 1772, s. 367–371.; Nikolaus GRASS, *Das Damenstift und seine Kunstdenkmäler*. In: Haller Buch. Festschrift zur 650-Jahrfeier der Stadterhebung (Schlern-Schriften 106), Innsbruck 1953, s. 337–394. Cit. s. 385–386.

12 Životy po životě chrabrých vojvodů a statečných knížat

Závěrečná kapitola přináší několik příkladů vzpomínkové kultury⁸²⁹ doposud představených historických postav, jež zanechaly otisk též v dějinách ostatních evropských zemí. Nejedná se ovšem o vyčerpávající seznam a popisnost, pouze o nejvýraznější tendence v rámci maďarského a rumunského kulturního okruhu, ukázkou toho, že dávné historické děje jsou určitým způsobem živé i nadále a mají aktualizační potenciál.

12.1 Statečný sedmihradský princ

V raně novověkém Španělsku se zprávy a korespondence vysokých politických a církevních hodnostářů stávaly inspirací pro dramatiky, kteří pak jednotlivé epizody královských dějin zvětšovali ve svých dílech. Zprávy o dalekých zemích, které sem přicházely, pak bylo těžké ověřit, pokud jiné zdroje netvrdily to stejné, nebo naopak něco úplně odlišného. Jedna z téměř mytologických figur, kterou stvořil zlatý španělský věk, byl sedmihradský princ, který byl úžasným, spravedlivým, milosrdným, oddaným strážce křesťanské víry. v současnosti se předpokládá, že předobrazem byl právě Zikmund Báthory. Hlavní roli ve vyzdvihování Báthoryho figury, která se stala součástí souboru úspěšných španělských divadelních her sedmnáctého století, sehrál jezuita Alfonso Carrillo. Ten se po příjezdu na Báthoryho dvůr v Alba Iulii stal jedním z významných stvořitelů obrazu dobrého sedmihradského křesťana, knížete Báthoryho. Carrillo byl autorem mnoha zpráv o sedmihradských poměrech, které posílal do Španělska a v nichž Zikmunda Báthoryho líčil v co nejpríznivějším světle jakožto podporovatele pravé, křesťanské, tj. katolické víry. Veskrze kladné vnímání Zikmunda Báthoryho však nelze připisovat jen a pouze jemu. Jakožto okrajová postava se někdy objevuje Michael Valašský, rumunská historiografie toto vnímá jako velké upozadění a zcizení jeho úspěchů. Postava sedmihradského prince se objevuje ve španělské poezii i v lidových hrách.⁸³⁰

---

⁸²⁹ Výběrová literatura např. Jan KŘEN, Česká a německá historická paměť – včerejšek a dnešek, Český časopis historický 97, 1999, s. 321–331.; Jan ASSMANN, Kultura a paměť. Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku, Praha 2001.; Peter BURKE, Variety kulturních dějin, Brno 2006.; Jacques LE GOFF, Paměť a dějiny, Praha 2007.; Françoise MAYER – Zdeněk VAŠÍČEK, Minulost a současnost, paměť a dějiny, Brno 2008.; Doubravka OLŠÁKOVÁ, K diskusi o paměti v českém kontextu „druhého života“, Dějiny – Teorie – Kritika 2, 2004, s. 269–280.; Lenka ŘEZNÍKOVÁ a kol., Figurace paměti. J. A. Komenský v kulturách vzpomínání 19. a 20. století, Praha 2014.

⁸³⁰ Rubén GONZÁLEZ CUERVA, "El prodigioso príncipe transilvano": la larga guerra contra los turcos (1592–1606) a través de las „relaciones de sucesos“, in: Studia historica. Historia moderna 28. (2006), pp. 277–299. [„Obdivuhodný sedmihradský kníže“: dlouhá turecká válka (1593–1606) prostřednictvím „relaciones de sucesos“.] Překlad Jakuba Heráka.; Oana Andreia SAMBRIAN, Deformar con la palabra: la mistificación de la imagen de Segismundo Báthory en el teatro mediante los relatos de Alfonso Carrillo, in: Alessandro Cassol,

12.2 Zrod Michala Chrabrého

Mýtus Michala Chrabrého vznikl na základě historické osobnosti Michaela Valašského, významné osobnosti doby protitureckého odboje. Tento velký národní mýtus vznikl v rumunské historiografii 19. století vlivem osvícensko-romantické idey rumunských národních obrozenců a romantiků, která má v této době, tj. v době utváření moderního jednotného Rumunska potřebu budovat národní hrdiny a opírat se o ně. Michal Chrabrý proto v této ideji figuruje jako první sjednotitel rumunských knížectví. Michaelovi nikdy nepřipadlo na mysl vytvořit jednotné Rumunsko, sjednocený celek byl natolik politicky nestabilní, že nepřežil ani jeden rok.

Jeho mýtus se rodí v 19. století, první náznaky se objevují v době krátce po napoleonských válkách. v tomto směru je velmi důležitá tzv. „generace osmačtyřicátníků“. Nejvýznamnější dílo uvedeného období představuje spis Nicolae Bălcescu *Romanii supt Mihai Voievod-Viteazul* [Rumuni za vlády Michala Chrabrého] (začal psát 1849, vyšlo posmrtně mezi lety 1861–1863).⁸³¹ Bălcescuova tvorba díky jeho literárnímu talentu, jenž se projevuje při líčení historických událostí, stojí na pomezí historiografie a beletrie. z faktografického hlediska stojí poznatky již mnohem dále, jeho dílo se spíše čte z jakéhosi estetického potěšení. i díky němu se mýtus Michala Chrabrého dostal do národního kánonu. Obsahově pojednává o Michalových válečných taženích, které vyvrcholily sjednocením Rumunska, vyskytuje se zde chvála Michalových činů. Bălcescu má pouze problém s tím, že Michal jako první zavedl ve Valašsku nevolnictví. Vyskytuje se zde velmi nelichotivý obraz císaře Rudolfa II., kterého autor vnímá jako zodpovědného za Michalovu smrt.⁸³²

Významná je též přítomnost postavy Michala Chrabrého v rumunské národní poezii 19. století, v níž vyniká báseň Dimitrie Bolintineanu *Moartea lui Mihai Viteazul* [Smrt Michala Chrabrého], dále *Cântecul lui Mihai Viteazul* [Píseň o Michalu Chrabrém] od Vasile Alecsandriho a hrdinská poéma *Pașa Hassan* [Paša Hasan] George Coșbuca, v níž se objevuje

---

Daniele Crivellari, Flavia Gherardi (coord.), *Frontiere : soglie e interazioni. i linguaggi ispanici nella tradizione e nella contemporaneità*, Trento, Università degli studi di Trento, 2013, pp. 541–555. [Měnit slovem: Mystifikace obrazu Segismunda Báthoryho v divadle dle vyprávění Alfonsa Carilla.] Překlad Daniely Domin Kaňkové.

⁸³¹ Novější vydání např. Nicolae BĂLCESCU, *Opere. Vol. 2.*, Istoria Românilor sub Mihai-Vodă Viteazul, București 1953.

⁸³² Tamtéž.; Viz také Libuša VAJDOVÁ a kol., *Dejiny rumunskej literatúry: (literárne dianie v kultúrnom priestore)*, Bratislava 2017, s. 128–129.

oslava bitvy u Călugăreni, střetu rumunského a tureckého.⁸³³ v běhu 20. století si mýtus Michala Chrabrého udržel své místo v rumunském historickém vědomí, ačkoliv jej v určité části Rumunů oslabilo jeho neustálé propagování ze strany prezidenta Nicolae Ceaușesca. Přesto se ale Michal Chrabrý ocitl na předním místě žebříčku ankety Mari români konané roku 2006. Hlasující vybírali největší osobnosti rumunských národních dějin, Michal získal čtvrté místo, první tři příčky obsadili Štěpán III. Veliký, Karel I. Rumunský a básník Mihai Eminescu.⁸³⁴

V českém jazyce nedávno vyšel román spisovatele Juraje Červenáka *Anděl v podsvětí*, sedmá kniha z řady historických detektivek o kapitánu Steinovi a notáři Barbaričovi (série románů se odehrává v rudolfínské době na území Uher, Čech a Rakouska). v této sedmé knize vystupuje Michal Chrabrý – autor používá rumunský ahistorický tvar jména Michal Pătrașcu – který přijíždí rokovat s císařem Rudolfem do Plzně (ve skutečnosti do Plzně dorazilo pouze jeho poselstvo).⁸³⁵

12.3 Uherský Tristan a Isolda

A magyar Trisztán és Izolda,⁸³⁶ dvouaktová divadelní hra dramatika a vystudovaného historika původem ze Sedmihradska, Istvána Kocsise (narozen 1940), si vzala za téma romantický vztah mezi arcivévodkyní Marií Christiernou Rakouskou a Štěpánem Bočkajem. Základ má v reálné události, protože počátkem roku 1606 ovdovělý Bočkaj požádal císaře Rudolfa II. o ruku Marie Christierny, někdejší sedmihradské vévodkyně a manželky Zikmunda Báthoryho, což Rudolf údajně ostře odmítl s dovětkem, že si Bočkaj patrně spletl rakouskou arcivévodkyni s dcerkou košického purkmistra. Ještě téhož roku Štěpán Bočkaj zemřel a v podstatě zanedlouho Marie Christierna vstoupila do kláštera v Hall in Tirol u Innsbrucku. Marie Christierna je v literatuře často vnímaná jako osudová žena Sedmihradska. Pravděpodobně žádný romantický vztah mezi ní a Bočkajem nikdy nebyl, nicméně romantické legendy zůstaly a uvedená hra je jedním z příkladů toho, jak je téma v Maďarsku oblíbené.

---

⁸³³ *Tamtéž*, s. 131–139, 192–193.

⁸³⁴ Heslo „Mari români“ [Skvělí Rumuni], https://ro.wikipedia.org/wiki/Mari_rom%C3%A2ni [25. 10. 2023].

⁸³⁵ Juraj ČERVENÁK, *Anděl v podsvětí*, Praha 2021.

⁸³⁶ István KOCSIS, *A magyar Trisztán és Izolda (Bocskai István és Mária Krisztierna)*, in: a Királynő aranyból van, Budapest 2016, s. 585–668. [Maďarský Tristan a Isolda: Štěpán Bočkaj a Marie Christierna]

V českém prostředí vznikla historická trilogie moravského spisovatele Antonína Kolka (1895–1983) nazvaná *Proti nim* pojednávající o Bočkajově povstání. Spojovacím motivem je zde milostný příběh slovenské zemanské dívky Maryšky Bellayové a moravského šlechtice-vlastence Jana Sedlnického.⁸³⁷ Není jistě náhodou, že právě moravský autor reflektuje Bočkajovo povstání, ovšem autorský záměr pramení hlouběji, a sice v poměrech německé okupace. Antonín Koleč své dílo, inspirované tvorbou Aloise Jiráska, začal koncipovat v době druhé světové války a první dva díly trilogie byly publikovány již roku 1946⁸³⁸ s podtitulem *Contra gentem Germanicam*, který se ve druhém vydání v 70. letech, kdy autor dopsal a vydal i závěrečný díl, již neobjevuje. Autor Bočkajovo povstání interpretuje jako určitou přehru třicetileté války, ale hlavně jako „první dílčí pokus vyřešit problémy německé nadvlády v Uhrách“ – přičemž právě „neschopný císař“ Rudolf II. je v tomto pojetí představitelem Němců, který svou neschopností třicetiletou válku v důsledku způsobil. Samotný Štěpán Bočkaj je vnímán poněkud ambivalentně, jelikož bojuje proti Němcům, nicméně jeho vojenské oddíly přinesly Moravě apokalyptické hrůzy a přivedly mnoho moravských lidí do neštěstí.

12.4 Maďarské romány

V maďarské literatuře bývá disertací sledované období poměrně často zobrazované jakožto „zlatý věk Sedmihradska“, do českého jazyka však přeložena pouze trilogie Zsigmónda Móricze.

V první řadě je třeba zmínit pětidílný román Zsigmónda Keményho *Gyulai Pál* (1847).⁸³⁹ Pětidílný román, pojednávající o životě skutečné historické postavy, maďarského humanisty lékaře (1550–1592), který působil na dvoře Štěpána Báthoryho a následně Zikmunda Báthoryho, zemřel tragicky jakožto politická oběť sporů mezi Zikmundem Báthorym a jeho bratrancem Baltazarem. Román tak mj. detailně popisuje podobu obou dvorů.

Čarovná zahrada (1921) spisovatele Zsigmónda Móricze je prvním dílem tzv. *Sedmihradské trilogie*, historických románů, jejichž hlavní postavou je Gabriel Bethlen. Autorův zájem patrně pramenil z atmosféry po Trianonu, obrací se do minulosti a vybírá si pro rozsáhlý historický

---

⁸³⁷ Viz Antonín KOLEK, *Před bouří*, Brno 1971.; Antonín KOLEK, *Povstání*, Brno 1971.; Antonín KOLEK, *Opuštěná země*, Brno 1971.

⁸³⁸ Antonín KOLEK, *Proti nim = Contra gentem Germanicam. [Díl I.]*, *Před bouří*, Brno 1946.; Antonín KOLEK, *Proti nim: contra gentem Germanicam. [Díl II.]*, *Povstání*, Brno 1946.

⁸³⁹ Zsigmond KEMÉNY, *Gyulai Pál*, Pest 1847.

cyklus nejslavnější období z historie Sedmihradska, které právě v autorově době bylo odtrženo od Maďarska a přičleno k Rumunsku. Druhou hlavní postavou je mladý sedmihradský kníže Gabriel Báthory. Autor knihu vystavěl právě na konfliktu morálně čestného, bezchybného Bethlena a zlého, špatného Báthoryho. Báthory se vyznačuje nestřídmým životním stylem, je to celkově nevyrovnaná osobnost, která ničí svoji zemi. Onou čarovnou zahradou v titulu má být právě Sedmihradsko, jejím tvůrcem se v dalších dvou navazujících románech stane Gabriel Bethlen, kterému se podaří zpustošenou zemi přivést po mnoha stránkách k rozkvětu. První díl převážně popisuje vrchol období chaosu v zemi, plném válečných i vnitropolitických útrap a otřesů pod vládou mladého nevyzrálého knížete Gabriela Báthoryho. v románu se objevují i narážky na vládu Zikmunda Báthoryho. Mladý kníže Gabriel je pojímán jako démonická postava podobná typům římských císařů Caliguly a Nerona, despota, násilník, jehož krátká pětiletá vláda přivede Sedmihradsko na pokraj zkázy, byť tedy kníže ve svých světlých chvílích sní o Sedmihradsku jako o „čarovné zahradě“.⁸⁴⁰

Další výraznou postavou Móriczovy trilogie je Anna Báthoryová, jejíž postavu Móricz konstruoval na základě nedávno publikované tendenční knihy historika Andráse Komarómyho, prizmatem, v němž působí jako nesmírně promiskuitní žena, která se dopouští vraždy novorozence. Nedobrý obraz Anny Báthoryové vytvořila i maďarská ústní lidová tradice, například v oblasti Biharu se vyprávělo, že se koupala v krvi služebných, aby si zachovala krásu a mládí. Evidentně se tedy jednalo o tradici kontaminovanou příběhy Anniny příbuzné, Alžběty Báthoryové. i z jiných lidových syžetů vychází Anna jako překrásná a krutá čarodějnice, prostopášnice svádějící muže, nicméně tyto výzkumy probíhaly ve 20. století čili lidové příběhy mohly vznikat pod vlivem rozšíření beletrie.⁸⁴¹

Dalším zajímavým počinem je historický román László Passutha *Sárkányfog* [Dračí zuby] (1960), který líčí renesanci v Sedmihradsku reprezentovanou knížetem Zikmundem Báthorym. Autor se při psaní držel historických pramenů. Kniha nabízí vhled do událostí v Sedmihradsku, část se ale odehrává na španělském i francouzském královském dvoře. Román samotný staví na konfliktu dvou patologických osobností, tj. Rudolfa II. („pražský vládce, hlídač hvězd a rosekrucián“) a Zikmunda Báthoryho (talentovaný, ambiciózní, neurotický), v jejich stínu

---

⁸⁴⁰ Zsigmond MÓRICZ, *Čarovná zahrada*, Praha 1979.; Zsigmond Móricz, *Veliký kníže*, Praha 1984.; Zsigmond Móricz, *Stín slunce*, Praha 1986.

⁸⁴¹ Zoltán MAGYAR, *A híres Báthoriak: történelmi emlékek és folklórhagyományok*, Budapest 2012, s. 173–184. [Slavní Báthoryové: Historie a folklór.]

roste osobnost budoucí naděje Sedmihradska, Štěpán Bočkaj. László Passuth byl sice hojně překládán do češtiny a slovenštiny, bohužel to není případ tohoto románu, který v kontextu jeho díla bývá vnímán jako méně významný.⁸⁴²

12.5 Ondřej Báthory ve folklóru

Po prohrané bitvě kardinál Ondřej Báthory přechal směrem na Moldávii, přes kterou se chtěl dostat do Polska. Cestu mu však zatarasili Sikulové a přepadli jeho malý doprovod. Život Báthoryho, který se snažil uprchnout přes zasněžené hory, ukončil Sikul Mihály Balázs (známý také jako Balasz Ďábel). Datum jeho smrti se v různých pramenech liší, ale nejpravděpodobnější je datum 3. listopadu. Když se o události dozvěděl papež, uvalil na kraj Csíkszentdomokos (nyní Sândominic), kde kardinál zemřel, klatbu a stoletý půst. Aby odčinili spáchaný hřích, vydali se hluboce věřící lidé na smuteční pouť a události, které se tam odehrály, se postupně rozšířily v podobě lidové pověsti. v sikulském lidovém podání se zcela zapomnělo na jméno skutečného vraha a událost se začala spojovat se sikulskou rodinou, která pak po dlouhá léta ve zdejší společnosti měla negativní vnímání, jelikož skrze hanebný čin jejich údajného předka mělo na celý kraj přijít neštěstí.

Navzdory převážně negativnímu vnímání kardinála Ondřeje Báthoryho během jeho života, po smrti se v sedmihradském folklóru proměnil ve veskrze kladnou postavu, v mnoha variacích se opakuje příběh kladného hrdiny, který se ocitne v tragické historické situaci, přes všechny své dobré úmysly selže a je zabit vlastními lidmi. Od 17. století až do současnosti se legenda o Báthoryho zavraždění uchovává v téměř nezměněné podobě u nových a nových generací. v příbězích též vystupuje záporná postava vojvody Michaela, tj. Michaela Valašského.

V sikulské oblasti Sedmihradska se dodnes konají pastýřské komemorativní akce, pozůstatek dávných kajících poutí, jejichž hlavními motivy jsou díkůvzdání Bohu, pietní vzpomínka na kardinála, potřeba odpuštění hříchu viny za jeho smrt.⁸⁴³

---

⁸⁴² László PASSUTH, *Sárkányfog*, Budapest 1960. [Dračí zuby.]

⁸⁴³ Zoltán MAGYAR, *Bathori Endre Alakja Az Erdelyi Nephagyományban*, Kolozsvár 1998. [Postava Ondřeje Báthoryho v sedmihradské národní tradici.]

12.6 Michal Chrabrý a Poslední křížová výprava

Velkolepá historická freska, v Rumunsku vysílaná jako *Michal Chrabrý* (1971),⁸⁴⁴ v zahraničí uváděná pod názvem *Poslední křížová výprava* tematizuje život rumunského národního hrdiny, sjednotitele rumunských knížectví. Film spadá do řady v té době oblíbených filmů, které pojednávají o velkých mužích a bitvách, jež utvářejí dějiny konkrétní země, a nezřídka se těchto filmů využívá k posílení národní hrdosti. Michal Chrabrý je v tomto pojetí významný státní, diplomat a voják, který položil základy současného Rumunska. Jeho úspěchy nejsou však omezené na rumunský region, protože vítězství nad Turky se pojímá jako čin, který ovlivnil osud celé Evropy. Přesto Michal není líčen černobíle jako vysloveně kladný hrdina a neohrožený bojovník. v první části filmu se profiluje jako bezskrupulózní kariérista, jenž se neštítí podplácet a vraždit lidi, kteří jsou mu nepohodlní. Zároveň však diváka může dojmut jeho tragický lidský osud: jeho syn mu zůstává odcizen, nebojuje po Michalově boku za rumunskou věc, manželka nechápe jeho ctižádostivost, ani jeho vůli bojovat za Rumunsko, láska k Rosaně di Ventini⁸⁴⁵ je sice opěťovaná, ale nenaplněná, věrný přítel paša Selim⁸⁴⁶ umírá, sjednocení Rumunska trvalo necelý rok a Michal nalezne svůj konec kvůli zradě lidí, jež považoval za spojence. Ovšem Michal sice zemřel, nicméně jeho touha po vzniku jednotného Rumunska žije dál.

Celkově se jedná o dílo, které odpovídalo dobovým západním standardům kinematografie. na rumunské poměry je to megalomanský film, a do zahraničí nejvíce prodávaný, vynikající pestrostí exteriérů, bohatou výpravou i příběhem, uchopitelným pro nerumunského diváka, jehož očím ale unikají jemné nuance propagandy rumunské komunistické strany. Stejně jako ahistorické manipulace – například titulní hrdina se prezentuje jako ateista, jednotliví političtí aktéři jej neustále zrazují, takže osmanským vojskům čelí vždy sám pouze s rumunským a sikulským lidem bez jakékoliv další vojenské podpory. Film sice ukazuje výrazně nepopulární čin dávného vojvody – zavedení nevolnictví ve Valašsku, avšak divákovi je vše představeno

---

⁸⁴⁴ <https://www.csfd.cz/film/100338-posledni-krizova-vyprava/recenze/> [28. 10. 2023];
<https://www.csfd.cz/film/116891-posledni-krizova-vyprava-2-cast/recenze/> [28. 10. 2023].

⁸⁴⁵ Jedná se o fiktivní postavu, inspirovanou možná skutečnou vojvodovou milenkou Velicou, manželkou italského šlechtice. Nicméně Rosana di Ventini by se dala charakterizovat jako méně zákeřná verze Dumasovy Mylady de Winter – je to členka italské bankéřské rodiny, která jako agentka projíždí důležité panovnické dvory od Konstantinopole po Prahu a tahá za nitky důležité politiky.

⁸⁴⁶ Též fiktivní postava. Údajně její přítomnost způsobila, že se film promítal i v Turecku a byl zde přijat vlídně. Cristian Luis VASILESCU, *Până la capăt!*, Bucuresti 2011, s. 101.

tak, že Michala k podpisu zákona donutí nátlak bojarů. Michal Chrabrý po celou dobu vystupuje jako apoštol rumunského lidu a rumunství, ovšem jedná se o umělý konstrukt nehistoricky vkládaný do pozdně středověkých reálií. Michal také provždy zůstává hrdý a nikomu se nepodřizuje, dokonce ani osmanskému sultánovi, nebo římskému císaři tváří v tvář – dle rumunského esejisty Cristiana Tudora Popescu se má jednat o aluzi na gesto Nicolae Ceaușesca, jenž se roku 1968 nepodřídil sovětskému diktátu. Sergiu Nicolaescu se pokoušel uměle vytvořeného Michala polidštit alespoň vztahem k Rosaně di Ventini, jejíž postavu sice Ceaușescu schválil, ale ostře odmítl, aby se ve filmu objevily jakékoliv intimní, či dokonce erotické scény.⁸⁴⁷ Michalův příběh však nechal Nicolae Ceaușescu natočit ještě roku 1977 pod názvem *Buzduganul cu trei peceți* [Buzdugan se třemi pečetěmi], který sice nebyl komerčně úspěšný na západě, ale více konvenoval vůdcovým představám o rumunském národním hrdinovi.⁸⁴⁸

Původně se mělo jednat o koprodukční projekt s americkou společností Columbia s rozpočtem okolo 4 milionů dolarů (což byl v šedesátých letech rozpočet průměrného velko filmu). do obsazení hlavních rolí se údajně počítalo s americkými herci. Dle vzpomínek režiséra měl Orson Welles hrát císaře Rudolfa II., Laurence Harvey osmanského sultána, titulní roli Michala Chrabrého měl ztvárnit Charlton Heston, Richard Burton Zikmunda Báthoryho a Elizabeth Taylor jeho manželku Marii Christiernu (ve filmu nazývanou Marie Kristina). Ze spolupráce prý nakonec sešlo, protože si prý Nicolae Ceaușescu nepřál, aby rumunského národního hrdinu hrál cizinec.⁸⁴⁹

Vyvstal však problém s obsazením hlavní role. z náročného konkurzu, v němž figurovalo 126 jmen, nakonec vítězně vyšel herec Amza Pelea, který se narodil 7. dubna 1931. Jako herec se původně profiloval jako komik, působil v bukurešťském Divadle komedie. Ukázalo se ale, že vytvoření velkých, psychologicky náročných rolí mu nečiní problémy. (V jiném slavném rumunském filmu, který také natočil Sergiu Nicolaescu, *Dákové*, vytvořil stěžejní roli posledního dáckého krále Decebala.)⁸⁵⁰ do jedné z hlavních rolí režisér obsadil sám sebe, a to

---

⁸⁴⁷ Cristian Tudor POPESCU, *Filmul surd în România mută*, Bucuresti 2011, s. 198–204.

⁸⁴⁸ https://www.imdb.com/title/tt0077283/?ref_=fn_al_tt_1 [28. 10. 2023].

Ceaușescu prý měl příběh Michala Chrabrého rád již od svých školních let. Miroslav TEJCHMAN, Nicolae Ceaușescu: život a smrt jednoho diktátora, Praha 2004, s. 32.

⁸⁴⁹ Jedná se o tvrzení režiséra, které nelze doložit z jiných zdrojů. Viz Sergiu NICOLAESCU, *Viață, destin și film*, București 2011, s. 35–54, 85–80.; Cristian Luis VASILESCU, *Până la capăt!*, Bucuresti 2011, s. 96–97.

⁸⁵⁰ https://ro.wikipedia.org/wiki/Amza_Pellea [28. 10. 2023]

konkrétně do role Michalova přítele, Turka paši Selima. Scénář napsal Titus Popovici. Sergiu Nicolaescu procestoval celé Rumunsko. Film se natáčel ve druhé polovině roku 1969 a začátkem roku 1970 na autentických místech v Rumunsku i v zahraničí: Řím, Vídeň, dokonce i v Tunisu, Istanbulu či v Praze. Dne 10. ledna 1969 Národní centrum kinematografie (CNC) podalo žádost o vízum pro cestu Sergia Nicolaescu a producenta filmu Mihaie Crișana do Francie, Turecka, Československa, Španělska, Itálie a Bulharska za účelem natáčení filmu *Mihai Viteazul*. Délka celého pobytu měla být 15 dní, v Československu se měli tvůrci nacházet po dva dny někdy v březnu 1969. Neznámo kdy se konala druhá návštěva již za účelem natáčení,⁸⁵¹ kdy museli přicestovat také herci (ve scénách natáčených v Praze jsou přítomni Amza Pellea a Irina Gărdescu, představitelka Rosany di Ventini) a zbytek štábu. v Rumunsku měl film premiéru 13. února 1971.

Film zaznamenal velký mezinárodní ohlas, dokonce měl šanci uspět na moskevském filmovém festivalu. Bohužel se zde ale sešly dva další podobné filmy, tím byl polský epos *Pan Wolodyjowski* a anglický velkofilm *Cromwell*. Amza Pelea coby Michal Chrabrý tak vyšel naprázdno. Stále se však jednalo o největší a nejvýnosnější investici rumunského komunistického režimu.⁸⁵²

Sergiu Nicolaescu na film navázal koncem sedmdesátých let snímkem *Odvážní se nevzdávají* (1976),⁸⁵³ vyprávějící příběh o hrstce přeživších vojáků Michala Chrabrého, kteří se vrací domů do vlasti s jeho zástavou.

---

⁸⁵¹ AMC (Arhiva Ministerului Culturii), Dosar 17088/1969: „Relații externe CNC. Dispoziția. Informare. Franța”. Spis zaslal Mihai Fulger, ředitel Arhiva Națională de Filme – Cinemateca Română [Národního filmového archivu Rumunska]. V českých archívech se prameny, referující o natáčení v Československu, nedochovaly, nicméně filmování muselo probíhat i s účastí československých filmových tvůrců, ačkoliv tedy v titulcích filmu nic takového není uvedeno. v menší roli pražského hostinského se např. objevil český herec Mirko Musil.

⁸⁵² Sergiu NICOLAESCU, *Viață, destin și film*, București 2011, s. 35–54.

⁸⁵³ <https://www.csfd.cz/film/100345-odvazni-se-nevzdavaji/recenze/> [28. 10. 2023]

Závěr

Předkládaná práce si kladla za cíl zformulovat souvislý výklad problematiky vztahů českých zemí a rumunských území na přelomu 16. a 17. století, to jest mezi lety 1591–1613, vytvořit ucelený pohled na proměnlivé vztahy mezi českými zeměmi doby vlády císaře Rudolfa II. a rumunským územím. Hlavním úkolem bylo postihnout vývoj vzájemných vztahů politických, ekonomických i kulturních, vytváření příbuzenských vazeb mezi Habsburky a panovníky výše zmíněných zemí. I relativně krátké období pouhých dvaadvaceti let bylo plné událostí.

Prostor rumunských zemí byl ve sledovaném období velmi rozrůzněný, rozdělený kulturně mezi sféru východní řecko-slovanskou a západní římsko-německou, a obývaný několika etnickými skupinami. Sedmihradsko se orientovalo více západně, Valašsko a Moldavsko vykazovaly více shodných znaků se zeměmi jihovýchodní Evropy. Území také obývalo vícero etnických skupin, mezi nimiž pravidelně propukaly vzájemné animozity a leckdy též otevřené spory. Rumunské území staršího období, s výjimkou Sedmihradska, vykazuje obdobné znaky jako české prostředí raného středověku, zejména co se týká celkové politické stability, nebo neefektivního nástupnického systému, jenž ve výsledku přinášel nejistotu a konflikty.

První klíčovou otázkou bylo, jak jednotliví panovníci postupovali při zajištění vlastního setrvání na trůnu. V uvedeném období ani jedna ze sledovaných zemí nebyla schopna fungovat nezávisle, bez ochránce. Zatímco v nejstarších časech se Valašsko a Moldavsko nacházely pod nadvládou Polského a Uherského království, v raném novověku všechny tyto země ovlivňovala Osmanská říše. Uhry ztratily svůj přímý vliv na Sedmihradsko a Valašsko, nicméně Polsko-litevské království se pokoušelo s Osmany soupeřit ohledně protektorství nad Moldavskem. Rumunští panovníci se tedy stávají vazaly jedné z uvedených říší. Osmanská říše představovala však velmi nevypočitatelného lenního pána, který jednotlivé panovníky střídal dle libovůle, při níž bral v úvahu jejich maximální servilitu a schopnost uplatit důležité osoby Vysoké Porty, aby zasáhly v jejich prospěch. Větší míru nezávislosti měli tito úřední vládcové pouze ve vnitropolitických otázkách, v zahraniční politice se museli řídit vůlí Vysoké Porty a být jí neustále k dispozici. V čase, kterým se zabývá disertační práce, se všechny sledované země tuto situaci pokusily změnit, respektive se alespoň vymanit z osmanského vlivu, a orientovat svou zahraniční politiku západním směrem.

Na předchozí téma navazuje druhá klíčová otázka, jaké vnitropolitické a zahraničněpolitické prostředky tito úřední vladaři využívali. V případě zisku vlády pod patronátem Osmanské říše

bylo třeba opatřit si podporu vlivných konstantinopolských osobností, přičemž zde velkou roli mohla hrát přímluva reprezentantů jiných mocností, takže kupříkladu nevlastní bratr vojvody Michaela, Petr Náušnička, nejprve objíždí západní panovnické dvory, a teprve s podporou francouzského krále Jindřicha III. se ubírá do Konstantinopole, aby žádal o valašský trůn. Důležitou úlohu zde také hrály peníze, ať už je kandidát měl reálně okamžitě k dispozici, nebo je do budoucna přislíbil vyplatit nad rámec běžného tributu, který měl jakožto panovník odvádět. Tento faktor se na vnitropolitické úrovni stal příčinou rychlé ztráty vlády, jelikož dosazený vojvoda mohl svůj slib plnit jenom skrze vypisování zvýšených daní ve své zemi, což pochopitelně mezi jejím obyvatelstvem vyvolávalo hnutí odporu, v jehož důsledku daný panovník obvykle o svůj trůn přišel. A stejně tak se mohl vyskytnout u sultánova dvora nový kandidát s dalšími vlivnými přáteli a velkými sliby. Michael, vojvoda valašský a Aron, vojvoda moldavský, se na své trůny dostali díky zásahu Zikmunda Báhoryho.

Dalším krokem byl pokus o vytvoření silnějšího státního celku spojením všech tří rumunských zemí – vojvoda valašský a vojvoda moldavský se stali vazaly vojvody sedmihradského, jenž se učinil hlavou celého konglomerátu, zatímco první dva uvedení od té chvíle nesli titul *palatina* čili místodržitele vojvody sedmihradského. Důvodem pro tento krok podřízení patrně bylo lepší postavení sedmihradského panovníka v očích západní Evropy, a právě západoevropským směrem se rumunské země v tuto chvíli chtěly ubírat. Zikmund Báhory, vojvoda sedmihradský, vskutku představoval důvěryhodnějšího partnera, postupně se mu podařilo uzavřít spojení s habsburskou monarchií, zlegalizovat vlastní postavení i autonomii své země, získat povýšení do stavu říšských knížat.

Dostáváme se k další řešené otázce týkající se využívání sňatkové politiky rumunskými panovníky a její úspěšnosti. V tomto ohledu dlouhodobé sňatkové vazby fungovaly mezi Valašskem a Moldavskem navzájem, takže obě zdejší panovnické rodiny byly zcela propleteny příbuzenskými vazbami, případně své vlastní dcery vdávaly za bojáry vlastní země, aby si pojistily jejich podporu. Obvyklou zahraniční sňatkovou politiku směřovaly na další země balkánského regionu. Pokud panovníci hledali nevěsty v protektorských zemích, Uhrách, Polsku či později Osmanské říši, získali dívku ze šlechtické rodiny, nikoliv z panovnického rodu, což naznačuje vztah těchto mocností k rumunským dominiím. Ve sledované době přichází razantní změna, díky které povyšuje sedmihradský rod Báhory – Štěpán Báhory díky poněkud specifické situaci získal za choť princeznu z polské panovnické rodiny, už ale nebyl příliš úspěšný při domluvení sňatků svých synovců na stejné úrovni. Větší úspěch zaznamenal

Štěpánův nejmladší synovec Zikmund Báthory, jenž se oženil s arcivévodkyní Marií Christiernou Rakouskou, sestřenicí římsko-německého císaře. Též vojvoda Michael Valašský se pokoušel pro své děti vyjednat politicky výhodný svazek, který by povznesl i jeho rodinu. Známa je vojvodova nabídka k sňatku s jeho dcerou Florikou učiněná samotnému císaři Rudolfovi II. Habsburk však tuto nevěstu nepřijal a v reakci jeho matky je patrné pohrdání valašským regionem. V tomto čase moldavský vojvoda Jeremiáš, dosazený na trůn Polsko-litevskou unií, se sňatkovou politikou orientoval opět na Polsko a provdával své dcery za tamní šlechtice.

Hrály ve všem doposud uvedeném roli české země a byli rumunští panovníci důležití i pro ně? Vzájemné kontakty se v této době zintenzivňovaly díky císařské rezidenci, jež se v tu dobu nacházela v Praze, kam proto směřovala poselstva sedmihradského a valašského panovníka. Diplomatičké styky s Moldavskem existovaly, ale byly méně intenzivní. Co se týče českých zemí, ze všech sledovaných panovníků, prizmatem studovaných pramenů v nich největší otisk zanechal Zikmund Báthory, jenž dožil s českým inkolátem coby nedědičný držitel panství Libochovice, jeho hrob se nachází ve Svatovítské katedrále. Reference o jeho pobytech v Čechách se v pramenech vyskytují i dříve, než se zde nedobrovolně usadil natrvalo. Mnohem intenzivnější styky panovaly mezi českými zeměmi a Sedmihradskem, čilé byly zejména s prostředím sedmihradských Sasů, kteří komunikovali v německém jazyce. Oblasti Valaška a Moldavska byly zase bližší a srozumitelnější pro lidi původem z Itálie. V případě poutníků ze západu, kteří obvykle mířili do Osmanské říše, jistě hrálo roli to, že valašská a moldavská země ležely stranou obvyklé frekventované cesty do Konstantinopole. Výraznějším trendem bylo také usazování lidí původem ze Sedmihradska a královských Uher na Moravě, mladíci z rumunského prostoru se vyskytují na seznamech studentů pražského vysokého učení. Důležité pojítko také představoval jezuitský řád, jeho velkým podporovatelem byl již mnohokrát zmiňovaný Zikmund Báthory, jenž pěstoval intenzivní styky s jezuiti olomouckými a pražskými.

Výzkum vnesl více světla k otázce nazírání dvou výrazných postav rumunských zemí, sedmihradského knížete Zikmunda Báthoryho a valašského vojvody Michaela. Analýza pramenů přinesla až překvapující výsledky ohledně dobové glorifikace Báthoryho, která je podstatně kontrastní vůči jeho obrazu, jenž vyvstává z mladší maďarské historiografie. V jejím pojetí se jedná o psychopata, který přivedl vlastní zemi do dlouholetého neštěstí. Báthoryho dráha je plná překvapujících kroků, v mnohém ukazujících spíše obratného diplomata, který se

pokouší manévrovat ve složité době, a kromě toho člověka oplývajícího charismatem, který si umí lidi získávat – jak ukazují případy všech jeho abdikací, pokaždé si dokázal znovu dosáhnout dostatečné podpory pro další návrat na trůn. A to i poté, co dle mínění moderních historiků již první abdikací znevážil své dosavadní úspěchy. Rovněž v čase, když již setrvalé pobýval v Českém království, se vyskytovaly snahy přimět jej k dalšímu návratu do Sedmihradska, což jeho reálná situace už neumožňovala. Celý aktivní život se též těšil pověsti hrdiny, která je výrazná v pramenech italské provenience. V době jeho spojení s habsburskou monarchií císařská propaganda šířila jeho slávu i v zemích římskoněmecké sféry vlivu, tato konjunktura trvala ale přibližně pouze čtyři roky. V italském prostředí je však patrná obliba mající mnohem hlubší kořeny, které výzkum zcela podrobně nerozkryl. Jedním z jejích základních kamenů byla dobová letáková publicistika, ve které lze považovat za nejdůležitější publikovanou komunikaci mezi osmanským sultánem, případně sultánovými podřízenými, a Zikmundem Bátorým. Zatímco tzv. Psaní sultána Amuráta po originálním vytištění v italštině skrze překlady obletělo Evropu, stranou dosavadní pozornosti stály Bátorého hrdé odpovědi plné sebe prezentace coby Kristova služebníka a rytíře, publikované pouze v italštině. Překlady do dalších jazyků se prozatím nepodařilo dohledat, takže se nedá určit, jestli mimo italské prostředí měly nějaký vliv. Oproti tomu, vojvoda Michael s vlastní západní politikou přichází poměrně pozdě a osud mu vyměřil krátkou dobu pro její realizaci, necelé tři roky. Při hlubší analýze však můžeme sledovat, že Michael přebíral vzory a cestu, kterou mu ukázal Zikmund Bátorý, ať už se to týká sebe prezentace prostřednictvím tištěného letákového zpravodajství, konstrukce vlastního propagandistického životopisu nebo konkrétních politických kroků. Ostatně po anexi Sedmihradska a Moldavska se Michael pokoušel aplikovat předchozí Bátorého politiku, to jest osobně řídit vládu ze Sedmihradska a do zbylých zemí dosadit místodržitele. Změnu představoval pouze fakt, že oněmi místodržiteli byli tentokrát přími Michaelovi příbuzní, syn a synovec, což ukazuje snahu převést vládu všech tří celků pod jeden rod. Teze o sjednocení Protorumunska poněkud pokulhává, jelikož i v podání vojvody Michaela se jednalo o konglomerát zemí, které měly fungovat bez jakékoliv centralizace, propojené pouze personální unií. A pokud by se tento stav považoval za rumunské sjednocení, je nutno tohle prvenství přiřknout právě Zikmundu Bátorému a druhé místo Bátorého ženě Marii Christierně, která též po omezenou dobu vystupovala jako panovnice všech tří rumunských zemí. Výsledkem této práce ale není jakékoliv snižování významu osoby Michaela Valašského. Nepochybně se jednalo o schopného člověka, který se z obchodníka s nejasným původem vypracoval do pozice panovníka nestabilní země a nadaného vojevůdce, jenž v celé

své kariéře prohrál pouze jedinou bitvu. Jeho dvouměsíční pražský pobyt též ukazuje charismatického člověka, který si rovněž dokázal získávat přátele a jemuž prokazoval čest i císař Rudolf II. Dochovaná korespondence naznačuje přátelské vztahy mezi vojvodou a arcivévodou Maxmiliánem. Nebýt tedy zásadního nepřátelství s císařským generálem Jiřím Bastou, jenž nařídil jeho popravu, měl vojvoda Michael potenciál sehrát na poli evropské politiky ještě zásadnější roli, než mu osud dopřál.

Existuje názor, že Osmanskou říši, oslabenou v době dlouhé turecké války, vlastně zachránilo před totální porážkou v Evropě povstání Štěpána Bočkaje, které na sebe soustředilo hlavní habsburské síly. Více se pravdě blíží fakt, že v tomto měla svůj podíl i předchozí činnost Zikmunda Báthoryho. Bitvu u Mezőkeresztese sice vyhrála Osmanská říše, jednalo se však o Pyrrhovo vítězství, jelikož vítězná mocnost byla vskutku celkově velmi oslabená, což zapříčiňovaly i separatistické tendence jiných osmanských provincií, např. Persie. Intenzita bojů dlouhé turecké války tedy po bitvě u Mezőkeresztese ochabovala, nicméně právě v tu chvíli, kdy může habsburská monarchie konsolidovat síly a pokračovat v útocích na Osmany, přichází abdikace Zikmunda Báthoryho. Pozornost i vojenské síly císařského dvora nadlouho zaměstnaly snahy ovládnout Sedmíhradsko, opuštěné panovníkem, a poslední ranou bylo právě Bočkajovo povstání.

Nové badatelské obzory otevřel výzkum letákové publicistiky, který naznačil jasnou linii německojazyčné produkce, silně ovlivněné císařskou propagandou, a produkcí italskou, která z dosavadního srovnání vychází jako nezávislejší zdroj informací. Naneštěstí se nepodařilo zkompletovat veškerou německou produkci, aby v tomto směru mohly být formulovány zevrubnější závěry.

Pro navazující bádání zůstává výzvou letáková publicistika, jejíž potenciál slibuje zajímavé poznatky.

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny nevydané

Arhiva Națională de Filme – Cinemateca Română

AMC (Arhiva Ministerului Culturii), Dosar 17088/1969: „Relații externe CNC. Dispoziția. Informare. Franța”.

Archiv Masarykovy univerzity v Brně

Macůrek Josef

Archiv Pražského hradu

Česká dvorská komora

Biblioteca Casanatense, Řím

Giorgio BASTA, Giornale delle cose seguite in Ungheria L'anno 1597, 1597–1600. [Deník o událostech v Uhrách roku 1597; rukopis.] Manoscritti, sign. Ms.712 – unità codicologica 6.

Národní archiv, I. oddělení

Stará manipulace

Niedersächsisches Landesarchiv

Abteilung Wolfenbüttel, sign. NLA WO 1 Alt 23 Nr. 46.

Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť

Österreichisches Staatsarchiv, Vídeň

Finanz- und Hofkammerarchiv

Haus-, Hof- und Staatsarchiv

Adelsarchiv

Státní oblastní archiv v Třeboni

Historica Třeboň

Státní okresní archiv Litoměřice

AM Litoměřice

Bibliografie letákové publicistiky

Anglické tisky

1593

A1 *A true discourse wherin is set downe the wonderfull mercy of God, shewed towards the Christians, on the two and twenty of June 1593 against the Turke, before Syssek in Croatia,* London, [John Windet] for John Wolfe, 1593. [Pravdivá řeč, v níž je popsáno podivuhodné Boží milosrdenství, které Bůh prokázal křesťanům dvaadvacátého června 1593 proti Turkům před Sisakem v Chorvatsku.]

Bodleian Library, Oxford, sign. Tanner 824 (1).

1595

A2 *A great and glorious victorie obtained by the Emperour Rodolph the second against the Turke, and the great Cam of Tartarie this sommer last past 1595*, London, [Eliot's Court Press] for William Holme, 1595. [Velké a slavné vítězství, kterého dosáhl císař Rudolf II. proti Turkům a velkému tatarskému chánu toto léto roku 1595.]
British Library, Londýn, sign. C.194.a.208.

A3 *Newes from Rome, Venice, and Vienna, touching the present proceedinges of the Turkes against the Christians in Austria, Hungarie, and Helvetia, otherwise called Sevenbergh. Also the true copie of a lamentable petition exhibited in the names of the afflicted Christians in those parts, to the Christian kingdomes in the west*, London, John Danter for Thomas Gosson, 1595. [Zprávy z Říma, Benátek a Vídně o současném postupu Turků proti křesťanům v Rakousku, Uhrách a Helvétii, jinak nazývané Sedmihradsko. Také pravý opis žalostné petice, která byla jménem postižených křesťanů v těchto částech vystavena křesťanským královstvím na západě.]
York Minster, York, sign. XVI.C.35.

A4 *The estate of Christians, living under the subjection of the Turke. And also the warres betweene the Christians and the Turke, beginning 1592. and continuing till the end of 1593*, London, [Thomas Scarlet] for John Wolfe, 1595. [Majetek křesťanů žijících v područí Turků. A také války mezi křesťany a Turky, které začaly v roce 1592 a trvaly až do konce roku 1593.]
Bodleian Library, Oxford, sign. 4° S 4(1) Art.BS.

A5 *True and most certaine newes*, London, [Peter Short] for William Leake, 1595. [Pravdivé a zcela jisté zprávy.]
Bodleian Library, Oxford, sign. Vet. A1 e.56 (1).

1601

A6 *A True relation of taking of Alba-Regalis in the German tongue, called Sfullweissenburgh [sic], the chiefe cittie in Nether-Hungarie, which was taken by the Christian armie, the twentieth [sic] of September last past, 1601 / truely traslated [sic] out of the German tongue*, London, Ralph Blower for Cuthbert Burby, 1601. [Pravdivá zpráva o dobytí Alba-Regalis v německém jazyce, zvaného Sfullweissenburgh [sic], hlavního města v Dolních Uhrách, které bylo dobyto křesťanskou armádou dvacátého září minulého roku 1601 / pravdivě přeloženo [sic] z německého jazyka.]
Bodleian Library, Oxford, sign. Vet. A2 f.299

1605

A7 *A declaration of the lordes and states of the realme of Hungarie contayning the reasons which mooued them in forcible manner to oppose themselues against the violence and oppression vsed and practised vpon the inhabitants of the foresaid countrey by the emperours subiects. Translated out of French*, London, Arnold Hatfield for John Hodgets, 1605. [Prohlášení pánů a stavů uherského království obsahující důvody, které je vedly k tomu, aby se násilně postavili proti násilí a útlaku, které císařští poddaní páchají na obyvatelích výše uvedené země. Přeloženo z francouzštiny.]
Bodleian Library, Oxford, sign. 4° E 3(1) Art.BS.

1607

A8 *Articles of the peace agreed vpon, between the Archduke Mathias, on the Emperours part, and the deputies of the Lord Botzkay, and of other Lords of Hungarie on the other partie. In like manner, the articles, and conditions of truce, set downe betweene the Emperour and the great Turke, for 15. yeares. All beeing faithfully translated out of high Dutch into French, and out of the same into English,* London, [Eliot's Court Press] for Nathaniel Butter, 1607. Bodleian Library, Oxford, sign. Tanner 266 (12).

České tisky

1592

Č1 *Prawdiwé Nowiny z Charvát: Kterak geden Turecký Basse gménem Hassa[n] w weliké sýle několik Set Konij, k Klássteru a Pewnosti Zisek p[ři]táhl, chtě ho dobyti: gehož předsewzeti (buď Bohu chwála) zle se swedlo: ne[b] skrze Ctihodného Pana Mikulásse Moskocia, Opata a Zprávcy přednijho téhož Klásstera, do pěti Set Mužů s Koňmi rozstřjleno, a přes zdi do powětrj posláno. Měsýce Czerwence. Létha tohoto 1592. Wytisštěno w Starém Městě Pražském: v Jana Ssumana, 1592. (Knihopis 6428)
Národní knihovna České republiky, Praha, sign. 65 E 2025*

1593

Č2 *O Filekowu: Wypsánij prawdiwé | kterak opět Bůh wssemohúcý slawného Wjítězstwij Křestianům w Hornijch Vhřijch | nad Nepřijtelem Turkem | propůgčiti ráčil: Tak že gsau Město Filekow s znamenitau Pewnostj geho | k tomu y giné Zámky a Twrze Turkům odňali | a nemalo Turkůw pobiwsse | několik Tisýc Křestianůw wyswobodili | Létha tohoto | etc. XCIII°, od Ssestnáctého dne Měsýce Listopádu až do Auterka den pamatný S° Ondřege Aposstola. Praha : Jan Schumann, [1593?]. (Knihopis 2467)
Knihovna Národního muzea, Praha, sign. 30 C 20 přív.*

Č3 *Potěssytedlná Nowina / kterak Pán Bůh wssemohaucý / opět milostiwau pomoc swau Lidu Křestianskému w malém a skrowném Počtu / proti tomu Krwe Křestianské žijžniwému Nepřjtelu Turku vkázati a sstiasné wjítězstwij dáti ráčil / w Bělehradu Létha tohoto M.D.XCIII. Pátého dne Měsýce Listopádu ginák ten Pátek po Wssech Swatých. [Praha]: Jan Schumann, [1593?]. (Knihopis 6311)
Knihovna Národního muzea, Praha, sign. 30 C 20 přív.*

Č4 *Pravdivé noviny o hrozném a přeukrutném tyranství tureckém, kteréž ten ouhlavní nepřítel v zemi perské v městě Morabel řečeném provedl a kterak v něm přes dwadceť tisíc lidu žalostivě pomordoval a nenáležitě s mužským a ženským pohlavím, dítkami a nemluvnátky, zacházel, Staré Město pražské: J. Šuman, 1593. (Knihopis 6460)
Knihovna Národního muzea, Praha, sign. 30 C 20 přív.*

1594

Č5 *Leženij Cýsaře Tureckého. Spráwa gistá / yakým spůsobem aukladně Cýsař Turecký w Poli s Lidem swým wálečným proti Křestianům se klade: y yaké chytrosti w tom vžijwá / že křestiany častokráte k weliké sskodě a záhubě přiwodij. Nynij wnowě pro budaucý weystrahu wytisštěno. Praha: Burián Valda, [1594?]. (Knihopis 4845)
Národní knihovna České republiky, Praha, sign. 65 E 2125*

Č6 *Nowé Předpowěděnij O Milostné Hwzdě [!] | kteráž w Hořegssých Vhřijch Měsýce Srpna spatřowána byla. Item o gednom Dětiátku | kteréž Wizyr Synam Basse | w Bělehradské Paussti Měsýce Ržijgna spatřil | a welice se diwije kdeby se tu wzalo / vpřijmo k němu gel | a*

aby odstaupilo žádal: ale ono proti němu Meč dobywssy | na němž gméno GEžijss napsáno bylo | na XII. loktů od Země se wyzdwijhlo / a Tureckemu Wogsku potřikráte pohrozylo. Též o Třech Křijžijch a Třech Sluncých | gessto se Měsýce Listopádu | pomínulého | ec. 93. Létha w Zemi Vherské spatřili | a co z toho nadijle následowalo. Praha: Daniel Sedlčanský nejstarší, 1594. (Knihopis 14477)

Knihovna Národního muzea, Praha, sign. 28 E 18

Č7 Nowiny / a Gisté wypsánij / o Vdatné a zmužilé Bitwě Křestianské / kterauž gsau Létha tohoto M.D.XCIII°. Třetijho dne Měsýce Máge / totiž / w Auterý den Pamatný Nalezénij S° Křijže / w Hornijch Vhřijch / v Hatwanu s Turky / swedli / a tu s Pomocy Božj nemalo gich pobili / a Pole obdrželi. Praha: Jan Schumann, [1594]. (Knihopis 6476)

Národní knihovna, Lobkowiczská knihovna, Praha, sign. 14.715 = 65 E 2032

Č8 Od Wostřehomu Nowiny a gistá Spráwa z Křestianského Leženij / odeslaná Osmnáctého dne Měsýce Máge / totiž / w Středu před Božijm wstaupenijm / Létha tohoto M.D.XCIII. Jaké sstětij Pán Bůh nassým vkázati ráčil: a co tu w Wostřehoma giž spůsobeno gest. Praha: Burián Valda, [1594]. (Knihopis 6474)

Národní knihovna, Lobkowiczská knihovna, Praha, sign. 65 E 2022

Č9 Prawdiwé a gisté wypsánij Walečného běhu / co se pomínule w Hořegssijch Vhřijch zběhlo, s položenijm a Wymalowánijm Země neb Kraginy té / kdež se ta mijsta zřetedlně vkazugij, kteráž s pomocý Božij / od Geho milosti Cýsařské Křestianského Lidu Wálečného w nowě wzata a dobyta gsau: Se dvěma Kontrffekty Pewnosti Filekowa. Z čehož bud' Pánu Bohu Čžest a chwála wzdáwána na wěky wěkůw. Cum Gratia & Privilegio Caesareo. Praha: Mikuláš Pštros, 1594. (Knihopis 6801)

Knihovna Národního muzea, Praha, sign. 30 C 20 přív.

Č10 [Chybí titul] Z strany novin, kteréž mezi jinými zde máme, jsou tyto: že sedmihradští, moldavští a valašští se k naší straně oddali a upřímně se zjevili, též i meče zjevně v ruce vzali a proti Turku se pozdvihli, Staré Město pražské: M. Pštros, 1594 (?)

1595

Č11 Krátká spráwa, co se s knížetem Zigmundem Bathory w sedmihradské zemi zběhlo, 1595. (Knihopis 7403)

Knihovna Národního muzea, Praha, sign. 32 D 20 přív. 29.

Č12 Noviny dvoje... w Nydrlantu... z země Uherské, 1595. (Knihopis 6418)

Knihovna Národního muzea, Praha, sign. 32 D 20 přív. 12.

Č13 Noviny jisté a pravdivé... jak se Turci od dobývání Bukarestu odehnati... dali, 1595. (Knihopis 6416)

Knihovna Národního muzea, Praha, sign. 32 D 20 přív. 15.

Č14 Noviny jisté z země sedmihradské, 1595. (Knihopis 6451)

Knihovna Národního muzea, Praha, sign. 32 D 20 přív. 26.

Č15 Nowiny z Charwát / z Bielehradu a Rábu / z Wijdně / z Kossyc a z Grácu / ec. O Porážce Turkuow a Tataruow / a kterak Křestiané Laupež gim zase odniali / Lid zagatý wyswobodili / yakých kořistij při tom dostali: Y o giných rozličných wěcech / od Dwadcatého Sstětého

Měsýce Máge / až do Ssestnáctého Dne Měsýce Czerwna / Léta tohoto M.D.XCV°. Praha: Oldřich Valda, [1595?]. (Knihopis 6429)
Národní knihovna, Lobkowiczská knihovna, Praha, sign. 65 E 2029

Č16 *Noviny pravdivé z Zyseku*, 1595. (Knihopis 6481)
Knihovna Národního muzea, Praha, sign. 32 D 20 přív. 22.

Č17 *Noviny z Krakova a Tokaje*, 1595. (Knihopis 6433)
Knihovna Národního muzea, Praha, sign. 32 D 20 přív. 21.

Č18 *Noviny z Sedmihradského Bělehradu. Jisté partikulární vypsání, jaké jsou Aron, vejda muldavský, a Michal, vejda valašský, s lidem svým válečným a kozáky vítězství nad Tatary a Turky dosáhli, když jich do dvanácte tisíc pobili a na šestmécitma mil s oné strany Dunaje zemi Tureckou podmanili, a jaké kořisti i pas Turkům až k Řeckému Bělehradu odňali*, Staré Město pražské: O. Valda, 1595. (Knihopis 6414)
O dobytí dvou pevností, Plindenburg... a Petrynu, 1595. (Knihopis 2046)
Knihovna Národního muzea, Praha, 32 D 20 přív. 30.

Č19 *O dobytí Města Jeny v Země Sedmihradské. A o ginych pětij Městečkách a Kasstelijch / jako Tsesneku / Kasstelu Swatého Mikulásse / Serwessu / Begeču a Erdeku w Vhřjch hořegssých Měsýce pomínulého Ržijgna / Létha tohoto XCV° [= 1595] dobytých: Též o sstiasném Wjtězstwju a zahnání Wogska Synan Bassete od Lidu Sedmihradského z Leženi gijch: kdežto y geden Klásster spolu dobyli. S powolenijm Gehomilosti Oswijceného Knijžete a Pána / Pana Zbynka / [II. Berky z Dubé] etc. Arcybiskupa Pražského...*, Praha: Jan Schumann mladší, [1595?]. (Knihopis 2040)
Národní knihovna České republiky, Praha, sign. 65 E 1904.

Č20 *O dobytí města Lippy: A o šťastném vítězství nad vojskem tureckým, s kterýmžto Sinan baše do země muldavské, baše pak bosenský do země štyrské, léta tohoto... vtrhnouti chtěli. Též co ještě z partykuláře od Ostřehoma se nachází. A o kořisti, které naši při štráfích dostali.*, Staré Město pražské: J. Šuman, 1595.
Knihovna Národního muzea, sign. 30 C 24

Č21 *O dobytí Ostřehoma*, 1595. (Knihopis 2042)
Knihovna Národního muzea, Praha, sign. 32 D 20 přív. 16.

Č22 *O dobytí Ostřehomu čtrnáctého dne měsíce září*, Staré Město pražské: J. Šuman, 1595. (Knihopis 2043)
Knihovna Národního muzea, Praha, sign. 30 C 28

Č23 *O dobytí pevnosti Fagyatu*, 1595. (Knihopis 2044)
Knihovna Národního muzea, Praha, sign. 32 D 20 přív. 13.

Č24 *O porážce Tatarů a Turků. Noviny, kterak vojvody sedmihradského, valašský a muldavský lid válečný, též Rácové, nad Tatary a Turky vítězství obdrželi. Které pevnosti Turku odňali i jakých kořistí dostali*, Staré Město pražské: D. Sedlčanský, 1595. (Knihopis 6443)
Vlastivědné muzeum a galerie Česká Lípa, fond Bohumil Malotín, sign. ST-770

Č25 *Psanj / aneb: Weypis Listu / Sultána Amuráta Othomana / nyněgssýho Cýsaře Tureckého / který g[es]t psal swau vlastnij rukau / k Zygmundowi Bátorowi Weywadowi a Knijžeti Sedmihradskému Léta tohoto M.D.XCV°. W kterémžto dotčený Cýsař Turecký diwné podáníj o pokog činij / s slibowánijm a zakazowánijm mnohých wěcý / y s pohružkami Knijžeti Sedmihradskému. A gest neyprwé z Wlašského yazyku do Latinského přeloženo / potom w Českau řeč vlastně vwedeno / a s dowolenijm Wrchnosti wúbec wytisstěno. Praha: Burián Valda, 1595.*

Klášter premonstrátů, Teplá, sign. č I d1 250 přív. k. (Knihopis 5971)

Č26 *Soli Deo Gloria. O dobytí města Babuče, 1595. (Knihopis 2038)*
Knihovna Národního muzea, Praha, sign. 32 D 20 přív. 28.

Č27 *Soli Deo Gloria. Partykulář o šťastném dobytí Tergevistu, 1595. (Knihopis 6871)*
Knihovna Národního muzea, Praha, sign. 32 D 20 přív.

1596

Č28 *Erla W kterém místě / w gakém spůsobu / w gaké Sýle Turecké / kdy / proč / kterak a od koho Sultánowi Mehmetowi toho gména třetimu Tureckému Cýsařj Léta tohoto 96. obležena a wzdana byla. S powolenijm Geho milosti Wysoce Dustogného a Oswjčeného Knížete Pana Pana Zbynka etc. Arcybiskupa Pražského. Praha: Anna Schumannová, 1596. (Knihopis 2375)*
Knihovna Národního muzea, Praha, sign. 32 D 20 přív. 9

Č29 *Noviny léta t. 1596 z Prešpurku, z Vídně a z Charvatské země, 1596. (Knihopis 6447)*
Knihovna Národního muzea, sign. 32 D 20 přív. 18

Č30 *O dobytí třích pevností v Hořejších Uhřích, 1596. (Knihopis 2047)*
Knihovna Národního muzea, Praha, sign. 30 C 17

Č31 *O šťastném vítězství a rozehnutí... Tatarů a Turků při městě Lyppě, 1596. (Knihopis 6582)*
Knihovna Národního muzea, sign. 32 D 20 přív.

Č32 *O wzeti Města Wacye: A o hlawnjm Ssturmu k Temesswáru včiněným: mezy kterymžto nemalo Tatarůw a Turkůw z Leženj Sedmihradského rozehnáno a poraženo bylo: Též co se tu tehdáž mezy Křestiany a Turky pořádně zběhlo. Jtem. Gak Křestiané v Erly a v Města Wacyen nemalau Kořist Turkům odňali. A Soldáti Turečtj w Adryanopoli mnoho domu wypálili. S powolenijm Geho milosti Oswjčeného Knížete Pána / Pána Zbynka [II. Berky z Dubé] / etc. Arcybiskupa Pražského. Praha: Anna Schumannová, [1596]. (Knihopis 16900)*
Národní knihovna. Lobkowitzká knihovna, Praha, sign. 65 E 1899

1597

Č33 *O dobytí pevnosti turecké Slatiny a jiné jménem Veroniky obležené, item o vytažení krále perského do pole a Tatařích, kterak on, král perský se proti Turku pozdvihl, jim dvě hlavní města odňal. Tak pak, když jsou v velikém počtu na záhubu království uherského k Muldavě přitáhli, z jakých příčin dáleji do téhož království vtrhnouti nemohli. S dostatečnou správou, co jest se dnův předešlých jak v Konstantinopoli, tak i v Uhřích pořádně zběhlo, Staré Město pražské: A. Šumanová, 1597. (Knihopis 2045)*

Č34 *Prawdiwá | Gistá a gruntownij Relacy. Yakým Rytjřským prostředkem a ponuknutijm Vrozené[h]° Pána | Pana Jana z Pernssteyna | na Towačowě a Lithomyssli | ec. Hraničná Pewnost Dotis dwadcatého třetijho dne měsýce Máge | Léta tohoto M.D.XCVII. nenadále wzata | a Geho milosti Cýsařské zas w moc wvedená gest. Sepsaná od gednoho kterýž wždycky spolu přijtomen byl.* Praha: Oldřich Valda, [1597] (Knihopis 4807)
Národní knihovna České republiky, Praha, sign. 54 D 203 přív. 14

1598

Č35 *Dokonalá Spráwa a vlastnij Partykulář | yakým způsobem Vrozený Pán | Pan Adolff z Sswarcenburgku | ec. s malým počtem Lidu wálečného do dolegssých Vher se wyprawil | Město a Pewnost Ráb | 29. dne Měsýce Března | ginák w Neděli Prowodnij | Léta tohoto | ec. 98. [= 1598] Nepřijtely wsseho Křestianstwa Turku odňal | a zase w moc Geho mil: Cýs: wwedl. Wsseckno pořádněgi a zauplněgi | yak se co od počátku až do konce dalo | s pilností sepsáno.* Praha: Burián Valda, [1598]. (Knihopis 17355)
Národní knihovna, Lobkowiczská knihovna, Praha, sign. 65 E 2074.

Č36 *Noviny z Fillekova..., 1598.* (Knihopis 6422)

Knihovna Národního muzea, sign. 32 D 20 přív.

Č37 *O vítězném Rábu dobytí, 1598.* (Knihopis 2049)

Knihovna Národního muzea, sign. 32 D 20 přív.

Č38 *Prawdiwý Partykulář O Sstiašném Wjtězstwij / a žádostiwém dobytij mocné a dobře opatřeně pewnosti Města Rábu: kterýž Turcy lstiwě pod moc swau wwedssi za půl čtwrta Léta drželi / a nynij gi zase obwzlasstnijm řijzenijm Božským / ku potěssenj wssech wěrných křestianůw / s welikým swým zlým stratili. Spolu s ginými Nowinami z Presspurku / Ostřehoma / a Konstantynopole.* Praha: Burián Valda : Jiří Jakubův Dačický, 1598. (Knihopis 6872)

Národní knihovna, Praha, sign. 54 G 3041.

1599

Č39 *Noviny od druhého až do 14. máje l. t. 1599, co jest se v Horních i Dolejších Uhřích... zběhlo, 1599.* (Knihopis 8853)

Knihovna Národního muzea, Praha, sign. 32 D 20 přív. 33.

Č40 *Noviny z Uher a Sedmihradské země, kterak jsou křesťané u Setšínu Tatarý... porazili, 1599.* (Knihopis 6469)

Knihovna Národního muzea, Praha, sign. 32 D 20 přív. 34.

Č41 *O ukrutném tyranství a zahynutí begga tureckého z Barče, 1599.* (Knihopis 16.352)

Knihovna Národního muzea, Praha, sign. 32 D 20 přív. 31.

1601

Č42 *Nowiny prawdiwé Kterak Paradyzer neywyžssý na Kanýži kterýž tauž Pewnost Kanýž Turkům w obleženj odewzdał / sám Pátý w Městě Wjdní vtracen a konecswůg wzał. Dwadcaté[h]° Dne Měsýce Ržijgna, Léta tohoto Ssestnáctistého prwnijho. Též nadijle o Bitwě nassých s Turky a poraženij gich v Bělehradu / y o Kanýži / z Wjdně do Prahy přinessené.* Praha: Oldřich Valda, 1601. (Knihopis 6440)

Národní knihovna. Lobkowiczská knihovna, Praha, sign. 65 E 2023

Č43 *O bitvě Zikmunda Batoryho s Michalem vejdou valašským*, 1601. (Knihopis 1153)
Knihovna Národního muzea, Praha, sign. 32 D 20 přív. 10
Edice: Jaroslav Kolár, *Dvě české noviny o tureckých válkách z přelomu 16. a 17. století*.
Časopis Matice moravské, 73, 1954, s. 308–314.

1603

Č44 *Nowiny gisté a prawdiwé z Vher / kteréž nynj od 20. též 22. a 24. Měsýce Augusti. To gest den S° Bartholoměge Aposstola Páně / při Kerementu a ginde w Leženj Křestianském se zběhli. Léta M.DC.III. Cum Consensu & Priuilegio S.C.M.*, Praha: Jiří Černý z Černého Mostu, 1603. (Knihopis 6471)

Národní knihovna, Lobkowiczská knihovna, Praha, sign. 65 E 2027

Č45 *O bitvě a šťastném vítězství Radula, vejdy Valašského, nad zpronevěřilým J. M. C. Cákelá Mojžíšem, Turky, Tatary a některými též zpronevěřilými J. M. Sedmihradskými a kozáky*, b. m. 1603. (Knihopis 1154)

Knihovna Národního muzea, sign. 30 C 22

Č46 *O Ssermycli a Potýkánj Turkůw s Lidem nassym Křestianským na Ostrowě Adonským / Cztyry mile pod Budjnem, v prostřed Dunage ležjcým / kterak tu s pomocy Pána Boha wsemohúcyho, netoliko nad tymiž Turky wjítězstwij obdržáno, ale ynemalý(!) počet gich zbito a w Dunagi stopeno; S pořádným toho wsseho / co se tu tak wjcegi, téhož dne, totiž w Pondělj, Den S° Michala Archangela [= 29. září] Léta tohoto 1603. zběhlo a dalo / poznamenánjm. S powolenijm Wrchnosti. Wytisstěno w Starém Městě Pražském w Jmpressý Ssumanské*. Praha: Jan Schumann – tiskárna, 1603. (Knihopis 15910)

Knihovna Národního muzea, Praha, sign. 30 C 23.

Francouzské tisky

Překlad Alena Julie Borlová.

1593

F1 *Advis d'une victoire obtenue par l'armée impériale contre celle du grand Turc*, Lyon: Jean Pillehotte, 1593. [Zpráva o vítězství císařské armády nad armádou velkého Turka obsahující cestu a porážku turecké armády.]

Paříž, Bibliothèque nationale de France, sign. MP 2833.

F2 *Discours au vray de la memorable deffaicte de l'armée Turquesque devant la ville de Rischet*, Lyon: Jean Pillehotte, 1593. [Pravdivé pojednání o památné porážce turecké armády u města Rischet.]

Bibliothèque municipale, Lyon, sign. Rés. 315876.

F3 *La defaite des Turcs en Allemagne devant la ville de Sissik*, Paris, chez Raulin Thierry et Robert Nivelles, 1593. [Porážka Turků v Německu před městem Sisik.]

Lyon, Bibliothèque municipale, sign. Résac. J 23347.

1595

F4 *Advis de la seconde victoire obtenue par le prince de Transsylvanie contre Synam Bassa*, [S.l.]: [1595] [Zpráva o druhém vítězství knížete sedmihradského proti pašovi Synamovi, plukovníkovi turecké armády ve Valašsku, 18. října 1595.]

Bibliothèque municipale, Lyon, sign. Rés 316069

F5 *Discours de ce qui c'est passe en Transilvanie...*, Paris, chez Guillaume Le Noir, 1595.

[Promluva o tom, co se stalo v Sedmíhradsku...]

Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, sign. App H 2574.

F6 *Discours de ce qui s'est passé en Transylvanie*, Lyon, Thibaud Ancelin, 1595. [Promluva o tom, co se stalo v Sedmíhradsku...]

Lyon, Bibliothèque municipale, sign. Rés. 316068.

F7 *Heureuse et nouvelle victoire obtenue par l'armée chrestienne au pays de Hongrie, Poitiers*, Aimé Ménier, 1595.

Budapešť, Országos Széchényi Könyvtár, sign. App H 577.

F8 *Nouvelles d'une victoire obtenue par l'armée chrestienne au pays de Hongrie le premier jour d'aoust, sur l'armee turquesque*, Paris, s.n., 1595. [Zprávy o vítězství křesťanské armády nad armádou tureckou v uherské zemi 1. srpna.]

Lyon, Bibliothèque municipale, sign. Résac. J 23923

F9 *Relation veritable du succes de la guerre de sa majesté imperiale au royaume d'Honguerie apres le trespas de Charles de Mansfelt*, Bruxelles, Rutger Velpius, 1595.

Budapešť, Országos Széchényi Könyvtár, sign. App H 1914.

1596

F10 *Copie de diverses lettres envoyees de Prague des seigneurs de renom de 14, 21 et de 28. 05. 96. Par lesquelles sont declairees les victoires contre les Turcs et Tartares*, Bruxelles, Rutger Velpius, 1596. [Kopie různých dopisů poslaných pány s dobrou pověstí z Prahy 14., 21. a 28. května 96.]

Cambridge, United StatesHoughton Library, Harvard University, sign. Ott 326.5*

F11 *Discours du siege et prise de Hatvan et Sangiacato villes tres-fortes du royaume des Hongries*, Paris, s.n., 1596.

Paříž, Bibliothèque nationale de France, sign. J 11937 (14)

1598

F12 *Advis tres certain de ce qui s'est passé entre l'armee chrestienne et celle des Turcs*, Lyon, Guichard Julliéron et Thibaud Ancelin, 1597 (=1598).

Lyon, Bibliothèque municipale, sign. Rés. 315880

F13 *L'admirable et heureuse prinse de la ville de Bude en Hongrie*, Lyon, Thibaud Ancelin et Guichard Julliéron, 1598. [Obdivuhodné a šťastné dobytí města Budy v Uhrách od Turků císařskou armádou.]

Lyon, Bibliothèque municipale, sign. Rés. 315882

1600

F14 *Nouvelles du duche de Transilvanie reduit en l'obeissance de sa majesté imperiale*, Lyon, Jean Billoud, 1600. [Zprávy z vévodství Sedmíhradsko přinuceného k poslušnosti Jeho Císařskou Milostí 24. listopadu 1599.]

Bibliothèque municipale, Lyon, sign. Rés. 315883

1601

F15 *Deffaite d'une armee de quarante mille hommes, sur les Turcs par les forces de l'Empereur, le 3 d'aoust 1601*, [Lyon] A Lyon, par Fleury Durand, 1601. [Porážka turecké armády čtyřiceti tisíc mužů císařskými silami 3. srpna 1601.]

F16 *Discours de la mort de Michel Vaynode de Valagnie, après la victoire obtenue par luy et Georges Baste, contre Sigismond Battori. Traduit de l'italien*, Paris, impr. de Denis Duval, 1601. [Promluva o smrti Michaela, vojvody valašského, po vítězství, kterého dosáhl spolu s Jířím Basty nad Zikmundem Báthorym.]

Bibliothèque nationale de France, Paříž, sign. J-23401

Italské tisky

Překlady tisků Marie Kronbergerová (MK) a Zuzana Krinková (ZK).

1593

I1 *Aviso d'una rotta data dalle genti di sua maestà cesarea al Bassa della Bosna*, Roma, appresso Luigi Zanetti, 1593. [Zpráva o porážce, kterou uštědřili lidé jeho císařské Výsosti pašovi z Bosny.]

Biblioteca Angelica, Řím, sign. F.ANT TT.1 40/3.

I2 *Aviso novamente venuto dalla corte di Viena*, Pesaro, per Girolamo Concordia, 1593. [Zpráva nová, došla z vídeňského dvora.]

Biblioteca universitaria Alessandrina, Řím, sign. XIV b.32 13.

I3 *Aviso venuto da Gratz di Stiria della rotta, c'hanno ricevuto i Turchi il giorno di San Giovanni Battista prossimo passato, di sedici mila de suoi, con la morte del Bascià, et molti capi, et perdita grande di vittouaglia, artiglierie, armi, oro, et argenti, et altre cose molte necessarie ad uno essercito*, Roma, 1593. [Zpráva, která přišla ze Štýrského Hradce. O porážce, kterou utržili Turci dne sv. Jana Křtitele v blízké minulosti, O šestnácti tisících jejich [mužů], se smrtí paši a mnoha velitelů a velkou ztrátou proviantu, dělostřelectva, zbraní, zlata a stříbra a dalších věcí velmi užitečných pro vojsko.]

Biblioteca Angelica, Řím, sign. F.ANT TT.1 40/2.

I4 *La presa di Filek citta, et Sangiacato dell'Ongaria superiore per le genti di sua maestà cesarea. Con l'acquisto di alcuni altri luoghi*. Roma, appresso Luigi Zanetti, 1593. [Dobytí města Filek a přilehlé provincie v Horních Uhrách lidmi jeho císařské Výsosti a získání několika dalších míst.]

Biblioteca Angelica, Řím, sign. F.ANT TT.1 40/11.

I5 *Nuova vittoria che ha hauta sua maesta cesarea, contra il turco. Dove s'intende la morte di quindecim milia Turchi, con la presa di Sabuc città vicino Alba Reale, & il gran bottino fatto da christiani de boui, pecore, cavalli, cameli, & d'infiniti carri di monitione, & il guadagno di molto oro, & argento*. Raccolta per Girolamo Accolti, Roma, 1593. [Nové vítězství, kterého dosáhla Jeho císařská Výsost proti Turkovi, kde se dává na srozuměnou smrt patnácti tisíců Turků, se zabráním města Sabuc blízko Alba Reale a velká kořist uzmutá křesťany volů, ovcí, koní, velbloudů a nekonečné množství vozů munice a získání množství zlata a stříbra.]

Biblioteca Angelica, Řím, sign. F.ANT TT.1 40/4.

1594

I6 *Avisi nuovi della rotta data dal general superiore al beglierbei della Grecia, et alli bassà di Buda, et di Temesuar appresso ad Hautan, con la presa della città di Strigonia.* Verona, per Francesco Dalle Donne, [po 1594]. [Nová zpráva o porážce uštědřené vrchním generálem Bejlerbeji řeckému a dalším, veliteli z Budy a Temešváru u Hatvánu.]

Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, sign. APP H 0546

I7 *Avisi venuti da Viena dove s'intende come il Turco si è levato dall'assedio di Comar con suo gran danno,* Verona, per Francesco Dalle Donne, 1594. [Zprávy došlé z Vídně, z nichž se vyrozumí, jak se Turek stáhl z obléhání Komárna a utrpěl při tom velkou škodu.]

Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, sign. APP H 547.

I8 *Avvisi di Giaverino venuti di Ratisbona dalli 22 d'Agosto, 1594. Con narrazione del Campo Christiano e Turchesco. Et una lettera mandata da Sua Maestà Cesarea al Signor Don Giovanni de Medici, Firenze, s.n., [1594].* [Zprávy z Rábu, které došly z Řezna 22. srpna 1594. S vyprávěním o křesťanském a tureckém táboře. A dopis, který zaslala Jeho císařská Výsost panu Donu Giovannimu de Medici.]

Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, sign. APP H 1854.

I9 *Avviso della presa della città di Strigonia,* Roma, per haer. Giovanni Gigliotti, 1594.

[Zpráva o dobytí města Ostřihomi.]

Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, sign. APP H 549.

I10

La presa di Novigrado citta dell'Ongaria superiore per il serenissimo arciduca Matthias. Segvita alli 10. marzo 1594, Roma, appresso Luigi Zanetti, 1594. [Dobytí Novigradu, města Horních Uher, Nejjasnějším arcivévodou Matyášem dne 10. března 1594.]

Biblioteca Vallicelliana, Řím, sign. S.BOR Q.III 147(6)

I11 *Nouo successo delle guerre d'Ungaria con una relatione d'ogni cosa, intervenuta fra la gente della maesta dell'imperatore Rodolfo 2. & del gran Turco Con una gionta e compendio di molte vittorie havute,* Ferrara 1594. [Nový úspěch válek v Uhrách s vyličením všech věcí, které se udály mezi lidmi Jeho Výsosti císaře Rudolfa II. a Velkým Turkem, čímž se miní dobytí měst, hradů a pevností, spolu s velkými vítězstvími, kterých bylo dosaženo.]

Biblioteca comunale Ariostea, Ferrara, sign. Q 10.9.59.

I12 *Nuovi avvisi venuti di Vienna con lettere de'18 di Giugno, del Campo sotto Strigonia, & con l'assalto dato a detta citta,* Firenze, s.n., 1594. [Nové zprávy došlé z Vídně a dopisy z 18. června z bitevního pole u Ostřihomi o útoku na řečené město.]

British Library, Londýn, sign. 9314.a.11.

I13

Relatione della rotta data dal generale dell'Ungaria superiore al Beglierbei della Grecia, Roma, appresso Luigi Zanetti, 1594. [Nová zpráva o porážce uštědřené vrchním generálem bejlerbejovi řeckému.]

Biblioteca Casanatense, Řím, sign. VOL MISC.2244 18.

1595

I14 *Avvisi nuovi di Costantinopoli & di Alba Giulia per li quali s'intende la gran fame di detta città di Costantinopoli*, Roma, presso Domenico Gigliotti, 1595. [Nové zprávy z Konstantinopole ze 4. června a z Alba Julie z 12. téhož měsíce.]
Biblioteca Academiei Române, Bukurešť, sign. CR 640508.

I15 *Avisi di Alba Giulia dove s'intende le nozze del serenissimo prencipe di Transilvania*, Roma, appresso Niccolò Muzi, 1595. [Zprávy z Alba Julie ze dne 16. srpna 1595 o svatbě Nejjasnějšího knížete Transylvánie, která se konala 6. srpna.]
Biblioteca Academiei Române, Bukurešť, sign. CR 640507.

I16 *Avisi novi delle molte vittorie de' christiani, havute contra Turchi dopo la morte di Sinam Bassà*, [Ferrara], per Vittorio Baldini, [1595]. [Nové zprávy o mnoha vítězstvích křesťanů, které dosáhli proti Turkům po smrti paši Sinana.]
Biblioteca comunale Ariostea, Ferrara, sign. Q 10.9.59.

I17 *Aviso della presa di Lippa, et della battaglia seguita alli 23. d'agosto tra le genti del serenissimo prencipe di Transilvania & Sinam Bassà*, Roma, appresso Niccolò Muzi, 1595. [Zpráva o dobytí Lippy a o bitvě, která se udála dne 23. srpna mezi lidmi nejjasnějšího knížete Sedmihradská a pašou Sinanem.]
Biblioteca Vallicelliana, Řím, sign. S.BOR Q.III 147(8)

I18 *Aviso della presa di Strigonia cavato per Francesco Maria Casciano, dalle lettere che sono venute dal campo sotto Strigonia, li 2. Settembre 1595*, Milano, per Francesco Paganello, 1595. [Zpráva o dobytí Ostríhomi, kterou Francesco Maria Casciano vytáhl z dopisů, jež došly z tábora u Strigonie 2. září 1595.]
Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, sign. App. H. 569.

I19 *Aviso di Ungheria e di Transilvania de progressi di quei serenissimi*, Roma, appresso Stamperia Camerale, 1595. [Zpráva z Uher a ze Sedmihradská o pokrocích těch Nejjasnějších.]
Biblioteca universitaria Alessandrina, Řím, sign. XIV d.2 5

I20

Avvisi nuovi di Constantinopoli delli XII. di Novembre, Roma, appresso Luigi Zanetti, [Nové zprávy z Konstantinopole z 12. listopadu 1595.]
Biblioteca Academiei Române, Bukurešť, sign. CR 510503.

I21 *Avvisi nuovi di Costantinopoli & di Alba Giulia per li quali s'intende la gran fame di detta città di Costantinopoli*, Roma, presso Domenico Gigliotti, 1595. [Nové zprávy z Konstantinopole ze 4. června a z Alba Julie ze 12. téhož měsíce, v nichž se dozvíme o velkém hladu v řečeném městě Konstantinopolis.]
Biblioteca Casanatense, Řím, sign. Vol. Misc. 2244/29.

I22 *Avviso dei progressi del prencipe di Transilvania dove s'intende quello che ha fatto in Moldavia, Valacchia & Bulgaria*, Roma, appresso Luigi Zanetti, 1595. [Zpráva o pokrocích knížete Sedmihradská, o tom, co udělal v Moldavsku, Valašsku a Bulharsku.]
Biblioteca Academiei Române, Bukurešť, sign. CR 640510

I23 *Avviso della rotta data dal prencipe Carlo di Mansfelt al campo Turchesco presso a Strigonia adi 4 d'agosto*, Roma, appresso Luigi Zanetti, 1595. [Zpráva o porážce, kterou kníže Karel z Mansfeldu uštědřil tureckému táboru u Ostřihomi dne 4. srpna.]
Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, sign. App. H. 0571

I24 *Avviso della seconda vittoria del serenissimo & invittissimo prencipe di Transilvania contra Sinam Bassà in Valacchia*. A di 18 d'ottobre 1595, Roma, appresso Niccolò Muzi, 1595. [Zpráva o druhém vítězství Nejjasnějšího a nepřemožitelného knížete Sedmihradska proti pašovi Sinanovi ve Valašsku dne 18. října 1595.]
Biblioteca Vallicelliana, Řím, sign. S.BOR Q.III 147(12)

I25 *Avviso della terza vittoria del serenissimo & fortissimo prencipe di Transilvania, Valacchia & Moldavia, seguita a di 28. d'Ottobre 1595, con la presa della fortezza di Giorgiò*, Roma, appresso Nicolò Mutii, 1695 (=1595). [Zpráva o třetím vítězství Nejjasnějšího a velmi silného knížete Sedmihradska, Valašska, a Moldavska, ze dne 28. října 1595. A o dobytí pevnosti v Giorgiò dne 30. téhož měsíce.]
Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, sign. App. H. 0572.

I26 *Avviso nuovo di Transilvania: Nel quale s'intende la Rotta di venticinque mila Turchi, data dal Serenissimo & Invittissimo Prencipe di Transilvania*, Roma, appresso Niccolò Muzi, 1595. [Nová zpráva ze Sedmihradska, kde bude vyličená porážka dvaceti pěti tisíc Turků od nejjasnějšího a neporazitelného vladaře sedmihradského.]
Biblioteca Vallicelliana, Řím, sign. S.BOR Q.III 147(14).

I27 *Compendio di quanto è occorso in Ongaria quest'anno 1595. Dall'andata del campo christiano sino alla resa della Rocca di Strigonia, s.l., s.n., 1595*. [Dodatek k tomu, co se stalo v Uhrách toho roku 1595 od chvíle, kdy křesťanské vojsko vyšlo do bitevního pole, až k dobytí pevnosti v Ostřihomi.]
Archivio storico civico e Biblioteca Trivulziana, Milano, sign. Rari Triv L 20/11.

I28 *Copia delli novi avisi della rotta data dal transilvano ultimamente all'essercito turchesco, con la morte di diece mila turchi. Et la presa d'alcuni luoghi, & molti bottini fatti, & alcuni particolari, per l'anno seguente. Copiati da' veri avisi*, Ferrara, per Vittorio Baldini, 1595. [Kopie nových zpráv o porážce, kterou uštědřil Sedmihradský v poslední době tureckému vojsku a o smrti deseti tisíc Turků. A o obsazení několika míst a četné kořisti, a některé detaily týkající se následujícího roku. Okopírováno ze skutečných zpráv z roku 1595.]
Biblioteca comunale Ariostea, Ferrara, sign. Q 10.9.59.

I29 *Copia d'una lettera venuta di Costantinopoli. Dove si narrali gran prodigii, e spaventevoli segni apparsi in Costantinopoli*, Bologna, per Vittorio Benacci, 1595. [Kopie dopisu, který přišel z Konstantinopole, kde se popisují velké zázraky a děsivá znamení, jež se objevila v Konstantinopoli a v sousední obci.]
Poškozené, chybí dvě stránky.
Biblioteca universitaria Bologna, sign. XVI 7361.

I30 *La presa dell'inespugnabile fortezza di Strigonia. Con altre vittorie ottenute dal Transilvano contra Turchi. Et il preparamento de' christiani per andar sotto Buda, con la descrizione de gli italiani, che si dice sono morti, & feriti, Tradotti di lingua todesca in italiana*, Cremona, per Vittorio Benacci, 1595. [O dobytí nedobytné pevnosti Ostřihomi a o

dalších vítězství, jichž dosáhl Sedmihrad'an nad Turky. A o přípravě křesťanů na dobytí Budy a seznam Italů, kteří údajně zemřeli, nebo jsou raněni. Přeloženo z němčiny do italštiny. Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, sign. Röpl. 35.

I31

L'assedio et presa della citta di Strigonia, dove s'intende tutto quello che si è fatto nell'Ungheria inferiore dalli due di luglio fino alli due di settembre 1595, Roma, appresso Niccolò Muzi, 1595. [Obléhání a dobytí města Ostřihom. Všechno to, co se stalo v Dolních Uhrách od druhého července až do druhého září 1595.]
Biblioteca Vallicelliana, Řím, sign. S.BOR Q.III 147(7)

I32 *Le segnalate vittorie ottenute dal ser. principe di Transilvania, contra Turchi, dalli 22 Novemb. sino alli 12. Decemb 1595. Doved s'intende la liberatione dei schiavi, valachi, con li bottini fatti*, Verona, per Francesco Dalle Donne, 1595. [Zaznamenaná vítězství, která dosáhl kníže Sedmihradska proti Turkům od 22. listopadu až do 12. prosince 1595. O osvobození otroků, Valachů, dosažené kořisti a o smrti mnoha tisíc Turků.]
Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, sign. App. H. 0579.

I33 *Lettera di Mahumet III. imperator de Turchi, scritta al serenissimo Sigismondo Battori principe di Transilvania, Moldauia, Valachia, &c. Tradotta di lingua turchesca in lingua italiana*, Roma, Tipografia Gabiana, 1595. [Dopis Mehmeda III. Tureckého císaře, napsaný Nejjasnějšímu Zikmundovi Bathorymu, knížeti Transylvánie, Moldávie, Valašska atd. Přeložený z tureckého do italského jazyka.]
Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, sign. Röpl. 358.

I34

Lettera scritta dal gran Turco al Prencipe di Transilvania, Bologna, per Vittorio Benacci, 1595. [Dopis Velkého Turka knížeti sedmihradskému.]
Biblioteca Nazionale Marciana, Benátky, sign. VEA127176

I35 *Miracolose vittorie havute ultimamente dal serenissimo prencipe di Transilvania contra i turchi Cavate fedelmente da' primi originali*, Ferrara, per Vittorio Baldini, 1595. [Zázračná vítězství, jichž naposledy dosáhl Nejjasnější kníže Sedmihradska proti Turkům.]
Biblioteca comunale Ariostea, Ferrara, sign. Q 10.9.59

I36 *Nomi, et cognomi delli signori et capitani morti, & feriti ne gli assalti nella presa delle citta, forti, & fortezze di Strigonia, et li capitoli fatti coi turchi, con altre cose, & il ripartimento de gl'italiani. Con il successo delle felicissime nozze del serenissimo P. Transilvano*. Tradotti di lingua tedesca, [Ferrara], per Vittorio Baldini, [1595]. [Jména a příjmení pánů a velitelů zemřelých a raněných během útoků a při dobývání města, tvrzí a pevností v Ostřihomi a dalších střetnutích s Turky. O dalších věcech a odjezdu Italů. O šťastné svatbě Nejjasnějšího knížete Sedmihradska. Přeloženo z německého jazyka.]
Biblioteca comunale Ariostea, Ferrara, sign. Q 10.9.59

I37 *Novi avisi della gran vittoria, & acquisto fatto della città di Strigonia, con la dichiarazione del passaggio di tutti li principi, & capitani mandati dalla santità di nostro signore papa Clemente VIII in aiuto, & difesa della sacra maestà dell'imperatore peril regno d'Ongaria. Con molte altre imprese fatte dal Transilvano, et da altri principi a danni del gran turco*, Trento, per Giovanni Battista Gelmini, 1595. [Nové zprávy o velkém vítězství a dobytí

města Ostřihomi. V níž se k jeho průběhu vyjadřují všechna knížata a velitelé, které Jeho Svatost papež Kliment VIII. vyslala na pomoc a k obraně svatého majestátu císaře Uherské říše. A o mnoha dalších činech, které vykonal kníže Sedmihradský a další knížata ke škodě velkého Turka.]

Biblioteca comunale, Trento, sign. T.0.op.f.1

I38 *Relatione del consiglio tenuto dal serenissimo prencipe di Transilvania dopo l'acquisto di Gorgiò*, Roma, appresso Luigi Zanetti, 1595. [Zpráva o poradě, konané u Nejjasnějšího knížete Sedmihradska po dobytí Giurgiu.]

Biblioteca Vallicelliana, Řím, sign. S.BOR Q.III 147(16)

I39 *Relationi della guerra contra turchi. Così in Ungheria, come in altre parti. Dove s'intende i progressi fatti dal prencipe di Transilvania in Moldauia, Valachia, & Bulgaria. Con la presa di Nicopoli, & abbrigliamento di cinquecento barconi. Et altre cose d'importanza*, Roma/Ferrara, per Vittorio Baldini, 1595. [Zprávy o válce proti Turkům. Jak v Uhrách, tak jinde. Kde jsou zaznamenány pokroky, kterých dosáhl kníže Sedmihradska v Moldávii, Valašsku a Bulharsku dobytím Nikopole a zapálením pěti set bárek. A další důležité věci.]

Biblioteca comunale Ariostea, Ferrara, sign. Q 10.9.59

I40 *Risposta del serenissimo prencipe di Transilvania, &c. ad una lettera che'l Gran Turco scrisse già al detto principe*, Ferrara, per Vittorio Baldini, 1595. [Odpověď Nejjasnějšího knížete Sedmihradska na dopis Velkého Turka, který řečenému knížeti napsal.]

Biblioteca comunale Ariostea, Ferrara, sign. Q 10.9.59

I41 *Segnalata vittoria havuta novamente dal serenissimo principe di Transilvaia, con morte di settantasette mila turchi. Et altri progressi del figliuolo d Sinam Bassa, & del Bassa della Natolia, governatore già della fortezza di Strgonia. Tradotta fedelmente*, Ferrara, per Vittorio Baldini, 1595. [Významné vítězství, jehož nově dosáhl nejjasnější kníže Sedmihradský, o smrti sedmdesáti tisíc Turků a dalších postupech syna paši Sinama a paši Natolie, vládci pevnosti v Ostřihomi. Věrně přeloženo.]

Biblioteca comunale Ariostea, Ferrara, sign. Q 10.9.59

I42 *Sigismondo Battori per la Iddio gratia Prencipe di Transilvania a Voi Sultan Mahumeth*, Sine loco: sine typographo, 1595. [Zikmund Bathory, (z milosti Boží) kníže Sedmihradska atd. Vám, sultáne Mehmede, posílá přání hodně zdraví.]

Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, sign. App. H. 2573

I43 *Successi felicissimi del prencipe di Transilvania. Per i quali s'intendono molte vittorie ottenute contra turchi, & tartari. Con altri particolari degni da essere intesi*, Roma/Ferrara, per Vittorio Baldini, 1595. [Úžasné úspěchy knížete Sedmihradska, jimiž se rozumí četná vítězství, jichž dosáhl proti Turkům a Tatarům. A další detaily hodné zaznamenání.]

Biblioteca comunale Ariostea, Ferrara, sign. Q 10.9.59

I44 *Ultimi avisi della vittoria conseguita nella Transilvania. Nella quale sono morti più di ventimila fta Turchi, et Tartari, con perdita de'loro carriaggi, et di molto tesoro. Tradotti di lingua todesca in italiana*, Mantova, s.n., 1595. [Poslední zprávy o vítězství dosaženého v Sedmihradsku. Při němž zemřelo víc než dvacet tisíc Turků a Tatarů a ztratili své vozy a mnoho pokladů. Přeložené z německého jazyka do italštiny.]

Archivio storico civico e Biblioteca Trivulziana, Milano, sign. Rari Triv L 20/10.

I45 *Ultimi avisi della vittoria havuta dal Transilvano contra turchi. Con la morte di Sinam Bassa anegato nel Danubio. Et la presa della citta di Lippa, con altri luochi. Copiati fedelmente*, Ferrara/Padova, per Vittorio Baldini, 1595. [Poslední zprávy o vítězství, jehož dosáhl Sedmihradský proti Turkům. O smrti paši Sinana, který se utopil v Dunaji, a o dobytí města Lippa a dalších míst. Věrně opsáno.]
Biblioteca comunale Ariostea, Ferrara, sign. Q 10.9.59

I46 *Veri avisi d'Ungheria, & d'altre parti. Dove s'intende quello, ch'e segito nuovamente sotto Strigonia. Col numero della gente morta nella vittoria otenuta contra il soccorso di quelle fortezze. Tradotti di lingua todesca in itaiana*, Ferrara, per Vittorio Baldini, 1595. [Pravdivé zprávy z Uher a jiných končin, kde je zaznamenáno to, co se nově dělo v Ostrihomi, počty mrtvých během vítězné bitvy s obranou těch pevností. Přeloženo z německého jazyka do italského.]
Biblioteca comunale Ariostea, Ferrara, sign. Q 10.9.59

1596

I47 *Avviso dell'acquisto di Braila*, Roma, per Domenico Gigliotti, 1596. [Zpráva o získání Brailly.]
Biblioteca Angelica, Řím, sign. F.ANT SS[cap].11 54/21

I48 *Avisi novamente venuti di Transilvania, per li quali s'intende le grandissime vittorie ottenute dal serenissimo principe di Transilvania*, In Milano: per Pandolfo Malatesta, [1596]. [Zprávy nejnověji došlé ze Sedmihradska, z nichž se dozvídáme o velkých vítězstvích, jichž dosáhl Nejjasnější kníže Sedmihradska.]
Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, sign. App. H. 595.

I49 *Aviso dell'assedio et presa di Hatuan. Terra fortissima & Sangiacato dell'Ungheria superiore. Per il serenissimo arciduca Massimiliano a di 3 di settembre 1596*. Pubblicato per Bernardino Beccari da Sacile alla Minerva, Roma, per Niccolò Muzi, 1596. [Zpráva o obléhání a dobytí Hatvanu, velmi mocné země a sandžak Horních Uher panem Nejjasnějším velkovévodou Maximilianem dne 3. září 1596.]
Biblioteca Vallicelliana, Řím, sign. S.BOR Q.III 147(21)

I50 *Aviso di Ungheria e di Transilvania de progressi di quei serenissimi. Di Vienna li 18 di novembre 1595*. Pubblicato per Gieronimo Accolti, Milano, per Francesco Paganello, 1596. [Zprávy z Uher a Sedmihradska o úspěších těch Nejjasnějších z Vídně dne 18. listopadu 1595.]
Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, sign. App. H. 570.

I51 *Avviso de gli apparati, della pompa, & del numero de' soldati, con che Mehemet re de turchi partì di Costantinopoli per venire alla guerra di Ungheria a di 20 di giugno 1596*, Roma, per Niccolò Muzi, 1596. [Zpráva o výstroji, okázalosti a počtu vojáků, kteří se s Mehmedem, králem Turků, vydali z Konstantinopole do války proti Uhrám dne 20. června 1596.]
Biblioteca Vallicelliana, Řím, sign. RARI B.9(12)

I52 *Avviso della gran battaglia seguita presso Agria città dell'Ungheria superiore tra gli esserciti della maestà dell'imperatore, & serenissimo prencipe di Transilvania, & quello del gran Turco a di 26. d'ottobre 1596. Dove s'intende la morte di circa 70. mila turchi, il sacco de' loro alloggiamenti, & bagaglie, & la perdita di solo 5. mila fanti, & 500. cavalli de nostri*, Roma, per Niccolò Muzi, 1596. [Zpráva o velké bitvě, k níž došlo u Agrie, města v Horních Uhrách mezi vojsky jeho Výsosti císaře a Nejjasnějšího knížete Sedmihradská a vojskem Velkého Turka dne 26. října 1596. Kde se píše o smrti asi 70 tisíc Turků, vyplenění jejich stanů a bagáže a ztrátě pouze 5 tisíc našich pěšáků a 500 jezdců.]
Biblioteca Vallicelliana, Řím, sign. S.BOR Q.III 147(22)

I53 *Avviso di due rotte, che ha dato il signor baron di Herbestain generale in Croatia al bassà della Bossnia, dove s'intende la morte di molti migliara de Turchi, tra quali è Husman Behy et la presa delle bandiere e bagaglie et di un nipote del bassà et la levata dell'assedio da Petrina, seguito à di 19. et 20. di Settembre 1596*, In Roma: Nicolo Mutio, 1596. [Zpráva o dvou porážkách, které uštědřil pan baron z Herberstainu, generál, v Chorvatsku pašovi Bosny, kde se mluví o smrti mnoha tisícovek Turků, mezi nimiž je bej Husman, a o zabrání vlnění a majetku, zajetí jednoho pašova vnuka/synovce a o zrušení obléhání Petriny, k němuž došlo 19. a 20. září 1596.]
Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, sign. App. H. 598

I54 *Auuisi della rotta data dalle genti del sereniss. prencipe di Transilvania ai turchi, & tartari a Lippa*, In Roma: appresso Nicolò Mutij, 1596. [Zpráva o porážce, kterou uštědřili Turkům a Tatarům v Lippě.]
Biblioteca Angelica, Řím, sign. F.ANT SS[cap].11 54/26

I55 *Avvisi nuovi di Transilvania et di Vallachia per li quali s'intendono li prosperi successi del serenissimo principe contra turchi*, Roma, appresso Niccolò Muzi, 1596. [Nové zprávy ze Sedmihradská a Valašska, z nichž se dozvídáme o skvělých úspěších Nejjasnějšího knížete proti Turkům jak v jednom.]
Biblioteca Vallicelliana, Řím, sign. S.BOR Q.III 147(19)

I56 *Il ragguaglio delle maravigliose pompe, con le quali Meemeth terzo imperator di turchi è uscito fuori di Constantinopoli*, in Venetia [Venezia], : [s. n.], 1596. [Zpráva o okázalých slavnostech, s nimiž Mehmed Třetí, turecký císař, opustil Konstantinopoli.]
Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, sign. Röpl. 381

I57 *Il vero successo della presa di Hatuan fortezza principale dell'Ungheria superiore*, In Milano: per Pandolfo Malatesta, [1596]. [Skutečný úspěch při dobytí Hatvanu, hlavní pevnosti Horních Uher.]
Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, sign. APP H 601.

I58 *La rotta che ha data il serenissimo prencipe di Transilvania & c. a' i turchi e tartari sotto Temesuar*, Roma, appresso Niccolò Muzi, 1596. [Porážka, kterou uštědřil nejjasnější kníže Sedmihradská Turkům a Tatarům u Temešváru dne 15. června 1596.]
Biblioteca Vallicelliana, Řím, sign. S.BOR Q.III 147(20)

I59 *Lettera di Mahumet III imperator de' turchi, scritta al serenissimo Sigismondo Batori prencipe di Transilvania, Moldauia, Valachia, &c. Tradotta di lingua turchesca in lingua italiana, Stampata in Perugia ... et di nuovo in Macerata: apresso Sebastiano Martellini*, 1596.

[Dopis Mehmeda III. Napsaný Nejjasnějšimu Zikmundu Bathorymu, knížeti Sedmihradská, Moldávie, Valašska atd., přeložený z tureckého jazyka do italštiny.]
Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, sign. App. H. 603

I60 *Ragguaglio di tutto l'assedio di Temesuar. Fino alla levata del serenissimo prencipe di Transilvania da quella piazza, dove s'intendono tre notabili fattioni di sua altezza contra i Turchi, et Tartari, et in particolare la morte del tartaro cane per mano dell'altezza sua, & l'acquisto delle sue bagaglie, & della preda che haveva fatta. Segvita a dì 19 di giugno 1596, Roma, per Niccolò Muzi, 2596 (=1596). [Zpráva o celém průběhu dobývání Temešváru až do stažení se Nejjasnějšiho knížete Sedmihradská z toho místa. Jsou zde zaznamenány významné útoky Jeho Výsosti proti Turkům a Tatarům, a zvláště smrt tatarského psa rukou Jeho Výsosti a získání jeho bagáže a kořisti, kterou nashromáždil. Stalo se dne 19. června 1596.]
Biblioteca Nazionale Marciana, Benátky, sign. VEA139238.*

I61 *Ragionamento di Amurath Bassà, Luogotenente generale dell'esercito di Meemeth III, Imperator de Turchi fatto al Serenissimo S. Battori Prencipe di Transilvania, Ferrara, s.n., 1596. [Rozprava paši Murada, místodržícího generála vojska Mehmeda III., Pro nejjasnějšiho Zikmunda Bathoryho, knížete Sedmihradská.]
British Library, Londýn, sign. 1312.a.23.*

I62 *Relatione dell'ambascieria mandata da Mehemet gran turco al serenissimo prencipe di Transilvania per dimandarli pace. A di 4 di settembre 1596, Roma, appresso Niccolò Muzi, 1596. [Zpráva o poselství, které zaslal Mehmed Velký Turek, Nejjasnějšimu knížeti Sedmihradská, aby ho požádal o mír, dne 4. září 1596.]
Biblioteca Vallicelliana, Řím, sign. S.BOR Q.III 147(23).*

I63 *Risposta del Serenissimo Sigismondo Battori Prencipe di Transilvania, al ragionamento di Amurath Bassà Luogotenente Generale dell'esercito di Meemeth III Imperator de Turchi, per Gio Battista Bellagamba, Bologna 1596. [Odpověď nejjasnějšiho Zikmunda Báthoryho, knížete Sedmihradská, na rozpravu paši Murada, místodržícího generála vojska Mehmeda III.]
British Library, Londýn, sign. 1312.a.20.*

1597

I64 *Avvisi nuovi di Albagiulia del mese di Genaro del presente anno 1597. Per li quali si intende la venuta del vaiuoda di Vallachia in quella città; & quello che disse al serenissimo prencipe, co' i presenti che diede a s.a & quelli che l'a.s. diede a lui, e l'arriuio di tre Chiaussi, et altri avvisi di Praga di 24 febraro, dove s'intende l'arriuio del prencipe in quella città, Roma, per Niccolò Muzi 1597. [Nové zprávy z Alba Julie, z měsíce ledna tohoto roku 1597, v nichž se dozvíme o příchodu valašského vévody do toho města, a to, co řekl Nejjasnější kníže, a o darech, které učinil J. V. a o těch, které J. V. dala jemu, a o příjezdu tří čaušů. A další zprávy z Prahy z 24. února, o příjezdu knížete do tohoto města.]
Biblioteca Angelica, Řím, sign. F.ANT SS[cap].11 54/31.*

I65 *Avvisi nuovi di Albagiulia del primo di maggio MDXCVII. Per li quali s'intende la presa di due terre del turco fatta dalle genti del serenissimo prencipe di Transilvania con altri particolari, Roma, per Niccolò Muzi, 1597. [Nové zprávy z Alba Julie z prvního května 1597, v nichž se mluví o dobytí dvou Turkových měst, které provedli lidé Nejjasnějšiho knížete Sedmihradská, s dalšími podrobnostmi.]*

Biblioteca Vallicelliana, Řím, sign. RARI B.9(17).

I66 *Il ragguaglio delle maravigliose pompe con le quali Mehemet Settergi generale di Mehemet III imperator de' Turchi è vscito fuori di Costantinipoli. Con il numero delle genti così a piedi, come a cavallo*, Venezia, ad istanza di Guido Martini, 1597. [Zpráva o honosné nádheře, s níž Mehmed Settergi, generál Mehmeda III., císaře Turků, vyrazil z Konstantinopole, s početným množstvím lidí, jak pěšími, tak na koních.] Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, sign. Röpl. 395.

I67 *Relazione verissima della importantissima presa della fortezza di Tottes, in Ongaria, fatta alli 23. di maggio 1597. Col mezo, e stratagemma del signor don Giovanni di Pernstein. Nella quale si narra unitamente tutto il successo. Descritta fedelmente da una persona stataui presente, in lingua tedesca, & stampata in Vienna. Et hora tradotta in lingua italiana, e data in luce il nono di luglio*. Mantova, per Francesco Osanna, [1597]. [Zpráva zcela pravdivá o velmi významném dobytí pevnosti Tottes v Uhrách, k níž došlo 23. května 1597 prostředky a pomocí lsti pana Dona Jana z Pernštejna, v níž se podrobně popisuje vše, co se stalo, věrně popsána jednou osobou, v německém jazyce a vytištěná ve Vídni a teď přeložená do italského jazyka a zveřejněná 9. července.] Archivio storico civico e Biblioteca Trivulziana, Milano, sign. Triv. L 20/7.

1598

I68 *Alla sacra maesta del Imperatore Rudolfo II Relatione di mons. Gio. Maria Tagliaferri in torno la presa di Giavarino con sue lettere de V di aprile 1598, Giorgio Negrino de Nigroponte, Prague 1598. [Posvátnému Veličenstvu císaři Rudolfo II., Zpráva monsignora Giovanniho Maria Tagliaferriho o dobytí Rábu s jeho dopisy z 5. dubna 1598.] <https://mazarinum.bibliotheque-mazarine.fr/ark:/61562/mz2920> [7. 10. 2022]*

I69 *Avviso de i progressi del signor Michele vaivoda di Valacchia contra il turco, dopo l'espugnatione di Nicopoli; dove s'intende la presa di altre fortezze, & di galee, & barconi di munitioni, che erano nel Danubio. La sollevatione de' Bulgari, lo spavento entrato nell'animo di sultan Meheinet. Et una nuova vittoria ottenuta ultimamente da esso vaiuoda con morte di diciasette mila Turchi*, Roma, appresso Niccolò Muzi, 1598. [Zpráva o pokrocích, které učinil pan Michal, vévoda Valašska, proti Turkovi po dobytí Nikopole, kde se mluví o dobytí dalších pevností a galér a lodí s municí, které byly na Dunaji. A o povstání Bulharů a zděšení, které vstoupilo do duše sultána Mehmeda. A o novém vítězství, jehož vévoda dosáhl v poslední době a o smrti sedmnácti tisíc Turků.] Biblioteca Angelica, Řím, sign. F.ANT SS[cap].11 52/28

I70 *Avviso della rotta che ha data il vaivoda di Valacchia alle genti del turco in Bulgheria, & della presa di Nicopili capo di detto regno di Bulgheria, fatta dal medesimo vaivoda a principio d'ottobre 1598 con gran mortalità di Turchi, & acquisto di 140. pezzi d'artiglieria*, Roma, per Niccolò Muzi, 2598 (=1598). [Zpráva o porážce, kterou uštědřil vojvoda valašský Turkovým lidem v Bulharsku a o dobytí Nikopole, hlavního města Bulharského království, o které se postaral tentýž vojvoda na začátku října 1598, při němž zemřelo mnoho Turků a bylo získáno 140 kusů artilerie.] Biblioteca Vallicelliana, Řím, sign. S.BOR Q.III 147(30)

I71 *Copia d'una lettera scritta dal signor Michele Vaiuoda di Vallachia al serenissimo arciduca Massimiliano con la quale da minuto conto a S.A. di tutti i progressi e danni che*

egli ha fatto al gran Turco nella Tracia e Bulgaria dal principio che pigliò l'armicontra esso Turco, sino al suo ritorno in Vallachia. La copia di detta lettera è venuta con il presente Ordinario di Vienna, delli 5. di dicembre 1598, Roma, appresso Guglielmo Facciotti, [1598]. [Kopie dopisu, který napsal pan Michal, valašský vojvoda, Nejjasnějšimu velkovévodovi Maximiliánovi, v němž J. V. podává podrobný výčet všech pokroků a škod, které způsobil velkému Turkovi v Thrákii a Bulharsku, od počátku, kdy se chopil zbraně proti Turkovi, až do jeho návratu do Valašska. V řečeném dopise je rovněž zpráva o tom, jak vojvoda zničil dva tisíce obcí a šest důležitých měst v Bulharsku a Thrákii. Kopie dopisu přišla spolu s řádným dopisem dne 15. prosince 1598.]
Biblioteca Angelica, Řím, sign. F.ANT TT.1 41/7.

I72 *Il miracoloso successo della ricuperatione di Giavarino fortezza principale in Ungaria,* In Ferrara: appresso Vittorio Baldini, MDXCVIII [1598]. [Obdivuhodný úspěch při opětovném dobytí Rábu, hlavní pevnosti Uher.]
Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, sign. App. H. 630.

I73

Il vero et compito raguaglio, che s'ha ricevuto per lettere di Viena, di quanto si è successo nell'Ungheria, dopo la presa e racquisto di Giavarino, In Roma appresso Bartolomeo Bonfadino, 1598. [Pravdivá a úplná zpráva, která přišla písemně z Vídně, po dobytí a opětovném získání Rábu.]
Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, sign. App. H. 631

I74 *La presa della citta reale di Buda capo di tutta l'Ungheria. Segvita a di IX d'ottobre 1598,* Roma, per Niccolò Muzi, 1598. [Dobytí královského města Budy, hlavního města celých Uher, k němuž došlo dne 9. října 1598.]
Biblioteca Angelica, Řím, sign. F.ANT TT.1 41/5.

I75 *Minutissimo ragguaglio della feliciss. impresa della citta` et fortezza di Giavarino nell'Ungheria inferiore. Fatta a di` 29. di Marzo 1598 per il sig. conte di Swarzburg; dove s'intendono molti particolari non piu` intesi, et degni d'essere saputi. Scritto da Mons. Gio. Maria Tagliaferri ... a di 5. d'aprile 1598,* Stampato in Praga ; et ristampato in Roma : per Nicolo` Mutii: ad istanza di Bernardino Beccari alla Minerua, 1598. [Velmi podrobná zpráva o šťastném dobytí města a pevnosti Rábu v Horních Uhrách, zapsaná 29. března 1598 pro pana knížete ze Schwarzemburgu, v níž se dozvíme mnoho podrobností, které jsme dosud neznali, a jsou hodné zaznamenání. Sepsal monsignor Gio. Maria Tagliaferri... dne 5. dubna 1598.]
Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, sign. App. H. 624

I76 *Nuovo avviso della resolutione fatta per il serenissimo Prencipe di Transilvania di restituire quella provincia all'Impero Romano. Per avviso certo, che si ha d'Alba Giulia delli 6. d'Aprile 1598,* Roma, appresso Niccolò Muzi, 1598. [Nová zpráva o rozhodnutí, které učinil Nejjasnější kníže Sedmihradská, navrátit tu provincii římské říši. Podle zaručené zprávy z Alba Julie z 16. dubna 1598.]
Biblioteca Vallicelliana, Řím, sign. S.BOR Q.III 147(26)

I77 *Ragguaglio dell'acquisto di Giavarino. Città nobilissima, & fortissima nell'Ungheria, per la maestà dell'imperatore, seguito a di 29. di marzo 1598. Con altri avvisi di Transilvania, per i quali s'intende la morte del Sangiaco di Belgrado,* Roma, per Niccolò Muzi, 1598.

[Zpráva o získání Rábu, velmi vznešeného a silného města v Uhrách, pro Jeho Výsost císaře, k němuž došlo dne 29. března 1598. A další zprávy o Sedmihradsku, jimiž se rozumí smrt sandžaka z Bělehradu.]

Biblioteca Vallicelliana, Řím, sign. S.BOR Q.III 147(25)

I78 *Raguaglio della partita di Sicilia dell'armata turchesca. Guidata dal general Sinam Bassà detto il Cicala. Con tutto il successo del viaggio, per l'andata di Barberia. Et il mouimento, & ordine del gran maestro di Malta, & una lettera scritta dal governatore del Gozo, del successo di detta armata turchesca dell'anno 1598*, Roma, appresso Bartolomeo Bonfadino, 1598. [Zpráva o odchodu turecké armády ze Sicílie, pod vedením generála paši Sinana zvaného Cicala a o úspěchu té cesty, která znamená odchod barbarů a o hnutí a řádu velmistra z Malty, a o dopisu, který napsal guvernér Goza, o úspěchu řečené turecké armády z 1. října roku 1598.]

Biblioteca Vallicelliana, Řím, sign. RARI B.9(22)

I79 *Relatione verissima del modo tenuto nel racquistare la importantissima fortezza di Giauarino. La prima domenica doppo Pascha, che fa à 27. di Marzo 1598*, In Mantova: per Francesco Osanna stampator ducale, [1598]. [Zaručená zpráva o způsobu, jímž byla znovu získána velmi důležitá pevnost Ráb první neděli po Velikonocích, což bylo 27. března 1598.] Archivio storico civico e Biblioteca Trivulziana, Milano, sign. Rari Triv L 20/3.

I80 *Relatione verissima della ricuperatione di Giavarino fatta per Christiani dal poter de Turchi. Per stratagemata e opera dell'illustrissimo signor conte di Svarzemburgh, con la morte del bassà e di 1300 Turchi*, In Trento: [Giovanni Battista Gelmini?], [1598]. [Pravdivá zpráva o znovudobytí Rábu, který křesťané vyrvali z moci Turků díky taktice a konání slovuťného pana hraběte ze Svarzemburgu, při níž zemřel paša a 2300 Turků a byly tam nalezeny četné kusy artilerie a munice.]

Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, sign. App. H. 633

I81 *Relazione della presa di Chiaverino. Vittoriosamente racquistato da' christiani. Con il numero de morti, & fatti assai prigioni, & con bonissima monizione, & vettovaglie acquistate, & assai christiani riscattati, per grazia di Dio*, Firenze, per Francesco Tosi, 1598. [Zpráva o dobytí Rábu, vítězně znovu získaného křesťany, o počtu mrtvých, dosti velkém množství zajatých, získání výborné munice a proviantu a osvobození dost velkého množství křesťanů, za což budiž vzdány díky Bohu.]

British Library, Londýn, sign. 9150.ee.21.

I82 *Ultimi avisi di Ungheria, & Albagiulia, ove s'intende in che stato si trovano le cose della guerra, con l'acquisto fatto da i nostri d'un castello in Transilvania detto S. Senad, & molte ricchezze, artiglierie, vettovaglie, arme, & cavalli; come leggendointenderete*, Verona, per Francesco Dalle Donne & Scipione Vargnano, 1598. [Poslední zprávy z Uher a Alba Julie, v nichž je popsáno, v jakém stavu jsou válečné záležitosti, to, jak naši získali jeden hrad v Transylvánii zvaný Senad a spoustu cenných věcí, artilerii, proviant, zbraně a koně, jak se čtením dozvíte.]

Archivio storico civico e Biblioteca Trivulziana, Milano, sign. Rari Triv L 20/6.

I83 *Vera relatione del racquisto di Giavarino fatto per l'illustriss. conte di Svarzimburch et signor Palfi*, In Verona: per Francesco dalle Donne: et Scipione Vargnano, suo genero, 1598.

[Pravdivá zpráva o znovudobytí Rábu, sepsaná za slovutného hraběte ze Svarzimburgu a pana Palfiho.]

Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, sign. App. H. 635

1599

184 *Avviso de i progressi fatti da Cusaim Bassà in Asia contro il Turco*, Roma, appresso Niccolò Muzi, 1599. [Zpráva o záměrech, které uskutečnil paša Cufaim/Cusaim/Kufaim/Kusaim v Asii proti Turkovi.]

Biblioteca nazionale centrale Vittorio Emanuele II., Řím, sign. MISC. Val.1097.9

185 *Avvisi di Costantinopoli delli 18. d'Aprile 1599. Per li quali s'intende la solleuatione degli arabi contra il turco*, In Roma: appresso Nicolò Mutij, 1599. [Zprávy z Konstantinopole, z 18. dubna 1599, v nichž se píše o povstání Arabů proti Turkovi.]

Biblioteca Vallicelliana, Řím, sign. S.BOR Q.III 147(33)

186 *Avvisi di molte scaramucce et bottini fatti dalli haiduchi di S. Cesarea Maesta in Ungaria contra Turchi*, In Roma: presso Bartholomeo Bonfadino, [1599]. [Zprávy o četných šarvátkách a plenění, které provedli hajdukové Jeho císařské Výsosti v Uhrách proti Turkům.]

Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, sign. App. H. 643

187 *Avvisi di Vienna, delli 13 di settembre 1599. Nel quale s'intende la rotta di trenta milia Tartari, con liberazione di 10 milia christiani* Pubblicato per Benedetto Veghiotto venetiano a di 4 di dicembre, Ancona, appresso Marco II Salvioni, 1599. [Zprávy z Vídně ze dne 13. září 1599, v nichž se dává na srozuměnou porážka třiceti tisíců Tatarů s osvobozením 10 tisíců křesťanů, kde se také dává na srozuměnou dobytí území Szolnoku s velkou kořistí a vypálením řečeného města. S dalšími zprávami ze Sedmihradska.]

Biblioteca universitaria Alessandrina, Řím, sign. XIV b 32.42

188 *Avvisi ne' quali si da Ragguaglio della rotta che ha havuto il Bassà di Tieffenpac della città di Tergamesta*, Roma, Bartolomeo Bonfadino, 1599. [Oznámení, ve kterých se podávají podrobné informace o porážce města Tergamesta, kterou utřil paša od Tieffenbacha.]

Houghton Library, Harvard University, Cambridge (USA), sign. Ott 199.6*

189 *Avvisi nuovi delli 3 di luglio di Strigonia, giunti in Vienna a di 6. detto, d'un altra notabil rotta data dalli Aiduchi alli Turchi. Con la presa di Sachart, & altri castelli, & liberati 417. prigioni, & l'acquisto fatto di più d'un milion d'oro*. Publicati da Girolamo Accolti, Roma, appresso Niccolò Muzi, 1599. [Nové zprávy ze 3. července z Ostríhomí, které dorazily do Vídně 6. řečeného měsíce, o další významné porážce, kterou hajduci uštědřili Turkům dobytím Sachartu a dalších hradů a osvobozením 417 vězňů a získáním víc než milionu ve zlatě.]

Biblioteca Angelica, Řím, sign. F.ANT TT.1 40/16.

190 *Avvisi nuovi di Vienna della presa fatta dal conte di Sualzemburgh della fortezza di Tatta, Vespino, & Pallotta*, Viterbo, Agostino Colaldi, 1599. [Nové zprávy z Vídně o dobytí uskutečněném vynikajícím hrabětem Schwarzenbergem pevnosti Tata, Veszprém a Palota.]

Biblioteca universitaria Alessandrina, Řím, sign. XIV b 32.45.

191 *Avviso della presa del bassà di Buda per il sig. conte di Squarcemburgh et signor baron Palfi. Seguita a di 7. d'Agosto 1599 et d'altre fattioni notabili*, In Roma: per Nicolo Mutii,

1599. [Zpráva o zajetí paši z Budy panem knížetem Squarcemburghem a panem baronem Palfim, k němuž došlo 7. srpna 1599.]

Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, sign. App. H. 645

I92 *Avviso della rotta data dal signor Michele vaiuoda di Valacchia al turco. Nel mese di marzo 1599. Ove s'intende la morte di diecemila Turchi con la prigionia del Sangiaco Behy, & di molti altri capi, et acquisto dello stenderdo generale, Roma, appresso Niccolò Muzi, 1599.* [Zpráva o porážce uštědřené panem Michalem, vojvodou valašským, Turkovi v měsíci březnu 1599. Je jí míněna smrt deseti tisíc Turků, zajetí Sangiacca Behyho a mnoha dalších velitelů a získání všeobecné standarty.]

Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, sign. App. H. 646

I93 *Avviso della vittoria, che ha havuta il S. Palfi contra i Turchi vicino à Tolna à dì 21. di Giugno 1599. ove s'intende la presa di cento navilii carichi di artiglierie, munitioni, vettovagli et denari, In Roma: per Nicolò Mutii, 1599.* [Zpráva o vítězství, jehož dosáhl pan Pálfi proti Turkům poblíž Tolny dne 21. června 1599, která popisuje zajetí stovky lodí, naložených artilerií, municí, proviantem a penězi.]

Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, sign. App. H. 647

I94 *Avviso della vittoria, che ha havuto il sig. Nicolo Paifi[!] per la maestà dell'imperatore della presa della città di Tolna, In Roma: presso Bartholomeo Bonfadino, [1599].* [Zpráva o vítězství, jehož dosáhl pan Mikuláš Pálfi pro Jeho Výsost císaře, dobytím města Tolna a získáním dvou set kusů artilerie, přičemž zemřely 4000 Turků.]

Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, sign. App. H. 648

I95 *Avviso di una rotta data dal signor Michele vaiuoda di Valacchia a Mamut Visir, nella Bulgheria presso a Ruscich, al fine del mese d'aprile 1599. Et de i progressi del re giorgiano contra il medesimo turco, Roma, appresso Niccolò Muzi, 1599.* [Zpráva o vítězství, jehož dosáhl pan Michal vojvoda valašský proti vezíru Mamutovi, v Bulharsku poblíž Ruscich, koncem dubna 1599. A pokroky gruzínského krále rovněž proti Turkovi.]

Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, sign. App. H. 649

I96 *Copia duna [!] lettera scritta alla maesta cesarea dal signor Palfi alli 30 di giugno 1599. Nella quale l'avisa del grossissimo bottino guadagnato da gli Aiduchi a i turchi in Ungheria; del modo tenuto, et morte de i nemici, Trento, per Simone Alberti, 1599.* [Kopie dopisu, který pan Palfi napsal Jeho císařské Výsosti dne 30. června 1599, v níž se popisuje obrovská kořist, kterou získali hajduci od Turků v Uhrách, o způsobu, jakým ji získali, a o smrti nepřátel.]

Biblioteca universitaria Alessandrina, Řím, sign. XIV b.32 36

I97 *Novi avisi deprogressi fatti nella Valachia, Persia; & nell'Ungheria, Pavia, per haer. Girolamo Bartoli, 1599.* [Nové zprávy o úspěších ve Valašsku, Persii a Uhrách.]

Biblioteca universitaria Alessandrina, Řím, sign. XIV b.32 39

I98 *Relatione della vittoria ottenuta da i venturieri Ungareschi, contro Turchi appresso la città di Tolna, sotto Buda, li 23. giugno prossimamente passato, che fù il giorno della vigilia di San Giovanni Battista. Dove s'intende la morte, fuga, & presa di molte migliaia de Turchi, loro galere, navi, e barconi, & il ricchissimo bottino fatto da' christiani su 'l Danubio, Milano, per Pandolfo Malatesta, 1599.* [Zpráva o vítězství, jehož dosáhli uherští žoldnéři proti Turkům u města Tolna pod Budou 1599 nedávno minulého 23. června, což byl den svatého

Jana Křtitele. Dozvíme se zde o smrti, útěku a zajetí mnoha tisíců Turků, jejich galér, nákladních a velkých lodí a o bohaté kořisti, kterou křesťané získali na Dunaji.]
Biblioteca universitaria Alessandrina, Řím, sign. XIV b.32 37

I99 *Relatione dell'acquisto di Transilvania, dall'illus. et eccelen. Michel Vaiuoda, luogo tenente generale. Per nome della c.m. del imperatore. Mandate dall'ambasciat.re del detto Vaiuoda. Al serenissimo Matias li 18 novembre 1599*, Trento, apresso Simone Alberti, 1599. [Zpráva o dobytí Sedmihradská slovutným a vynikajícím vojvodou Michalem, jménem Jeho Výsosti císaře, zaslaná vyslancem řečeného vojvody nejjasnějšímu Matyášovi 13. listopadu 1599.]

Biblioteca universitaria Alessandrina, Řím, sign. XIV b.32 41

1600

I100 *Avviso della gran rotta, che hà data il signor Michele prencipe de Valacchi a Geremia vaivoda della Moldavia di maggio 1600*, In Roma, et ristampata in Fiorenza [Firenze], alle Scalee di Badia: [s. n.], 1600. [Zpráva o velké porážce, kterou uštědřil pan Michal, kníže Valašský Jeremiášovi, vojvodovi z Moldávie v květnu 1600.]

Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, sign. Röpl. 427a

I101 *Avviso della rotta data da Cusaim Alli Bassa di Aleppo, di Erzirum & di Caramit. Et della presa fatta da lui della citta di Orsa, del mese di nouembre 1599*, In Roma: appresso Nicolò Mutii, [1600]. [Zpráva o vítězství, jehož dosáhl Cusaim Ali paša z Aleppa, Erzurumu a Caramitu a o jeho dobytí města Orsa v měsíci listopadu 1599.]

Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, sign. Röpl. 427

I102 *Avviso dell'ambascieria mandata dal Valacco all'Imperatore, et de i presenti, che esso Valacco hà inviati à sua Maestà Cesarea*, In Roma: presso Guglielmo Facciotto, [1600]. [Zpráva o poselství zaslaná Valachem císaři. A o darech, které tento Valach zaslal Jeho císařské Výsosti.]

Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, sign. App. H. 656

I103 *La rotta che hanno dato i soldati imperiali al sangiacco di Licca sù'l principio di Giugno 1600*, In Roma: appresso Nicolò Mutii, [1600]. [Porážka, kterou uštědřili císařští vojáci sandžakovi z Licca na začátku června 1600.]

Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, sign. App. H. 657

1601

I104 *Avisi della sanguinosa battaglia, seguita in Transilvania, il di 13. d'agosto 1601...* In Bologna; e ristampata in Modena: per Francesco Gadaldino, 1601. [Zprávy o krvavé bitvě, k níž došlo v Sedmihradsku dne 13. srpna 1601.]

Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, sign. App. H. 663

I105 *Aviso della vittoria, che ha havuta il sig. Giorgio Basti generale di S. M. Cesarea...* In Roma : appresso Guglielmo Facciotto, 1601. [Zpráva o vítězství, kterého dosáhl pan Jiří Basta, generál Jeho císařské Výsosti.]

Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, sign. App. H. 664

I106 *Avviso della rotta data sotto la citta d'Albaregale ai Turchi dal eccellentissimo sig. duca di Mercurio luogotenente generale del serenissimo arciduca Matthia nell'Ungaria*

Inferiore..., In Roma: appresso Domenico Gigliotti, 1601. [Zpráva o porážce, kterou uštědřil u města Albaregale velectěný pan kníže Mercurio,⁸⁵⁴ generální místodržící Nejjasnějšího arcivévody Matyáše v Dolních Uhrách.]

Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, sign. App. H. 665

I107 *Avviso delle cose seguite in Transilvania, doppo la vittoria ottenuta dal sig. Giorgio Basta contro Turchi, Tartari et Transilvani ribelli, con la morte di Michele Vaivoda di Valachia, scoperto infedele et traditore a S. M. Cesarea*, In Roma: appresso Domenico Gigliotti, 1601. [Zpráva o tom, co následovalo v Sedmihradsku po vítězství, které získal pan Jiří Basta proti vzbouřeným Turkům, Tatarům a Sedmihrad'anům, a smrti Michala, vojvody Valašského, odhaleného jako nevěrného a zrádce J. V. Císaře.]

Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, sign. App. H. 666

I108 *Avviso et piena relatione della presa d'Albaregale, citta principale dell'Ungaria inferiore occupata da Turchi l'anno 1543. et recupata [!] il di 20. di Settembre 1601. dall'ecceellentissimo sig. duca di Mercurio logotenente generale della M. Cesarea*, In Roma: appresso Domenico Gigliotti, 1601. [Zpráva o úplné hlášení o dobytí Albaregale, hlavním městě Dolních Uher, okupovaném Turky roku 1543 a znovu dobytém 20. září 1601 slovným panem vévodou z Mercuria, generálním místodržícím Jeho císařské Výsosti.]

Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, sign. App. H. 667

I109 *Certissimi avisi della ricuperatione di Alba Regale e suo castello nell'Ungaria fatta da Christiani alli 20. Settembre 1601*, In Milano: per Pandolfo Malatesta, [1601]. [Velmi jisté zprávy o získání města Alba Regale a jejího hradu v Uhrách, které uskutečnili křesťané 20. září 1601.]

Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, sign. App. H. 668

I110 *La segnalata vittoria, cha ha hauuto sua cesarea maestá, contra Gismondo Battorio, accompagnato da Turchi, Tartari, Transilvani, & altri suoi amici...*, In Roma: Appresso Domenico Gigliotti, 1601. [Význačné vítězství, kterého dosáhla Jeho císařská Výsost proti Zikmundu Báthorymu v doprovodu Turků, Tatarů, Sedmihrad'anů a dalších jeho přátel, daným počtem mrtvých a velkou kořistí.]

Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, sign. Röpl. 430

I111 *Relatione delle novi seguite doppo la presa d'Alba Regale con l'impedimento dato al soccorso che andava à Buda la sommersione di 19 barche et del Bergh, che le conduceva, et occisione di mille Turchi con la terza rotta data del Scrivano ribelle nella Natolia [sic!] à Mehemet bassà generale del Gran Turcho et la fattione seguita in Constantinopoli frà li giannizzeri et spahi*, In Roma: appresso Domenico Gigliotti, 1601. [Zprávy o novinách, které nastaly po dobytí Alba Regale. O tom, jak byla zastavena pomoc, která špěla k Budě, o potopení 19 lodí, které vedl Bergh, o zabití tisíce Turků během třetí bitvy, již vyhlásil v Natolii vzpurný písař Mehmedovi, generálnímu pašovi Velkého Turka, a o bojích janičářů a spahijů, které se pak udály v Konstantinopoli.]

Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, sign. App. H. 671

---

⁸⁵⁴ Filip Emanuel Lotrinský, vévoda z Mercœur (1558-1602)

I112 *Relatione del fatto d'arme et rotta dell'essercito di Sigismondo Battori dattale da Giorgio Basta generale dell'essercito di S.M. Cesarea per Transilvania co'l Valacco. Seguita li 3 d'agosto 1601 presso il villaggio di Goroslo nelli confini dell'Ungaria*, Roma, appresso Guglielmo Facciotti, 1601. [Zpráva o bitvě a porážce vojska Zikmunda Bathoryho od Jiřího Basty, generála vojska J. M. Císaře v Sedmihradsku, a (od) Valacha, svedené 3. srpna 1601 u vesnice Goroslo na hranicích Horních Uher.]

Biblioteca Vallicelliana, Řím, sign. S.BOR Q.III 147(36)

1605

I113 *Novo aviso della gran vittoria, cha ha hauuto il sig. Giorgio Basta capitano generale della maesta cesarea dell'imperatore con l'aiuto del sig. conte Seuerino...*, in Pisa, Giovanni Fontano, 1605. [Nová zpráva o velkém vítězství, jehož dosáhl pan Jiří Basta, hlavní velitel Jeho císařské Výsosti, za pomoci pana hraběte Severina.]

Istituzione pubblica culturale biblioteca civica Bertoliana, Vicenza, sign. CC 12 1 5(4).

I114 *Relatione delle cose successe in ungheria superiore sotto la carica del conte Giorgio Basta ... sino all'ultima vittoria ottenuta contro i ribelli a Bassegnau li 28 di novembre 1604. Con altri nuovi auuisi successi dal sedetto tempo in qua*, Firenze, alle Scatee di Badia, 1605. [Zpráva o tom, co se stalo v Horních Uhrách pod vedením hraběte Jiřího Basty, vrchního místodržícího Jeho Výsosti. Od jeho odjezdu z Ostríhomi až do posledního vítězství, jehož dosáhl proti povstalcům v Bassegnau dne 28. listopadu 1604. A ještě další zprávy o úspěších v té době.]

British Library, Londýn, sign. 1193.m.1.(4.)

Doplněk:

I115 *Lettera di Mahumet III imperator de' turchi, scritta al serenissimo Sigismondo Batori prencipe di Transilvania, Moldaui, Valachia, &c. Tradotta di lingua turchesca in lingua italiana*, Ferrara [1595]. [Dopis Mehmeda III. Napsaný Nejjasnějším Zikmundu Bathorymu, knížeti Sedmihradska, Moldávie, Valašska atd., přeložený z tureckého jazyka do italštiny.]

Biblioteca comunale Ariostea, Ferrara, sign. Q 10.9.59.

Maďarské tisky

1596

M1 *Bathori Sigmondnak, Erdely orzagh feiedelmenek gyözhetetlen nyeresegeröl Thergouistia, Bukeres es Girgio alat, s azoknak meg veteleröl Istennek akarattyabul, mikent az vitezlö Pelardi Peter altal meg irattatott az egez historia egy magyar orszaghi fő urh, Güssing*, Manlius, 1596. [O nepřemožitelném vítězství Zikmunda Báthoryho, milostivého knížete Sedmihradska, pod Thergavistia, Bukeres, Girgio, a o jejich obsazení z vůle Boží: jak jest celá historie sepsána vítězlo Peterem Pelardim formou dopisu pro jednoho uherského šlechtice.]

Budapešť, Országos Széchényi Könyvtár, sign. RMK I. 285a/1. péld.

M2 *Historia, melyben az felséges Bathori Sigmondnac erdélyi feiedelemnec 1595 esztendőben valo viselt hadai irattattanac megh*, Cluj, Gáspár Heltai, 1596. [Historie, ve které se popisují vojenské výpravy roku 1595 Sedmihradského knížete milostivého Zikmunda Báthoryho.]

Budapešť, Országos Széchényi Könyvtár, sign. RMK I. 283

Nizozemské tisky

Překlad Martin Liška (ML), Jana Pellarová (JP) a Lucie Sedláčková (LS).

N1 *Waere ongehoorde en vervaerlijcke nieuwe tijdinghe, welcke dit teghenwoordich jaer 94 den 6. september in Constantinopelen*, [Amsterdam], Ewout Cornelisz Muller voor Cornelis Claesz, 1594.

[Neslýchané a vzácné zprávy, které se staly tohoto 94. roku 6. září v Konstantinopoli.]
Koninklijke Bibliotheek, Haag, sign. 1710 E 18.

N2 *Een warachtighe sekere ende eyghentlicke tijdinghe vande vermaerde ende onwinnelicke sterke stadt Raab hoe dat deselve wederom den Turck is afghenomen*, Dordrecht, Isaac Jansz Canin, 1598.

[Skutečně jistá a poutavá zpráva o proslulém a nedobytném silném městě Raab, jak bylo opět odebráno Turkům.]

Centrale Bibliotheek van de Universiteit Gent, Gent, sign. Meul 865.

N3 *Waerachtighe beschrijvinge van de groote victorie die Godt den christenen verleent heeft teghen den Turckschen keyser. Prague*, Antwerpen, Anthonis de Ballo, 1598.

[Pravdivý popis velkého vítězství, které všemohoucí Bůh dopřál křesťanům proti našemu nepříteli, tureckému císaři. Sepsáno z města Prahy dne 5. dubna 1598.]

Bibliothèque royale/ Koninklijke Bibliotheek, Brussels, sign. II 59.256 A.

N4 *Cort verhael, van de geluckige victorie, die de Christenen hebben ghecreghen teghen den Turck in Hongeryen*, Antwerpen, Anthonis de Ballo, 1599.

[Krátký příběh o šťastném vítězství, kterého dosáhli křesťané nad Turkem v Uhrách.]

Országos Széchényi Könyvtár, Budapešť, sign. Röpl. 419.

N5 *Cort-verhael vande geluckige victorie, die de Christinen hebben gecregen tegen den Turcq in Hongueryen*, Bruxelles, Rutgerus Velpius, 1599.

[Krátký příběh o šťastném vítězství, kterého dosáhli křesťané nad Turkem v Uhrách.]

Médiathèque Jean-Lévy – Patrimoine, Lille, sign. 41877.

N6 *Beschryvinghe van die Heerlycke Victorie, die vercreghen hebben zemřít Heeren D. George Basta, Ende Michael Wayda, teghen Sigismondus Bathori den Transsyluaen, den derden Augusti, 1601*, Bruxelles, Velpius, Rutgeert 1601.

[Popis úžasného vítězství, kterého z Boží milosti dosáhli pánové D. Jiří Basta a vejda Michael proti Zikmundu Báthorymu Sedmihradskému a jiným národům Sedmihradska, Uherska, Moldávie, Kozákům, Tatarům a Turkům, třetího srpna 1601.]

Koninklijke Bibliotheek, Haag, sign. KW Pfl 1159.

Polské tisky

Překlad Katarzyna Myśáková Szwed.

1594

P1 Szymon DĄBROWSKI – Wojciech KOBYLÍŃSKI, *Wiersze rymowne o przeszciu Tatarskim do Węgier. Z listu Jeg[o] Miłości Wielmożnego Pana Hetmana Koronnego wybrane. Roku 1594 9. Octobris*. Cracovia: [Wojciech Kobylíński], 1594. Biblioteka Jagiellońska, Kraków, sign. BJ St. Dr. Cim. 6262. [Verše rýmované o přechodu Tatarů do

Uher. Z dopisu jeho Milosti Velmožného Pana korunního Hejtmana, vybrané roku 1594, 9. Octobris.]

1597

P2

György BORNEMISZA – Paweł KOSUCKI, *O Dobywaniv Agrv, Y O Porazce Po Wzieciv Iego / List niektorego Rotmistrza Węgierskiego Jerzego Burnomisy Pisany Do [...] Pawła Kosuckiego. Z Lacińskiego na Polski przełożony.* Kraków: s.n.], 1597. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław, sign. SL1797 sdXVII-2421. [O dobývání Jágeru a o porážce po jeho dobytí. Dopis jistého uherského rotmistra Jiřího Burnomisy. Psán Jeho milosti pánu Pavlu Kosuckému. Z latiny do polštiny přeložen.]

1601

P3 Hieronim OTWINOWSKI – Jan JANUSZOWSKI – Andrzej LESZCZYŃSKI, *Powodzenia niebezpiecznego, ale szczęśliwego woyska I. K. M. przy I. M. Panu staroscie kamienieckim w Multaniech opisanie prawdziwe / przez Jarosza Otfinowskiego, roku 1600.* W Krakowie: W Drukarni Łazarzowej, 1601. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław, sign. SL11894 sdXVII-425. [Úspěchu nebezpečného: ale šťastného vojska J. K. V. [Jeho královského Veličenstva] po boku J. V. [Jeho Veličenstva] pana Starosty kameneckého v Moldavsku skutečné popsání.]

Španělské tisky

1595

Š1 *Relacion de una felicissima vitoria que ha tenido contra los franceses, en Dorlan en Picardia, don Pedro Henriquez Conde de Fuentes, Governador y Capitan General... en los Estados de Flandes, contra el Duque de Bullon, y Conde de Sampol, y su exercito: y otras quatro relaciones, la vna ... del Emperador de Alemaña, y tres de Sigismundo Battori, Principe de Transilvania, y aora electo Rey de Polonia, auidas contra el gran turco, este año de 1595.* En casa de Sebastián de Cormellas, 1595. [Zpráva o velmi šťastném vítězství, které don Pedro Henriquez, hrabě z Fuentes, guvernér a generální kapitán, dosáhl proti Francouzům v Dorlan v Picardii... ve Státech Flandry, proti vévodovi z Bullonu a hraběti ze Sampolu, a jeho armáda: a čtyři další zprávy... O šťastných událostech, které Bůh náš pán dal Zikmundu Báthorymu knížeti Sedmihradskému a Polskému králi proti velkému Turkovi na hranicích jeho panství směrem k Uhrám, v Moldavsku, Valašsku a Bulharsku tohoto roku 1595 a města z jeho panství, která opětovně získal a která byla okupována Turkem.]
Barcelona, Biblioteca de Cataluña, Sign. F.Bon. 10843

1596

Š2 *Carta de Mahomet, Tercer Emperador de los Turcos, escripta al Serenissimo Sigismundo Battori, Principe de Transilvania, Moldavia, Valachia. Traducida de lingua Turquesca en Lengua Italiana en Roma, en la estampa del Gabia, en el año 1595...* Sevilla: Rodrigo Cabrera, 1596. [Dopis Mahomeda, třetího císaře Turků, napsaný Nejjasnějšímu Zikmundovi Báthorymu, knížeti sedmihradskému, moldavskému, valašskému. Přeložený z turecké řeči do řeči italské v Římě, v Gabiově tiskárně, roku 1595...]
Biblioteca Universitaria, Sevilla, sign. A 109/085(104).

Š3 *Quinta relación de los prosperos sucesos: ansi del serenissimo Principe de Transilvania y el Exercito Imperial contra el gran turco. De Praga corte del Emperador.* Sevilla: Rodrigo

Cabrera, [s. a. 1596?]. [Pátá zpráva o zdárných činech: tedy o nejjasnějším knížeti sedmihradském a císařské armádě proti velikému Turkovi. Z císařského dvora v Praze.] Madrid, Real Academia de Ciencias Morales y Políticas, Sign. 20879 (18)

Š4 *Quarta parte de la relación nueva, De Transilvania y Valachia, Por la qual se avisan los prosperos sucesos del serenissimo Principe de Transilvania contra los Turcos, asi enel vn Reyno, como enel otro después de la venida de la Corte del Emperador; desde primero de Mayo de 96.* Sevilla: Rodrigo Cabrera, [1596]. [Čtvrtá část nové zprávy, ze Sedmihradska a Valašska, v níž se oznamují zdárné činy nejjasnějšího knížete sedmihradského proti Turkům, jak v jednom království, tak i v druhém po příchodu od císařova dvora; od prvního května roku 96.]

Madrid, Real Academia de Ciencias Morales y Políticas, Sign. 20879 (13)

Š5 *Relacion de lo sucedido al Serenissimo Principe Sigismundo Batori, Principe de Transilvania, Moldavia, y Valaquia, desde el principio del año pasado de Noventa y quatro hasta ultimo de Octubre del dicho año.* Sevilla, Rodrigo Cabrera [1596]. [Zpráva o tom, co se přihodilo vznešenému knížeti Zikmundu Báthorymu, vládci Sedmihradska, Moldavska a Valašska, od začátku posledního roku devadesátého čtvrtého do posledního října uvedeného roku.]

Sevilla, Biblioteca Universitaria, Sign. A 109/085(098)

Š6 *Relacion de todo el cerco De Temesuar, hasta q el Principe de Transilvania alço el Campo, por la qual se da cuenta de tres notables hazañas, que el mismo Principe hizo contra los Turcos y Tartaros. Y en particular la muerte del Tartaro Can, por mano de su Alteza del Principe, y del despojo del Campo, y toma de lo que avia robado. Lo qual passo a 19. de Junio de 1596.* Sevilla, Rodrigo de Cabrera [1596]. [Relace o obklíčení města Temešvár až do doby, kdy sedmihradský kníže dorazil na bitevní pole. Odvypráví se počiny, které tento kníže činil proti Turkům a Tatarům. Speciálně o smrti tatarského chána, který zahynul rukou Jeho Výsosti knížete. O plenění. Což se stalo 19. července 1596.]

Madrid, Real Academia de Ciencias Morales y Políticas, sign. 20879

Š7 *Relacion muy cierta y verdadera de las grandes y maravillosas victorias que a tenido Sigismundo principe de Trasilvania contra el gran turco,* [Sevilla, Rodrigo de Cabrera, circa 1596]. [Líčení velmi jisté a pravdivé o velkých a podivuhodných vítězstvích, kterých dosáhl Zikmund, sedmihradský kníže, proti Turkovi, kde se upozorňuje na města a pevnosti, které získal v celé provincii, kde zemřelo více než osmdesát tisíc Turků a janičářů a byla získána velká kořist, která je nevyčíslitelné ceny.]

Pedro M. Cátedra – Víctor Infantes, *Los pliegos sueltos de Thomas Croft (siglo XVI)*, Valencia: Albatros 1983, s. 1–8.

Š8 *Segunda relación de los hechos y vitorias del Principe de Transilvania, que a tenido contra el gran Turco.* Sevilla: v tiskárně Rodriga de Cabrery, 1596. [Druhá zpráva o činech a vítězstvích knížete sedmihradského, která vydobyl nad velikým Turkem.]

Madrid, Real Academia de Ciencias Morales y Políticas, sign. 20879 (12)

Š9 *Tercera relación de lo sucedido al Principe de Transilvania desde catorze de Marzo de nouenta y seus hasta 27 de abril de dicho año.* Sevilla: v tiskárně Rodriga de Cabrery, 1596. [Třetí zpráva o tom, co se událo knížeti sedmihradskému od čtrnáctého března roku devadesátého šestého do 27. dubna téhož roku.]

Madrid, Real Academia de Ciencias Morales y Políticas, sign. 20879 (10)

1597

Š10 *Aviso del aparato, de la grandeza, y del numero de soldados con que Mahomet rey de los turcos salio de Constantinopla, a la guerra de Ungria, a 20. de junio de 96.* Valencia: Franco, Álvaro, 1597. [Zpráva o výstroji, okázalosti a počtu vojáků s kterými Mehmed, král Turků, vyjel z Cařihradu do války s Uhrami, 20. června roku 96.]

Torino, Biblioteca Reale, sign. E/313 d.129

Š11 *Aviso venido de Roma, de la gran batalla avida cerca de Agria, ciudad de la Ungria superior entre los exercitos de la magestad del emperador y serenissimo principe de Transilvania, y el del gran turco a veynte y seis de octubre de 1596.* Valencia, s.n., 1597. [Zprávy z Říma o velké bitvě, která se odehrála u Agrie, města v Horních Uhrách, mezi vojsky císařského Veličenstva a váženého sedmihradského knížete a vojsky Velkého Turka dne 27. října 1596.]

Torino, Biblioteca Reale, sign. E/313 d.128

Š12 *Nueva relacion venida de Roma este mes de Septiembre, deste año de 1597 de las grandes victorias que a tenido el Emperador contra el gran Turco, entre las quales le tomo una plaça de grande importancia, y de como murio el primogenito suyo, y otras desgracias que le an sucedido en daño suyo y provecho nuestro. Todo guiado por mano de Dios nuestro señor. Tambien ay avisos de Francia, y otras partes.* Sevilla, Rodrigo de Cabrera, 1597. [Nová zpráva došla z Říma tohoto měsíce září tohoto roku 1597. O velkých vítězstvích, kterých dosáhl císař proti Velkému Turkovi, mezi nimi o zabrání důležitého místa, a o tom, jak zemřel jeho prvorozený syn, a o ostatních neštěstích, která se mu udála v jeho neprospěch a v náš prospěch. Vše řízeno rukou Boží našeho Pána.]

Hispanic Society, New York

Š13 *Octava relacion y nuevos avisos de Alvaiulia, de primero de mayo, deste año de 1597, por los cuales se sabe, como la gente del serenissimo principe de Transilvania tomo dos fuerzas muy grandes e importantes, a los turcos,* Sevilla, Rodrigo de Cabrera, 1597.

Biblioteca Central Universidad de Granada, sign. A-31-168(24).

Š14 *Relacion de lo sucedido en Francia y estados de Flandes, despues de la toma de Amiens: Y de lo que estos meses passados a sucedido en la corte del Principe de Transilvania, del Emperador, y del grâ Turco. Lo qual se sabe por Cartas de Roma, de tres de Mayo de este presente año de mil y quiniêtos y noventa y siete.* Sevilla, Rodrigo de Cabrera, 1597. [Zpráva o událostech ve Francii a vlámských zemích po zabrání Amiens. O tom, co se stalo na dvorech transylvánského knížete, císaře a Velkého Turka. Co se ví z dopisů z Říma, tohoto roku tisíc pět set devadesát sedm.]

Murcia, Universidad de Murcia, Biblioteca General Antonio de Nebrija, sign. S-B-3527 (28)

Š15 *Relacion séptima de la gran batalla que uvieron iunto a Agria ciudad dela [sic] Vngria Superior, los exercitos dela Magestad [sic] del Emperador, y el Serenissimo Principe de Transilvania, con el del gran Turco. En donde se auisa auer muerto setenta mil Turcos, y el saco de sus alojamientos, y los bagajes, con sola perdida de cinco mil infantes y quinientos cauallos de los nuestros.* Sevilla: [Rodrigo de Cabrera], 1597. [Sedmá zpráva o velké bitvě, která se odehrála u města Agria v Horních Uhrách, mezi vojskem Jeho Veličenstva císaře a nejjasnějšího knížete sedmihradského a velikým Turkem. V níž se popisuje smrt sedmdesáti

tisíc Turků, vyplenění jejich ležení a výstroje a ztráta pouhých pěti tisíc pěšáků a pěti set koní z našich řad.]

Madrid, Real Academia de Ciencias Morales y Políticas, sign. 20879 (22)

Š16 *Relacion verdadera del linaje y descendencia [sic] del Serenissimo Sigismundo Batorio, Principe de Transilvania, Moldavia y Valachia, sacada de historias autenticas, y relaciones muy verdaderas, venidas de aquellas partes, con algunas de sus hazañas y proezas dignas de gran memoria.* Sevilla: Rodrigo de Cabrera, 1597. [Pravdivá zpráva o rodu a předcích nejjasnějšího Zikmunda Báthoryho, knížete sedmihradského, moldavského a valašského, získaná z pravých příběhů a pravdivých zpráv, pocházejících z oněch zemí, s několika jeho skutky a činy hodnými blahé paměti.]

Madrid, Real Academia de Ciencias Morales y Políticas, sign. 20879 (23)

Š17 *Sexta relación de los prosperos sucesos y vitoria que agora nueuamente an alcançado el Principe de Transilvania y el Exercito Imperial contra el gran Turco.* Sevilla: v tiskárně Rodriga de Cabrery, 1597. [Šestá zpráva o zdárných činech a vítězství, kterého nyní nově dosáhli kníže sedmihradský a císařská armáda proti velikému Turkovi.]

Madrid, Real Academia de Ciencias Morales y Políticas, sign. 20879 (19)

1598

Š18 *Avisos de Roma. De los sucessos del Ducado de Ferrara, desde la muerte del Duque Alfonso, hasta los partidos hechos entre su Santidad y don Cesar Deste, pretensor del dicho estado. Desde el mes de Noviembre passado, hasta diez y seys de Enero deste Año de 1598. Y la toma de la Ciudad de Temesuar, por el Principe de Transilvania, cô muerte de doze mil Turcos, y Vitorias alcançadas del Emperador de Alemania côtra el turco y sus Baxaes.* Sevilla, Rodrigo de Cabrera, 1598. [Zprávy z Říma o úspěších vévodství Ferarry od smrti vévody Alfonse do dohod učiněných s jeho Svátostí a donem Caesarem d'Este, pretendentem od minulého listopadu až do 16. ledna tohoto roku 1598. O dobytí města Temešváru knížetem sedmihradských a smrti 12 tisíc Turků. A také vítězství dosažených císařem německým vůči Turkům a jejich pašům.]

Madrid, Real Academia de Ciencias Morales y Políticas, sign. 20879 (35)

Š19 *Avisos de Ungria y de otras partes, por lo quales se sabe la Embaxada, que embiò el Rey de Persia, y de Sinan Can, Principe de Gorgiani, a su Cesarea Magestad. Con la Rota y estrago que los Polacos, y Valachios hizieron en los Tartaros, matando treinta y seys mil dellos. Y el aparato q se haze para yr a la conquista de Giavarino, y otros lugares.* Sevilla, Rodrigo de Cabrera, 1598. [Zprávy z Uher a z dalších končin, prostřednictvím kterých je známo poselství, které poslal král Persie, a od Sinana Cana, gruzínského prince, Jeho císařskému Veličenstvu. S porážkou a škodou, kterou Poláci a Valaši způsobili Tatarům, zabivše jich třicet šest tisíc. A aparát, který se chystá na dobytí Rábu a dalších míst.]

Madrid, Real Academia de Ciencias Morales y Políticas, sign. 20879 (33)

Š20 *Avisos nuevos De la Victoria que agora de nuevo en este Año de Mil y quinientos y novêta y ocho, en el mes de Febrero a tenido Andrea Barchiasio, General del Serenissimo Sigismundo Batorio, Principe de Transilvania, en la ribera del Danubio, Contra el Sanjaco de Belgrado, en q le mataron mas de dozientos Turcos rôpiêdo a los demás. Y el gran despojo q tomarô de Cauillos enjaezados, y piedras preciosas. Y diez y ocho Estandartes. Y otras cosas de gran valor. Y la toma de la ciudad de Giavarino por su Magestad del Emperador. Impresso en Italiano en Roma, con licencia de los Superiores.* Sevilla, Rodrigo de Cabrera,

1598. [Nové zprávy o vítězství, které nyní znovu tohoto roku tisíc pět set devadesát osm, v měsíci únoru, měl Andrea Barchiasio, generál nejjasnějšího Zikmunda Báthoryho, sedmihradského knížete, na březích Dunaje, proti sandžaku z Bělehradu, ve kterém bylo zabito více než dvě stě Turků a zničení ti ostatní. A velká kořist, protože vzali ozdobené koně a drahé kameny. A osmnáct praporců. A další věci velké ceny. A zábor města Ráb Jeho Veličenstvem císařem.]

Madrid, Real Academia de Ciencias Morales y Políticas, Sign. 20879

Š21 *Nuevas Que cuentan la Toma de Pappa, Fortaleza de Ungria. Con el numero de los Turcos que fueron muertos. Y otros successos de importancia. Y la gran rota, y desbarato, que los Cossaquios hizieron en los Tartaros. Y el apercibimiento del Exercito Imperial, para yr a cercar a Alva Real. Impresa en Milan por Pandolfo Malatesta, con licêcia de los Superiores. Y agora, en Sevilla impressa, con licencia de su Señoria el Conde Asistente, en este mes de Enero de Mil y quiniêtos y noventa y ocho. Por Rodrigo Cabrera, a la Magdalena, En la casa que era Espital del Rosario. Alli las venden.* Sevilla, Rodrigo de Cabrera, 1598. [Nové zprávy, které líčí zábor Pápy, pevnosti v Uhrách, s počtem Turků, kteří byli usmrceni. A další důležité události. A velká porážka a zničení, které kozáci způsobili Tatarům. A přípravy císařského vojska na obklíčení Stoličného Bělehradu.]

Madrid, Real Academia de Ciencias Morales y Políticas, sign. 20879 (34)

Š22 *Relacion verdadera, de vna rara empresa y victoria, que la Magestad Cesarea del Emperador Rodolfo de Austria ha tenido, de vna ciudad llamada Iauarino, ciudad nobilissima, y fortissima, de la Vngria inferior por industria de vn valeroso capitan aragones, natural de Çaragoça, llamado Miguel Don Lope, a los 29 de Março deste presente año de 1598: otra relacion, y auiso, del principe de Transyluania, por el qual se entiende de la muerte de Sanjaco de Belgrado, capitan, y gouernador general de aquella prouincia, y de la victoria que han tenido los catholicos,* Impresa en Barcelona: en la emprenta de Gabriel Graells y Giraldo Dotil, 1598. [Pravdivé vyličení ojedinelého podniku a vítězství, které měla Jeho císařská Výsost, císař Rudolf Rakouský, v městě zvaném Ráb, velmi vznešeném a silném městě v Dolních Uhrách, díky dovednosti statečného aragonského velitele, původem ze Zaragozy, jménem Miguel Don Lope, 29. března tohoto nynějšího roku 1598. Další líčení a zpráva o sedmihradském knížeti, ve které se dává na srozuměnou o smrti bělehradského sandžaka-beje, velitele a celkového vládce oné provincie, a o vítězství, kterého dosáhli katolíci.]

Barcelona, Biblioteca de Cataluña, Sign. F.Bon. 10913.

Š23 *Traslado de una carta del señor Miguel Bayboda de Balachia, que embio al serenissimo Archiduque Maximiliano, en la qual se da cuenta muy por estenso de todas las empresas, que a hecho contra el gran turco en la Tracia y Bulgaria la copia de la carta vino con el ordinario de Viena de los cinco de diziembre del año passado de 1598.* Sevilla: Rodrigo de Cabrera, 1598. [Překlad dopisu pana Michaela vojvody valašského, který poslal nejvznešenějšímu arcivévodovi Maxmiliánovi, ve kterém ho zpravuje velmi obšrně ohledně všech jeho podniků, které činili proti velkému Turkovi v Thrácii a Bulharsku od té doby, co započala válka s Turky do doby, kdy se vrátil do Valašska. Stejně tak se zde vypráví o zničení šesti měst s vesničkami v Thrácii a Bulharsko, které tento řečený vojvoda učinil. Kopie tohoto dopisu přišla běžnou poštou do Vídně 5. prosince 1598.]

Madrid, Real Academia de Ciencias Morales y Políticas, sign. 20879 (26)

1599

Š24 *Avisos de Fuenterrabia en que se da cuenta muy por estenso de como dos condes yrlandeses, catolicos, estan revelados contra la reyna de Inglaterra, y le an cercada la ciudad de Catafurda, y le an muerto ocho mil soldados, y diez y ocho capitanes. Escritos a cinco dias de abril deste año de 1599* [Sevilla]: s.n., 1599. [Zprávy z Fuenterrabíi, ve kterých se podrobně popisuje, že dva irští šlechtici (hrabata), katolíci, se bouří proti anglické královně a obklíčili jí město Carafurda (?) a usmrtili osm tisíc vojáků a osmnáct velitelů. Napsané pátého dubna tohoto roku 1599. Opis dopisu pana Michala, valašského vojvody, který poslal nejjasnějšímu arcivévodovi Maxmiliánovi.]

Madrid, Real Academia de Ciencias Morales y Políticas, sign. 20879 (37)

Š25 *Avisos venidos de Roma a los veynte y nueve de mayo deste presente año de. 1599. En que se escriben las nuevas que en aquella Corte avia avido en el dicho mes de Mayo, assi del Transilvano como del Bayboda de la Balachia, y de otros muchos Reynos y provincias. Con licencia impressos.* Sevilla: Rodrigo de Cabrera, 1599. [Zprávy příšlé z Říma 29. května 1599, ve kterých se píšou novinky, které na daném dvoře příšly řečeného měsíce května, stejně tak o Sedmihradanovi a vojvodovi valašském.]

Madrid, Real Academia de Ciencias Morales y Políticas, sign. 20879 (46)

La prometida de la victoria que los capitanes del emperador uvieron de los turcos en el Danubio. Sevilla, Rodrigo de Cabrera, 1599.

Madrid, Biblioteca Nacional de España, sign. VE/1255/27

Š26 *Nuevos avisos, Venidos de Roma, de lo sucedido enel Exercito imperial, y lo que agora de nuevo à hecho el Serenissimo Segismundo Batorio, Principe de la Transilvania, y de otros avisos de diversas partes.* Sevilla, Rodrigo de Cabrera, 1599. [Nové zprávy přicházející z Říma o událostech v císařském vojsku a o tom, co nyní opět podnikl nejjasnější Zikmund Báthory, sedmihradský kníže, a o dalších zprávách z různých míst.]

Relacion de el fenecimiento de las cortes de Barcelona que s.m. el rey celebros a los estados de Cataluña y de su partida para n.s. de Monserrat. Sevilla, Rodrigo de Cabrera, 1599.

Barcelona, Biblioteca de Catalunya, sign. F.Bon. 2380

Š27 *Verdadera relacion de la insigne vitoria que Michael Bayboda (de la Balachia,) capitan general del principe de Transilvania a alcançado contra el gran turco, en la toma de la ciudad de Nicopoli, cabeça del reyno de Bulgaria, con muerte de quinze mil turcos, y presa de ciento y quarenta piezas de artilleria. Sucedido todo en el mes de octubre del año proximo passado de noventa y ocho. Y otros avisos de diversas partes dignos de saberse, como por ellos se vera.* Sevilla, Rodrigo de Cabrera, 1599. [Pravdivá zpráva o věhlasném vítězství, které Michael vojvoda z Valašska, hlavní velitel nejjasnějšího knížete sedmihradského, dosáhl proti Velkému Turkovi, když se zmocnil města Nikopole (...) a ještě se zmocnil čtyřiceti kusů dobytka. Všechno toto se stalo v říjnu minulého roku 98.]

Madrid, Real Academia de Ciencias Morales y Políticas, sign. 20879 (45)

1600

Š28 *Relación de la Gran Batalla y Rota, que el Señor Miguel, Príncipe de la Valachia, a dado a Geremias, Principe y Vaivoda de la Moldavia. Amigo y aliado del Gran Turco. Y el numero desoldados Turcos y de otras Naciones, que fueron degollados y presos. Y otros ahogados y muertos en el rio Nesta; a donde también se ahogo el Vaivoda Geremias, y los otros Capitanes de su Exercito. Sucedido en el mes de Mayo de este Año de Mil y seis cientos.* Sevilla, Rodrigo de Cabrera, 1600. [Zpráva o veliké bitvě a porážce, které pan Michael kníže valašský způsobil Jeremiášovi, knížeti a vojvodovi moldavskému, což je přítel a spojenec

Velikého Turka. A o počtu tureckých a dalších vojáků, kteří byli zabiti a zajati. A dalších utopených a mrtvých v řece Nestě. Ve kteréž se také utopil vojvoda Jeremiáš a další kapitánové jeho vojska. Což se stalo v květnu tohoto roku 1600.]

Madrid, Real Academia de Ciencias Morales y Políticas, sign. 20879 (58)

1604

Š29 *Verissima relacion de las grandes vitorias que la magestad cesarea del emperador ha tenido contra el gran turco dase cuenta de otras cosas muy notables que han sucedido en aquellas partes en este presente año de mil y seyscientos y quatro.* Sevilla, por Bartolomé Gómez, [1604]. [Pravdivá zpráva o velkých vítězstvích, kterých dosáhla Jeho císařská Výsost císař proti Velkému Turkovi. Všimá si dalších velmi významných událostí, které se odehrály v oněch končinách tohoto přítomného roku tisíc šest set čtyři.]

Cambridge, Houghton Library, Harvard University, sign. Ott 382.21*

Staré tisky do r. 1800 včetně.

Giorgio BASTA, *Il governo della cavalleria leggiera*, Venice 1612.

Giorgio BASTA, *Il mastro di campo generale*, Venice 1606.

Conditiones foederis a Sigismundo Transylvaniae Principe, Imperatori Romano, per legatum recens propositae quibus Societatem belli aduersus Tvrcas, Suo, & Moldaui, & VValachorum nomine, pollicetur, [s. n] 1595.

Giulio Cesare dalla CROCE, *Sotterranea confusione sopra la morte di Sinam Bassa, famoso capitano de turchi*, Bologna 1596. Biblioteca comunale dell'Archiginnasio, Bologna, sign. A.V. G. IX. [Tajné vyznání aneb Tragédie o smrti paši Sinana, slavného velitele Turků.]

Descriptio sollemnitatum Pragae 5. Martii 1597 celebratarum, cum Sigismundus Bathory in ordinem aurei velleris assumeretur. Österreichische Nationalbibliothek, Wien, Sammlung von Handschriften und alten Drucken, sign. Cod. 7249.

Michael EYTZINGER, *Historicarum relationum Continuatio*, Kolín 1600.

Girolamo FRACHETTA, *Tre Orationi Al Sereniss. Et Pietosiss. Sigismondo Battori Prencipe Di Transilvania Vallachia & Moldavia Conte De' Siculi &c.*, Verona 1596. Országos Széchényi Könyvtár, sign. App. H. 590.

Girolamo FRACHETTA, *Oratione Quarta Al Serenissimo Sigismondo Battori Prencipe Di Transilvania*, Roma 1597. Országos Széchényi Könyvtár, sign. Ant. 2966(4). [Čtvrtá přímluva k nejjasnějšímu Zikmundu Báthorymu.]

Martin GERBERT, *Taphographia principum Austriae, pars prior*, Viennae 1772.

Grundliche Beschreibung und Eigentlicher Bericht... Copulation, Wien 1595.

Reinhold HEIDENSTEIN, *De Nuptiis Illustrum Ioan. De Zamoscio R. P. Cancellarii execitt. Praefecti: Ac Griseldis Bathorrae, Christophori Transylvaniae principis, et Sereniss. Stephani Poloniae Regis fratris filiae: Ad Illustrissimum Principem Georgium Fridericum Marchionem Brandenburgen. in Prussia Ducem R. H. S. R. Epistola*, Kraków 1583. Országos Széchényi Könyvtár, sign. Röpl. 304.

Jan KOCHANOWSKI, *In Nuptias Illustrum Ioan de Zamoscio, R. P. Cancellarii, et exercitum Praefecti: Ac Grisledis Bathorrheae Christophori Transylvaniae principis et Sereniss. Stephani Poloniae regis fratruis, filiae. Epithalamion*, Kraków 1583. Országos Széchényi Könyvtár, sign. Röpl. 301.

Johann Adam LONICERUS, Jean Jacques BOISSARD, Theodor de BRY, *Historia Chronologica Pannoniae: Vngarische vnd Siebenbürgische Historia, was sich in denen Landen, seyt der Sündflut hero, biß auff jetztregierende Rö. Keys. Mt. Rudolphum II. den XXXX. Christlichen König in Vngarn, vnd Sigismundum Bathorium Heertzogen in Siebenbürgen, [et]c. Fürnemblich aber...*, duch Diterich Bry Wittib vnnd zween Söhne, 1596.

Veit MARCHTALER, *Rerum a Sigismundo illustrissimo et fortissimo Transylvaniae principe contra Turcas gestarum brevis Enarratio*, [S.l.] 1595. Österreichische Nationalbibliothek, Sammlung von Handschriften und alten Drucken, Wien, sign. 66.J.28 RarA.

Andrea MENICHINI, *Discorso di Andrea Menichini giurisconsulto, nel qual'essorta i potentati della christianità, che uniti vadano a far l'universal crociata contra gl'inimici di santa Chiesa. Con alcune sue compositioni in verso*, Treviso 1598.

Nicolas de MONTREUX, *Histoire Universelle Des Guerres Du Turc, Depuis L'An 1565. Jusques a La Trefue, faicte en l'annee 1606: Ov Sont Compris Le Siege De Malte, Bataille de Lepante, Prise de Cypre*, Paris 1608.

Maurizio MORO, *Le gloriose vittorie del serenissimo & inuittissimo prencipe di Transilvania Sigismondo Batori*, Vizenza 1595. [Slavná vítězství nejjasnějšího, nepřemožitelného knížete Sedmihradská Zikmunda Báthoryho.]

Daniel Georgius NEUGEBOREN, *De Gente Bathorea Quo Ad Quaestionem Ab Illustri Societate Jablonoviana Propositam...*, Cibinii 1829.

Observatio und Betrachtung des Fürsten auf Siebenbürgen von dem nachstehenden Cometen: [anno 1595], Wien: Hans Hamm 1596, [online], [citováno 16. 11. 2023]. Dostupné z: <http://www.mdz-nbn-resolving.de/urn/resolver.pl?urn=urn:nbn:de:bvb:12-bsb10198805-6>

Bartoloměj PAPROCKÝ Z HLOHOL A PAPROCKÉ VŮLE, *Diadochos...*, Praha 1602. Knihopis č. K06843.

Leonida PINDEMONTE, *Discorso nel quale si raccontano tutte le gloriose imprese fatte da gl'inviti eroi christiani, contra l'empia setta maumetana*, Milano 1596. Biblioteca Nazionale Braidense, Milano, sign. OO. 06. 0045. [Rozprava o všech slavných činech, které vykonali křesťanští hrdinové proti bezbožné sektě mohamedánské.]

Mateusz PISKORZEWSKI, *Ad Illusstrissimum D. Ioannem Zamoiscium R. P. Cancellarium. Et Exercituum Imperatorem. De Nuptiis cum Illustriss. Domina D. Griselide Bathorrea, Transylvaniae*, Kraków 1583. Országos Széchényi Könyvtár, sign. Röpl. 307.

Pedro de RIBADENEYRA, Conrad VETTER, *Leben deß seligen P. Ignatij, der Societet Jesu Stiffers*, Ingolstadt 1614.

Johann SIEBMACHER, *Abris Dero Schlacht Vnd Victorien. So In Siebenbvrgen Geschehen, den 3. Avgvsti, Neu Cal. Anno 1601*, Nürnberg 1601. The Library of Congress, Washington. [Pohledy na bitvu a vítězství.] Dostupné online: <https://www.loc.gov/resource/cph.3b14522/> [naposledy viděno 30. 7. 2018].

John SMITH, *The true travels, adventures, and observations of Captaine Iohn Smith, in Europe, Asia, Affrica, and America from Anno Domini 1593 to 1629: his accidents and sea-fights in the Straights: his service and strategems of warre in Hungaria, Transilvania, Wallachia, and Moldavia, against the Turks, and Tartars: his three single combats betwixt the Christian Armie and the Turks: after how he taken prisoner by the Turks, sold for a slave, sent into Tartarias...*, London 1630.

Paul SPELTACHER, *Ein schön new liedt, vom Zug auß Sibenbürgen, wie es yetzt im sturm vor Lippa ergangen ist*, Nürnberg 1551. Staatsbibliothek Preußischer Kulturbesitz, Berlin, sign. Ye 3602.

Tato písnička urozeného Pana Štěfana Bočkaje, [s. 1.], [1605]. Knihovna Národního muzea, sign. 25 E 00017/adl. 13.

Achille TARDUCCI, *Delle machine, ordinanze et quartieri antichi et moderni*, Venezia 1601.

Giorgio TOMASI, *La Battorea*, Conegliano 1609.

Cesare VECCELLIO, *Habiti Antichi Et Moderni di tutto il Mondo di Cesare Vecellio: Vestitvs antiquorum, recentiorumque totius Orbis*, Venetia 1598.

Carolus I WAGNER, *Genealogia Bathoriorum*, Lipsiae 1802.

Balthasar WALTHER, *Brevis et vera descriptio rerum ab... Iön Michaelē, Moldawiae Transalpinae sive Walachiae Palatino gestarum*, Görtlitz 1599. Biblioteca Academiei Române, sign. COD 690507. [Stručný a pravdivý popis činů, jichž se dopustil Michael, pán rumunských zemí, nejskvělejší a nejstatečnější vojevůdce proti nepřátelům křesťanství.]

Warhafftige Newe Zeitung, Wie und was massen sich des Sigismundi Bathori Mutterbruder, Steffan Botschkai genandt, gegen unserm Christlichen Keyser, sampt den Deutschen Kriegßvolck, Trewlos und Meineydig verhalten, Praha, Nikolaus Strauß, 1605. Bayerische Staatsbibliothek, München, sign. 4 J.publ.e. 70.

Moritz WERTNER, *Urgeschlechter in Siebenbürgen*. Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde. Neue Folge, Bd. XXIX, Heft 1., Hermannstadt 1899.

Edice pramenů

Andreas ANDRESEN, *Der deutsche Peintre-Graveur: oder, Die deutschen Maler als Kupferstecher nach ihrem Leben und ihren Werken, von dem letzten Drittel des 16. Jahrhunderts bis zum Schluss des 18. Jahrhunderts*, Bd. 2, Leipzig 1865, s. 305, Nr. 70.

Philip L. BARBOUR (ed.), *The Complete Works of Captain John Smith (1580–1631) in Three Volumes*, William 1986.

Giacomo C. BASCAPÈ (ed.), *Le Relazioni Fra L'Italia e La Transilvania Nel Secolo XVI*, Roma 1931.

Marek BYDŽOVSKÝ Z FLORENTINA – Jaroslav KOLÁR (ed.), *Svět za tři českých králů*, Praha 1987.

Mikuláš DAČICKÝ z HESLOVA – Antonín REZEK (ed.), *Paměti Mikuláše Dačického z Heslova, sv. I*, Praha 1878.

Jiří DAŇHELKA (ed.), *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*, Praha 1950.

Beda DUDÍK, *Olmützer Sammel-Chronik vom Jahre 1432 bis 1656*, Brünn 1858.

Jiří DVORSKÝ, *Pražské paměti Jana Piláta Rakovnického z Jenštejna z let 1575–1605*. Pražský sborník historický VII, 1972, s. 161–172.

Josef FIŠER, *Kronika tak zvaná Chudánkova a jiné dochované paměti města Mor. Budějovic. Část II, Dvoje paměti ze sbírky Pěšinovy*, Moravské Budějovice 1935.

Roderich GOOSS, *Österreichische Staatsverträge. Fürstentum Siebenbürgen 1526–1690*, Wien 1911.

- Matyáš HAŠKONIUS, *Krátká kronika Uherského Brodu Matyáše Haškonia = Breve chronicon Hunno-Brodense Matyáše Haškonia*, Boskovice 2011.
- Maria HOLBAN (ed.), *Călători străini despre Țările Române, I.*, București 1968.
- Maria HOLBAN (ed.), *Călători străini despre țările române, II.*, București 1970.
- Eudoxiu de HURMUZAKI (ed.), *Documente Privitoare la Istoria Românilor, Vol. II.*, Partea I., 1451–1575, București 1891.
- Eudoxiu de HURMUZAKI (ed.), *Documente Privitoare la Istoria Românilor, Vol. II, part V.*, București 1897.
- Eudoxiu de HURMUZAKI (ed.), *Documente Privitoare la Istoria Românilor, Vol. III.-1.*, București 1880.
- Eudoxiu de HURMUZAKI (ed.), *Documente Privitoare la Istoria Românilor*, IV-1, București 1882.
- Eudoxiu de HURMUZAKI (ed.), *Documente Privitoare la Istoria Românilor*, Vol. VIII, București 1894.
- Eudoxiu de HURMUZAKI (ed.), *Documente privitoare la istoria romanilor*, Vol. XI, București 1900.
- Eudoxiu de HURMUZAKI (ed.), *Documente privitoare la istoria Românilor*, Volumul IX-1, 1650-1747, București 1897.
- Eudoxiu de HURMUZAKI (ed.), *Documente privitoare la istoria Românilor*, Vol. XII, 1594-1602: Acte relative la războaiele și cuceririle lui Mihai-Vodă Viteazul, București 1903.
- Simon HÜTTEL – Ludwig SCHLESINGER (ed.), *Simon Hüttels Chronik der Stadt Trautenau: (1484–1601)*, Prag 1881.
- Bohumír INDRA – Adolf TUREK (eds.), *Paměti drahotušských kronikářů: 1571–1911*, Olomouc 1947.
- Katalin KINCSES (ed.), „*Im küttem én orvosságot*“: *Lobkowitz Popel Éva levelezése: 1622–1640*, Budapest 1993.
- Jan KOŘÍNEK, Alexandr STICH (ed.) a Jaroslav KOLÁR (ed.), *Staré paměti kutnohorské*, Praha 2000.
- Lamentací, žalostivý pláč a toužebné naříkání země Moravské na mnohé ohavnosti a rozličné těžkosti a trápení její, v němž se jistotně a pravdivě vypravuje všechno, co, jak a kdy se tam dalo a stalo létha 1605 k budoucí výstraze a ku politování toho i ponuknutí se k svatému pokání i k slávě Ježíše Krista sepsaný a vůbec vydaný, kterýmž kdo by se k poželení nepohnul, musí by srdce kamenného a zatvrdlého býti*, Vyškov 1937.
- Henry Charles LEA (ed.), *Materials toward a History of Witchcraft*, Vol. III., New York/London 1957.
- František MAREŠ, *Kronika budějovská*, Věstník Královské české společnosti nauk. Třída filosoficko-historicko-jazykozpytná. č. 2 (1920) [vyd. 1922], s. 1–94.
- Ferdinand MENČÍK, *Řehoře Smrčky Letopisy města Soběslavě*. In: Musejní sborník. Č. 4. Musejní spolek v Soběslavi, 1901, s. 21–71.
- Bohumil NAVRÁTIL (ed.), *Jesuité olomoučtí za protireformace: akty a listiny z let 1558–1619*, Brno 1916.

- John Roger PAAS, *The German Political Broadsheet, Volume 1, 1600–1615*, Wiesbaden 1985.
- Paměti Pavla Urbanida z Rohatce, in: Bohumil FIŠER, *Paměti hradišťské, Valašské Meziříčí* 1920.
- Jaroslav PANÁČEK, *Kronika města České Lípy mistra Hanse Kriescheho*, Litoměřice 2016.
- Petre P. PANAITESCU (ed.), *Documente privitoare la Istoria lui Mihai Viteazul*, București 1933.
- Bartoloměj PAPROCKÝ Z HLOHOL A PAPROCKÉ VŮLE – Eduard PETRŮ (ed.), *O válce turecké a jiné příběhy: výběr z Diadochu*, Praha 1982.
- Josef PETERS, *Václav Kněžoveský a jeho paměti*. Slánský obzor. Ročenka Musejního spolku ve Slaném VI, 1898, s. 13–56.
- Eduard PETRŮ, Jana KOLÁŘOVÁ, Tereza KOHOUTOVÁ (eds.), Johannes LEUNCLAVIUS, *Kronika nová o národu tureckém*, Olomouc 2013.
- Andrew PETTEGREE (ed.), *Broadsheets: Single-sheet publishing in the first age of print*, Leiden [2017].
- Josef POLIŠENSKÝ (ed.), *Knih o bolesti a smutku, Výbor z moravských kronik XVII. století*, Praha 1948.
- Pavel SKÁLA ZE ZHOŘE – Karel TIEFTRUNK (ed.), *Pavla Skály ze Zhoře Historie česká od r. 1602 do r. 1623*, Praha 1865.
- Josef STRNAD (ed.), *M. Šimona Plachého z Třebnice Paměti Plzeňské*, Plzeň 1883.
- Endre VERESS (ed.), *Basta György hadvezés levelezése és iratai (1597–1607) ... kazai és külföldi levéltrahban*, Budapest 1909–1913. [Korespondence a spisy vojevůdce Jiřího Basty v tuzemských a cizozemských archivech.]
- Endre VERESS (ed.), *Carillo Alfonz jezuita-aty levelezése és iratai: 1591–1618*, Budapest 1906. [Korespondence a písemnosti jezuita otce Alfonsa Carilla: 1591–1618.]
- Endre VERESS (ed.): *Epistolae et acta Jesuitarum Transylvaniae temporibus principum Báthory (1571–1613)*, Budapest 1911. (Fontes rerum transylvanicarum.)
- Endre VERESS, *Nunții apostolici în Ardeal: 1592–1600*, București 1928.
- Alexandra VRÂNCEANU PAGLIARDINI (ed.), *Memoriale delle cose occorse a me Franco Sivori dopo della mia partenza da Genova l'anno 1581 per andare in Vallachia*, Canterano 2020.
- Zdeněk VYBÍRAL (ed.), *Paměti Pavla Korky z Korkyně: zápisky křesťanského rytíře z počátku novověku*, České Budějovice 2014.
- Petr ZEMEK (ed.), *Bartoškova kronika*, Uherské Hradiště 2004.

Sekundární literatura

- Zygmunt ABRAHAMOWICZ a kol., *Die Türkenkriege in der historischen Forschung*, Wien 1983.

Antoine ÁLDASY, *La généalogie de la famille Báthory, in: Etienne Báthory, Roi de Pologne, Prince de Transylvanie*, Krakov 1935.

Susana ANDEA, *Principesele Transilvaniei si autografele lor, in: Susana ANDEA a kol., Autographa et signaturae Transilvaniae (sec. XIV–XVII)*, Cluj–Napoca, Gatineau a 2015, s. 158–197.

Ștefan ANDREESCU, *Dracula: Vlad III. Țepeș: mezi mýtem a realitou*, Praha 2001.

Ștefan ANDREESCU, *Familia lui Mihai Viteazul*, în vol. Mihai Viteazul. Culegere de studii, redactori coordonatori Paul Cernovodeanu, Constantin Rezachevici, București, 1975, p. 225–241.

Ștefan ANDREESCU, *Restitutio Daciae. 3, Studii cu privire la Mihai Viteazul (1593–1601)*, București 1997.

Beatrix ANTAL, „*Sua fedlisima molge insino ala morte*”. *Le lettere di Aurora Formentini a suo marito Ádám Batthyány. Verbum*, 5(2), 2003, s. 451–458.

Paul ARBLASTER, *From Ghent to Aix: How They Brought the News in the Habsburg Netherlands, 1550–1700*, Leiden 2014.

Meinolf ARENS, *Habsburg und Siebenbürgen 1600–1605. Gewaltsame Eingliederungsversuche eine ostmitteleuropäischen Fürstentums in einen frühabsolutistischen Reichsverband*, Köln-Weimar-Wien 2001.

Jan ASSMANN, *Kultura a paměť. Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*, Praha 2001.

Alexandru ATANASIU, *Bătălia de la Călugăreni, 1595*, București 1928.

Alfred AUER, Wilfried SEIPEL, *Prinzenrolle: Kindheit vom 16. bis 18. Jahrhundert*, Innsbruck / Wien 2007.

Jozef BAĎURÍK, *Ferdinand I. Habsburský a Slovensko. Kráľovské Uhorsko v zápase s Jánom Zápoľským o ovládnutie krajiny*. Historický zborník 10, č. 2, (2000,) s. 32–45.

Zoltán Péter BAGI, *Giorgio Basta: A Short Summary of a Career*. In: These were hard times for Skanderbeg, but he had an ally, the Hungarian Hunyadi: Episodes in Albanian-Hungarian Historical Contacts. Acta Balcano-Hungarica (1). Hungarian Academy of Sciences Research Centre for the Humanities, Budapest 2019, s. 35–65.

Joachim BÄHLCKE, *Regionalismus und Staatsintegration im Widerstreit. Die Länder der Böhmisches Krone im ersten Jahrhundert der Habsburgerherrschaft (1526–1619)*, München 1994.

Mihály BALÁSZ, *Franz Davidis. Ein biographischer Abriss*, in: Ulrich A. WIEN, Julianne BRANDT, András F. BALOGH (hrsg.), *Radikale Reformation. Die Unitarier in Siebenbürgen*, Köln 2013, s. 55–89.

Mihály BALÁSZ – Gizella KESERŐ, *Der Siebenbürgische Unitarismus*, in: Ulrich A. WIEN, Julianne BRANDT, András F. BALOGH (hrsg.), *Radikale Reformation. Die Unitarier in Siebenbürgen*, Köln 2013.

Nicolae BĂLCESCU, *Opere. Vol. 2., Istoria Românilor sub Mihai-Vodă Viteazul*, București 1953.

András F. BALOGH (hrsg.), *Radikale Reformation. Die Unitarier in Siebenbürgen*, Köln 2013, s. 135–151.

József BÁNLAKY, *A magyar nemzet hadtörténelme. 14. rész. a török hatalom hanyatlása. Miksa, Rudolf és a Báthoryak háborúi 1567–1604*, Budapest 1940. [Vojenské dějiny maďarského národa. Část 14. Úpadek turecké moci. Války Maxmiliána, Rudolfa a Báthoryho 1567–1604.]

Zsuzsa BARBARICS, *Die Sammlungen handschriftlicher Zeitungen in Mittel- und Südostmitteleuropa in der Frühen Neuzeit*, in: Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (eds.), *Společnost v zemích habsburské monarchie a její obraz v pramenech (1526–1740)*, České Budějovice 2006, s. 219–244.

Violeta BARBU, Maria Magdalena SZÉKELY a kol., *Grădina rozelor: femei din Moldova, Țara Românească și Transilvania (sec. XVII–XIX)*, București 2015. [Zahrada růží. Ženy z Moldavska, Valašska a Sedmihradská (17.–19. století).]

István BÁRSONY, *Báthory Gábor alakja a történetírásban*, in: Klára PAPP et al., *Báthory Gábor és kora*, Debrecen 2009, s. 11–28.

Gábor BARTA, *The Emergence of the Principality and its First Crises (1526–1606)*, in: Béla Köpeczi, Gábor BARTA, István BÓNA et al. (eds.), *History of Transylvania*, Budapest 1994, s. 247–300.

István BARTÓK, *A gyulafehérvári fejedelmi udvar és az ifjú Báthory Zsigmond*, in: Ágnes R. Várkonyi – Júlia Anna Szekely (eds.), *Magyar reneszánsz udvari kultúra*, Budapest 1987, s. 135–157.

Charles-Albert de BEHAULT, *Le général Georges Basta, comte d'Hust et du Saint-Empire, terreur des armées ottomanes*, in: *Bulletin trimestriel de l'Association de la noblesse du royaume de Belgique*, no. 300 (2019), s. 15–41.

Miloslav BĚLOHLÁVEK a kol., *Dějiny Plzně I., Od počátků do roku 1788*, Plzeň 1965.

Kalmán BENDA, *Erdély végzetes asszonya: Báthory Zsigmondné Habsburg Mária Krisztierna*, [Budapest] 1886. [Osudová sedmihradská žena: Marie Christierna Habsburská, manželka Zikmunda Báthoryho.]

András BEREZNAVAY, *Erdély történetének atlasza*, [Somorja] 2011.

Pál BINDER, *Marcu Vodă, asociatul la domnie al lui Mihai Viteazul, pretendent domnesc în Moldova și moșiile sale din Transilvania*, in: *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol“ XXIV/1*, 1987, s. 303–309.

István BITSKAY, „*Erdély Hektora*“ avagy „*tiranussa*“? *Báthory Gábor alakja a kora újkor irodalmában*, in: Klára PAPP et al., *Báthory Gábor és kora*, Debrecen 2009, s. 29–36. [„Sedmihradský Hektor“ nebo „Tirannusa“? Postava Gábora Báthoryho v raně novověké literatuře.]

Maria BOGUČKA, *Anna Jagiellonka*, Wrocław 2009.

Jaromír BOHÁČ, *Cheb*, Praha 2008.

Lucian BOIA, *Rumunsko – krajina na hranici Európy*, Bratislava 2012.

Zoltán BORBÉLY, *The Structure of Noble Society and the Institutional Frameworks of Life in Upper Hungary in the First Half of the Seventeenth Century*, *Folia Historica Bohemica* Roč. 36, č. 2 (2021), s. 261–286.

Robert BORN, *Daker und Türken. Antikenrezeption und kartographisches Wissen im Dienste der Propaganda für den siebenbürgischen Fürsten Sigismund Báthory*, in: Michail

Chatzidakis et al. (Hrsg.): *Con bella maniera: Festgabe für Peter Seiler zum 65. Geburtstag*, Heidelberg: arthistoricum.net, 2021, s. 311–340.

Molly BOURNE, *Vincenzo Gonzaga nad the Body Politic: Impotence and Virility at Court*, in: Sara F. Matthews Grieco, ed., *Cuckoldry, impotence and adultery in Europe (15th–17th century)*. Farnham [2014], s. 35–58.

Libuše BRANDOVÁ, *Život královského města Mostu v období humanismu a renesance se zaměřením na osobnosti, které jsou spjaté s tímto městem*, in: *Sborník učitelských prací z kursů Univerzitních extenzí v Mostě. Mostecko, Litvínovsko, Lounsko, Žatecko v historických studiích*, Praha 2004, s. 10–31.

Vojtech BUCKO, *Mikuláš Oláh a jeho doba 1493–1568*, Bratislava 1940.

Ion BULEI, *A History of Romania*, Bucharest 2007.

Peter BURKE, *Variety kulturních dějin*, Brno 2006.; Jacques LE GOFF, *Paměť a dějiny*, Praha 2007.

Dan CĂPĂȚĂNĂ, *Bătălia de la Giurgiu 1595*, București 1999.

Tiberiu CIOBANU, *Domnitori români mai pușin cunoscuți*, Timișoara 2005. [Méně známí rumunští panovníci.]

Ilie CORFUS, *Mihai Viteazul și Polonii, cu documente inedite in anexe*, București 1937. [Michal Chrabrý a Poláci, s přiloženými nezveřejněnými dokumenty.]

Zahorán CSABA, *Sporná história krajiny za lesom. Sedmohradsko v maďarskom a rumunskom historickom vedomí*, in: *Historická revue: populárno-vedecký mesačník o dejinách spoločnosti*, roč. 26, č. 11 (2015), s. 38–43.

Rubén GONZÁLEZ CUERVA, „*El prodigioso príncipe transilvano*“: *la larga guerra contra los turcos (1592–1606) a través de las „relaciones de sucesos*“, in: *Studia historica. Historia moderna* 28. (2006), pp. 277–299. [„Obdivuhodný sedmohradský kníže“: dlouhá turecká válka (1593–1606) prostřednictvím „relaciones de sucesos“.]

Josef CVRČEK, *Paměti ze stol. XVI o městech moravských*, in: *Časopis Matice moravské*, R. 22, sešit první, Brno 1898, s. 45–51.

Ilona CZAMAŃSKA, *Moldawia i Wołoszczyzna wobec Polski, Węgier i Turcji w XIV i XV wieku*, Poznań 1996.

Jiří ČERNÝ, *Die Flugschriften der Frühreformation aus Nord- und Nordwestböhmen: Ihr Wesen und ihr Bezug zu Wittenberg*, Berlin [2021].

Juraj ČERVENÁK, *Anděl v podsvětí*, Praha 2021.

Josef ČIŽMÁŘ, *Dějiny a paměti města Vizovic*, Brno 1933

Jiří ČOUPEK a kol., *Uherské Hradiště: královské město na řece Moravě*, Uherské Hradiště 2007.

Mihai DAN, *Cehi, Slovaci și Români în veacurile XIII-XVI*, Sibiu 1944.

Vojtech DANGL, *Slovensko vo víre stavovských povstaní*, Bratislava 1986.

Vojtech DANGL – Vojtech KOPČAN, *Vojenské dejiny Slovenska. 2. zväzok, 1526–1711*, Bratislava 1995.

- Gheorghe DAVID, *Petru Șchiopul (1574–1577, 1578–1579, 1582–1591)*, București 1984. [Petr Kulhavý.]
- Aurel DECEI, *Incercările lui Sigismund Báthory de a elibera Banatul și Timișoara de Turci*, in: *Tibiscus. Istorie – arheologie*, 3 (1974), 171–180. [Pokusy Zikmunda Báthoryho osvobodit Banát a Temešvár od Turků.]
- Dějiny české literatury I. Starší česká literatura*, Praha 1959.
- Jean DELUMEAU, *Strach na Západě ve 14. – 18. století. Obležená obec II. Vládnoucí kultura a strach*, Praha 1999.
- Mircea DOGARU, *Singur împotriva Europei: Mihai Viteazul (1593–1601)*, București 2005.
- Růžena DOSTÁLOVÁ, *Jacobus Palaeologus*, in: *Byzantinische Beiträge: Gründungstagung der Arbeitsgemeinschaft Byzantinistik in der Sektion Mittelalter der Deutschen Historikergesellschaft vom 18. bis 21. Apr., 1961 in Weimar, Berlin 1964*, s. 153–175.
- Růžena DOSTÁLOVÁ, *Tři dokumenty k pobytu Jakuba Palaeologa v Čechách a na Moravě*, in: *Strahovská knihovna: Sborník Památníku národního písemnictví Praha: Památník národního písemnictví Roč. 5-6, (1970-1971 [vyd. 1971])*, s. 331–360.
- Małgorzata DUCZMAL, *Izabela Jagiellonka. Królowa Węgier*, Warszawa 2000.
- Jonathan EAGLES, *Stephen the Great and Balkan Nationalism. Moldova and Eastern European History*, London/New York 2014.
- Nicolae EDROIU, *Posesiunile lui Mihai Viteazul în Transilvania și semnificația acestora (1596–1601)*, in: *Ioan Silviu Nistor – Camil Mureșanu (edd.), Mihai Viteazul și Transilvania: Culegere de studii, Cluj-Napoca 2005*, s. 43–54.
- Linas ERIKSONAS, *National Heroes and National Identities Scotland, Norway and Lithuan*, Brussels 2004.
- Jelis EROLOVA, *Dobruđza: granici i identičnosti*, Sofija 2010.
- Etienne Báthory, Roi de Pologne, Prince de Transylvanie*, Cracovie 1935.
- Ioan C. FILITTI, *Mama și soția lui Mihai Viteazul*, Craiova 1934.
- Peter FIRSTBROOK, *A Man most driven: Captain John Smith, Pocahontas and the founding of America*, London 2015.
- Rudolf FIŠER a kol., *Dějiny Moravských Budějovic: od pravěku do roku 1945*, Třebíč 1997.
- Josef FORBELSKÝ, *Španělé, Říše a Čechy v 16. a 17. století: osudy generála Baltasara Marradase*, Praha 2006.
- Ion GEORGESCU, *Baba Novac legendă și realitate istorică*, [București] 1980.
- Gheorghe GHIMPU, *Conștiința națională a românilor moldoveni*, Chișinău 2002.
- Constanța VINTILĂ-GHIȚULESCU, *Patimă și desfătare: despre lucrurile mărunte de viață cotidiene în societatea românească 1750–1860*, București 2017. [Vášeň a rozkoš: o drobnostech každodenního života v rumunské společnosti 1750–1860.]
- Constantin C. GIURESCU, *Istoria Românilor*, București 2003.
- Constantin S. GIURESCU – Dinu C. GIURESCU, *Istoria Românilor din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*, București 1971.

- Constantin C. GIURESCU – Dinu C. GIURESCU, *Istoria Românilor Volume II. (1352–1606)*, București 1976.
- Constantin GIURESCU, *Útočiště husitů a jejich střediska v Moldavsku*, in: Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity, 1961, řada historická, s. 105–119.
- Ștefan S. GOROVEI, „*Genealogie dinastică: familia lui Alexandru vodă Lăpușneanu*“, in: *Analele Științifice ale Universității Alexandru Ioan Cuza din Iași. Istorie*, Vol. LX, 2014, pp. 181–204.
- Ștefan S. GOROVEI, *Mușatinii*, Chișinău 1991.
- Nikolaus GRASS, *Das Damenstift und seine Kunstdenkmäler*. In: Haller Buch. Festschrift zur 650-Jahrfeier der Stadterhebung (Schlern-Schriften 106), Innsbruck 1953, s. 337–394
- Stefan GRIGORESCU, *Capitani lui Mihai Viteazul*, Bucuresti 2011.
- Ladislau GYÉMANT, *Der Sabbatarismus in Siebenbürgen*, in: Ulrich A. Wien, Julianne Brandt, András F. Balogh (hrsg.), *Radikale Reformation. Die Unitarier in Siebenbürgen*, Köln 2013.
- Alexandra HILL, *Lost Books and Printing in London, 1557–1640. An Analysis of the Stationers' Company Register*, Leiden 2018.
- František HOFFMANN, *Listy a obrazy z minulosti Jihlavy: od počátků do roku 1848*, Jihlava 1999.
- Ildikó HORN, *Andrzej Batory*, Warszawa 2010.
- Ildikó HORN, *Báthory András és Boldizsár barczewói síremléke*, in: *Redite ad cor. Tanulmányok Sahin-Tóth Péter emlékére*. Szerk. Krász Lilla, Oborni Teréz. Bp., 2008, s. 37–48
- Ildikó HORN, *Báthory Gábor belpolitikája*, in: Klára PAPP et al., *Báthory Gábor és kóra*, Debrecen 2009, s. 133–152. [Vnitřní politika Gabriela Báthoryho.]
- Ildikó HORN, *Bathory Zsigmond pragai fogsága*, in: Péter TUSOR (ed.), R. Várkonyi Ágnes emlékkönyv születésének 70. évfordulójára, Budapest 1998, s. 266–280. [Věznění Zikmunda Báthoryho.]
- Ildikó HORN, *Bocskai István a Báthoryak udvarában*, in: *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Philosophica*, Tom XIII., fasc. 2, 2008, s. 47–56. [Štěpán Bočkaj na dvoře Báthoryů.]
- Jiří HRUBEŠ, *Publicistika jako prostředek masové informace a propagandy v 16. století*, in: *Strahovská knihovna* 9, 1974, s. 67–84.
- Jana HUBKOVÁ, *Fridrich Falcký v zrcadle letákové publicistiky: letáky jako pramen k vývoji a vnímání české otázky v letech 1619-1632*, Praha 2010.
- Rudolf HURT – Karel SVOBODA, *Hrad Cimburk u Koryčan: Jeho dějiny a stavební vývoj*, Přerov 1940.
- Helena CHALUPOVÁ, *Daleko od svých, daleko od domova. Hroby členů uherského rodu Báthory*, in: *Epigraphica & Sepulcralia*. [Sv.] 11, Fórum epigrafických a sepulkrálních studií / Praha 2022, s. 231–250.
- Bohdan CHUDOBA, *Španělé na Bílé Hoře: tři kapitoly z evropských politických dějin*, Praha 1945.

Nicolae IORGA, *Portretele doamnelor române/ Portraits des princesses roumaines*, Bucarest 1937.

Nicolae IORGA, *Pretendenti domnești din veacul al XVI-lea*, Analele Academiei. Române, Memoriile Secțiunii Istorice (seria a II-a) 19 (1897), s. 193–268. [Uchazeči vlády v 16. století.]

Nicolae IORGA, *Scurtă istorie a lui Mihai Viteazul î amintirea celor săvîrșite acum trei sute de ani*, București 1900. [Krátká historie Michala Chrabrého jako vzpomínka na události před třemi sty lety.]

Nicolae IORGA – Constantin REZACHEVICI (ed.), *Istoria românilor. Volumul V, Vitejii*, București 2008.

Josef JANÁČEK, *České dějiny, Doba předbělohorská 1526–1547, Kniha I, díl II*, Praha 1984.

Josef JANÁČEK, *Rudolf II. a jeho doba*, Praha 1987.

Petr JANČÁREK, *Města českého Krušnohoří v předbělohorské době: příspěvek ke studiu jejich sociální struktury*, Ústí nad Labem 1971, s. 60–64.

František KAMENÍČEK, *Vpády Bočkajovců na Moravu a ratifikace míru Vídeňského od zemi koruny České roku 1605–1606*, Praha 1895.

Katrin KELLER, *Erzherzogin Maria von Innerösterreich (1551–1608)*, Wien 2012.

Zsigmond KEMÉNY, *Gyulay Pál*, Pest 1847.

Gábor KLANICZAY, *Holy Rulers and blessed Princesses*, Cambridge 2000.

Petr KLUČINA a kol. (eds.), *Vojenské dějiny Československa (1526–1918), II. díl*, Praha 1986.

Luďa KLUSÁKOVÁ, *Cestou do Cařihradu: osmanská města v 16. století viděná křesťanskýma očima*, Praha 2003.

Pavel KOBLASA, *Uherská šlechta v nových časech*, České Budějovice 2011.

István KOCSIS, *A magyar Trisztán és Izolda (Bocskai István és Mária Krisztierna)*, in: a Királynő aranyból van, Budapest 2016, s. 585–668. [Maďarský Tristan a Isolda: Štěpán Bočkaj a Marie Christierna]

Constantin KOGĂLNICEANU, *Basarab I zis Negru Vodă*, București 1908. [Basarab I. přezdívaný Negru Vodă.]

Joseph KOLBERG, *Aus dem Haushalt des ermländischen Bischofs und Kardinals Andreas Bathory (1589–1599)*, Braunsberg 1910.

Marie KOLDINSKÁ – Petr MAŤA (eds.), *Deník rudolfinského dvořana: Adam mladší z Valdštejna 1602–1633*, Praha 1997.

Antonín KOLEK, *Opuštěná země*, Brno 1971.

Antonín KOLEK, *Povstání*, Brno 1971.

Antonín KOLEK, *Před bouří*, Brno 1971.

László KONTLER, *Dějiny Maďarska*, Praha 2001.

Vojtech KOPČAN – Klára KRAJČOVIČOVÁ, *Slovensko v tieni polmesiaca*, Bratislava 1983.

Kol. autorů, *Žofia Bosniaková: veľká kniha o žene viery a lásky = big book about the woman of faith and love*, Martin [2019].

András KOLTAI, *Adam Batthyány und seine Bibliothek*, Eisenstadt 2002.

András KOLTAI, *Cudzinky v úlohe manželiek uhorských veľmožov v 16. – 17. storočí*, in: *Žena a právo. Právne a spoločenské postavenie žien v minulosti*, Bratislava 2004, s. 185–194.

Arnošt KOUBEK, *Děje města Libochovic nad Ohří s odvoláním na zemské desky a jiné původní prameny*, Litoměřice 1874.

Tamás KRUPPA, *Báthory Gábor a forrásokban: propaganda és ellenpropaganda*, in: Klára PAPP et al., *Báthory Gábor és kora*, Debrecen 2009, s. 37–43. [Gabriel Báthory v pramenech: propaganda a kontrapropaganda.]

Tamás KRUPPA, *Die Religionspolitik der Báthorys in den 1580er Jahren. Ein Versuch zur Verhinderung der protestantischen Religionspraxis*, in: Ulrich A. WIEN, Julianne BRANDT,

Tamás KRUPPA, *Kult svatých a dynastická propaganda na dvoře Báthoryů v 16. století*, in: *Theatrum historiae: sborník prací Katedry historických věd Fakulty filozofické Univerzity Pardubice 5*, (2009) Pardubice, s. 27–38.

Jan KŘEN, *Česká a německá historická paměť – včerejšek a dnešek*, *Český časopis historický* 97, 1999, s. 321–331.

Jiří LAPÁČEK, *Přerov ve světle korespondence Karla staršího ze Žerotína*, [Přerov] 2015.

Václav LEDVINKA, *Pražské zpravodajství v politické činnosti předbělohorské české aristokracie. Dvanáct tezí referátu*. *Documenta Pragensia* 19, 2001, s. 263–268.

Michel LEO, Marieta GLUKHAROVA, *Bŭlgariia i Neñiiat Narod Pod Osmanka Vlast: Prez Pogleda na Anglosaksonskite Pŭtshhestvenitsi (1586–1878): Otkrivaneto na Edna Narodnost*, Sofia 2013.

Gratian LESER, *Die Gegenreformation*, in: *Güssinger Zeitung 16 Jahr.*, Folge 41, 17. Oktober 1926, s. 1–2.

Alfred LOEBL, *Zur Geschichte des Türkenkrieges von 1593–1606, I. –II.*, Prag 1899–1904.

Georg LUDWIG, *Rathsherrn und Apothekers Georg Ludwig Chronik von Brünn*, [s. n.] 1859.

Radu LUPESCU, *Sedmohradsko, provincia siedmich hradov*, in: *Historická revue: populárno-vedecký mesačník o dejinách spoločnosti*, roč. 26, č. 11 (2015), s. 44–48. Z rumunštiny přeložil Radu Mârza.

Josef MACŮREK, *Husitství v rumunských zemích*, *Časopis matice moravské* 51, 1927, s. 1–98.

Josef MACŮREK, *K dějinám česko-ukrajinských a česko-rumunských vztahů druhé poloviny 14. a první poloviny 15. století*, in: *Slovanské historické studie III.*, Praha 1960, s. 127–184.

Josef MACŮREK, *Kapitoly z dějin česko-rumunských vztahů*, *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity: řada historická (C)* 20–21, 1972, č. 18–19, s. 61–112.

Josef MACŮREK, *Michal der Tapfere und die böhmisch-schlesischen Stände am Ende des 16. Jhrt.*, in: *Revista istorică română*. 2, č. 4, (1932), s. 346–353.

Josef MACŮREK, *Rumänische Fürsten als Gäste in Böhmen. Unbekannte Dokumente*, in: *Prager Presse*, 5. 5. 1929, s. 6–9.

- Josef MACŮREK, *Zápas Polska a Habsburků o přístup k Černému moři na sklonku 16. století*, Praha 1931.
- Zoltán MAGYAR, *A híres Báthoriak: történelmi emlékek és folklórhagyományok*, Budapest 2012.
- Zoltán MAGYAR, *Bathori Endre Alakja Az Erdelyi Nephagyományban*, Kolozsvár 1998. [Postava Ondřeje Báthoryho v sedmihradské národní tradici.]
- Zoltán MAGYAR, *Die Habsburger in der mitteleuropäischen Folklore: (Narrativtypen und historische Erinnerung)*, Herne 2010.
- László MAKKAI, *Stefan Batory w Siedmiogrodzie*, Warszawa 1961.
- George MARCU (coord.), *Enciclopedia personalităților feminine din România*, București 2012.
- Radu MÂRZA, *Diplomatické vzťahy Valašska s Habsburgovcami na začiatku vlády Michala Chrabrého (1593–1598)*, Folia Historica Bohemica 19, Praha 1998, s. 37–57.
- Radu MÂRZA, *Implicarea familiei în diplomație la Mihai Viteazul: practica trimeritii familiei proprii ca ostatică la partenerii politici*, in: Familie și societate. Studii de istorie a Transilvaniei. Eds. Ionuț Costea, Valentin Orga. Cluj, Ed. Clusium, 1999, p. 73–83.
- Ágnes MÁTÉ, *Griseldis Báthory, the Disobedient Bride or the Unsuccessful Taming of a Heretic Shrew*, in: *Odrodzenie i Reformacja w Polsce*, LXV, Warszawa 2021, s. 191–215. Dostupné z: https://rcin.org.pl/Content/233555/PDF/WA303_270548_A512-65-2021_OiR-Mate.pdf
- Josef MATOUŠEK, *Turecká válka v evropské politice v letech 1592–1594: obraz z dějin diplomacie protireformační*, Praha 1935.
- Françoise MAYER – Zdeněk VAŠÍČEK, *Minulost a současnost, paměť a dějiny*, Brno 2008.
- Dan HORIA MAZILU, *Voievodul dincolo de sala tronului: scene din viața privată*, Iași 2003. [Vojvoda mimo trůnní sál: výjevy ze soukromého života.]
- Andor MESZÁROS, *Uherští studenti na pražských univerzitách*, in: Jiří Januška (ed.), *Česko-maďarské ob(z)ory: kapitoly z dějin česko-maďarských univerzitních vztahů*, Praha 2018, s. 139–145.
- Tomáš MĚŠTĀNEK, *Poměry na Moravě na přelomu 16. a 17. století v období válek tureckých a povstání Štěpána Bočkaje*, [Uherské Hradiště] 1997.
- Mittheilungen des Nordböhmisches Excurisons-Club* 25, 1902, s. 103.
- Dirk MOLDT, *Deutsche Stadtrechte im mittelalterlichen Siebenbürgen: Korporationsrechte, Sachsenspiegelrecht, Bergrecht*, Köln 2009.
- Zsigmond MÓRICZ, *Čarovná zahrada*, Praha 1979.
- Zsigmond MÓRICZ, *Stín slunce*, Praha 1986.
- Zsigmond MÓRICZ, *Veliký kníže*, Praha 1984.
- Ivan MRVA, *Spišská stolica v zápase o uhorskú korunu medzi Ferdinandom Habsburským a Jánom Zápoľským*. In: *Historický zborník: vedecký časopis o slovenských národných dejinách*, Roč. 25, č. 2 (2015), s. 14–34.

- Bruno MUGNAI – Chris FLAHERTY, *Der Lange Turkenkrieg (1593–1606)*, Vol. I, [s. 1.] 2014.
- Bruno MUGNAI – Chris FLAHERTY, *Der lange Türkenkrieg (1593–1606)*, Vol. II., [s. 1.] 2015.
- Traian MUTASCU, *Radu Șerban*, București 1978.
- Thomas NÄGLER, *Der Name Siebenbürgen*, in: *Forschungen zur Volks- und Landeskunde* 12 (1969), s. 63–69.; https://www.ieg-mainz.de/Beihefte-online-----_site.site..ls_dir._nav.185_supplement.8_article.35_likecms.html#_ftn_s1 [30. 11. 2021].
- László NAGY, *A rossz hírű Báthoryak*, Budapest 1985, s. 212–246.; László NAGY, *Erdélyi boszorkányperek*, Budapest 1988.
- László NAGY, *Erdélyi boszorkányperek*, [Budapest] 1988.
- László NAGY, *Hajduci (1591–1699)*, Brno 2002.
- László NAGY, *Tündérvkert fejedelme: Báthory Gábor*, Budapest 1988. [Princ z Čarovné zahrady: Gabriel Báthory.]
- Gheorghe I. NĂSTASE, *Ungurii din Moldova la 1646 după „Codex Bandinus”*, Arhivele Basarabiei, vol. 4, Tipografia „Tiparul Moldovenesc”, Chișinău 1935, s. 74–88.
- Michal NAVRÁTIL, *Almanach českých lékařů: s podobiznami a 1000 životopisy: na paměť 50letého jubilea Spolku a Časopisu lékařů českých*, Praha 1913.
- Donald M. NICOL, *The Immortal Emperor: The Life and Legend of Constantine Palaiologos, Last Emperor of the Romans*, Cambridge 1992.
- Sergiu NICOLAESCU, *Viață, destin și film*, București 2011. [Život, osud a film.]
- Jan NIEDERKORN, *Die Europäischen Mächte und der „Lange Türkenkrieg“ Kaiser Rudolfs II. (1593–1606)*, Wien 1993.
- Alfred NOE, *Das Kavalleriehandbuch von Giorgio Basta d'Hust. Ein illustrativer Umweg in der Rezeption eines Fachtextes zu Beginn des 17. Jahrhunderts*, in: Alfred Noe – Hans-Gert Rollof (hrsg.), *Die Bedeutung der Rezeptionsliteratur für Bildung und Kultur der Frühen Neuzeit (1400–1750)*, Bern, Berlin, Bruxelles, New York, Oxford, Warszawa, Wien, 2020. s. 27–46.
- Teréz OBORNI, *Az ördögös barát: Fráter György (1482–1551)*, Pécs/Budapest, 2017. [Ďábelský mnich: Bratr Jiří (1482–1551)].
- Teréz OBORNI, *Báthory Gábor megállapodásai a Magyar Királysággal*, in: Klára PAPP et al., *Báthory Gábor és kora*, Debrecen 2009, s. 111–122. [Dohody Gabriela Báthoryho s Uherským královstvím.]
- Karol OLEJNIK, *Stefan Batory 1533-1586*, Warszawa 1988.
- Doubravka OLŠÁKOVÁ, *K diskusi o paměti v českém kontextu „druhého života“*, *Dějiny – Teorie – Kritika* 2, 2004, s. 269–280.
- Ștefan OLTEANU, *Les pays roumains à l'époque de Michel le Brave (l'union de 1600)*, București 1975.
- Ognjeslav UTJEŠENOVIC OSTROŽINSKI, *Lebensgeschichte des Cardinals Georg Utiesenovic*, Vienna 1881.

- Géza PÁLFFY, *The Kingdom of Hungary and the Habsburg Monarchy in the Sixteenth Century*, Boulder 2009.
- Petre P. PANAITESCU, *Mircea cel Bătrân*, București 2000. [Mircea Starý.]
- Petre P. PANAITESCU – Cristian Antim BOBINESCU (ed.), *Mihai Viteazul*, București 2002.
- Jaroslav PÁNEK, *Češi a Jihoslované: kapitoly z dějin vzájemných vztahů*, Brno 2015.
- Jaroslav PÁNEK, *Podíl předbělohorského českého státu na obraně střední Evropy proti osmanské expanzi*, *Československý časopis historický* (dále ČSČH) 36, 1988, s. 856–872; ČSČH 37, 1989, s. 71–84.
- Jaroslav PÁNEK, *Vilém z Rožmberka*. Politik smíru, Praha 2011.
- Jaroslav PÁNEK, *Zpravodajství z Polska na Moravu a do Čech na prahu novověku*, in: Hana AMBROŽOVÁ et al. (eds.), *Historik na Moravě: profesor Jiřímu Malířovi, předsedovi Matice moravské a vedoucímu Historického ústavu FF MU, věnují jeho kolegové, přátelé a žáci k šedesátinám*, Brno 2009, s. 295–310.
- Ștefan PASCU, *Petru Cercel și Țara românească: la sfârșitul sec. XVI.*, Sibiu 1944. [Petr Náušnička a Valaško na konci 16. století.]
- László PASSUTH, *Sárkányfog*, Budapest 1960. [Dračí zuby.]
- Václav PEŠÁK, *Sigmund Báthory v Čechách, 1602–1613*, in: k dějinám československým v období humanismu. Sborník prací věnovaných Janu Bedřichu Novákovi k šedesátým narozeninám, 1872–1932, Praha 1932, s. 441–467.
- Katalin PÉTER, *The Golden Age of the Principality (1606–1660)*, in: Béla Köpeczi (ed.), *History of Transylvania*, Budapest 1994, s. 301–358.
- Maja PHILIPPI, *Michael Weiß – sein Leben und Wirken in Wort und Bild*, Bukarest 1982.
- Věra PICKOVÁ, *Císařské vojsko v Uhrách v 16. století očima současníků*, *Historie a vojenství*, 1965, č. 5, s. 789–799.
- Andrei PIPPIDI, *Byzantins, Ottomans, Roumains. Le Sud-Est européen entre l'héritage impérial et les influences occidentales*, Paris 2006.
- Andrei PIPPIDI, *Mihai Viteazul în arta epocii sale*, Cluj-Napoca 1987.
- Andrei PIPPIDI, *O genealogie a lui Petru Cercel*, *Arhiva Genealogică* 1994, Nr. 3-4, s. 77-82. [Genealogie Petra Cercela.]
- Miroslav PLAČEK a kol., *Hodonín: dějiny města do roku 1948*, Hodonín 2008.
- Zdeněk POKLUDA, *K problematice feudální držby uherské šlechty na jižní Moravě. Jižní Morava*. Vlastivědný sborník Roč. 15, (1979), s. 183–195.
- Ioan-Aurel POP, *Romanians and Hungarians from the 9th to the 14th Century, The Genesis of the Transylvanian Medieval State*, Cluj-Napoca 1996.
- Octavian POPA, *Ștefan Mailat. Domnul Făgărașului (1502—1550)*, in: Țara Bârsei, Anul III. / IV., 1931–1932, Brașov, s. 403–412, 506–525, 13–25, 152–159.
- Cristian Tudor POPESCU, *Filmul surd în România mută*, București 2011. [
- Petru Demetru POPESCU, *Basarabii*, București 1989. [Basarabové.]

Richard PRAŽÁK, *Cesty uherských humanistů reformovaného vyznání do českých zemí v předvečer třicetileté války*, in: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity: řada historická (C) / Brno: Vydává Univerzita J. E. Purkyně v Brně – filozofická fakulta Roč. 31, č. 29 (1982), s. 131–142.

Richard PRAŽÁK, *Ke stykům Alberta Molnára Szenciho a Zikmunda Báthoryho s českými zeměmi*, in: Nad Meditacemi věků. Sborník k 110. výročí narození Josefa Kratochvila, Brno 1992, s. 106–114.

Kateřina PRAŽÁKOVÁ, *Obraz Polsko-litevského státu a Ruska ve zpravodajství české šlechty (1450–1618)*, České Budějovice 2015.

Pražský denník, č. 49, 20. 12. 1885, s. 2.

Jiří PROCHÁZKA, *Habsburská monarchie a státy východní Evropy v obraně proti Turkům na konci 16. století*, Časopis Matice moravské 108, 1989, s. 257–273.

Katarzyna MIKOČKA-RACHUBOWA, *Nagrobki Stefana Batorego i Anny Jagiellonki w katedrze wawelskiej. Kilka uwag i hipotez*. Rocznik Historii Sztuki 14, 1984, s. 81–103.

Labarre de RAILLICOURT, *Basta comte d'Hust et du Saint-Empire (1550–1607). Sa vie, sa famille et sa descendance*, Paris 1968.

Alexander RANDA, *Pro Republica Christiana. Die Walachei im „langen“ Türkenkrieg der katholischen Universalmächte (1593–1606)*, München 1964.

Tomáš RATAJ, *České země ve stínu pŕlměsíce. Obraz Turka v raně novověké literatuře z českých zemí*, Praha 2002.

Constantin REZACHEVICI, *Cronologia critică a domnilor din Ţara Românească și Moldova a 1324–1881, Volumul I*, Bucuresti 2001. [Kritická chronologie vládařů Valašska a Moldávie 1324–1881, I. díl.]

Antonín REZEK, *Jakub Palaeolog*, in: Český časopis historický 2, č. 5, (1896,) s. 312–314.

Alena RICHTEROVÁ, *Několik poznámek o psaných novinách z Prahy na přelomu 16./17. století dochovaných ve Vídni a v Drážďanech*, in: Studie o rukopisech = Studien über Handschriften = Etudes codicologiques, sv. 46, Praha 2016, s. 151–165.

Mihail ROLLER, *Rumunské dějiny do konce XVI. století*, Praha 1954.

Gunther Erich ROTHENBERG, *The Austrian military border in Croatia, 1522–1747*, Urbana 1960.

Vasile RUS, *Jezuitští misionáři v Transylvánii, Banátu a v oblasti Partium (1579–1715)*, in: Od události k ideji. Olomouc 2009, s. 178–186.

Lenka ŘEZNÍKOVÁ a kol., *Figurace paměti. J. A. Komenský v kulturách vzpomínání 19. a 20. století*, Praha 2014.

Tudor SĂLĂGEAN a kol., *Principele Ștefan Bocskai și epoca sa*, Cluj-Napoca 2006.

Oana Andreia SAMBRIAN, *Deformar con la palabra: la mistificación de la imagen de Segismundo Báthory en el teatro mediante los relatos de Alfonso Carrillo*, in: Alessandro Cassol, Daniele Crivellari, Flavia Gherardi (coord.), *Frontiere : soglie e interazioni. i linguaggi ispanici nella tradizione e nella contemporaneità*, Trento, Università degli studi Trento, 2013, pp. 541–555. [Měnit slovem: Mystifikace obrazu Segismunda Báthoryho v divadle dle vyprávění Alfonsa Carilla.]

- Lidija Jegorovna SEMENOVA, *Knjažestva Valachija i Moldavija: konec XIV - načalo XIX v.: očerki vnešnepolitičeskoj istorii*, Moskva 2006.
- Robert William SETON-WATSON, *A History of the Roumanians: From Roman Times to the Completion of Unity*, Cambridge 1934.
- Jaroslav SCHIEBL, *Měšťan ve zbroji: Příspěvky k dějinám ozbrojeného měšťanstva a válečnictví města Plzně. Díl I, Od založení města až do konce XVIII. století*, Plzeň 1928.
- Sabine SCHUMANN, *Die „nationes“ an den Universitäten Prag, Leipzig und Wien. Ein Beitrag zur älteren Universitätsgeschichte*, Berlin 1974.
- J. Siebmacher's großes Wappenbuch, Der Adel von Siebenbürgen*, Nürnberg 1898.
- Karl VON SIEGL, *Grabmal des Stefan Báthory in Der Kathedrale in Krakau*, 1898.
- Dan SIMONESCU, *Cronica lui Baltasar Walther despre Mihai Viteazul in raport cu cronicile interne contemporane*, in: Studii și materiale de istorie medie, Vol. III, 1959, s. 7–100.
- Ioan SLAVICI, *Nepotul lui Mihaii-Voda Viteazul*, in: Vatra, Vol. I, Issue 13, 1894, s. 385–390.
- Jan SMETANA (ed.) a kol., *Dějiny města Litoměřic*, Litoměřice 1997.
- Bradford SMITH, *Captain John Smith: his life and legend*, Lippincott 1953.
- Șarolta SOLCAN, *Femeile din Moldova, Transilvania și Țara Românească în evul mediu*, București 2005.
- Marek STARÝ, *Knížata jako členové českého panského stavu v době předbělohorské*, in: Acta historico-iuridica Pilsnensia 2006: sborník příspěvků ze setkání pracovníků kateder právních dějin z České a Slovenské republiky, Plzeň 2007, s. 99–124.
- Marek STARÝ, *Uherská šlechta v Čechách v raném novověku. Právní konsekvence a prameny poznání*, in: Frederik Federmayer a kol., Magnátske rody v našich dejinách: 1526–1948: almanach Slovenskej genealogicko-heraldickej spoločnosti, Martin 2012, s. 223–238.
- Eva STEJSKALOVÁ, *Novinové zpravodajství a noviny v Čechách od 17. století do roku 1740*, Praha 2015.
- Tomáš STERNECK, *Město, válka a daně: Brno v moravském berním systému za dlouhé války s Vysokou Portou (1593–1606)*, Praha 2006.
- Laura POLANYI STRIKER, *Captain John Smith's Hungary and Transylvania*, in: Bradford SMITH, *Captain John Smith: his life and legend*, Lippincott 1953, s. 311–342.
- András SZABÓ, *Rákóczi Zsigmond erdélyi fejedelem (1544-1608): Kiegészítések egy életrajzhoz*, in: Történelmi Szemle 2, 1986, s. 341–350. [Zikmund Rákoczi, sedmihradský kníže (1544–1608). Poznámky k životopisu.]
- János B. SZABÓ – Péter ERDŐSI, *Ceremonies Marking the Transfer of Power in the Principality of Transylvania in East European context*, iMajestas, 2003, 11, s. 111–160.
- Péter SZABÓ, *Báthory Gábor újrateremtése 1628-ban*, in: Klára PAPP et all., *Báthory Gábor és kora*, Debrecen 2009, s. 45–51. [Pohřeb Gabriela Báthoryho v roce 1628.]
- Lajos SZÁDECZKY, *Báthori Zsigmondné Mária Krisztierna*, in: Századok, 1883. [Marie Christierna, manželka Zikmunda Báthoryho.]

- Edit SZEGEDI, *Geschichtsbewusstsein und Gruppenidentität: die Historiographie der Siebenbürger Sachsen zwischen Barock und Aufklärung*, Köln 2002.
- László SZILAS, *Der Jesuit Alfonso Carrillo in Siebenbürgen: 1591–1599*, Roma 1966.
- Josef Vítězslav ŠIMÁK (ed.), *Příběhy města Turnova nad Jizerou. Díl 1., Od založení města do r. 1620*, Turnov 1903.
- Zdeněk ŠIMEČEK, *Ottoman Expansion in Czech Reports of the 16th and the Beginning of the 17th Century*, in: *Ottoman rule in Middle Europe and Balkan in the 16th and 17th centuries: papers presented at the 9. joint conference of the Czechoslovak-Yugoslav historical committee*, [Brno, 4. –7. listopadu 1975], Praha 1978, s. 252–287.
- Zdeněk ŠIMEČEK, *Počátky novinového zpravodajství a novin v českých zemích: (do devadesátých let 18. století)*, Brno 2011.
- Sándor TAKÁTS, *Bajnóvíó magyarok: Képek a török világból*, Budapest 1980. [Bojující Maďaři: Obrazy z tureckého světa.]
- Miroslav TEJCHMAN, *Nicolae Ceaușescu: život a smrt jednoho diktátora*, Praha 2004.
- Imre TEMPFLI, *A Báthoryak valláspolitikája*, Budapest 2000.
- Barbu THEODORESCU, *Nicolae Iorga*, București 1968.
- Monika TIHÁNYOVÁ, *Bubekovci z Plešivca. Úspechy a pády jedného rodu v politike a umení*, [s. l.] 2017.
- Damina TODIȚA, *Pătrașcu cel Tânăr fiul lui Mihai Viteazul*, București 1982.
- Václav Vladivoj TOMEK, *O nepokojích stavovských v zemích mocnářství rakouského za panování Rudolfa II. a Matiaše. Bouře sedmihradské*, Časopis Českého musea 28, 1854, s. 240–266, 319–346, 580–613; 30, 2/1856, s. 63–100; 3/1856, s. 18–57; 4/1856, s. 112–147.
- Marie TOŠNEROVÁ, *Kroniky českých měst z předbělohorského období: úvod do studia městského kronikářství v Čechách v letech 1526–1620*, Praha 2010.
- Marie TOŠNEROVÁ – Miroslava KVĚTOVÁ, *Paměť měst: narativní prameny k dějinám Prahy, Českých Budějovic a Litoměřic do roku 1800*, Praha 2019.
- Annamária JENEY-TÓTH, *Báthory Gábor udvara 1612-ben Kolozsvárott. (Városi számadások alapján)*, in: *A Báthoriak kora: a Báthoriak és Európa: tanulmánykötet*, Nyírbátor 2008, s. 137–157.
- Mária NAGY-TÓTH, *A Batthyány Család Gyógyító Nagyasszonya*, in: Zoltán NAGY (ed.), *a Batthyányak évszázadai. Tudományos konferencia Körmenten 2005, október 27–29, Körment–Szombathely 2006*, s. 81–88.
- James D. TRACY, *Balkan wars: Habsburg Croatia, Ottoman Bosnia, and Venetian Dalmatia, 1499–1617*, New York / London 2016.
- Kurt W. TREPTOW (ed.), *Dějiny Rumunska*, Praha 2000.
- Zsolt TRÓCSÁNYI, *Rákóczi Zsigmond (Egy dinasztia születése)*, In: Imre Dankó (ed.), *a debreceni Déri Múzeum Évkönyve*, Debrecen 1979, s. 57–113. [Zikmund Rákóczi, zrození dynastie.]
- Dušan TŘEŠTÍK, *Mýty kmene Čechů*, Praha 2003.

Nicolae TUCRA, *Mihai Viteazul: epopéa de la Călugăreni*, Oradea 1995. [Michael Chrabrý: epos o Călugăreni.]

Osman TÜYLÜ, *Der Lange Türkenkrieg (1593–1606): Habsburgischer Kaiser gegen drei osmanische Sultane*, Saarbrücken 2014.

Ion URSU, *Die auswärtige Politik des Peter Rareș, Fürst von Moldau*, Vienna 1908.

Szabolcs de VAJAY, *A propos des comtes Basta de Huszt et de la survivance de leurs armoires en Hongrie*, in: Parchemin 1966, s. 87–102.

Libuša VAJDOVÁ a kol., *Dejiny rumunskej literatúry: (literárne dianie v kultúrnom priestore)*, Bratislava 2017.

Libuše VALENTOVÁ, *Mihai Viteazul la Praga*, in: România literară XXXVII, č. 19, 19. – 21. Mai 2004, s. 29.

Emerico VARADY, *La figura di Sigismondo Bathory principe di Transilvania in documenti italiani inediti o poco noti*, in: Memorie dell'Accademia delle Scienze in Bologna. Classe Scienze Morali, 1960. [Postava Zikmunda Báthoryho, sedmihradského knížete, v nepublikovaných nebo málo známých italských dokumentech.]

Gábor VÁRKONYI, *Magánélet és politika. II. Rákóczi György és Báthory Zsófia házasságának hátteréhez*, in: Nemesi és polgári szerepek, reprezentáció és interpretáció. Eger 2016, s. 131–141. [Soukromý život a politika. Pozadí manželství Jiřího II. Rákócziho a Žofie Báthoryové.]

Cristian Luis VASILESCU, *Până la capăt!*, Bucuresti 2011. [Až do konce.]

Andrei VERESS, *Bathory Zsigmondne es a Váradai Kalvinisták*, [Budapest] 1898. [Manželka Zikmunda Báthoryho a varadinští kalvinisté.]

Andrei VERESS, *Campania crestinilor in contra lui Sinan pasa din 1595*. Analele Academiei Romane. Memoriile Sectiunii, București 1925. [Křesťanské tažení proti Sinanovi se datuje od roku 1595.]

Emil VÎRTOSU, *Titulatura domnilor și asocierea la domnie în Țara Românească și Moldova până în secolul al XVI-lea*, București 1960. [Panovnický titul a spojení s vládou ve Valašsku a v Moldavsku do 16. století.]

Vít VLNAS, *Dva pražské literární ohlasy turecké války z let 1716–1718*, in: Folia Historica Bohemica 21, Praha 2005, s. 219–234.

Vít VLNAS, *Neznámé „turecké noviny“ z Prahy*, in: V komnatách paláců – v ulicích měst: sborník příspěvků věnovaných Václavu Ledvinkovi k šedesátým narozeninám, Praha 2007, s. 119–126.

Karl VOCELKA, *Die Politische Propaganda Kaiser Rudolf II. (1576–1612)*, Wien 1981.

Marie VOJTÍŠKOVÁ, *Třpyt a stíny města České Lípy v době krále Rudolfa II.*, Česká Lípa 1997.

Josef VOLF, *Dějiny novin v Čechách do r. 1848*, Praha 1930.

Gerald VOLKMER, *Siebenbürgen zwischen Habsburgermonarchie und Osmanischem Reich: Völkerrechtliche Stellung und Völkerrechtspraxis eines ostmitteleuropäischen Fürstentums 1541–1699*, München 2015.

Petr VOREL, *Rezidenční vrchnostenská města v Čechách a na Moravě v 15.–17. století*, Pardubice 2001.

Petr VOREL, *Velké dějiny zemí Koruny české, VII.*, Praha/Litomyšl 2005.

Mária PAKUCS-WILCOCKS, *Sibiu-Hermannstadt: oriental trade in sixteenth century Transylvania*, Köln 2007.

Zikmund WINTER, *Kulturní obraz českých měst: život veřejný v XV. a XVI. věku, I. díl*, Praha 1890.

Alexandru Dimitrie XENOPOL, *Istoria Romînilor. Vol. V: De la Petru Rareş la Mihaï Viteazul: 1566–1593; Vol. VI: Epoca lui Mihaï Viteazul: 1593–1633*, Iași 1896.

Josef ZIKMUND, *Jiří Basta, vojevůdce císaře Rudolfa II.* [České Budějovice 1886.]

Josef ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí*, Praha 2002.

Miroslav ŽITNÝ, *Keresztes 1596. Vytváření obrazu prohrané bitvy s Turky a její druhý život*, in: Český časopis historický = The Czech Historical Review Praha: Historický ústav AV ČR Roč. 111, č. 1 (2013), s. 31–65.

Kvalifikační práce

Ludmila TŮMOVÁ, *Svět Kryštofa Popela mladšího z Lobkovicz optikou jeho deníků*. Diplomová práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2013.

Elektronické zdroje

(Poslední revize zdrojů provedena dne 28. 10. 2023.)

Enzo BALDINI, FRACHETTA, Girolamo, dostupné z: [https://www.treccani.it/enciclopedia/girolamo-frachetta_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/girolamo-frachetta_(Dizionario-Biografico)/) [2. 11. 2023].

Tullio BULGARELLI, BECCARI, Bernardino, dostupné z: https://www.treccani.it/enciclopedia/bernardino-beccari_%28Dizionario-Biografico%29/ [23. 11. 2023].

Heslo „Mari români“ [Skvělí Rumuni], https://ro.wikipedia.org/wiki/Mari_rom%C3%A2ni [25. 10. 2023].

Odvážní se nevzdávají, film: <https://www.csfd.cz/film/100345-odvazni-se-nevzdavaji/recenze/> [28. 10. 2023]

Poslední křížová výprava, díl 1, film: <https://www.csfd.cz/film/100338-posledni-krizova-vyprava/recenze/> [28. 10. 2023];

Poslední křížová výprava, díl 1, film: <https://www.csfd.cz/film/116891-posledni-krizova-vyprava-2-cast/recenze/> [28. 10. 2023].

Text Špýrské dohody, https://www.ieg-friedensvertraege.de/treaty/1570_VIII_16_Vertrag_von_Speyer/t-437-1-de.html [10. 3. 2023].

Chiara QUARANTA, PINDEMONTI Leonida, dostupné z: https://www.treccani.it/enciclopedia/leonida-pindemonte_%28Dizionario-Biografico%29/ [3. 11. 2023].

<https://www.derimuzeum.hu/muzeumtortenet.php?id=159> [5. 7. 2020].

https://ro.wikipedia.org/wiki/Amza_Pellea [28. 10. 2023]

Textové přílohy

Příloha 1

Bibliografie letákové publicistiky, I40

Odpověď Nejjasnějšího
KNÍŽETE SEDMIHRADSKA atd.,
na dopis Velkého Turka, který řečenému knížeti napsal.

Vydáno ve Ferrare, Vittorio Baldini, 1595

S povolením nadřizených

JÁ, ZIKMUND BÁTHORY, z milosti Boží kníže Sedmihradská, Moldavska, Zaalpského Valašska a Svaté říše římské, pán části Uher, hrabě sikulský a smělý Ježíšův služebník, stálý, věrný, pokorný a skutečný přítel a pokrevní příbuzný císaře křesťanů.

Vám, Mehmede, nyní tyranský držitel mnoha zemí, které vaši předchůdci podvodně a násilím obsadili, milovníku moci, jak je dnes známo po celém širém světě.

Tak jako já jsem nedbal na to, že mi přejete spásu, ač vám se jí nedostává, tak vás nemusí popudit, když já vám ji nepopřeji, neboť jí nejste schopni. Avšak teď, když odpovídám, řeknu otevřeně, že když jsem četl váš dopis, hned jsem si uvědomil, že neobsahuje nic jiného, než vábení a výhrůžky a že já se jich nebojím a nevěřím jim, jen mě upozorňují na různé a několikrát vykonané zrady a usilování o můj život a čest. A na vítězství, jichž jsem dosud dosáhl. To všechno je odměna od Ježíše Krista, pravého a jediného syna Božího, vůči němuž bych byl skutečně neuznalý a nevděčný, kdybych se přiblížil nebo podrobil vůdci, jakkoli impozantnímu, který se tváří jako váš obávaný a zrádný nepřítel, ale není nic jiného než váš člověk. I chlapec David a vdova Judita, prosti světských obav a plni nebeské naděje zbavili života Goliáše a Holoferna.

Pokud se nemýlím, jsem si jist, že vás ani nenapadne, že bych vám chtěl nějak lichotit, tak jak, zdá se mi, jste v dopise, který jste mi napsal, vy nerozumně činil. Sám sebe nazýváte Císařem císařů a Alexandrem světa neboli jeho patronem, mě pak oslavujete jako Césara,

Herkula a Hektora, tedy spíš po způsobu básníků, kteří často pravdu povyšují pomocí půvabné nadsázky, takže z vítězného válečníka učiní absolutního monarchu. Ale to je omyl, podobně jako ten, do nějž jste upadl, když jste se domníval, že jste mě vyděsil jako nějakého bázlivého králíčka a nalákal mě na krmi jako nenasytného, hladového psa.

Ted' vám zkrátka říkám, jak už jsem několikrát dal najevo, že pokud se objeví světlo v temnotách, nepřijal bych z povinnosti, ale jako uznání vaší zdvořilosti, ani vše to, co nyní spadá pod vaši moc. Ani mě časem nikdo neodvrátí od tohoto důstojného a svatého cíle, za který do nekonečna děkuji těm, kteří mě podporují. Jistě, že můžete zosnovat mravní poučení od Sinana, který je velký znalec podobných praktik, jako obvykle sprádat tolik léček a zrad vůči mně a dávat dohromady různá ničivá vojska, abyste mě zrtil. Já jsem od počátku tohoto tažení nikdy neklesl na duchu, ne pod vlivem vašeho nátlaku a arogance, jak jste se chybně domníval, já se především spoléhám na vůli svého BOHA a pak na pomoc jiných katolíků, zvláště pak dobrotivého římského pontifika a slovutného rakouského dvora. Jejich prostřednictvím se objevují jasná znamení, že mohu doufat, že pomstím vaše četné barbarské, kruté a ničemné činy, kterých jste se vůči nám tolikrát, a v různých dobách dopustil.

K jediné věci bych vás rád nabádal, jako odměnu za toto mé svobodné psaní, a je to následující: chtěl bych, aby pár dní před tím, než se objevíte, strašlivý a hrozivý s početným vojskem, abyste mě zcela zničil, abyste se vzdal svého zhýralého života, aby pak, pokud mě porazíte, má hanba nebyla příliš velká. A pokud porazím já vás, má sláva bude mnohem menší. Domnívám se, přímo jsem si tím jist, že toto je ta nejlepší odpověď, kterou vám mohu dát, a bez časové ztráty. Mluvil bych ještě déle, ale jsem povahově spíš zaměřený na činy než na slovní vysvětlování, tomu v budoucnu raději moc nedůvěřujte. V naději, že bych v budoucnu s vámi mohl dospět k míru nebo příměří, pokud budete respektovat naše zákony a pravá křesťanská knížata.

Odevzdáno v Alba Iulii dne

Roku spásného dne narození Našeho Pána Ježíše Krista.

Přeloženo ze sedmihradského jazyka do italštiny na počátku října, v rakouské Vídni.

Příloha 2

Bibliografie letákové publicistiky, I42

ZIKMUND Báthory, (z milosti Boží) kníže Sedmihradská atd.

Vám, sultáne Mehmede, posílá přání hodně zdraví.

Od vašich vyslanců a z vašich posledních zapečetěných dopisů jsme se dozvěděli, jak vás na nás mrzí, že jsme neodpověděli dříve na dopis, který jste nám poslal. Nebo spíš neodpověděli to, co jste si přál. Ale pokud se nad tím rozumně zamyslíte, zjistíte, že jsme zůstali věrni svému názoru. Proto jsme nemohli bez rozmyslu důvěřovat prvním, kteří k nám dorazili. Teď se od těch druhých dozvídáme, že se chystáte nás zničit, pokud vám neodpovíme. Ale ve znamení míru s vaší říší vám teď odpovíme. Vzdáváme vám nekonečné díky za city, které k nám chováte, za touhu učinit nás velkými. Od tak šlechetné a velkorysé duše se nic jiného nedá očekávat. A od císaře tak proslulého a mocného, jako jste vy. Ale čím víc by tím, jak nás obdarujete a učiníte velkými, vzrostla vaše sláva a čest, tím víc by se očernila a vybledla naše pověst. Takže pokud vaši předchůdci k nám dorazili se zbraní v ruce, nebylo by rozumné, abychom my čekali se založenýma rukama a nic nedělali. Avšak naše vůle se bude šířit do té míry, kam bude sahat mocná Boží vůle, díky níž a s jejíž pomocí se rodí naše vítězství a rozšiřuje se stát. Řešení míru tak, jak si je přejete, teď nemůžeme zajistit, ale budeme je zvažovat, a především budeme doufat, že k nařízením, která my přijmeme, dospějete i vy. Nemůžete nás nařknout, že bychom byli tak podlí a vzbouřili se, neboť jsem byl vždy nepřítelem nevěrných a přítelem věrných KRISTU a jeho víře. To, že naši lidé pozabíjeli tolik vašich, není hodno potrestání, neboť to činili, když jim Bůh dal najevo svou přízeň. Kdyby se jeho Božskému Majestátu líbil opak, neprotivili bychom se jeho vůli. Pokud si cokoli vydobudeme, vždy tím jen rozšiřujeme všeobecné blaho křesťanství. Kdyby vám připadalo, že bychom kvůli tomu měli uzavřít mír, nebo nám jiným způsobem vyhrožoval, tím, že byste nám předhazoval vymoženosti, blahobyty a velikost států, to byste to musel říkat nebo navrhnout osobám zahálčivým, nezvyklým na zacházení se zbraněmi, netečným a líným, navyklým užívat si rozkoší, prostopášným a podobným lidem. Ale my máme odvážného ducha, který touží po spravedlivém a rozvážném konání, to bychom urazili sami sebe a naše poddané, kdybychom

ze zbabělosti nebo malomyslnosti s vámi uzavřeli mír. A protože víme, že jedině Bůh je tím, kdo tvoří krále, císaře, vévody a knížata, staví je do čela státu, udržuje je v míru, dle své vůle jim dává nebo odebírá zásluhy a kárá za prohřešky. Proto k němu upínáme svou víru a spokojíme se velikostí státu, který nám hodlá darovat. On se pak chopí zbraně k pomstě a použije je proti těm, kdož by nás chtěl neprávem poškodit. A kdyby se jemu líbilo, abychom upadli (jak nám vyhrožujete) do nejhorší bídy, všechno by záleželo na jeho vůli a byl by to trest za naše hříchy. Na vaší vůli bude záležet, zda se vzdáte jakéhokoli dalšího podniku proti nám. My s pomocí Boží tam vždy budeme, abychom pokořili pýchu našich nepřátel. Když si vyvoláme v mysli vzpomínky na vaše předky a na vaši mocnou říši, je to vybavení vzpomínek na dávné potupy a násilné uchvácení našich států, a proto je hodláme (když dovolíte) uvést do původního stavu a pod pravý kult KRISTA. Vzpomínáme na uplynulé děje, podrobené národy, zdolané nedobytné pevnosti, které jste získali jak v Uhrách, tak v Sedmihradsku a jiných místech a provinciích, porobené a dobyté vašimi předky a prapředky. To vše však už v nikom z nás nevyvolává žádný děs, ani v našich velitelích či vojácích, kteří jsou stále připraveni směle se postavit nepříteli a vystavit zkoušce jejich zdatnost. Ta schopnost bránit se, kterou nám Bůh poskytne při vašem příchodu, budeme schopni mistrně využít, tak jak se to děje ve vítězných bitvách. Kéž Bůh milostivě ochraňuje své záležitosti a věci svých věrných. A toto jsme vám nyní chtěli sdělit.

Sepsáno v Alba Iulii, 18. listopadu 1595.

Příloha 3

Bibliografie letákové publicistiky, I59.

DOPIS
MEHMEDA
TŘETÍHO
Tureckého císaře

Napsaný Nejjasnějšímu Zikmundu Báthorymu,
knížeti Sedmíhradska, Moldávie, Valašska atd.

přeložený z tureckého jazyka do italštiny

s Odpovědí
jeho Nejjasnějšího knížete řečenému tureckému císaři

Vydáno v Perugii, s povolením nadřízených
a opětovně v Maceratě,
u Sebastiana Martelliniho, 1596

My, sultán Mehmed Osmanský, pravý válečník, vítězný císař od Východu k Západu, král a pán Sorie⁸⁵⁵, Egyptu, Sarie, Kilíkie, Judeje, Pamfýlie, Bithýnie, a dalších království a velmi rozsáhlých provincií, která ⁸⁵⁶ a darujeme místa a moc a království. Alexandr pán světa, pán pánů, král králů a císařů, udržovatel spravedlnosti na světě, který drží slovo a hájí víru, služebník ve stínu Boha, poslušný jeho pokání, jehož prosíme, aby dal vítězství našim vojskům, a dál šířil svou milost ve světě.

---

⁸⁵⁵ Tento název není úplně čitelný.

⁸⁵⁶ Opět nečitelné slovo.

Ve jménu Páně, dle současného stavu (našich vztahů) vám, Excelence Zikmunde Báthory, kníže Transylvánie, nemáme příležitost poslat přání zdraví, protože Vy jste se proti nám vzbouřil. Avšak přejeme vám mír, když vidíme, že naši vyslanci, které jsem za vámi poslal, nemohli od Vás získat nic z toho, co jsme od Vás žádali, takže nevíme, co si o tom myslet jiného než to, že jste nevěřil jejich slovům a tím byste zavinil svou zkázu. A proto jsme rozhodli nejen poslat za Vámi obratem dalšího vyslance, ale také napsat Vám tento dopis, potvrzený naší pečeti, v němž...⁸⁵⁷ a lásku, kterou vůči vám⁸⁵⁸ chováme, spolu s přáním přispět k tomu, abyste byl větším, než kdy kdokoli z Báthoryů byl. A zase něco jiného je zničení, které vám hrozí, pokud se rozhodnete neuzavřít s námi mír. Pokud byste se chtěl vrátit k původnímu stavu našeho vztahu, spojeneckému a přátelskému, veškeré urážky a potupy, jakkoli velké, kterých jste se vůči nám dopustil, vám budou smazány a odpuštěny, namísto trestů, jichž si zasluhují vzpoury a povstání lidu, zabití mnoha našich vojáků a spousta dalších škod, které jste způsobil a zavinil nám a koruně naší říše. Nejen tedy bude vše uvedeno do původního stavu a zapomenuto (pokud tedy uzavřete mír), ale chceme vás i odměnit tím, že vás necháme, abyste si trvale užíval své Sedmihradské království, ale chceme vás uvést do stavu na Valašsku a v Moldávii, a navíc udělat z vás krále Uher, se závazkem, že vždy zapojíme své zbraně a vše, co máme na obranu Vás a Vašich království, proti tomu, kdo by vám chtěl škodit. A chceme to dělat proto, že víme, jak velmi jste byl v mladém věku nadán mimořádnými schopnostmi, takže by nás mrzelo, kdybychom vás při tak šťastném života běhu měli uvrhnout do bědného stavu, jak by se vám jistě stalo, kdybyste se nerozhodl uzavřít dobrý a trvalý mír. Kdybyste však naopak chtěl pokračovat v tomto svém zvrhlém, tvrdohlavém a neuváženém odhodlání vést s námi válku, dáváme vám na vědomí, že zanecháme veškeré další činnosti, jakkoli velké a významné by byly, opakují zanecháme je, abychom Vás mohli co nejpřísněji potrestat, abyste trpěl pod tíhou náležitého trestu za hřích, kterého jste se dopustil, a nikdy vás nenecháme v klidu, dokud nevypálíme, nedobydeme a nezpustošíme celou vaši zemi, tak abyste zapomněli na vše, co považujete pro sebe za nejlepší, protože, jak jste jistě četl v dávných pamětech, nikdy nebyl na světě kníže, ani mocnost, který by nám odolal. Uvědomte si také, že my jsme pokračovatelé těch jednoho z těch, kteří si podrobili Havevu, porazili mocné Safordini, srazili hřebínek Uhrovi a opět ovládl Sedmihradsko. Proto, že tohle všechno je pravda, jako že je, síle, která se proti

---

⁸⁵⁷ Následujících dva a půl řádku je rozmazaných a nečitelných.

⁸⁵⁸ Zájmeno je střídavě s velkým a malým počátečním písmenem.

vám staví, nemůžete uniknout. Jak se budete bránit, pokud se My osobně rozhodneme vrhnout se na vás se všemi silami, které máme? Nic dalšího vám v tuto chvíli neřekneme, jen to, abyste co nejdříve poslal po našem stávajícím vyslanci odpověď, kterou sám budete považovat za nejlepší.

Psáno v Konstantinopoli, prvního měsíce roku 1596

Kopie odpovědi knížete sedmihradského Velkému Turkovi

Zikmund Bathory, kníže Sedmihradska, Valašska, Moldávie;
rytíř Ježíše Krista

Tobě, sultáne Mehmede Osmanský, císaři Turků

Odpovídám na tvůj dopis prostřednictvím tvého vyslance a říkám ti, že tak, jak mě Ježíš Kristus, spasitel světa, zvolil, abych šířil jeho svatou víru, chystám se za pomoci síly jeho, mého Pána, připravit tě o stát a život po celý rok a měsíc sedmnáctého století. Jeho Božský Majestát to však povoluje kvůli tvé tyranii a špatnému životu, který vedeš ty a tvoji předkové. A i když jsem mladík, jak říkáš, i kdybych se měl potázat se zlou, přijít o království, státy a lidi, avšak ne o Boží podporu, tak jak jsem tě s pomocí mého Pána tolikrát porazil, oslabil jsem tvé vojsko, pobil a zahnal na útěk tvé vojáky a vyrval z rukou tolik pevností, se stejnou přízní ti seberu všechno ostatní, co tyransky držíš ve své moci. A jako nepříteli mého Boha Ježíše Krista tě připravím i o život. Slibuji tedy, že za tebou přijdu s nově vyzbrojenou paží dřív, než ty přijdeš za mnou s malou úctou k tvým královstvím a ozbrojeným lidem, a slibuji si proti tobě jasné vítězství, neb taková je naděje a víra, kterou vkládám ve svého Pána Boha, který nikdy neopomněl podpořit ty, kteří udatně bojují za šíření jeho nejsvětější víry. A pokud ty sám vidíš svou velikost ve vzpomínce na své předky, když říkáš, že okupovali tolik království a žádná síla jim neodolala, to se stalo na základě Božího příslibu a jeho soudci nemohou být lidé. Avšak věz, že teď nastal čas a již se blíží ke konci ničemná sekta a zvrhlý zákon tvého Mohameda, kterého i se svými stoupenci zbožňuješ. Já jsem v této době rytíř Krista, spasitele světa, vyvolený k tomu, abych pomstil všechny potupy, které tvoji předci způsobili veškerému křesťanstvu. Nemusíš ze sebe dělat tak velkého, že bys nemohl být rázem úplně malý. Důrazně

tě vyzývám, aby ses dostavil ke svatému křtu a postaral se, aby všichni ti, které si coby tyran podrobuješ, rovněž začali adorat mého blahoslaveného Pána Ježíše Krista, a tím utišil jeho hněv vůči tobě, protože tímto způsobem já bych dospěl k míru, k němuž mě vyzýváš, a podrobím se ti a se zbraní v ruce ti v pomohu poklidně ovládat veškerá tvá království a státy a strávím na nich svůj život, a to vše z lásky k mému Bohu Ježíši Kristu. A pokud se budeš zpěčovat, pak prohlašuji, že zbraně, které jsem vytáhl proti tobě, nikdy nesložím, dokud nedosáhnu cíle, kvůli němuž jsem je tasil. A to je všechno, kéž ti můj Pán Bůh vnukne to nejlepší pro tebe a tvé nešťastné mohamedány.

Psáno v Alba Iulii, v roce 1596

KONEC

Příloha 4

Bibliografie letákové publicistiky, I61.

ZPRÁVA

PAŠI AMURATA

Místodržícího generála vojska

MEHMEDA III., TURECKÉHO CÍSAŘE

Pro nejjasnějšího Zikmunda Báthoryho,

Knížete Sedmíhradska

Přeloženo do vašeho lidového jazyka.⁸⁵⁹

VE FERRAŘE

A znovu vydáno v Bologni pro Giovanniho Battistu Bellagamba, 1596

S povolením svaté inkvizice

Svrchovaný pán Afriky, vrchní poručík/velitel Asie a krotitel Evropy, král Bithýnie, Pamfýlie, Kilíkie, jedné i druhé Arábie a mnoha dalších království, míst a provincií, Pán pánů, monarcha monarchů, nepřemožitelný válečník vám posílá mnoho pozdravů.

Můj velký pán, protože nechce v žádném případě, žádným způsobem nedostát těm heroickým činům, které jej v celém světě proslavily a udělaly z něj velkou postavu, posílá mě za Vámi (velkodušný kníže) ne jako vyslance, ale jako svého posla, aby vám dal jasně najevo, jak mu leží na srdci vaše zdraví, jak vám přeje prosperitu, jak ho těší podporovat vaši zemi. On sám tleská vaší slávě, poctám, kterých jste dosáhl, protože na jeho dvoře jste se stavěl k válečným činům ukázněně, i když jste pak proti jeho přesvědčení, v rozporu s tím, čím jste mu byl povinován a proti příslibu věrnosti podnítl vzpouru a nezaslouženě obrátil zbraně proti němu,

---

⁸⁵⁹ Do italštiny. Stará italština byla označována jako *il volgare*, *la lingua volgare*, neboli lidový jazyk, v době, kdy „vysokým“ jazykem byla latina.

jenž vám pomáhal udržovat váš stát a na základě citů, které choval ke svým, ale i vašim předkům, chtěl, abyste vládl nejen v Sedmíhradsku, Moldávii a Valašsku, ale hodlal vás konečně korunovat králem Uher, na znamení vděčnosti a jeho královské dobrotivosti, protože neustále obdarovává a vyznamenává své vazaly a příznivce. Avšak vy, omámený nejistými sliby, s velkou odvahou danou mládím, jste se k němu obrátil zády a způsobil jste mu spoustu škod, nejen v jeho městech a pevnostech, ale i ve vojsku, které proti jiným, vůbec ne proti vám, hodlal použít. Avšak jakkoli se porážky a zahnání na útek zdály být závažnými škodami, byla to jen kapka v moři, protože už je všeobecně známo, jak silný je můj Velký Pán, nad nějž není na světě mocnějšího knížete, krále nebo pána, který by jej mohl nejen zdeptat nebo pošlapat, ale v žádném případě ani nijak zostudit. Což nevidíte to, co nevidí každý člověk, že, jak se stává u vojenských úspěchů, ať už na moři nebo na souši, přijde-li někdo o armádu nebo vojsko, ihned vytvoří jinou, s větším počtem galér nebo vojáků? Nevidíte, jak je svými poddanými milován a ctěn po právu vážený? Nevidíte, kolika lidmi, majetkem a výzbrojí oplývalo jeho království? Není knížete nebo krále, který by si ho vážil a ctil jej. Z toho vyplývá jeho nesrovnatelná velikost. A kdybyste všechny tyto věci (které jsou do poslední tečky pravdivé) chtěl popírat a nechoval k nim úctu, mohl byste alespoň vzít v úvahu ty obrovské armády a nesčetné množství lidí, které dal dohromady. Podívejte, jak se dokážou postavit nepříteli s obnaženou zbraní v ruce, aby zkrotili jakoukoli pýchu. Vidíte, jak touží podmanit si nepřítel? Jaké jiné vojsko (jakkoli početné) dokáže vzdorovat tak bojovným lidem? Který válečník by byl tak neobežretný, že by se opovážil postavit se mu čelem? Po pravdě nikdo, myslím si já. Tyto lidi jsme dali dohromady a opět tak učiníme, aniž bychom oslabili srdce Afriky, která, pokud to bude potřebovat, což se nestane, zformuje nesčetné množství vojsk, před nimiž se bude blízký soused třást a vzdáleného vyděsít. Připomeňte si smělé bitvy a hrdinské výboje osmanských císařů v minulosti, provedené při různých příležitostech a slavně dovedené do konce. Uvědomte si, Osmanům nebylo zatěžko pustit se do žádné z těchto akcí. Kolik provincií si podmanili? Kolik království porobili? Kolik měst a pevností ovládli? Kolik vojsk si podrobili? Kolik armád zahnali na útek? Kolik jich rozprášili a kolik porazili? To ať poví Peršan a Arab, kteří ke své značné škodě poznali udatnost a sílu našich vojáků. A ať to poví také Uhrové a další národy, které poslušně padli k nohám osmanských císařů. Tento můj Velký Pán je z jejich rodu, nechybí mu ctnost, odvaha a síla, tak jak tomu bylo v minulosti. A co mám říci o moci a síle? Nerozšířil snad vždy každý z bývalých císařů velikost Osmanské říše? Takže síla, moc a ctnosti tohoto pána jsou větší než kdy dřív, větší je i jeho dobrotivost a smysl pro spravedlnost, a proto posílá mne, svého nejméně významného a nehodného poddaného, abych

se zhostil úkolu smíření s vámi, pokud ovšem se rozhodnete odebrat se se svými lidmi do své země, odložíte zbraně, které jste už tasil proti našemu Pánu, proti tomu, kdo se vůči vašim předkům choval jako dobrodinec, i k vám samotnému, proti tomu, kdo hodlá a dokáže udržet u moci ve vašem státě, proti tomu, kdo může a chce rozšířit vaši moc, proti tomu, kdo ji hájil a udržoval, zkrátka proti největšímu knížeti a Pánu světa, který (jak víte a každý to ví) stačí, aby hnul prsem a stvoří vojsko, spojí armády, rozestaví vojska, dobyde města a porazí nepřátele. Kéž vás neodradí od smíření s mým Velkým Pánem strach ze všech příprav, které učinil, vojska, která nashromáždil, roztažené vlajky, cvakání kastanět a vojáci s obnaženou zbraní v ruce, jimž, pokud by proti vám vyrazili, byste určitě nemohl vzdorovat, protože ve srovnání s vámi nás je nekonečný počet. Vidíte tedy, jaká zkáza se na vás řítí. Na jedné straně je vaše zdraví, na druhé vyhlazení vás a vašich potomků. Nedopust'te, aby vaše veliká odvaha, sliby druhých, plané naděje převážily nad ctí, rozumem, poctivostí a dobrodiním sultána Mehmeda. Neobávejte se, pokud se smíříte (jak je to stran mého Pána rozumné) a projevíte lítost nad potupou, kterou jste mu způsobil, že byste musel čelit těm nepřátelským vojákům, připraveným uposlechnout rozkazy svého pána. Ten má v úmyslu odpustit vám všechny přestupky a poslat vojska jinam. Nikdo se také neopovází vás ohrožovat, a místo trestu, který byste si mohl zasloužit za to, že jste se proti němu chopil zbraně, chce (slovutná výsost, královský duch, velká, dobrotivá bytost), aby si váš stát zachoval svobodu nejen vůči němu, ale vůči komukoli, kdo by ho o ni chtěl připravit. Rozhodněte se tedy pro svou spásu, pro své dobro, k užitku a zachování života svého lidu. Zvažte tedy rychle svou správnou volbu, zvolte moudré rozhodnutí, nedopust'te, aby vás postihla taková zkáza, kterou vy sám můžete rozpoznat a nahlédnout. Jinak neprodleně proti vám budou stát mocná vojska, která si vaši zemi podrobí a vás porazí. Zbývá jen učinit rozhodnutí, které se Vám líbí a buď prostřednictvím jednoho svého člověka, nebo v písemné formě je ozřejmit mému Velkému Pánu, kéž ho Bůh zachová po všechna staletí.

13. června 57

Příloha 5

Bibliografie letákové publicistiky, I63.

ODPOVĚĎ

NEJJASNĚJŠÍHO ZIKMUNDA BATHORYHO,

Knížete Sedmihradská

Na Rozpravu PAŠI AMURATA

Místodržícího generála vojska

MEHMEDA III., TURECKÉHO CÍSAŘE

Přeložená do našeho lidového jazyka.

VE FERRAŘE

A znovu vydáno v Bologni pro Giovanniho Battistu Bellagamba, 1596

S povolením svaté inkvizice

ZIKMUND BÁTHORY

kníže Sedmihradská, Moldávie, Valašska atd.

S veškerou pozorností, již jsme schopni, jsme poskytli audienci vašemu věrnému služebníku Amuratovi a prohlížím si, co nám Vaším jménem oznamuje. Na vše uctivě a odpovídáme, neboť není možné vzdát dostatečné díky za velkorysost Vašeho ducha vůči nám, která ani v nejmenším nepoznamenává ty hrdinské činy, jež z vás neustále vyzařují, neboť nejen přáteli, ale i nepříteli je třeba pomáhat. Ale opravdu nikdo nemůže říci, že já bych se zpěchoval vaší velikosti, protože jsem se narodil jako poslušný Krista a v tom jsem vyrostl, necht' se tedy Jeho Božskému Majestátu líbí udržovat mě v tomto myšlení, tak jako se mu líbilo uchovávat mi mou moc, to skutečně bylo jeho dílo. Žádné lidské stvoření si nemůže a nesmí přivlastňovat zásluhu za to, že mi udrželo mou moc, nebo to, že bych toužil rozšířit své panství, ani to, že mi položí na hlavu královskou korunu. Kéž Bůh dá štěstí mému konání, jež je v souladu s mým

přesvědčením, neboť tohle není mým cílem⁸⁶⁰ a nezaslouženě si přisvojit to, co po právu patří jinému, mi připadá tak vzdálené poctivému chování, jako je vzdálené nebe od země. Nemohu ani nesmím popírat, že jsem se vydal (bojovat) bez naděje a příslibu, protože na začátku svého konání jsem vzýval velikost Boží a pokorně jej snažně prosil, aby řídil cíl těchto ne mých, ale jeho činů, tak aby byl čestný a rozumný. To byly přísliby, které mi dodaly odvahy a ponoukly mě k činu, tak abych nepodnikl něco nepatřičného a nerozumného. Je pravda, že škody, které jsem napáchal ve vašem vojsku, tím, že jsem potlačil jejich odvahu, jako to, co mi stálo v cestě, nebyly nijak významné vzhledem k velikosti vašeho panství. Ale po pravdě, to, co jsem učinil, nemělo za cíl potupit vaši říši, ale znovu získat to, co mi bylo neprávem odňato, a také mi připadá, že bych si nezasloužil být trestán, kdybych opět odebral dnešnímu majiteli (pokud by se to Bohu líbilo) ta místa, která kdysi patřila křesťanství. Má moc je nulová ve srovnání s tak Velkým Pánem, avšak moc Boží je všemocná ve srovnání s kterýmkoli člověkem. Dnes je zřejmé, pokud bylo zničeno jedno vaše vojsko, nebo potopena jedna z vašich námořních armád, ve velmi krátké době oboje nahradíte. Každý ví, a vím to i já, jak jste milován, ctěn a vážen svými poddanými, takže neváhají pro svého pána podstoupit zřejmou smrt. To je obrovská poslušnost, skutečně. A patří k tomu i křik, zlato, stříbro a munice, neboť je nemáte jen pro své lidi, ale sdílí je i cizí vojska. Vidím, jak jsou vaši vojáci připraveni, jak mávají mečem, slyším jejich ohlušující řev, a přidávají se k němu moji vojáci, neméně udatní, kteří se hbitě předvedou při každé vhodné příležitosti a dávají svým nepřátelům najevo (kéž se to Bohu líbí) jakou hodnotu má jejich odvaha. Já věřím, že málo, nebo vůbec nic nebylo z vašich národů uprostřed Afriky, kde jsou pro vás mnohem důležitější, takže je nemusíte použít proti neškodnému mladému válečníkovi. Četné (to je pravda), možná nespočitatelné byly činy vašich prapředků, nekonečné množství dobytých měst, tvrzí, celých provincií, takže by jich teď mělo být dostatek, poněvadž se nesmyslně zmocnili většiny světa. Nemyslím si také, že by to oslabilo velikost Vašeho ducha, ale uznání práva a rozumné jednání by bylo jen další ozdobou tak obrovské říše a nepatří k němu ohrožování sousedů, jak blízkých, tak vzdálených. Hloupé je, že dnes neznáte své silné stránky, kterých jsou staré i moderní dějiny plné. Je snad někdo, o kom se dá předpokládat, že mu dokážete odolat? Já myslím, že nikdo. Ale přesto, když znám vaši sílu a velikost, nemohu uvěřit tomu, že chcete pokořit rozum, pošlapat čest a poctivost a pohrdnout spravedlností. Dal jste najevo (a já to vím), že věnujete velkou pozornost mému konání, neméně

---

⁸⁶⁰ = rozšířit svou moc, panství atd...

hodnému velikosti vaší říše, a já vám za to vzdávám nekonečné díky. Svědkem toho bude váš nejvěrnější služebník Amurat, jenž byl přijat přátelsky a bratrsky v našem pavilonu a vynaložil veškeré úsilí, aby mě dovedl ke smíření s Vámi, jeho velkým pánem, jehož já ctím. Jak věříme, zcela tím splnil úkol, který jste mu dal, nepřesvědčil nás však, abychom se stáhli z pole, poté, co se moji vojáci usadili v táboře. Já jsem se nechopil zbraně proto, abych někoho pokořil, ale abych se stal baštou mé země a ubránil ji před takovým násilím, které by jí mohlo přinést újmu. S těmi, kdo se vůči nám budou chovat jako přátelé, budeme jednat přátelsky:⁸⁶¹

---

⁸⁶¹ Tady text končí, dvojtečkou, zjevně něco chybí.

Příloha 6

Bibliografie letákové publicistiky, I68.

Posvátnému veličenstvu císaře Rudolfa II

Zpráva/líčení monsignora Giovanniho Maria Tagliaferriho.

O dobytí Rábu s jeho dopisy z 5. dubna 1598.

Hle, Posvátná Císařská Výsosti, Vaše rozhodnutí chtít s pomocí Krista, posvátného všemohoucího, a se zbraní v ruce znovuzískat pevnost Ráb, když si to svět nejméně myslel, je šťastně uskutečněno, a dle zkušenosti je také vidno, co všechno zmůže (spíše) vojsko složené z nepočtených a dobrých vojáků sjednocených náboženstvím a poslušností pod absolutním vůdcem, s nimiž se dobře zachází než bouřlivý dav. Cítím velkou spokojenost z možnosti činnosti, kterou mám u Vaší Císařské Výsosti, obzvláště že jsem viděl tak šťastné vítězství, pro náklonnost, kterou chovám k velikosti/vznešenosti Vašeho impéria na porážení nepřítele. A i když Vaše císařská Výsost už obecně o té události asi slyšela, bude mi potěšením Vám o tom říci ještě podrobněji.

Pan Adolf, baron z německého Schwarzenburgu, s autoritou, kterou má od Vaší Císařské Výsosti, a účastí nejjasnějšího arcivévody Maxmiliána, se v uplynulých měsících přesunul z Vídně do Komárna, kde bylo shromážděno určité množství pěchoty a jezdeckva vybraných vojáků, většina ze školy z Flander, katolíci a vazalové rodu Habsburků, to jest rota Němců, další roty Uhrů a v největším počtu Valonů a Francouzů, s jejich veliteli, kterými jsou: pan Pállfy z Uher se svými rotami pěšáků a jezdců, monsignor z Uberbruku (?), Valon, a monsignor de Vaubecourt, Francouz, podplukovníci pěchoty, monsignor de Hunn (?), Francouz, pan Strasoldo, Ital, Don Lops, Španěl, pan Attilio Vimercato, Ital, pan Paolo Zucca, Ital, monsignor z Verlinu, Valon. Velitelé jezdeckva: nadporučík/poručík bývalého velitele, Němec, s jezdeckvem z Flander, četař/seržant/rotmistr Pietro Valon (Walone) se starou rotou z Ostrihomí, kapitán/velitel Kittingfelder, Němec, s německou rotou z posádky/vojenské základny z Ostrihomí. Mezi těmito rotami/kumpániemi byli také nějací Italové a pár Španělů. Další roty, kde se měli nacházet, kvůli velké vodě nenabídly, že tam mohou být včas.

Baron v souladu s vůlí Vašeho Císařského Veličenstva, nade vše odhodlaný k dobytí Rábu, o němž je jak zevnitř, tak zvenku dobře informovaný, třebaže nikdy nenaznačil, kam se

zaměřuje. Byla udělána přehlídka/přezkoumání vojáků, kterých bylo 4300, vyzbrojení mušketami, halapartnami, kopími a velkými meči a přichystanými určitými válečnickými nástroji/přístroji, nazývanými petardy, ne ale obvyklými, a dalšími zařízeními/mechanismy, a několika můstky/lešeními a žebříky pro případy potřeby, které se vezou na třech vozech, se zvláštním pověřením inženýra z Marcae Lorenese. Dne 27. března, poté co se svěřil do ochrany s celou soldateskou⁸⁶² Kristu, Našemu Pánovi, vyjel z Komárna, přešel Dunaj s mostem z plavidel/člunů, udělaným ve 20 hodin těmi samými vojáky.

A tamtéž dal dohromady soldatesku (vojenskou jednotku), učinil životní prohlášení, aby se každý řídil jeho příkazy, které dal velitelům v jazyce německém, italském a francouzském, podle národnosti, aby je všichni dodržovali se svými rotami pro toto tažení na Ráb, nikdy předtím neohlášené, ve kterém se výslovně doufalo v pomoc Boží, aby se uskutečnilo, a uspořádané takovým způsobem, aby – pokud by se nepodařilo – se dalo bez újmy stáhnout.

Nařízení obsahovala způsob zacházení s řečenými přístroji pro otevření mostní hráze a brány pevnosti a osoby, které jsou k tomu pověřené. Uspořádání/pořadí velitelů a jejich pěšáků a jezdců, které pak měli vstupovat dovnitř, přičemž každému bylo přiděleno jeho místo, které měl zaujmout a udržet si ho, s upozorněním, aby se postupovalo co nejefektivněji a aby byli připraveni pomoci sousedovi v případě potřeby, a stejně tak bylo přiděleno místo jim samotným (tj. velitelům) na velkém náměstí /prostranství.

Ti, kteří měli zůstat venku na strážích rot, aby bojovali a jistili ji, dokud nebude dosaženo vítězství. Tam byl ustanoven pan Pálffy s husary a dalšími třemi rotami jezdců.

Aby vojenská jednotka, která vstoupí do Rábu, měla za cíl dosažení vítězství, aby se nikdo neopovážil vstoupit do nějakého místa za účelem rabování. A kdyby se někdo dotkl sebemenší věci, tak ten, co je nejbližší, ať ho zabije, a pokud udělá opak, dostane se i jemu stejného trestu. Bylo slíbeno, že celá kořist, která se najde, bude rovnoměrně rozdělena mezi vojáky, když se budou dobře chovat, kromě ocenění Jeho Císařské Výsosti. Objevil se s těmito nařízeními a způsobem mluvy, že vítězství je jisté, dodal odvahy celé soldatesce (vojenské jednotce). A ihned odvážně pochodující směrem k Rábu, se třemi vozy, které vezly řečené přístroje, lešení/můstky a žebříky, toho dne se utábořili ve venkovské oblasti pojmenované Gheera, zastavili se dvě míle daleko od uvedené pevnosti. A zde odpočívali po celou noc s následujícím

---

⁸⁶² Až do 18. století se užívá bez negativní konotace.

dnem až do dvou hodin před západem slunce. A odsud vyrazila na cestu pěchota a jezdeckvo v uspořádání do švadron se třemi vozy v předvoji, s velkým tichem, a pod trestem smrti pro toho, kdo by dělal hluk: vypadali jako mnoho Bratří observantů. Cesta byla namáhavá kvůli četnému bahnu a místům naplněným vodou. Proto na některých místech bylo potřeba vyhodit můstky, aby tam prošla pěchota, a jinde se brodit, a bylo to za temné noci.

Dorazilo se tři hodiny před rozedněním/dnem blízko Rábu, kde tábořilo naše vojsko minulý rok, zhruba tisíc kroků daleko od pevnosti. Baron rozdělil lidi, zastavil Pállfyho s jezdeckvem, aby se nedělal hluk, když se přiblížili, bylo slyšet znamení.

Vydává se na cestu pěchota s řečenými třemi vozy vepředu, ten baron pořád pěšky, všichni se brodice zaplavenými vodami. A zastavil se vzdálen od pevnosti asi 200 kroků. Tam nařídil inženýrovi, aby zprovoznil zařízení, a Vaubecourtovi (nařídil), aby šel hbitě prozkoumat místo u brány Veisemburgh, určené k otevření, jestli jsou tam nějaké novinky. Ten když byl upozorněn, plaze se břichem po zemi se dostal k hrázi mostu, prozkoumal ho a nepohnul se. Když viděl baron jeho zpoždění, vydal se na cestu i on sám, plaze se po zemi, a ještě nechal jít před ním italského poručíka Christophora Cotagna, který mu v tomto tažení byl vždy nablízku. A když dorazil k mostu, shledal, že tam není žádná obtíž, i když tam byla dvě nebezpečí, že budou objeveni: prvním byla záře měsíce za úsvitu a druhým štěkání venkovských psů, které je pronásledovali. A baron když vzýval Pána Ježíše Krista na pomoc, v mžiku byl viděn měsíc zakrytý tmavým mrakem, s určitým větrem, který byl příznivý pro vojenskou jednotku, (proto)že všechen hluk posílal dozadu, a psi se ztišili, což nemohla udělat jiná osoba, která tam byla se svou dovedností je utiшит. A navíc stráž, která stála na baště a vykřikovala do vzduchu po tureckém zvyku, se sama ohlušovala.

Náhle se baron postavil na nohy, zavolal inženýra, který přistoupil se zařízeními, nařizuje mu, aby vykonal svůj úkol. A nejdřív přišlo malé zařízení, aby otevřelo řečenou hráz, v doprovodu deseti vojáků. A když bylo postaveno na místo, bylo (v souladu s příkazem) uvedeným Vaubecourtem zapáleno, a jelikož to nemělo účinek, bylo panem inženýrem podpořeno, ale ani nechytilo. A stráž je odhalila, křičela, kdo je tam, jinými slovy ve své řeči.

Zatím se inženýr podíval kolem zábrany/mříže, s obratností se dostal dovnitř přes pravý bok hráze, a nakonec se šel podívat na stav brány pevnosti, a když se vracel zpět, ihned otevřel hráz, když otáčel panty, velmi to zaskřípalo, a tehdy když byli objeveni při činu, hlídka sáhla po zbraních.

A v tom samém čase bylo připraveno to předtím udělané velké zařízení, které bylo objednáno na otevírání dveří, doprovázené stem vojáků vyzbrojených brněním a halapartnami, spravené inženýrem spolu s panem Vaubecourtem na místo se svými mechanismy, bylo zapáleno a ihned to mělo účinek, ránu, která byla slyšet všemi! Otevře tuto bránu, která byla pokryta železem. A udělá otvor o výšce jednoho muže tak prudce, že kusy se rozletěly do daleka. Toto se událo dvě hodiny před rozedněním Bílé neděle dne 29. března.

Ihned šel dovnitř monsignor Vaubecourt s těmi vojáky, kteří byli v doprovodu uvedeného zařízení, podle příkazu, a dorazili k druhé straně oblouku brány, přičemž zabili několik málo lidí, kteří tam utekli, bez újmy našich.

A baron, který stál na mostě, vyslal ihned soldatesku (vojenskou jednotku), každý kapitán, když vstupoval se svými lidmi, směrem ke svému místu, podle příkazů, co nejrychleji to šlo. A tak ihned vešel dovnitř monsignor Uberbruc se čtyřmi prapory, tj. dvěma valonskými a dvěma francouzskými, a přešel do ulice po pravé ruce směrem k náměstí/prostranství, které úspěšně zabral a uchoval si ho, a to byl začátek a jistota vítězství jako hlavního místa. A okamžitě k němu stejnou cestou dorazily další čtyři prapory valonské a francouzské na pomoc (jako posila). A ihned je také následovaly čtyři další podobné prapory stejných vojáků, kteří šli tou samou cestou, a zabrali další blízkou ulici. A tak ze dvou oddílů zaútočili. Přišla zakrátko uherská pěchota, zabírajíc po pravé straně od brány, vystoupala na schodiště a blízké bašty, postupujíc co nejvýkonněji.

Přijelo pak jezdeckvo, které se řídilo daným příkazem, co nejvíce to bylo možné. Jelikož nebylo slyšet první znamení toho zařízení z hráze, protože neudělalo ránu, na kterou se mělo vstoupit, bylo pak třeba si pospíšet. Všichni ale vstoupili a udělali to, co jim příslušelo. A pan (don) Lops, který byl objednan na pomoc výše řečené uherské pěchotě, se přesunul v této chvíli/době. Poté vstoupil pan Strassoldo se svou rotou zabírajíc po levé straně směrem k hradu, na jeho prostranství u studny zaujal své místo a uchoval si ho. A pak ihned vešel baron se zbývajícími rotami Valonů, Francouzů a Němců a jejich veliteli, prošli na hlavní prostranství/náměstí, kde se zastavili a rozmístili své síly. A monsignor de Hunn se svým jezdeckvem táhl směrem na to samé prostranství a připojil se k nim a zaujal tam místo okolo a udržel si ho. Pak vstoupil pán z Verlinu se svým jezdeckvem, postupoval směrem k vodní bráně, přičemž získával území, jak bašty, tak domy, postupoval v této linii. Zůstal venku, podle příkazů, pan Pállfy se svými jezdci, aby hlídali své druhy/rotu (?).

Zde přišla naše soldateska, která se zdála být na způsob záře, všechny porážela a s živoucí silou se snažila zabrat a udržet si svá místa, která jim byla přidělena, a stále postupovala na schodištích a baštách a oddělovala nepřátele, kteří nemohli vytvářet oddíly.

Teď přejdu(?) na Turky, kteří, když slyšeli hlasitý hluk, ačkoli v noci a nepředvídaný byl tento jejich případ, s arkebuzami, tureckými šavlemi a bodnými zbraněmi rázně bojovali vždy až k oknům/i z oken. A Ahmet paša, který se nacházel v posteli, když slyšel ránu ze zařízení/přístroje, která otevřela bránu, se zeptal, co to je, a jeden z těch, kteří spali v jeho pokoji, se objevil v okně, řekl, že je šero (?) a nic není slyšet. Ale krátce poté byl slyšet další hluk zbraní, on myslel, že to je mezi jejich, a poslal jednoho, s pohružkami hole, aby je utišil. A ten, když vyšel, pochopil, že křesťané jsou uvnitř pevnosti, a ihned se vrátil k pašovi a oznámil to. Ale ten nevěřil, protože se mu nezamlouvala taková zpráva, a obrátil se na něj s příkrými slovy a poslal ho znovu, a vstal z postele. V tom samém okamžiku přišel jeden janičár s hlídkou/stráží, celý udýchaní, a řekli, že brána Veisemburgh byla prolomena, stráž je mrtvá a křesťané vevnitř. Náhle přišel jeden Rays (?) s doprovodem, potvrdil to a navíc řekl, že bylo zabráno prostranství/náměstí. Zakrátko vstoupil jeden Isarely (?) s dalšími, říká, že město je plné a krajina obklíčena křesťanskými rytíři. A jako poslední potvrzení povyk a rány z mušket všude burácely.

Třas a obrovská hrůza zachvátily pašu tak, že nemohl stát na nohách, s ohromením nařikal, jak se toto stalo v takovém okamžiku. Přešel do toaletní místnosti a posadil se, úzkostí nemohl dýchat ten nebohý stařec. Řekl: Hle, potvrdila se moje vidina této noci. Která, jak mi sdělil jeden z těch z jeho pokojů, byla, že o půlnoci tohoto (dne) paša s velkým zděšením řekl, že viděl příšerný pohled, paži ve vzduchu s mečem v ruce, který zasáhl zemi a zaplavil Ráb krví. Ten komorník mi ještě sdělil, že paša poté, co vstoupil do toaletní místnosti, ihned nechal natáhnout na zem chylym (?), což je jejich kněžský koberec pomalovaný mohamedánskými pověrami a mají ve zvyku ho používat při modlení, a vyčerpán vzýval Mohameda na pomoc, prosil ho, aby ukázal svou moc proti křesťanům a zachoval tuto pevnost, jemu zasvěcenou, přičemž ještě slíbil, že nechce nedostát svému závazku se zbraněmi v ruce. Vyšel do předsíně/předsálí, projevuje odvalu, řekl okolostojícím: teď je čas ukázat naši statečnost, a pokud máme zemřít, zemřeme se zbraněmi v ruce. A vzal do ruky svůj praporec a do druhé šavli a s několika lidmi vyšel z hradu. Nařídil důstojníkům, aby rychle spojili síly a napadli a vypudili nepřátele. A poslal agu Omera, svého poručíka, a agu janičárů, aby se podívali na náměstí/prostranství a bašty/bastiony bran a předali poštu církvi/kostelu. A on mezitím se pohybuje s ostatními

a bojuje, naši ještě bili rukama všude, kde se ocitli. Spojili se konečně paša se svým poručíkem spolu s agou janičárů a dalšími důstojníky a říkali, že viděli, co se dalo, a co se týče náměstí, bylo nedostupné, protože bylo intenzivně stráženo, pokud by se neudělalo pásmo dělostřelectva po celé šířce, ale odkud se ho chopit v té chvíli nevěděl, protože všechny bašty/bastiony byly obsazené a co se týče zbytku, pokus by mohl být proveden se silou eskadrony/švadrony. Paša nařídil, aby se zaútočilo na baštu Iecosuriz a dobyli ji s veškerým nasazením, protože odtamtud by se poskytovala artilerie a munice, které tam jsou. A aga janičárů odpověděl, že viděl, že je dobře hlídaná, a zdá se mu jednodušší útok na bránu Veisemburgh, a užitečný kvůli korespondenci s hradem. Paša nařídil, aby on šel se svým oddílem zaútočit na bránu a poručík s další silnou skupinou na uvedenou baštu. S obecným upozorněním všem, aby se bojovalo na místech, která mohou být získána a v nezbytných případech, aby se zbytečně neoslabovaly síly. Mluvil starý Asar s ohromením o neočekávaném/nepředvídaném případu, který se nikdy v tureckých pevnostech neudál podobně. A že nebyl čas na to, aby se poradili, ale vést záležitosti k osudu, zdálo se mu toto překvapení tak nebezpečné pro ně Turky, jak si byl jistý, že křesťané nevyjdou jinak, než mrtví. Tato rada se dělala uvnitř kostela, kde byl shromážděn dav Turků se strážemi, a když slyšeli o motivu našich tehdy, uprchli.

Mezitím baron zajistil prostranství/náměstí, které bylo pořád intenzivní silou vojáků udrženo, uprostřed města se udělal oddíl pěšáků a jezdců, se strážemi na hlavních cestách, velmi zajištěné byly ty věci, jinde se mohlo pomoci, začal procházet pevností, což znamenalo pro vojáky vítězství, a být silní v zaopatření potřeb. Takže nikoho nenapadlo, že by ho šel hledat, protože on se chodil dívat na všechna místa, aby vojsko/soldatesku udržoval v povinnosti.

Paša, který se nesl z kostela, se uchýlil na pahorek/kopeček blízko domu arcibiskupa, se svou švadronou/eskadronou táhl směrem k bráně Veisemburgh s velkou zuřivostí/spěchem, kde se nacházela uherská rota, byla nucena ustoupit na úroveň dveří a zůstat nad nepřítelem, ačkoli se s tím nedalo nic dělat, protože venku před nimi nebylo úniku ani pomoci kvůli strážím rytířů/jezdců, která tam byla. A ani zevnitř, protože všechna hlavní místa byla již obsazena. Ale v té samé době s pomocí dalších našich, se Uhři znovu navrátili a Turci byli vytlačeni a brána volná a na obou stranách umírali. Nebezpečí podstoupil také baron, protože když tam přijel, aby zakročil, Turci z jedné strany a Valoni a Uhři z druhé stříleli naslepo a někdy zasáhli ty, kterým nevěřili, jelikož v jejich lůně (tj. mezi nimi, v jejich středu) zemřel jeden voják. A od mnoha ostatních podobných nebezpečí ho Pán Bůh osvobodil, kráčeje všude bez obranného brnění.

Paša se pak se svou skupinou stáhl nahoru na baštu, která vede od zmíněné brány k hradu. Střetl se s jedním oddílem našich a směle se utkal/bojoval, že jeho šavle je vidět ještě zakrvácená, ačkoli byl starý šedesátník, uprostřed oné ulice, náhodně, aniž by kdy byl poznán, zůstal mrtev, spolu s dalšími z jeho lidí.

Několikrát byli spatřeni Turci ve skupinách, jedni u kostela, jiní u skladiště v hlavní ulici, která vede k vodní bráně, jiní směrem k Vídeňské bráně pobíhající útočili, kde mohli. A všude to vždycky odnesli nejhůř, protože Turci, kdekoli se nacházeli nebo běželi, se cítili obklopeni našimi. Tudíž šli do záhuby, nemajíce místo, kde by se prosadili, ani kam by se uchýlili. Protože, když se usadil, sousedé/blízcí se stáhli do paláce, který nazývali hrad, a bránili se arkebuzami, šípy, kameny a odpalováním umělého ohně. A z něj se ještě dvakrát spustili dolů, s pomocí jiných z nich z vnější cesty, při potyčce obou dvou stran z hradu. Naši si mysleli, že je uvnitř paša, tak zoufale nepřátelé bojovali, tak, že jeden z nich, když se viděl příliš omezený, rozhodl se raději pro dobrovolnou smrt, než aby se vzdal, a běže na koni se vrhl překotně přes hradby do příkopu, kde je ještě vidět rozmlácený i s koněm.

V této ulici ke kostelu se utvořil velmi silný oddíl Turků, který když táhl směrem k vodní bráně, střetl se s Alfierem Odoardem, bratrem monsignora Uberbruca, který z oné strany krácel kolem hradu, a přistiženi, byl zasažen uprostřed odvážný mladík, zůstal mrtev s několika svými vojáky. A nepřátel také tam zemřelo dost, zbytek pak z tohoto tureckého oddílu s pomocí dalších, vedeného staříkem s praporem v ruce, pokračoval v cestě, dorazil s velkým zápallem k baště Iecosuriz, tvrdě bojoval, že naše vojáky zahnali až k bráně. Ale ihned byla posílána pěchota Valonů a Francouzů, con la spalla dvou rot jezdců, s intenzivní silou získal baštu, rozehnal oddíl nepřátel, z něhož ještě zůstalo pár mrtvých, s malou škodou na našich. A stařík vyvázl s praporem sbaleným pod paží a šavlí v ruce s ostatními, ale nedorazili k další hlavní ulici, protože byli usmrceni.

Drsný případ se pak stal na té samé baště. Jeden zoufalý Turek se zapálenou tyčí/holí v ruce se přiblížil, ačkoli to byl jistě on, s jinými také z jeho lidí, kteří tam byli, který mrtev by tam zůstal, zapálil prachovou municí, která tam vespod byla odložena. A hle v okamžiku je slyšet příšerný výbuch a ve vzduchu obrovská podívaná ohně, země, kamenů, lidí a koní, kteří se nacházeli nahoře na baště a kolem ní. Další zůstali pokrytí rozvalinami a další různými způsoby zranění, zčernalí nebo sinalí, že jeden druhého nepoznával. Tohle byla největší škoda, kterou naši utrpěli, přičemž bašta a přilehlé/sousední domy zůstaly zdevastované a spálené, a ještě je tam vidět oheň a kouř. A baron, který se nacházel blízko požáru spolu s dalšími veliteli a vojáky,

zasypanými těmito troskami, teď se už baron staral sám o sebe, vrátil se na prostranství/náměstí, a zpravil ostatní o tom případě.

Ale každé zlo překonávala radost z vítězství, už nebyl cítit střet/konflikt, kromě hradu, kde ti uvnitř nevěřili stavu venku, třebaže se jim to řeklo. A v té samé době pan Strassoldo, který držel ono náměstí/prostranství, vzkázal baronovi, sděluje mu, že boj ještě trvá, aby přijal vhodné opatření. A baron nařídil, aby se k němu obrátilo dělostřelectvo v okolí a bojovalo se. A tehdy také baron uvědomil pana Pállfyho o vítězství, aby vstoupil a dorazil z venku zaujmout ono místo. A byly tam namířeny tři kanóny z těch, které byly nahoře proti baště, při střelbě začal rozbíjet v horní části okna. Takže ti zevnitř když viděli, že už jim není pomoci, volali, že se vzdávají, a prosili, aby jim byl darován život. A když bylo zastaveno dělostřelectvo, Strassoldo uvědomil barona a Pállfyho o návrhu těch z hradu, na který se odpovědělo, že se přijímá a nebudou se jim dělat nepříjemnosti. A bylo to vykonáno/splněno. A to bylo poslední konání s nepřáteli.

Boj probíhal po dobu čtyř hodin mezi nocí a dnem, jedna i druhá strana se silně/intenzivně zatlačovaly, když pro nic jiného, tak aby bránili svou kůži v tom střetu, takže když byli chyceni, nepodvolovali se jeden druhému, všichni mlátili oběma rukama, dokud jim síly stačily. A ačkoli vítězství již bylo naše, ale neztratili hned odhodlání, ani nesložili zbraně, ani kořist se nedělala, dokud nebyly věci lépe zaručené, když se procházelo městem.

Bylo to až nakonec, poté, co byly vzdány díky Kristovi, Pánu vítězství, povoleno vojákům, aby plenili, s tím, aby se nedělaly nepříjemné věci lidem. Předtím se neodvážili plenit, ze strachu z trestu, který vyměřil baron, a znamení k popravě dal na náměstí, když uviděl jednoho vojáka vstupovat do domu, ihned nařídil, aby byl zabit. A zachránil si život tím, že prokázal, že vstoupil do domu, aby urazil/pohanił nepřítel, kterého zevnitř vytahoval, a ne kvůli ničemu jinému. Ale málo kořisti našli na opuštěném místě kvůli nedostatku samotných obchodů křesťané, protože tam byla pouze chudá turecká soldateska/vojenská jednotka, která kromě zbraní a oblečení, co má na sobě, a rance s jídlem, jiný movitý majetek s sebou nenosí. Takže peníze, jemné tkaniny a další cenné věci byly viděny jen málo. Koní bylo nalezeno asi 600, málo dobrých, s několika kusy dobytka na maso, a mouka pro soukromé domy. Dělostřelectvo z bronzu velké a malé, na kolečkách, a jinde, kusů 225, z nich bylo necháno v naší době jen 97 kusů, z nichž si ještě Sinan Paša z důvodu vítězství odvezl několik kusů do Cařihradu. Koule na střílení každé pevnosti/síly ve velkém množství, a ještě se našel prach.

Udělal se přehled/souhrn osob a z našich bylo nalezeno mrtvých asi 500 a zraněných asi 200. A z Turků, mrtvých asi 1300 s pašou, jeho poručíkem/správcem a agou janičárů a dalšími předními důstojníky. A zajatců asi 400. Mezi nimi je desetiletý syn samotného paši a jedna jeho konkubína, dva agové a dva bejové a mohamedánský kněz, který, jak sděluje pan Kisfarkas (Kisfarcas), poručík/správce z Komárna, předvídal o mnoho dní dříve takovou událost v Rábu, že pevnost bude dobyta rodem Habsburků v této době. Když to bylo sděleno pašovi, odpověděl, že je to pohádka a Rábu nemá strach, pokud by křesťané dovnitř nevletěli, že by to umožnilo otevření brány, takovou měl důvěru ve kvalitu pevnosti a v sebe samého se silami, které tam byly. Zbytek zhruba až do počtu 2300, což byla posádka, někteří se nacházeli venku kvůli různým záležitostem, jiní, aby zachránili život, se vrhli z hradeb, tak jako někteří měli štěstí při příležitosti přeplout řeku v loďce, tak jiní měli smůlu, protože buď zůstali po skoku mrtví v příkopu, anebo se utopili v Rábu a byli dle poslů proudem nesení do Budína a dalších podunajských míst/pevností.

Baron dal ihned rozkaz k hlídání pevnosti a se samou vojenskou jednotkou/soldateskou udělal ležení, k léčení zraněných a k pohřbení mrtvých, aby se vyčistilo město hanebně držené Turky, a aby se otevřely další dvě brány, zazděné pašou, s potřebným vybavením/zaopatřením pro všechny tři. Dal také svobodu několika křesťanským otrokům, které tam našel. A nechal napsat rábskému arcibiskupovi, aby přišel do svého kostela, a postarat se o potřeby pro bohoslužbu, pro kterou se zdá zanícený/zapálený. A včera večer, když přišli dva kacířští/heretičtí kazatelé kázat, kromě toho, že soldateska se ihned obrátila proti nim a zasypala je kameny, s úmyslem je zabít. A když jeden kněz informoval barona o takovém příjezdu a záměru kázajících, užasl tento pán nad takovou opovážlivostí v místě katolíků. A nechal je hledat, kde jsou, aby je potrestal, a již nebyli viděni.

Významný byl tento úspěch v Rábu a jedinečný z nepředvídaných případů: zatímco v poklidu se jistě spalo, hle v jednom okamžiku se stav změnil, byla otevřena a dobyta pevnost protivníky a všude byl slyšet hřmot zbraní, bubnů, trumpet, pláč a děsivé výkřiky smrti, a krev tekla po zemi, ulice byly pokryté mrtvolami a živí se stali otroky. A paša, který vládl městu, kde byl tehdy hledán, byl nakonec na ulici, mezi dalšími mrtvými, nalezen nahý. Tento člověk, který předchozího dne na koni honosně oblečen v této společnosti dvou rytířů udělal obecnou přehlídku, se zvuky, zpěvy, výstřely z dělostřelectva a velkou okázalostí, kvůli radosti z jednoho dopisu, který mu byl napsán jeho velkým pánem, ve kterém mu říkal o vládě a zaopatření pevnosti a dalších záležitostech v těchto končinách. Ale velmi významný byl ještě

způsob úspěchu. Bez pochopení zevnitř, ale pouze s úsudkem nejprve vstoupit a po vstupu se ho s intenzivní silou zmocnit/stát se jeho pánem, s malými výdaji, s malým počtem lidí, s malou ztrátou našich. A v jednom okamžiku příchod a vítězství. Tak uznávaná pevnost, umístěná na rozlehlém ostrově vytvořeném Dunajem, její místo je poměrně vyvýšené, dominující krajině, obklopené také nevysušitelnými tekoucími vodami, s příkopy a dobrými hradbami, a celé jádro pevnosti je ochranný val/násep, který snadno vyhoví potřebám, učiní ji tak nedobytnou, že nic jiného, než hněv Boží tam nemůže. Překážka při přechodu přes nepřátele, kteří se proto považovali za vládce dalších našich míst/pevností. Pročež tento Ahemet paša, jak je patrné z jeho dopisů, se nazýval/tituloval vídeňský paša, nikoli rábský. Klíč a bezpečnost nejen Uher a Rakouska, ale i dalších států. A stále žádoucí pro všechny tyto země, kam se již vracení stáda a rolníci, aby obdělali pustou zemi, se všeobecným jástem. Takže ačkoli je tato pevnost malá, je ale krásná/vznešená, dobrá, užitečná a tak důležitá, že turecký sultán, jak sdělují jeho lidé, si ji nad jiné považoval.

Očekávají se s pomocí Boží velké věci za vlády Vaší Císařské Výsosti, která s nemenší velkorysostí/šlechetností císaře, než s křesťanským soucitem/zbožností, nechce mír s tyranem, že ani Bohu, ani lidem neslouží víra, neohroženě se zbraněmi v ruce, tolik let odolává jeho snahám/úsilí, a hlavně když Vaše Císařská Výsost se rozhodne se všemi silami říše jít proti němu. A tím spíš, kdyby nebyla Liga dalších knížat, kterou si přeje celá křesťanská obec/společenství a které se obává nepřítel, zcela odstraní takovou tyranii a její bezuzdné chtění všechny ovládat, která trápí svět.

A na konec tohoto [dopisu], Posvátná Výsosti, protože *Dextera Domini fecit virtutem*,⁸⁶³ dnes ráno v neděli, osmý den od vítězství, kdy kostel znesvěcený Turky byl navrácen (ačkoli oltáře a svaté obrazy nebyly odstraněny) se sloužila slavnostní děkovná mše a za zachování Svatosti papeže a Vaší Císařské Výsosti s postupem kýžených vítězství, udělali jsme všeobecné procesí okolo města s duchovním/klérem R. z této katedrály, který již dorazil, a s účastí pana barona ze Schwarzenburgu a jeho velitelů a dalších. A na hradbách všude kolem stáli v řadě arkebuzíři, každý voják měl na sobě nějaký znak vítězství podle vzoru onoho vítězného lidu z Izraele s egyptskou kořistí (příjemné na pohled), se zvuky, svatými zpěvy a výstřely z dělostřelectva

---

⁸⁶³ Hospodinova pravice koná mocné činy.

pro radost křesťanů, všichni provolávali slávu Ježíši Kristu, Všemohoucímu Pánu, dárci vítězství, a život stále vznešený Vaší Posvátné Císařské Výsosti, skvělému vítěznému pánovi.

V Praze.

U Giorgia Negrina z Nigro Ponte (Černého Mostu), císařského tiskaře.

Rok M.D.XCVIII (1598)

Příloha 7

Bibliografie letákové publicistiky, P2.

O dobývání

Egeru a o porážce

po jeho

dobytí

Dopis jistého uherského rytmistra

Jířího Burnomisy.

Psán

Jeho milosti pánu Pavlu Kosuckému

Z latiny do polštiny přeložen.

MDXCVII

Urozený pane, příteli a nejmilejší bratře.

Ach, je mi stydno psát mou rukou a perem o úpadku a škodě mé utrápené vlasti. Neboť už ona stará a zubožená uherská země nestojí, nejenom doutná a prší se, ale hoří a plane, a už se naklonila k zničení, nezastaví-li všemohoucí Bůh nepřátelskou dravost. Neboť tohoto roku Vác, turecký bohatý sklad a přístav na břehu Dunaje, ležící dvě míle od Budína, ctihodným arcivévodou Maximiliánem dobyt a dobře zásoben, potravou a vojáky naplněn. Potom tímtež arcivévodou Hatvan, nepřátelská obranná tvrz, obléhaná a po mnoho dní obléhacími děly dobývaná, a potom častými nájezdy a vpády, nikoliv bez krvavého vítězství, dobytá, nepřátelé a ti, kdo ji bránili, do posledního vyhlazení. Tak nám přálo štěstí, že jsme si slibovali něco víc. Neboť ctihodný arcivévodou měl vojsko mužné, početné a uspořádané, takže se zdálo, že mu ani proti samotnému tureckému císaři nic nechybělo. Ani samotnému arcivévodovi vskutku nic nechybělo. Naše radost se však v krátkém čase obrátila v pláč a nářek.

Neboť přitáhl turecký císař Machomet s nesčitelným vojskem, chtě zachránit své [lidi] v Hatvanu: ale protože už bylo pozdě, Hatvan našimi [byl] vzatý bez váhání, proslulý Eger a obranu všeho křesťanství oblehl, a po čtyři dvacet[?] dny těžce trápil a dobýval a poté střelným prachem nasypaným do podkopů hradby a věže na mnoha místech vyhodil, a srovnal se zemí: nájezdy a potyčky neustále po tři dny a tři noci čině, protože má se sebou velké vojsko, nebylo to pro něj těžké. Protože vedl se sebou na tři krát sto tisíc vojáků. Poté naše upracované, z velké části střelbou a kulkami zničené [lidi], nenásilným přemlouváním (užívaje dávnou lstivost) slibuje zdraví a bezpečí, a pro jistotu dává některé své vzácné lidi do zástavy: podle zprávy[?] Pavla Vareeho, někdejšího dvořana Jeho Veličenstva Císaře a stolníka, nezběhlého a neschopného vojáka, dobyl hrad. Avšak slib nedodržel, ale některé vzal do vězení, mnohé bez rozdílu vyvraždil, jejichž počet včetně žen, panen, šlechtických dětí a obyčejného lidu byl k šesti tisícům. A zahynul tam květ mladých uherských rytířů (že další musím zamlčet). Tolik obléhacích děl, tolik všelijaké výbroje,

tolik mocného a okázalého stavení přišlo k nepřátelským rukám. Vskutku možno [bylo] je zachránit, kdyby arcivévodové rychleji spojili svá vojska: ale pomalost a meškání nám způsobily tyto útrapy a těžkosti.

Tedy po dobytí Egeru, o čtyři dny později, sedmihradský vévoda a ctihodný arcivévoda, spojili pomocná a šlechtická vojska u města Vác, a další den ráno, sešikovavše vojsko, vyrazili přímo proti tureckému císaři, který se zdržel u Egru, opravuje trosky a hradby: A dorazili se stany do zmíněného městečka Keresztese [Mezőkeresztese], ležícího dvě míle od Egeru, které nepřítel vypálil. A tam u břehu řeky našli dva vezíry paše, kteří shodili most, kteří nám usilovně bránili v přebrodění, míře na nás mnoho děl spolu s mnohými janičáry. Avšak silou naší pěchoty (která v tomto čase byla přidělena mně) odtud, ne beze škody na našich [lidech], byli odehnáni a poráženi, a ku Egrovi téměř celou míli honěni, a padlých čtyřicet a osm puškařů a s nimi sebrány dvě obléhací děla. Takhle nám štěstí přálo[?], že kdybychom zažívali onoho dne vítězství, všechno vojsko tureckého císaře by bylo zničeno a vyhnáno, protože sotva se o Eger (takovou zprávu nám podali vězni) opřeli, takový strach přišel na nepřítele.

Ale když už slunce zapadalo, a noc roztrhla válku, trubkou vojsko zadržené. Žádný tábor našich [lidí] nebyl postaven, ale tak byly nějak nachystané a rozvržené oddíly: my také jsouce upracovaní, čekali jsme v brnění dalšího dne na vlastním stanovišti. A hlídající a dávající si pozor, aby nám nepřišli do cesty nepřátelé, neboť vskutku nebylo úplně bezpečné na početné nepřátelské vojsko, opevněné na čtyřmi sty děly, a na onen dobytý hrad, nacházející se na

vysokém místě, a obklopený řekou sotva kde přebroditelnou, zaútočit na nepřítele v jeho táboře a vyzvat ho. Náš tábor je tedy postaven u městečka Keresztese a Abran vyhořelých, u této řeky a jezera, které si řeka vytvořila na rovině.

Další ráno se ukázal nepřítel, ve vzdálenosti míle, zastaviv v širokém poli a do bitvy vyzýval, smíchaný s Tatary poskakoval, a lehkými zbraněmi a puškami na nás útočil, které jsme zahnali přes řeku, ale ovšem i podcenili[?].

Třetího dne všechno vojsko tureckého císaře připravené, stálo po celý den na prostranství naproti nám, nachystáno k bitvě, jako by nebyla blátivá a sotva kde přebroditelná říčka překážkou. Z velkých děl na sebe navzájem[?] stříleje, a snažíce se nás k sobě přes řeku vylákat: Což jsme neudělali, ale naše pěchota

sotva se o to z levého boku pokusila, a když viděla škodu na svých [lidech], se toho vzdala. A potom noc roztrhla bitvu a nepřítel tamtéž blízko s velkým (jak má ve zvyku) voláním, rozbil tábor.

Čtvrtého dne obě vojska k bitvě připravená a dychtivá, v širokém poli a na osobité rovině své oddíly postavila a ukázala. První naše vojsko, se svými oddíly a vojenskými děly a s pěchotou, jsa z obou boků, vedl vévoda sedmihradský, a tyto boky uzavíralo[?] vojsko Němců arkebuzírů. Na pomoc za nimi šel ctihodný arcivévoda Maxmilián se čtyřmi tisíci Němci kyrysníky uprostřed, a vedle něj uherské vojsko z horních Uher, tj. Košičanů, a hojná jízda, kteří byli sílou celého vojska. A k stráži arcivévody byl pan Symon Forgacz, Štěpán Báthory,⁸⁶⁴ Stefan Humani a další nejsilnější a nejvýbornější rytířstvo. Neboť pan Preposzwary a Rafody kvůli nemoci další den ráno po bitvě odjeli z tábora. Boky uzavírala pěchota, s velkými děly a hákovnicemi. A dvě velká křídla Němců kyrysníků a arkebuzírů uzavíralo[?]. A poslední vojsko Sedmihradané, stejným způsobem, a dobrým pořádkem rozvržené. Tak že na tři oddíly a vojska všechno bylo rozvržené a nachystané.

Pro střežení tábora do dvou tisíců jízdy a pěchoty nechavše: protože se blížil a přicházel z druhé strany nepřítel, chtě nalákat do pasti, a dostat za řeku a jezero, které naši mužně a opatrně zahnali. Bylo již po poledni, když se nepřítel začal přepravovat přes řeku a jezero (naši jim v tom nebránili, ovšem, chtěli to po nich), spolu s Tatary, kteří ku Tise od východu, od naší

---

⁸⁶⁴ Bratranec Zikmunda Báthoryho, otec Gabriela Báthoryho.

strany začali bojovat. Když jsme to spatřili, nečekaje, až se všichni nepřátele přebrodí, sedmihradský vévoda směle na ně zaútočil, a na prvním setkání je snadno porazil, a do blátivé a mazlavé řeky, s jejich velkou porážkou, zahnal: my za nimi s radostí po nepřátelských mrtvolách jsme rychle přebrodivili řeku, a na břehu řeky velmi mnoho janičářů pobili, a mnoho nepřátelských děl sebrali: a tamže naše vojska zanechavše původní uspořádání, spojili do jednoho. Nevydržel nepřítel chuť k bitvě a volání našich vzývajících bez přestání Krista Spasitele, začal houfně utíkat, a [od] stanů se vzdalovat, nemnoho oddílů na stanovišti u velbloudů, kterých bylo padesát tisíc, ponechal. A rota makedonských janičářů, které se říká rota ratuszna[?], lehce odehnaná od velbloudů, kteří zanechavše zbraně a závoje, utekli, jimž jsme učinili velkou porážku,

až do tábora a nepřátelských stanů, kde i mně se přihodilo bojovat. Už uprostřed stanů a v táboře tureckého císaře byla bitva, takže taky dvě korouhve německé pěchoty přišly blízko tábora tureckého císaře. Avšak, ach žel, zabavení kořistí, přišli o vítězství: a v tom stála úplně celá[?] naše pěchota. A Sedmihraďané na první potyčce mocně bojovali, a na prchajícího nepřítele dotírali.

A v tom čase janičáři z posledního zoufalství (jelikož byl turecký tábor na velké rovině, a v žádném útěku nebyla naděje) sebrali už z větší části rozptýlenou tureckou jízdu, a naši pěchotu, střežící spíše kořist než bitvu, vyhnali z tábora a ze stanů. Když to uviděli naši na levém boku, začali bez žádného násilí ani dotírání lehce ustupovat a ke svým se přibližovat. Když to uvidělo sedmihradské vojsko, všechno se obrátilo: neboť Tatařin začal na levé křídlo soustřeďovat všechny svoje síly. Pomíchavše šiky, za dotírání nemnoha Turků (neboť se už houfně rozutíkali kromě pěchoty málem všichni) začali naši ustupovat k řece a utíkat: pěchotu a ty, kdo s ní byli, ponechali u nepřátelských táborů. A takový strach na ně padl, i když nepřítel ještě nedotíral, že uprostřed vítězství, nemohli se opět sebrat, a onu bahnitou, blátivou a mazlavou řeku bez žádného pořádku překonali,

přes táž místa, která jsme předtím s radostí a křikem, děkujíce Bohu přešli, škaredě zpět do tábora, a ztrativše nemalou část pěchoty, a za dotírání trochy nepřátel, jsme se otočili a utekli. A protože se už slunce chýlilo k večeru, utekl také nepřítel vystrašený podobným strachem. A ti, kdo byli v našem táboře, a stáli na jeho stráž, když viděli, že naši ustupují zpět, opustivše náš tábor se skoro celým proviantem a povozy, utekli, protože tábor nebyl chráněn valem. A tak nepřítel vrátiv se v noci do svého tábora a my taky do svého už rozpáraného a roztrhaného a našimi lidmi opuštěného. A krátce nato jsme všichni do jednoho (a první naše knížata)

trestuhodně opustili tábor, děla a všechnu výstroj i stany. Tímto způsobem i náš nepřítel svůj tábor a vojenské vybavení a všechna děla opustil, a takto stály dva tábory, nepřátelský a náš, dva dny netknuté. Potom se nepřítel (protože dobytý Eger byl pouze dvě míle od jeho tábora) z toho útěku zase vzpamatoval, náš tábor a všechno dostal, a stal se tak vítězem. Co bude činiti dál, ví pouze Bůh. Vskutku jsme přišli o krásnou vlast Eger a obávám se, že s ní také o celé království.

Opravdu jsme měli krásné vojsko, jaké nikdy dříve nemělo obdoby.

Na knížatech nám vskutku nic nechybělo, vítězství už v rukou bylo. Nevím, jakým zvláštním božím trestem (kvůli našim hříchům vyznáváme) k těmto škaredným utrpením jsme přišli. Znamenitého vojska hojnost a velká síla, děl velkých a malých dostatek, spíše atd. všelijakého proviantu hojnost, knížat shoda a jednota, chuť k boji ve vojsku, dobře a pořádně rozvržené oddíly. A krátce řečeno, zdálo se, že nic nechybělo. I nyní máme jízdu skoro úplnou, kdyby se byla nerozprchla, skoro čtvrtina pěchoty zahynula. Sedmihradský kníže první chutí rozzuřený, zase v Szarospadu [Sárospatak?] sbírá lid do války, a hromadí svá vojska, a nutí naše, aby dělali totéž. Nejjasnější vévoda v Košicích taky hromadí svoje [lidi] a je připravený trpět s námi všechno, a vskutku do této doby nám nic nescházelo, jenom boží požehnání. Bůh všemohoucí, necht' se smiluje nad námi, kteří jsme naše těla až doteď vystavovali za vlast. A vy, kdo shledáváte naši nouzi v nečinnosti a zahálení, brzo pocítíte stejné neštěstí jako i my, pokud se všemohoucí Bůh nesmiluje nad námi a nad vámi. Neboť z našeho úpadku, lepšího tureckého sousedství, než naše nemůžete čekat. Kdybychom aspoň přes noc zůstali v táboře, vítězství by zůstalo při nás,

neboť i nepřítel utekl: avšak zlomyslných vandráků zásluha, kteří šli za vojskem, a nepotřebného davu, kteří se rozutekli z našeho tábora, proto aby hlady, maje hned pod nosem nepřítele, nepomřeli: sprostě jsme donuceni odstoupit. Nepřítel v tom místě, kde se odehrála bitva, má svůj tábor. Vaší Milosti se odevzdávám. Dán v Bartusalwě dne druhého listopadu léta Páně 1596.

Jiří Burnomisa, rotmistr

rukou zraněnou

Příloha 8

Biblioteca nazionale centrale, Florencie, Panciatichiano, 233. Rukopis neznámého autora, [před 1613].

Kníže Zikmund Báthory, vojvoda sedmihradský

Kníže Zikmund Báthory, vojvoda sedmihradský, měl tak velkou sílu ducha a vzdělání ve věcech týkajících se našeho křesťanského náboženství, které nicméně ulpělo ve schismatických modelech a nebralo do úvahy problémy a neproniklo do tajností a zájmů knížete a povahy jeho poddaných, neboť soudil, že se nenarodil proto, aby žil v rozkoších a radostech, jejichž prostřednictvím pak do duše, neboť zženštilá duše pak oslabuje tělo, takže by mohlo podcenit sílu Turků, kteří ohrožují celý svět. Neuvažuje o tom, že by provedli vzpouru a zradili tak.

Obrátil zbraň proti Osmanské říši, a potrestal tak Turky jako nepřátele Kristova jména a bránil naši říši a svou provincii, Sedmihradsko, což mělo ohlas mezi veškerým křesťanstvem. Jako slovatný kníže si tak zasloužil velkou korunu, protože učinil přítrž řádění Velkého Turka a dal na dobrou radu a nechtěl zasahovat do prvních osobních rozepří, aby se nemusel obhajovat, kdyby se věci nevyvíjely dobře. Chtěl zjistit, zda jeho národy budou v případě nutnosti ochotny vstoupit do války a dle Božího přání neměl v úmyslu, aby ti, kteří jako první vstoupí do turecké země a k Dunaji, vyplenili zásoby, které se vezly vojskům, jež bojovala v Chorvatsku, ale vrátili se s nimi domů, a dokonce jim pro Zikmunda sebrali i zbraně.

A tak vojvodové valašský a moldavský, kteří měli se Zikmundem spory, a stále jsou odbojní, se spojili ke společné obraně proti nepříteli s hlavním cílem zbavit se všech poplatků, které každý rok museli odvádět, a zbavit své země Osmanů, aby se pomstili za všechny škody, které jim ten barbarský národ v minulosti způsobil, což měla být odměna, kterou Zikmundovi přdestřeli.

Když všem těm národům vnukli touhu po pomstě ve jménu krásné svobody, hned se ve všech provinciích začali objevovat ozbrojení vojáci a stoupenci války. Špatné na tom bylo to, že vše bylo založeno na touze obohatit se, víra u těch národů byla pochybná, panovaly velké obavy a zjevná nestabilita, takže se objevily pochybnosti, že by brzy mohlo dojít k všeobecnému

pokání, stáhly⁸⁶⁵ by se a zbraně by utichly. A protože to Zikmund předpokládal a bral do úvahy, poslal do toho kraje jezuitu a svého zpovědníka Alfonsa Carilla, aby tam jednal s císařem o spojenectví, a posílil tak válku.

Vzhledem k rozepřím, které v minulosti mezi Báthorym a Rakouskem vyvstaly, císaře ten návrh překvapil, protože na uherských hranicích bylo nanejvýš malé preventivní množství vojáků. Nebylo by podezřelé ozbrojené vojsko a povstalecký lid, byť přátelský?

Ale jakmile se roznesla zpráva, že paša Sinan, byl Velkým pánem⁸⁶⁶ pověřen jako generál sestavit vojsko, osm jednotek, a poté, co uspořádal jejich přehlídku, vydal se s ním na pochod směrem k Uhrám. Šířila se také zpráva, že Zikmund nedbá ani tak o to, aby utužil přátelské vazby s císařem, protože císař se na něj dřív, dokud byl jen vojvoda, neobracel, teprve až se z něj stal kníže Zikmund. Nikdy císaře neznal jako uherského krále, protože Uhry ho nazývají císařem.

Když se tedy nakonec shodli, Zikmund byl zařazen mezi říšská knížata a za nevěstu mu byla dána Marie Kristýna, velkovévodkyně rakouská.

Všechny země a kraje, které byly získány v turecké zemi, byly přisouzeny provincii Sedmihradsko a k obraně země bylo určeno určité množství vojáků a jisté množství peněz.

Kdyby se věci vyvíjely podivně, kníže Zikmund dostal slib, že mu bude poskytnuto dost peněz i potravin. Zdá se, že lize kynul značný prospěch z obchodního spojení s křesťanským státem, říší, která vzala do úvahy, že Turci v budoucnu nebudou dostávat rozkazy, aby odvedli svá vojska do Uher, ale zůstali v silných zemích, uprostřed válečných národů, ne v zemích s narušenou poslušností a odmítáním projevů úcty vůči vojvodům Sedmihradska, Valašska a Moldávie, kteří se obrátili proti nim, aby se pomstili jako knížata, která čelila velkému ponížení, a nebyli považováni za méněcenné. Například když se jiným provinciím podařilo setřást jho a vybavily se vším potřebným, aby si udržely svá vojska.

Císař by býval mohl velmi snadno znovu získat území Tavertina nebo jiné v Uhrách, neboť Turci, kteří jako obvykle mluvili o každém nepatrném střetnutí, by klesli na duchu při pouhém nedostatku potravin a zoufale by bojovali proti nepříteli, krutěji než všichni ostatní.

---

⁸⁶⁵ = národy

⁸⁶⁶ Míňen sultán.

A ještě další moment by narušil válku. Křesťanská knížata by spojení v lize, to přátelské nerozlučné pouto potěšilo, obdivovali by Zikmundovu zdatnost a činy a nebyl mezi nimi nikdo, kdo by jej silou a penězi překonal.

Španělský král mu proto jako projev úcty za to, jak s od počátku choval a za odvalu, již projevil tím, jak ponížil společného nepřítele, poslal rád Zlatého rouna a papež jej uctil udělením CAPPELLO a STOCES Benedetto (?), který se obvykle obráncům víry před nepřáteli, a za zprostředkování spojení v lize a s císařem.

Mezitím se staly dvě věci, které narušily všechny plány. Zaprvé to, že on jako vojvoda a téměř spoluobčan těch venkovanů se spojil s nejvyšší šlechtou a s vedoucími představiteli provincie a byl jim za to vděčný. Oni jej byli poslušni a byli naprosto v pohodě s tím, že byl zahrnut těmi počtami a povznesen na úroveň knížete. Pak se vůči němu zrodila nenávist, což vyvolalo neshody a občanské války proti spojení s Němci, a to vedlo ke svárům i mezi nimi a ke spiknutí, které jej mělo vyhnat ze země a vehnat do rukou Turkům. A jeho bratřenci Báthoryové spolu s dalšími šlechtici, kteří se sešli v Kluži, jako první jednali o zvolení jiného vojvody, a byli by měli ze spiknutí prospěch, kdyby se k tomu nepřidali lidé nízkého původu, s jejichž pomocí Zikmund uprchl a zachránil se v zemi Kovar s tím, že plánoval přesunout se odtud do bezpečí do nějaké venkovní provincie (zřejmě ve smyslu hraniční, na hranicích).

Když byli spiklenci odhaleni, zachránili se před hněvem lidu útekem, ale byli zadrženi a potrestáni. Baltazar Báthory byl uškrcen a Štěpán a kardinál přišli o hrad, byli vyhnáni ze Sedmíhradska a uchýlili se do Polska.

Tou druhou věcí bylo to, že Zikmund porazil 10 tisíc Tatarů, prohnal se Bulharskem a poničil provincii, dobyl Nikopolis, Silistrii a Turovnu/Tarovnu (?). 50 tisíc vojáků, kteří ho následovali, pěšáků i jízdy, se zastavilo a zvažovalo důsledky.

Konfederace, kterou uzavřel a podepsal s císařem a posílil o své příbuzné, mu přinesla určité překvapení, když Turci vztáhli ozbrojenou ruku na provincie, aby je dovedli zpět k poslušnosti. Velký Pán, chtěl potrestat Zikmundovu opovážlivost. A arcivévoda Maxmilián, který odvedl svou choť až na hranice se Sedmíhradskem, se na císařův příkaz zastavil s vojsky v Horních Uhrách a za pomoci Zikmunda se chtěl pokusit uplatnit právo na korunu. A proto, kvůli invazi Turků, kteří táhli do Uher, aby se spojili s nepřátelským vojskem, arcivévoda poslal svá vojska do Moldávie pod záminkou, že dělá službu císaři a veřejné věci křesťanství, aby byla možnost zabránit Tatarům v dalším postupu.

To pak způsobilo dva velké problémy. Polští kozáci tam nadělali velké škody, když projížděli celou zemí a ničili ji. Z této provincie to bylo 14 tisíc pěšáků a jezdců ze Zikmundova vojska. Odešli od něj a vrátili se do svých domovů, aby ochraňovali své vlastní záležitosti.

Další problém nastal, když požádali papeže Klementa, aby tureckou říši v určitou chvíli napadla tři vojska. Ten poslal své preláty, aby jednali o lize mezi císařem, polským králem a knížetem Zikmundem, ale všichni ti lidé, které prelátí vyzvali, se nedokázali dohodnout, nedokázali dospět ke společnému závěru. Zikmund se omluvil, že nedokáže s ligou souhlasit a důvěřovat spojencům, pokud mu nevrátí Moldávii, kterou on dobyl, osvobodil z tureckého područí a převedl na křesťanskou víru. A omluvil se Polákům, kteří ji nedokázali opustit, aniž by poškodili království, říši a křesťanský stát, poněvadž jako první zabránili Tatarům a tureckým vojskům zdržovat se daleko od svých hranic, v provincii, která patřila polské koruně.

A kvůli těmto potížím kníže Zikmund trochu poklesl na duchu, a lehce ztratil víru ve výsostnou autoritu papeže a císařovo přátelství.

V té době Turci, poté, co byli upozorněni, že císař dělá velké přípravy na válku s nimi, aby nebyli tak napadáni, napsali Zikmundovi, že Velký Pán jim vštěpoval láskyplnou vůli doprovázenou velkou touhou po slávě a chtěl by z něj učinit největšího z Báthoryů, ale kdyby se s nimi nedohodl, znamenalo by jeho konec. Pokud by ale chtěl znovu navázat přátelský vztah a být spojencem jako předtím, místo trestu za spiknutí a zradu, kvůli které tolik dobrých vojáků zemřelo a byly nadělané značné škody, by si mohl v klidu užívat provincii Sedmihradsko a umožnili by mu zmocnit se provincií Valašsko a Moldávie. A navíc by z něj udělali krále Uher, s tím, že by byl povinen je bránit a udržovat všemi svými silami. Kdyby se však chtěl naopak stáhnout a chovat se odtažitě jako nepřítel, postavily by se proti němu všechny významné síly této říše, aby jej potrestaly a aby si uvědomil, že s Turky se nic nedá srovnat.

Avšak Zikmund nedbal na to, co mu bylo nabídnuto, nevážil si toho, nedbal výhrůžek, odvážně se postavil Turkům, aby sebe bránil a je ponížil. Statečně pomáhal a s důvěrou se stavěl k tomu, že připravovaná válka mu dodá velké síly, kterými jim Turci vyhrožovali, a také naději, že papež, první kníže křesťanského státu, poskytne nějakou pomoc. Nic jiného jej nevydělilo než to, když viděl tolik mocných křesťanů, kteří převáží nad nevěřícími, a pohled na tolik mocných nepřátel na hranicích i ve vnitrozemí, kteří se spikli, aby jej připravili o život.

Poslal do Říma a k velkovévodovi Ferdinandovi jednoho sedmihradského šlechtice s žádostí o nějakou pomoc. Velkovévoda, jako zásadní nepřítel nevěřících, byl ochoten ji poskytnout, a stejně tak papež, který do válek poslal svého synovce Gian Franca Aldobrandiniho, generála vojsk/vojenského velitele, který podnikl pamětihodné a slavné výboje. A když byli Turci v provinciích Sedmihradsko a Valašsko Zikmundem obsazeni a zadrženi, na podporu jeho vítězství mu oba, papež i velkovévoda, poslali jeden peníze a druhý lidi.

On stále věřil tomu, že po ukončené celé operace mu císařské vojsko přijde na pomoc, aby dosáhl pokroku nad tureckými státy.

To provedla vybraná císařská vojska.

Ostřihom byla dobytá, turecký generál Siniuns (?) vstoupil s vojskem do Valašska a Zikmund se ocitl v jasném ohrožení. Nemeškal a požádal císaře, aby mu poslal své vojáky, snažně prosil G (nečitelné jméno), aby přijel do Sedmihradska a spolu s císařskou pomocí usnadnil porážku tureckého vojska, aby se těm barbarům nahnal strach a mohl být zahájen pochod na významná místa.

Protože však franským, bavorským a německým regimentům, které bojovaly v císařském vojsku, vypršel čas jejich služby a byli propuštěni, a papežovi lidé se domnívali, že se s nimi špatně zachází, vrátili se v mnohem nižším počtu do Itálie.

Zikmund tak bude vystaven velkému nebezpečí, s vnější podporou pouze 1500 vojáků, které mu poslal císař a 100 zkušených kapitánů s válečnou praxí, které mu poslal velkovévoda pod vedením Silvia Piccolominiho.

S tím vším se vydal do Valašska, kde bylo turecké vojsko. Tam zjistil, že tamější lidé bojovali s nepřítelem a odolali prvnímu náporu. Spojil se s nimi, vytvořil jedno vojsko a vydal se napadnout Turky v jejich táboře.

Vojsko bylo dokonale uspořádané, velmi poslušné a v naprosté tichosti se přesunulo 3000 vozů pro každou skupinu. Pochodovalo směrem na Trhoviště, valašskou metropoli, která krátce předtím padla Turkům do rukou, takže tam bylo turecké vojsko utábořeno/zakopáno a vášnivě se bránilo.

Když generál slyšel, že Zikmund přichází, vzdal se myšlenky na bitvu, ne ze strachu, ale z vojenských důvodů. Například proto, že si představoval, že se Zikmundova armáda brzy

rozloží, a protože nechal pašu z Caramanie, aby s velkým množstvím vojáků a se 40 kusy artilerie bránil Temešvár, stáhl se se zbytkem své armády na území v okolí Bukurešti.

A pak pan Zikmund, když dorazil do Trhoviště, nechal zastavit vojsko k válečné akci a ti, kteří šli do útoku jako první, zapálili pomocí různých nástrojů na více místech ohně, vnikli tam mezi plameny a odvážně tak zajali pašu a pobili všechny Turky.

Zikmund poté začal turecké vojsko pronásledovat, ale Sinan na něj nečekal a na odchodu nechal bořit mosty, takže Zikmund nemohl přejít řeku a trvalo mu déle pokračovat po cestách. Vojsko dorazilo jen k zadnímu voji nepřítele, který se právě chystal překročit most u Giorgia. Bylo odříznuto 5000 Turků, mnozí při přecházení řeky utonuli, byly ukořistěny vozy naložené zásobami a municí a byli osvobozeni mnozí zajatí křesťané. Byl to přímo zázrak že Zikmund projevil takovou statečnost, takže Sinan, který prodělal zkušenost v tolika válkách a dovedl je k vítěznému konci, nařídil, aby se mnohá vojska dala hanebně na útěk.

Sinan pak na vlastní oči viděl, jak byli vyhnáni z Giorgiu, v jejímž čele stál, kterou ovládl a opevnil tak, že ji nebylo možné dobýt jinak, než přímým útokem a za pomoci artilerie.

A tak kníže Zikmund a italští kapitáni/velitelé vzdali velkou poctu velkovévodovi a za útěk b baterii, která zvítězila a dobyla ji.

Když byl Zikmund poslán, aby potřel turecké vojsko, údajně jel se svými lidmi do Moldávie, aby odtamtud vyhnal Velkého kancléře,⁸⁶⁷ ale Monsignor biskup z Malaspina z Cernia, apoštolský posel, který jej na příkaz papeže doprovázel, to neschválil, což zhoršilo náladu.

Císař na oplátku napsal polskému králi, ať vyhoví knížeti Zikmundovi, neboť nic nemůže víc posílit věc křesťanů než maximální pomoc moldavskému lidu, kterou jim mají nejvíce poskytnout ti, kteří jim jsou nejbliž a jako křesťané jsou povinni pomáhat v nebezpečí a dělat něco pro veřejné blaho a oplatit spoustu ponížení, které Mohamedova říše křesťanům uštedřila.

A protože sedmihradský kníže by nikdy nepoškodil blízké lidi, přátele a příbuzenské vztahy s Jeho Jasností a s celým královstvím, přál si a doufal, že Jeho Jasnost nechá obrátit síly k obraně křesťanství a proti nepříteli, Thrákům a Skythům.

Papež ještě nechal udělat v Polsku účinná opatření, aby zarazil odlišností v jejich duších. Vzhledem k tomu, jak složitá to byla záležitost, papež a císař se domnívali, že pokud šlo

---

⁸⁶⁷ Jan Zamojský.

o Zikmunda, jednalo se o poctu, a co se týče Poláků, z hlediska státu šlo o záměr zachránit si důstojnost a veřejnou víru, a tak(é) o záchranu království.

Zikmund dal vojvodovi pro Moldávii 5000 vybraných vojáků, aby se tam pokusili znovu začlenit a vyhnat odtamtud Poláky.

Vojvoda tam hned nedorazil, protože na počátku konfliktu byl uvržen do vězení. 3000 z těch vojáků bylo zabito a jeho prapor byl odvezen do Krakova.

Vojvoda byl zraněn na nose [byl mu useknut nos] a na uších, i když jej úplně nezabili.

V tomto stavu věci a uprostřed těch odporných záležitostí se Zikmund velmi odvážně vrhl do dvou činností.

Dal dohromady vojsko a vyrazil z Alba (zbytek slova je rozmazaný) a v prvním střetnutí vytlačil tureckou armádu, zahnal ji na útěk a pronásledoval ji skoro až do Temešváru.

Pak tam vytvořil tábor a sevřel obklíčené u řeky Timis.

Následovaly střety, ale odolnost obklíčených a jejich vytrvalé snášení podmínek, a také nevlídné počasí vedlo knížete k tomu, že celou akci odsunul na vhodnější dobu.

Následujícího roku pan (nevím, co to je za zkratku, zřejmě něco jako velkomožný pán) Turků vyrazil na venkov s (?) osob, aby se dal do války s křesťany.

Dorazil do blízkosti Sedmihradska, Zikmund byl tvrdě poražen, ale nedal mu najevo (= ten velkomožný pán) žádné rozhořčení, skoro jako by tak velký velitel, a tak velký pán nehodlal věnovat pozornost tak malému válečníkovi. Avšak postoupil dál do Horních Uher a zastavil se u města Egeru, aby je obléhal.

Zikmund si pak nenechal ujít příležitost, napsal císaři, dal dohromady své vojsko, překročil řeku Tisu a spojil se s císařským vojskem, které vedl arcivévoda Maxmilian. Pak jednali o obraně a společném boji proti nepříteli a promýšleli plán nějaké další akce.

Němci se necítili být natolik připraveni a nebyli příliš ochotni také s ohledem na studené počasí a nedostatek zbraní k tomu, aby vyhnali Turky ze země.

Kníže Zikmund to už viděl jinak, s tím, že každá dobytá pevnost nepříteli připravila o trochu odvahy.

Nakonec se Zikmundovo vojsko vrhlo do boje a když za dělostřelecké palby dorazilo na místo, došlo k potyčkám a už je dělila jen jedna bažina, objevil se tam jeden odpadlík, jel tryskem na koni, takže Turky to vyvedlo z míry a chtěli se dát na útěk.

Vyděsilo to i samotného Velkého Turka, protože výstřel z děla zabil synky/chlapce, kteří stáli vedle něj.

Zikmund šel za arcivévodou, aby mu sdělil, v jakém zmatku se Turci nacházejí, což byl dobrý předpoklad k útoku s téměř jistým vítězstvím.

Požádal jej, aby dal znamení, ať vojsko překoná bažinu.

To proběhlo živelně, ale ne tak spořádaně, jak si to žádá vojenská kázeň, tedy naráz a se škodou, kterou po rozumové úvaze podobné střetnutí se silným nepřítelem přináší.

I tak ale vše proběhlo dobře, jen Velký Turek byl upozorněn, že císařské vojsko přechází přes bažinu, a tak se s Ibrahimem, prvním vezírem, stáhl do pavilonu a předstíral cosi, aby se tajně dal na útěk.

Vojsko nakonec nebylo schopno použít šípy, a tak střílelo na německou kavalerii z pistolí a divoce ustupovalo. První zlomili druhé a další postupně, takže za chvíli bylo vidět, jak se to velké vojsko rozpadá.

Avšak ostudné bylo, že i císařští, kteří zvítězili, byli nakonec při sbírání kořisti jako zbabělci zahráni několika málo Turky, kteří se vrátili, a to jen ze strachu, který je přepadl, takže utekli křesťané, utekli Turci a utekl i Velký Turek, utekl velkovévoda i kníže Zikmund, aniž by věděli proč, ani kdo je vyhnal.

Vzhledem k velkému úspěchu se předpokládalo, že Velkého Turka to tak vyřídilo, že se musel zase sebrat, aby ve válce pokračoval.

Je tu ještě jisté podezření, že ve prospěch Moldávie bylo nutno začít válku mezi Polskem, valašskými provinciemi a Sedmihradskem. A proto v těch dnech jel kníže Zikmund do Prahy, aby si u císaře stěžoval na ponížení, které mu způsobil velký Chán a vyhlásit válku, a aby nezklamal důvěru veřejnosti, díky níž si získal ty národy a ochraňoval je. A také aby nenechal uniknout bez trestu ty, kteří jej připravili o slávu a pocty a sebrali mu jeho sílu a zbraně čímž přerušili šťastný tok jeho osudu v době, kdy dosáhl vítězství, protože kdyby se mu dostávalo dost sil byl by ukázal Polákům, že jim nepodlehne ani odvahou ani velkorysostí a dodal, že Sedmihradsku zbraně a síly nikdy nenabídli Poláci, s výjimkou jediné situace, když byl ještě

hodně mladý a na radu svých opatrovníků je přijal. Poláci tehdy přemýšleli úplně jinak než křesťané a některé chvíle byly poskvrněny krví Sedmihrad'anů.

Císař nechtěl ztrpčit Zikmundovu duši, ale chtěl jej utěšit tím, že pokud padne Moldávie, on napadne Polsko všemi svými silami, a možná by pak došlo k tomu, že by jim Turci sebrali Sedmihradsko. Nabídl mu tedy, že pokud bude pokračovat ve válce proti Velkému Turkovi, dá mu veškerou pomoc, peníze i lidi.

Papež naplánoval, že v průběhu roku přispěje na války v Uhrách, a navíc pošle svá vojska, 3000 jízdních arkebuzírů a 20 000 tolarů měsíčně, jen když on (= Zikmund) dodá jemu nebo papeži v prospěch Moldávie.

Se všemi těmito návrhy kníže a papežský nuncius souhlasili pod podmínkou, že do určité doby bude vše řádně upraveno. Pokud by se tak nestalo, mol by Zikmund dostal od Turků nabídku na uzavření míru za výhodných podmínek.,

Zikmund spokojeně, se všemi počty, kterých se mu dostalo, odjel z Vídně, protože byl upozorněn, že Tataři vtrhli do Bulharska a čekají, až zamrzne Dunaj, aby mohli proniknout do Sedmihradska, a další vnikli do Moldávie, zatímco velký Chán byl v sejmu v Juiarsona naléhal na odjezd do Alba Iulia, kde se zdržel, aby napravil vpád těch barbarů a dosáhl úspěchu Moldávii. Čekal tam na pomoc, kterou mu slíbil císař, aby mohl vyhnat nepřítele.

Protože však Poláci, kteří v tu dobu neměli důvěru v císařovy sliby a navrhovali těžko splnitelné, složité podmínky, odmítli vstoupit do ligy se Sedmihrad'anem, takže nadále zůstávali v daném kraji v Moldávii.

A císařští vyslanci, kteří vykonávali všechny záležitosti kolem říše nenalezli v traktátu ligy svůj záměr, ale jen účelovost, a dali to najevo.

Zikmund, který toužil ovládat, by to přijal, ale protože Zikmundovy schopnosti nebylo nic jiného než mladistvý zápal, který Turky jen dráždil, takže by bylo užitečnější jednat o míru, než podporovat takové myšlenky a mladistvé rozmary, které vedly k rozpoutání války.

Kníže Zikmund později změnil plány a obratem v něm vyhasl válečný duch, který mu v minulosti přinesl takovou slávu. Změnil se i proto, že lid v Sedmihradsku a ve Valašské zemi prodělal období nejistot a po dlouhém válečném období toužil po míru. A proto, že rebelie tak snadno vznikají a stejně tak rychle končí, ale i z obavy, že lid by zásahem vyšší moci mohl

způsobit jeho zkázu neboli proto, že bylo rozhodně nutné dosáhnout dohody s Turky se velkoryse rozhodl nechat stát císaři, aby nenastal velký zmatek a utrpělo by tím náboženství.

Oznámil své přání arcivévodovi a navrhl mu, aby vnikl do provincie Sedmíhradsko tak, jak to udělal kardinál, s tím, že by o tom nemluvil s manželkou. Císaře udivilo, že kníže, který je oslavován jako velmi odvážný muž, je nakonec tak slabý a volí poklidný život, takže jej napadlo vyměnit svůj stát, který dávno patřil rodině Báhoryů, za vzdálené kraje, a zbavit se všech příležitostí předvést svou statečnost.

Mnozí se domnívali, že pokud jde o Poláky, dospěl k tomuto závěru, aby se víc přiblížil arcivévodovi, jejich nepříteli, který by pak s mocnými provincie a s císařem vedl válku, aby si otevřel cestu ke koruně.

Císaři se nelíbilo, že by Zikmund měl přejít do Slezska, že by mu nestačily jeho příjmy, aby se uživil a ochraňoval ty národy. A také nevěděl, zda lid není rozhořčený a nevnímá útlak, což by mohlo vést k povstání. Nestaral se o Sedmíhradsko, protože měl pochybnosti stran Poláků. Ale nakonec, byť pochyboval o Zikmundově rozhodnutí, které všichni vnímali jako zoufalství, jež jej dovedlo k nutnosti zanechat stát v moci Turků, čímž jim byla otevřena cesta k tomu, aby dobyli další provincie, souhlasil s výměnou Slezska za Sedmíhradskem, aby Poláci nepojali větší podezření, a dal Maxmilianovi na srozuměnou, ať provede a podepíše podstoupení všech pohledávek vůči Polskému království s tím, že pokud to neudělá, nikdy už jej nenechá objevit se po jeho boku.

A velice obezřetný císař rovněž zařídil, aby byly nadále zadržovány dopisy Velkému Turkovi, sultánovi a velkému vezírovi, v nichž je připomínán Zikmund. Někdejší sedmíhradská knížata nikdy nechovala zášť k Osmanské říši, dokonce vždy patřila k nepřátelům jejich nepřátel, používala jejich zbraně na svou obranu a byla také připravena na jejich požadavek pomoci Osmanům a vzájemně si slibovali, že zapomenou na spory v minulosti a budou udržovat mír. Dlouho si klidu a míru také užívali, z čehož můžeme chápat, že Zikmund uzavřel s Osmany nějakou dohodu.

Byla tedy dohodnuta výměna států, kníže odjel do Baga (? – nevím, zda nemělo být Praga), kde s ním bylo jednáno s určitým opovržením, a protože on věděl, že na jeho odměnu panují různé názory, zdržel se ve Slezsku krátce a odjel inkognito po vedlejších cestách, aby nepadl do rukou Maxmiliánových lidí.

Dorazil do Kluže, kde byl vlídně přijat, navzdory tomu, že tam lidé již přísahali císaři a milicím, a shromáždili se pod vedením Gasprora (?), aby se postavili proti Turkům, kteří k nim mířili. .... [nečitelné] předstoupili před Zikmunda a uznali jej jako svého pána, místo Maxmiliána, který už stál na hranicích Sedmíhradska, aby se jí ujal jako svého vlastnictví.

Zikmund napsal dopis tohoto znění: „Já jsem měl od začátku zvláštní vztah k velectěnému uherskému trůnu a touhu vrátit Uhrám postavení předního státu, zachránit Sedmíhradsko a další jí podřízené kraje, a obrátit zbraně proti Osmanské říši, aby se tato provincie spojila s uherskou korunou, jejíž síly se rozdělily a podléhaly svodům mnoha lákavých nabídek. Rozhodl jsem se vrátit k císaři jako nejposvátnějšímu a nejspravedlivějšímu otci, a postoupil jsem mu lidnatou, ušlechtilou a úrodnou provincii, takovou jako kterákoli jiná v Evropě, již získali moji předkové, jejichž krev byla také zachována, a Jeho Výsost ji přijala bez prolévání krve a bez dalších nákladů, a já, jako velký hříšník, stejně tak rozhořčený, téměř zcela obnažený, zbaven četného majetku, jsem konečně padl na kolena před Jeho Výsostí, sám Bůh ví, jak velmi jsem byl rozhořčen a zklamán. Výměnou za tak proslulou provincii dány cizí země a výměnou za skvostně skvostně vyzdobené paláce polorozpadlé stavby bez ozdob. To, co jsem udělal bylo zhodnoceno jako učiněné ze zlosti a místo slávy se mi dostalo pohany a zostuzení. A protože se mi ta nespravedlivá, potupná knížete nehodná odměna nelíbila, vrátil jsem se do svého státu, ale nebude už nutné, abych se jako určený vládce této provincie dál namáhal, abych si nechal líbit toto obtěžování, ani abych snášel námahu tak dlouhé cesty s ozbrojeným vojskem, ale místo toho bych mohl změřit své síly při dobývání Agrie, místa tak významného pro Ježíše i císaře. znovu jsem napsal císaři a předpokládám, že to ve své milosti přijal, a slíbil jsem mu, že budu stále jeho dobrý a blízký přítel a že s říší budu mít stále dobré a mírové vztahy. On poslal barona Štěpána Boschaie, aby vysvětlil příčinu svého odjezdu ze Slezska.“

V Konstantinopoli si vyslechli zprávu o Zikmundově odvolání, a tak byl hned povolán Ibrahim, první vezír, s početným, silným vojskem, aby se zmocnil Sedmíhradska dříve než se tam operní císařovi komisaři.

Hlučný přesun jeho armády byl slyšet u Bělehradu, avšak Zikmund použil vůči Ibrahimovi trik, nechal si potvrdit svůj návrat do provincie a to, že neshody s císařem byly takové, že v něm probudily touhu po milosti a přátelství Velkého Pána.

Tím poselstvím zahnal bouři v podobě velké ozbrojené armády, která se pak nevydala do Sedmíhradska, neboť Turek dospěl k závěru, že se dost posunul a uspokojit tak přání Velkého Pána.

A když Sedmihradsko nebude v rukou císaře, vyslal vojsko, aby obléhalo zemi Varadino, jejíž získání by zmarnilo císařovo úsilí vstoupit do Sedmihradska a veškerá Zikmundova naděje na pomoc těch knížat.

Do města Vogeria, slavného hroby několika uherských králů, které nechal Štěpán Báthory opevnit dříve, než se stal polským králem, ale už dlouho nemělo vedení a nebylo vyzbrojené tak, aby odolalo obléhání, byl vyslán, aby je bránil, Jiří Basta. To však nestačilo k tomu, aby se střetl s Ibrahimovým vojskem, a tak to Jiří Basta projednal s arcivévodou Maxmilianem a povolal na pomoc sedmihradské milice a Zikmunda. Ten se však nechtěl postavit ani císaři, jenž stál na jeho straně, ani Turkům, kteří stáli proti němu a nechtěli proti sobě vyprovokovat odvetu. A tak nedělal nic a předstíral, že se v situaci poněkud nevyzná.

Nakonec tam poslal část svých ozbrojených sil, avšak nedospěl k závěru, že by tam on sám měl jet, protože nevěděl, jak arcivévoda a císař jeho návrat přijali.

Varadino bylo za jeho pomoci osvobozeno a turecké vojsko bylo rozpuštěno.

Zikmund se pak stáhl do Alba Iulie, slavnostním ediktem nařídil vést takový způsob života, aby se udrželi v Medgyes do příštího jara, projednali tam, co provincie potřebuje a postarali se o válečné potřeby.

A mezitím zemi projížděl, zvláště proto, aby mu lidé projevovali solidaritu, lásku a dobrou vůli, spíše než proto, aby se postaral o jejich potřeby.

Když pak měl být sněm, kardinál Báthory, který byl vyhnán ze Sedmihradska, vyvinul velké úsilí, aby se tam vrátil, a když k tomu dostal povolení, byl Zikmund přijat na sněmu velmi pozorně a láskyplně vrácen do vlasti.

To je hodno zaznamenání jako velmi mimořádná záležitost.

Zikmund mu [= kardinálovi] za to, že se zřekl státu, dal jako kompenzaci církevní příjmy v Polsku, z varmienské církve, v níž byl biskupem, což bylo vnímáno jako výraz Zikmundova přání stát se kardinálem. Zřejmě se domníval, že skutečný odpočinek a základní záchrana je v životě křesťana hlavně v církvi Boží a ve vedení svatých záležitostí, anebo poté, co jako armádní velitel poznal život plný práce, mu bylo milé odpočívat obklopen kardinálskou nádherou, byť i ten byl plný tíhy a velké závisti.

Císař si zprávu o zřeknutí se vyslechl s nelibostí a vnímal od Zikmunda jako velkou urážku, že se vzdal bez jeho vědomí a bez respektu k němu, a byl toho názoru, že to provedl tajně, aby se

kardinálovi pomstil, poněvadž Zikmund se odebral do Pruska, avšak brzy se dozvěděl, že v Sedmihradsku propuklo nové povstání.

Valašský vojvoda však navzdory tomu, že sněm to zřeknutí se schválil a uznal kardinála jako legitimního a pravého knížete – a není známo, zda to podnítli císařovi vyslanci, nebo se chtěl stát pánem tří provincií, tedy Sedmihradska, Valašska a Moldávie – vyzbrojil se proti kardinálovi a směle přijal jeho záminku s tím, že se nikdy neuklidní, dokud znovu neuvede Sedmihradsko do moci císaře, jemuž na základě Zikmundova prodeje po právu patřila, i když kardinál dokazoval, že přesun a odcizení neplatilo, protože nebylo provedeno podle podmínek, za nichž je Sulejman udělal, ale přesunulo do provincie Štěpána Báthoryho.

Valach vstoupil do Sedmihradska, svedl bitvu s kardinálovými lidmi, zničil ho, takže kardinál se dal na útěk, aby se zachránil v Polsku, a poté, co tam nepoznán strávil několik dní, jeden Valach, který ho pronásledoval, jej našel v jakési chatrči a poranil jej tak, že zemřel. S barbarskou krutostí mu byla utnuta hlava, a jeho kati si nedělali starost s tím, že utínají svatou hlavu.

Přinesli ji Valachovi jako vítězný triumf, a ten se nestyděl vystavit ji na význačném místě a zobrazení této smutné podívané poslal císaři. Když kardinál zemřel, Zikmundovi, který byl v té době v Prusku to bylo oznámeno a Sedmihradčané jej povolali zpět. Když se ale vydal do své provincie, Poláci na příkaz, nebo proto, aby udělali císaři radost, ho zadrželi a zabránili mu pokračovat v cestě.

Tak bylo vidět, jak Sedmihradčané milují svého knížete a jak nenávidí Němce, takže vzhledem k tomu, že v Kluži bylo sídlo sněmu a proto, bylo pro Jeho Výsost upevněno vlastnictví státu, zvedl se tam takový povyk a rebelie, že Basta a komisaři měli velké štěstí, že mohli Sedmihradsko ve zdraví opustit, protože tam všichni vykřikovali, že dokud Zikmund žije, žádný jiný kníže tam nesmí být uznán.

Mnozí z nich se sebrali a šli knížete hledat. Osvobodili jej z rukou strážců, kteří ho zadržovali na příkaz polského krále. Odvezli jej do Moldávie a tam jej přes Sikulii dovedli do Sedmihradska, kde měl pracovat.

Když se císař dozvěděl o novém povstání, o vyhnání svých vyslanců a o povolání Zikmunda, a proto, že nechtěl, aby podobné střety, vyvolané těmi, kteří mu nedávno přísahali věrnost, prošly bez trestu, přikázal Bastimu, aby se vyzbrojil a vstoupil s nimi a s knížetem Zikmundem do války.

Basti vzhledem k utrpené újmě nepotřeboval další podnět a s velkou vervou se přiklonil k válce. Na druhé straně kníže Zikmund zdržoval přípravy na válku kvůli tomu, že by se měl postavit proti křesťanům a bojovat s nimi, a že má být vystaven nejistotě a dalším bitvám.

Dospěl k závěru, že vše popíše císaři a poslal tam proto generála Bastiho, který, ačkoli by se mohl pokusit vrátit provincii násilím svobodu a vykoupit soužení těch vazalů, byť trestaných za prolévání krve křesťanů, a protože toužil po císařské milosti a chtěl žít pod jeho ochranou, žádal, aby na 6 týdnů ustaly veškeré boje ve zbraní, s nadějí, že čas před císařem ospravedlní jeho případ a obhájí jeho nevinu.

Avšak když se Giorgio Basti obeznámil se situací, nejenže odmítl přerušování, ale vyzval Battagliu a přijal další síly do svého vojska. To bylo utábořeno na jednom vrchu, se 40 kusy artilerie, a na dalším vrchu se zastavil generál Basti se svými vojsky.

Jako první se nakonec pohnul Basti, jehož vojáci se vydali k vrchu, kde bylo rozloženo sedmihradské vojsko. Vrhli se do boje a zvítězili. Jejich kořistí bylo 10 tisíc mrtvých sedmihradských vojáků, získali artilerii, vyplenili všechny zásoby a ukořistili 1010 praporů a podrobili si celou provincii.

Pak s různým úspěchem následovaly další bouře.

Kolik bylo Sedmihradčanů, kteří bojovali o život knížete a chtěli se pomstít.

Pak jim byli povoláni na pomoc Turci a valašský vojvoda, který se do války připletl.

A tak ani jedna ani druhá strana si nebyla jista.

Vložil se do toho papež, zavládl klid zbraní a situace byla příznivá spíše k Zikmundovi, který toužil spíše po míru než po tom, aby mu pomáhali barbaři, a přijal tak podmínky stanovené pro postoupení Sedmihradska císaři. A jako kompenzaci dostal 50 tisíc tolarů ročně a soudně přidělené místo v Čechách.

Po tomto jednání napsal císaři, že v důsledku různých událostí touží po tom, znovu se uchýlit pod milost Jeho Výsosti, kde doufal dojít záchrany, a v důvěře v něj žádal o prominutí.

Doufá, že tak zbytek svých dní stráví poklidně.

Obrazové přílohy

1: Mapa Valašska, Moldavska a zbytku jihovýchodní Evropy, zdobená portréty císaře Rudolfa II. a Zikmunda Báthoryho (levý horní roh). Stav roku 1596.⁸⁶⁸

⁸⁶⁸ Dominicus CUSTOS, Moldavia, Valachia, et Tartariae pars, 1596. Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, sign. App. M. 120.

2: Detail portrétů. Viz předešlé.

3: Mapa Sedmihradská a jihovýchodní Evropy. V pravém dolním rohu jezdecký portrét Zigmunda Báthoryho na triumfálním oblouku.⁸⁶⁹

⁸⁶⁹ Alexander MAIR, Transylvaniae, Moldaviae, Valachiae, vicinarumque regionum nova descriptio. Anno DMXCVI ineunte, 1596. Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, sign. App. M. 126.

4: Detail z předešlého. Zikmund Báthory v antickém oděvu, kopyta jeho koně drtí osmanského vojáka.

5: Vyobrazení svatební slavnosti Marie Christierny a Zikmunda Báthoryho ve Štýrském Hradci – svatba v zastoupení.⁸⁷⁰

---

⁸⁷⁰ Bridgeman Art Gallery, https://solo.bodleian.ox.ac.uk/primaws/shortPermalink/f/11j314/TN_cdi_bridgeman_primary_CHT741289 [23. 10. 2023].

6: Poprava paši Ferhada.⁸⁷¹

---

⁸⁷¹ Soukromá sbírka autorky.

7: Portrét Zikmunda Báthoryho. Asi 1599.⁸⁷²

⁸⁷² <https://www.rijksmuseum.nl/nl/collectie/RP-P-1904-1300> [25. 10. 2023].

8: Dřevořezový portrét Zikmunda Báthoryho.⁸⁷³

---

⁸⁷³ Bibliografie letákové publicistiky, Č11. Přetištěno in: Pravoslav KNEIDL, Česká lidová grafika v ilustracích novin, letáků a písniček, Praha 1983, s. 180. Obraz č. 129.

9: Znak soustátí, vytvořeného Zikmundem Báthorym: Sedmihradsko, Valašsko a Moldavsko. Uprostřed spojení báthoryovských dračích zubů s císařskou orlicí. Akvarel.⁸⁷⁴

10: Vyobrazení přechodu vojsk Zikmunda Báthoryho přes Alpy. Akvarel.⁸⁷⁵

⁸⁷⁴ Vitus MARCHTALER, *Rerum a Sigismundo illustrissimo et fortissimo Transylvaniae principe contra Turcas gestarum brevis Enarratio*, [s. l.], 1595. Österreichische Nationalbibliothek, Sammlung von Handschriften und alten Drucken, sign. 66.J.28 RarA.

⁸⁷⁵ Vitus MARCHTALER, *Rerum a Sigismundo illustrissimo et fortissimo Transylvaniae principe contra Turcas gestarum brevis Enarratio*, [s. l.], 1595. Österreichische Nationalbibliothek, Sammlung von Handschriften und alten Drucken, sign. 66.J.28 RarA.

11: Bartholomeus Keppeler, Portrét Zikmunda Báthoryho na oslavu bitvy u Giurgiu.⁸⁷⁶

⁸⁷⁶ Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, sign. App.M.32.

12: Setkání Zikmunda Báthoryho s osmanským pašou Hasanem v Targoviste po bitvě u Giurgiu.⁸⁷⁷

---

⁸⁷⁷ Neue siebenbürgische Viktoria, zaghaste Flucht und Niederlage des Sinan Pascha. Auch was sonst mit Türken, Polen, Walachen, Moldauern verlaufen ist..., Nürnberg: Leonhard Heußler 1595.

Dostupné z: <http://nbn-resolving.de/urn/resolver.pl?urn=urn:nbn:de:bvb:12-bsb00024991-5> [25. 10. 2017]

13: Vyobrazení Zigmunda Báthoryho coby typického panovníka uherského prostoru.⁸⁷⁸

A handwritten signature in Cyrillic script, written in black ink. The signature is highly stylized and cursive, starting with a large initial letter. Below the signature is a large, circular flourish or seal.

(Io Mihail Voevoda.)

14: Podpis Michaela Valašského.⁸⁷⁹

---

⁸⁷⁸ Cesare VECELLIO, *Habiti Antichi Et Moderni di tutto il Mondo di Cesare Vecellio: Vestitvs antiquorum, recentiorumque totius Orbis*, Venetia 1598, s. 406–407

⁸⁷⁹ Archiv Masarykovy univerzity, fond B88 Macůrek Josef, kt. i. č. 852, kt. 53, nefoliováno.

15: Socha Baby Novaca, kapitána Michaela Valašského, v Kluži.⁸⁸⁰

---

⁸⁸⁰ Foto autorka.

16: Uřatá hlava kardinála Ondřeje Báthoryho, zdobená obrazy kořisti z bitvy u Šelimbäru.⁸⁸¹

⁸⁸¹ GW-Stuttgart, SG: Inv. A 31264. Přetištěno v edici: John Roger PAAS, The German Political Broadsheet, Volume 1, 1600-1615, Wiesbaden 1985, s. 113.

Leták přetištěn také v Diadochu. Viz Bartoloměj PAPROCKÝ Z HLOHOL, Diadochos: jinak posloupnost králů a knížat českých..., Praha 1602, fol. 195. Knihopis č. 06843.

17: Vyobrazení Michaela Valašského, jemuž skupina sedmihradských pánů přináší klíče.
Dřevořez.⁸⁸²

18: Zavraždění Michaela Valašského ve vojenském táboře u Kluže.⁸⁸³

---

⁸⁸² Bibliografie letákové publicistiky, Č40.

⁸⁸³ Warhafftige Zeitung Welcher gestalt Michel Weyda auß der Walachey in seinem Zelt von einem Hauptmann erstochen/ und von dem Andern enthauptet/ unnd was für Brieff in seinem Läger gefunden, Prag: M.

19: Litoměřice roku 1602, tedy v době pobytu Zikmunda Báthoryho.⁸⁸⁴

Pštros/Strauß, 1601. Dostupné z: <http://digitale.bibliothek.uni-halle.de/urn/urn:nbn:de:gbv:3:1-513881> [20. 7. 2023].

⁸⁸⁴ Bartoloměj PAPROCKÝ Z HLOHOL, Diadochos: jinak posloupanost králů a knížat českých..., Praha 1602, fol. 204. Knihopis č. 06843.

A GREAT AND GLORIOUS
 victorie obtained by the Emperour Rodolph the
 second against the Turke, and the great Cam of Tartarie this
 Sommer last past 1595. &c. And of the taking of the mightie Towne
 and strong fortresse of Simblet in Moldavia and Hungarie, &c.
 and of the tyrannie of Mahomet now reigning : who caused
 his 19. brethren to be put to death, and his owne
 Mother to be cast into the sea and
 drowned.

Verbatim according to the Dutch copies printed
 at Augspurg in Germanic.

Printed at London for W. Holme at the golden
 Angell neare Belfauage.

1595

20: Sultán Mehmed III. a popravý jeho bratrů. 1595, anglický tisk.⁸⁸⁵

⁸⁸⁵ Bibliografie letákové publicistiky, A2.

21: Zpravodajský leták, informující o dobytí Rábu roku 1598.⁸⁸⁶

⁸⁸⁶ Bibliografie letákové publicistiky, N3.

SCHEMATO

NOVO SVCCESSO,

DELLE GV ERRE D'VNGARIA,

con vna relatione d'ogni cosa, interue-
nuta fra la gente della Maestà
dell'Imperatore Rodolfo II.

& del gran Turco;

*Que s'intende la presa di molte Città, Castelli, e Forti, insieme
le gran Vittorie ottenute, Con la copia d'vna lettera
scritta da Constantinopoli, nella quale si da auiso
del mal pensiero, ordinanze di guerra, &
apparecchiamento del Turco
contra Christiani.*

Con vna giunta e Compendio di molte
Vittorie hauute.

Con licentia de' Superiori .

1594.

22: Italský zpravodajský leták se zobrazením osmanského sultána.⁸⁸⁷

⁸⁸⁷ Bibliografie letákové publicistiky, III.

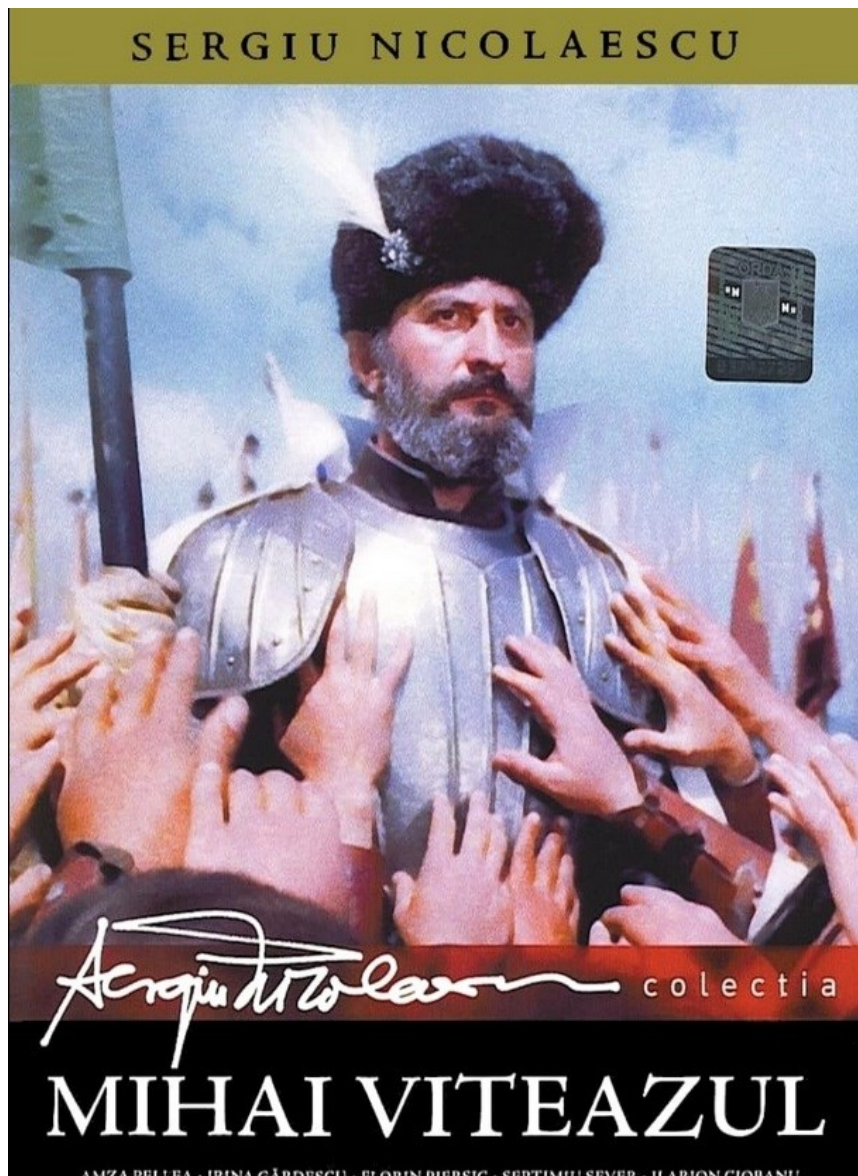

23: Polský velký kancléř Jan Zamojsky potvrzuje Jeremiáše Movilu na moldavském trůnu.⁸⁸⁸

⁸⁸⁸ Biblioteka Narodowa, Varšava, sign. G.14115/AFG.22/III.

Obrázek 24: Amza Pellea v roli Michala Chrabrého ve filmu „Poslední křížová výprava“ (1971).⁸⁸⁹

---

⁸⁸⁹ Obal DVD, sbírka autorky.

Obrázek 25: Scéna smrti Michala Chrabrého z filmu "Poslední křížová výprava" (1971).

Seznam příloh

Textové přílohy

- 1) Bibliografie letákové publicistiky, I40
- 2) Bibliografie letákové publicistiky, I42
- 3) Bibliografie letákové publicistiky, I59
- 4) Bibliografie letákové publicistiky, I61
- 5) Bibliografie letákové publicistiky, I63
- 6) Bibliografie letákové publicistiky, I68
- 7) Bibliografie letákové publicistiky, P2
- 8) Biblioteca nazionale centrale, Florencie, Panciatichiano, 233. Rukopis neznámého autora, [před 1613].

Obrazové přílohy

- 1) Mapa Valašska, Moldavska a zbytku jihovýchodní Evropy, zdobená portréty císaře Rudolfa II. a Zikmunda Báthoryho (levý horní roh). Stav roku 1596.
- 2) Detail portrétů. Viz předešlé.
- 3) Mapa Sedmihradska a jihovýchodní Evropy. V pravém dolním rohu jezdecký portrét Zikmunda Báthoryho na triumfálním oblouku.
- 4) Detail z předešlého. Zikmund Báthory v antickém oděvu, kopyta jeho koně drtí osmanského vojáka.
- 5) Vyobrazení svatební slavnosti Marie Christierny a Zikmunda Báthoryho ve Štýrském Hradci – svatba v zastoupení.
- 6) Poprava paši Ferhada.
- 7) Portrét Zikmunda Báthoryho. Asi 1599.
- 8) Dřevořezový portrét Zikmunda Báthoryho.
- 9) Znak soustátí, vytvořeného Zikmundem Báthorym: Sedmihradska, Valašska a Moldavska. Uprostřed spojení báthoryovských dračích zubů s císařskou orlicí. Akvarel
- 10) Vyobrazení přechodu vojsk Zikmunda Báthoryho přes Alpy. Akvarel.
- 11) Bartholomeus Keppeler, Portrét Zikmunda Báthoryho na oslavu bitvy u Giurgiu.
- 12) Setkání Zikmunda Báthoryho s osmanským pašou Hasanem v Targoviste po bitvě u Giurgiu.

- 13) Vyobrazení Zikmunda Báthoryho coby typického panovníka uherského prostoru.
- 14) Podpis Michaela Valašského.
- 15) Socha Baby Novaca, kapitána Michaela Valašského, v Kluži.
- 16) Uťatá hlava kardinála Ondřeje Báthoryho, zdobená obrazy kořisti z bitvy u Şelimbäru.
- 17) Vyobrazení Michaela Valašského, jemuž skupina sedmihradských pánů přináší klíče. Dřevořez.
- 18) Zavraždění Michaela Valašského ve vojenském táboře u Kluže.
- 19) Litoměřice roku 1602, tedy v době pobytu Zikmunda Báthoryho.
- 20) Sultán Mehmed III. a popravy jeho bratrů. 1595, anglický tisk.
- 21) Zpravodajský leták, informující o dobytí Rábu roku 1598.
- 22) Italský zpravodajský leták se zobrazením osmanského sultána.
- 23) Polský velký kancléř Jan Zamojsky potvrzuje Jeremiáše Movilu na moldavském trůnu.
- 24) Amza Pellea v roli Michala Chrabrého ve filmu „Poslední křížová výprava“ (1971).
- 25) Scéna smrti Michala Chrabrého z filmu "Poslední křížová výprava" (1971).